

Den Haag

Programmarekening 2015

Voorwoord

Het gaat financieel goed met Den Haag. De programmarekening van 2015 laat een positief resultaat zien. Deze programmarekening geeft een overzicht van wat er in het afgelopen jaar door de gemeente allemaal is gedaan, hoeveel dit gekost heeft én of het binnen de gestelde kaders paste.

Het positieve resultaat van 2015 bedraagt 37,6 miljoen euro. Dit is een goede uitkomst, omdat in het Haljaarbericht 2015 nog een tekort van 6,9 miljoen euro werd verwacht. Door tijdig bij te sturen heeft de gemeente Den Haag dit tekort kunnen ombuigen.

In de stad wordt hard gewerkt om de plannen uit het coalitieakkoord te realiseren. Op het Spui heeft de Anton Philipszaal ruimte gemaakt voor de aanstaande bouw van het onderwijs- en cultuurcomplex in het nieuwe Spuikwartier. De Grote Marktstraat is vernieuwd en er is veel aandacht besteed aan Scheveningen: dit jaar is de Pier heropend en is er begonnen met de groene inrichting van het Palaceplein.

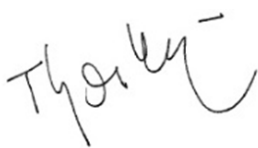
Het coalitieakkoord Vertrouwen op Haagse Kracht heeft als een van de grootste ambities om meer werk mogelijk te maken. In 2015 is deze ambitie uitgewerkt met nieuwe plannen voor werkgelegenheid en tegen jeugdwerkloosheid. Tot zover hebben 5000 Hagenaars met hulp van de gemeente een baan gevonden.

Wij vertrouwen op onze inwoners en ondernemers, zij zorgen voor een levendige en bruisende stad. Afgelopen jaar is veel gedaan om de betrokkenheid van bewoners te vergroten. Dat heeft veel opgeleverd. Zo hebben bijvoorbeeld 500 kinderen hun handen uit de mouwen gestoken voor hun eigen buurt, zijn er speciale senioredagen georganiseerd en is er een jeugdsportraad opgericht. Ook op het terrein van gemeentefinanciën is samenwerking met bewoners gezocht. Er is een proef “burgerbegroting” begonnen in Bezuidenhout, waarbij voor bewoners inzichtelijk wordt waar het geld naartoe gaat en hoe ze hier invloed op kunnen uitoefenen.

2015 was ook het eerste jaar waarin gemeenten verantwoordelijk werden voor zorg, jeugdzorg en participatie. Den Haag heeft de continuïteit van de zorg vooropgesteld. Om dit te bereiken zijn er veertien Servicecenters XL geopend, waar mensen met al hun vragen terecht kunnen. Om het jeugdprogramma goed te laten verlopen, is in ieder stadsdeel een multidisciplinair jeugdteam aan het werk gegaan.

In 2015 heeft het Rijk het geld voor bijstandsuitkeringen op een andere manier verdeeld dan voorheen. Hierdoor kreeg de gemeente Den Haag te maken met een tekort, wat op had kunnen lopen tot 30 miljoen euro. Ook steeg het aantal bijstandsgerechtigden met 7,5%. Er is 17,5 miljoen euro uit de algemene reserves gehaald om dit tekort deels te dekken. Door met het Rijk in gesprek te blijven is het uiteindelijk gelukt om 3,5 miljoen euro extra budget toegekend te krijgen. Hierdoor werd het tekort teruggebracht tot 9,4 miljoen euro.

Halverwege de collegeperiode kunnen we constateren dat Den Haag er financieel goed voor staat. We kunnen blijven investeren en tegenvallers opvangen. Er is ruimte om samen met de bewoners en ondernemers te werken aan een gezonde toekomst voor onze mooie stad. We werken er hard aan om onze ambities te verwezenlijken. Dankzij de Haagse kracht komt dit de komende jaren binnen handbereik.

Tom de Bruijn, Wethouder Financiën
19 april 2016

Leeswijzer

Voor u liggen de jaarstukken 2015 van de gemeente Den Haag. De gemeentelijke jaarrekening en het gemeentelijke jaarverslag zijn samengevoegd tot één boekwerk, genoemd Programmarekening 2015.

Inleiding (hoofdstuk 1)

In de inleiding worden op hoofdlijnen de behaalde resultaten benoemd en wordt het financiële resultaat kort toegelicht.

Beleidsverantwoording (hoofdstuk 2)

Vervolgens wordt in hoofdstuk 2 ingegaan op de financiële en beleidsmatige resultaten per programma. Per beleidsprogramma is het volgende opgenomen:

- Een samenvatting van de behaalde resultaten en de indicatoren en kengetallen.
- Het financiële resultaat van het programma. Hier wordt kort ingegaan op de belangrijkste financiële verschillen en ontwikkelingen op het programma en worden neutrale verschillen toegelicht (gewijzigde omvang programma zonder dat dit resultaat oplevert).
- Een tabel met resultaat per product. In de volgorde van de tabel wordt per product (of groep van producten) teruggeblikt op de activiteiten in 2015 en worden financiële verschillen verklaard.
- Het verloop van financiële cijfers. Hier worden de ontwikkelingen op ondermeer reserves, voorzieningen en investeringen gegeven. Grote afwijkingen van de begroting ten opzicht van realisatie worden toegelicht.

Processen en Projecten (hoofdstukken 3 en 4)

Het hoofdstuk processen (hoofdstuk 3) beschrijft enkele administratieve processen en hoe de gemeente die beheerst. De processen waarover gerapporteerd wordt zijn in samenspraak met de Rekeningencommissie geselecteerd.

Met de gemeenteraad is afgesproken dat in de programmarekening in hoofdstuk 4 (projecten) gerapporteerd wordt over de uitvoering van de grootste projecten van de gemeente. Daar waar in eerdere jaren deze informatie op diverse plekken in de programmarekening te vinden was, is de stand van zaken nu ook op één plek terug te vinden.

Paragrafen (hoofdstukken 5 en 6)

In hoofdstuk 5 en 6 staan ondermeer de door het BBV verplicht gestelde paragrafen. Deze paragrafen geven een gebundelde verantwoording over bepaalde thema's. Deze zouden anders te gefragmenteerd aan de orde komen. Deze informatie is van belang om de financiële positie van de gemeente te kunnen beoordelen. Het betreft de paragrafen bedrijfsvoering (deze vormt hoofdstuk 5), lokale heffingen, gemeentelijke inkomsten, vastgoed, weerstandsvermogen, onderhoud kapitaalgoederen, financiering, grondbeleid, verbonden partijen en inspraak en participatie.

Stadsdelen (hoofdstuk 7)

In dit hoofdstuk wordt beschreven hoe de gemeente samen met de bewoners en bedrijven werken aan een betere leefomgeving in de stadsdelen.

Financiële rekening (hoofdstuk 8)

Dit hoofdstuk besteedt aandacht aan de balans en de toelichting hierop. Verder is ook een overzicht opgenomen van de lasten en baten op de programma's. Daarnaast zijn de waarderingsgrondslagen opgenomen en de verantwoording van gemeentelijke investeringen en het EMU-saldo in 2016.

Inhoudsopgave

Voorwoord	1
Leeswijzer.....	2
1. Resultaat 2015	5
1.1 De programmarekening op hoofdlijnen	5
1.2 Infografic Burgerjaarverslag.....	17
1.3 Balans	18
1.4 Samenstelling college	20
2. Beleidsverantwoording.....	22
2.1 Programma Gemeenteraad	22
2.2 Programma College en Bestuur.....	25
2.3 Programma Wijkpak en dienstverlening.....	30
2.4 Programma Openbare Orde en Veiligheid	38
2.5 Programma Cultuur en Bibliotheek.....	47
2.6 Programma Onderwijs	55
2.7 Programma Werk, Inkomen en Armoedebeleid.....	63
2.8 Programma Zorg en Welzijn	74
2.9 Programma Jeugd	87
2.10 Programma Ontwikkelingen Buitenruimte	95
2.11 Programma Economie, Internationale Stad en Binnenstad	107
2.12 Programma Sport	118
2.13 Programma Verkeer en Milieu	125
2.14 Programma Wonen en Duurzaamheid	135
2.15 Programma Stadsontwikkeling.....	144
2.16 Programma Financiën	161
2.17 Programma Overige Beleidsvoornemens.....	167
2.18 Programma Interne Dienstverlening.....	171
3. Processen.....	177
4. Projecten	178
4.1 Projectverantwoording in de programmarekening.....	178
4.2 Samenvatting voortgang grootste projecten.....	179
4.3 Meerjaren Investeringsprogramma (MIP) op hoofdlijnen.....	186
4.4 Reserve Grote Projecten	187
5. Bedrijfsvoeringsparagraaf.....	188
5.1 Invulling besparing 2015	188
5.2 Omvang en kosten apparaat	188
5.3 Organisatieontwikkeling	192
5.4 Personeelsbeleid	193
5.5 Integriteitsbeleid.....	199
5.6 Wet normering bezoldiging topfunctionarissen publieke en semipublieke sector (WNT)	202
5.7 Informatiebeleid	202
5.8 Doelmatigheid en doeltreffendheid	203
5.9 Duurzaamheid en interne milieuzorg	204
5.10 Juridische Zaken	206
5.11 Ambtelijke huisvesting.....	210
5.12 Klachten.....	210
6. Paragrafen	214
6.1 Gemeentelijke inkomsten, Ontvangen middelen van Derden	214
6.2 Lokale heffingen.....	217

6.3	Weerstandsvermogen financiële kengetallen	221
6.4	Vastgoed	230
6.5	Onderhoud Kapitaalgoederen	236
6.6	Financiering	245
6.7	Grondbeleid	256
6.8	Verbonden Partijen	267
6.9	Inspraak en Participatie	294
7.	Stadsdelen	295
8.	Financiële rekening	309
8.1	Staat van Baten en Lasten	309
8.2	Waarderingsgrondslagen	313
8.3	Balans (inclusief vergelijkend cijfer)	318
8.4	Toelichting op de Balans.....	320
8.5	EMU-Saldo	341
Bijlagen	342
Bijlage 1	Kostenverdeelstaat	343
Bijlage 2	Reserves	344
Bijlage 3	Overzicht doelen, maximale hoogtes en looptijden reserves.....	346
Bijlage 4	Voorzieningen	350
Bijlage 5	Specificatie Overlopende Activa en Passiva	355
Bijlage 6	Specificatie Vaste Activa en Kapitaallasten	358
Bijlage 7	Overzicht Gemeentelijke tarieven	359
Bijlage 8	SISA – Verantwoordingsinformatie	361
Bijlage 9	Incidentele Baten en Lasten	366
Bijlage 10	Investerings Realisatie MIP.....	372
Bijlage 11	Voortgang en planning investeringsprojecten	374
Bijlage 12	Grip op Grote Projecten	380
Bijlage 13	Cijfers totalen grondexploitaties.....	444
Bijlage 14	Verschillenverklaringen grondexploitaties	445
Bijlage 15	Financieel Economische monitor	455
Bijlage 16	Begrippenlijst	459
Bijlage 17	Afkortingenlijst	462

1. Resultaat 2015

1.1 De programmarekening op hoofdlijnen

Economische groei en Werkgelegenheid

Economische groei en meer mensen aan het werk op echte banen, dat is de ambitie van dit college. In de Programmatische aanpak Economie en Werk is dit in 2015 verder uitgewerkt. Met de agenda's stedelijke economie en kenniseconomie en de aanvalsplannen werkgelegenheid en jeugdwerkloosheid versterken we de Haagse economie en helpen we veel Hagenaars aan het werk. Zo besloot het college 260 veegbanen bij de gemeente te realiseren.

De economische structuur wordt onder andere versterkt via de clusters Vrede en Recht, The Hague Security Delta, Finance & Legal, IT/Tech en Energie, waarbij verbindingen tussen deze clusters van groot belang zijn. Zo is in 2015 een start gemaakt met Smart City, waarin de gemeente samenwerkt met kennisinstellingen, bedrijven en burgers. Om werkelijk het verschil te maken moeten we over onze gemeentegrenzen heen kijken. Daarom hechten we veel waarde aan de adviezen uit het OESO rapport over de MRDH gemeenten, en zijn we gestart met de ontwikkeling van een Roadmap Next Economy voor de Haagse regio

De HSD is uitgebreid met 700 m² en 19 nieuwe organisaties.

In de agenda Stedelijke economie staat de kracht van ondernemerschap als banenmotor centraal. Hiervoor creëren we een optimaal ondernemersklimaat door ons te focussen op de startup economy, toerisme, acquisitie en branding. We hebben hier in 2015 al veel bereikt. Er zijn meer startende ondernemingen dan in 2014, meer toeristen, het aantal internationale organisaties is verder gegroeid en met de Global Conference on Cyberspace is opnieuw een succesvolle wereldtop georganiseerd.

In 2015 zijn 8.000 nieuwe ondernemingen gestart.

Het aantal buitenlandse toeristen is met 18% gestegen, waarmee Den Haag in de top drie van populairste steden van Nederland staat. Groei van het toerisme betekent groei van de economie en de werkgelegenheid, hier blijven we dus vol op inzetten. Vooral het oude centrum van Den Haag, Scheveningen en de musea trekken meer en meer toeristen. Ruim 1 miljoen mensen bezochten het Mauritshuis en het Gemeentemuseum. Veel Haagse horecagelegenheden zijn in 2015 in de prijzen gevallen, zoals Hilton The Hague, Han Ting Cuisine en de Hoftramm.

Meer mensen aan het werk en meer werkgelegenheid voor mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt, daar werken we aan. Het is gelukt ruim 5.000 Hagenaars aan de slag te helpen. Dat is een mooi resultaat, maar we zijn er nog niet. Het aantal werklozen stijgt nog steeds. Daarom is er een stevige, extra impuls nodig. Dit om ervoor te zorgen dat de werkgelegenheid aan de onderkant van de arbeidsmarkt toeneemt. Zo creëren we extra werk voor mensen met een uitkering.

1.450 jongeren zijn aan het werk of weer naar school geholpen.

We hebben in 2015 in samenwerking met werkgevers de Haagse WERKtop neergezet, waarin we 30 werkkakkoorden samen met werkgevers sloten. Daarnaast bemiddelen we via het WSP mensen naar werk en zetten we volop in op social return, waarmee ca. 750 mensen werk gevonden hebben. Als onderdeel van het Wijkbanenplan is ook het eerste Servicepunt Arbeid aan de Vaillantlaan geopend, dat zich specifiek richt op jongeren in de wijk die voorheen niet werden bereikt. Tenslotte hebben we onderzoek laten doen door het SCP naar discriminatie op de Haagse arbeidsmarkt. Naar aanleiding van de uitkomsten daarvan is een pilot anoniem solliciteren bij de gemeente Den Haag van start gegaan.

De economie van de stad kan niet functioneren zonder een goede bereikbaarheid. Daar is in 2015 dan ook weer hard aan gewerkt. De herinrichting van de Neherkade is afgerond, inclusief een 160 meter lange tunnel onder het Leeghwaterplein. De aanbesteding van het hoofdcontract

Rotterdamsebaan is afgerond en het werk is gegund. In Scheveningen is de rotonde Zeesluisweg/Duinstraat aangelegd. De Nota Straten, Wegen, Lanen en het meerjarenplan Fiets is vastgesteld en opnieuw zijn vele kilometers fietspad voorzien van rood asfalt. In de binnenstad zijn 2.600 stallingsplekken voor fietsen bij gekomen. Op lijn 2 rijdt nu de nieuwe Aveniotram, en aan lijn 9 is hard gewerkt om ook deze hiervoor geschikt te maken. En het Haags Startstation Erasmuslijn krijgt steeds meer zijn definitieve vorm.

Er zijn 600.000 fietsen in de stallingen geplaatst. Dat is 14% meer dan in 2014.

Het aantal Hagenaars blijft groeien. Eind 2015 woonden er 520.697 mensen in Den Haag. Om Den Haag aantrekkelijk te houden voor nieuwe bewoners zorgen we voor meer woningen. In 2015 zijn er 1.639 woningen bijgekomen en 2.174 woningen in aanbouw genomen. We zetten hierbij in op een mix van woonconcepten, zoals sociale- en markthuurloningen, studentenhuisvesting, transformatie van kantoren, kleinschalig opdrachtgeverschap, kluswoningen en koopwoningen.

In 2015 is voor 90.000m² kantorentransformatie een vergunning verleend en zijn 863 woningen uit verbouw /transformatie opgeleverd.

Speciale aandacht is er voor Scheveningen. In 2015 is de pier heropend, heeft het Kurhaus een renovatie ondergaan en is Sealife uitgebreid. Het uitvoeringsprogramma De Kust Gezond is vastgesteld en met de vergroening van het Palaceplein is reeds een start gemaakt met de uitvoering hiervan. Voor het eerst waren er deze winter drie strandpaviljoens geopend op het Scheveningse strand. Het bestemmingsplan Scheveningen Haven is definitief, en de voorbereidingen voor de bouw van nieuwe woningen, bedrijfsruimten en het Topzeilcentrum zijn gestart.

Op de heropende pier zal een reuzenrad verschijnen van 40 meter hoog.

De decentralisatie van participatie, jeugd en zorg

Als gevolg van de decentralisaties van Rijkstaken is de gemeente vanaf 2015 verantwoordelijk voor nieuwe taken op het gebied van werk, zorg en jeugd. De decentralisaties bieden kansen en mogelijkheden op verbetering, integraliteit, versimpeling en kostenbesparing. Dat laatste is ook noodzakelijk, daar de decentralisaties gepaard zijn gegaan met een Rijksbezuiniging. De invoering was een enorme operatie met de nodig uitdagingen.

Aan het begin stond de zorgcontinuïteit voorop. Ondanks de grote rijksbezuinigingen hebben wij in Den Haag de zorg voor onze kwetsbare burgers kunnen garanderen. Naar mate deze meer geborgd was kwam er ruimte voor stapsgewijze innovatie. Deze is erop gericht om de burgers in staat te stellen langer zelfstandig thuis te wonen. Het is goed te zien dat 89% van de klanten aangaf dat de aangeboden voorziening hier daadwerkelijk aan bijdroeg. Zo gaan we van zwaardere naar lichtere vormen van ondersteuning zonder dat de kwaliteit van de zorg achteruit gaat. Voor de begeleiding zijn 14 Servicepunten XL in wijkcentra gerealiseerd.

Om de transformatie van de jeugdzorg goed tot stand te laten komen zijn per stadsdeel jeugdteams ingesteld. Dit zijn multidisciplinaire teams met expertise van alle relevante vormen van jeugdhulpverlening. Daarbij wordt samenwerking gezocht met de sociale wijkzorgteams en het onderwijs. In totaal zijn 6.608 jeugdigen aangemeld bij de jeugdteams. Op 1 januari 2015 is Veilig Thuis Haaglanden opgericht, een belangrijke schakel in de ketenaanpak voor huiselijk geweld en kindermishandeling.

Omdat er aan het begin van 2015 veel onbekende variabelen waren, was er onzekerheid over het beroep dat op de voorzieningen zou worden gedaan in combinatie met onvermijdelijke aanloopproblemen, blijkt dat ongeveer 4% van het jeugdbudget en 5% van het zorgbudget resteert bij deze jaarrekening. Gezien de enorme omvang van deze operatie is dit niet uitzonderlijk. Ons doel, om zorgcontinuïteit te garanderen tijdens de complexe decentralisatie, is behaald.

Welkom in de buitenruimte

Bij de start heeft dit college zich voorgenomen veel te investeren in de buitenruimte. Daar ontmoeten bewoners, bezoekers, winkelend publiek en ondernemers elkaar. In 2015 zijn daarom veel voornemens omgezet in concrete plannen. De pleinenaanpak 2015-2017, de plandocumenten voor de drie havens in de Binckhorst, het Meerjarenplan Kunstwerken en de nota 'Afval scheiden gewoon apart' zijn vastgesteld. Maar er is ook hard gewerkt aan de buitenruimte. Door het maken van werk-met-werk is in de openbare ruimte veel vervangen en opgeknapt. De Grote Marktstraat is opgeleverd en het eerste deel van de Haagse Loper is gereed. De Haagse Markt is na jaren van verbouwing feestelijk geopend. Om de buitenruimte mooi en leefbaar te houden is goede handhaving onmisbaar. In 2015 waren er 137 handhavers actief, dit loopt op naar 175 in 2018. En er zijn circa 17.000 fietsen verwijderd uit de buitenruimte.

In de top 20 van mooiste winkel-centra van Nederland staat Den Haag 5 keer.

De Stadsentrees geven de eerste indruk van de stad, daar komen de mensen binnen en hebben ze de eerste kennismaking met Den Haag. Samen met belanghebbenden hebben we op basis van de Agenda voor de Stadsentrees in 2015 de eerste stappen gezet. Het eerste deel van de Haagse Loper is gereed, de Rotterdamsebaan is aanbesteed, voor de omgeving Laan van NOI / Beatrixkwartier is een schetsontwerp gemaakt en met het vaststellen van het projectdocument Den Haag Nieuw Centraal kan gestart worden met de herinrichting van het KJ-plein.

De voorbereidingen voor het Spuikwartier zijn in volle gang. De opdrachtnemer voor het Onderwijs en Cultuurcomplex is geselecteerd, en sloopwerkzaamheden vorderen volgens planning. Met de uitspraak van de Raad van State is het bestemmingsplan onherroepelijk, zodat de ontwikkeling van het gebied definitief doorgang kan vinden.

De kracht van de Hagenaars

De kracht van Den Haag zit in de bewoners. Zij zorgen er voor dat de stad leeft en bruist. Om de betrokkenheid van de bewoners te vergroten werken we actief samen met bewonersorganisaties, bewonersgroepen en andere initiatiefnemers. Dit heeft opnieuw tot veel activiteiten geleid, zoals de seniorendag in Leidschenveen en de Jeugdportraad in Segbroek. Ook is de pilot Burgerbegroting gestart in Bezuidenhout. Met betrokken burgers wordt inzichtelijk gemaakt voor welke budgetten decentraal keuzes gemaakt kunnen worden en waar zij hun invloed kunnen doen gelden. Bijna 500 kinderen hebben de handen uit de mouwen gestoken in de eigen buurt en zo crownies verdiend die goed zijn voor een grote diversiteit aan beloningen, van speelgoed tot toegangskaartjes voor pretparken. Het beleid voor de Wijkaanpak Nieuwe Stijl is vastgesteld. Onder de noemer "Opwaartse Kracht" zijn er diverse initiatieven gestart, gericht op de sociale cohesie, de openbare ruimte, werkgelegenheid en de beeldvorming. Om de bekendheid van de Haagse burger met de raad verder te vergroten is het project 'gast van de raad' gestart. We hebben een grotere spreiding en diversiteit aan culturele initiatieven in de stad gerealiseerd. Die diversiteit is van belang voor de sociale cohesie onder de verschillende bevolkingsgroepen in de stad.

Vanuit het leefbaarheids- en bewoners participatiebudget zijn 757 initiatieven betaald.

Er zijn Haagse inwoners die soms een extra zetje in de rug nodig hebben. Om ook hen in staat te stellen mee te doen, hebben we een sociaal en solide vangnet. Daarom zijn sport en cultuur gratis voor kinderen met de Ooievaarspas. En ontvingen in 2015 17.500 leerlingen de schoolspullenpas en is winterkleding verstrekt aan 10.000 kinderen. 8.800 ouderen kregen een korting op hun ziektekostenverzekering en meer dan 16.500 huishoudens hebben een inkomenstoelag ontvangen. Het bieden van een goed vangnet is een gezamenlijke opgave. Tijdens de conferentie 'Den Haag tegen armoede en schulden' is met maatschappelijke organisaties, bedrijven en instanties gesproken over creatieve en vernieuwende ideeën.

De voorzieningen voor minima hebben een bereik van 92%.

In 2015 beheerst de toename van het aantal vluchtelingen het nieuws. Ook in Den Haag heeft dit veel aandacht gekregen. Het College heeft naar aanleiding ervan de ambitie uitgesproken om

bovenop de wettelijke taakstelling 700 extra statushouders te huisvesten in 2016. Hier wordt hard aan gewerkt door de Taskforce die hiervoor is ingesteld. Daarnaast was er eind 2015 tijdelijke noodopvang voor 600 mensen in het voormalige SZW gebouw. Voor zowel kinderen als volwassen vluchtelingen is in korte tijd (taal)onderwijs gerealiseerd.

Om kinderen de kansen te geven waar ze recht op hebben, investeren we in het onderwijs, van jong tot oud. 25 scholen maken gebruik van het Leerkansenprofiel, waardoor ze meer aandacht kunnen besteden aan taal en rekenen, maar ook aan cultuur, sport en techniek. Met de schoolmaatschappelijk werkers plus is aansluiting gemaakt tussen onderwijs en de jeugdteams. Het aantal voortijdig schoolverlaters is met 8% gedaald tot 1.122. Met coachingstrajecten, opvangklassen en begeleiding en de pilot 'de gele hesjes' wordt dit aangepakt. Het is gelukt voor de leerlingen van het Aloysius College andere scholen te vinden, waarbij ze extra begeleiding krijgen. In goede samenwerking met het HBO en WO is de Cyber Security Academy van start gegaan, en plannen voor de vestiging van de TU Delft in Den Haag zijn voorbereid.

De duurzaamheidsambitie van de gemeente leeft in de stad. Door de regeling Duurzaamheid door Haagse wijken waren in 2015 in alle stadsdelen gezamenlijk 35 nieuwe bewonersgroepen actief samen goed voor 42 initiatieven. Den Haag is voorloper op het gebied van stadslandbouw; er zijn tientallen nieuwe stadslandbouw-groepen in de stad aan de slag gegaan. In 2015 is de gemeentelijke website www.stadslandbouwdenhaag.nl gelanceerd waarop alle initiatieven en activiteiten op het gebied van stadslandbouw te vinden zijn. De gemeente Den Haag heeft ook de titel 'Fairtrade gemeente' ontvangen. Den Haag stimuleert op diverse wijze het verduurzamen van woningen in de stad. Zo is er in het najaar het regionale digitale energieloket Woonwijzerwinkel geopend. Daarnaast zijn bedrijven, Duurzaam Den Haag en burgerinitiatieven als 070Energiek aan de slag onder één gezamenlijke aanpak, met de boodschap: Hou van je Huis. De aanpak stimuleert met behulp van energiescans en subsidies voor dak- en vloerisolatie woningeigenaren om onderhoud én verduurzamingsmaatregelen in hun woning uit te voeren

Een van de belangrijkste uitingen van Haagse Kracht is vrijwilligerswerk. Steeds meer Hagenaars zetten zich belangeloos in voor de samenleving. Met het lanceren van de Den Haag Doet Vrijwilligersacademie en de ingestelde subsidieregeling 'Stimuleren Vrijwillige Inzet' hebben we het aantal vrijwilligers verder laten stijgen. Den Haag heeft grote waardering voor hun inzet, wat we hebben laten zien bij het Haagse Helden Gala en de uitreiking van de waarderingsprijs aan 27 organisaties.

Het aantal vrijwilligers is gestegen tot 135.000, 27% van de bevolking.

Met een cultuuraanbod om trots op te zijn zorgen we voor een aangenaam verblijfsklimaat, inspireren we mensen en zetten we ze aan tot denken. Om Haagse inwoners al van jongs af aan te betrekken bij cultuur is cultuureducatie een belangrijk speerpunt. In 2015 bedroeg het aantal deelnemende leerlingen bijna 200.000. Op basis van de update van het broedplaatsenbeleid 'Ruimte voor kwaliteit' houden we het aantal betaalbare werkruimtes voor samenwerkende kunstenaars(groepen) en creatieve ondernemers op peil. Met de opening in 2015 van het Zuiderstrandtheater en de heropening van het Zuiderparktheater zijn er twee markante podia gekomen voor hoogwaardige professionele en laagdrempelige amateurkunst. In september 2015 is de nieuwe wijkbibliotheek in Schilderswijk – één van de afspraken uit het coalitieakkoord 'Vertrouwen op Haagse Kracht' – geopend. Uiterlijk 1 december 2015 konden de subsidie aanvragen worden ingediend voor het meerjarenbeleidsplan Kunst en Cultuur voor de periode 2017-2020. Een externe adviescommissie beoordeelt de 97 ingekomen aanvragen op basis van het Beleidskader dat de raad in juni 2015 vaststelde en komt in 2016 met een advies.

Ruim 2,5 miljoen mensen bezochten de gesubsidieerde cultuurinstellingen.

Sport brengt mensen bij elkaar, activeert en draagt bij aan een gezonde levensstijl. Om zo veel mogelijk Hagenaars regelmatig en intensief te laten sporten hebben we, samen met de stad, de nieuwe sportnota vastgesteld. Hiervoor zijn drie expertmeetings, twee stadsgesprekken en een

congres met meer dan 400 stakeholders gehouden. Door de inzet van sportschoolcoördinatoren op ruim 1000 scholen is een dagelijks sportaanbod na schooltijd georganiseerd. De eerste paal voor de Sportcampus Zuiderpark is geslagen, waarmee een internationaal aansprekende (top)sportthel en onderwijsvoorziening tot stand komt. Dat Den Haag zich als (top)sportstad op de kaart zet is weer gebleken met de succesvolle organisatie van de Volvo Ocean Race en het WK Beachvolleybal. Met het organiseren van side events rond deze evenementen maken we een zichtbare verbinding tussen topsport en breedtesport.

81.493 kinderen hebben deelgenomen aan 4.035 streetsport activiteiten.

Om zo veel mogelijk Hagenaars zich veilig te laten voelen in Den Haag hebben we het Integraal Veiligheidsplan 2015-2018 vastgesteld. Dit leidde in 2015 reeds tot mooie resultaten. Het aantal misdrijven en overlastmeldingen is sterk gedaald. Ook is in 2015 ingezet op een veilig uitgaansklimaat zonder overlast. Op het Zwarte Pad en het Plein wordt met succes samengewerkt met ondernemers en politie. Het aantal incidenten dat zich voordeed bij Oud en Nieuw is bijna gehalveerd ten opzichte van een jaar eerder.

Het aantal misdrijven is met 7% gedaald, en het aantal overlastmeldingen met 9%.

Internationale stad van vrede en recht

Het internationale profiel van Den Haag is één van de aanjagers van onze economie. Daarom intensiveren wij onze inzet op de Internationale Stad van Vrede en Recht. We bouwen de positie van Den Haag als juridische hoofdstad van de wereld verder uit. Het aantal internationale instellingen is in 2015 met 45 toegenomen tot 414 en het aantal NGO's met 13 tot 157. Een belangrijke nieuwe instelling is de International Commission on Missing Persons. Met het project Shelter City is een Senegalese mensenrechtenverdediger drie maanden te gast geweest in Den Haag. 100 internationale studenten werden uitgenodigd voor de World Class the Hague en in alle stadsdelen zijn Haagse Brug activiteiten georganiseerd om Hagenaars en expats met elkaar te verbinden.

Het aantal internationale instellingen en NGO's is met 10% gestegen.

Door zowel online als offline breed in te zetten op Citymarketing versterken we het imago en de aantrekkingskracht van Den Haag. Meer mensen in binnen- en buitenland krijgen zo een positief beeld van de stad. Nu de aanpak Haagse Citybranding door de raad is vastgesteld, zal de komende jaren het merk Den Haag wereldwijd verder op de kaart worden gezet.

Gezonde gemeentefinanciën

De financiën van de gemeente blijven op orde. Dat was in 2015 niet vanzelfsprekend. Door een nieuw verdeelmodel van het bijstandsbudget (BUIG) en bijstellingen in het gemeentefonds hebben we flinke nadelen te verwerken gehad. In formele en informele trajecten met het Rijk hebben we met name voor het BUIG verdeelmodel aandacht gevraagd. Dat heeft het nadeel enkele miljoenen kleiner gemaakt, maar we zijn er nog niet. Mede door deze twee ontwikkelingen werd bij het Halfjaarbericht een nadeel verwacht van ca. € 7 miljoen. Dit is bij de jaarrekening omgezet in een voordeel van € 37,6 miljoen. Naast het verkleinen van het tekort op het bijstandsbudget komt dit voornamelijk door de resterende budgetten bij zorg en jeugd.

De Haag heeft de traditie om gezonde gemeentefinanciën te combineren met lage lasten voor bewoners en bedrijven. Dit is extra cachet gegeven door in 2015 te stijgen naar de eerste plaats met de laagste woonlasten van alle grote gemeenten. De OZB, de afvalstoffenheffing zijn gelijk gebleven en andere lasten zijn hooguit met de inflatie geïndexeerd. Het tarief voor de tweede parkeervergunning is gehalveerd en de overige parkeertarieven zijn gelijk gebleven.

De woonlasten in Den Haag waren gemiddeld € 547, tegen € 678 landelijk.

Het financieel resultaat en positie nader beschouwd

Den Haag is een stad met ambities. Stap voor stap werkt de gemeente aan de realisatie van deze ambities. Een gezonde en stabiele financiële basis zorgt ervoor dat wij onze energie kunnen richten op de toekomst van de stad en niet bij elk zuchtje tegenwind een pas op de plaats hoeven maken. Het behoedzame, maar reële financiële beleid van de gemeente werpt zijn vruchten af.

Den Haag is een grote gemeente en staat daarom ook voor grote opgaven. Deze opgaven en de verwachting hoeveel geld er nodig is om deze het hoofd te kunnen bieden staan in de begroting. In de programmarekening staat hoeveel de gemeente daadwerkelijk heeft gedaan in het afgelopen jaar en hoeveel geld daarmee is gemoeid. Hoeveel geld de gemeente in een jaar uitgeeft in de stad heet in formele boekhoudtaal lasten. De Haagse programmarekening sluit op een lastentotaal van € 2,3 miljard. Tegenover de lasten staan baten, de inkomsten van de gemeente. In hoofdstuk twee van deze programmarekening leest u hoeveel geld er per beleidsprogramma omging in 2015 en wat daarvoor gedaan is. Deze inleiding beperkt zich tot de hoofdlijnen van wat er in het afgelopen jaar aan lasten en baten is gerealiseerd.

(bedragen x € 1.000,-)

	Uitkomst 2015	Actuele begroting 2015	Resultaat 2015	Ontwerp- begroting 2015	Uitkomst 2014
Lasten	2.313,7	2.401,6	87,9 V	2.528,8	2.232,9
Baten	2.246,0	2.263,9	17,9 N	2.348,8	2.176,8
Saldo exclusief reserves	67,6 N	137,7 N	70,0 V	180,0 N	56,1 N
<i>Dotaties aan reserves</i>	224,0	224,4	0,3 V	132,8	535,4
<i>Onttrekkingen aan reserves</i>	329,3	362,0	32,8 N	312,8	614,5
Saldo inclusief reserves	37,6 V	0,0 N	37,6 V	0,0 V	22,9 V

In 2015 verstrekke de gemeente voor € 341 mln. aan subsidies en werd € 369 mln. aan bijstandsverlening en participatie besteed. De totale apparaatslasten bedroegen € 561 mln. Daarnaast kocht de gemeente voor ruim € 800 mln. in. Het inkoopvolume van de gemeente neemt toe omdat de nieuwe gedecentraliseerde taken deels worden ingekocht. Aan de nieuwe gemeentelijke taken op het gebied van zorg, participatie en jeugd gaf de gemeente zo'n € 280 mln. uit. Elk jaar worden de bezittingen van de gemeente een beetje minder waard. Dit komt doordat deze slijten of technisch verouderen. Daarom schrijft de gemeente elk jaar af op deze bezittingen. In 2015 was dat € 61 mln.

De belangrijkste inkomstenbron voor de gemeente zijn de van het rijk ontvangen middelen. Het afgelopen jaar ontving de gemeente € 1,2 miljard uit het gemeentefonds. Dit is inclusief de gedecentraliseerde middelen voor het sociaal domein. Daarnaast inde de gemeente voor ruim € 108 mln. onroerend zaak, precario- en andere belastingen. Het gemeentefonds en de belastinginkomsten behoren tot de algemene middelen. Dit betekent dat de gemeenteraad in beginsel zelf mag beslissen waaraan het geld wordt uitgegeven, al moeten er ook wettelijke taken van betaald worden zoals straatverlichting, onderwijshuisvesting en verkiezingen. Naast de algemene middelen ontvangt de gemeente geld van het rijk voor specifieke taken. In totaal zo'n € 408 mln. De belangrijkste specifieke uitkeringen waren voor de bijstandsverlening (€ 349 mln.) en het onderwijsachterstandenbeleid (€ 45 mln.).

Verder investeerde de gemeente voor € 252 mln., waarvoor een investeringsbijdrage van derden werd verkregen van € 99 mln. Voor € 12 mln. kwamen de investeringen ten laste van de voorzieningen. Investerings maken geen deel uit van de gemeentelijke lasten. De investeringen komen op de gemeentelijke balans. In de volgende jaren komen de afschrijvings- en rentekosten ten laste van de begroting.

Het jaarrekeningresultaat van de gemeente is € 37,6 mln. Dit is 1,2 procent van de gerealiseerde lasten. Het beleid is daarmee nagenoeg conform de begroting uitgevoerd. De voorspellende waarde van de

begroting en het halfjaarbericht is toegenomen, al zijn er altijd zaken die pas aan het einde van het jaar bekend zijn. In de onderstaande tabel treft u het financieel resultaat per programma aan. In de eerste kolom staan de werkelijk gerealiseerde lasten. De tweede kolom vermeldt de werkelijke baten in 2015. De kolom saldo bevat het verschil tussen beiden. In de vierde kolom treft u het volgens de begroting toegestane saldo aan. In de vijfde kolom, tenslotte, staat het jaarrekeningresultaat.

(incl. dotaties en ontrekkingen, bedragen x € 1.000,-)

Activiteiten in 2015	Uitkomst 2015			Saldo	Begroot saldo 2015	Resultaat 2015		
	Lasten	Baten						
1 - Gemeenteraad	7,1	0,0	7,1	N	7,9	N	0,8	V
2 - College en Bestuur	43,8	2,6	41,2	N	42	N	1,1	V
3 - Wijkaanpak en dienstverlening	70,9	15,4	55,5	N	59	N	3,1	V
4 - Openbare orde en Veiligheid	56,1	3,5	52,5	N	54	N	1,8	V
5 - Cultuur, Bibliotheek en Monumentenzorg	111,5	8,5	102,9	N	103	N	0,2	V
6 - Onderwijs	156,7	60,1	96,7	N	98	N	1,8	V
7 - Werk, Inkomen en Armoedebeleid	654,1	424,6	229,5	N	224	N	5,7	N
8 - Zorg en Welzijn	355,6	45,2	310,5	N	329	N	18,1	V
9 - Jeugd	152,8	2,6	150,2	N	155	N	4,7	V
10 - Ontwikkeling Buitenruimte	234,9	119,3	115,6	N	117	N	1,0	V
11 - Economie, Internationale stad en Binnenstad	89,6	25,1	64,5	N	68	N	3,0	V
12 - Sport	61,1	8,7	52,4	N	53	N	0,2	V
13 - Verkeer en Milieu	99,2	61,7	37,5	N	41	N	3,7	V
14 - Wonen en Duurzaamheid	31,8	13,7	18,1	N	20	N	1,7	V
15 - Stadsontwikkeling	196,1	175,0	21,1	N	25	N	4,3	V
16 - Financiën	74,6	1.409,3	1.334,8	V	1.327	V	7,3	V
17 - Overige beleidsvoornemens	131,9	194,2	62,3	V	71	V	8,4	N
18 - Interne dienstverlening	9,9	5,6	4,2	N	3	N	1,2	N
Totaal	2.537,7	2.575,3	37,6	V	0	N	37,6	V

Het jaarrekeningresultaat bedraagt € 37,6 mln. Bij het halfjaarbericht verwachtte de gemeente een resultaat van € 6,9 mln. nadelig. Bij het halfjaarbericht werd uitgegaan van een verwacht resultaat van € 9,4 mln. voordelig op het programma Zorg en Welzijn en nihil bij het programma Jeugd. In de programmarekening blijken deze resultaten nog hoger dan verwacht. De oorzaken hiervan worden verderop nader toegelicht. Binnen het programma Financiën was er een meevallende afrekening oude jaren en restposten van het gemeentefonds van gezamenlijk € 6,1 mln., waarbij ten tijde van het halfjaarbericht nog geen rekening mee gehouden kon worden. Daarnaast ziet het er naar uit dat alle gemeenten samen met bij het BTW-compensatiefonds declareren. Het BTW-compensatiefonds heeft hierdoor een overschot dat aan het gemeentefonds wordt toegevoegd. Voor Den Haag levert dit een meevaller van € 6,2 mln. op.

In 2015 realiseerde de gemeente een tekort van € 9,4 mln. op de bijstandsverlening. Dit tekort komt bovenop de extra € 17,5 mln. die bij het halfjaarbericht voor bijstandsverlening was uitgetrokken. Het totale tekort op de bijstandsverlening komt daarmee op € 26,4 mln. Bij het halfjaarbericht hield de gemeente nog rekening met een tekort van maximaal € 12,5 mln. bovenop de extra € 17,5 mln. De belangrijkste oorzaak van het tekort is het nieuwe landelijke verdeelmodel voor bijstandsbudgetten. Het college heeft diverse acties richting het rijk ingezet om de negatieve effecten van het verdeelmodel zoveel mogelijk te beperken. Het college heeft in 2015 de gemeenteraad hierover diverse malen geïnformeerd.

Van oorsprong dekt de Gemeentelijke Kredietbank haar risico's via een voorziening. Dit is boekhoudtechnisch onjuist, aangezien het weerstandsvermogen onderdeel uitmaakt van het eigen vermogen van de gemeente. Daarom valt de voorziening voor € 3,5 mln. vrij en wordt deze opgenomen in het weerstandsvermogen van de gemeente.

Zorg

Op de Maatwerkvoorziening Ondersteuning (MvO) is een kleiner beroep gedaan dan vooraf gedacht. Dit leidde tot een voordelig resultaat van € 7,7 mln. Daar staat een nadeel op de eigen bijdrage WMO (Huishoudelijke hulp (HH) en MvO) van € 3,8 mln. tegenover. Bij de begroting is gewerkt met de inschattingen van het rijk hoeveel eigen bijdrage geïnd kon worden. In de praktijk bleek dat minder te zijn. Ook is bij MvO minder zorg in natura verstrekt waardoor eveneens minder eigen bijdrage is ontvangen. Daarnaast bleek het voor te komen dat door de standaard rekenregels de eigen bijdrage de feitelijke kosten van de zorg oversteeg of tot dat deze rekenregels tot een onredelijke accumulatie van eigen bijdragen leidden. Om burgers niet in problemen te brengen besloot de gemeente in deze gevallen maatwerk te leveren. Wel kon hierdoor minder eigen bijdrage worden geïnd dan vooraf gedacht. De komende jaren doet de gemeente meer ervaring op met dit systeem, waardoor baten en lasten op de afzonderlijke onderdelen beter in balans komen. Uiteraard staat hierbij een eerlijke benadering van de burger centraal.

Op de huishoudelijke hulp, vervoers- en de woonvoorzieningen is het resultaat € 5 mln. voordelig. Dit wordt voornamelijk veroorzaakt door de tijdelijke rijksregeling Huishoudelijke Hulp Toelage voor mantelzorgers die de gemeente heeft ontvangen en waarmee bij de begroting niet volledig rekening was gehouden.

De gemeente gaf € 5 mln. minder uit dan begroot aan thuislozen en verslavingszorg. Mede door de decentralisatie zijn in de ketenaanpak bij verschillende instellingen wijzigingen opgetreden en zijn doelmatigheidsinitiatieven uitgevoerd. Hierdoor zijn voordelen in dit uitvoeringsjaar ontstaan, voornamelijk subsidievoordelen (oude jaren en lopend jaar).

De komende jaren dalen de rijksbudgetten die de gemeente voor zorgverlening ontvangt verder. De financiële mee- en tegenvallers die zich in dit eerste uitvoeringsjaar voordeden dienen mede in dit perspectief bekeken te worden.

Jeugd

Bij het halfjaarbericht verwachtte de gemeente een neutraal resultaat op het programma Jeugd. Het jaarrekeningresultaat bedraagt € 4,7 mln., waarvan € 2,1 mln. betrekking heeft op het invoeringsbudget. Het resterende voordeel wordt vooral verklaard door een voordeel op specialistische hulp (€ 3,4 mln.), een voordeel op PGB's (€ 3,6 mln.) en een nadeel op ambulante hulp (€ 2,9 mln.) Tot slot zijn er op dit programma diverse restposten die tot een nadeel van € 1,5 mln. leidden. Bij het opstellen van de begroting is gewerkt met historische gegevens van de voorgaande uitvoerders van de jeugdzorg. Daarnaast is ingezet op meer ambulante hulp, zodat een beroep op de duurdere specialistische hulp waar mogelijk voorkomen kan worden. Vroegtijdig hulp bieden is niet alleen beter voor de betrokkenen, maar uiteindelijk ook goedkoper. Hierdoor is een verschuiving tussen beide budgetten te zien. In 2015 hebben 94 budgethouders ervoor gekozen om vanuit de Wet langdurige zorg (Wlz) geholpen te worden die niet door de gemeente wordt uitgevoerd. Eerder werd verwacht dat de zorg via de PGB's (Jeugdwet) en dus de gemeente verliep. Deze verschuiving leidde tot lagere lasten voor de gemeente. Meerjarig geldt net als voor de zorg dat de financiële resultaten in het eerste uitvoeringsjaar mede in het perspectief van de mogelijke aanpassingen van de rijksbudgetten bekeken dienen te worden. Er is een voordeel van € 1 mln. op preventief jeugdbeleid bestaande uit een voordeel van € 0,5 mln. op de afrekening van subsidieverleningen voorgaande jaren, een voordeel op de apparaatslasten van € 0,4 mln. Hier staan een aandeel op de apparaatslasten op andere producten van Jeugd tegenover, verder zijn er voor een bedrag van € 0,1 mln. overige voordelen.

Verantwoording decentralisaties

Het verslagjaar 2015 was het eerste jaar dat de gemeente verantwoordelijk was voor de gedecentraliseerde taken op het gebied van jeugd, participatie en zorg. Het gaat om een grote taak waar € 280 mln. mee is gemoeid. Eind 2014 werd pas definitief duidelijk wat precies het bereik van de

decentralisatie was. De voorbereidingstijd was hierdoor kort. De gemeente heeft alles op alles gezet om het voor elkaar te krijgen dat iedere inwoner van de stad de zorg kreeg die hij verdiende. Dat is gelukt en daar is het college trots op.

De gemeente heeft alles gedaan wat mogelijk was om de organisatorische en administratieve processen die bij de decentralisaties horen in goede banen te leiden. Zo zijn in een vroeg stadium met betrokkenen gesprekken gevoerd en heeft de gemeente afspraken gemaakt over wat nodig is om de rechtmatigheid van de zorguitgaven te kunnen vaststellen. Deze aanpak heeft zijn vruchten afgeworpen. Zo kon de rechtmatigheid voor het grootste deel van het budget voor begeleid wonen worden vastgesteld. Helaas geldt dit niet voor alle zorgbudgetten. Van een deel van de uitvoerende zorgaanbieders wordt na het verschijnen van deze programmarekening een eindafrekening ontvangen, ondanks veelvuldig contact tussen gemeente en betrokken zorgaanbieders. Pas na ontvangst van de afrekening kan de getrouwheid en rechtmatigheid van deze bijdragen definitief worden vastgesteld. De uitbetaling van de persoonsgebondenbudgetten (PGB's) ligt bij de Sociale Verzekeringsbank (SVB). De SVB heeft nog niet de getrouwheid en rechtmatigheid van de verstrekking van de PGB's kunnen aantonen, waardoor deze onzeker zijn. De onzekerheid werkt ook door in de controleverklaring bij de gemeentelijke programmarekening. De komende tijd wordt door de SVB en de gemeente verder gewerkt om deze onzekerheid te beperken. Voor de komende jaren geldt dat het college samen met alle betrokken partijen werkt aan een goedwerkend verantwoordingsstelsel.

Om de decentralisaties procesmatig te kunnen inrichten is een invoeringsbudget beschikbaar. In 2015 is niet het hele invoeringsbudget gebruikt. Dit leidt tot een voordeel van € 4,1 mln. op het programma Zorg en welzijn en een voordeel van € 2,1 mln. op het programma Jeugd. Tot op het laatste moment was het van rijkszijde onduidelijk hoe de decentralisaties precies vorm werden gegeven. Hierdoor kon de gemeente pas later beginnen met het definitief vormgeven van de organisatie rondom de decentralisaties. Daar komt bij dat een deel van het budget bedoeld is voor het gericht kunnen oplossen van knelpunten die tijdens de uitvoering ontstaan. Waar de knelpunten precies ontstaan, wat de aard en de omvang precies daarvan is, werd gaande weg het jaar duidelijk. Deze vraagstukken pakt het college de komende periode op. Het is van belang dat de overgebleven middelen de komende jaren hiervoor gebruikt kunnen worden.

Investerings

De gemeente heeft de afgelopen jaren maatregelen genomen om onderbesteding waar mogelijk te voorkomen. Hiertoe heeft de gemeente onder meer het meerjarig investeringsplan (MIP) gecentraliseerd en wordt op begrotingsbasis rekening gehouden met een bepaalde onderuitputting van de budgetten. Een betere financiële sturing op investeringsprojecten betekent ook dat er een kans is dat in enig jaar meer wordt geïnvesteerd dan is begroot. Op enkele onderdelen heeft de gemeente in 2015 inderdaad een overbesteding op het investeringsprogramma gerealiseerd. In alle gevallen past de overbesteding binnen het door de gemeenteraad vastgestelde kader.

In 2015 investeerde de gemeente € 252 mln., waar de begroting uitging van € 289 mln. Het gemeentelijke aandeel in de gerealiseerde investering was € 141 mln. Voor € 12 mln. kwamen de investeringen ten laste van de voorzieningen. Van derden heeft de gemeente in 2015 € 99 mln. ontvangen als investeringsbijdrage. Op het eerste gezicht lijkt sprake van een onderbesteding van € 37 mln. Als beter naar de onderliggende cijfers wordt gekeken, zijn een paar nuanceringspunten op dit beeld aan te voeren.

De grootste overbestedingen in 2015 ontstonden op de programma's Onderwijs (€ 5 mln.), Stadsontwikkeling (€ 27 mln.), Ontwikkeling Buitenruimte (€ 13 mln.) en Interne dienstverlening (€ 4,5 mln.). Daar stonden onderbestedingen op de programma's Sport (€ 11 mln.) en Verkeer en Milieu (€ 62 mln.) tegenover.

De investeringen in onderwijshuisvesting maken onderdeel uit van een omvangrijk meerjarig programma. In 2015 is voor het tweede jaar op rij meer geïnvesteerd in onderwijshuisvesting dan begroot. De versnelling past binnen het totaal van het investeringsprogramma zoals dat door de raad is vastgesteld. De werkelijke realisatie is afhankelijk van het tempo waarin de scholen daadwerkelijk worden gebouwd en van het tempo waarin de schoolbesturen voorschotten en eindafrekeningen indienen.

Het programma Stadsontwikkeling laat een overrealisatie van € 27 mln. zien. Dit komt voornamelijk door de uitgifte van erfpachtgrond en de verwerving van strategisch vastgoed. Beide worden vanwege het onvoorspelbare en of strategische karakter niet zichtbaar begroot en komen daarom alleen in de realisatie tot uitdrukking. Hiernaast zijn gronden c.a. verworven naastgelegen aan het traject van de toekomstige Rotterdamse Baan. Deze verwervingen waren niet als investering begroot in 2015. De investeringen passen binnen de door de gemeenteraad vastgestelde plannen en budgetten.

Op het programma Buitenruimte is in 2015 het project Scheveningen Boulevard afgerond. Hiervoor is een extra subsidie van € 5,6 mln. ontvangen die niet was begroot. Door deze extra subsidie nam het gemeentelijk aandeel in deze investering af met ruim € 4 mln. Daarnaast is ook de Haagse Markt in 2015 nagenoeg afgerond. De plaatsing van de ORAC's is voor € 1,4 mln. verstraagd. De onderzoeksfase waar ORAC's het beste geplaatst kunnen worden duurt langer. Oorzaken zijn dat op de meest voor de hand liggende plaatsen al ORAC's zijn en dat vooraf meer met de omwonenden wordt gesproken.

De onderbesteding op het programma Sport wordt grotendeels verklaard door het project Sportcampus. De bestedingen in 2015 zijn €11 mln. lager dan in de begroting is opgenomen vanwege een discussie met de aannemer over de kwaliteit van de werkzaamheden waardoor een deel van de werkzaamheden nog niet tot uitvoering is gebracht. De gemeente betaalt naar de stand van het werk en niet vooruit. Inmiddels is overeenstemming met een andere aannemer bereikt en wordt verder gebouwd.

Het Programma Verkeer en Milieu laat de grootste verschillen zien. Het project Neherkade binnen het programma Verkeer is € 12 mln. goedkoper uitgevoerd dan begroot. Hier is dus geen sprake van onderbesteding. Het voordeel komt de komende jaren tot uitdrukking in de vorm van lagere kapitaallasten.

Programma Fiets laat een onderbesteding zien van circa € 6 mln. De belangrijkste oorzaak hiervoor is dat de voorbereiding van de fietspaden langs de Laan van Meerdervoort en het Finnenburg langer duurden waardoor de uitvoering later startte. De langere voorbereiding hangt mede samen met de wens van het college om in goed overleg met de buurt tot een oplossing te komen.

Netwerk Randstadrail laat een ogenschijnlijke onderbesteding zien van ongeveer € 32 mln. Voor € 20 mln. wordt dit verklaard doordat de uitvoering van opdrachten aan sporen, spoorcomplexen en bovenleidingen voortaan rechtstreeks door het MRDH aan de HTM worden vergoed. Voorheen verliepen deze investeringen via de gemeente en de begroting is hierop nog niet aangepast. Voor € 9,2 mln. is het werk wel uitgevoerd, maar heeft de afrekening met MRDH nog niet plaatsgevonden. Tot slot zijn de projecten trambrug Madurodam, Tracé Koninginnegracht en Tracé Nieuwe Parklaan al wel afgerond, maar de financiële afwikkeling heeft niet meer in 2015 plaatsgevonden.

Vertraagde uitvoering reguliere begroting

Het voorkomen van vermijdbare onderbesteding is een prioriteit van het college en van de gemeenteraad. De basis hiervoor is een realistische begroting. Bij het opstellen van de begroting 2015 was de inkt van het coalitieakkoord net droog. Daarom zijn de ambities van het college conform het coalitieakkoord in de begroting verwerkt. Vanaf de tweede helft van 2014 tot en met medio 2015 zijn diverse kaders op- en vastgesteld. Zo is in 2015 de wijkaanpak "Haagse kracht opwaarts!" gepresenteerd en is de nota "Welkom in Den Haag- een agenda voor de stadsentrees van Den Haag" vastgesteld. Maar ook is een programmatische aanpak van Economie en Werk gepresenteerd. Op basis van de nieuwe inzichten is een betere inschatting gemaakt van het bestedingsritme. Dit leidde ertoe dat bij het

halfjaarbericht en de begroting 2016 een herfasering heeft plaatsgevonden van de uitvoeringsjaren 2015 (€ 12 mln.) en 2015 (€ 11,5 mln.) naar 2017 en 2018. Hiermee won de begroting aan realiteitsgehalte.

We zien dat de meeste programma's bijdragen aan het jaarrekeningresultaat. Een deel van dit resultaat is terug te voeren op een vertraagde uitvoering. Ook zien we dat in 2015 € 47 mln. minder aan de bestemmingsreserves is onttrokken dan begroot. De gemeente heeft dan lagere lasten, maar ook lagere baten zodat er geen financieel resultaat ontstaat. Er is echter wel sprake van mogelijke vertraging in de uitvoering. Op hoofdlijnen gaan we in op de oorzaken hiervan.

Binnen het programma Onderwijs zien we dat € 5,5 mln. minder wordt onttrokken aan de bestemmingsreserves duurzame huisvesting onderwijs en multifunctioneel gebruik schoolgebouwen. Onder beide reserves ligt een meerjarig uitvoeringsprogramma dat loopt tot 2018 voor het multifunctioneel gebruik van schoolgebouwen en tot 2020 voor de duurzame huisvesting onderwijs. Na aanpassing van de gebouwen kunnen de schoolbesturen declaraties indienen bij de gemeente. De gemeente slaagt er nog niet in om goed in te schatten wanneer deze declaraties precies worden ingediend. Gebeurt dit later dan gedacht, dan komt dat als een lagere onttrekking uit de bestemmingsreserves terug in de jaarrekening.

In 2015 is € 1,2 mln. minder aan het Olympisch fonds in het programma Sport onttrokken dan gedacht. De kosten voor onder meer de Volvo-Oceanrace konden binnen de reguliere exploitatie worden gevonden, waardoor geen beroep op het fonds nodig was. Het fonds blijft hierdoor beschikbaar voor de organisatie van grote evenementen in latere jaren.

Op het programma Economie, internationale stad en binnenstad is € 4,5 mln. minder aan de bestemmingsreserves onttrokken. Hiervoor zijn twee belangrijke redenen. Om zekerheid te verkrijgen of het onderhoudswerk aan het World Convention Center binnen het budget kan worden uitgevoerd is een second opinion uitgevoerd, waardoor de aanbesteding later is gestart. Op het programma Economie worden veel projecten uitgevoerd met cofinanciering van Europese subsidie. Pas na de afloop van een project kan volledig financieel met de ontvangen subsidie worden afgerekend. De afrekeningen van dergelijke projecten is een complexe zaak omdat er meerdere partijen bij betrokken zijn en de projecten meerdere jaren kunnen beslaan. Hierdoor kan het voorkomen dat projecten vertraagd worden afgerekend.

Op het programma Stadsontwikkeling is ca. € 9 mln. vrijgefallen uit de Reserve Stedelijke Ontwikkeling omdat de reserve een hogere stand kent dan toegestaan. Buiten deze vrijval is per saldo € 10,8 mln. minder aan de bestemmingsreserves onttrokken dan begroot. Deze lagere onttrekking wordt grotendeels door vier projecten verklaard. Voor de ontwikkeling van de HALO-locatie is samen met de buurt een plan uitgewerkt. Hierdoor duurde de planvorming langer, maar ligt er wel een door de bewoners gedragen uitwerking. Deze aanpak past geheel binnen het beleid van het college zoveel mogelijk de plannen samen met de belanghebbenden uit te werken. Om dezelfde reden kostte de herziening van de grondexploitatie Scheveningen-Haven meer tijd, waardoor ook deze later startte. Op 23 december 2015 is Den Haag Nieuw Centraal opgeleverd. De definitieve financiële afwikkeling vindt echter plaats in 2016, waardoor hier sprake is van een schijnbare maar geen feitelijke onderbesteding. Tot slot levert een woningbouwcorporatie een parkeergarage aan de Haveltestraat later op. Hierdoor rekent de gemeente ook later de toegezegde subsidie voor de aanleg van de parkeergarage af.

Verder zien we dat binnen het programma Stadsontwikkelingen € 30 mln. minder baten en lasten zijn gerealiseerd op grondexploitaties. Voor de gemeente is dit budgettair neutraal, maar het betreft in financiële termen wel een onderbesteding. Deze onderbesteding heeft betrekking op grondexploitaties. De bedragen die in grondexploitaties omgaan zijn groot, evenals de dynamiek van grondexploitaties. De belangrijkste oorzaak zit in de projecten Junoblok, Scheveningen-Haven en Uithofslaan. Alle projecten zijn later gestart dan gepland onder meer vanwege samenspraak trajecten en onderhandelingen met

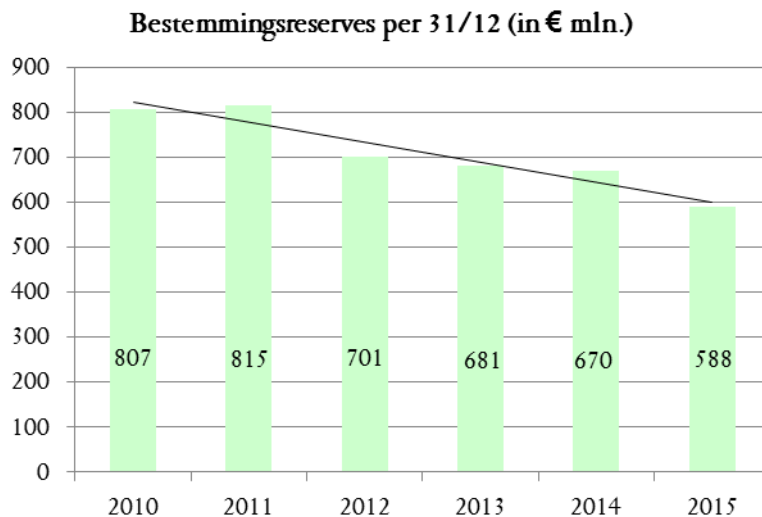
ontwikkelaars. Hiernaast wordt in grondexploitaties nog te vaak begroot dat lasten worden gerealiseerd in het jaar dat werkzaamheden starten. Voor grote investeringen lopen betalingen soms meerdere jaren door. Hier wordt vanaf 2016 meer aandacht aan besteed in de begrotingsvoorbereiding

De lagere onttrekkingen op het programma Overige beleidsvoornemens van bijna € 10 mln. hangt samen met de vertraagde uitvoering binnen het programma Economie, internationale stad en binnenstad en de vertraging bij het invoeringsbudget van de drie decentralisaties.

Financiële positie

De gemeente heeft veel bezittingen zoals grond, gebouwen en infrastructuur. Voor al deze bezittingen geldt dat de samenleving er meerdere jaren van profiteert. De bezittingen staan op de balans van de gemeente. De gemeente financiert deze bezittingen deels met eigen vermogen (reserves) en deels met langlopende leningen.

De gemeentelijke reserves bestaan uit weerstandsvermogen (algemene reserve, reserve grondbedrijf, bedrijfsvoeringsreserves, programmareserves) en bestemmingsreserves om het afgesproken beleid uit te voeren. De bestemmingsreserves van de gemeente dalen. Den Haag heeft geld in zogenoemde bestemmingsreserves gespaard om daarmee gericht in de stad te kunnen investeren. Door de inzet van de bestemmingsreserves krijgt de stad meer en betere voorzieningen.

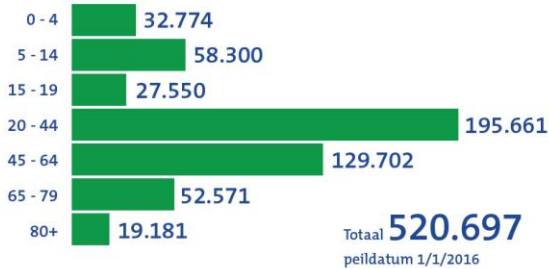
Tegelijkertijd zien we dat door het omvangrijke investeringsprogramma en de inzet van de bestemmingsreserves de schuldpositie van de gemeente oploopt. Hierbij geldt dat tegenover de hogere schulden ook een beter voorzieningenniveau staat, waar de stad enkele decennia van profiteert. In landelijk perspectief is de schuld- en solvabiliteitspositie van Den Haag als robuust te bestempelen. Daarnaast verstrekt de gemeente leningen aan verbonden partijen, waarvan HTM de grootste partij is. Door geld via de gemeente te lenen is HTM goedkoper uit, waardoor meer geld overblijft voor de kwaliteit van het openbaar vervoer.

1.2 Infographic Burgerjaarverslag

Kengetallen Den Haag (peildatum 1/1/2015)

Bevolkingssamenstelling

Aantal inwoners naar leeftijd (in jaren)

Bevolkingsgroei

4.958

Absolute en procentuele verandering van het aantal ingeschreven personen in 2014

Geboorte- en sterftcijfers

 6.620

 4.250

2.370 natuurlijke bevolkingsgroei
peildatum 1/1/2016

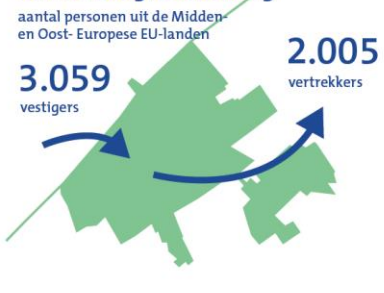
Migratie binnenlands

Migratie buitenlands

Verandering in de samenstelling van de Haagse bevolking

Aantal huishoudens

Aantal nationaliteiten dat ten minste 500 keer voorkomt

Percentage Hagenaars zonder Nederlandse nationaliteit

Zorg en Welzijn (peildatum 1/7/2015)

Aantal inwoners ouder dan 75 jaar

Percentage jeugdigen van 0 tot 23 jaar

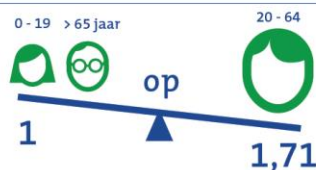
Werk

Aantal ingeschreven personen tussen 15 en 75 jaar (potentiele beroepsbevolking)

Demografische druk

de verhouding tussen het aantal personen van 0 - 19 jaar en 65 jaar of ouder en de personen van 20 - 64 jaar

Aantal ingeschreven personen bij UWV zonder werk en werkzoekend

1.3 Balans

Balans 2015 (incl. vergelijkend cijfer)

(bedragen in € 1.000)

ACTIVA		31-12-2015 (excl. resultaat- bestemming)	31-12-2014 (excl. resultaat- bestemming)	Stelsel- wijziging/ herrubricering	31-12-2014 (excl. resultaat- bestemming)
Vaste activa (art. 33)					
Immateriële vaste activa (art. 34)					
A 1.1.2	Kosten voor onderzoek en ontwikkeling	0	0	0	0
		0	0	0	0
Materiële vaste activa (art. 35)					
A 1.2.0.1.1	Materiële vaste activa met economisch nut	1.312.514	1.284.977	0	1.284.977
A 1.2.0.1.2	Materiële vaste activa met economisch nut uit heffing	29.239	32.749	0	32.749
A 1.2.0.2	Materiële vaste activa met maatschappelijk nut	63.639	47.105	0	47.105
		1.405.392	1.364.831	0	1.364.831
Financiële vaste activa (art. 36)					
A 1.3.1.1	Kapitaalverstreking aan Deelnemingen	90.651	91.084	0	91.084
A 1.3.1.2	Kapitaalverstreking aan gemeenschappelijke regelingen	0	0	0	0
A 1.3.1.3	Kapitaalverstreking aan overige verbonden partijen	2.027	2.027	0	2.027
A 1.3.2.1	Leningen aan woningbouwcoöperaties	0	0	0	0
A 1.3.2.2	Leningen aan deelnemingen	0	0	0	0
A 1.3.2.3	Leningen aan overige verbonden partijen	120.829	120.829	0	120.829
A 1.3.3.1	Overige langlopende leningen aan derden	474.253	452.709	0	452.709
A 1.3.2.2 t/n	Algemene voorziening voor oninbaarheid	-23.178	-23.213	0	-23.213
A 1.3.3.2	Overige uitzettingen met looptijd > 1 jaar	162.828	194.620	0	194.620
		827.410	838.056	0	838.056
Vlottende activa (art. 37)					
Voorraden (art. 38)					
A 2.1.1	Niet in exploitatie genomen bouwgronden	27.685	27.874	0	27.874
A 2.1.2	Overige grond- en hulpstoffen	344	410	0	410
A 2.1.3	Onderhandenwerk (incl. bouwgronden in exploitatie)	18.805	9.910	0	9.910
A 2.1.4	Gereed product en handelsgoederen	716	1.314	0	1.314
		47.550	39.508	0	39.508
Uitzettingen/Vorderingen (art. 39)					
A 2.2.1	Vorderingen op openbare lichamen	117.703	107.952	-378	108.330
A 2.2.2a	Verstrekte kasgeldleningen aan openbare lichamen	0	0	0	0
A 2.2.2b	Overige verstrekte kasgeldleningen	0	0	0	0
A 2.2.3	Rekening courant verhoudingen niet financiële instellingen	13	19	0	19
A 2.2.4	Overige vorderingen	126.757	126.717	0	126.717
A 2.2.5	Overige uitzettingen	45.800	37.500	0	37.500
		290.273	272.188	-378	272.566
Overlopende activa (art. 40a)					
A 2.9.1.1	Overlopende activa Europ./Nederl. Overheidslichamen	49.143	29.700	0	29.700
A 2.9.1.2	Overlopende activa	160.132	151.005	318	150.687
		209.275	180.705	318	180.387
Liquide middelen (art. 40)					
A 2.3.1	Kas/bank/giro	1.456	3.103	0	3.103
		1.456	3.103	0	3.103
Totaal Activa		2.781.356	2.698.391	-60	2.698.451

PASSIVA	31-12-2015 (excl. resultaat- bestemming)	31-12-2014 (excl. resultaat- bestemming)	Stelsel- wijziging/ herrubricering	31-12-2014 (excl. resultaat- bestemming)
Vaste passiva (art. 41)				
<i>Eigen Vermogen (art. 42/43)</i>				
P 1.1.1.1	80.488	85.039	0	85.039
P 1.1.1.2	4.975	7.461	0	7.461
P 1.1.1.3	4.800	4.475	0	4.475
P 1.1.1.4	5.859	0	0	0
P 1.1.2.1	49.974	45.124	0	45.124
P 1.1.2.2	19.576	18.824	0	18.824
P 1.1.2.3a	324.747	357.651	108.313	249.338
P 1.1.2.3b	263.262	311.910	-108.313	420.223
P 1.1.2.4	104.669	110.196	0	110.196
P 1.1.4.1	37.608	22.908	0	22.908
	<u>895.958</u>	<u>963.588</u>	<u>0</u>	<u>963.588</u>
<i>Voorzieningen (art. 44)</i>				
P 1.2.1.1	138.031	145.405	0	145.405
P 1.2.1.2	20.116	18.298	0	18.298
P 1.2.2	10.484	15.413	0	15.413
	<u>168.631</u>	<u>179.116</u>	<u>0</u>	<u>179.116</u>
<i>Langlopende schulden (art. 46)</i>				
P 1.3.2	9.302	9.529	0	9.529
P 1.3.3.1	1.083.107	943.423	0	943.423
P 1.3.4.1	0	0	0	0
P 1.3.7	27.875	30.341	0	30.341
P 1.3.8.1	3.430	3.004	0	3.004
P 1.3.8.2	28.321	29.070	0	29.070
	<u>1.152.035</u>	<u>1.015.367</u>	<u>0</u>	<u>1.015.367</u>
Vlottende passiva (art. 47)				
<i>Vlottende schulden (art. 48)</i>				
P 2.1.1a	0	0	0	0
P 2.1.1b	306.000	170.000	0	170.000
P 2.1.2	422	91.439	0	91.439
P 2.1.3.1	148.042	133.405	0	133.405
P 2.1.3.2	18	18	0	18
P 2.1.3.3	38.275	40.300	-60	40.360
	<u>492.757</u>	<u>435.162</u>	<u>-60</u>	<u>435.222</u>
<i>Overlopende passiva (art. 49)</i>				
P 2.9.1.1	31.051	51.869	0	51.869
P 2.9.1.2	40.924	53.289	0	53.289
	<u>71.975</u>	<u>105.158</u>	<u>0</u>	<u>105.158</u>
Totaal Passiva	2.781.356	2.698.391	-60	2.698.451

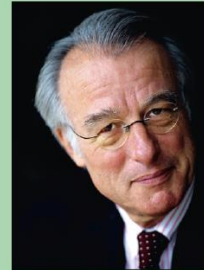
1.4 Samenstelling college

Jozias van Aartsen, Burgemeester

Portefeuille: Openbare orde en veiligheid, Algemene bestuurlijke aangelegenheden en Representatie

Coördinerend portefeuillehouder van de programma's:

- 2 College en Bestuur
- 4 Openbare orde en veiligheid

Ingrid van Engelshoven

Portefeuille: Kenniseconomie, Internationaal, Jeugd en Onderwijs

Coördinerend portefeuillehouder van de programma's:

- 6 Programma Onderwijs
 - 9 Jeugd
 - 11 Economie, Internationale stad en Binnenstad
- Stadsdeelwethouder Haagse Hout en Loosduinen

Rabin Baldewsingh

Portefeuille: Sociale zaken, Werkgelegenheid, Wijkaanpak en Sport

Coördinerend portefeuillehouder van de programma's:

- 3 Dienstverlening
 - 7 Werk, Inkomen en Armoedebeleid
 - 12 Sport
 - 18 Interne dienstverlening
 - 19 Stadsdelen en Wijkaanpak
- Stadsdeelwethouder Escamp en Laak

Joris Wijsmuller

Portefeuille: Stadsontwikkeling, Wonen, Duurzaamheid en Cultuur

Coördinerend portefeuillehouder van de programma's:

- 5 Cultuur en Bibliotheek
 - 14 Wonen en Duurzaamheid
 - 15 Stadsontwikkeling
- Stadsdeelwethouder Segbroek

Boudewijn Revis

Portefeuille: Binnenstad, Stadsontwikkeling Kerngebieden en Buitenruimte

Coördinerend portefeuillehouder van de programma's:

10 Ontwikkeling Buitenruimte

15 Stadsontwikkeling

Stadsdeelwethouder Centrum

Karsten Klein

Portefeuille: Stedelijke economie, Zorg en Havens

Coördinerend portefeuillehouder van de programma's:

8 Zorg en Welzijn

11 Economie, Internationale stad en Binnenstad

Stadsdeelwethouder Scheveningen

Tom de Bruijn

Portefeuille: Financiën, Verkeer, Vervoer en Milieu

Coördinerend portefeuillehouder van de programma's:

13 Verkeer en Milieu

16 Financiën

17 Overige beleidsvoornemens

Stadsdeelwethouder Leidschenveen-Ypenburg

2. Beleidsverantwoording

2.1 Programma Gemeenteraad

Coördinerend portefeuillehouder: Presidium

Hebben we bereikt wat we hebben beoogd?

De raad vertegenwoordigt de Haagse bevolking en heeft als doel het gevoerde beleid van het college te controleren. Om de bekendheid van de Haagse burger met de raad verder te vergroten is besloten te starten met een project 'gast van de raad', waar burgers worden uitgenodigd een raadsvergadering bij te wonen, voorafgegaan door een gesprek met enkele raadsleden.

De ombudsman behandelt vanuit een onafhankelijke positie klachten van burgers en instellingen over de gemeentelijke organisatie. In 2015 heeft de raad besloten tot instelling van een jeugdbudsmans, tevens plaatsvervangend ombudsman.

Wat hebben we gedaan en wat heeft het gekost?

De raad heeft in 2015 totaal veertien keer vergaderd. Vanuit de raad zijn zes initiatiefvoorstellen ingediend. Haagse burgers zijn drie keer een burgerinitiatief gestart: Zelfbouwkavels Oude Haagweg, verkeersveiligheid Jozef Israëlslaan/-plein en paaltjes in wegdek Lau Mazirellaan/Marktweg. Alle drie burgerinitiatieven voldeden aan de vereisten. Twee initiatieven zijn in 2015 afgerond en één initiatief loopt nog.

(bedragen x € 1.000,-)

	Uitkomst 2015	Actuele begroting 2015	Resultaat 2015	Ontwerp- begroting 2015	Uitkomst 2014
Lasten	7.063	7.880	817 V	7.792	7.370
Baten	12	-	12 V	-	261
Saldo exclusief reserves	7.051 N	7.880 N	829 V	7.792 N	7.109 N
Dotaties aan reserves	-	-	- -	-	-
Onttrekkingen aan reserves	-	-	- -	-	-
Saldo inclusief reserves	7.051 N	7.880 N	829 V	7.792 N	7.109 N

Toelichting financieel resultaat

Het positief resultaat van € 0,829 mln. wordt veroorzaakt door o.a. de invoering van de werkkostenregeling (€ 0,15 mln.). Deze valt structureel lager uit. De onkostenvergoeding voor raadsleden wordt niet meer bruto, maar netto uitgekeerd. In 2015 was een voordeel op personeelslasten van € 0,335 mln. Verder is er op voorlichting een structureel voordeel van € 0,069 mln. en op project verbetering raadsinformatie van € 0,042 mln. In de programmatekst zijn grote verschillen nader toegelicht.

(incl. dotaties en onttrekkingen, bedragen x € 1.000,-)

Activiteiten in 2015	Uitkomst 2015			Begroot saldo 2015	Resultaat 2015
	Lasten	Baten	Saldo		
Gemeenteraad	1.416	-	1.416 N	1.564 N	148 V
Bestuursondersteuning Gemeenteraad	1.890	-	1.890 N	2.430 N	540 V
Apparaatskosten Gemeenteraad	2.727	12	2.715 N	2.804 N	89 V
Ombudsman	527	-	527 N	563 N	36 V
Rekenkamer	503	-	503 N	519 N	16 V
Totaal	7.064	12	7.051 N	7.880 N	829 V

Gemeenteraad

Het Besluit rechtspositie raads- en commissieleden en de Verordening voorzieningen raadsleden bepalen op welke vergoedingen raadsleden en commissieleden recht hebben.

Bestuursondersteuning Gemeenteraad

De raadsleden, de voorzitter van de raad, het presidium en de raadscommissies worden ondersteund door de griffie. Onder leiding van de griffier zorgt de griffie voor het voorbereiden van de vergaderingen, de verslaglegging en de follow-up van toezeggingen door collegeleden.

In de raadsperiode 2010-2014 heeft de raad een korting doorgevoerd op het programma gemeente van € 0,350 mln. Hieraan is met name uitvoering gegeven bij de producten bestuursondersteuning raad en apparaatskosten raad.

De afgelopen jaren heeft het programma gemeenteraad steeds overschotten te zien gegeven. Naar aanleiding hiervan zijn in 2015 specifieke begrotingsposten onder de loep genomen en is geconcludeerd dat de vrije besteedbare ruimte ruim € 215.000 bedroeg. Dit bedrag is opgebouwd uit een onderbesteding van €135.000 op de vergoeding raadsleden, € 40.000 apparaatskosten gemeenteraad (kopieerkosten) en € 40.000 vanuit de griffie (voorlichtingsbudget). Deze ruimte is in het kader van de besluitvorming rond de herinrichting en beveiliging van de raadzaal betrokken bij de te verwachten uitgaven. Voor 2015 geldt deze herijking nog niet.

Daarnaast vertoont dit programma diverse overschotten, zoals hierboven aangegeven. Het programma kent geen reserve: enige ruimte zal altijd moeten worden aangehouden om financiële tegenvallers op te kunnen vangen.

Toelichting financieel resultaat Bestuursondersteuning Gemeenteraad € 0,5 mln. V/ I & S

Personeelslasten

€ 0,3 mln. V/S

In 2015 is het in de vorige raadsperiode gestarte proces om de griffie aan te passen aan de gewijzigde taken voltooid. Zo zijn in 2015 vacatures op andere wijze ingevuld en zijn twee medewerkers niet meer vervangen omdat de griffie papierarm is gaan werken. Het niveau van dienstverlening aan de raad blijft gewaarborgd. Een aantal griffiemedewerkers was gedetacheerd bij een andere dienst, waarvoor de griffie middelen ontvangen heeft. Dit leidde tot een voordeel op personeelslasten van in totaal € 0,335 mln. Het personeelsbudget zal in 2016 op de nieuwe, kleinere formatie worden aangepast.

Voorlichting

€ 0,1 mln. S

Het voorlichtingsbudget van de griffie vertoont structureel ruimte (zie hieronder). Zeker in de jaren dat er geen verkiezingen zijn, leidt dit tot een voordeel.

Overige

€ 0,1 mln. I

In 2015 is het project verbetering raadsinformatie gestart met als doel over te gaan op een nieuw systeem van beproefde kwaliteit, ter ondersteuning van de vergaderingen van de raad en commissies. Het project zou in 2015 gereed zijn, maar het aangeschafte product bleek eind 2015 nog niet in voldoende mate stabiel om te worden ingevoerd. Dit project loopt door in 2016. Niet alle kosten zijn al in 2015 gemaakt. De vertraging van het project leidt tot een incidenteel voordeel van € 0,042 mln. in 2015.

Aanvankelijk zou in 2015 ook een begin zijn gemaakt met het project herinrichting raadzaal en vernieuwing audiovisuele middelen. De besluitvorming hierover heeft eind 2015 plaatsgevonden. Hiervoor zijn in 2015 beperkte mate uitgaven gedaan.

Verloop van Financiële cijfers

Reserves	Uitkomst 2015			Begroting 2015		
	Dot.	Onttr.	Vrijval	Dot.	Onttr.	Vrijval
n.v.t.	0	0	0	0	0	0
Totaal	0	0	0	0	0	0

Voorzieningen	Uitkomst 2015			Begroting 2015		
	Dot.	Best.	Vrijval	Dot.	Best.	Vrijval
Voorziening wachtgeld Ombudsman	10	86	0	0	80	0
Totaal	10	86	0	0	80	0

Investeringen MIP	Uitkomst 2015			Begroting 2015		
	Totaal	Gem.	Derden	Totaal	Gem.	Derden
Concernbrede Informatiesystemen (CIS)	174	174	0	390	390	0
Totaal	174	174	0	390	390	0

In 2015 is het project verbetering raadsinformatie gestart. Bij het testen van het nieuwe systeem, eind 2015, bleek de kwaliteit op een aantal specifieke punten niet goed genoeg om over te gaan tot een invoering. Dit heeft geleid tot vertraging van het project.

Bestedingen t.l.v. vooruitontvangen of nog te ontvangen publiekrechtelijke middelen	Vooruit ontv.	Nog te ontv.	Begroot
n.v.t.	0	0	0
Totaal	0	0	0

Verloop eindsaldi balans 31-12	Uitkomst			Begr.
	2014 voor res.best.	2014 na res.best.	2015	2015
Reserves	0	0	0	0
Voorzieningen	134	134	58	54
Resterende investeringen (bruto, incl. derden)	740	740	566	350
Nog te besteden publiekrechtelijke middelen (overl. pass.)	0	0	0	n.v.t.
Nog te ontvangen publiekrechtelijke middelen (overl. act.)	0	0	0	n.v.t.

2.2 Programma College en Bestuur

Coördinerend portefeuillehouder: Jozias van Aartsen

Hebben we bereikt wat we hebben beoogd?

Het college van burgemeester en wethouders vormt samen met de raad het Haagse gemeentebestuur. Daarbij stelt de raad de kaders vast van het door het college te voeren beleid. Het is de taak van het college om dit beleid te operationaliseren.

Prestatie-indicator	Nulmeting	Realisatie 2015	Begroting 2015
Bezwaarschriften (1)	81.400 (4,5%)	73.998 (3,9%)	-
Bezwaarschriften waarbij beroep wordt aangevraagd (2)	1.400	1.715	-
% beroepszaken waarbij de gemeente in het gelijk wordt gesteld (2)	85%	83%	-
% bezwaarschriften binnen de wettelijke termijn afgedaan	90%	92,3%	-

1) In procenten van het totaal aantal primaire besluiten.
 2) De indicator gaat alleen over beroep en niet over hoger beroep
 Bron: Octopus is de bron van de bezwaarzaken die bij de Bestuursdienst worden afgehandeld.

Wat hebben we gedaan en wat heeft het gekost?

(bedragen x € 1.000,-)

	Uitkomst 2015	Actuele begroting 2015	Resultaat 2015	Ontwerp- begroting 2015	Uitkomst 2014
Lasten	43.821	44.685	864 V	43.311	45.104
Baten	2.579	2.300	279 V	-	274
Saldo exclusief reserves	41.242 N	42.385 N	1.143 V	43.311 N	44.830 N
Dotaties aan reserves	-	-	-	-	-
Onttrekkingen aan reserves	-	-	-	-	1.429
Saldo inclusief reserves	41.242 N	42.385 N	1.143 V	43.311 N	43.401 N

Toelichting financieel resultaat programma

Het positief resultaat van € 1,1 mln. wordt onder andere veroorzaakt doordat bij de inkoop van de pensioenpolissen vanaf 2015 rekening is gehouden met een lagere vaste indexering en er heeft een verlaging van een rekenrente plaatsgevonden. Deze twee tegengestelde ontwikkelingen, gecombineerd met een winstuitkering van Loyalis leiden per saldo tot een voordeel van € 0,3 mln.

In 2015 is Stadsgewest Haaglanden opgeheven. Een groot deel van de taken zijn overgenomen door Metropoolregio Rotterdam Den Haag (MRDH). Door een lagere bijdrage aan de MRDH is een voordeel ontstaan, en besloten dit in te zetten voor de beveiliging van het stadhuis. Doordat de maatregelen omtrent de beveiliging stadhuis in 2015 nog niet waren geëffectueerd is er een voordeel van € 0,5 mln. ontstaan.

Verder is er een voordeel van € 0,2 mln. op wachtgeld wethouders, omdat naar verwachting een kleiner beroep wordt gedaan op wachtgeld doordat de prognose gunstiger is uitgevallen dan verwacht. Inzet van personeel in de stadsdelen en de frictiekosten van het voormalig Bureau Wijkaanpak veroorzaken een nadeel van € 0,3 mln. De verwachting is dat deze financiële problematiek in 2016 is opgelost. Tenslotte is de inzet van externe vervoerders voor collegevervoer sterk teruggedrongen, dit heeft geleid tot voordeel van € 0,2 mln. In de programmatekst zijn grote verschillen nader toegelicht.

Verschillen 2015 t.o.v. 2014

De lagere lasten in 2015 worden vooral veroorzaakt door het feit dat er in 2014 na de verkiezingen een voorziening Wachtgeld Wethouders is gevormd (€ 0,8 mln. V). Tevens was er in de eerste helft van 2014 nog sprake van een college met 8 wethouders. De hogere baten in 2015 zijn veroorzaakt door de uitbetaling van de eerste helft van het liquidatiesaldo van het Stadsgewest Haaglanden (€ 2,3 mln. V). In 2015 waren er geen onttrekkingen uit reserves, terwijl in 2014 € 1,4 mln. is onttrokken/ vrijgevallen, vanwege o.a. nieuwe gemeentelijke financiële regelgeving.

(incl. dotaties en onttrekkingen, bedragen x € 1.000,-)

Activiteiten in 2015	Uitkomst 2015			Begroot saldo 2015	Resultaat 2015
	Lasten	Baten	Saldo		
College van BenW	1.255	238	1.017 N	1.609 N	592 V
Concernfunctie POI en Communicatie	18.853	-	18.853 N	18.889 N	36 V
Concernfunctie Juridische zaken	1.031	-	1.031 N	958 N	73 N
Apparaatskosten college van B&W	2.303	54	2.249 N	2.485 N	236 V
Bestuurlijke samenwerking	2.701	2.257	444 N	1.045 N	601 V
Bestuursondersteuning en bestuursadvisering College van B&W	6.206	30	6.176 N	5.918 N	258 N
Concernfunctie Financiën	11.242	-	11.242 N	11.185 N	57 N
Dienstenbibliotheek	231	-	231 N	296 N	65 V
Totaal	43.821	2.579	41.242 N	42.385 N	1.143 V

College van B&W

Op dit product worden de personele lasten van de (voormalige) leden van het college van burgemeester en wethouders verantwoord.

Toelichting financieel resultaat College van B&W	€ 0,6 mln. V/I
<i>Pensioenen (oud-) wethouders</i>	€ 0,3 mln. V/I
De gemeente Den Haag heeft voor de wethouders pensioenen bij Loyalis Verzekering het APPA-Plan afgesloten. Bij de inkoop van de pensioenpolissen wordt vanaf 2015 rekening gehouden met een lagere vaste indexering, op basis van de prognoses van Loyalis. Dit lagere indexeringspercentage leidt ertoe dat er bij inkoop van de pensioenpolis door de gemeente minder hoeft te worden ingelegd. Daarnaast is de rekenrente in 2015 wederom verlaagd. Deze twee tegengestelde ontwikkelingen, gecombineerd met een winstuitkering van Loyalis (€ 147.000) leiden per saldo tot een voordeel van € 315.000	
<i>Wachtgelden (oud-) wethouders</i>	€ 0,2 mln. V/I
Jaarlijks wordt aan het einde van het jaar de benodigde omvang van de Voorziening wachtgelden opnieuw bepaald, op basis van de loonontwikkeling en een prognose van de inkomens van de oud wethouders. Deze prognoses vielen gunstiger uit dan verwacht, waardoor een lagere toevoeging aan de voorziening nodig was dan begroot.	
<i>Overige:</i>	€ 0,1 mln. V/I

Communicatie en Informatiebeleid

Huisstijl

Het nieuwe logo van de gemeente en de basisontwikkeling van de huisstijl zijn in 2014 afgerond. Vanaf januari 2015 is de nieuwe huisstijl gefaseerd en op vervangingsbasis ingevoerd. Op 1 januari 2017 hanteert de hele gemeentelijke organisatie de nieuwe huisstijl.

Informatievoorziening

De I-visie 2015-2018 'Connect and interact: sluit aan en doe mee' is besproken door de commissie Bestuur. De belangrijkste ambitie in het 'Dienstverlening domein' is één gebruiksvriendelijk en interactief portaal voor alle Hagenaars.

Met de Digicommissaris wordt door alle overheden gewerkt aan de landelijke 'Generieke Digitale Infrastructuur'. In 2015 is door Den Haag als een van de eerste grote gemeenten de 'Basisregistratie Grootchalige Topografie' opgeleverd.

Informatieveiligheid

De Rekenkamer heeft in 2013 een onderzoek gedaan naar de staat van de informatiebeveiliging en heeft een aantal aanbevelingen gegeven. Deze aanbevelingen zijn voortvarend uitgevoerd. Het Beleidskader Informatieveiligheid 2015-2018 is begin 2015 in de Commissie Bestuur besproken. In maart 2015 is een extern onderzoek gedaan naar de veiligheid van de ICT-infrastructuur (RIS 281460). Dit onderzoek volgde op het genoemde onderzoek van de Rekenkamer en een onderzoek door een extern bureau in 2014. Daaruit kwamen als hoofdpunten (1) de kwetsbaarheid van oude applicaties en systeemsoftware en (2) het bewustzijn van de medewerkers op dit gebied. Beide aspecten zijn opgevolgd door onder meer het uitfasen van Windows Server 2003 en trainingen voor alle medewerkers in IT- en informatiemanagementfuncties. Daarnaast laat de gemeente sinds 2015 als "proof of concept" het netwerk van de gemeente door een externe partij monitoren op inbraken en kwaadaardige software. De resultaten hiervan zijn zeer positief. Voor het beleid op personeels- en organisatiegebied verwijzen we naar de paragraaf bedrijfsvoering.

Juridische Zaken

In Nederland is sprake van een tendens om taken te verschuiven van de landelijke naar de lokale overheid (gemeenten). Hierdoor krijgen burgers meer en intensiever te maken met de gemeente (eerste overheid). Landelijke wetgeving en Europese regels leggen de gemeenten ook nieuwe verplichtingen op. Daarvoor moet de gemeente goede regelingen vaststellen, deze correct uitvoeren en waar nodig handhaven. De rechtsbescherming tegen besluiten moet efficiënt, snel en goed geregeld zijn. De juridische kwaliteit van de gemeentelijke besluiten is dus van groot belang. In 2015 is daarom weer veel aandacht besteed aan die kwaliteit. Bij de behandeling van bezwaarschriften verschuift het accent steeds meer naar definitieve geschillenbeslechting en oplossingsgerichte benadering. Ook in 2015 is het (met 92,3%) gelukt om de norm (90%) voor het tijdig afdoen van bezwaarschriften te halen.

Apparaatskosten college van B&W

Thorbecke- en Julianamonument

Naar verwachting kan het Thorbeckemonument medio 2016 worden geplaatst. Het Julianamonument, een ontwerp van Ingrid Mol, komt op het Koningin Julianaplein. De kunstenares werkt aan de verdere uitwerking van het ontwerp. Het monument kan pas worden geplaatst na afronding van de bouwwerkzaamheden op en onder het plein (2018/2019).

Bestuurlijke Samenwerking

Verbonden partijen

In 2015 is het Expertisepunt Verbonden Partijen (EVP) opgericht. Dit is een rechtstreeks uitvloeisel van het beleidskader verbonden partijen. Het EVP gaat alle verbonden partijen van de gemeente aan de wettelijke kaders toetsen. Bij het EVP komen alle bestuurlijke stukken over verbonden partijen samen. Dit sluit aan bij bestuurlijke rolverdeling, waarin bij de start van de huidige collegeperiode de beheersmatige verantwoordelijkheid voor alle gemeentelijke verbonden partijen bij de wethouder FVVM is neergelegd.

Metropoolregio Rotterdam Den Haag (MRDH)

Op 1 januari 2015 is de Metropoolregio Rotterdam Den Haag van start gegaan. Het Algemeen Bestuur (AB) en de bestuurs- en adviescommissies Vervoersautoriteit (VA) en Economisch Vestigingsklimaat (EV) gingen aan de slag. De relatie tussen de MRDH en de provincie krijgt vorm via een samenwerkingsagenda. Het AB benoemde de gemeentesecretaris van Den Haag als secretaris-generaal.

De 23 deelnemende gemeenten zijn ‘eigenaar’ van de MRDH. Om daar betere invulling aan te geven werd met het advies Van Samen Besluiten naar ook Samen Werken de interactie tussen de raadsleden verbeterd. Er worden zes werk- en vergaderlocaties in de regio gerealiseerd. De investeringsprogramma’s voor wegen en voor openbaar vervoer liggen grosso modo op schema. Hieronder vallen ook de nieuwe trams van HTM. Van groot belang voor de bereikbaarheid zijn de Meerjarenprogramma Infrastructuur, Ruimte en Transport (MIRT)-onderzoeken naar de internationale connectiviteit en naar de bereikbaarheid Den Haag-Rotterdam. Deze onderzoeken geven veel inzicht over de knelpunten in de bereikbaarheid van de regio en de mogelijke oplossingen hiervoor.

De uitwerking van het programma Economisch Vestigingsklimaat ligt op schema. In het werkplan 2016 en verder wordt hieraan verder invulling gegeven. Het OESO heeft een onderzoek uitgevoerd naar de kansen en mogelijkheden die de MRDH gaat bieden. De MRDH is een Roadmap Next Economy gestart. Deze Roadmap beschrijft de voor de regio noodzakelijke investeringsprojecten om in te spelen op wereldwijde economische en technologische ontwikkelingen.

Bestaande initiatieven zoals Yes!Delft en Steenworp worden opgeschaald naar de hele Metropoolregio. Professor Tordoir heeft een belangrijk advies uitgebracht over de noodzakelijke investeringen in de regio. Langs vier sporen moet de regio concurrerender en wervender worden: betere bereikbaarheid, economische vernieuwing, toonaangevende duurzaamheid en attractieve regio. De gemeenten in de MRDH steunen het initiatief voor de World Expo 2025.

Verschillende clusters komen in aanmerking voor een financiële bijdrage vanuit de MRDH. Zo kreeg het foodcluster, waaronder de Greenport, een financiële stimulans. In 2016 wordt samen met Innovation Quarter (IQ) gewerkt aan het cluster ICT/Hightech/Safety/Security. De Metropoolregio is een verkenning gestart naar of- en op welke wijze de kracht van Nieuw-Nederlands ondernemerschap kan bijdragen aan het versterken van het economisch vestigingsklimaat in de Metropoolregio. De resultaten worden in het eerste kwartaal van 2016 opgeleverd.

Stadsgewest Haaglanden

Met de oprichting van de MRDH is het stadsgewest Haaglanden in een afbouwfase terecht gekomen. In deze fase, de liquidatiefase, is de balans opgemaakt van onder meer het personeel dat vanwege niet-plaatsing op een functie bij de MRDH of de deelnemende gemeenten, onder de zorg van de deelnemende gemeenten (conform de bepalingen van het SBK) is gebracht. Voor de gemeente Den Haag gaat het in totaal om 6 voormalige medewerkers van het SGH en wordt gezocht naar een passende functie binnen of buiten de gemeente.

Daarnaast zijn de per ultimo 2014 nog aanwezige middelen op de balans van het SGH bezien op nog lopende verplichtingen. Het op basis daarvan resterende saldo is beschikbaar gesteld aan de deelnemende gemeenten van het SGH conform de verdeling van de deelname in het SGH. In 2015 is een eerste termijn uitgekeerd aan de deelnemende gemeenten. Het aandeel van de gemeente Den Haag (€ 4,5 mln.) is toegevoegd aan het budgettair kader voor de begroting 2015 en 2016.

Toelichting financieel resultaat Bestuurlijke Samenwerking	€ 0,6 mln. V/I
<i>Nog niet gerealiseerde beveiligingsmaatregelen</i>	<i>€ 0,5 mln. V/I</i>
In 2015 is het Stadsgewest Haaglanden opgeheven. Een groot deel van de taken is overgenomen door de Metropoolregio Rotterdam Den Haag (MRDH). Het bedrag dat de gemeente Den Haag bijdraagt aan de MRDH is lager dan de bijdrage aan het Stadsgewest Haaglanden. Bij de begroting 2016 is besloten om het vrijgekomen budget in te zetten voor o.a. beveiligingsmaatregelen in het Stadhuis. In 2015 zijn de eerste gedachten gevormd omtrent de te realiseren maatregelen. De effectuering zal pas op zijn vroegst in 2016 plaatsvinden. Daardoor zijn de gereserveerde middelen voor 2015 niet volledig benut. Dit heeft geleid tot een voordeel van € 529.000	
<i>Overige</i>	<i>€ 0,1 mln. V/I</i>

Verloop van financiële cijfers

Reserves	Uitkomst 2015			Begroting 2015		
	Dot.	Onttr.	Vrijval	Dot.	Onttr.	Vrijval
Dienstcompensatiereserve BSD	0	0	0	0	0	0
Totaal	0	0	0	0	0	0

Voorzieningen	Uitkomst 2015			Begroting 2015		
	Dot.	Best.	Vrijval	Dot.	Best.	Vrijval
Voorzienig wachtgeld wethouders	68	364	0	0	288	0
Voorziening FPU/senioren	0	1	0	0	1	0
Voorziening Meavita	0	11	30	0	11	0
Voorziening niet-actieven	0	35	4	0	39	0
Totaal	68	411	34	0	339	0

Investeringen MIP	Uitkomst 2015			Begroting 2015		
	Totaal	Gem.	Derden	Totaal	Gem.	Derden
Concurrence Informatiesystemen (CIS)	1.610	1.610	0	1.375	1.375	0
Totaal	1.610	1.610	0	1.375	1.375	0

Bestedingen t.l.v. vooruitontvangen of nog te ontvangen publiekrechtelijke middelen	Vooruit ontv.	Nog te ontv.	Begroort
n.v.t.	0	0	0
Totaal	0	0	0

Verloop eindsaldi balans 31-12	Uitkomst			Begr.
	2014 voor res.best.	2014 na res.best.	2015	2015
Reserves	500	500	500	500
Voorzieningen	899	899	522	560
Resterende investeringen (bruto, incl. derden)	7.450	7.450	5.840	6.075
Nog te besteden publiekrechtelijke middelen (overl. pass.)	0	0	0	n.v.t.
Nog te ontvangen publiekrechtelijke middelen (overl. act.)	0	0	0	n.v.t.

2.3 Programma Wijkaanpak en dienstverlening

Coördinerend portefeuillehouder: Rabin Baldewsingh

Hebben we bereikt wat we hebben beoogd?

Wijkaanpak Nieuwe Stijl: Voor de wijkaanpak Nieuwe Stijl is over de periode 2014 - 2018 in totaal een bedrag van € 14 mln. beschikbaar gesteld, waarvan € 2,2 mln. voor 2015. In 2015 is er een nieuwe visie op wijkaanpak gerealiseerd: *meer samenhang, sterkere inbreng bewoners en een grotere impact.* Deze visie is verwoord in het plan van aanpak Opwaartse Kracht (RIS 282571, juli 2015). De uitvoering van onderliggende projecten is gestart.

Stadsdelen: In het coalitieakkoord 2014-2018 'Vertrouwen op Haagse kracht' is aangegeven dat de stadsdeelorganisatie aansluit bij hetgeen mensen en wijken nodig hebben, van Loosduinen tot Leidschenveen. Daarom heeft het college in juli 2015 besloten om de uitvoeringskracht van de stadsdelen te versterken door het takenpakket te verbreden (RIS 287109). Daarnaast zijn 48 wijkprogramma's 2016-2019 opgesteld. Op basis van de cijfers uit de Maatschappelijke Index en Haagse Krachtbijeenkomsten met bewoners, bedrijven en andere wijkpartners en organisaties zijn prioritaire thema's vastgesteld. De uitvoeringsplannen voor 2016 zijn reeds opgesteld. Met het budget Leefbaarheid en Bewonersparticipatie hebben de stadsdelen bewoners gestimuleerd om met mooie ideeën, projecten en/of activiteiten te komen die een verbetering zijn voor hun buurt en leefomgeving.

Dienstverlening: De gemeente heeft uitdagende ambities voor de tevredenheid van de Hagenaar over de dienstverlening. Uitgangspunt is hoogwaardige dienstverlening bij ieder contact met bewoners, bedrijven en instellingen. De gemeentelijke dienstverlening is in 2015 beoordeeld met het gemiddelde rapportcijfer 7,4. Dit is hoger dan het minimale ambitieniveau van een 7. Het klantcontact in de stadsdeelkantoren wordt ruim boven het gemiddelde gewaardeerd. Dit cijfer blijft achter voor de website, met name vanwege de vindbaarheid op de website. Sinds de nulmeting is de beoordeling al wel met 0,3 punt gestegen. De ambitie is om in 2016 op een 7 uit te komen. Ook hebben we in 2015 ervoor gezorgd dat Haagse burgers binnen de gemiddelde normtijden op de website, aan de telefoon en aan de balie zijn geholpen.

Effectindicator Click, Call, Face	Nulmeting	Realisatie 2015	Begroting 2015
Gemiddelde beoordeling van de bezoekers van denhaag.nl (click)	Rapportcijfer 6,3	6,6	7,0
Gemiddelde beoordeling van de bellers naar 14070 (call)	Rapportcijfer 7,4	7,4	7,0
Gemiddelde beoordeling van de bezoekers van de stadsdeelkantoren (Face)	Rapportcijfer 8,3	8,2	7,0

Bron: Klanttevredenheidsonderzoek (Ipsos Synovate)

In de begroting 2015-2018 was nog niet bovenstaande, maar een indicator klanttevredenheid dienstverlening opgenomen. In 2015 gaf 77% van de bewoners, bedrijven en instellingen de dienstverlening minimaal een 7. De begrote ambitie van de indicator betrof voor 2015 90%.

Prestatie-indicator	Nulmeting	Realisatie 2015	Begroting 2015
Percentage klanten die binnen de (vast)gestelde normtijden worden geholpen.	www.denhaag.nl: uptime 99,94%	99,92%	99,90%
	14070: gemiddelde wachttijd = 45 seconden	44 seconden	45 seconden
	Balies KCC: 88% geholpen binnen 5 minuten	90%	90%

Bron: CCO, GBOS, Google Analytics. * Uptime houdt in: de website was in 2015 99,92% in de lucht en 0,08% down.

Kengetal, aantal klantcontacten:	Realisatie 1 ^e halfjaar 2015	Realisatie 2015	Bron
-Via www.denhaag.nl	1.881.302	3.531.191	Google Analytics
-Via 14070 (met telefooncentrale)*	262.823	534.756	Avaya
-Via balies stadsdeelkantoren	150.216	287.883	GBOS

*In 2016 wordt onderzocht welke grondslagen kunnen worden gebruikt voor het berekenen van de begroting 2017 en later

Wat hebben we gedaan en wat heeft het gekost?

(bedragen x € 1.000,-)

	Uitkomst 2015		Actuele begroting 2015		Resultaat 2015		Ontwerp-begroting 2015		Uitkomst 2014	
Lasten	70.879		72.691		1.812 V		70.443		74.295	
Baten	13.475		12.192		1.283 V		12.928		11.870	
Saldo exclusief reserves	57.404	N	60.499	N	3.095	V	57.516	N	62.425	N
Dotaties aan reserves	-		-		-		-		-	
Onttrekkingen aan reserves	1.904		1.904		0 V		1.243		2.180	
Saldo inclusief reserves	55.500	N	58.595	N	3.095	V	56.272	N	60.245	N

Toelichting financieel resultaat programma 3

Het totaalbedrag aan beschikbare middelen voor programma Wijkaanpak en Dienstverlening is € 73 mln. in 2015. De begroting bestaat voor 65% uit apparaatskosten voor de dienstverlening aan de burgers, 28% bestaat uit subsidies voor o.a. leefbaarheidsbudgetten en 7% uit afdrachten aan het Rijk voor paspoorten en rijbewijzen. De baten hebben voornamelijk betrekking op leges voor o.a. paspoorten en rijbewijzen.

Op programma 3 is in 2015 een voordeel behaald van € 3,1 mln.

- Hiervan heeft € 0,8 mln. betrekking op het goedkoper kunnen organiseren van gecombineerde Staten- en Waterschapverkiezingen. Voorgesteld zal worden om via resultaatbestemming deze middelen toe te voegen aan de reserve verkiezingen. Het doel van deze egaliseringsreserve is om de kosten van verkiezingen, vanuit een meerjarig perspectief, te kunnen financieren. De stand van de reserve bedraagt eind 2015 € 0,65 miljoen. Na de voorgestelde resultaatbestemming zal de reserve € 1,46 mln. bedragen. De reserve is gemaximaliseerd op € 2 mln.

- Op wijkaanpak Nieuwe Stijl is een incidenteel voordeel behaald van € 0,85 mln. als gevolg van doorloop van projecten naar 2016. De wijkaanpak wordt vanaf 2016 op het nieuwe programma 19 verantwoord. Deze € 0,85 mln. zal dan ook daar worden ingezet voor de afronding van de doorlopende projecten.

- Op inburgering is een voordelig, incidenteel resultaat van € 1,3 mln. gerealiseerd. Het merendeel hiervan is ontstaan als gevolg van een vrijval uit de reorganisatievoorziening van € 0,8 mln.

Ten opzichte van 2014 zijn er geen noemenswaardige verschillen op programma 3.

Dienstverlening (producten Burgerzaken en Baten secretarieleges)

(incl. dotaties en onttrekkingen, bedragen x € 1.000,-)

Activiteiten in 2015	Uitkomst 2015			Begroot saldo 2015	Resultaat 2015	
	Lasten	Baten	Saldo			
Burgerzaken	32.078	359	31.718	N	948	V
Baten secretarieleges	5.111	11.480	6.369	V	77	V
Totaal	37.189	11.840	25.349	N	1.025	V

Strategie Haagse Dienstverlening

De gemeenteraad heeft een nieuwe strategie in 2015 vastgesteld, die de lijnen uitzet voor de dienstverlening voor 2015 tot en met 2018 (RIS 282570). De Hagenaar staat hierin centraal. Dit betekent dat de gemeente zich primair oriënteert op wat de Hagenaar van de gemeente verlangt. De gemeente moet persoonlijke aandacht besteden aan hen die dat van de gemeente verlangen. In 2015 zijn inmiddels drie klantreizen uitgevoerd naar de beginsel aanvraag Horeca, aanvraag terrasvergunning en aanvraag kapvergunning. In een klantreis is samen met de burger en/of de ondernemer een proces van aanvraag tot en met gebruik van een product geanalyseerd. Op die manier is inzichtelijk waar precies de problemen voor de burger of de ondernemer in het proces zitten. Voor 2016 staan 10 klantreizen gepland. Verder is er een start gemaakt met de permanente verbetercyclus en de persoonlijke online-dienstverlening krijgt voortvarend vorm. Mijndenhaag.nl is uitgebreid met het doorgeven van

verhuizingen, aanvragen aktes inclusief betaling en aanvragen uittreksel eveneens inclusief betaling. De strategienota Dienstverlening Goed, Gemakkelijk en Snel is gebaseerd op de notitie “Dienstverlening 3.0 van raadsleden Zandstra en Wörsdörfer (RIS 278.304).

Verkiezingen

Op 18 maart 2015 waren de gecombineerde verkiezingen voor de Provinciale Staten van Zuid-Holland en de leden van het Hoogheemraadschap van Delfland (het waterschap). In Den Haag hebben 140.000 kiezers gestemd voor de Provinciale Staten en 138.000 kiezers voor het waterschap. Dat is een opkomst van resp. 40% en 34%. Ruim 1.500 burgers en 1.052 ambtenaren waren betrokken bij de organisatie van de verkiezingen.

Het kabinet heeft aangekondigd om het proces voor kiesgerechtigden in het buitenland te vereenvoudigen. Door een permanente registratie van in het buitenland wonende kiezers in plaats van registratie per verkiezing. Deze landelijke taak voert de gemeente Den Haag uit. Naar verwachting zal deze kieswetswijziging in 2016 van kracht worden.

In 2016 vindt ook het eerste raadgevend referendum plaats. De gemeente krijgt van het ministerie Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties voor het organiseren hiervan circa € 1,7 miljoen.

De Haagse Bron

De gemeente houdt soms dezelfde gegevens in meerdere bestanden bij. De gemeente streeft naar eenmalige opslag met meervoudig gebruik, waarmee de bestanden beter onderhouden kunnen worden en uniform blijven. Voor de burger betekent dit dat deze erop kan vertrouwen dat een doorgegeven aanpassing automatisch doorwerkt naar alle gemeentelijke onderdelen. Deze ‘Haagse Bron’ sluit aan op de landelijke ontwikkelingen in het kader van het stelsel van basisregistraties. Om het beheer en de doorontwikkeling ervan zeker te stellen zijn de gemeenten Rotterdam, Den Haag en Utrecht in 2015 een samenwerkingsverband aangegaan (coöperatie BIRGIT). Momenteel vindt tevens de afronding plaats van de upgrade van de security, waardoor De Haagse Bron aan de eisen van informatiebeveiliging zal voldoen, waaronder de wet bescherming persoonsgegevens en andere privacyaspecten. De Haagse Bron is al voorzien van de gegevens van personen, gebouwen en adressen en wordt in het tweede kwartaal van 2016 voorzien van de gegevens van de Kamer van Koophandel (Handelsregister gegevens). 2016 wordt het jaar om de huidige afnemers van de Kernregistraties (na een kleine 12 jaar) aan te sluiten op De Haagse Bron.

Aanpak financieel knelpunt

Door verbeteringen in het financieel beheer bleek bij het halfjaarbericht 2014 een structureel financieel tekort op de uitvoering van burgerzakenproducten en onderliggende bedrijfsvoering. In de loop van 2015 is er een plan van aanpak met een set aan maatregelen opgesteld, waaronder inzet op natuurlijk verloop, minder inhuur, het ‘lean’ maken van werkprocessen en extra (ICT)-bijdragen, met als doelstelling dit knelpunt in 2017 te hebben opgelost. Er resteert een knelpunt van circa € 3 mln. Door incidentele bijdragen en reeds genomen structurele maatregelen heeft het knelpunt in 2015 niet tot een nadelig resultaat geleid. Via een reeds ingezette reorganisatie bij het KlantContactCentrum wordt circa € 1,4 mln. structureel opgelost. Daaruit vloeien, richting 2017, nog wel frictiekosten voort, waarvoor de dienstcompensatiereserve zal worden aangewend. De resterende op te lossen € 1,6 mln. betreft hoofdzakelijk ICT gerelateerde activiteiten. De oplossingsrichting voor deze ICT-activiteiten ligt onder meer in het vast invullen van vacatures, die op dit moment worden ingevuld door duurdere externen, en een heroverweging van onrendabele ICT-taken.

Toelichting resultaat dienstverlening (burgerzaken en baten secretarieleges)	€ 1,0 mln. V/ I
---	------------------------

<i>Resultaat verkiezingen</i>	<i>€0,8 mln. V/I</i>
-------------------------------	----------------------

In 2015 heeft de gemeente twee verkiezingen georganiseerd, voor Provinciale Staten en het Waterschap. Hiervoor was € 2,7 mln. beschikbaar, namelijk regulier € 2,0 mln. voor de Statenverkiezingen en een incidentele bijdrage van € 0,7 mln. voor de organisatie van de Waterschapsverkiezingen. De kosten waren € 1,9 mln., hetgeen een voordelig resultaat van € 0,8 mln.	
--	--

oplevert. Dit voordeel wordt verklaard door efficiencyvoordelen op onder andere de portokosten. Conform de financiële spelregels wordt voorgesteld het positieve resultaat op verkiezingen bij de resultaatsbestemming toe te voegen aan de reserve Verkiezingen.

Diversen

€0,2 mln. V/I

Wijkaanpak, Stadsdelen en Leefbaarheid en Bewonersparticipatie (L&B)

(incl. dotaties en ontrekkingen, bedragen x € 1.000,-)

Activiteiten in 2015	Uitkomst 2015			Saldo	Begroot saldo 2015	Resultaat 2015
	Lasten	Baten				
Wijkaanpak	3.199	-	3.199	N	3.897 N	698 V
Stadsdelen	13.398	-	13.398	N	13.196 N	201 N
Leefbaarheid en bewonersparticipatie	7.777	70	7.708	N	7.895 N	187 V
Leefbaarheid & Bewonersparticipatie 3DI	385	-	385	N	390 N	6 V
Totaal	24.758	70	24.688	N	25.378 N	690 V

De activiteit Stadsdelen betreft vooral de inzet van apparaat in de stadsdelen en de activiteiten Wijkaanpak en L&B betreft voornamelijk de inzet van beleid- en subsidiegelden.

Wijkaanpak

De nieuwe visie op wijkaanpak “*meer samenhang, sterkere inbreng bewoners en een grotere impact*” en bijbehorende plan van aanpak Opwaartse Kracht (RIS 282571) zijn in 2015 de eerste projecten gestart. De projecten zijn gericht op het verbeteren van de leefbaarheid in de aandachtswijken en het terugdringen van achterstanden. Dit middels een extra inzet op vijf thema’s (Werkgelegenheid en Onderwijs, Buitenruimte en Wonen, Opvoeding en Zorg, Veiligheid en Samenleven, Kwaliteit van Leven) in zeven aandachtswijken (Schilderswijk, Transvaal, Laak, Den Haag Zuidwest, Nieuw Waldeck, Mariahoeve, Regentes-Valkenbos). Het programma gaat uit van zowel een faciliterende rol van de overheid als een gerichte extra inzet waar nodig, uitgaande van de behoefte van de wijk en met vertrouwen in de kracht van bewoners en ondernemers. De in 2015 in het kader van Wijkaanpak Nieuwe Stijl; Opwaartse Kracht! ingediende projecten, sluiten nauw aan bij de problematiek in de betreffende wijk en de agenda van bewoners en het stadsdeel. Zo ontstaat er een goede samenhang en een multiplier-effect. De eerste initiatieven zijn in oktober gestart in de aandachtswijken van de stadsdelen Laak, Escamp, Centrum, Haagse Hout en Loosduinen en gericht op het bevorderen van de sociale cohesie, het verbeteren van de openbare ruimte, het vergroten van de kansen voor de werkgelegenheid en het verbeteren van de beeldvorming over de wijk. Tevens is een haalbaarheidsstudie gedaan voor het opzetten van een viertal Wijkondernemingen van verschillende signatuur. Deze wijkondernemingen hebben als doel scholing en werk te bieden aan (vooral) jongeren met een grote afstand tot de arbeidsmarkt. Het ministerie van BZK heeft zich vanuit inhoud en kennisdeling financieel hieraan geëngageerd. Ook zijn een aantal ambities uit het programma Taskforce Werkgelegenheid (programma 7) gerealiseerd. Tot slot hebben er in 2015 zo’n 15 (subsidie)projecten, zoals het Heeswijkplein, de Jan Luykenlaan het leer-werkbedrijf in de Vaillant uitvoering gevonden, ter grootte van € 1,35 mln. In het voorjaar van 2016 wordt de raad geïnformeerd over de voortgang van de Wijkaanpak Nieuwe Stijl.

Stadsdelen

De stadsdeelorganisatie is de frontlijn van de gemeente Den Haag en heeft dagelijks contact met bewoners, bedrijven en instellingen. Zij levert maatwerk, speelt snel en flexibel in op actuele ontwikkelingen. Het zijn ‘fixers’: zij werken oplossings- en actiegericht. Het bevorderen van eigenaarschap, meer ruimte geven aan initiatieven uit de stad, versterken van sociale samenhang en [e]participatie in de wijken hebben hoge prioriteit. Het gaat dan om activiteiten waarbij de bewoners ook zelf een actieve rol hebben. In juli 2015 heeft het college dan ook besloten om de uitvoeringskracht van de stadsdelen te versterken door het takenpakket te verbreden zoals verwoord in het coalitieakkoord (‘stadsdelen versterken’, RIS 287109). Het takenpakket van de stadsdelen wordt onder andere uitgebreid met delen van de programma’s Taal in de Buurt, emancipatie, maatschappelijke

coöperatie, vrijwilligers, spelen, bewonersinitiatieven duurzaamheid. Het takenpakket wordt met ingang van 2016 op een nieuw begrotingsprogramma verantwoord.

Voor het Activiteitenprogramma 2013 hadden 592 bewoners de enquête ingevuld, voor 2014 steeg dit aantal naar 3.751 deelnemers en voor 2015 hebben 5.833 bewoners van deze onlinemogelijkheid gebruik gemaakt (een stijging van ruim 55%). Voor 2015 zijn in de hele stad 757 activiteiten gerealiseerd. Met de Activiteitenprogramma's 2015 is de uitwerking van de ambities van de Stadsdeelplannen 2012-2015 afgesloten. Per 1 januari 2016 wordt gewerkt met Wijkprogramma's 2016-2019, de raad is hier apart over geïnformeerd

Leefbaarheid en Bewonersparticipatie (L&B)

Bewonersorganisaties vervullen een belangrijke intermediaire rol tussen het stadsdeel en de actieve wijkbewoners. Dit jaar zijn twee grote bijeenkomsten georganiseerd voor bewonersorganisaties. Dat is een moment geweest waarop bewonersorganisaties zich presenteren aan elkaar om van elkaar te leren. Beide bijeenkomsten zijn goed bezocht. Het subsidieaanvraagformulier is aangepast en gedigitaliseerd waardoor de aanvraagprocedure sneller verloopt, en het subsidieproces is verbeterd. De bewonersorganisaties hebben actieve bewoners geholpen met hun subsidieaanvraag. Wederom hebben een groot aantal initiatiefnemers verschillende activiteiten georganiseerd. Twee voorbeelden hiervan zijn de Seniorendag Leidschenveen en de Jeugdportraad in Segbroek.

Toelichting financieel resultaat Wijkaanpak, Stadsdelen en L&B	€ 0,69 mln. V/I
<i>Wijkaanpak Nieuwe stijl</i>	<i>€ 0,85 mln. V/I</i>
Voor wijkaanpak Nieuwe Stijl was voor heel 2015 € 2,2 mln. begroot. Het eerste deel van 2015 heeft nog in het teken gestaan van het goed scherp krijgen van het programma voor de Wijkaanpak Nieuwe Stijl, zodat een goede aansluiting met de behoeften in de wijk kon worden gerealiseerd. Het programma is medio 2015 vastgesteld. De uitvoering van de onderliggende projecten is vanaf dat moment gestart. In dit resterende deel van 2015 is voor € 1,35 mln. projecten en initiatieven gerealiseerd langs de thema's Werk en Onderwijs, Buitenruimte en Wonen, Opvoeding en Zorg, Veiligheid, Samenleven en Kwaliteit van Leven. Het restant van € 0,85 is in uitvoering en loopt door in het jaar 2016, hiervoor zijn ook reeds toezeggingen gedaan en is hiermee verplicht. De wijkaanpak wordt vanaf 2016 op het nieuwe programma 19 verantwoord. Deze € 0,85 mln. zal dan ook daar worden ingezet voor de afronding van de doorlopende projecten.	
<i>Diversen</i>	<i>€ 0,16 mln. N/I</i>

Media/ICT in de stad

(incl. dotaties en onttrekkingen, bedragen x € 1.000,-)

Activiteiten in 2015	Uitkomst 2015			Begroot saldo 2015	Resultaat 2015
	Lasten	Baten	Saldo		
Media/ICT in de stad	1.727	2	1.724 N	1.754 N	30 V
Integratie en Burgerschap	3.997	2	3.995 N	4.219 N	224 V
Volwasseneneducatie (inburgering)	970	-	970 N	971 N	1 V
Asielzoekers en vluchtelingenbeleid	1.248	636	612 N	422 N	190 N
Inburgering	989	2.829	1.840 V	522 V	1.317 V
Huisvesting wijkgerichte werkgelegenheidsprojecten (vastgoed)	1	-	1 N	-	1 N
Totaal	8.932	3.469	5.463 N	6.843 N	1.381 V

De belangrijkste geldstroom is het subsidiëren van de lokale omroep Den Haag FM/TV. De lokale omroep is gestart met een experiment om dagelijkse content te maken voor TV en andere kanalen. Naast de gemeente draagt Fonds 1818 financieel bij. Daarnaast hebben drie stadsdeeljournaals en de lokale omroep geëxperimenteerd met digitaal samenwerken in de 'Mediahub'. De digitale muurkrant is uitgebreid met vijftig beeldschermen in de Haagse Taxibussen. Ook het aantal muurkranten bij huisartsen en apotheken is toegenomen. Inmiddels zijn er 360 muurkrant-beeldschermen in Den Haag te vinden. In 2015 is de levendigheid van de ICT-community in Haaglanden vergroot door drie

succesvolle ICT-café's met de thema's 'de zorg ontzorgen', 'veiligheid in de wijk' en 'e-skills & werkgelegenheid'. Hiermee zorgen we dat bedrijven, onderwijsinstellingen en overheid optimaal kunnen profiteren van elkaars netwerk en kennis, via o.a. pitches, rondetafels en een standhoudersmarkt.

Integratie en Burgerschap

Meer dan 136 groepen zijn met taallessen (Taal in de Buurt) actief geweest waarvan 61 groepen einde 2014 zijn gestart met een doorloop in 2015. Dit is wat we beoogd hebben. Het concept Taal in de Buurt is vernieuwd.

Bureau Discriminatiezaken heeft volgens de 'WGA-rapportage nieuwe stijl' 231 meldingen geregistreerd en afgehandeld. Deze wijze van rapportage draagt bij aan uniformiteit en transparantie, waardoor de regionale rapporten onderling vergelijkbaar zijn en er ook op landelijk niveau een nieuwe informatiebron ontstaat. Deze cijfers worden aangevuld met meldingen uit andere bronnen o.a. de politie, het College voor de Rechten van de Mens en eigen waarnemingen. Om de meldingen eenvoudiger te maken zijn er vier voorposten in de stad opgezet. In samenwerking met de John Blankenstein Foundation is een voorlichtingsavond voor alle Haagse voetbal- en hockeyverenigingen georganiseerd. Er zijn 2 pilots bij verenigingen uitgerold om homodiscriminatie binnen clubs bespreekbaar te maken, en een vervolgaanpak wordt uitgerold. Er zijn 45 jongeren gecoacht en begeleid door zelforganisaties om een stap te zetten richting (betaald) werk. Dit traject omvatte het leren van nieuwe sociale vaardigheden, waardoor jongeren omgevingsbewustzijn werd bijgebracht in hun zoektocht naar een passende baan. Er werd de nadruk gelegd op de eigen verantwoordelijkheid en beter te presenteren tijdens sollicitatiegesprekken. De zelforganisaties blijken beter in staat te zijn de doelgroep te bereiken en aan zich te binden. Dit initiatief is gekoppeld aan het Wijkbanenplan.

Het onderzoek door het SCP over discriminatie op Haagse arbeidsmarkt is afgerond. Naar aanleiding van de uitkomsten is een pilot anoniem solliciteren bij de Gemeente Den Haag geïntroduceerd. Daarnaast heeft de gemeente het Diversity Charter getekend; in die context wordt met bedrijven gesproken over mogelijkheden om arbeidsmarktdiscriminatie aan te pakken. In de lijn van de verwachtingen zijn er meer dan 75 ontmoetingen, vieringen van culturele manifestaties en herdenkingen gerealiseerd. Deze activiteiten zijn van betekenis voor deze stad, omdat ze bouwstenen aandragen voor de verdere ontwikkelingen van het gemeentelijke beleid, ten aanzien van maatschappelijke en religieuze instellingen. Hiermee leveren ze een belangrijke bijdrage aan de sociale cohesie tussen de verschillende Haagse bevolkingsgroepen en vindt er wederzijdse overdracht plaats over de culturele achtergronden van de verschillende groepen. Deze activiteiten zijn waardevolle pijlers voor het integratiebeleid.

Voor EU-arbeidsmigranten is enkele jaren geleden een terugkeertraject geïnitieerd. Dit is bedoeld voor EU-arbeidsmigranten die te maken hebben met multi-problematiek, waaronder een slechte geestelijke gezondheid en/of verslaving, onvoldoende zelfredzaam zijn en die bovendien geen rechten op sociale voorzieningen in Nederland hebben opgebouwd. Voor deze categorie bestaat geen perspectief op een zelfstandig bestaan in Nederland. Bij hun terugkeer naar het land van herkomst worden ze begeleid. Er volgt een warme overdracht naar een zorgstructuur of de familie aldaar. In 2015 zijn meer dan 100 dak- en thuisloze arbeidsmigranten, met behulp van de organisatie Barka teruggekeerd naar hun land van herkomst. In de Voortgangsrapportage Integratiebeleid 2015 wordt nader ingegaan op de specifieke acties die per speerpunt zijn ondernomen en de resultaten die zijn bereikt.

Volwasseneneducatie (inburgering)

Van de beschikbare middelen is voor 60% subsidies verleend aan Stichting Taal aan Zee, 28% aan ROC Mondriaan en 12% aan Stichting Expertisecentrum ETV. De Stichting Taal aan Zee verzorgt voor ruim 500 asielzoekers in procedure of vluchtelingen een taalaanbod, digitale vaardigheden of lessen Engelse taal. Voor ruim 280 geïsoleerd levende migrantenvrouwen die nog geen gebruik kunnen maken van regulier groepsaanbod, wordt individueel taallessen thuis of taallessen in kleine groepjes gegeven. Taal aan Zee

voert dit uit met 250 vrijwilligers. De licentie van Expertisecentrum ETV.nl voor het gebruik van het professioneel account Oefenen.nl is voor 76 organisaties of locaties in de stad ingekocht voor online leren voor laaggeletterden en laagopgeleiden Nederlands als eerste taal en Nederlands als tweede taal.

Asielzoekers en vluchtelingenbeleid

Vestiging toegelaten vluchtelingen (statushouders)

In het afgelopen jaar heeft de gemeente veel meer statushouders gehuisvest dan in 2014. In 2014 zijn 281 statushouders gehuisvest en in 2015 circa 800. Om de vestiging van de statushouders in Den Haag zo goed mogelijk te laten verlopen, subsidieert de gemeente de Stichting Vluchtelingenwerk voor de volgende activiteiten:

- De statushouder bekend maken met de sociale kaart van Den Haag, het vinden van een huisarts in de buurt, het inschrijven van de kinderen op een school, het regelen van een aansluiting van gas-en licht en dergelijke;
- Het verstrekken van informatie en (juridisch) advies. In 2015 hebben ca. (4.000) statushouders informatie en advies ontvangen;
- Ondersteuning bij gezinshereniging. In 2015 zijn ca. (150) statushouders ondersteund bij gezinshereniging.

Door de stijging van het aantal statushouders is de subsidie aan Vluchtelingenwerk voor maatschappelijke begeleiding van statushouders in 2015 overschreden met € 0,8 mln. Deze overschrijding wordt grotendeels (€ 0,5 mln.) gedekt door de vergoeding van het Rijk. Door het oplopen van het aantal statushouders zal het tekort in 2016 in verhevigde mate optreden. Ook op andere programma's zal het effect van de extra toeloop aan statushouders zichtbaar zijn.

In 2015 is tussen Rijk en VNG een nieuw bestuursakkoord gesloten over de opvang en financiering van statushouders. Eén van de nieuwe afspraken is dat de vergoeding van het Rijk voor Maatschappelijke Begeleiding in 2016 wordt verhoogd. Nadere regels over de besteding van deze hogere vergoeding volgen in de loop van 2016.

Boven op de normale taakstelling van het Rijk heeft het College in september 2015 besloten om een extra inspanning op zich te nemen om 700 statushouders in Den Haag te huisvesten. De realisatie van deze extra inspanning zal vooral in 2016 plaatsvinden.

Asielzoekers die (nog) niet over een verblijfsvergunning beschikken

In het Bestuursakkoord dat gemeenten en Rijk in 2007 met elkaar hebben gesloten is afgesproken dat gemeenten geen opvang bieden aan asielzoekers die niet over een geldige verblijfsvergunning beschikken. Dat neemt niet weg dat zich regelmatig schrijnende situaties voordoen die om een (tijdelijke) oplossing vragen. Om dit mogelijk te maken is het Noodfonds Vluchtelingen in het leven geroepen. De Stichting Samenwerkende Sociale Fondsen beheert dit fonds. Bij de uitvoering zijn ook Vluchtelingenwerk en Stichting voor Stad en Kerk (Stek) nauw betrokken.

Inburgering

Sinds 2013 moeten inburgeraars zelf hun inburgering organiseren en biedt de gemeente geen inburgeringstrajecten meer aan. De gemeente voert nog wel de handhaving uit van de nog niet afgeronde inburgeringstrajecten. De gemeente heeft hierbij de taak om te controleren of een inburgeraar binnen de wettelijke termijn aan zijn of haar inburgeringsplicht heeft voldaan. Eind december wordt de handhaving nog uitgevoerd voor een kleine 1.250 inburgeraars. In 2015 zijn bijna 1.070 IB-plichtigen uitgenodigd voor een gesprek of aangeschreven om de gemeente te informeren over de stand van zaken m.b.t. hun IB-plicht. Van deze bijna 1.070 personen zijn met bijna 350 personen boetes gesprekken gevoerd. Ondanks alle energie die hierin wordt gestoken is de afname van deze groep zeer beperkt en de verwachting is dat dat zo zal blijven.

Toelichting financieel resultaat Inburgering**€ 1,4 mln. V/I***Vrijval reorganisatievoorziening inburgering***€ 0,8 mln. V/I**

Doordat de gemeente sinds 2013 geen nieuwe inburgeringstrajecten meer aanbiedt, moest het personeel dat hiervoor werkzaam was de afgelopen jaren worden teruggebracht. De gemeente had hiervoor een reorganisatievoorziening gevormd. De afbouw van het apparaat inburgering is veel voorspoediger gelopen dan gedacht. Hierdoor kan vanuit de reorganisatievoorziening nu € 0,8 mln. vrijvallen.

*Afloop inburgering***€ 0,5 mln. V/I**

In de begroting was budget opgenomen voor mogelijke tegenvallers bij de financiële afwikkeling van vraaggerichte modules en bij taalkennisvoorzieningen. Deze tegenvallers hebben zich niet in die mate voorgedaan (€ 0,3 mln. voordeel). Daarnaast werden ook kleine voordelen behaald op opgelegde boetes (€ 0,1 mln. voordeel) en op het apparaat beschikbaar voor handhaving (€ 0,1 mln. voordeel).

*Diversen***€ 0,1 mln. V/I****Verloop van financiële cijfers**

Reserves	Uitkomst 2015			Begroting 2015		
	Dot.	Onttr.	Vrijval	Dot.	Onttr.	Vrijval
Reserve Verkiezingen	0	0	0	0	0	0
Reserve Risico's Inburgering en verantwoorde afbouw	0	0	1.904	0	0	1.904
Totaal	0	0	1.904	0	0	1.904

Voorzieningen	Uitkomst 2015				Begroting 2015		
	Balansmut	Dot.	Best.	Vrijval	Dot.	Best.	Vrijval
Voorziening Wachtgeld		28	54	0	28	54	0
Voorziening subsidievestigingen	8	6	0	2	0	0	0
Voorziening BCF gezinscoaches	-1.016	0	0	0	95	0	0
Totaal	-1.008	34	54	2	123	54	0

De reorganisatievoorziening inburgering is administratief verantwoord op programma 7.

Investerings MIP	Uitkomst 2015			Begroting 2015		
	Totaal	Gem.	Derden	Totaal	Gem.	Derden
Concernbrede Informatiesystemen (CIS)	806	806	0	3.113	3.113	0
Vernieuwen Callcenter	304	304	0	56	56	0
Key2BZ	329	329	0	513	513	0
Totaal	1.439	1.439	0	3.682	3.682	0

De belangrijkste reden voor het achterblijven van investeringen is de zogenaamde 'ICT freeze' die tijdens de Global Cyberspace Conference in 2015 heeft plaatsgevonden binnen de gemeente waardoor geplande werkzaamheden naar achteren zijn geschoven. Er is dus geen sprake van het vrijvallen van investeringsgelden, maar van een herfasering daarvan naar komend jaar.

Bestedingen t.l.v. vooruitontvangen of nog te ontvangen publiekrechtelijke middelen	Vooruit ontv.	Nog te ontv.	Begroting
Bestuurskostenregeling	0	0	0
Participatiebudget Educatie OCW	0	0	0
Participatiebudget Inburgering	0	0	0
Totaal	0	0	0

Verloop eindsaldi balans 31-12	Uitkomst			Begr.
	2014 voor res.best.	2014 na res.best.	2015	2015
Reserves	2.569	2.569	665	665
Voorzieningen	1.172	1.172	142	1.241
Resterende investeringen (bruto, incl. derden)	14.663	14.663	13.224	10.981
Nog te besteden publiekrechtelijke middelen (overl. pass.)	1.997	1.997	158	n.v.t.
Nog te ontvangen publiekrechtelijke middelen (overl. act.)	0	0	0	n.v.t.

2.4 Programma Openbare Orde en Veiligheid

Coördinerend portefeuillehouder: Jozias van Aartsen

Hebben we bereikt wat we hebben beoogd?

Het integraal veiligheidsbeleid 2015-2018 van de gemeente Den Haag verloopt langs drie sporen:

1. Aanpak van high impact crimes (overval, straatroof, woninginbraak en geweld);
2. Gebiedsgerichte aanpak met een probleemgerichte inzet in wijken en buurten;
3. Aanpak van ondermijning, niet alleen strafrechtelijk maar ook bestuurlijk.

Met het Integraal veiligheidsplan 2015-2018 bouwt de gemeente verder op een stevig fundament. Dit leidde in 2015 tot mooie resultaten. Er zijn 7% minder misdrijven (Wetboek van Strafrecht) gepleegd dan in 2014. Het aantal overlastmeldingen daalde met 9%. De ontwikkelingen op de delicten overval en straatroof zijn -24% en -21%. Van de overige prioritaire delicten daalde mishandeling met 10% en bedreiging met 11%. Alleen het aantal voltooide inbraken steeg licht met 5%. Na de sterke daling in 2013 (-16%) en 2014 (-19%) is de marge om nog verdere winst te boeken smaller geworden. Dit neemt uiteraard niet weg dat de gemeente alles op alles blijft zetten om het aantal inbraken terug te dringen.

Prestatie-indicator	Nulmeting 2014	Realisatie 2015	Begroting 2015
Aantal hinderlijke, overlast gevende en criminele jeugdgroepen welke onder regie van de gemeente (en het OM) worden aangepakt.	27	20	-

Bron: BEKE-inventarisatie Problematische Jeugdgroepen Politie Eenheid Den Haag

Effectindicator	Nulmeting 2014	Realisatie 2015	Begroting 2015
% Hagenaars dat zich wel eens onveilig voelt	45,2%	42,7%	45,2%
% Hagenaars dat zich vaak onveilig voelt	4,2%	3,4%	4,5%
% Hagenaars dat de afgelopen 12 maanden slachtoffer is geweest van 1 of meer misdrijven.	24,7%	24,6%	25,5%

Bron: Landelijke veiligheidsmonitor

Kengetal	Peildatum 2014	Realisatie 2015
Aantal geregistreerde misdrijven Wetboek van Strafrecht	39.830	44.157
Aantal geregistreerde High Impact Crimes	7.848	7.551
Aantal geregistreerde overlastmeldingen	27.954	25.520

Bron: Tabbellenboek Politie Eenheid Den Haag. / Kengetallen worden niet begroot

Wat hebben we gedaan en wat heeft het gekost?

(bedragen x € 1.000,-)

	Uitkomst 2015	Actuele begroting 2015	Resultaat 2015	Ontwerp-begroting 2015	Uitkomst 2014
Lasten	56.069	56.880	811 V	57.128	59.590
Baten	3.545	2.520	1.025 V	920	3.381
Saldo exclusief reserves	52.524 N	54.360 N	1.836 V	56.208 N	56.210 N
Dotaties aan reserves	-	-	-	-	-
Onttrekkingen aan reserves	-	-	-	-	3.287
Saldo inclusief reserves	52.524 N	54.360 N	1.836 V	56.208 N	52.923 N

Toelichting financieel resultaat programma

Het positief resultaat van € 1,8 mln. wordt voornamelijk veroorzaakt door een bijdrage van de veiligheidsregio € 0,625 mln. die in 2015 een bezuiniging van 10% heeft ingevoerd. € 0,4 mln. heeft te

maken met een afrekening met het Oranjekolom 2014. In 2015 is het jaar 2014 afgewikkeld waardoor deze financieringsmethodiek heeft geleid tot een voordeel. In 2015 is voor het veiligheidshuis extra geld beschikbaar vanuit programmareserve veiligheid en tevens zijn er middelen vanuit het Rijk ontvangen. Door deze dubbele financiering is er een voordeel van € 0,4 mln. ontstaan. Verder zijn er voordelen op aanpakveelplegers (0,2 mln.) en personeelslasten voormalig personeel Brandweer (0,2 mln.) waarvan bestuurlijk besloten is dat dat € 0,1 mln. wordt ingezet voor het Oranjehotel. In de programmatekst zijn verschillen nader toegelicht.

Verschillen 2015 t.o.v. 2014

De lagere lasten in 2015 (€ 3,5 mln. V) worden met name veroorzaakt door een lagere bijdrage aan de Veiligheidsregio Haaglanden (VRH) (€ 1,9 mln.) en een lagere dotatie aan de Voorziening Overgangsregeling FLO Brandweer (€ 1,7 mln.). Door de realisatie van de bezuinigingstaakstelling door de VRH in 2015, is de bijdrage lager geworden. De dotatie aan de voorziening was in 2015 lager omdat in 2014 sprake was van een incidentele extra dotatie.

De onttrekkingen aan reserves waren in 2015 lager dan in 2014 (€ 3,3 mln. N). De onttrekking in 2014 betreft vrijval van de reserve Veiligheidsfonds (€ 2,1 mln.) en de reserve Afwikkeling Ontvlechting Brandweer (€ 1,2 mln.). Door nieuwe gemeentelijke financiële regelgeving zijn in 2014 reserves met een saldo lager dan € 2,5 mln. opgeheven.

(incl. dotaties en onttrekkingen, bedragen x € 1.000,-)

Activiteiten in 2015	Uitkomst 2015			Saldo	Begroot saldo 2015	Resultaat 2015
	Lasten	Baten				
Bestrijding Onveiligheid	17.113	1.478	15.635	N	16.010 N	375 V
Bestrijding onveiligheid Deco	102	65	38	N	102 N	64 V
Brandweer en rampenbestrijding	38.030	2.003	36.027	N	37.424 N	1.397 V
Strandveiligheid	824	-	824	N	824 N	- -
Totaal	56.069	3.545	52.524	N	54.360 N	1.836 V

Bestrijding Onveiligheid

Spoor 1 Aanpak van high impact crimes

De aanpak van high impact crimes kenmerkt zich door een scherpe focus op de delicten overval, straatroof, woninginbraak en geweld, waarbij alle partners inzetten op preventie, voorlichting, het vergroten van heterdaadkracht, opsporing, vervolging, slachtofferhulp en een persoonsgerichte aanpak van de daders. Deze werkwijze is effectief, getuige de positieve resultaten.

Overval en straatroof

In 2015 vonden 45 overvallen plaats, waarvan 18 op woningen en 27 op bedrijven. Na overleg met de politie kregen 25 slachtoffers een nazorgbezoek als zij daar behoefte aan hadden. De gemeente begeleidde de slachtoffers in de keuze voor passende preventiemaatregelen en eventuele subsidies daarvoor. Ook ondernemers in de directe omgeving van overvallen bedrijven kregen preventieadviezen. In 2015 zijn 5 afroomkluisen geplaatst bij ondernemers. In twee winkelgebieden zijn trainingen gegeven gericht op het vergroten van de weerbaarheid van ondernemers.

Woninginbraak

De integrale aanpak van woninginbraak gebeurt informatiegestuurd en gebiedsgericht. In maart 2015 constateerde de Driehoek een stijging van woninginbraak, en ontwikkelde de hotspotsaanpak woninginbraak. De intensiefste aanpak krijgen Zuiderpark, Loosduinen, de Heemstraat, Beresteinlaan, Laak en Hoefkade. De aanpak omvat onder andere het aanbrenge van inbraakwerende middelen bij 800 woningen (samen met woningcorporaties en huiseigenaren), voorlichtingsbijeenkomsten voor bewoners, meer toezicht op straat door politie, bewoners, en gemeentelijke handhavers. De ervaringen van twee ex-inbrekers zijn benut voor het bepalen van de juiste preventiemaatregelen. Ook 60

Verenigingen van Eigenaren (VvE's) hebben voorlichting gekregen over preventiemaatregelen. De buurtinterventieteams hebben 105.000 flyers met preventietips verspreid.

Heling

Het sluitstuk van de aanpak van high impact crimes is het voorkomen van heling, waarmee de gemeente de afzetmarkt voor gestolen waar tracht te verstoren, de opsporing van gestolen goederen wordt vereenvoudigd en de pakkans van dieven en helers vergroot. In oktober 2015 vond de landelijke dag tegen heling plaats. Dat was tevens het startsein voor een gebiedsgerichte pilot in de verzorgingsgebieden Segbroek, Jan Hendrikstraat en Zuiderpark. Op die dag zijn 63 opkopers gecontroleerd door politie en gemeentelijke handhavers. Daarbij zijn drie gestolen fietsen opgespoord, is één persoon opgemerkt die in een korte periode veelvuldig goederen heeft ingeleverd en is bij twee winkels de gehele administratie meegenomen, omdat tussen de verkopers veel 'bekenden' van de politie voorkwamen, waaronder verdachten van lopende strafonderzoeken. Alle zaken zijn nader onderzocht. Bij één onderzoek leverde het uiteindelijk 15 bekentenissen van een verdachte van diefstal op. Daarnaast zijn nog 12 zaken (straatrovers, inbraken enz.) opgelost aan de hand van de in beslag genomen administratie van één van de gecontroleerde opkopers. De succesvolle pilot krijgt een vervolg en wordt onderdeel van de handhavingsprogramma's in de stadsdelen.

Veelvoorkomende vormen van criminaliteit

Door de hele stad heeft het allround preventieteam in samenwerking met scholen, buurtinterventieteams en wijkagenten 9 acties gehouden tegen babbeltrucs, 10 zakkenrollerij-acties, 11 fietsdiefstalacties, 7 diefstal uit auto-acties, en 5 acties gericht op veilig pinnen.

Ouderen en veiligheid

Ouderen krijgen extra aandacht in het veiligheidsbeleid, onder andere door op ouderen afgestemde voorlichting en training. De gemeente organiseerde in dit kader 16 bijeenkomsten waarbij circa 475 senioren voorlichting en training kregen over de high impact crimes woninginbraak, overval, straatroof, babbeltrucs, phishing, cybercrime, internetbankieren en zakkenrollerij.

In de aanpak van huiselijk geweld krijgt ouderenmishandeling speciale aandacht. Veilig Thuis Haaglanden gaf in de periode januari-oktober 2015 38 adviezen en voerde 21 onderzoeken uit naar cases van ouderenmishandeling in Den Haag. Veilig Thuis en de GGD hebben een specifieke aanpak voor ouderenmishandeling. Veilig Thuis verzorgt publieksvoorlichting en gerichte voorlichting aan ouderen en professionals over ouderenmishandeling en financiële uitbuiting. Bij dit laatste zijn de gemeentelijke ketenpartners, de Stichting Mentorschap, banken en notarissen betrokken. Vergroting van weerbaarheid is hierbij van groot belang (RIS284701).

Burgernet

Met gerichte acties door de gemeente, waaronder een specifieke wervingsweek en een actie tijdens de 112-dag in augustus 2015, zijn meer Burgernet-deelnemers geworven, waarmee het aantal deelnemers is gestegen, van ruim 27.000 in 2014 naar 28.519 in december 2015. Het streven om in ieder stadsdeel minstens 5% van de bewoners lid te maken van Burgernet is gehaald in Escamp (6,1%), Leidschenveen-Ypenburg (8,7%), Loosduinen (8,2%), en Scheveningen (6,7%). De komende periode worden wervingsactiviteiten ingezet in de stadsdelen waar nog geen 5% van de bewoners lid van Burgernet is. Burgernet leverde in 2015 aan 7,3% van de opgeloste zaken direct of indirect een bijdrage.

Haagse aanpak problematische (jeugd)groepen

De Haagse aanpak van problematische jeugdgroepen verloopt persoonsgericht, groepsgericht en gebiedsgericht. De basis van de aanpak ligt in een omgevings- en een dadergroepanalyse. Er zijn steeds minder problematische jeugdgroepen in Den Haag: 33 in 2013, 27 in 2014 en 20 in 2015.

In 2015 zijn alle problematische (jeugd)groepen aangepakt. De Driehoek heeft twee criminele groepen geprioriteerd, namelijk de groep op het Joubertplantsoen en de groep op Koningstraat-Hoefkade (Trifolium). In samenwerking met het Veiligheidshuis zijn in 2015 voor 99 jongeren uit de groepen op

het Joubertplantsoen, Trifolium, Fakonahof en Bonbongroep integrale persoonsgerichte plannen van aanpak gemaakt. Bij de groep op het Joubertplantsoen werd daarnaast opsporing en strafrechtelijke vervolging ingezet voor 8 leden van 3 probleemfamilies die de wijk negatief domineerden. Dit leverde maatregelen op variërend van jeugd-TBS en strafrechtelijke vervolging tot ISD (Maatregel Inrichting Stelselmatige Daders).

Geweld - Tijdelijk huisverbod

In 2015 werden 275 huisverboden opgelegd. Daarvan werden er 183 verlengd, dat is 67%. In 28 gevallen werd beroep aangetekend.

Geweld - Agressie en geweld tegen medewerkers met een publieke taak

Er waren in 2015 899 gevallen van agressie en geweld tegen medewerkers van de gemeente, waarvan 576 (persoonlijke) bedreigingen, 241 gevallen van (non-)verbale agressie, en 82 gevallen van fysieke agressie. Agressie en geweld tegen hulpverleners en ambtenaren zijn onacceptabel. De gemeente heeft per 1 januari 2015 een centraal agressieloket ingesteld, het Expertisecentrum Agressie en Geweld. De gemeente stimuleert medewerkers om aangifte te doen en ondersteunt de medewerkers in het verhalen van materiële en immateriële schade. 162 medewerkers kregen opvang en nazorg.

Het Expertisecentrum heeft 103 waarschuwingsbrieven verstuurd. 25 plegers van agressie en geweld kregen een pandontzegging. Er vonden 42 ordegesprekken plaats, waarin burgers die zich schuldig hebben gemaakt aan wangedrag ter verantwoording worden geroepen en schriftelijk moeten tekenen dat het niet meer zal gebeuren. De meeste burgers die zo'n gesprek hebben gehad, maken niet nogmaals zo'n fout.

Geweld - Veilig uitgaan

In 2015 is ingezet op een veilig uitgaansklimaat zonder overlast, agressie, geweld en schadelijk alcohol- en drugsgebruik. Op het Zwarte Pad en het Plein wordt met succes intensief samengewerkt tussen ondernemers, politie en gemeente en zijn collectieve afspraken gemaakt over veiligheid. De handhavingcapaciteit van zowel gemeente als politie wordt risicogestuurd ingezet. In 2015 vonden 600 controles door gemeentelijke handhavers plaats in de horeca. Het HEIT-team horeca/detailhandel voerde daarnaast nog eens 212 controles uit. Dit resulteerde in 27 sluitingen. Daarnaast is in 5 gevallen besloten tot intrekking of weigering van de vergunning. Verder ontvingen 378 ondernemers een waarschuwing.

Het specialistische stedelijk kernteam Drank en Horeca richtte zich op de verkoop van alcohol aan minderjarigen door de Haagse horeca, supermarkten, slijterijen en evenementen. Deze controles leverden 29 processen-verbaal op voor de verkoop van alcohol aan minderjarigen, waarvan 18 bij supermarkten/avondwinkels, 3 bij evenementen, 4 bij slijterijen en 4 bij para-commerciële horeca. 9 ondernemers kregen een waarschuwing vanwege verkoop van alcohol aan minderjarigen.

Spoor 2 Gebiedsgerichte aanpak met een probleemgerichte inzet in wijken en buurten

De veiligheidsoverleggen in alle stadsdelen vormen het scharnierpunt voor de aanpak van de belangrijkste veiligheids- en leefbaarheidsproblemen in wijken en buurten. Op basis van de jaarlijkse veiligheids- en leefbaarheidsscans besluiten de veiligheidspartners welke veiligheids- en leefbaarheidsproblemen in wijken en buurten worden aangepakt en hoe die aanpak vorm krijgt. Het Oude Centrum, Mariahoeve, en Molenwijk (Laak) kregen een gebiedsgerichte aanpak.

Veilig Ondernemen (Keurmerk Veilig Ondernemen)

In 2015 zijn 6 KVO-gebieden gecertificeerd, namelijk Leyenburg, Hobbemastraat (3e certificaat), Koningstraat, Forepark, Pleinkwartier/Haagse Entree, Winkelcentrum Houtwijk. Een nieuw traject is gestart in Scheveningen en voorbereidingen zijn getroffen voor een nieuw KVO in Mariahoeve.

Opvang Verwarde Personen

De Opvangvoorziening Verwarde Personen (OVP) bood per maand gemiddeld onderdak aan 200 verwarde personen en ontlastte daarmee in 2015 de politie. Deze verwarde personen kregen direct de

hulp die zij nodig hadden. Het overleg met regiogemeenten over aansluiting bij de OVP is van start gegaan.

Alcohol- en blowverboden

Maatwerk heeft een voorkeur boven generieke maatregelen; de politie en het handhavingsteam schreven 37 processen-verbaal uit voor bezit van alcohol door jongeren onder de 18 in de openbare ruimte op basis van de Drank- en Horecawet.

Het college van B&W kan een alcoholverbod instellen in gebieden met structurele alcoholoverlast. In april 2015 is dat gedaan op het Prins Willemplein, inclusief de doorsteek Heemraadstraat. De overlast is nagenoeg verdwenen. In september is het alcoholverbod op het Jan van Riebeekplein opgeheven. Er was geruime tijd geen overlast meer. In de overige 22 gebieden met een alcoholverbod blijft de inzet onverminderd. Het aantal alcoholverboden van 23 is in 2015 gelijk gebleven.

De politie continueert in de blowverbodsgebieden Weimarstraat e.o., Zeeheldenkwartier, Paleistuin, Stationsweg e.o. en de Scheveningse boulevard haar extra inzet ter voorkoming van overlast. Dit door veelvuldig te surveilleren, personen te waarschuwen en waar nodig strak te handhaven op basis van de Opiumwet.

Overlastwet

De mogelijkheden van de Overlastwet zijn in 2015 opnieuw optimaal benut om overlast gericht en goed gedoseerd aan te pakken. De burgemeester heeft in 2015 37 gebiedsverboden opgelegd. 7 andere personen hebben in het kader van de Overlastwet een waarschuwing ontvangen.

Gebiedsgerichte Integrale Handhavings Acties (IHA's)

In 2015 vonden in totaal 9 IHA's plaats in de gebieden Spoorwijk, de Schilderwijk, het Valkenboskwartier, Rustenburg, verzorgingsgebieden Hoefkade en Heemstraat, en het Oude Centrum. Kenmerk van deze acties is het gezamenlijk optreden van het handhavingsteam, de Haagse Pandbrigade, Belastingzaken van de gemeente, parkeercontroleurs, HEIT, brandweer, politie en op verzoek diverse andere partners. Meldingen van bewoners kunnen aanleiding zijn voor deze acties. In het veiligheidsoverleg bepalen de partners het werkgebied en de inhoud van de acties. Om de zichtbare aanpak te bekrachtigen worden bewoners na afloop van de acties via een Burgernetbericht op de hoogte gebracht van de resultaten. Als daartoe aanleiding is wordt ook nog een persbericht uitgebracht. Bij de acties werd opgetreden tegen onder meer overbewoning en illegale verhuur, werden boetes voor foutparkeren of onbetaald parkeren geïnd, en werd horeca gesloten wegens illegaal gokken of aanwezigheid van drugs. De brandweer controleerde tijdens alle acties de doorrijbaarheid van de wijk en gaf in een aantal buurten voorlichting over brandveiligheid.

Cameratoezicht

Het tijdelijke cameratoezicht in Spoorwijk is per 1 maart 2015 opgeheven omdat de situatie daar is genormaliseerd. Op de locaties Delftselaan e.o., Hoefkade/Koningstraat/Tenierplantsoen, Kaapseplein en in het Oude Centrum is het tijdelijke cameratoezicht in 2015 verlengd. In Scheveningen was het tijdelijke flexibele cameratoezicht opnieuw succesvol als onderdeel van het jaarlijks terugkerende Plan van aanpak kuststrook. Twee flexibele camera's stonden op het Helena van Doeverenplantsoen en het Fakonahof, in verband met respectievelijk de uitbreiding van de brede aanpak in het Oude Centrum en de jongerenoverlast.

Maatschappelijke onrust

De burgemeester heeft in 2015 33 meldingen ontvangen van de terugkeer van specifieke ex-gedetineerden naar de maatschappij in het kader van het project Bestuurlijke Informatie Justitiabelen (BIJ), gericht op de openbare orde. Geen enkele van deze melding heeft geleid tot maatschappelijke onrust.

Bedelverbod

Om adequaat tegen bedelarij en de daarmee gepaard gaande overlast te kunnen optreden geldt een bedelverbod in onder andere het Centrum en op de Haagse Markt. Bedelarij is mede dankzij de handhaving van het bedelverbod door gemeente en politie sterk teruggedrongen. Grote groepen bedelaars zijn uit het straatbeeld verdwenen. Er blijven echter circa 6 verslaafde bedelaars over, die bedelen om te kunnen voorzien in hun middelengebruik. Zij houden zich met name op in de binnenstad van Den Haag, op drukbezochte plekken zoals de Grote Marktstraat en zijstraten. De meesten van hen zijn zorgmijddend. De gemeente en de politie hebben deze groep in beeld. Zij krijgen bekeuringen en gebiedsverboden, en daarnaast hulp. Zodoende zijn vijf van deze notoire bedelaars in 2015 besproken in het Veiligheidshuis om te komen tot een integraal persoonsgericht plan van aanpak.

Spoor 3 Aanpak van ondermijning, niet alleen strafrechtelijk maar ook bestuurlijk

Bevordering integriteitsbeoordelingen door het openbaar bestuur (Bibob)

De beleidslijn Bibob is in februari 2015 aangenomen door de gemeenteraad (RIS 280746). In 2015 zijn 420 nieuwe horeca- en seksvergunningen getoetst en 197 gewijzigde vergunningen. Voor tien gevallen is een Bibob-advies aangevraagd aan het Landelijk Bureau Bibob. In drie gevallen trok de ondernemer zich terug tijdens het Bibob-onderzoek. De toetsen leidden tot 13 weigeringen of intrekkingen van vergunningen. Vijf vergunningen zijn onder voorwaarden verleend.

Haags Economisch Interventie Team (HEIT)

Het HEIT was in 2015 naast de controles op de horeca en de (illegale) prostitutie ook actief in alle andere sectoren waar mogelijk sprake is van malafide bedrijvigheid. Het HEIT heeft in 2015 speciale aandacht besteed aan het personeel in strandtenten. Tijdens de opbouw en gedurende het zomerseizoen vonden 20 gerichte controles plaats. Er werd daarbij geen illegale tewerkstelling geconstateerd maar wel 5 gevallen van fraude met uitkeringen. Daarnaast heeft het HEIT gereageerd op meldingen en tips van burgers en partners over kramen op de Haagse Markt. Dit leverde 2 boetes op wegens illegale tewerkstelling, 2 gevallen waarbij uitkeringsfraude werd geconstateerd en 2 keer illegale onderverhuur. Ook voerde het HEIT controles uit bij shisha-lounges (waterpijpcafés) en avondwinkels, als daarover meldingen en tips binnen kwamen. Het HEIT heeft zowel in Rijswijk als in Pijnacker-Nootdorp controles uitgevoerd en voerde verkennende gesprekken met andere regiogemeenten.

Mensenhandel en prostitutie

In 2015 vonden 227 intakegesprekken plaats met sekswerkers. 15 van hen kregen een negatief werkadvies vanwege een te groot risico op slachtofferschap van mensenhandel. Het HEIT-team prostitutie voerde 644 controles uit, waarvan 515 in de legale branche en 101 keer in de (illegale) thuisprostitutie, 15 controles in massagesalons, 2 in de escortbranche en 11 in overige bedrijven van waar uit mogelijk sprake was van illegale prostitutie. Er zijn tijdens de controles geen illegalen of minderjarigen aangetroffen. In 84 gevallen is de eigenaar of verhuurder aangeschreven, 3 keer is een woning direct gesloten en 6 keer is het huurcontract per direct opgezegd wegens illegale thuisprostitutie. Er werd 1 bestuurlijke boete opgelegd. Voor illegale prostitutie en/of het faciliteren daarvan ontvingen 94 thuiswerkers en directbetrokkenen een last onder dwangsom. Bij 17 gevallen was er een vermoeden van mensenhandel en is de politie een opsporingsonderzoek gestart. De 15 controles in massagesalons resulteerden in 8 sluitingen vanwege illegale prostitutie.

Hennepsteelt

Hennepkwekerijen leiden tot overlast, verloedering en gevaar in woonwijken. Daarnaast is er veelal sprake van energiediefstal, uitkeringsfraude, belastingontduiking, geweld en intimidatie. In 2015 zijn 315 hennepkwekerijen opgerold.

Overig veiligheidsbeleid

Coffeeshops

Alle Haagse coffeeshops zijn in 2015 gecontroleerd. Bij vier controles van vier verschillende coffeeshops was (in strijd met de gedoogvoorwaarden) sprake van affichering. Na een waarschuwing werd de affichering verwijderd. Bij de overige controles werd geen overtreding van de gedoogcriteria geconstateerd. Er is één coffeeshop vanuit het overconcentratiegebied Zeeheldenkwartier verplaatst.

Evenementen

In 2015 zijn in Den Haag 15 grote evenementen vergund. Opvallende evenementen waren het WK Beachvolleybal, de Volvo Ocean Race en de Red Bull Knock Out Race. Daarnaast waren er in 2015 circa 1000 kleine evenementen, waarvan 62% met een simpele melding is afgedaan. Dit is in lijn met de door de gemeenteraad aangenomen motie RIS 267406 om kleine evenementen zoveel mogelijk met een melding af te doen. In 2015 is de aangekondigde intekentool voor organisatoren om direct bij de aanvraag een goede indelingsplattegrond in te dienen online gegaan.

Jaarwisseling

De jaarwisseling 2015-2016 is opnieuw in goede sfeer verlopen. De vuurwerkshow aan de Hofvijver werd druk bezocht, net als de vreugdevuren op het strand. Het aantal incidenten dat zich voordeed is bijna gehalveerd vergeleken met de jaarwisseling 2014-2015 tot 117 gevallen. Ook het aantal personen dat in de nacht werd aangehouden daalde met een kwart (54). Het geweld tegen hulpverleners is afgenomen. Om deze resultaten te bereiken zijn er behoorlijke inspanningen gepleegd, niet alleen door de hulpdiensten, maar ook door de Haagse bewoners en de gemeente. Meer dan 1.600 bewoners waren in de dagen voorafgaand en op de avond zelf actief. Op 23 locaties werd een vuurwerkvrije zone ingesteld om de overlast van vuurwerk terug te dringen. Bewoners werden hierover geïnformeerd met borden. Deze zones werden op de meeste plaatsen gerespecteerd. Een punt van aandacht blijft het zware illegale vuurwerk dat overlast veroorzaakt en gemeentelijke eigendommen vernielt. De gemeente blijft zich in samenwerking met het Rijk inzetten om ook deze overlast terug te dringen.

Voetbal en Kyocera stadion

Uitgangspunt is dat goed gedrag van supporters wordt beloond en slecht gedrag wordt bestraft, bij voorkeur individueel. Hulpmiddelen waren de –halverwege 2015 aangescherpte- Overlastwet, de huisregels van ADO en de APV. De politie-inzet is gestabiliseerd op circa 11.000 uur op jaarbasis. Bij de thuiswedstrijden van ADO Den Haag zijn in 2015 geen ongeregelde heden van betekenis geweest.

Toelichting financieel resultaat Bestrijding onveiligheid

€ 0,4 mln. V/I

Veiligheidshuis

€ 0,4 mln. V/I

Het budget is begin 2015 specifiek voor de inzet op radicalisering verhoogd met € 0,15 mln., ten laste van de Programmareserve Veiligheid. Gedurende het jaar zijn hiervoor ook vanuit het Rijk middelen beschikbaar gesteld, waardoor in 2015 sprake was van dubbele financiering. Verder is het voordeel met name ontstaan door tijdelijke vacature ruimte.

Aanpak veelplegers

€ 0,2 mln. V/I

Dit voordeel is ontstaan doordat de aanpak van jeugdgroepen succesvol is. Het aantal jeugdgroepen is aanzienlijk afgenomen. Veel jongeren uit jeugdgroepen zaten in 2015 vast in penitentiaire inrichtingen. De mogelijkheid is aanwezig dat er na hun vrijlating behoefte is aan extra begeleidingstrajecten om terugval te vermijden. Daarnaast voorziet de gemeente in het kader van de geïntensiveerde aanpak woninginbraak meer persoonsgebonden trajecten voor veelplegers woninginbraak. Om deze redenen is voornamelijk sprake van een incidenteel voordeel.

Diversen

€ 0,2 mln. N/I

Brandweer en rampenbestrijding

In de Veiligheidsregio Haaglanden (VRH) werken negen gemeenten samen aan het voorkomen en bestrijden van ongevallen, rampen en crisissituaties. De VRH voert de operationele regie over drie hulpdiensten: Brandweer Haaglanden, de Geneeskundige Hulpverleningsorganisatie in de Regio (GHOR) en de Meldkamer Ambulancezorg.

In 2015 is de regionale brandweer vernieuwd. Uitgangspunt was de ontwikkeling naar een brandweerorganisatie “nieuwe stijl” tegen lagere kosten met een hoger rendement.

De GHOR heeft zich gericht op de implementatie van de nieuwe Wet Publieke Gezondheidszorg.

De meldkamers van politie, brandweer en GHOR zijn inmiddels vrijwel volledig geïntegreerd en staan de komende jaren voor een van rijkswege in gang gezette verdere concentratie naar tien landelijke meldkamers.

Toelichting financieel resultaat	Brandweer en rampenbestrijding	€ 1,4 mln. V/I/S
----------------------------------	--------------------------------	------------------

<i>Bijdrage Veiligheidsregio Haaglanden</i>		€ 0,6 mln. V/I
---	--	----------------

Met ingang van 2015 heeft de VRH voldaan aan de opgave om 10% te bezuinigen. Vanuit voorzichtigheid heeft de gemeente de eigen begroting hier nog niet op aangepast. Dit heeft geleid tot een voordeel van € 0,6 mln. in 2015.		
--	--	--

<i>Afrekening Oranje Kolom 2014</i>		€ 0,4 mln. V/I
-------------------------------------	--	----------------

Vanaf 2014 is de financiering van de het Gemeentelijk Bureau Crisisbeheersing (Oranje Kolom) opgenomen in de begroting van de VRH. Voorheen werd de Oranje Kolom separaat gefinancierd door de deelnemende gemeenten. De aanpassing van de financiering is verwerkt in de gemeentelijke begroting 2015. In 2015 is ook het jaar 2014 afgewikkeld vanwege deze aangepaste financieringsmethodiek, dit heeft geresulteerd in een incidenteel voordeel.		
--	--	--

<i>Personeelslasten voormalig personeel Brandweer</i>		€ 0,2 mln. V/S
---	--	----------------

Dit betreft een voordeel op de budgetten voor de oude rechtspositionele regelingen van de Brandweer. De mogelijkheid om gebruik te maken van deze regelingen is beëindigd. Inmiddels is besloten (RIS 288636) van dit budget € 0,1 mln. in te zetten voor het museum ‘Oranjehotel’ vanaf 2018.		
--	--	--

<i>Overig</i>		€ 0,2 mln. V/I
---------------	--	----------------

Strandveiligheid

De Veiligheidsregio Haaglanden en de gemeente Den Haag hebben in 2015 uitvoering gegeven aan het vernieuwde convenant met de Haagse Vrijwillige Reddings Brigade (HVRB) met als uitgangspunt dat de VRH de volledige verantwoordelijkheid heeft voor de strandbewakingstaak en het beheer van de HVRB.

In 2015 bestond de HVRB 100 jaar en zijn de materiele voorzieningen van de Reddings Brigade vrijwel geheel vernieuwd. Ook is met het oog op de zwemveiligheid een ‘strandapp’ geïntroduceerd. Deze wordt de komende jaren verder ontwikkeld. De komende tijd wordt onderzoek gedaan naar de wenselijkheid van een erkend vlaggensysteem ter bevordering van toezicht op een beperkt deel van het strand.

Verloop van Financiële cijfers

Reserves	Uitkomst 2015			Begroting 2015		
	Dot.	Onttr.	Vrijval	Dot.	Onttr.	Vrijval
n.v.t.	0	0	0	0	0	0
Totaal	0	0	0	0	0	0

Voorzieningen	Uitkomst 2015			Begroting 2015		
	Dot.	Best.	Vrijval	Dot.	Best.	Vrijval
Voorziening Overgangsregeling FLO	2.438	2.477	0	2.438	2.731	0
Totaal	2.438	2.477	0	2.438	2.731	0

Toelichting op deze voorziening wordt hieronder gegeven.

Investerings MIP	Uitkomst 2015			Begroting 2015		
	Totaal	Gem.	Derden	Totaal	Gem.	Derden
n.v.t.	0	0	0	0	0	0
Totaal	0	0	0	0	0	0

Bestedingen t.l.v. vooruitontvangen of nog te ontvangen publiekrechtelijke middelen	Vooruit ontv.	Nog te ontv.	Begroot
Atos Spain Driver	55	0	0
Bureau Regio Burgemeesters	729	0	900
Conferenties internationale organisaties	245	0	0
Najaarsoffensief preventie woninginbraken	93	0	0
Regie Donkere Dagen	148	0	0
RIEC	588	147	735
Rijksfinanciering beveiliging Instellingen	63	0	0
Veilige Publieke Taak		0	0
Veiligheidshuis Methodieontwikkeling multidisciplinaire casuïstiek Radicalisering en Jihadgang	50	0	0
Totaal	1.971	147	1.635

Verloop eindsaldi balans 31-12	Uitkomst		Begr.	
	2014 voor res.best.	2014 na res.best.	2015	2015
Reserves	0	0	0	0
Voorzieningen	6.802	6.802	6.763	6.509
Resterende investeringen (bruto, incl. derden)	0	0	0	0
Nog te besteden publiekrechtelijke middelen (overl. pass.)	915	915	1.180	n.v.t.
Nog te ontvangen publiekrechtelijke middelen (overl. act.)	977	977	672	n.v.t.

Het eindsaldo voorzieningen betreft de Voorziening Overgangsregeling FLO Brandweer. Bij de uitvoering van de Overgangsregeling FLO heeft de gemeente een hogere inleg gedaan dan strikt noodzakelijk voortvloeit uit de bepalingen van de regeling. Zoals in de rekening 2014 is vermeld, heeft de Centrale Raad van Beroep op 29 januari 2015 een tussenuitspraak gedaan in het door de gemeente ingestelde hoger beroep tegen de uitspraak van de rechtbank uit 2013. In 2015 is dit met een definitieve uitspraak bekrachtigd, inhoudende dat te veel betaalde levensloopbijdrage mag worden teruggevorderd. De financiële uitwerking van de uitspraak is in 2015 verwerkt in de Voorziening Overgangsregeling FLO Brandweer.

2.5 Programma Cultuur en Bibliotheek

Coördinerend portefeuillehouder: Joris Wijsmuller

Hebben we bereikt wat we hebben beoogd?

Cultuur

Een goed cultuuraanbod inspireert mensen, zet aan tot denken en zorgt voor een aangenaam verblijfsklimaat. Den Haag is een aantrekkelijke en veelzijdige cultuurstad voor iedereen en heeft een cultuuraanbod om trots op te zijn. De gemeente ondersteunt kunstuitingen in Den Haag met cultuursubsidies en wil dat het culturele erfgoed van de stad behouden blijft en haar collecties professioneel worden beheerd. De gemeente vindt het van belang dat kinderen via cultuuronderwijs in aanraking komen met een divers palet van cultuuruitingen.

De verdeling van de cultuursubsidies 2015 is voor het grootste deel vastgelegd in het Meerjarenbeleidsplan Kunst en Cultuur 2013-2016. Op 1 december 2015 was de deadline voor het indienen van de subsidieaanvragen voor de periode 2017-2020. De externe adviescommissie beoordeelt de 97 ingekomen aanvragen op basis van het Beleidskader dat de raad in juni 2015 vaststelde. Op basis van dit advies stelt het college voor 1 juli 2016 het Meerjarenbeleidsplan Kunst en Cultuur 2017-2020 op. Bij de begrotingsbehandeling 2017 in het najaar van 2016 besluit de gemeenteraad over dit plan.

Topindicator	Nulmeting (1)	Realisatie 2015 (2)	Begroting 2015 (1)
Rapportcijfer cultuuraanbod in Den Haag	7,7	7,7	7,7

Bronnen: (1) Het Stadspanel over Den Haag 2014 - (2) Het Stadspanel over Den Haag 2015

Kengetal	Nulmeting (1)	Realisatie 2015 (2)	Begroting 2015 (3)
Aantal deelnemende leerlingen PO aan cultuureducatie	122.511	130.953	113.089
Aantal deelnemende leerlingen VO aan cultuureducatie	93.660	92.717	84.864

Toelichting:

(1) De nulmeting betreft instellingen opgenomen in het Meerjarenbeleidsplan Kunst en Cultuur 2013 - 2016 en is gebaseerd op de cijfers uit de jaarrekening 2014.

(2) Op basis van de voorlopige cijfers van de gesubsidieerde instellingen gemonitord. De definitieve cijfers op basis van de jaarrekening van de instellingen kunnen afwijken. De bezoekcijfers betreffen enkel bezoekers in Den Haag.

(3) De gemeente heeft in december 2014 de ramingen van de gesubsidieerde instellingen gemonitord; deze cijfers staan ook in de gemeentelijke begroting 2015 vermeld. De bezoekcijfers betreffen alleen bezoekers in Den Haag.

Effect indicator	Nulmeting (1)	Realisatie 2015(2)	Begroting 2015(3)
% deelname aan cultuur uitgesplitst per stadsdeel			
Loosduinen	67%	70%	nvt
Escamp	64%	71%	nvt
Segbroek	85%	85%	nvt
Scheveningen	87%	85%	nvt
Centrum	83%	84%	nvt
Laak	59%	88%	nvt
Haagse Hout	88%	87%	nvt
Leidschenveen-Ypenburg	67%	68%	nvt

(1) Het Stadspanel over Den Haag 2014 / (2) Het Stadspanel over Den Haag 2015

(3) Bovenvermelde effect indicatoren zijn vanaf 2016 begroot. Hierdoor is voor 2015 alleen de realisatie opgenomen.

Effect indicator bezoekers cf. opgave instellingen, gesplitst naar soort cultuurinstelling:	Nulmeting (1)	Realisatie 2015 (2)	Begroting 2015 (3)
Kunstzinnige vorming *	5.240	5.666	3.619
<i>Hieronder vallen: Haags Kinderatelier, Rabarber, Festival de Betovering, Boekids en Huis van Gedichten.</i>			
Beeldende kunst	306.928	293.646	312.159
<i>Hieronder vallen: Heden, GEMAK/Vrije Academie**, STROOM Den Haag, Grafische Werkplaats***, West, Liefhertje en de Grote Witte Reus, Project Space 1646, NEST, Den Haag onder de Hemel</i>			
Podia en Accommodaties	532.593	670.003	553.431
<i>Hieronder vallen: Laaktheater, Korzo, Theaters Diligentia en PePijn, Koninklijke Schouwburg, Theater aan het Spui, Paard, Dans en muziekcentrum, PopHotSpot, Muzee Scheveningen voor de cultuurankerfunctie, Theater Dakota, Theater de Vaillant en De Nieuwe Regentes.</i>			
Muziek, zang en opera	105.334	105.441	100.000
<i>Hieronder vallen: Johan Wagenaar Stichting, Haags Orgel Kontakt, LOOS, Residentie Orkest, Kamermuziekfestival Den Haag, Musica Antica da Camera, Opera 2 Day, Slagwerk Den Haag, Festival Classique, New European Ensemble</i>			
Toneel en dans	92.264	123.958	96.835
<i>Hieronder vallen: Nationale Toneel, Nationale Toneel Jong, Holland Dance Festival, Toneelgroep de Appel, Nederlands Dans Theater, De Dutch Don't Dance Division, Lonneke van Leth producties en Firma MES.</i>			
Film, video en letterkunde	178.428	199.039	183.908
<i>Hieronder vallen: Jan Campert-Stichting, Crossing Border, Writers Unlimited, Filmhuis Den Haag, Movies that Matter en Indian Film Festival.</i>			
Amateurkunst	85.923	92.947	79.740
<i>Hieronder vallen: Haags Pop Centrum, Bazart, Stichting AIGHT en Prinses Christina Concours.</i>			
Overige kunst ***	11.000	29.000	11.000
<i>Hieronder vallen: Todays Art en Grafische Werkplaats.</i>			
Musea****	903.292	992.540	609.600
<i>Hieronder vallen: Haags Historisch Museum, Museon, Loosduins Museum, Gemeentemuseum, Ned. Muziek Instituut, Muzee Scheveningen, Escher in het Paleis en Museum Bredius.</i>			

Toelichtingen categorieën

* Onder bezoekers wordt verstaan: het aantal cursisten/deelnemers van cursussen/lessen/workshops in de vrije tijd. Het Koorenhuis ontvangt geen subsidie meer voor het aanbieden van cursussen in de vrije tijd.

** GEMAK/Vrije Academie is gestopt en heeft haar activiteiten in 2015 gestaakt.

*** De bezoekcijfers van de Grafische Werkplaats (begrotingspost Overige kunst zijn meegenomen bij de bezoekcijfers van de andere beeldende kunstinstellingen.

**** Vanaf de realisatie 2015 nemen we GEM/Fotomuseum mee in de cijfers van Gemeentemuseum. De cijfers voor Haags Historisch Museum zijn excl. de door dit museum beheerde Gevangenpoort. I.v.m. de invlechting van het NMI bij HGA zijn vanaf 2015 voor NMI geen bezoekcijfers meer opgenomen.

Bronnen metingen:

(1) De nulmeting betreft instellingen die zijn opgenomen in het Meerjarenbeleidsplan Kunst en Cultuur 2013 - 2016 en is gebaseerd op de cijfers uit de jaarrekening 2013.

(2) De gemeente heeft in januari 2016 de voorlopige cijfers 2015 van de gesubsidieerde instellingen gemonitord. De cijfers op basis van de jaarrekening van de instellingen kunnen afwijken. De bezoekcijfers betreffen alleen bezoekers in Den Haag.

(3) De gemeente heeft in december 2014 de ramingen 2015 van de gesubsidieerde instellingen gemonitord; deze cijfers staan ook in de gemeentelijke begroting 2015 vermeld. De bezoekcijfers betreffen alleen bezoekers in Den Haag.

Openbare bibliotheek

De bibliotheken stellen kennis en informatie ter beschikking stellen van kennis en informatie, bieden mogelijkheden tot ontwikkeling en educatie, bevorderen het lezen en kennismaken met literatuur, organiseren ontmoeting en debat en laten kennis maken met kunst en cultuur. Deze taken zijn sinds 1 januari 2015 vastgelegd in de Wet stelsel openbare bibliotheken.

Ook bevordert de bibliotheek het lezen en de taalvaardigheid onder volwassenen in Den Haag. Alle bibliotheken bieden programma's aan voor het omgaan met digitale media en met digitale overheidsproducten.

Effect indicator	Nulmeting	Realisatie 2015	Begroting 2015
Aantal bezoekers van de bibliotheek uitgesplitst naar digitale en fysieke bezoekers.			
Bezoeken aan de website	1.269.000	1.775.000	nvt
Bezoeken aan de bibliotheken	2.578.000	2.664.000	

*Bron: Jaarverslag 2014 van Bibliotheek Den Haag (<http://www.jaarverslagbibliotheekdenhaag.nl/>)
Bovenvermelde effect indicatoren zijn vanaf 2016 begroot. Hierdoor is voor 2015 alleen de realisatie opgenomen.*

Gemeentearchief

Het Haags Gemeentearchief zorgt onder andere voor duurzaam beheer van alle gemeentelijke informatie, die niet meer nodig is voor de operationele taken van de gemeente. Daarnaast wordt de coördinatie verzorgd voor het betrouwbaar en duurzaam opslaan van actuele gemeentelijke informatie in digitale vorm: in totaal zijn nu 18.500.000 gemeentelijke documenten op deze wijze opgeslagen. De beschikbaarstelling van historische informatie aan het publiek gebeurt zoveel mogelijk ook in digitale vorm.

In het programma 'digitaliseren op verzoek' zijn uit het historisch archief van de gemeente inmiddels 750.000 documenten gedigitaliseerd en via de website beschikbaar gesteld aan het publiek. Door verschillende tentoonstellingen, publicaties en lezingen werd het publiek betrokken bij de historie. De tentoonstelling 'Mesdag in Pulchri' was daarvan een goed voorbeeld.

Archeologie

De gemeente wil de archeologie van Den Haag duurzaam beheren en waar mogelijk behouden. Het archeologisch onderzoek maakt wettelijk deel uit van het ruimtelijk ordeningsproces. Het behoud van het archeologisch erfgoed (in de bodem) voor toekomstige generaties en het verspreiden van kennis over de archeologie in Den Haag zijn de hoofddoelen.

Wat hebben we gedaan en wat heeft het gekost?

(bedragen x € 1.000,-)

	Uitkomst 2015	Actuele begroting 2015	Resultaat 2015	Ontwerp-begroting 2015	Uitkomst 2014
Lasten	111.450	111.675	225 V	107.150	116.136
Baten	8.532	8.540	8 N	8.129	8.971
Saldo exclusief reserves	102.918 N	103.135 N	217 V	99.021 N	107.165 N
Dotaties aan reserves	-	-	- -	-	-
Onttrekkingen aan reserves	-	-	- -	-	764
Saldo inclusief reserves	102.918 N	103.135 N	217 V	99.021 N	106.401 N

Toelichting financieel resultaat programma

Het totaalbedrag aan beschikbare middelen voor programma Cultuur was € 112 mln. in 2015. De begroting bestaat voor 52% uit subsidies, 1% bedrijfsvoering, 16% beheer vastgoed, 30% beheer bibliotheek & archief en 1% beheer archeologie. De baten hebben betrekking op de verhuur van gemeentelijk vastgoed aan culturele instellingen en de opbrengsten van de bibliotheekfunctie.

Het resultaat op programma Cultuur bedraagt in 2015 € 0,2 mln. voordelig en is samengesteld uit diverse voor- en nadelen. Er is een voordeel van € 0,9 mln. wegens de uitkering van de liquidatiebalans van stichting Culturalis. Verder is een nadeel van 1 mln. gerealiseerd wegens balanssteun aan 3 culturele instellingen.

(incl. dotaties en ontrekkingen, bedragen x € 1.000,-)

Activiteiten in 2015	Uitkomst 2015			Begroot saldo 2015	Resultaat 2015
	Lasten	Baten	Saldo		
Gemeente archief	6.458	46	6.412 N	6.378 N	34 N
Openbare bibliotheek	26.585	2.293	24.292 N	24.168 N	124 N
Archeologie	1.490	-	1.490 N	1.648 N	158 V
Kunstzinnige vorming	3.661	-	3.661 N	3.027 N	634 N
Kunstzinnige vorming (vastgoed)	318	166	153 N	152 N	1 N
Beeldende kunst	3.187	-	3.187 N	3.216 N	29 V
Beeldende kunst (vastgoed)	409	-	409 N	425 N	16 V
Accommodaties voor kunstbeoefening	13.057	-	13.057 N	13.054 N	3 N
Accommodaties voor kunstbeoefening (vastgoed)	13.502	4.486	9.017 N	8.914 N	103 N
Muziek, zang en opera	5.182	-	5.182 N	4.858 N	324 N
Toneel en dans	8.876	-	8.876 N	8.895 N	19 V
Film, video en letterkunde	1.737	-	1.737 N	1.744 N	7 V
Amateur kunst	1.637	-	1.637 N	2.574 N	937 V
Musea	17.191	-	17.191 N	17.237 N	46 V
Musea (vastgoed)	3.466	1.541	1.924 N	1.928 N	4 V
Overige kunst	4.693	0	4.693 N	4.917 N	224 V
Totaal	111.450	8.532	102.918 N	103.135 N	217 V

Gemeentearchief

In 2015 is de archief- en bibliotheekcollectie van het Nederlands Muziekinstituut (NMI), de centrale bewaarplaats van het muzikale erfgoed van Nederland, ondergebracht bij het Haags Gemeentearchief (HGA). Eind november arriveerden de laatste collectieonderdelen uit de Koninklijke Bibliotheek. Daarmee is het NMI volledig geïntegreerd in het HGA. Een nieuwe beleidsdoelstelling is om in iedere bibliotheek een historisch informatiepunt (HIP) te vestigen. In de bibliotheken Schilderswijk en Escamp zijn in 2015 twee HIP's geopend.

Openbare bibliotheek

Het aantal leden van de bibliotheek is licht gedaald tot ruim 102.000 (in 2015 103.000) en het aantal uitleningen daalde eveneens licht tot 2,7 miljoen stuks (in 2014 2,8 miljoen). Het aantal bezoeken aan de bibliotheken is stabiel gebleven (2,6 miljoen, waarvan 1,5 miljoen voor de wijkbibliotheken en 1,1 miljoen voor de centrale bibliotheek).

De nieuwe wijkbibliotheek in Schilderswijk – één van de afspraken uit het coalitieakkoord 'Vertrouwen op Haagse Kracht' – werd geopend in september 2015.

Voor de nieuwe "Subsidieregeling wijkbibliotheken" is vanaf 2015 voor 4 jaar jaarlijks € 0,1 mln. beschikbaar; de maximale bijdrage per aanvraag is € 25.000,-. Zo is aan twee organisaties de maximale subsidie toegekend.

Archeologie

In het kader van het ruimtelijk ordeningsproces zijn 15 bestemmingsplannen van een archeologieparagraaf voorzien (43 zijn gecontroleerd op de noodzaak daartoe) en zijn 176 Wabo-aanvragen omgevingsvergunning en adviesaanvragen begeleid. Tevens zijn 13 bureau- en booronderzoeken opgesteld en uitgevoerd, en 27 Programma's van Eisen voor proefsleuvenonderzoeken, opgravingen en archeologische begeleidingen opgesteld. Tot slot zijn 50 lessen voor scholen gegeven en zijn diverse publieksactiviteiten georganiseerd, zoals 5 tentoonstellingen, diverse rondleidingen op opgravingen, deelname aan de Open monumentendag en de Nationale Archeologiedagen.

Kunstzinnige vorming/cultuureducatie

In het kader van het Meerjarenbeleidsplan Kunst en Cultuur 2013-2016 heeft de gemeente in 2015 subsidie verleend aan: Boekids, Festival de Betovering, Haags Kinderatelier, Huis van Gedichten en Jeugdtheaterschool Rabarber. Daarnaast is subsidie verleend aan het Koorenhuis voor de ontwikkeling van aanbod voor scholen en aan Cultuurschakel voor bemiddeling tussen vraag en aanbod van cultuureducatie voor scholen. Cultuurschakel heeft samen met scholen en culturele instellingen verder

uitvoering gegeven aan de ontwikkeling van doorlopende leerlijnen voor het cultuuronderwijs. Het Fonds voor Cultuurparticipatie en de gemeente stellen hiervoor samen bijna € 0,8 mln. per jaar beschikbaar in de periode 2013 tot en met 2016.

Om het Koorenhuis te ondersteunen in de belangrijke functie die het vervult binnen het nieuwe stelsel voor cultuureducatie heeft de gemeente de tekorten gedekt die ontstonden als gevolg van de transitie in 2013 en de overdracht van materiële activa die niet langer dienstbaar zijn aan de bedrijfsvoering. In 2015 is daartoe een balanssteun verleend van € 661.000.

Prins27 heeft een bijdrage van € 609.000 ontvangen om tekorten in de begroting op te vangen en daarnaast een bijdrage van € 113.000 voor de exploitatie van Zuid57. De exploitatie van Zuid57 door Prins27 is inmiddels beëindigd en overgenomen door verschillende gebruikers.

Toelichting financieel resultaat Kunstzinnige Vorming € 0,6 mln. N/ I
Het nadeel wordt veroorzaakt, doordat er balanssteun van € 0,6 mln. is verleend aan stichting het Koorenhuis (RIS 283924 en RIS 276845).

Beeldende kunst

In 2015 heeft de gemeente subsidie verleend aan Heden, Liefhertje en De Grote Witte Reus, Nest, Project Space 1646, Stroom Den Haag en West. Den Haag onder de Hemel ontving subsidie voor jaarlijkse beeldtentoonstelling op het Lange Voorhout. GEMAK heeft eind 2015 besloten haar activiteiten te beëindigen en sloot na een afscheidstentoonstelling in december 2015 de deuren. De gemeente biedt ondersteuning bij een ordentelijke afwikkeling. De Ouborgprijs, de Haagse stadsprijs voor beeldende kunst, werd in 2015 uitgereikt aan de Haagse beeldend kunstenaar Christie van der Haak voor haar veelzijdige oeuvre op het grensvlak van kunst en design. Wederom verkregen vier Haagse instellingen subsidie voor hun programma's van het landelijke Mondriaan Fonds: Nest, Project Space 1646, Stroom en West.

Accommodaties voor kunstbeoefening

De gemeente heeft subsidie verleend aan de Koninklijke Schouwburg, Theater Korzo, Stichting Dans- en Muziekcentrum Den Haag (Dr. Anton Philipszaal, Lucent Danstheater en Zuiderstrandtheater), Theater aan het Spui (inclusief Zaal 3 in DCR), Theaters Diligentia en PePijn, de PopHotSpot, Theater Dakota, Theater De Vaillant en het Laaktheater. Daarnaast zijn cultuurankerfuncties ondergebracht bij het Diamant Theater, Muzee, De Nieuwe Regentes en de bibliotheken in Loosduinen en Leidschenveen-Ypenburg. Aan het Paard van Troje is een balanssteun (RIS 287210) verleend van € 84.000 voor een gezonde financiële en inhoudelijke uitgangspositie ter voorbereiding op het Meerjarenbeleidsplan kunst en cultuur 2017-2020.

Spuikwartier en Zuiderstrandtheater

Vanaf seizoen 2015-2016 zijn de Dr. Anton Philipszaal en het Lucent Danstheater niet meer beschikbaar in verband met de bouw van het Spuikwartier. Sinds de feestelijke opening op 5 september 2015 vinden de concerten en voorstellingen plaats in het Zuiderstrandtheater bij het zuidelijke havenhoofd. Hoogtepunt van de start van het eerste seizoen was de vissersopera *Harde Handen*, gebaseerd op Heijermans' klassieker *Op Hoop van Zegen*. In het programma stadsontwikkeling (programma 15) is de voortgang van de bouw van het Spuikwartier nader toegelicht

Muziek, zang en opera

Subsidie is verleend aan het Residentie Orkest, Festival Classique, Johan Wagenaar Stichting, Kamermuziekfestival Den Haag, Loos, Musica Antica da Camera, Opera2Day, Slagwerk Den Haag, New European Ensemble en Haags Orgel Kontakt. Aan het Residentie Orkest is eind 2015 een balanssteun (RIS 287210) verleend van € 338.000 voor een gezonde financieel en inhoudelijke uitgangspositie ter voorbereiding op het Meerjarenbeleidsplan kunst en cultuur 2017-2020.

Toneel en dans

De gemeente heeft subsidie verleend aan het Nationale Toneel (inclusief het jeugdtheatergezelschap NTjong), Toneelgroep De Appel, Firma Mes, Nederlands Dans Theater, Holland Dance, De Dutch Don't Dance Division en Lonneke van Leth Producties.

Film, video en letterkunde

Subsidie is verleend aan het Filmhuis Den Haag, de filmfestivals Movies that Matter en Indian Film Festival The Hague. Op het gebied van literatuur werd subsidie verleend aan de Jan Campertstichting, die de gemeentelijke literaire prijzen toekent en uitreikt, en de festivals Writers Unlimited en Crossing Border (met de literaire avonden BorderKitchen). Als eerste Nederlandse filmtheater ontving het Filmhuis de belangrijke Europa Cinemas Award 2015, voor de artistieke, Europese film en de diversiteit in het aanbod.

Amateurkunst

Subsidie is verleend aan Aight, Bazart, het Haags Pop Centrum en het Prinses Christina Concours. CultuurSchakel ontving subsidie voor de advies- en subsidietaken ter stimulering van de amateurkunstbeoefening in Den Haag. In 2015 werkte CultuurSchakel in overleg met vertegenwoordigers uit de amateurkunstensector aan een herziening van de subsidieregeling Haagse Amateurkunst. De nieuwe regeling gaat in 2017 in en geeft dan ook ruimte aan andere disciplines dan alleen podiumkunsten omdat grenzen tussen kunstvormen vervagen en op deze wijze vernieuwing en samenwerking worden gestimuleerd. De liquidatie van de Stichting Culturalis leidde tot een terugontvangen bedrag van € 915.000. De Haagse Popprijs werd in oktober 2015 uitgereikt aan drummer Koen Herfst, die dat jaar zijn debuutalbum uitbracht en op wereldtournee ging met DJ Armin van Buuren.

Toelichting financieel resultaat Amateurkunst

€ 0,9 mln. V/ I

Wegens de uitkering van de liquidatiebalans van stichting Culturalis is een bedrag van € 0,9 mln. ontvangen.

Musea

De gemeente subsidieert het Gemeentemuseum Den Haag inclusief GEM en Fotomuseum, Escher in het Paleis, het Haags Historisch Museum, het Museon, Museum Bredius, Muzee Scheveningen en het Loosduins Museum De Korenschuur. Het Gemeentemuseum won met de Wonderkamers begin 2015 de prestigieuze internationale Thea Award voor de beste nieuwe attracties.

Overige kunst (TodaysArt, culture projecten en programma's)

Subsidie is verleend aan het festival TodaysArt, dat zich in 2015 rond de Pier afspeelde. Daarnaast is subsidie verleend aan de Grafische Werkplaats en de Geschiedkundige Vereniging Die Haghe, aan Den Haag Marketing en het jaarlijkse UIT Festival/48 uur Cultuur, aan Stichting The English Theatre STET en aan de Stichting Vier het Leven, die culturele bezoeken voor ouderen organiseert. Pulchri ontving subsidie voor het onderhoud van het monumentale pand. Ook is subsidie verleend onder de titel wijkcultuur ter versterking van de cultuurankers.

Zuiderparktheater

Door een samenwerking van het Residentiekoor, CultuurSchakel, Fonds 1818 en de gemeente is het Zuiderparktheater in 2015 heropend als laagdrempelig zomerpodium voor amateurverenigingen op het gebied van kunst en cultuur en als wijkgericht theater voor het Stadsdeel Escamp. De 21 activiteiten (o.a. Tulpen uit Istanbul, het Zwingfestival en het Koorenfestival) trokken ruim 2.300 bezoekers.

Stimulering cultureel ondernemerschap

Sinds april 2015 kent de gemeente een subsidieregeling Stimulering Cultureel Ondernemerschap om het cultureel ondernemerschap van Haagse cultuurinstellingen blijvend te versterken. Hiervoor was in 2015 € 0,2 mln. beschikbaar. In 2015 zijn hiermee negen subsidies verleend. De tweede pijler onder het stimuleren van cultureel ondernemerschap is het project de Culturele Business Case (CBC), dat financieel wordt ondersteund door de gemeente Den Haag en de Rabobank Regio Den Haag. De CBC helpt kansen te ontdekken en te realiseren tot nieuwe verdienmodellen. Hiervoor was in 2015 € 50.000 beschikbaar. In 2015 zijn twaalf nieuwe Culturele Business Cases gestart die in 2016 worden voltooid.

Makersklimaat en broedplaatsenbeleid

In 2015 verscheen de Update notitie broedplaatsen 'Ruimte voor kwaliteit'. De broedplaatsen beogen onder meer het aantal betaalbare werkruimtes voor samenwerkende kunstenaars(groepen) en creatieve ondernemers op peil te houden. Hiervoor is vanuit het Programma Wonen en Duurzaamheid incidenteel € 2 mln. beschikbaar gesteld. In 2015 is € 150.000,- ingezet om de exploitatie van twee broedplaatsen te verbeteren.

Incidentele subsidieregeling Culturele Projecten en Pluriform Programmeren

In 2015 was € 760.000 beschikbaar voor professionele initiatieven die op incidentele basis in Den Haag plaatsvinden. In totaal hebben 65 culturele projecten subsidie gekregen vanuit de subsidieregeling Culturele Projecten. Op jaarbasis is € 120.000 beschikbaar voor de regeling Pluriform Programmeren. Voor het culturele seizoen 2015-2016 zijn zeven projecten gehonoreerd vanuit de regeling Pluriform Programmeren voor het stimuleren van een divers aanbod en publiek.

Verloop van Financiële cijfers

Reserves	Uitkomst 2015			Begroting 2015		
	Dot.	Onttr.	Vrijval	Dot.	Onttr.	Vrijval
Dienstcompensatiereserve DPZ	0	0	0	0	0	0
Totaal	0	0	0	0	0	0

Voorzieningen	Uitkomst 2015			Begroting 2015		
	Dot.	Best.	Vrijval	Dot.	Best.	Vrijval
MOP Accommodaties voor kunstbeoefening	1.954	1.540	0	1.522	1.630	0
MOP Beeldende kunst	332	287	0	317	317	0
MOP Kunstzinnige vorming	109	11	0	109	98	0
MOP Musea	734	435	0	703	1.065	0
Voorziening FPU	0	0	0	0	0	0
Voorziening Glaslokaal	0	482	18	0	0	0
Voorziening subsidies derden	0	0	0	0	51	0
Fonds Kunstopdrachten BK	0	0	0	0	0	0
Legaat dr Muller (beeldende kunst)	2	0	0	1	0	0
Voorziening cultuurpanden	0	0	0	0	4	0
Voorziening Kunst in het Haagse deel van Ypenburg	0	1	0	0	90	0
Voorziening Onderhoudsmiddelen Nieuwe Kerk	30	85	0	30	54	0
Voorziening transitie kosten	0	330	0	0	900	0
Voorziening Zcala	0	86	0	0	90	0
Totaal	3.161	3.257	18	2.682	4.299	0

In 2015 is een lagere onttrekking aan de voorziening transitiekosten van € 0,6 mln. ten behoeve van het opvangen van frictiekosten bij cultuurinstellingen vanwege bezuinigingen op subsidies (coalitie-akkoord 2011). Deze kosten worden in 2016 verwacht.

Investeringen MIP	Uitkomst 2015			Begroting 2015		
	Totaal	Gem.	Derden	Totaal	Gem.	Derden
Bibliotheken + Gemeentearchief	1.499	1.499	0	1.600	1.600	0
Zuiderstrandtheater	853	853	0	951	951	0
Spuikwartier 1)	1.952	1.952	0	5.000	5.000	0
Totaal	4.304	4.304	0	7.551	7.551	0

1) Bij het project Spuikwartier wordt een deel van de projectkosten gedekt uit incidentele middelen. Hierdoor zal het totaal te activeren bedrag lager uitvallen.

Spuikwartier: Het grootste deel van de werkzaamheden aan het voorlopig ontwerp hebben in 2015 plaatsgevonden. Het Consortium is het niet gelukt om het voorlopig ontwerp voor eind 2015 formeel in te dienen bij de gemeente, dit is in 2016 gebeurd. Derhalve mocht de factuur conform de contractuele voorwaarden pas in 2016 ingediend worden. Dit verklaart de onderbesteding ten opzichte van de begroting.

Bestedingen t.l.v. vooruitontvangen of nog te ontvangen publiekrechtelijke middelen	Vooruit ontv.	Nog te ontv.	Begroort
n.v.t.	0	0	0
Totaal	0	0	0

Verloop eindsaldi balans 31-12	Uitkomst			Begr.
	2014 voor res.best.	2014 na res.best.	2015	2015
Reserves	851	851	851	851
Voorzieningen	9.006	9.006	8.892	7.387
Resterende investeringen (bruto, incl. derden)	174.905	174.905	170.601	167.354
Nog te besteden publiekrechtelijke middelen (overl. pass.)	0	0	0	n.v.t.
Nog te ontvangen publiekrechtelijke middelen (overl. act.)	0	0	0	n.v.t.

2.6 Programma Onderwijs

Coördinerend portefeuillehouder: Ingrid van Engelshoven

Hebben we bereikt wat we hebben beoogd?

Het Haagse onderwijsbeleid is verwoord in de Haagse Educatieve Agenda 2014-2018 (HEA) (RIS 268491). De HEA omvat tien ambities. Op elk van de ambities zijn goede vorderingen gemaakt (RIS 280821). Een sprekend voorbeeld is de Actieagenda Professionele Ruimte, die heeft geleid tot het beschikbaar komen van 100 beurzen per jaar voor bijscholing van basisschoolleerlingen. In de voor- en vroegschoolse educatie hebben bijna alle leerkrachten een taal cursus gevolgd en met succes een toets afgelegd, waarmee hun taalbeheersing op het vereiste niveau is gekomen. Er is een aansluiting gemaakt tussen het onderwijs en de jeugdteams door middel van een schoolmaatschappelijk werker plus. In 2015 is gestart met het maken van integrale plannen voor de subsidies voor voorscholen en basisscholen. En in goede samenwerking tussen het HBO en WO is de Cyber Security Academy ontstaan.

In de Schilderswijk heeft een pilot gedraaid die zich richtte op jongeren die de politie hebben bijgestaan tijdens de onrust in de wijk (de zogeheten 'gele hesjes'). De jongeren waren al in beeld in het kader van de aanpak van voortijdig schooluitval of aanpak van jeugdwerkloosheid en hebben via de pilot een traject-op-maat gekregen.

Naast de inzet op geplande ambities was er inzet op onvoorziene ontwikkelingen. In 2015 springen twee onvoorziene ontwikkelingen eruit. Allereerst is dat de opvang van vluchtelingen: voor zowel kinderen als volwassenen is in korte tijd (taal)onderwijs gerealiseerd. Ten tweede is door een vereende inspanning de overstap van leerlingen van het Aloysius College (AC) naar andere scholen mogelijk gemaakt (RIS 286660), met extra begeleiding op de nieuwe scholen (RIS 288916). De € 0,7 mln. aan middelen die hiervoor nodig waren, zijn in het gehele programma Onderwijs gevonden (RIS 289600). Voorzien of onvoorzien, leidend zijn steeds twee zaken: dat het Haagse onderwijs het beste uit iedereen weet te halen en dat het Haagse onderwijs een uitstekende kwaliteit heeft. Een goed functionerende, veilige en gezonde school en een bekwame, enthousiaste leraar maakt het verschil.

Prestatie-indicator	Nulmeting	Realisatie 2015	Begroting 2015
Percentage herplaatste nieuwe Voortijdig schoolverlaters (VSVers) ten opzichte van het totaal aantal nieuwe VSV-ers.	52%	63%*	nvt
Aantal PO- scholen met VVTO-aanbod en aantal PO- en VO- scholen met TTO-aanbod (vroeg vreemde taal onderwijs, Tweektalig onderwijs).	BAO VVTO: 22 VO-TTO: 4	BAO VVTO: 22 VO-TTO: 4	nvt
<i>*Door extra inzet is het aantal herplaatsingen gestegen. / Bron: Effectrapportage 2014-2015</i>			

Topindicator	Nulmeting 2006	Realisatie 2015	Begroting 2015
Aantal doelgroepkinderen dat deelneemt aan vroeg- en voorschoolse educatie	1.442	2.573	2.000

Effectindicator	Nulmeting	Realisatie 2015	Begroting 2015
% doelgroepkinderen VVE die deelnemen aan VVE	74%	74%	nvt
% Haagse leerlingen dat 6 uur extra onderwijstijd per week (LKP = leerkanalenprofiel) krijgt.	10%	13%	nvt
<i>Bron: DUO en VVE-up</i>			

Kengetal	Peildatum 7/2015	Realisatie 2015
Kwaliteitsniveau PO en VO-scholen naar aantal zeer zwak, zwak en basis.	PO scholen zwak: 2 Afdelingen VO scholen zwak: 2 Afdelingen VO scholen zeer zwak: 1	PO scholen zwak: 2 Afdelingen VO scholen zwak:2 Afdelingen VO scholen zeer zwak:1
% basisschoolleerlingen met een leerlinggewicht.	18	17
<i>Bron: website onderwijsinspectie/Duo. Kengetallen worden niet begroot.</i>		

Wat hebben we gedaan en wat heeft het gekost?

(bedragen x € 1.000,-)

	Uitkomst 2015		Actuele begroting 2015		Resultaat 2015		Ontwerp- begroting 2015		Uitkomst 2014	
Lasten	151.937		161.171		9.234	V	148.832		145.408	
Baten	57.846		59.788		1.942	N	49.763		48.741	
Saldo exclusief reserves	94.091	N	101.383	N	7.292	V	99.069	N	96.667	N
Dotaties aan reserves	4.800		4.800		-	-	4.800		9.630	
Onttrekkingen aan reserves	2.233		7.770		5.537	N	6.551		4.631	
Saldo inclusief reserves	96.658	N	98.413	N	1.755	V	97.318	N	101.666	N

Toelichting financieel resultaat programma

In het programma Onderwijs was in 2015 in totaal € 161 mln. beschikbaar. De begroting bestaat uit middelen voor onderwijssubsidies (50%), onderwijshuisvesting (35%) en uitvoering van wettelijke taken en bedrijfsvoering (15%). In 2015 is een bedrag van € 152 mln. daadwerkelijk besteed. De lasten zijn dus € 9,2 mln. lager dan begroot. Tegen over de lagere lasten staan lagere onttrekkingen aan reserves en lagere ontvangsten van Rijksmiddelen, in totaal € 7,5 mln. lager. Dat levert een positief programmaresultaat van € 1,8 mln. op.

Inzoomend binnen het programma Onderwijs blijkt dat met name de uitgaven voor projecten stedelijk onderwijsbeleid en voor leerlingenvervoer lager waren. Voorts waren de uitgaven ten laste van de reserves voor onderwijshuisvesting (€ 5,5 mln. lasten/onttrekkingen) lager. Omdat schoolbesturen meer tijd hebben om declaraties in te mogen indienen, is er minder gedeclareerd in 2015 dan verwacht. Tot slot is sprake geweest van een lagere inzet vanuit de Rijksmiddelen (€ 2,3 mln. lasten/baten), als gevolg van de onvoorziene verlenging van de looptijd van de Rijksuitkering onderwijsachterstanden. Die zou oorspronkelijk aflopen met ingang van 2016. Een geleidelijke afname past beter bij het meerjarige karakter van onderwijsactiviteiten.

(incl. dotaties en onttrekkingen, bedragen x € 1.000,-)

Activiteiten in 2015	Uitkomst 2015			Saldo	Begroot saldo 2015	Resultaat 2015		
	Lasten	Baten						
Leerlingenvervoer	5.716	-	5.716	N	6.332	N	616	V
Onderwijsachterstandsbeleid	61.684	46.856	14.828	N	14.825	N	3	N
Volwasseneneducatie	6.641	4.901	1.740	N	1.745	N	5	V
Act/ projecten stedelijk onderwijsbeleid	22.493	2.304	20.188	N	21.198	N	1.010	V
Basisonderwijs, onderwijshuisvesting (Openbaar en Bijzonder)	11.594	-	11.594	N	11.301	N	293	N
Speciaal (Voortgezet) onderwijs, onderwijshuisvesting (Openbaar en Bijzonder)	2.374	-	2.374	N	2.401	N	27	V
Voortgezet onderwijs, onderwijshuisvesting (Openbaar en Bijzonder)	4.373	-	4.373	N	4.324	N	49	N
Act/ projecten stedelijk onderwijsbeleid (vastgoed)	1.141	189	952	N	971	N	19	V
Openbaar voortgezet onderwijs (vastgoed)	9.887	18	9.869	N	9.885	N	16	V
Openbaar basisonderwijs (vastgoed)	16.261	660	15.601	N	15.703	N	102	V
Openbaar (voortgezet) speciaal onderwijs (vastgoed)	2.385	215	2.169	N	2.183	N	14	V
Kinderopvang (vastgoed)	3.860	3.880	19	V	-	-	19	V
Voor- en vroegschoolse educatie	3.141	-	3.141	N	3.272	N	131	V
Kinderopvang	2.203	1.017	1.187	N	1.327	N	140	V
Schoolbegeleidingsdienst reguliere schoolbegeleiding	1.651	-	1.651	N	1.651	N	-	-
Schoolbegeleidingsdienst	1.234	-	1.234	N	1.234	N	-	-
onderwijsachterstandsactiviteiten								
Gymnastiek- en schoollokalen	50	39	12	N	3	V	15	N
Openbaar basisonderwijs subs POO	49	-	49	N	64	N	15	V
Totaal	156.737	60.079	96.658	N	98.413	N	1.755	V

Allereerst worden de bestedingen van de coalitiemiddelen over het afgelopen jaar uiteengezet. Daarna worden de inspanningen en prestaties op de afzonderlijke activiteiten en producten toegelicht.

Structurele middelen:

- Brede buurtschool: de beleidsintensivering uit de periode 2010-2014 was incidenteel en is nu structureel geworden. Daarmee kon bestaand beleid uit voorgaande jaren worden doorgezet in 2015, bijvoorbeeld in het voortgezet onderwijs en op niet-achterstandsscholen in het primair onderwijs.
- Aanpak taalachterstanden via het onderwijs: in de gehele onderwijskolom zijn extra middelen ingezet om taalachterstanden bij jong en oud te voorkomen of te bestrijden. Voorbeelden van projecten die in 2015 werden gefinancierd, liggen in de sfeer van taal en rekenen op de werkvloer voor laagopgeleide werknemers, extra taal voor jongvolwassenen en uitbreiding van regulier aanbod voor vluchtelingen en asielzoekers.
- Maakeconomie, techniek en mbo: met deze middelen heeft ROC Mondriaan een meerjarenplan gemaakt voor innovatie en versterking van MBO-opleidingen in sectoren met economische groeipotentie, met links naar maakeconomie en techniek. Het plan en de startkosten zijn in 2015 gemaakt, de uitvoering wordt in 2016 en verder ondersteund. Als eerste stappen worden deelplannen voor innovatie van het zorgonderwijs en cyber security onderwijs ondersteund.
- Conciërges: de rijksregeling voor een bijdrage in loonkosten van ondersteunend personeel (conciërges) voor basisscholen liep op 1 augustus 2015 af. De coalitiemiddelen zijn in 2015 ingezet voor een overbruggingsperiode van augustus tot en met december. Vanaf 2016 is er een subsidieregeling conciërges op basisscholen van kracht, waar besturen van Haagse basisscholen gebruik van kunnen maken. Alle grote en middelgrote besturen en enkele kleinere hebben in 2015 aangevraagd voor gebruik in 2016.

Incidentele middelen:

- Voortijdig schoolverlaten: voor kwetsbare jongeren worden projecten die in de periode 2010-2014 met incidenteel geld werden ondersteund, ook in de jaren 2015 t/m 2018 ondersteund. Het betreft jongeren die vanwege hun gedrag (nog) niet 'schoolbaar' maar wel 'leerbaar' zijn en daardoor niet direct door kunnen naar school. Zij worden via dagbestedingstrajecten met onderwijs-op-locatie naar een diploma en/of vervolgopleiding geleid. Een voorbeeld is D'roem.
- Stages: in 2015 is ingezet op continuering van de lerende wijkcentra en van projecten in sectoren waar zich knelpunten voordoen, zoals Pimp your House en Pimp your Portiek voor bouwgerelateerde mbo-opleidingen.
- Hoger onderwijs: de middelen zijn ingezet voor de ontwikkeling van opleidingen die bijdragen aan de kennisinfrastructuur van de sterke clusters in de Haagse kenniseconomie en/of het profiel van Internationale Stad van Vrede en Recht. Concreet zijn de ontwikkeling van de hbo-master cyber security voor professionals in de veiligheidssector (Cyber Security Academy) en de leergang Population Health Management ondersteund. Voorts is de start van het nieuwe Institute for safety and Global Affairs binnen de Haagse vestiging van de Universiteit Leiden ondersteund.
- Professionalisering: in september 2015 is de Actieagenda Professionele Ruimte uitgebracht. De agenda versterkt langs drie lijnen (individuele ontwikkeling van leraren en schoolleiders, schoolontwikkeling, stedelijke educatieve infrastructuur voor leraren) het professionele klimaat voor de Haagse leraar. In 2015 is bijgedragen in de nieuwe 'blended' tweedegraads lerarenopleiding voor het voortgezet onderwijs en de capaciteitsuitbreiding van de opleidingsinfrastructuur ('Onderwijsschool Haaglanden'). In 2015 is daarnaast een beurs ontwikkeld die voor 2016 en latere jaren kan worden aangevraagd door leraren in het primair onderwijs.

Tegengaan voortijdig schoolverlaten

In het schooljaar 2014-2015 waren er 1.122 voortijdige schoolverlaters (vsv). Hoewel alle scholen maatregelen, zoals coachingstrajecten, opvangklassen, en betere begeleiding bij loopbaanoriëntatie en bij de overstap van VO (Voortgezet Onderwijs) naar MBO (Middelbaar Beroeps Onderwijs), hebben getroffen om te voorkomen dat jongeren uitvallen.

In 2015 is vsv ingezet op jongeren tot 27 jaar (voorheen 23 jaar) om voortijdig schoolverlaten te

voorkomen. Dat gebeurt onder meer ook in het kader van de Wijkbanenplannen. Daarbij is onderwijs als voorliggende voorziening de leidraad. In de pilot de gele hesjes is in 2015 met ca. 129 jongeren gesproken, waarvan 86 casussen actief zijn opgepakt. Hiervan zitten 8 jongeren nog in hun intakefase en 78 jongeren worden inmiddels begeleid of zijn uitgestroomd naar werk/school.

Schoolverzuim

Scholen zijn wettelijk verplicht schoolverzuim tijdig te melden. Een belangrijk onderdeel daarbij is dat scholen hun verzuimadministratie op orde hebben. In het afgelopen schooljaar (2014/2015) zijn controles uitgevoerd op 111 scholen. Sinds de start van de controles zijn daarmee alle scholen in Den Haag (264) gecontroleerd. Tot op heden hebben 212 scholen een voldoende gekregen. De resterende 52 scholen zitten in een verbetertraject en zullen in 2016 voor een tweede of derde maal worden gecontroleerd.

De toename van het aantal verzuimmeldingen is afgelopen schooljaar afgenomen en lijkt zich te stabiliseren. In het kader van luxe-verzuim kwamen 509 meldingen binnen. Deze meldingen zijn onderzocht. De cijfers voor absoluut verzuim zijn twee achtereenvolgende jaren op een vergelijkbaar niveau (2014/2015: 358 gevallen ten opzichte van 2013/2014: 350 gevallen). Verder zijn in het afgelopen schooljaar 191 jongeren aangemeld bij bureau HALT, is in 510 gevallen proces verbaal opgemaakt en in 8 gevallen de maatregel van stopzetting kinderbijslag ingezet (7 maal aangevraagd; 1 maal uitgevoerd).

Schoolmaatschappelijk werk po/vo en zorg in de vve

Met behulp van de coalitiemiddelen is het schoolmaatschappelijk werk (SMW) uitgebreid naar SMWplus. De plus staat niet alleen voor meer uren, maar ook voor een bredere taakopvatting. De SMWplusser wordt lid van de VO-jeugdteams en werkt samen met de gezinscoaches; daarmee is de SMWplusser het eerste aanspreekpunt voor het onderwijs en ouders als er zorgsignalen zijn; zij kan direct hulp bieden of, bij een meer complexe problematiek, jeugdzorg inschakelen. Daarmee wordt het onderwijs enerzijds 'ontzorgd' en anderzijds direct verbonden met de gezinscoaches in de jeugdteams in het CJG. Per schooljaar 2015-2016 is de SMWplusser werkzaam op alle VO-scholen in Den Haag, Rijswijk en Leidschendam-Voorburg. In het PO worden de gemeentelijke middelen voor SMW gecombineerd met de eigen middelen (cofinanciering) zodat ook hier een SMWplusser ingekocht en ingezet kan worden vanuit de lokale jeugdteams (CJG). Voor de voor- en vroegschoolse educatie zijn eveneens middelen vrijgemaakt om op bescheiden schaal ook hier een schoolmaatschappelijk werker te kunnen inzetten.

Aansluiting onderwijs en arbeidsmarkt

Gedurende 2015 hebben de partners gewerkt aan de actiepunten uit de regionale Actieagenda 'Geslaagd in het vak 2.0' onderwijs en arbeidsmarkt verbinden in Haaglanden. Eén van de speerpunten is jongeren helpen aan een goede loopbaanstart. In 2015 hebben 110 Haagse jongeren gebruik gemaakt van een startersbeurs. Er is bijgedragen aan meerdere projecten (bijvoorbeeld Pimp your portiek) en activiteiten (Champs on stage) gericht op het realiseren van voldoende stageplaatsen voor jongeren in VMBO en MBO. Omdat veel jongeren het lastig vinden om zich te oriënteren op de toekomstige arbeidsmarkt, hebben wij op de gehouden werkconferentie *Jongeren Nu, Arbeidsmarkt Morgen* loopbaanperspectieven centraal gesteld.

Maakeconomie, techniek en mbo: met de coalitieakkoordmiddelen heeft ROC Mondriaan een meerjarenplan gemaakt voor innovatie en versterking van mbo-opleidingen in sectoren met economische groeipotentie, met links naar maakeconomie en techniek. Zie de eerdere passage terzake.

Hoger en internationaal onderwijs

Het LUMC is in Den Haag gestart met opleiding, onderzoek en versterking van het netwerk rondom public health en grote stedenproblematiek. Faculteit Campus Den Haag wordt uitgebreid met een nieuw instituut (inclusief de ontwikkeling van een nieuwe bachelor op dit terrein): Institute for Security and Global Affairs. De Cyber Security Academy (CSA) is een samenwerking tussen TU Delft,

Universiteit Leiden en de Haagse Hogeschool welke haar aanbod uitbreidt. De CSA is in 2015 van start gegaan met de ontwikkeling van een professional master (voor HBO professionals). In 2015 is een plan voor een Haagse vestiging van de Technische Universiteit Delft voorbereid.

Toelichting financieel resultaat Leerlingenvervoer

€ 0,6 mln. V I/S

In 2015 maakten minder leerlingen gebruik van een voorziening leerlingenvervoer. De daling komt mede doordat leerlingen uit het voortgezet onderwijs niet meer in aanmerking komen voor een voorziening openbaar vervoer zonder begeleiding. Samen met de lagere kosten van het aangepast vervoer ontstaat hierdoor een voordeel van € 0,2 mln. (I). Stichting Vervoer Gehandicapten heeft haar dienstverlening per 1 augustus 2015 beëindigd (nieuwe aanbesteding). Hierdoor is het aantal begeleiders in het aangepast leerlingenvervoer in het schooljaar 2015-2016 teruggebracht, dit levert een structureel voordeel van € 0,2 mln. op. Tenslotte was er in 2015 een incidenteel voordeel op de afwikkeling van kosten uit voorgaande jaren van € 0,2 mln.

Onderwijsachterstandenbeleid en Brede buurtschool

Kwaliteit van het onderwijs

De inzet op de professionalisering van leraren en schoolleiders in Den Haag is versterkt. 44 scholen (met name VO-scholen) nemen deel aan het landelijke project LeerKRACHT. De lerarenbeurs is in 2015 aan 21 leerkrachten uitgekeerd. Ook is in 2015 een actieagenda 'Ruimte voor Professionele Ontwikkeling' vastgesteld.

De Inspectie van het Onderwijs en het college van B&W hebben afspraken gemaakt om hechter samen te werken op het vlak van het financieel toezicht op scholen. Hiervoor is in november 2015 een samenwerkingsovereenkomst getekend.

Net als vorig jaar telt Den Haag twee zwakke scholen in het basisonderwijs. In het voortgezet onderwijs zijn er twee locaties met zwakke opleidingen en één opleiding die zeer zwak is.

Conciërges

De rijksregeling voor een bijdrage in loonkosten van ondersteunend personeel (conciërges) voor basisscholen liep op 1 augustus 2015 af. Conciërges zijn belangrijk voor de veiligheid, onderhoud en de sfeer op school. In het coalitieakkoord zijn daarom middelen beschikbaar gesteld voor conciërges. Ook heeft de gemeente een nieuwe subsidieregeling conciërges vastgesteld, die beschikbaar is voor alle Haagse besturen voor basisscholen. In 2015 maakten 38 basisscholen gebruik van de gemeentelijke subsidieregeling voor een aanvullende bijdrage van de kosten van conciërges.

De brede buurtschool in het primaire en voortgezet onderwijs

In 2015 is gestart met het werken met integrale plannen op basisscholen en voorscholen. Via een meerjarig integraal plan beschrijft de school met de samenwerkende voorschool hoe ze werken aan de HEA ambities (waaronder brede buurtschool) en hoe zij beschikbare subsidies daarvoor in willen zetten. Door het werken met integrale plannen kan er meer maatwerk op scholen plaatsvinden.

Door de extra middelen in het coalitieakkoord kunnen de investeringen van vorige jaren worden voortgezet. Nu voeren 25 basisscholen het leerkanalenprofiel (LKP) uit, waaronder één speciaal basis onderwijs-school. Met het LKP wordt de leer- en ontwikkeltijd op zware achterstandsscholen met zes uur per week verplicht verlengd. Door deze extra tijd kan er meer aandacht besteed worden aan de basisvakken taal en rekenen, maar ook aan cultuureducatie, sport en techniek.

In 2015 zijn er in het Haagse basisonderwijs 14 zomerscholen (waarin 27 basisscholen participeren) en 11 weekendscholen gerealiseerd. Er zijn op dit moment 16 VO brede buurtschoollocaties. De Hofstad Lyceum en de Koetsveldschool zijn in ontwikkeling als Brede Buurtschool.

Onderwijs voor nieuwkomers

In 2015 is een tijdelijke noodopvang voor circa 600 vluchtelingen, voornamelijk met een verblijfsstatus, geopend in het voormalige ministerie van SZW. In de maanden november en december konden 80 aanwezige kinderen in de leeftijd van 4 tot 18 jaar terecht in de Welkomschool. 76 docenten en

vrijwilligers van ROC Mondriaan en Stichting Taal aan Zee hebben voor 370 volwassenen taallessen georganiseerd. De schoolbesturen hebben op verzoek van en in overleg met de gemeente voldoende onderwijsaanbod voor kinderen van nieuwkomers en van vluchtelingen met een verblijfsstatus georganiseerd.

Ouderbetrokkenheid

'We brengen ouders in positie als partners in de schoolloopbaan van hun kinderen' is één van de tien ambities van de HEA 2014-2018, Kwaliteit als Kompas. Om deze ambitie de komende vier jaar goed vorm te geven, is een nieuw beleidskader ontwikkeld dat leidend is voor de subsidieverdeling rondom de inzet op ouderbetrokkenheid, aan/voor het VVE, PO, VO en MBO. Daarnaast zijn er twee evenementen georganiseerd, te weten het Escampfestival plaats waar ouders uit dat stadsdeel op talrijke fronten zijn geïnformeerd over onderwijs en het kennisevenement Ouderbetrokkenheid waaraan 250 professionals en actieve ouders hebben deelgenomen.

Schoolveiligheid

Een veilige schoolomgeving, in zowel fysieke als sociale zin, is voor alle kinderen een voorwaarde om te kunnen leren en zich positief te kunnen ontwikkelen. De gemeente ondersteunt de scholen bij het opstellen van de veiligheidsplannen. Verschillende schooldirecties in het VO zijn aangesloten bij het veiligheidsoverleg in de stadsdelen (voortkomend uit de convenanten Schoolveiligheid) en alle stadsdelen hebben nu het convenant Schoolveiligheid ondertekend. Afgelopen jaar hebben 11 basisscholen in 2015 deelgenomen aan de Pilot Certificering Scholen in het Primair onderwijs.

Volwasseneneducatie

Per 1 januari 2015 wijzigde de Wet educatie en beroepsonderwijs. Het Rijk verdeelt de middelen voor volwasseneneducatie vanaf 2015 over de 35 arbeidsmarktregio's. Als coördinerende gemeente is Den Haag een convenant aangegaan voor samenwerking met de regiogemeenten om de inkoop en verantwoording van de educatie te regelen.

De taal- en rekentrajecten zijn voornamelijk bij ROC Mondriaan ingekocht. Voor de aanpak van taalachterstanden is het merendeel van de coalitiemiddelen ingezet op taal- en rekenen voor laagopgeleide werknemers, extra taal voor jongvolwassenen met een taalachterstand bij de entreeopleiding/mbo2, uitbreiding met programma's voor online leren via Oefenen.nl van ETV en uitbreiding van regulier aanbod voor vluchtelingen en asielzoekers bij de Stichting Taal aan Zee. In 2015 heeft ROC Mondriaan het aanbod op locaties in de stad verder uitgebreid en met Taal aan Zee en ETV.nl is de samenwerking verder versterkt.

Onderwijshuisvesting

In 2015 zijn acht nieuwe of uitgebreide scholen opgeleverd en is van zeven scholen de nieuwbouw gestart (RIS 289988 vaststelling bekostigingsplafond Programma Onderwijshuisvesting 2016). Bij de nieuwbouw van de basisscholen worden eventueel voorschool/peuterspeelzalen, ruimtes voor kinderopvang en ruimtes voor multifunctioneel gebruik meegebouwd. Gesteld kan worden dat er met toepassing van het beleidskader alleen nog maar brede scholen worden gebouwd.

In de raad van februari 2015 is de nieuwe Verordening voorzieningen huisvesting onderwijs 2015 vastgesteld (RIS 279656). In november 2015 heeft de raad een motie aangenomen om te onderzoeken of het wenselijk en mogelijk is om de verordening voorzieningen huisvesting onderwijs op het punt van renovaties van schoolgebouwen aan te passen. De uitkomst van dit onderzoek wordt in het najaar van 2016 verwacht.

Toelichting financieel resultaat Activiteiten/projecten stedelijk onderwijsbeleid € 1,0 mln. V/I

Het voordeel bestaat voor € 1,6 mln. uit subsidieafwikkeling uit voorgaande jaren. Hier staat een nadeel tegenover aan subsidie overcommitting 2015 van € 0,8 mln. Overige posten zoals onderbesteding op maakeconomie en extra uitgaven op onderwijshuisvesting zorgen per saldo voor het overige voordeel van € 0,2 mln.

Verloop van Financiële cijfers

Reserves	Uitkomst 2015			Begroting 2015		
	Dot.	Onttr.	Vrijval	Dot.	Onttr.	Vrijval
Reserve Exploitatie rendabele panden	0	0	0	0	0	0
Reserve Duurzame Huisvesting Onderwijs	1.800	738	0	1.800	3.530	0
Reserve Multifunctioneel gebruik schoolgebouwen	3.000	1.495	0	3.000	4.240	0
Totaal	4.800	2.233	0	4.800	7.770	0

Voor de reserves Duurzame Huisvesting Onderwijs en Multifunctioneel gebruik schoolgebouwen is € 5,5 mln. minder aan declaraties ontvangen dan begroot. De schoolbesturen hebben meer tijd gekregen om de declaraties in te dienen. Voor de reserve duurzame huisvesting hebben de schoolbesturen tot en met 2020 en voor de reserve multifunctioneel gebruik schoolgebouwen tot en met 2018 de tijd om te declareren. Zowel de lasten als de onttrekking aan de reserve vallen hierdoor € 5,5 mln. lager uit.

Voorzieningen	Uitkomst 2015			Begroting 2015		
	Dot.	Best.	Vrijval	Dot.	Best.	Vrijval
MOP Kinderopvang	863	551	0	1.079	956	0
Wissellocaties onderwijs	1.110	1.048	0	326	253	0
Totaal	1.973	1.599	0	1.405	1.209	0

De uitgaven voor de investeringen in uitbreidings- en nieuwbouwprojecten in 2015 bedroegen € 45,2 mln. Dat is € 5,1 mln. hoger dan de begroting. In 2014 was de realisatie € 13 mln. hoger dan de begroting (realisatie € 40 mln. versus begroting € 27 mln.). Als gevolg van het aantrekken van de economie hebben scholen hun projecten naar voren gehaald.

Investerings MIP	Uitkomst 2015			Begroting 2015		
	Totaal	Gem.	Derden	Totaal	Gem.	Derden
Kinderopvang	1.699	1.699	0	2.643	2.643	0
Onderwijshuisvesting Openbaar & Bijzonder (voortgezet) speciaal onderwijs	8.093	8.093	0	6.875	6.875	0
Onderwijshuisvesting Openbaar & Bijzonder basisonderwijs	15.329	15.329	0	13.129	13.129	0
Onderwijshuisvesting Activiteiten en projecten stedelijk onderwijsbeleid	1.002	1.002	0	963	963	0
Onderwijshuisvesting Openbaar & Bijzonder voortgezet onderwijs	19.145	19.145	0	16.523	16.523	0
Totaal	45.268	45.268	0	40.133	40.133	0

Kinderopvang

Er zijn verschillende projecten binnen Kinderopvang gaande. In 2015 waren de bestedingen lager dan geraamd. Dit heeft o.a. te maken met het later verstrekken van opdrachten aan aannemers en met openstaande grond- en sloopkosten.

Onderwijsprojecten

De uitgaven voor de investeringen in uitbreidings- en nieuwbouwprojecten in 2015 bedroegen € 43,6 mln. Dat is € 6,1 mln. hoger dan de begroting. Een aantal projecten verliepen sneller dan verwacht. In 2014 was de realisatie € 13 mln. hoger dan de begroting (realisatie € 40 mln. versus begroting € 27 mln.).

Bestedingen t.l.v. vooruitontvangen of nog te ontvangen publiekrechtelijke middelen	Vooruit ontv.	Nog te ontv.	Begroot
Reg Urbact Europa Prevent Early school leaving	5	0	0
Reg. Educatie	4.901	0	4.901
Reg. Meld en coörd.functie (RMC)	1.064	0	1.727
Reg. Participatiebudget Educatie	34	0	0
Reg. Verb. Binnenmilieu Onderwijshuisvesting		0	0
Reg.onderwijsachterstanden OKE-wet	45.791	0	47.493
Totaal	51.795	0	54.121

Specifieke rijksuitkering onderwijsachterstanden

De specifieke uitkering onderwijsachterstanden is tot en met 2016 verlengd. Dit is een gevolg van de verlenging van de looptijd van de specifieke uitkering onderwijsachterstanden van het Rijk. Deze zou oorspronkelijk aflopen met ingang van 2016. Het kabinet heeft besloten om de uitkering te continueren, maar wel met een jaarlijks oplopende korting op het landelijk beschikbare budget. Om een scherpe terugval in beschikbare middelen van 2015 naar 2016 te voorkomen, is in 2015 minder uitgegeven zodat deze middelen in 2016 kunnen worden ingezet. Een geleidelijke afname past beter bij het meerjarige karakter van onderwijsactiviteiten die worden bekostigd vanuit de rijksuitkering (o.a. onderwijstijd op leerkenanprofielscholen, zomer- en zaterdag scholen) dan een 'schoksgewijze' afname. Dit leidt tot een budgetneutraal resultaat (lager volume baten als lasten) van € 1,7 mln. (vrijval oude jaren € 0,9 mln. en onderbesteding € 0,8 mln.), omdat de minder gebruikte rijksbijdrage alsnog voor 2016 beschikbaar blijft.

Specifieke rijksuitkering Regionale meld en coördinatiefunctie (RMC)

Op de specifieke uitkering (SU/RMC) hebben minder uitgaven plaatsgevonden en zijn overeenkomstig ook lagere baten ontvangen. Hierdoor ontstaat er in 2015 een onderbesteding op SU/RMC € 0,6 mln. (vrijval oude jaren € 0,1 mln. + onderbesteding € 0,5 mln.). Overigens zijn de middelen voor voortijdig schoolverlaten (VSV) eind 2014 verhoogd.

	Uitkomst			Begr.
	2014 voor res.best.	2014 na res.best.	2015	2015
Verloop eindsaldi balans 31-12				
Reserves	18.253	18.253	20.820	15.283
Voorzieningen	135	135	509	331
Resterende investeringen (bruto, incl. derden)	182.490	182.490	137.222	142.357
Nog te besteden publiekrechtelijke middelen (overl. pass.)	6.980	6.980	2.458	n.v.t.
Nog te ontvangen publiekrechtelijke middelen (overl. act.)	0	0	0	n.v.t.

2.7 Programma Werk, Inkomen en Armoedebeleid

Coördinerend portefeuillehouder: Rabin Baldewsingh

Meer mensen aan het werk of naar school. De ambitie is om in 2015 tot en met 2018 17.000 mensen aan werk of scholing te helpen. Het gaat om mensen die al bijstand ontvangen en mensen die een beroep op de gemeente willen doen. Wie dat niet zelfstandig kan, krijgt daar hulp bij. In 2015 zijn meer dan 5.000 mensen aan de slag gegaan. Een groot deel is door de gemeente naar parttime of fulltime werk begeleid, anderen vonden werk op eigen kracht. Het resultaat is dat de uitkering kon worden beëindigd of verlaagd.

De gemeente richt zich op mensen die niet in staat zijn op eigen kracht in hun levensonderhoud te voorzien. Voor hen kan de gemeente een (tijdelijk) financieel vangnet bieden en ondersteuning bij het vinden van werk, opleiding of vrijwilligerswerk. Deze ondersteuning is niet vrijblijvend: de Participatiewet heeft een wederkerig karakter. Daarom is het van belang dat de bijstandsgerechtigde goed geïnformeerd wordt over zowel zijn rechten als zijn plichten en dat de gemeente beide naleeft. Aan deze doelstellingen is in 2015 verder vorm gegeven.

De werkloosheid in de arbeidsmarktregio Haaglanden blijft zorgelijk. Het aantal niet-werkende werkzoekenden (NWW) ingeschreven bij het UWV is in 2015 met 8,6% gestegen. Dat verklaart ook de stijging van het beroep op de bijstand in 2015 met 7,5%. Het NWW percentage (de geregistreerde werkzoekenden uitgedrukt als percentage van de beroepsbevolking) is eind december 2015 landelijk 11,3%, voor Haaglanden 15,6% en voor Den Haag 18,7%.

Topindicatoren	Realisatie 2015	Begroting 2015	Realisatie 2014	Nulmeting 2009
Bijstandsvolume als percentage van de huishoudens in Den Haag	9,5%	9%	9,2%	6,8%
<i>Bron: Buurtmonitor Gemeente Den Haag</i>				
Percentage huishoudens dat gebruikmaakt van de minimavoorzieningen ten opzichte van het aantal huishoudens met een inkomen tot 130% van het wettelijk sociaal minimumloon	92%	85%	91%	84%
<i>Bron: Armoedemonitor</i>				

In 2015 ontving 9,5% van de huishoudens een bijstandsuitkering; begroot was 9%. Dit ondanks een voorzichtig landelijk economisch herstel. Ultimo 2015 werden er 24.461 bijstandsuitkeringen levensonderhoud tot 65 jaar verstrekt.

Hebben we bereikt wat we hebben beoogd en wat heeft het gekost?

(bedragen x € 1.000,-)

	Uitkomst 2015	Actuele begroting 2015	Resultaat 2015	Ontwerp-begroting 2015	Uitkomst 2014
Lasten	647.523	636.103	11.420 N	650.867	643.260
Baten	421.512	410.840	10.673 V	430.684	533.983
Saldo exclusief reserves	226.011 N	225.263 N	748 N	220.183 N	109.278 N
Dotaties aan reserves	6.567	6.567	-	-	10.152
Onttrekkingen aan reserves	3.122	8.074	4.953 N	10.033	59.376
Saldo inclusief reserves	229.456 N	223.756 N	5.700 N	210.149 N	60.054 N

Toelichting financieel resultaat programma

Belangrijkste resultaten binnen het programma in 2015:

Het resultaat op programma 7 is € 5,7 mln. nadelig. De belangrijkste verklaring is een negatief resultaat op het product Bijstandsverlening en inkomensvoorzieningen van € 9,3 mln. In 2015 heeft het Rijk een

nieuw model voor de verdeling van bijstandsmiddelen (Buig budget) ingevoerd. De gemeente kreeg te maken met een tekort op het budget door onvolkomenheden in dit verdeelmodel. Daarnaast heeft Den Haag als gevolg van de arbeidsmarktsituatie te maken met een hogere stijging van het aantal uitkeringen dan het landelijk gemiddelde. Door de inzet van extra maatregelen is de gemeente erin geslaagd de sterke groei in het eerste halfjaar van 2015 van het aantal bijstandsuitkeringen te beperken tot 7,5%. In het Halfjaarbericht werd nog uitgegaan van een groei van 8,9% en is al € 17,5 mln. uit de algemene reserve aan de begroting toegevoegd. Van oorsprong dekt de Gemeentelijke Kredietbank haar risico's via een voorziening. Dit is boekhoudtechnisch onjuist, aangezien het weerstandsvermogen onderdeel uitmaakt van het eigen vermogen van de gemeente. Daarom valt de voorziening voor € 3,5 mln. vrij en wordt deze opgenomen in het weerstandsvermogen van de gemeente. Verder zijn er kleine positieve resultaten op armoede, 3D en op Re-integratie & participatievoorzieningen van per saldo € 0,2 mln.

Belangrijkste verschillen uitkomst 2014 en 2015 binnen het programma:

Er is een groot verschil tussen de uitkomst 2014 en 2015 van ruim € 169,4 mln. Dit verschil wordt vooral verklaard door een aantal grote wijzigingen in de financieringssysteem: door het nieuwe verdeelmodel voor de bijstand zijn de baten € 33 mln. lager. In 2014 werden het Rijksuitkering WSW (€ 51 mln.) en het Participatiebudget (€ 34 mln.) door het rijk als baat uitgekeerd aan de gemeente. Vanaf 2015 worden deze budgetten niet meer als baat uitgekeerd, maar via het Gemeentefonds aan de gemeente uitgekeerd. Naast deze wijziging van financieringsmethodiek heeft het rijk ook een bezuiging op deze budgetten gelegd. Vrijval van de voorziening van de Gemeentelijke Kredietbank leidt tot een positief verschil van € 3,5 mln. In 2014 is de systeemreserve Bijstandsverlening vervallen en is de dienstcompensatiereserve verlaagd, waardoor er in 2014 € 48 mln. aan reserves is onttrokken en aan de algemene reserve is toegevoegd.

(incl. dotaties en ontrekkingen, bedragen x € 1.000,-)

Activiteiten in 2015	Uitkomst 2015			Saldo	Begroot saldo 2015	Resultaat 2015
	Lasten	Baten				
Sociale werkvoorziening (vastgoed)	49	0	49	N	152 V	201 N
Sociale werkvoorziening	37.161	29.564	7.597	N	7.215 N	382 N
Bijstandsverlening en inkomensvoorzieningen	418.715	356.182	62.532	N	53.168 N	9.364 N
Bijzondere hulpverlening huisvesting	140	-	140	N	141 N	2 V
Eenmalige rijksuitkeringen voor minima	76	-	76	N	300 N	224 V
Financiële hulpverlening	7.324	10.785	3.462	V	9 V	3.453 V
Gemeentelijk armoede- en schuldenbeleid	63.219	5.899	57.320	N	56.735 N	585 N
Kinderopvang SZW	1.802	55	1.747	N	1.835 N	88 V
Participatie 3DI	1.113	-	1.113	N	1.426 N	314 V
Regeling chronisch zieken en administratieve begeleiding (Decentralisatie WMO)	3.467	-	3.467	N	4.100 N	633 V
Reintegratie- en participatievoorzieningen	72.052	21.861	50.191	N	50.305 N	114 V
Sociale werkvoorziening (Decentralisatie participatie)	48.973	286	48.686	N	48.691 N	4 V
Totaal	654.090	424.634	229.456	N	223.756	N

Verandering sociale zekerheid

De uitbreiding van de Participatiewet met de Wet Taaleis werd niet, zoals verwacht, al in 2015 doorgevoerd. De Wet Taaleis treedt nu pas per 2016 in werking. De raad heeft eind 2015 ingestemd met de hiervoor noodzakelijke wijziging van de Verordening maatregelen, fraude en verrekenen bestuurlijke boete inkomensvoorziening (RIS 288904).

Landelijke bezuinigingen

Het Rijk heeft in 2015 een nieuw verdeelmodel ingevoerd voor de verdeling van bijstandsmiddelen (Buigbudget). Door onvolkomenheden in dit verdeelmodel kreeg de gemeente een tekort op dit budget. De raad is in 2015 verschillende keren geïnformeerd over de ontwikkelingen over het Buigbudget en de maatregelen die het college in dat kader heeft genomen (RIS 283584, RIS 286616, RIS 289740). Bij de invoering van de Participatiewet heeft het Rijk ook beleidswijzigingen ingevoerd zoals de normaanpassingen voor alleenstaande ouders en de kostendelers. De invoering van de kostendelersnorm

betekende dat 8.000 uitkeringen opnieuw beoordeeld moesten worden en dat 3.200 uitkeringen werden aangepast (RIS 286900).

Per 2015 heeft het Rijk een landelijke bezuinigingstaakstelling op het re-integratiebudget doorgevoerd. Daarnaast is een budget toegevoegd voor de toeleiding van arbeidsbeperkten naar en begeleiding op garantiëbanen en beschut werk. Per saldo daalde het budget voor Den Haag in 2015 hiervoor met € 2,1 mln.

Diverse acties zijn richting het Rijk ingezet om het tekort op het bijstandsbudget zoveel mogelijk te beperken. Zo is in samenwerking met andere gemeenten druk op het Rijk uitgeoefend om het model aan te passen. Als onderdeel hiervan heeft de gemeente Den Haag juridische procedures tegen het Rijk gestart omdat Den Haag financieel tekort wordt gedaan door het verdeelmodel 2015. Dit heeft ertoe geleid dat het Rijk nog een correctie heeft toegepast waardoor Den Haag € 3,5 mln. extra budget heeft ontvangen. Daarnaast zijn diverse beleidsintensivering ingezet om de uitgaven te beperken. Het Buigbudget 2015 voor Den Haag is door het Rijk in oktober definitief vastgesteld op € 334,6 mln. Voor de dekking van het tekort is bij het Halfjaarbericht € 17,5 mln. uit de algemene reserve toegevoegd aan de begroting, waardoor nu een te dekken tekort van € 9,3 mln. resteert.

Om op de vangnetregeling van het Buigbudget een beroep te kunnen doen, moet een eigen risico van 5% van de definitieve rijksbijdrage in acht worden genomen. Voor de vangnetregeling tellen alleen de uitkeringslasten mee en niet de apparaatslasten. Aangezien het tekort op de uitkeringslasten uitkomt op 4,5%, komt de gemeente niet in aanmerking voor de vangnetregeling.

Volumeontwikkeling

In 2015 is het aantal bijstandsgerechtigden in Den Haag weer gestegen. Bij het opstellen van de begroting 2015 werd rekening gehouden met een stijging van 7,3% voor alle bijstandsuitkeringen. De uiteindelijke stijging over 2015 is uitgekomen op 7,5%.

In 2015 is intensief gewerkt aan bestandsreductie; de in- en uitstroomcijfers van de bijstand worden intensief gemonitord. Er zijn acties ondernomen om de uitstroom te bevorderen, de instroom te beperken en de bijstandskosten zo laag mogelijk te houden.

Maatregelen

Het maatregelenbeleid is in 2015 gecontinueerd. In 2015 zijn er in totaal bijna 2.300 maatregelen opgelegd, waarvan in bijna 900 gevallen een korting van 30% en in ruim 350 gevallen een korting van 100% op de uitkering.

Fraude

De gemeente heeft in 2015 meer dan 3.400 fraudeonderzoeken uitgevoerd, waarbij in ruim 700 gevallen de uitkering is stopgezet of verlaagd. Daarnaast leidt extra onderzoek in een aantal gevallen ertoe dat een uitkeringsaanvraag wordt afgewezen. Via deze wegen is er in 2015 totaal € 23,7 mln. minder aan bijstandsgelden uitgegeven, waarvan voor € 15,7 mln. door het verlagen van uitkeringen en afwijzingen van uitkeringsaanvragen. Verder wordt er als gevolg van fraudeonderzoek € 8,0 mln. teruggevorderd.

Als onderdeel van het bovenstaande had de gemeente voor 2015 als doelstelling om € 3,9 mln. extra aan fraude op te sporen (RIS282715). Met een resultaat van € 4,4 mln. is deze doelstelling ruim gehaald. Naast de stopzetting of verlaging van een uitkering, wordt er in geval van verwijtbaarheid ook nog een bestuurlijke boete opgelegd. In 2015 is in meer dan 800 gevallen voor in totaal ruim € 1,1 mln. aan bestuurlijke boetes opgelegd. Over de fraudeaanpak en de ontwikkelingen van nieuwe technieken is de raad geïnformeerd (RIS 282715).

Toelichting financieel resultaat Algemene bijstandsverlening	€ 9,4 mln. N/I
<i>Bijstandsuitkeringen</i>	<i>€ 3,2 mln. N/I</i>
De gemeente Den Haag heeft als gevolg van de arbeidsmarktsituatie te maken met een hogere stijging van het aantal uitkeringen dan het landelijk gemiddelde. De stijging van het aantal uitkeringen heeft tot een nadeel van € 2,7 mln. geleid. Ook is er in 2015 een begin gemaakt met het verstrekken van	

loonkostensubsidies voor arbeidsbeperkten. In dit kader is er € 0,5 mln. extra aan loonkostensubsidies verstrekt. Totaal komt het nadeel op de bijstandsuitkeringen uit op € 3,2 mln.

Apparaat

€ 1,5 mln. V/I

In 2015 zijn er incidentele middelen beschikbaar gesteld om het BUIG tekort en de achterstanden in het verwerken van de aanvragen zo veel mogelijk te beperken. De werving van personeel voor de uitvoering van deze activiteiten is in de loop van het jaar op gang gekomen waardoor over het jaar genomen een voordeel is ontstaan.

Vaste Rijksbijdrage voor bijstandsuitkeringen

€ 8,2 mln. N/I

De definitieve vaststelling van de gebundelde uitkering is door correcties van het Rijk € 4,3 mln. hoger dan begroot. Begin oktober heeft het Rijk het macrobudget hoger vastgesteld waardoor het budget voor Den Haag € 0,8 mln. voordeliger uitkwam. Daarnaast heeft het Rijk eind oktober ook nog een correctie van € 3,5 mln. toegepast vanwege herstelde onjuistheden in de verdeling.

Het Rijk heeft in 2015 namelijk een nieuw verdeelmodel voor de verdeling van de bijstandsmiddelen (Buig budget) ingevoerd. De gemeente kreeg te maken met een tekort op dit budget door onvolkomenheden in dit verdeelmodel, waarvan al bekend was dat dit tot een nadeel van € 30 mln. zou leiden. In het Halfjaarbericht werd daarom € 17,5 mln. uit de algemene reserve aan de begroting toegevoegd en is tevens een resterend risico van € 12,5 mln. in de begroting opgenomen (RIS 286869).

Door de toegepaste correcties en de verhoging van het macrobudget (totaal € 4,3 mln.) is het bij het Halfjaarbericht gerapporteerd risico van € 12,5 mln. uitgekomen op een nadeel van € 8,2 mln.

Overige baten

€ 0,5 mln. V/I

Dit jaar is de systematiek voor de berekening van de voorziening voor oninbaarheid verbeterd. Dit resulteerde in een incidenteel voordeel van € 3,7 mln. In de nieuwe systematiek van de hoogte van de voorziening voor oninbaarheid wordt gebruikt gemaakt van geactualiseerde aannames voor de toekomstige inbaarheid van openstaande vorderingen. Daarnaast is de declarabele Rijksbijdrage voor gevestigde zelfstandigen € 1,6 mln. lager uitgevallen dan begroot. In de begroting was per saldo reeds rekening gehouden met een voordeel, dat uiteindelijk € 0,5 mln. hoger is uitgekomen.

Den Haag maakt werk!

In 2015 is de gemeente gestart met een aanvalsplan om meer mensen aan werk te helpen en meer werkgelegenheid voor mensen met een afstand tot werk te realiseren: Den Haag maakt werk! De ambitie is om in vier jaar tijd 17.000 mensen aan werk of school te helpen, zodat zij geen uitkering nodig hebben. Per jaar betekent dit 4.250 mensen, 500 mensen per jaar meer dan daarvoor. In 2015 heeft de gemeente circa 5.000 mensen naar werk of naar school begeleid. Daarmee is de doelstelling van 2015 gehaald.

Jeugdwerkloosheid

In 2015 waren circa 6.000 Haagse jongeren werkloos. Zij krijgen een bijstandsuitkering, een WW-uitkering of geen uitkering. Daarmee heeft Den Haag de hoogste jeugdwerkloosheid van de G4. De focus van de aanpak ligt op jongeren zonder startkwalificatie. De inzet is om die jongeren aan een opleiding (al dan niet in combinatie met een baan), werk en/of de juiste hulpverlening te helpen. Meer dan 1.450 jongeren zijn door de gemeente aan het werk geholpen of zijn weer naar school gegaan. Via deze aanpak is een hoger resultaat behaald dan in 2014. Door een sluitende aanpak worden alle jongeren die een beroep op een uitkering doen begeleid naar werk of school, is er extra aandacht geweest voor jongeren van het praktijk- en speciaal onderwijs en zijn extra projecten met werkgevers gerealiseerd. Ondanks de hogere uitstroom is het totaal aantal Haagse jongeren dat bij het UWV staat ingeschreven als werkzoekende als gevolg van economische ontwikkelingen toegenomen. Dit geldt ook voor het aantal jongeren met een bijstandsuitkering.

De aanpak van de jeugdwerkloosheid is in 2015 geïntensiveerd met het Wijkbanenplan (RIS286870). In november 2015 is hiervoor het eerste Servicepunt Arbeid in het Haags Ondernemershuis aan de

Vaillantlaan geopend. Vanuit het Servicepunt Arbeid worden jongeren in Schilderwijk en Transvaal die voorheen niet werden bereikt, actief benaderd. Gemeente, werkgevers, welzijns- en hulpverleningsorganisaties werken samen om de beste dienstverlening te realiseren.

Social Return

Het college streeft ernaar om in deze coalitieperiode 2.400 mensen te bemiddelen vanuit Social Return. In 2015 zijn ongeveer 750 mensen naar betaald werk begeleid, waarmee de doelstelling van 600 mensen ruim is gepasseerd. Ook zijn bijna 140 stageplaatsen gerealiseerd.

Dienstverlening en voorzieningen

De invoering van de Participatiewet in 2015 leidde ertoe dat werkzoekenden met een arbeidsbeperking en arbeidsvermogen, die voorheen nog een beroep konden doen op de Wajong bij het UWV, nu onder de verantwoordelijkheid van de gemeente vallen.

Het Werkgeversservicepunt (WSP) bemiddelt mensen (waar nodig via re-integratievoorzieningen zoals scholing, begeleiding en leerwerkplekken) naar een baan op basis van een gerichte samenwerking met zoveel mogelijk werkgevers. Het WSP werkt nauw samen met diverse publieke en private organisaties.

Banenaafpraak (garantiebanen) en beschut werk voor arbeidsbeperkten

De gemeente werkt in het WSP ook nauw samen met het UWV en de andere gemeenten in de regio Haaglanden. Sinds 2015 gebeurt die samenwerking deels onder de vlag van het regionale werkbedrijf, waarin werkgevers, werknemers, gemeenten en het UWV invulling geven aan de banenaafpraak om mensen met een arbeidsbeperking in dienst te nemen. Er is in 2015 veel geïnvesteerd in deze samenwerking en de implementatie van regels, voorwaarden en voorzieningen voor werkgevers. De regio Haaglanden moet eind 2016 totaal 1.380 werkplekken (Banenaafpraak) hebben gerealiseerd. Wij verwachten op basis van onze eigen gegevens een realisatie voor de regio per eind 2015 tussen de 600 en 700 werkplekken. Het ministerie van SZW rapporteert in mei 2016 over de stand per 31 december 2015. Deze standcijfers zijn gebaseerd op de landelijke polisadministratie van het UWV en hebben als nulmeting 1 januari 2013.

Ook is de gemeente als werkgever ervoor verantwoordelijk om in 2015 tot en met 2018 gefaseerd 100 garantiebanen te realiseren. Deze verantwoordelijkheid wordt ingevuld door 260 vegers in dienst te nemen, waarvan 100 op een garantiebaan. Daarnaast zijn er in 2015 formeel 26 garantiebanen door de gemeente gerealiseerd. Formele plaatsing is afhankelijk van de vulling van het doelgroepenregister door UWV.

Voor arbeidsbeperkten die zoveel begeleiding of aanpassingen van de werkplek nodig hebben dat dit van een reguliere werkgever niet mag worden verwacht, bestaat de mogelijkheid van beschut werk. Besloten is dat deze arbeidsbeperkten in beschut werk in gemeentelijke dienst komen. Door de benodigde UWV-indicatie en het vormgeven van het werkgeverschap (waaronder de afstemming met de vakbonden over aangepaste arbeidsvoorwaarden voor deze groep), zullen de eerste 32 dienstverbanden per 1 april 2016 volgen. Zij gaan bij de Haeghe Groep aan het werk.

Sociale werkvoorziening / Haeghe Groep

Met invoering van de Participatiewet werden er in 2015 geen mensen meer geplaatst in het kader van de Wet sociale werkvoorziening (Wsw). Zittende Sw-werknemers behouden hun rechten vanuit de Wsw. Mensen met een arbeidsbeperking vallen voortaan onder de Participatiewet.

De begin 2015 vervallen wachtlijst Sw bestond uit 235 mensen. De bijstandsgerechtigden uit deze groep zijn in 2015 beoordeeld op hun kunnen. Er is voor allen passende dienstverlening ingezet. Hierbij kwamen zij met voorrang in aanmerking voor banen in het kader van de banenaafpraak en beschut werk. Voor degenen van de wachtlijst die onder verantwoordelijkheid van het UWV vallen, heeft het UWV een passend aanbod ingezet.

Door de stop op de instroom in de Sw daalt het Sw-werknemersbestand van de HGR geleidelijk. Begin 2015 had de Haeghe Groep (HGR) bijna 2.200 Sw-medewerkers, eind 2015 waren dat er nog net meer dan 2.000. De voor de Sw ontvangen rijkssubsidie van € 48,6 mln. bedroeg € 0,3 mln. meer dan begroot als gevolg van de stimuleringsuitkering op Begeleid Werken. Formeel is de voor de Sw ontvangen rijkssubsidie sinds 2015 onderdeel van het sociaal domein in het gemeentefonds.

De voor de Sw beschikbare rijksmiddelen nemen echter sneller af dan het werknemersbestand, wat de HGR noopt tot het nemen van maatregelen op het gebied van de bedrijfsvoering. Om kostenreductie en vergroting van de omzet te realiseren is in 2014 en 2015 geïnvesteerd in de organisatie met het veranderprogramma Samen meer Waarde. HGR heeft in 2015 een duidelijke omzetstijging van € 2 mln. bij een nagenoeg gelijkblijvend lastenniveau laten zien. De rijkssubsidie is in 2015 met € 3 mln. verlaagd zodat het dienstresultaat per saldo met € 1 mln. is afgenomen tot € 7,6 mln.

Het resultaat van de HGR is € 0,4 mln. lager dan begroot. Dit bestaat voor € 0,2 mln. uit transitiekosten (de wettelijk verplichte vergoeding aan Sw-medewerkers bij de ontbinding van de arbeidsovereenkomst). Dit is minder dan het bij het Halfjaarbericht gemelde risico van € 0,3 mln. Verder hebben de gemeentelijke diensten € 1,2 mln. bij HGR inbesteed i.p.v. de afgesproken € 1,5 mln., wat leidt tot een nadelige resultaat van € 0,3 mln. Tot slot is er een voordeel van € 0,1 mln. vanwege een bijdrage uit het cofinancieringsfonds.

Participatie

Aan uitkeringsgerechtigden voor wie betaald werk (momenteel) geen optie is, vraagt het college in het kader van wederkerigheid vrijwilligerswerk of mantelzorg te doen. In 2015 zijn er ca. 3.325 uitkeringsgerechtigden die via de dienst SZW naar vrijwilligerswerk of ander maatschappelijk nuttig werk zijn geleid. Daarnaast zijn er uitkeringsgerechtigden die op eigen initiatief vrijwilligerswerk doen. Er is een zeer beperkt aantal uitkeringsgerechtigden die niet bereid is zelf vrijwilligerswerk te zoeken. Aan deze groep legt de gemeente in het kader van de tegenprestatie werkzaamheden op. In 2015 heeft de gemeente zes maal een tegenprestatie opgelegd.

Toelichting financieel resultaat Re-integratie en Participatievoorzieningen	€ 0,1 mln. V/I
Op het product Re-integratie en Participatievoorzieningen is in 2015 € 0,1 mln. minder besteed dan begroot. Per taak worden de oorzaken hieronder toegelicht.	
<i>Werkgelegenheidsprojecten, Gesubsidieerde Arbeid en Praktijktrainingen</i>	€ 5,0 mln. V/I
- Incidentele baten: de curator heeft dit jaar € 0,5 mln. overgemaakt in verband met afwikkeling van het faillissement van het re-integratiebureau Kliq in 2013. Daarnaast heeft het aanvechten van vaststelling van de subsidie Europees Steun Fonds (ESF) uit 2011/2012 geleid tot een extra uitkering van € 0,6 mln.	
- Lagere lasten: de onderbesteding van werkgelegenheidsprojecten, per saldo € 1,7 mln., is o.a. het gevolg van dat UWV keuringen van arbeidsbeperkten alsnog door het Rijk zijn betaald, vegers die 3 maanden later zijn aangesteld dan oorspronkelijk gepland en en verder door diverse oorzaken.	
- Apparaat: door proactief te sturen op de bezuinigingsaankomst is voor € 1 mln. vast personeel en voor een € 1,0 mln. tijdelijk personeel niet geworven of ingezet. Daarom is ook de overhead (m.n. huisvesting) € 0,2 mln. lager dan begroot.	
<i>Onttrekkingen Reserves</i>	€ 4,9 mln. N/I
Door hiervoor beschreven financiële meevallers was het mogelijk om minder te onttrekken aan de reserves 'Werkgelegenheid in het bijzonder afbouw van ID en WIW banen' (€ 3,0 mln.) en de reserve 'Bestemmingsreserve Jeugdwerkloosheid Haaglanden' (€ 1,9 mln.) dan oorspronkelijk begroot. In de meerjarenraming van werkgelegenheidsprojecten wordt een deel van de activiteiten gedekt door onttrekkingen van de reserves.	

Gemeentelijk minimabeleid

De gemeente biedt Haagse minima een sociaal en solide vangnet om ze in staat te stellen om deel te nemen aan de maatschappij. Hieronder worden de belangrijkste resultaten aan de hand van pijlers van het armoedebeleid toegelicht.

Optimale toegankelijkheid, gebruik en bekendheid van voorzieningen

Voor een succesvol armoedebeleid is het cruciaal dat mensen de weg naar de voorzieningen weten te vinden. Doel is dan ook een zo hoog mogelijk bereik van de minimavoorzieningen. Dat bereik bedroeg in 2015 92% (7% hoger dan begroot). In 2015 zijn zowel de site van de Ooievaarspas als de informatie op denhaag.nl verbeterd. Ook was er op het gebied van financiële dienstverlening extra aandacht voor ZZP'ers en maken financiële specialisten van de gemeente sinds oktober 2015 onderdeel uit van 15 sociale wijkzorgteams.

Gelijke kansen voor kinderen uit minimagezinnen

Kinderen moeten in onze stad volop kunnen meedoen en niet de dupe worden van de financiële problemen van hun ouders. Daarom heeft Den Haag een stevig kindpakket. Via de Stichting Leergeld ontvingen 17.500 leerlingen met een Ooievaarspas de schoolspullenpas en er is winterkleding verstrekt aan 10.000 bijstandskinderen. Sport en cultuur zijn gratis voor kinderen met een Ooievaarspas; zo'n zeven- tot achtduizend kinderen met een Ooievaarspas zijn lid van een sport- of cultuurvereniging. De attributen die nodig zijn, zoals sportkleding of instrumenten, worden via Leergeld verstrekt. Daarnaast kunnen kinderen hun zwemdiploma halen. Ten slotte hoefden de ouders van 14.100 leerlingen met een Ooievaarspas geen ouderbijdrage voor school te betalen.

Participatie van ouderen met een laag inkomen

Ouderen zijn een belangrijke doelgroep binnen het armoedebeleid. Zij zijn immers niet meer in staat om hun financiële positie te verbeteren. In 2015 kregen 8.800 ouderen met een laag inkomen € 30 per maand korting op de collectieve zorgverzekering. Ook konden zij gratis door de stad reizen met het openbaar vervoer. Er was verder veel aandacht voor digitalisering.

In balans brengen van het huishoudboekje

Met de individuele bijzondere bijstand is meer dan 7.300 keer maatwerk geleverd. Haagse burgers die met onvoorziene bijzondere kosten worden geconfronteerd konden hierop een beroep doen. Ook mensen met meerdere problemen die het sociale en maatschappelijk functioneren belemmeren, of een stapeling van niet voorziene meerkosten hebben, kunnen bijzondere bijstand krijgen. De individuele bijzondere bijstand is ook ingezet om Haagse burgers die geen uitkering ontvangen, zoals werkende armen, gericht te ondersteunen.

Haagse burgers die langdurig moeten rondkomen van een laag inkomen, kregen een individuele inkomenstoelage. Meer dan 16.500 minimahuishoudens hebben deze gekregen. Het ging om 10.000 alleenstaanden, bijna 3.800 alleenstaande ouders en ruim 2.700 echtparen/samenwonenden.

Een goede gezondheid is een voorwaarde om maatschappelijk actief te zijn. Daarbij hoort goede en toegankelijke zorg. 57.000 minima (inclusief kinderen) maakten gebruik van de collectieve zorgverzekering. Hiermee wordt een uitgebreid aanvullend pakket geboden, waar het eigen risico en de eigen bijdragen zijn meeverzekerd. De tegemoetkoming voor chronisch zieken en gehandicapten is aan meer dan 17.000 Hagenaars verstrekt.

De Haagse Ooievaarspas is een belangrijke voorziening om minima in staat te stellen om mee te doen. De pas biedt korting op sportieve, culturele of recreatieve activiteiten met een educatief karakter. Meer dan 90.000 Hagenaars hebben een Ooievaarspas.

Samenwerken met de stad tegen armoede

Het bestrijden van armoede is niet alleen een zaak van de gemeente. Om de samenwerking met en tussen organisaties (zoals Stichting Leergeld, Delen achter de Duinen, SSSF, STEK, de Cliëntenraad en de Voedselbank) te intensiveren heeft de gemeente in december 2015 een conferentie georganiseerd. Deze is gebruikt om vernieuwende (regelluwe) aanpakken te bedenken op het gebied van schulden.

Toelichting financieel resultaat Eenmalige rijksuitkering voor minima € 0,2 mln. V/I

Het Rijk heeft in 2014 besloten om burgers met een laag inkomen in 2014 extra financieel te ondersteunen. De gemeente heeft in 2014 een inschatting gemaakt van het aandeel dat in 2015 uitgekeerd zou worden. Deze inschatting bleek te hoog, waardoor een voordeel is ontstaan van € 0,2 mln.

Toelichting financieel resultaat Financiële hulpverlening € 3,5 mln. V/I

Van oorsprong dekt de Gemeentelijke Kredietbank haar risico's via een voorziening. Dit is boekhoudtechnisch onjuist, aangezien het weerstandsvermogen onderdeel uitmaakt van het eigen vermogen van de gemeente. Daarom valt de voorziening voor € 3,5 mln. vrij en wordt deze opgenomen in het weerstandsvermogen van de gemeente.

Toelichting financieel resultaat Gemeentelijk armoede- en schuldenbeleid € 0,6 mln. N/I

Op het product Gemeentelijk armoede- en schuldenbeleid is in 2015 € 0,6 mln. meer besteed dan begroot. Per taak worden de oorzaken hieronder toegelicht.

Bijzondere bijstand € 0,2 mln. V/I

In 2015 zijn de uitgaven op een paar onderdelen harder gestegen dan verwacht. De lasten voor voorzieningen voor wonen (inrichtingskosten en huisraad) zijn uitgekomen op € 4,3 mln. Dit is € 0,9 mln. hoger dan verwacht. In 2015 waren er 1.700 verstrekkingen: een stijging van 57% ten opzichte van 2014. De belangrijkste oorzaak van de stijging is het toegenomen aantal statushouders dat in 2015 een beroep op deze regelingen heeft gedaan. Het betreft 580 aanvragen van statushouders en dat is een derde van het totaal aantal verstrekkingen. Hiertegenover staat een voordeel op de baten van € 0,4 mln. omdat de hogere verstrekkingen bijzondere bijstand voornamelijk als lening wordt verstrekt en er daardoor meer terugvorderingen zijn geweest.

De vergoedingen voor bewindvoering bedroegen € 3,9 mln. Dit is € 0,9 mln. hoger dan begroot. In 2015 is er een forse stijging van het aantal verstrekkingen ten opzichte van 2014. Dit is een landelijk probleem dat de VNG onder de aandacht van het kabinet heeft gebracht.

Dit jaar is de systematiek voor de berekening van de voorziening voor oninbaarheid verbeterd. Dit resulteerde in een incidenteel voordeel van € 1,8 mln. In de nieuwe berekening van de hoogte van de voorziening voor oninbaarheid wordt gebruikt gemaakt van geactualiseerde aannames voor de toekomstige inbaarheid van openstaande vorderingen.

Daarnaast is er op diverse posten € 0,2 mln. nadelig resultaat gerealiseerd.

Ooievaarspas € 0,7 mln. N/I

Het nadeel van € 0,7 mln. bij de ooievaarspas heeft voornamelijk twee oorzaken:

- De inspanning van de gemeente om pashouders meer gebruik te laten maken van de aangeboden activiteiten hebben breed resultaat gehad op de sport activiteiten (€ 0,5 mln. nadeel).
- Een stijging van het aantal passen van 1% in 2015.

Schuldhelpverlening € 0,4 mln. N/I

In 2013 is het faillissement uitgesproken inzake VOC Detachering BV. Gemeente Den Haag is als klant van VOC Detachering BV hoofdelijk aansprakelijk voor de door VOC Detachering BV niet betaalde naheffingsaanslagen loonheffing en omzetbelasting voor het inlenen van personeel. De gemeente heeft een voorziening van € 0,4 mln. getroffen.

Overig € 0,3 mln. V/I

Toelichting financieel resultaat Regeling chronisch zieken en adm. begeleiding € 0,6 mln. V/ I

Dit is een bestasande regeling waar met met ingang van 2015 als gevolg van de decentralisatie van zorgtaken vanuit het Rijk een grotere groep klanten/burgers gebruik van kan maken. Op basis van CAK-gegevens heeft de gemeente een inschatting gemaakt van het aantal verstrekkingen. Uiteindelijk heeft de gemeente in dit eerste jaar 17.000 burgers bereikt; naar verwachting zal dit aantal in het komende jaar verder groeien, naarmate de regeling meer bekend zal zijn bij de doelgroep.

Schuldhulpverlening en de GKB

De schuldenproblematiek van Nederlandse huishoudens is verergerd.¹ Ook in Den Haag is dit zichtbaar. Het beroep op schuldhulpverlening neemt toe. Schuldhulp is een verzamelnaam gericht op verschillende pijlers: voorkomen en tijdig signaleren van schulden (preventie), in evenwicht brengen en houden van inkomsten en uitgaven (stabilisatie), en duurzaam oplossen van schulden (schuldregelen).

Preventie en vroeg-signalering

In 2015 is de gemeente aangesloten op de Verwijsindex Schuldhulpverlening. Die zorgt ervoor dat gerechtsdeurwaarders ervan op de hoogte zijn dat iemand zich in een schuldhulpverleningstraject bevindt. Dit kan administratie- en incassokosten voorkomen.

Ook werden nieuwe afspraken gemaakt met Haag Wonen, Staedion en Vestia in het kader van het project 'Voorkoming Huisuitzettingen'. Het aantal meldingen steeg tot ruim 1.100.

De gemeente heeft verschillende gratis administratie- en budgetteringscursussen voor Haagse burgers. Hiermee werden ruim 2.450 burgers bereikt. Ook werden ruim 870 medewerkers van partnerorganisaties getraind, zoals Palier, Stek en een huisartsenkring.

In 2015 volgden dus ruim 3.300 mensen een cursus of training. Binnen dit aantal vond een verschuiving plaats. Er werden minder burgers getraind maar meer medewerkers van partnerorganisaties. Dit was een bewuste keuze. Professionals (en vrijwilligers) delen de opgedane kennis met collega's binnen hun eigen organisaties of gebruiken die om hun klanten te informeren. Het door hen bereikte aantal Haagse burgers ('indirect bereik') is daardoor een veelvoud.

Stabilisatie en schuldregelen

In 2014 waren er meer dan 5.000 aanmeldingen voor schuldhulpverlening. Een deel hiervan werd ontvangen via hulpverleningsinstellingen zoals Kessler Stichting, Leger des Heils en Stichting Limor. Dat aantal steeg tot 470.

In 2015 werd het proces van schuldhulpverlening breder toegankelijk gemaakt. Er wordt eerst een financieel scan-gesprek gehouden waarin de onderliggende hulpvraag wordt vastgesteld. Bijna 4.200 mensen kregen voorlichting of een financieel scan-gesprek. Wanneer sprake is van problematische schulden, dan wordt een afspraak gemaakt voor de groepsvoorlichting en Workshop Administratie Sorteren. De groepsgewijze workshop werd gevolgd door meer dan 1.400 mensen. Meer dan 1.000 mensen hebben individuele ondersteuning gekregen.

Vervolgens werd het stabilisatietraject ingezet. Dit is een nieuw product. Hiermee ondersteunt de gemeente actief door het huishoudboekje op orde te brengen en verdere hulpverleningsvragen helder te krijgen. In 2015 werden 1.320 mensen toegelaten tot stabilisatie. Ten slotte zijn er meer dan 1.150 mensen aangemeld voor het product schuldregeling.

Met budgetbeheer worden vaste lasten voor de klant doorbetaald. Daarmee worden problemen als huisuitzetting, afsluiting van gas, water en licht en het ontstaan van nieuwe betalingsachterstanden voorkomen. In 2015 had de gemeente meer dan 2.300 mensen in budgetbeheer.

Kredietverlening

Voor burgers die elders geen krediet meer kunnen krijgen op grond van hun leeftijd, inkomen of wellicht een beschadigd kredietverleden, kan voor noodzakelijke vervangingsuitgaven of voor inlossing

¹ Panteia, huishoudens in de rode cijfers 2015, november 2015.

van betalingsachterstanden een sociaal krediet worden ingezet. Dit vond in ruim 520 gevallen plaats, ongeveer evenveel als in 2014.

In 2015 werden 635 adviesgesprekken gevoerd met eigenwoningbezitters die in betalingsproblemen zaten.

Pandhuis

Pandbeleningen bieden een oplossing voor een beperkt financieel probleem. Wanneer er sprake is van ernstige schuldenproblematiek vindt doorverwijzing plaats. Het aantal nieuwe pandbeleningen (118.555 op jaarbasis) is nagenoeg gelijk gebleven.

Beschermingsbewind

Beschermingsbewind is een wettelijke beschermingsmaatregel wanneer iemand niet in staat is om op een verantwoorde manier zelf zijn financiële zaken te regelen (door psychische- en/of medische oorzaak, door verkwisting of problematische schulden). Vooral onderbewindgestelden met problematische schulden zijn gebaat bij een bewindvoerder uit de gemeentelijke organisatie, zodat de dienstverlening (o.a. schuldhulp en begeleiding) integraal kan worden aangeboden. 150 cliënten ontvangen beschermingsbewind van de Kredietbank.

Bijzondere hulpverlening huisvesting

125 Haagse gezinnen met kinderen tot 18 jaar die door een calamiteit dakloos werden, hebben een beroep moeten doen op de Stichting Noodopvang Haaglanden. Dit is minder dan de verwachte 160 gezinnen. Met het project vermindering huisuitzetting is in samenwerking met de woningbouwcorporaties de toestroom beperkt.

Verloop van Financiële cijfers

Reserves	Uitkomst 2015			Begroting 2015		
	Dot.	Ontr.	Vrijval	Dot.	Ontr.	Vrijval
Dienstcompensatiereserve HGR	0	0	0	0	0	0
Dienstcompensatiereserve SZW	0	978	0	0	978	0
Reserve afbouw ID-banen	6.567	1.304	0	6.567	4.297	0
Reserve Jeugdwerkloosheid Haaglanden	0	840	0	0	2.799	0
Totaal	6.567	3.122	0	6.567	8.074	0

Lagere onttrekking reserves: Het rijk bezuinigt fors op participatie, waardoor de gemeente de re-integratiekosten meerjarig deels dekt uit de daarvoor beschikbare reserves. Omdat in 2015 onvoorziene incidentele baten zijn behaald en daarnaast minder kosten zijn gemaakt, hoefde er minder uit de reserves onttrokken te worden.

Voorzieningen	Uitkomst 2015			Begroting 2015		
	Dot.	Best.	Vrijval	Dot.	Best.	Vrijval
MOP Sociale werkvoorziening	80	174	0	80	410	0
Voorziening FPU/senioren HGR	0	-3	0	0	0	0
Voorziening Reorganisatie HGR	0	56	84	0	140	0
Voorziening FPU/senioren SZW	0	1	0	0	1	0
Voorziening Non-actieven	0	252	17	0	443	0
Voorziening Opleverkosten Neherkade	0	0	362	0	362	0
Voorziening PWV	0	58	0	0	0	0
Voorziening Reorganisatie SZW	2.003	545	1.512	0	380	0
Voorziening Inlenersaansprakelijkheid iz VOC	394	0	0	0	0	0
Totaal	2.477	1.083	1.975	80	1.736	0

Ontwikkelingen op Voorziening Reorganisatie:

- Gerealiseerde vrijval: Ieder jaar wordt de voorziening reorganisaties geactualiseerd met de uitstroom. Gezien de uitstroom voorspoediger verloopt dan verwacht (o.a. met behulp van VWNW), wordt er minder kosten gemaakt voor WW en flankerend beleid.

- Gerealiseerde dotatie: Bij de dienst SZW is eind 2015 besloten om de informatiefunctie een kwalitatieve impuls te geven. Dit heeft een reorganisatie als gevolg, waarvan de plannen ten tijde van het opstellen van de begroting nog niet concreet genoeg waren om de kosten te begroten.

Investerings MIP	Uitkomst 2015			Begroting 2015		
	Totaal	Gem.	Derden	Totaal	Gem.	Derden
n.v.t.	0	0	0	0	0	0
Totaal	0	0	0	0	0	0

Bestedingen t.l.v. vooruitontvangen of nog te ontvangen publiekrechtelijke middelen	Vooruit ontv.	Nog te ontv.	Begroot
Participatiebudget Re-integratie	0	0	0
Participatiebudget Re-integratie, Inburgering en Educatie OCW	0	0	0
Uitvoering project deur tot deur	202	0	0
Verzameluitkering SZW Handhaving	0	0	0
Verzameluitkering Toekomst Sociale Zekerheid	0	0	0
ESF	0	28	0
ESF 2011	0		0
ESF 2015	0	1.750	1.750
Wet Sociale Werkvoorziening	218	0	0
Totaal	420	1.778	1.750

Verloop eindsaldi balans 31-12	Uitkomst			Begr.
	2014 voor res.best.	2014 na res.best.	2015	2015
Reserves	23.910	23.910	27.355	22.403
Voorzieningen	8.231	8.231	7.650	6.575
Resterende investeringen (bruto, incl. derden)	0	0	0	0
Nog te besteden publiekrechtelijke middelen (overl. pass.)	8.647	8.647	6	n.v.t.
Nog te ontvangen publiekrechtelijke middelen (overl. act.)	2.238	2.238	2.114	n.v.t.

2.8 Programma Zorg en Welzijn

Coördinerend portefeuillehouder: Karsten Klein

Door de decentralisatie van rijkstaken is de gemeente vanaf 2015 verantwoordelijk voor nieuwe taken op het gebied van werk, zorg en jeugd. In 2015 lag de nadruk op een ordelijke en zorgvuldige invoering van de nieuwe taken en de continuïteit van de zorg. Er is tevens een start gemaakt met de doorontwikkeling en innovatie van de gedecentraliseerde taken. De beweging naar zoveel mogelijk zelfredzaamheid van burgers, waar nodig met ondersteuning van (lichte) voorzieningen, zetten we door in de komende jaren. We werken hierin nauw samen met maatschappelijke organisaties in de stad. Voor hen die dat nodig hebben blijft een solide en sociaal vangnet beschikbaar.

Hebben we bereikt wat we hebben beoogd?

Het programma Zorg en Welzijn is gericht op:

- stimuleren van eigenaarschap van mensen in wijken en een zorgzame samenleving
- zelfstandigheid van ouderen en gehandicapten bevorderen
- zorg voor daklozen, verslaafden, prostituees en slachtoffers van huiselijk geweld
- verbeteren van de volksgezondheid

Bij deze ambities zijn de door de raad vastgestelde uitgangspunten leidend geweest:

- versterken van vrijwillige inzet en mantelzorg
- collectieve voorzieningen boven individuele voorzieningen
- algemene voorzieningen in plaats van voorzieningen voor een specifieke doelgroep
- een samenhangend ondersteuningsaanbod dicht bij de burger op wijk- of stadsdeelniveau

Daar zijn bij aanvang van de nieuwe Wmo op 18 december 2014 door de raad aan toegevoegd:

- een klimaat van permanente innovatie
- eigenaarschap
- vraaggerichtheid
- inspraak van belangen- en cliëntenorganisaties
- zorg op het juiste niveau

Prestatie-indicator	Nulmeting	Realisatie 2015	Begroting 2015
Het aantal mensen dat huishoudelijk hulp (HH) ontving	14.457	14.846	-
Het aantal mensen dat een maatwerkvoorziening ondersteuning ontving	-	7.181	-
<i>Bron: Socrates</i>			

Effectindicator <i>Wmo</i>	Nulmeting 2009	Realisatie 2015	Begroting 2015
Het aandeel klanten met een Wmo-voorziening dat aangeeft dat deze voorziening bijdraagt aan het zelfstandig kunnen blijven wonen.	84%	89%	85%
Zelfredzaamheid inwoners	<i>Deze indicatoren zijn nog niet leverbaar</i>		
De verschuiving van de inzet van individuele maatwerkvoorzieningen naar algemene voorzieningen.			
Klanttevredenheidsindicator			
<i>Bron: SGBO-onderzoek tevredenheid cliënten WMO</i>			

Prestatie-indicator <i>Maatschappelijke opvang en openbare geestelijke gezondheidszorg</i>	Nulmeting 2009	Realisatie 2015	Begroting 2015
Gestarte trajecten	598	1.480	600
Succesvol afgesloten trajecten	525	762	500
<i>Bron: Centraal Coördinatie (CCP) Punt Maatsch. Opvang en openbare geestelijke gezondheidszorg</i>			

Een traject beschrijft de persoonsgebonden aanpak van de problemen van de cliënt. Een traject is succesvol afgesloten als een cliënt gedurende vijftien achtereenvolgende maanden beschikt over een regulier inkomen, huisvesting, een stabiel contact met de zorgverlening en dagbesteding (stabiele mix). Voorheen waren veel cliënten die in de nachtopvang verbleven, niet in beeld bij het Centraal Coördinatiepunt Maatschappelijke Opvang (CCP). Deze cliënten dienen nu een zorgpas te halen voordat zij toegelaten worden tot de nachtopvang. Alle zorgpassen worden geregistreerd, hetgeen het verschil tussen de realisatie en de begroting verklaart.

Wat hebben we gedaan en wat heeft het gekost?

(bedragen x € 1.000,-)

	Uitkomst 2015	Actuele begroting 2015	Resultaat 2015	Ontwerp- begroting 2015	Uitkomst 2014
Lasten	355.406	377.724	22.318 V	369.115	241.054
Baten	44.404	48.019	3.615 N	47.510	45.140
Saldo exclusief reserves	311.002 N	329.705 N	18.703 V	321.605 N	195.914 N
<i>Dotaties aan reserves</i>	212	74	138 N	-	159
<i>Onttrekkingen aan reserves</i>	757	1.192	435 N	1.254	15.762
Saldo inclusief reserves	310.456 N	328.587 N	18.131 V	320.351 N	180.311 N

Toelichting financieel resultaat programma

Belangrijkste resultaten binnen het programma:

Algemeen: Programma 8 wordt gedomineerd door de grote decentralisatie van zorgtaken van het Rijk naar de gemeente. Het jaar stond in het teken van de nieuwe Wmo. 2015 is het eerste van de twee transitiejaren. Door de zeer late besluitvorming in de Tweede Kamer is er nagenoeg geen voorbereidingstijd geweest voor de transitie. Hierdoor zijn veel implementietrajecten pas in de loop van 2015 ingevoerd en waren er veel ongewisse variabelen zowel aan de inkomsten- als de uitgavenkant. Het positieve resultaat wordt voornamelijk veroorzaakt door de incidentele ontwikkelingen als gevolg van de verschillende invoeringstrajecten van nieuwe taken.

WMO-MvO en eigen bijdrage: op Maatwerkvoorziening Ondersteuning (MvO) is het resultaat € 7,7 mln. incidenteel voordelig (incl. PGB), op de eigen bijdrage WMO (HH en MvO) een nadeel van € 3,8 mln.

WMO-Individuele voorzieningen: het resultaat is € 5 mln. voordelig. Dit incidentele voordeel wordt voornamelijk veroorzaakt door de tijdelijke rijksregeling Huishoudelijke Hulp Toelage en de gedecentraliseerde taken voor ondersteuning mantelzorgers.

Thuislozenzorg en Verslavingszorg: hier is een voordeel van € 5 mln. Mede door de decentralisatie zijn er wijzigingen opgetreden in de ketenaanpak bij verschillende instellingen en zijn doelmatigheidsinitiatieven uitgevoerd. Hierdoor zijn voordelen in dit uitvoeringsjaar ontstaan, voornamelijk subsidievoordelen (oude jaren en lopend jaar).

3DI: € 4,1 mln. vloeit terug naar de uitvoeringsreserve voor de 3DI-projecten. Eén van de oorzaken hiervan is dat de herindicaties zijn getemporeerd en in 2016 alsnog worden uitgevoerd.

(incl. dotaties en ontrekkingen, bedragen x € 1.000,-)

Activiteiten in 2015	Uitkomst 2015			Begroot saldo 2015	Resultaat 2015
	Lasten	Baten	Saldo		
Vrijwilligerswerk	4.059	128	3.931 N	2.940 N	991 N
Buurthuis van de Toekomst	27.266	250	27.016 N	26.375 N	641 N
Buurthuis van de Toekomst (Decentralisatie WMO)	5.699	-	5.699 N	5.658 N	41 N
Emancipatie	1.419	1	1.418 N	1.366 N	52 N
Participatie ouderen en gehandicapten	7.906	8	7.898 N	8.029 N	131 V
Mantelzorg	2.443	40	2.403 N	4.036 N	1.633 V
Mantelzorg (Decentralisatie WMO)	1.800	-	1.800 N	3.202 N	1.402 V
Maatschappelijke dienstverlening	7.966	-	7.966 N	8.253 N	287 V
Huishoudelijke hulp	42.306	65	42.241 N	45.026 N	2.785 V
Vervoer Taxibus	7.359	-	7.359 N	8.781 N	1.422 V
Woonvoorzieningen ouderen en gehandicapten	9.306	13	9.293 N	10.209 N	916 V
Ondersteuning 3D (Decentralisatie WMO)	23.650	80	23.570 N	32.913 N	9.343 V
Ondersteuning 3D (Decentralisatie WMO) - TUO	2.219	-	2.219 N	2.040 N	179 N
Persoonsgebonden budgetten WMO	4.333	-	4.333 N	5.055 N	722 V
Persoonsgebonden budgetten WMO (Decentralisatie WMO)	13.710	-	13.710 N	12.042 N	1.668 N
Eigen bijdragen WMO (Decentralisatie WMO)	312	7.630	7.318 V	11.142 V	3.824 N
Beschermd wonen	4.849	-	4.849 N	4.911 N	62 V
Beschermd wonen (Decentralisatie WMO)	71.254	3.507	67.747 N	67.017 N	730 N
Huiselijk geweld (Decentralisatie WMO)	55	-	55 N	24 N	31 N
Thuislozenzorg	19.806	-	19.806 N	21.914 N	2.108 V
Thuislozenzorg (Decentralisatie WMO)	877	-	877 N	1.371 N	494 V
Verslavingszorg	6.498	1.083	5.414 N	7.132 N	1.718 V
Ambulancezorg	12.006	11.724	282 N	282 N	0 N
Ambulancevervoer (vastgoed)	301	-	301 N	300 N	1 N
Advies, informatie en sociaal juridische diensten	8.613	59	8.554 N	8.526 N	28 N
Expertise welzijn	2.418	-	2.418 N	2.398 N	20 N
Huiselijk geweld	12.610	839	11.771 N	11.986 N	215 V
Hulpmiddelen Vervoer Ouderen en Gehandicapten	18.892	16	18.876 N	17.536 N	1.340 N
Interne/ externe leveringen (OCW)	-0	-	0 V	13 V	13 N
Openbare gezondheidszorg	23.961	11.366	12.596 N	13.419 N	823 V
Ruimtebedende wijkcentra (vastgoed)	5.933	6.714	781 V	772 V	9 V
Sociale Wijkteams (Decentralisatie WMO) - TUO	1.565	-	1.565 N	1.602 N	37 V
Wet Maatschappelijke Ondersteuning 3DI	2.594	-	2.594 N	6.171 N	3.577 V
Zorgaccommodaties	1.635	1.640	5 V	-	5 V
Totaal	355.618	45.162	310.456 N	328.587 N	18.131 V

A. Eigenaarschap en participatie

Vrijwilligerswerk

Hagenaars verrichten veel vrijwilligerswerk. Dit is een van de belangrijkste uitingen van Haagse kracht en de participatiemaatschappij. Het aantal vrijwilligers is de afgelopen jaren fors gestegen tot 135.000 in 2015. Het ondersteunen van vrijwilligers en vrijwilligersorganisaties en stimuleren van vrijwilligerswerk zijn hierbij belangrijke uitgangspunten.

In november 2015 is de Den Haag Doet Vrijwilligersacademie gelanceerd. Hier kunnen (potentiële) Haagse vrijwilligers terecht voor training en scholing die relevant is voor hun vrijwilligerswerk. In 2015 is al een grotendeels gratis aanbod van ruim 90 verschillende cursussen en trainingen gerealiseerd. Met ingang van 2015 is de subsidieregeling 'Stimuleren Vrijwillige Inzet' beschikbaar. Meer dan dertig Haagse vrijwilligersorganisaties hebben een bijdrage ontvangen voor het trainen, werven en ontwikkelen van vrijwilligers of het versterken van de vrijwilligersorganisatie.

Ruim 150 vrijwilligersorganisaties zijn in 2015 geadviseerd en ondersteund bij hun vrijwilligersbeleid door PEP Den Haag. Inmiddels hebben 45 Haagse organisaties het keurmerk voor goed vrijwilligersbeleid 'Goed Geregeld'. Sinds 2014 kunnen Hagenaars op www.denhaagdoet.nl terecht voor alle informatie over vrijwilligerswerk. Deze website is in 2015 verder uitgebreid en gepromoot.

Maandelijks bezoeken inmiddels meer dan 20.000 Hagenaars Den Haag Doet en maken ruim 1.000 vrijwilligersorganisaties gebruik van de vacaturebank.

In 2015 hebben 27 organisaties via de Waarderingsprijs van de gemeente Den Haag een passende waardering kunnen aanbieden aan hun vrijwilligers. In december 2015 zijn de Haagse vrijwilligers van het jaar in het zonnetje gezet tijdens het eerste Haagse Helden Gala. In oktober is de webwinkel voor de waardering van Haagse vrijwilligers gelanceerd. Tot december hebben ruim 5.000 vrijwilligers de webwinkel bezocht.

Toelichting financieel resultaat Vrijwilligers

€ 1,0 mln. N/I

Om het vrijwilligerswerk in het kader van het actieprogramma 'Informele Zorg' voor de komende jaren een stevige basis te verlenen, zijn intensiveringen gedaan in het trainings-, wervings- en scholingsaanbod. Dit heeft geleid tot een nadeel van € 1,0 mln.

Buurthuis van de Toekomst

In het Buurthuis van de Toekomst delen maatschappelijke instellingen zoals sportverenigingen, welzijnsorganisaties, zorginstellingen, scholen en diverse vrijwilligersinitiatieven accommodaties en wordt samengewerkt aan activiteiten voor de samenleving. In 2015 zijn er negen Buurthuizen van de Toekomst bijgekomen waarmee het totaal uitkomt op 48. In samenwerking met de Buurthuizen van de Toekomst is een programma ter ondersteuning samengesteld waarbij onder andere de volgende activiteiten zijn ondernomen:

- Er is een jaarprogramma aangeboden met 11 workshops en bijeenkomsten om kennis en vaardigheden van Buurthuizen van de Toekomst te vergroten en om onderlinge samenwerking te verbeteren.
- Drie Buurthuizen van de Toekomst hebben een ondersteuningstraject ontvangen waarbij de organisatie tijdelijk wordt ondersteund bij het oplossen van een concrete hulpvraag.
- De impulssubsidieregeling Buurthuis van de Toekomst is door 19 organisaties gebruikt voor een bouwkundige aanpassing ter bevordering van de multifunctionaliteit.

Toelichting financieel resultaat Buurthuis van de Toekomst

€ 0,6 mln. N/I

Het nadeel is voornamelijk het gevolg van het treffen van een voorziening voor twee Europese projecten (Laak Noord en Diamanthorst Theater) waarvan nog onzeker is of de ontvangen subsidie behouden kan blijven.

Emancipatie

In december is het vierjarenplan 'Emancipatie 2.1: Nieuwe ronde, gelijke kansen; Actieprogramma 2015-2018' vastgesteld. Hierin wordt aangegeven wat er in Den Haag gaat gebeuren om de emancipatie te bevorderen van vrouwen, mannen, lesbische vrouwen, homoseksuele mannen, biseksuelen en transgenders in de Haagse samenleving. Er is een plan van aanpak ontwikkeld dat gericht is op de 200-250 vrouwen die 'verborgen' zijn. We spreken over een verborgen vrouw als zij dwang ervaren van partner en/of (schoon-) familie om hoofdzakelijk thuis te leven. Ruim 850 bezoekers hebben Internationale Vrouwendag gevierd in het Louwman Museum in Den Haag, met als centraal thema 'Roadmap to Freedom'. In 2015 zijn 27 migranten- en vrijwilligersorganisaties ondersteund met voorlichtings- en discussiebijeenkomsten over de rol van mannen in het emancipatieproces van vrouwen met in totaal 1.450 deelnemers. 25 instellingen zijn ondersteund bij voorlichtings- en discussiebijeenkomsten over de sociale acceptatie van LHBT's met in totaal 1.750 deelnemers. Met ondersteuning van de gemeente zijn 150 voorlichtingslessen Seksuele Diversiteit gegeven door het COC. Bij 10 grote Haagse teamsportverenigingen worden jeugdtrainers getraind om cultuurverandering over sociale acceptatie LHBT's binnen hun sportvereniging in gang te zetten. Met een symposium is gestart met het beleid gericht op de sociale acceptatie van Transgenders dat is afgesloten met de ondertekening van de Verklaring van Dordrecht.

Participatie en Ondersteuning ouderen en gehandicapten

In 2015 is het actieprogramma Den Haag Seniorvriendelijke stad 2015-2018 gestart dat aansluit op het agefriendly citiesprogramma van de World Health Organisation (WHO), met daarin drie speerpunten: vitaliteit en levensplezier, vermindering van eenzaamheid en langer zelfstandig thuis wonen. Er is een nulmeting uitgevoerd om na te gaan hoe seniorvriendelijk Den Haag per wijk is. Vanwege het succes in Scheveningen, is in 2015 in ieder stadsdeel een particuliere vervoersdienst 'Begeleiden en Rijden' opgezet en ondergebracht bij de burenhulpcentrale. Dit is bij uitstek een voorbeeld van Haagse kracht. Ook andere acties uit het vorige actieprogramma hebben een vervolg gekregen in 2015, zoals de jaarlijkse uitreiking van het keurmerk de 'Gouden Bordjes' onder de maaltijdaanbieders, de website Haagseouderen.nl, stadsdeelbrochures voor ouderen door de welzijnsorganisaties, periodieke verhalentafels, netwerkbijeenkomsten van het platform Doodgewoon, samenwerking tussen welzijn en huisartsen in 'Welzijn op Recept', signalerende huisbezoeken, sportmogelijkheden voor ouderen, burenhulpcentrales, ontmoetingstafels en ouderensociëteiten, ontmoetingscentra en dagstructureeringsprojecten, en leergangen en bijeenkomsten door Divers Den Haag.

Voor mensen met een (lichte) verstandelijke beperking is eind 2015 een crisisregeling tot stand gekomen voor directe adequate opvang wanneer onderdak en passende begeleiding nodig zijn. In 2015 hebben vier personen gebruik gemaakt van deze mogelijkheid. Met Voorall is gewerkt aan de kwaliteit, gebruiksvriendelijkheid, en bekendheid van de website www.ongehinderd.nl/denhaag, waar informatie te vinden is over de toegankelijkheid van de Haagse openbare gebouwen, restaurants en musea. Mede door samenwerking met organisaties zijn de Haagse stranden nog toegankelijker gemaakt. Er zijn aangepaste toiletten voor mensen met een beperking op het strand van Kijkduin gekomen. Daarnaast is er ingezet op het versterken van de culturele diversiteit van organisaties.

B. Ondersteuning kwetsbare Hagenaars

Voor Hagenaars die ondersteuning nodig hebben, zijn er faciliteiten en voorzieningen beschikbaar. In het begin van 2015 heeft zorgcontinuïteit voorop gestaan om dezelfde zorg te kunnen bieden zoals ze van voor de decentralisatie gewend zijn, maar is in de loop van het jaar ontstond de ruimte voor stapsgewijze zorginnovatie. Per onderdeel van de Wmo zijn mogelijke innovaties verkend. De innovaties worden zorgvuldig aan de hand van de uitgangspunten van de Wmo gekozen. Per innovatie worden de (maatschappelijke) kosten en baten in pilots en proeftuinen in kaart gebracht. Aan de hand hiervan kan beoordeeld worden in welke mate de innovaties bijdragen aan de doelstelling van de Wmo om burgers in staat te stellen langer zelfstandig thuis te wonen. Dat betekent dat we een verschuiving tot stand kunnen brengen van zwaardere vormen naar lichtere vormen van ondersteuning en de algemene voorzieningen kunnen versterken. Hiermee dalen op termijn de kosten voor gebruik van de maatwerkvoorzieningen. De ondersteuning is niet dezelfde als onder de AWBZ maar de kwaliteit is wel vergelijkbaar. De continuïteit van ondersteuning kan zoveel mogelijk worden geborgd.

Toegang en algemene cliëntondersteuning

De toegang tot de Wmo kent 3 vormen te weten click (digitaal), call (telefonisch) en face (rechtstreeks contact). Uitgangspunt is: bij eenvoudige en routinematige vragen of waar mensen in staat zijn goed zelf de weg te vinden wordt meer verwacht van click. Naarmate de vraagstelling complexer wordt of de klant minder zelfstandig, wordt de toegang via call en face meer noodzakelijk. een belangrijke indicator van een goed georganiseerde toegang is het aantal mensen dat 'tussen wal en schip' beland. Bij het meldpunt 'burgers tussen wal en schip' kwamen in het eerste kwartaal 70 meldingen, in het tweede kwartaal 50, in het derde kwartaal 24 en in het vierde kwartaal slechts 13 meldingen.

Click: circa 400.000 bezoeken op de website servicepuntsociaal.nl in 2015 en in totaal circa 7.500 digitale formulieren (AdviesOpMaat) ingevuld.

Call: circa 1700 calls per kwartaal, bijna 1000 voor individuele voorzieningen en 700 voor Maatwerkvoorziening Ondersteuning.

In 2015 zijn 14 Servicepunten XL in wijkcentra in de stadsdelen gerealiseerd. Hier zijn 29.461 Hagenaars geïnformeerd en geadviseerd. Burgers die hun hulpvraag moeilijk kunnen verwoorden, beperkt inzicht in en overzicht hebben over problemen en mogelijke oplossingen en hulp nodig hebben bij het maken van keuzes, kunnen er terecht voor algemene cliëntondersteuning. In de Servicepunten XL zijn frontofficeactiviteiten van de Haagse welzijnsorganisaties gecombineerd met een gemeentelijk Servicepunt.

Mantelzorg

In Den Haag verrichten 86.000 mensen mantelzorg voor hun familie of naasten. 10% van hen is overbelast of loopt het risico dit te worden. Mantelzorg is een zeer belangrijke vorm van Haagse kracht, mensen nemen verantwoordelijkheid om voor kwetsbare naasten te zorgen. Ons beleid is erop gericht om mantelzorgers zo veel mogelijk in hun zware taken te waarderen en te ondersteunen en om overbelasting te voorkomen. In het kader van de waardering voor mantelzorgers is de webwinkel voor mantelzorgers operationeel vanaf 15 oktober 2015. Mantelzorgers kunnen hier digitaal zelf een keuze maken voor de wijze waarop de gemeente hun inzet waardeert. Vanwege de omvang was hier een Europese aanbesteding nodig waardoor het project pas later in het jaar kon beginnen. Tot 31 december 2015 hebben in totaal 1.660 mantelzorgers de webwinkel bezocht.

De logeervoorziening is erop gericht mantelzorgers de gelegenheid te bieden even op rust te komen, door degene waarvoor gezorgd wordt tijdelijk op te vangen. Tot 1 oktober 2015 zijn bij de gemeente 17 aanvragen ingediend voor een logeervoorziening. Deze zijn allemaal gehonoreerd. Daarnaast maken 70 mensen nog gebruik van een persoonsgebonden budget (PGB) op basis van het overgangsrecht AWBZ. Het gebruik van de logeervoorziening in Den Haag komt overeen met het landelijke beeld.

In het kader van de Taskforce Mantelzorg door zorgprofessionals zijn in 2015 1.600 beoogde mantelzorgers ondersteund.

In 2015 zijn niet alle beschikbare middelen besteed. De reden hiervan is dat de webwinkel pas in oktober van start is gegaan en dat de aanspraak op de logeervoorziening, conform de landelijke trend, laag is.

Toelichting financieel resultaat Mantelzorg

€ 3,0 mln. V/I

Voor de waardering mantelzorgers is de webwinkel pas per 15 oktober volledig operationeel geworden. Het aantal mantelzorgers dat in 2015 gebruik heeft kunnen maken van het aanbod van de webwinkel is hierdoor lager dan geprognosticeerd.

De logeervoorziening (gemeentelijke taak per 1 januari 2015) wordt door minder mensen gebruikt dan verwacht. Een mogelijke verklaring zijn de formele en informele respijtzorgvoorzieningen door tal van zorg- en welzijnsinstellingen, maar ook door particulier initiatief. Ten slotte is een aantal subsidieafwikkelingen uit voorgaande jaren voordeliger uitgevallen dan verwacht.

Maatschappelijke Dienstverlening

Voor mensen met maatschappelijke en juridische problemen is er het maatschappelijk werk en zijn er de sociale raadsliden. In 2015 heeft het algemeen maatschappelijk werk ruim 5.100 Hagenaars ondersteund, zodat zij weer greep konden krijgen op hun leven en weer volwaardig deel konden nemen aan de samenleving. In 2015 was de inzet van het maatschappelijk werk voorts gericht op deelname aan de Sociale Wijkzorgteams, CJG-teams en het Veilig Verder team.

In 2015 zijn er ruim 16.500 hulpvragen door de sociaal raadsliden afgehandeld. Dit is 15% meer dan vorig jaar. De hulpvragen gingen vooral over financiën, wonen, werk, zorg en sociale zekerheid.

Hulp bij het huishouden (HH)

In 2015 ontvingen bijna 16.000 mensen in Den Haag hulp bij het huishouden. Gemiddeld ontvangen zij 3,6 uur hulp bij het huishouden per week. Klanten zijn over het algemeen tevreden over de kwaliteit van de hulp. De gemeente Den Haag heeft de raamovereenkomsten uit 2013 verlengd tot en met 31

december 2016. Voor de hulp bij het huishouden heeft de gemeente in 2015 met 23 aanbieders een contract.

Op de hulp bij het huishouden wordt door het Rijk tot en met 2019 bijna 40%bezuinigd. Deze bezuinigingen zijn door de gemeente met extra middelen gecompenseerd. Dankzij de extra middelen hebben wij in Den Haag de continuïteit van zorg kunnen garanderen, hebben we in een bewogen periode rust gecreëerd onder de klanten, medewerkers en aanbieders en hebben we ertoe bijgedragen dat mensen langer zelfstandig thuis zijn blijven wonen. Daarnaast geeft het ons de mogelijkheid om in alle rust te bezien hoe de Wmo 2015 uitwerkt. Deze informatie gebruiken wij voor de verdere beleidsontwikkeling van de HH in 2017.

TSN Thuiszorg vroeg eind november uitstel van betaling aan, omdat het niet meer genoeg geld had om de rekeningen te betalen. De gemeente heeft zich vooral gericht op het waarborgen van de continuïteit van de dienstverlening voor klanten van TSN. De goedkeurende accountantsverklaring van TSN over de declaratie over het jaar 2015 voor HH in natura is ontvangen.

Toelichting financieel resultaat Huishoudelijke hulp	€ 2,8 mln. V/I
<i>Huishoudelijke Hulp Toelage (HHT)</i>	<i>€ 2,4 mln. V/I</i>
De HHT voor mantelzorgers is een rijksregeling voor het tijdelijk verzachten van de arbeidsmarktgevolgen van de 40% rijksbezuinigingen op de Huishoudelijke Hulp. De regeling is in september beschikbaar gesteld. Bij aanvang zijn al sterke twijfels geuit of voldoende maatschappelijke behoefte bestond voor de regeling zoals door het ministerie bedacht. Door de late invoering in het jaar en de beperkte behoefte is tot nu toe weinig beroep gedaan op de regeling. Bovendien slaat de regeling, ondanks een zorgvuldige introductie, niet echt aan omdat in Den Haag niet bezuinigd is op hulp bij het huishouden. Doordat minder cheques zijn verkocht, is ook minder eigen bijdrage binnengekomen dan geraamd. Dit nadeel op de eigen bijdrage wordt zichtbaar bij de verschillenverklaring onder het kopje 'Eigen bijdrage'. Hierdoor komt het voordeel op HHT per saldo uit op € 1,5 miljoen (waarvan € 0,9 mln. eigen bijdrage).	
<i>Ongebruikt budget bekostiging Sociale Verzekeringsbank (SVB)</i>	<i>€ 0,6 mln. V/I</i>
In de begroting was de verwachting dat de gemeenten de uitvoeringskosten van de SVB voor de uitvoering van de PGB's zouden moeten bekostigen. Uiteindelijk heeft het Rijk de uitvoeringskosten incidenteel voor haar rekening genomen, mede gezien de problematiek bij de SVB.	
<i>Niet onttrekken projectreserve € 0,5 mln.nadeel</i>	<i>€ 0,5 mln. N/I</i>
Door (incidentele) meevallers bleek het in 2015 niet nodig om gebruik te maken van de projectreserve Wmo.	
<i>Overig</i>	<i>€ 0,3 mln. V/I</i>

Vervoersvoorzieningen

De gemeente regelt het vervoer voor ouderen en mensen met een beperking in Den Haag. Hierdoor kunnen mensen langer zelfstandig thuis blijven wonen. Per 1 juni 2015 is het nieuwe contract voor de Taxibus ingegaan. Connexxion is hiermee de nieuwe vervoerder. Een scherpe aanbesteding in 2015 zorgt ervoor dat de uitgaven voor de Taxibus in 2015 17% onder de begroting blijven. Ruim 15.000 Hagenaars maakten in 2015 gebruik maken van de Taxibus. Dat is 11% meer dan in 2014. Uit het groeiende aantal deelnemers blijkt de aanhoudende populariteit van de Taxibus. Het stiptheidspercentage van 2015 is 86%. Het lagere stiptheidpercentage wordt voornamelijk veroorzaakt door de overname van het contract, de vele weggopbrekingen in 2015 en de stijging van het aantal klanten. Maatregelen zijn getroffen om de stiptheid weer naar het oude niveau te brengen. Ondanks het lagere stiptheidspercentage ligt het aantal klachten onder de norm van 0,18%.

In 2015 gebruikten meer dan 5.900 Hagenaars een scootmobiel. Dit is even veel als in 2014. In 2015 maakten 4.090 Hagenaars gebruik van een rolstoel. Dat is 12% minder dan 2014, toen 4.660 Hagenaars een rolstoel gebruikten. In 2015 zijn 7% minder rolstoelen aangevraagd.

Toelichting financieel resultaat vervoer	€ 0,1 mln. V I/S
<i>Hulpmiddelen vervoer</i>	<i>€ 1,3 mln. N/S</i>
Het budget was gedaald door de verwachting dat de gemeente meer vervoersmiddelen kan herbruiken, maar in 2015 zijn minder voorzieningen hergebruikt dan ingeschat. Daarnaast heeft een actie om niet-gebruikte hulpmiddelen terug te halen minder opgeleverd dan verwacht.	
<i>Inkoop collectief vervoer</i>	<i>€ 1,7 mln. V/I</i>
Per 1 juni 2015 is het nieuwe contract met Connexxion ingegaan voor de taxibus. Doordat in het nieuwe contract scherpere tarieven zijn afgesproken is een voordeel op de begroting ontstaan. Wel is er zoals aangegeven nog steeds een toename in gebruik van 11%, waardoor een deel van het voordeel waarschijnlijk incidenteel is.	
<i>Overig</i>	<i>€ 0,3 mln. N/I</i>

Woonvoorzieningen

Toelichting financieel resultaat woonvoorzieningen	€ 0,9 mln. V/I
<i>Hulpmiddelen Woonvoorzieningen</i>	<i>€ 1,1 mln. V/I</i>
Er zijn ruim 1.860 woningaanpassingen (inclusief trapliften) aangelegd in 2015. Dat is 34% minder dan in 2014. Er waren bijna 20% minder aanvragen voor een woningaanpassing. Daarnaast werden dit jaar relatief weinig trapliften toegekend, omdat volgens het bouwbesluit eerst bouwkundige alles moet opmeten voordat er een beschikking wordt afgegeven. Verder kon een leverancier voorzieningen tijdelijk niet leveren.	
<i>Overig</i>	<i>€ 0,2 mln. N/I</i>

Ondersteuning

Met de Wmo 2015 is de gemeente Den Haag verantwoordelijk voor de begeleiding van burgers die beperkingen ondervinden bij het (zelfstandig) deelnemen aan de samenleving. Dit zijn vaak burgers met matige tot zware beperkingen op het gebied van zelfredzaamheid. De maatwerkvoorziening ondersteuning (MvO) is bedoeld om de zelfredzaamheid te bevorderen, te behouden of te compenseren en men langer in de eigen vertrouwde omgeving kan blijven wonen. De ondersteuning is mogelijk in de vorm van individuele ondersteuning thuis of in de vorm van groepsbegeleiding of (recreatieve) dagbesteding. De doelgroep van de MvO is erg divers. Het gaat zowel om mensen met een somatische of psychogeriatrische aandoening die naast de ondersteuning veelal afhankelijk zijn van verpleging en/of verzorging, het gaat om mensen met een verstandelijke en/of lichamelijke beperking maar ook om burgers met psychiatrische problemen en/of een verslaving. Ongeveer 5.250 burgers maken gebruik van deze ondersteuning. De ondersteuning is te krijgen in Zorg in Natura (ZiN) of in een persoonsgebonden budget (PGB). Voor de ondersteuning in natura heeft de gemeente contracten gesloten met 40 aanbieders die maatwerk kunnen leveren op basis van een vast arrangementstarief. Met het contracteren van deze partijen hebben we een soepele overgang bewerkstelligd voor de burgers die een indicatie hadden voor extramurale begeleiding onder de AWBZ. Vrijwel alle Haagse burgers konden hierdoor bij hun vertrouwde aanbieder blijven waarmee de continuïteit van de ondersteuning gewaarborgd is. In de contracten is met zorgaanbieders afgesproken dat zij hun geleverde zorg verantwoorden voor 1 februari 2016. Een aantal aanbieders heeft nog niet aangeleverd of de afgesproken termijn niet gehaald (De gemeente heeft in overweging om aan deze zorgaanbieders maatregelen op te leggen).

Toelichting financieel resultaat maatwerkvoorziening ondersteuning ZIN € 9,3 mln. V/I

Ondersteuning 3D (Zorg in natura = ZIN) € 7,1 mln. V/I

Er werd in 2015 geschat dat het ruim 5.700 klanten aanspraak gingen maken op de Wmo-ondersteuning. Deze prognose die een overschrijding van het beschikbare budget MvO ZIN met € 4,0 mln. zou betekenen, was mede gebaseerd op een uitvraag onder de zorgaanbieders. In juni 2015 zijn daarom extra middelen ter grootte van het geraamde tekort aan het budget toegevoegd. Gemiddeld over het jaar hebben bijna 3.600 klanten gedeclareerd. Dat is lager dan begroot en heeft geleid tot een voordeel van € 3,1 mln. Enkele aanbieders hadden bij hun opgave per abuis ook beschermd wonen-klienten meegerekend. Het beschikbare budget voor 2015 is niet representatief voor de latere jaren gezien de verwachte afgekondigde bezuinigingen op het macrobudget en de verdeling van de budgetten die in de toekomst minder gunstig is voor Den Haag.

Verder worden er investeringsprojecten uitgevoerd voor de invoering van de 3D's. Hiervoor is een investeringsbudget beschikbaar gesteld. Naast dat investeringsbudget wordt uit reguliere middelen van het product Ondersteuning 3D een bijdrage geleverd van € 0,5 mln. Deze bijdrage wordt bij de resultaatsbestemming van de jaarrekening verrekend met het investeringsbudget. Na de verrekening zal het getoonde resultaat van € 8,4 mln. uiteindelijk € 0,5 miljoen minder voordelig zijn.

Vervoer t.b.v. Ondersteuning 3D (ZIN) € 2,0 mln. V/I

Bij de arrangementen MVO is de inzet van dagbesteding onderdeel van een arrangement en is het aan de zorgaanbieder om te bepalen of en in welke mate dagbesteding een passende ondersteuning is voor de klant. Uit de gegevens van de zorgaanbieders blijkt dat minder gebruik is gemaakt van het vervoer ten behoeve van de dagbesteding, als gevolg daarvan is er een overschot van € 2 mln. Nader onderzoek moet uitwijzen of meer klanten in staat zijn geweest om hun eigen vervoer te organiseren of dat het aantal klanten dat gebruik maakt van dagbesteding is gedaald.

Overig € 0,2 mln. V/I

Toelichting financieel resultaat Wet maatschappelijke ondersteuning 3DI € 3,6 mln. V/I
(Investeringsprojecten invoering 3D's)

Voor de invoering van de 3D's was een investeringsbudget beschikbaar. Uit dit budget wordt een mix van projecten gefinancierd waaronder het ontwikkelen van de benodigde IT-toepassingen en het uitvoeren van herindicaties. Het investeringsbudget is toegevoegd aan een gemeentebrede uitvoeringsreserve en de verwachte onttrekking van deze reserve is voornamelijk op programma 8 Zorg en Welzijn begroot, omdat de meeste projecten betrekking hebben op dit programma. Op het investeringsbudget is een voordelig resultaat van € 3,6 mln. gerealiseerd. Een van de oorzaken hiervan is dat de herindicaties zijn vertraagd. Deze worden in 2016 alsnog uitgevoerd. Het resultaat van € 3,6 miljoen V/I wordt niet verrekend met de dienst- en programmareserves maar, vloeit terug naar de uitvoeringsreserve voor de 3DI-projecten. De projecten worden voor € 0,5 mln. gefinancierd uit reguliere middelen van het product Ondersteuning 3D. Per saldo wordt daarom € 4,1 mln. minder onttrokken uit uitvoeringsreserve.

PGB voor HH en MVO

Met ingang van 2015 betaalt de gemeente de PGB's niet meer zelf uit aan de klanten. Door de invoering van de Wmo 2015 en de introductie van het PGB-trekkingsrecht maakt de gemeente het budget voor 2.500 budgethouders over naar de Sociale Verzekeringsbank (SVB), die vervolgens de zorgverlener uitbetaalt. De start van het PGB-trekkingsrecht verliep moeizaam: het ICT-systeem van de SVB kon de Wmo-indicaties niet verwerken. Als gevolg van de uitbetalingsproblemen introduceerde de SVB op verzoek van het Ministerie van VWS 'ambtshalve budgetten' om zorgcontinuïteit te kunnen garanderen. Eind 2015 zijn de laatste ambtshalve budgetten door de SVB overgezet conform de

verstrekke Wmo-indicatie. In 2015 is er voor € 5 mln. aan Wmo-HH en 24 miljoen aan Wmo-Mvo + Beschermd Wonen overgemaakt naar de SVB. Het aantal klanten van de PGB MVO en HH is 2.500. Er hebben minder mensen gebruik gemaakt van PGB dan geprognosticeerd: de exacte omvang zal na het 1e kwartaal 2016 kunnen worden bepaald, als met het SVB is afgerekend.

De SVB legt over de door haar verrichte betalingen van PGB's aan cliënten verantwoording af aan de gemeenten. Bij deze verantwoording verstrekt de accountant van de SVB een controleverklaring. Dit geeft de gemeente zekerheid over de juistheid en rechtmatigheid van de door SVB verrichte betalingen en daarmee de lasten voor de verstrekke PGB's. Aangezien de accountant van de SVB de controleverklaring niet op tijd zal verstrekken, bestaat voor de gemeente een onzekerheid over de rechtmatigheid van de lasten PGB's.

Toelichting financieel resultaat PGB's HH en MVO

€ 1,0 mln. N I/S

Benutting PGB's HH bij SVB

€ 0,7 mln. V I/S

Op de verstrekke PGB's is een voordeel ontstaan ten opzichte van de begroting. Waarschijnlijk hebben burgers, als gevolg van de grote problemen bij de SVB, gekozen voor andere oplossingen zoals meer Zorg In Natura.

PGB Ondersteuning MVO

€ 1,7 mln. N/I

Er is meer gebruik gemaakt van PGB dan geprognosticeerd. Daarnaast heeft er geen compensatie van ambtshalve verstrekkingen plaats gevonden.

Eigen bijdrage huishoudelijke hulp en maatwerkvoorziening ondersteuning

Toelichting financieel resultaat eigen bijdrage HH en MVO

€ 3,8 mln. N I/S

Eigen bijdrage reguliere Hulp bij huishouden en Maatw.vorz.ondersteuning

€ 2,9 mln. N/S

Voor de lager dan begrote eigen bijdrage die door het CAK is geïnd, zijn drie verklaringen:

- Ten tijde van het opstellen van de begroting was het moeilijk om in te schatten hoeveel extra eigen bijdrage de MvO op zou leveren. De wet heeft namelijk een maximum (inkomensafhankelijke) eigen bijdrage voorzien, die vooral bij cumulatie van meerdere voorzieningen de inkomsten aftopt. Omdat de gemeente geen goed inzicht had in het klantenbestand van de voormalige AWBZ is de opgave van het Rijk ook in de begroting opgenomen. Deze bleek achteraf te optimistisch. Gebleken is dat het vooral bestaande klanten betrof die al een maximale eigen bijdrage betaalden.
- De verstrekkingen van hulp bij het huishouden en van maatwerkvoorziening ondersteuning zijn 12% lager dan begroot. Dit heeft ook consequenties voor de geïnde eigen bijdrage, omdat deze naast het inkomen van burgers gebaseerd is op het bedrag aan verstrekkingen.
- De eigen bijdrage voor WMO is inclusief extramuraal beschermd wonen. Gebleken is dat het vooral bestaande klanten betrof die al een maximale eigen bijdrage betaalden, zodat deze extra voorzieningen van extramuraal beschermd wonen niet tot extra eigen bijdrage leidden.

Eigen bijdrage CAK en volledigheid

Het CAK is verantwoordelijk voor de juistheid en volledigheid van de eigen bijdragen die het CAK int voor de gemeente getuige de kadernota BBV:

“Door de systematiek te kiezen van het vaststellen van de eigen bijdragen door het CAK, heeft de wetgever in feite bepaald, dat de verantwoordelijkheid voor de juistheid en volledigheid van de eigen bijdragen geen gemeentelijke verantwoordelijkheid is. Dat betekent dat door de gemeenten geen zekerheden over omvang en hoogte van de eigen bijdragen kunnen worden verkregen als gevolg van het niet kunnen vaststellen van de juistheid op persoonsniveau, zoals hiervoor is toegelicht.

Indien deze onzekerheid door de gemeente adequaat is toegelicht, kan de accountant een goedkeurende verklaring geven.”.

Eigen bijdrage Huishoudelijke Hulp Toelage

€ 0,9 mln. N/I

De HH-Toelage is in september beschikbaar gekomen voor mantelzorgers. Door de late start in het jaar zijn minder waardebonnen verkocht dan begroot. Mogelijk bestaat in Den Haag vooralsnog minder belangstelling voor de HHT-regeling omdat de gemeente niet heeft bezuinigd op de hulp bij het huishouden.

Beschermd Wonen

Bijna 1.800 cliënten hebben in 2015 gebruik gemaakt van de voorziening beschermd wonen. Continuïteit van zorg voor deze kwetsbare groep had de hoogste prioriteit bij de overkomst vanuit de AWBZ naar de gemeente. Mede door inzet van de zorginstellingen en de cliëntenklankbordgroep is deze zorgcontinuïteit gerealiseerd. Het regionale toegangsproces, dat per 1 januari 2015 samen met aanbieders beschermd wonen is ingericht, werkt naar verwachting.

CAK bijdragen Beschermd Wonen

Op basis van de cliëntenaantallen van 2014 met een correctie in 2015, heeft het Rijk een correctie toegepast op het budget WMO, Beschermd Wonen. Deze correctie wordt teruggekregen door middel van de eigen bijdragen van de cliënten die de gemeente via het CAK ontvangt. Het CAK int de eigen bijdrage bij de overgangcliënten op basis van de door het zorgkantoor eind 2014 overgedragen cliëntgegevens en bij nieuwe cliënten op basis van de opvoer van deze cliënten door de gemeente bij het CAK. De volledigheid van de ontvangsten van het CAK is moeilijk vast te stellen o.a. omdat het CAK de daartoe benodigde gegevens niet kan leveren.

Toelichting financieel resultaat Beschermd Wonen

€ 0,7 mln. N/I

Het nadeel is ontstaan door de hogere kosten van PGB's van cliënten met overgangsrecht omdat er meer mensen gebruik maken van PGB's dan voorzien; tevens zijn minder eigen bijdragen ontvangen dan voorzien.

C. Opvang

Huiselijk geweld (Geweld in afhankelijkheidsrelaties)

Op 1 januari 2015 zijn het Advies- en meldpunt Kindermishandeling en het Steunpunt Huiselijk geweld samengevoegd tot Veilig Thuis Haaglanden. Zowel Stichting Wende (sinds 2016 gefuseerd met Perspektief) als het Leger des Heils bieden opvang aan slachtoffers van huiselijk geweld. In 2015 heeft Veilig Thuis Haaglanden ruim 7.000 adviesaanvragen en meldingen ontvangen. In 2015 zijn 275 huisverboden opgelegd (in 2014: 337). Het aantal opgevangen gezinnen in 2015 (283) is nagenoeg gelijk aan 2014 (281).

Thuislozenzorg

Het pakket aan voorzieningen voor dak & thuislozen omvat in ieder geval nacht- en dagopvang, 24 uren voorzieningen toeleiding, intake en monitor. Daarnaast zijn er diverse activiteiten om dakloosheid te voorkomen. Vanaf medio 2015 groeit de vraag naar nachtopvangplekken. Dit is een landelijke tendens. Precieze oorzaken zijn ook voor de instellingen zelf nog onduidelijk. In reactie op de toegenomen vraag heeft de gemeente de opvang uitgebreid met gemiddeld 35 plekken per nacht. Daarmee is voor 110 personen onderdak beschikbaar met de mogelijkheid om indien nodig per nacht flexibel op te schalen. Via de reguliere trajectaanpak van het CCP wordt hen ondersteuning geboden.

Financieel resultaat Opvang en Thuislozenzorg, Verslavingszorg en Huiselijk Geweld € 5,0 mln. V/S

Als gevolg van de transformatie zijn er voordelen in dit uitvoeringsjaar ontstaan, voornamelijk subsidievoordelen (oude jaren en lopend jaar).

Door de gewijzigde omgang met de doelgroep zal het beslag op de toekomstige middelen toenemen, terwijl tevens de beschikbare middelen hiervoor afnemen. Het voordeel in 2015 heeft voor € 3,0 mln. betrekking op Thuislozenzorg en voor € 2,0 mln. betrekking op Verslavingszorg.

Ambulante verslavingszorg

Binnen de maatschappelijke opvang is een aantal voorzieningen specifiek voor verslaafde dak- en thuislozen. Dat betreft opvang, dagbesteding, dagopvang, veegprojecten en aanvullende ondersteuning voor methadongebruikers.

D. Volksgezondheid

Ambulancezorg

Het aantal ritten in de regio Haaglanden steeg met ruim 7% waardoor de ambulances vaker bezet zijn en er minder vrije capaciteit is om direct in te zetten bij spoedzorg. De stijging is o.a. het gevolg van demografische ontwikkeling (mensen worden ouder), dat ziekenhuizen zich meer zijn gaan richten op specialismen waardoor meer klinisch vervoer tussen de ziekenhuizen plaats moet vinden en doordat ouderen langer thuis wonen zonder begeleiding waardoor vaker bij ongevallen een ambulance wordt ingeschakeld. Landelijk is het beeld vergelijkbaar beeld. Om de paraatheid op een aanvaardbaar niveau te houden is de prestatieverbetering op korte termijn onderzocht (uitkomsten in voorjaar 2016).

Daarnaast is vanaf medio november een extra ambulance ingezet en wordt met de zorgverzekeraars onderhandeld over een hoger budget om daarmee o.a. extra capaciteit te realiseren.

Openbare gezondheidszorg

Het volksgezondheidsbeleid zet in op risicogroepen voor onder andere depressie, overgewicht, seksueel onveilig gedrag, genotmiddelengebruik en voor een gezondere leefomgeving. Overgewicht is teruggedrongen met onder andere schoolpreventieprogramma's (ruim 7.350 deelnemers) en het leefstijlprogramma 'Wat is Jouw Stijl' (ruim 260 deelnemers). 'Gezonde school en genotsmiddelen' (ca. 3.000 leerlingen) en voorlichtingen in het uitgaanscircuit (ca. 3.700 jongeren/intermediairs) hebben bijgedragen aan een verantwoord genotmiddelengebruik. Daarnaast zijn er ruim 3.800 mensen en intermediairs bereikt in het kader van verslavingspreventie. Depressiepreventie kreeg o.a. vorm door Happylessen VMBO (390 leerlingen), de KOPP/KVO aanpak (ruim 700 kinderen/ouders en 2.100 intermediairs) en door ondersteuning met voorlichtingen, workshops en trainingen (1.200 deelnemers). De leefstijl van mensen met een lage sociaaleconomische status is vaak ongezonder dan die van mensen in hogere sociaaleconomische groepen. Om deze achterstanden in gezondheid aan te pakken wordt met wijkgerichte gezondheidsbevordering de nadruk gelegd op inwoners van aandachtswijken. De meeste inzet is geweest in Stationsbuurt/Rivierenbuurt, Schilderswijk, Transvaalkwartier en Zuidwest (Bouwlust-Vrederust, Morgenstond en Moerwijk).

De GGD Haaglanden heeft in 2015 11.000 soa-consulten uitgevoerd. Ruim 19.000 personen bezochten de polikliniek reizigerszorg, er zijn ruim 700 meldingsplichtige infectieziekten gerapporteerd en ruim 100 gevallen van tbc gemeld. Er zijn 6000 röntgenfoto's gemaakt voor tbc-screening. De draaiboeken grootschalige uitbraak infectieziekten zijn vastgesteld en geïmplementeerd. Intensievere samenwerking bij de tbc-bestrijding heeft geleid tot de vorming van een Regionaal Expertisecentrum (REC) per 2016. Er is een groot aantal onderzoeken door de GGD uitgevoerd: zoals het onderzoek naar het genotmiddelengebruik in het uitgaansleven, naar de fitheid van middelbare scholieren en naar de gezondheid en leefstijl van zowel jongeren als ouderen.

Toelichting financieel resultaat Openbare gezondheidszorg	€ 0,8 mln. V/I
<i>Incidentele meevallers GGD Haaglanden</i>	<i>€ 0,5 mln. V/I</i>
Bij de GGD Haaglanden is een voordeel van € 0,5 mln. ontstaan ten opzichte van de begroting doordat het ministerie van VWS de subsidie Seksueel Overdraagbare Aandoeningen 2013 en 2014 definitief heeft vastgesteld. Een in 2014 getroffen voorziening dubieuze debiteuren is vervallen doordat een declaratie alsnog werd betaald door de opdrachtgever (€ 0,1 V) Daarnaast kan de GGD Haaglanden declaraties indienen in het kader van verzekerde zorg. Hiervoor worden extra kosten gemaakt en extra baten gegenereerd (per saldo € 0,1 V). Bij Sociaal Medische Advisering waren er minder keuringsverzoeken (€ 0,3 mln. N). Ten slotte diverse kleinere voor- en nadelen (per saldo € 0,1 mln.V).	
<i>Overig gezondheidszorg (diverse kleine voordelen)</i>	<i>€ 0,3 mln. V/I</i>

Verloop van Financiële cijfers

Reserves	Uitkomst 2015			Begroting 2015		
	Dot.	Onttr.	Vrijval	Dot.	Onttr.	Vrijval
Dienstcompensatiereserve OCW	0	0	0	0	0	0
Egalisatiereserve Individuele voorzieningen WMO	0	0	0	0	450	0
Reserve Exploitatie rendabele panden	95	250	0	0	272	0
Reserve Financiering ambulancedienst	117	70	0	74	32	0
Reserve Exploitatie rendabele panden	0	438	0	0	438	0
Totaal	212	758	0	74	1.192	0

Voorzieningen	Balansmut	Uitkomst 2015			Begroting 2015		
		Dot.	Best.	Vrijval	Dot.	Best.	Vrijval
MOP Gebouwen ambulancedienst	0	50	0	0	50	0	0
MOP Ruimtebedende wijkcentra	0	1.855	1.271	0	1.801	1.868	0
MOP Zorgaccomodaties	0	296	296	0	291	281	0
Schenking Bevolkingsonderzoek	0	0	0	0	0	0	0
Voorziening aanloop-en frictiekosten GGD Haaglanden	0	0	43	77	0	131	0
Voorziening FPU/senioren	0	0	2	3	0	6	0
Voorziening niet-actieven	0	0	73	0	0	77	0
Voorziening EFRO	0	1.008	0	0	0	0	0
Voorziening subsidievestigingen	-135	1	3	50	0	0	0
Totaal	-135	3.210	1.688	130	2.142	2.363	0

Investerings MIP	Uitkomst 2015			Begroting 2015		
	Totaal	Gem.	Derden	Totaal	Gem.	Derden
Opslagruimte Haeghe Groep	79	79	0	0	0	0
Totaal	79	79	0	0	0	0

Bestedingen t.l.v. vooruitontvangen of nog te ontvangen publiekrechtelijke middelen	Vooruit ontv.	Nog te ontv.	Begroot
Begeleiding ex-gedetineerden	0	0	0
Determinanteanalyse gezonde leefstijl Hindoestanen	1	0	0
Implementering RAK Monitoring System	0	0	25
Jongeren,Uitgaan,Middelengebruik in Den Haag	0	0	0
Kinderboederijen	0	0	0
Project huisartsen & Communicatie	0	0	0
Reg Bijdrage randgemeenten huiselijk geweld	134	0	127
Reg. Aanvullende sexualiteitshulpverlening	1.530	0	0
Reg. Curatieve SOA	1.381	0	2.975
Reg. Hepatitis B	10	0	60
Reg. Heroïne-experiment 2e	1.083	0	1.229
Reg. Huwelijksdwang & achterlating	249	0	250
Reg. RR-projecten EG Regio	15	0	0
Reg. Veilig verderteam ZonMw	0	0	0
RR- Jeugdimpuls EG Regio	46	0	0
Reg. Uitsstapprog.Prostituees II (RUPSII)	0	0	468
Toeleiding naar zorg voor besneden vrouwen	1	0	0
Totaal	4.450	0	5.134

Verloop eindsaldi balans 31-12	Uitkomst		Begr.	
	2014 voor res.best.	2014 na res.best.	2015	2015
Reserves	13.895	15.495	14.949	14.377
Voorzieningen	5.238	5.238	6.495	5.018
Resterende investeringen (bruto, incl. derden)	2.800	2.800	2.722	2.800
Nog te besteden publiekrechtelijke middelen (overl. pass.)	1.336	1.336	1.482	n.v.t.
Nog te ontvangen publiekrechtelijke middelen (overl. act.)	230	230	24	n.v.t.

2.9 Programma Jeugd

Coördinerend portefeuillehouder: Ingrid van Engelshoven

2015 stond in het teken van de transitie van de jeugdzorg naar de gemeente. De gemeente was al verantwoordelijk voor preventief jeugdbeleid, nu is daar de jeugdzorg bijgekomen. De aandacht lag in dit eerste jaar van de decentralisatie vooral bij de continuïteit van de zorg. Dit doel is bereikt. Nu is het tijd voor verdere stappen, waarbij de gemeente maximaal inzet op preventie. De gemeente opereert hierbij in een keten en is afhankelijk van partners in de regio, waaronder zorgaanbieders, gemeenten en het regionale Inkoopbureau H10. Deze afhankelijkheid brengt een zekere mate van risico met zich mee, maar de gemeente stuurt er maximaal op om de doelen van de decentralisatie te bereiken.

Hebben we bereikt wat we hebben beoogd?

De Haagse jeugd groeit veilig, gezond en met plezier op, ontwikkelt haar talenten en doet mee in de stad. In 2015 heeft de raad deze doelstelling vastgesteld in het beleidskader Jeugd 2015-2018 'Met de Jeugd. Voor de Jeugd'. Dit beleidskader is erop gericht om in de verschillende domeinen rondom jeugd beter en sneller in te spelen op de behoeften en mogelijkheden van de jeugd en ouders en stevige verbindingen te leggen tussen de preventie en de jeugdhulp. De decentralisatie van de jeugdhulp per 1 januari 2015 biedt daarmee mogelijkheden die er in het verleden niet waren.

Prestatie indicator	Nulmeting	Realisatie 2015
Bekendheidscijfers Centrum voor Jeugd en Gezin (CJG)	Zie toelichting	27% van de panelleden met kinderen tot 18 jaar heeft contact met het CJG, 58% kent het CJG maar heeft geen contact, 15% kent het CJG niet
<i>Bron: Kerncijfers vanuit het Stadspanel Den Haag 'Acceptatie en Participatie in het kader van 3D'</i>		

In 2014 heeft een eenmalige meting plaatsgevonden over de bekendheid van het CJG. Hieruit bleek dat 51% van de ondervraagden weet wat het CJG is en dat 28% er ooit van heeft gehoord. Voor de kwartaalrapportages is de bekendheid van het CJG verder gemeten, maar er is gebruik gemaakt van andere categorieën. Deze hanteren we nu voor deze programmarekening. 85% van de mensen met kinderen tot 18 jaar, kent het CJG.

Effect indicator	Nulmeting	Realisatie 2015
Percentage door de jeugdgezondheidszorg (JGZ) bereikte kinderen in het eerste jaar	95%	98%
Percentage kinderen 4 -19 jaar in beeld bij de JGZ	85%	91%
<i>Bron: Registratiedienst OCW</i>		

Net als voorgaande jaren is het bereik van de jeugdgezondheidszorg (JGZ) in het eerste levensjaar hoog. Naarmate de kinderen ouder worden, zijn zij en hun ouders minder geneigd om gebruik te maken van de JGZ. 91% van de kinderen is in beeld.

Kengetal	Peildatum 1/7/2015	Realisatie 2015
Aantal zwerfjongeren	363	322
<i>(Bron: Registratie GGD-CCP en JIT 2015)</i>		
% kinderen dat opgroeit in een huishouden met een inkomen tot 110 procent van het Wettelijk sociaal minimum	22%	22%
<i>(Bron: Armoedemonitor 2014 SZW Den Haag)</i>		
% jeugdigen tot 18 jaar in jeugdhulp	-	10,8%
<i>(Bron: OCW Den Haag)</i>		

Het aantal zwerfjongeren wordt geregistreerd door het Jeugd Interventie Team (JIT) en het Centraal Coördinatiepunt (CCP). Eind 2015 zijn er 322 zwerfjongeren tot 23 jaar geregistreerd. Dit zijn er minder dan op 1 juli 2015.

Het percentage kinderen dat opgroeit in een huishouden met een inkomen tot 110 procent van het wettelijk sociaal minimum, wordt eens per twee jaar gemeten. Voor 2015 wordt uitgegaan van het percentage dat in 2014 is gemeten.

In 2015 heeft circa 10,8% van de Haagse inwoners tot 18 jaar jeugdhulp ontvangen. Hiervan neemt 4,3% deel aan een gezinstraject² van het jeugdteam en ontvangt 6,5% gespecialiseerde jeugdhulp. Een beperkte groep kan van een gezinstraject overgegaan zijn in gespecialiseerde jeugdhulp.

Wat hebben we gedaan en wat heeft het gekost?

(bedragen x € 1.000,-)

	Uitkomst 2015		Actuele begroting 2015		Resultaat 2015		Ontwerp- begroting 2015		Uitkomst 2014	
Lasten	152.789		157.183		4.394	V	151.708		47.704	
Baten	2.579		2.254		325	V	1.722		4.787	
Saldo exclusief reserves	150.210	N	154.929	N	4.719	V	149.986	N	42.917	N
Dotaties aan reserves	-		-		-	-	-		-	
Onttrekkingen aan reserves	-1		-		1	N	-		2.871	
Saldo inclusief reserves	150.211	N	154.929	N	4.718	V	149.986	N	40.046	N

Toelichting financieel resultaat programma

Het totaalbedrag aan beschikbare middelen voor programma Jeugd was in 2015 € 157,2 mln. De begroting bestaat voor 21% uit subsidies, 66% inkopen Jeugdhulp (inclusief jeugdteams en innovatie), 6% PGB's, 1% bedrijfsvoering, 3,5 % gemeentelijke uitvoeringskosten jeugdgezondheidszorg en 2,5% tijdelijke middelen uit het gemeentebrede 3DI budget. Er is in 2015 een toename van € 111,7 mln. in de begrotingsmiddelen van programma Jeugd wegens de nieuwe taken van de gemeente voor de jeugdhulp.

Het resultaat op programma 9 Jeugd bedraagt in 2015 € 4,7 mln. voordelig. Hiervan vloeit € 2,1 mln. terug naar de gemeentebrede uitvoeringsreserve Investeringsbudget 3D op programma Financiën (per saldo gemeentebreed neutraal resultaat) voor de 3D-Investeringsprojecten. Dit komt doordat het nieuwe geautomatiseerde systeem voor Jeugd (digitaal gezinsdossier) niet in 2015 maar voornamelijk in 2016 zal worden uitgevoerd.

Het resterende programmaresultaat van € 2,6 mln. voordelig bestaat uit vijf delen.

1. Een voordeel van € 3,6 mln. op de PGB's. In de begroting is € 2,5 mln. rekening gehouden met een groep aanvankelijke rechthebbende jongeren, die later gekozen heeft om gebruik te maken van de wet langdurige zorg in plaats van PGB's. Verder wordt het voordeel veroorzaakt doordat PGB-houders zijn overgestapt naar zorg in natura.
2. Een nadeel van € 2,9 mln. op ambulante jeugdhulp. Dit bestaat uit een nadeel van € 1,1 mln. door de hogere kosten bij de jeugdteams en een nadeel van € 1,6 mln. op de afrekeningen gespecialiseerde ambulante jeugdhulp. Oorzaak hiervan is dat de doorverwijzingen vanuit de jeugdteams een verschuiving hebben veroorzaakt van residentieel (verblijf) naar ambulante hulp. En een post overig van € 0,2 mln. nadelig.
3. Een voordeel van € 3,4 mln. op specialistisch wonen en verblijf. De gemeente heeft een voordeel van € 1,6 mln. als gevolg van de afrekeningen jeugdhulp. Doordat er minder jeugdigen residentieel zijn geplaatst, vallen de kosten lager uit. Verder is er een voordeel van € 1,8 mln. omdat de kosten van het landelijke transitiearrangement lager zijn uitgevallen dan begroot.

² Voor het jeugdteam wordt het aantal gezinstrajecten geteld dat in 2015 is gestart. Elke gezinstraject wordt hier geteld als één unieke jeugdige. In werkelijkheid telt een gezinstraject meer dan één jeugdige (gemiddeld 1,6 jeugdige).

4. Een nadeel van € 2,2 mln. op publieke taken in de jeugdhulp, doordat er voor € 1,0 mln. meer is geïnvesteerd in Veilig Thuis. Daarnaast is er een nadeel van € 1,2 mln. op de afrekeningen jeugdhulp. De huidige kosten op dit gebied zijn dus een gevolg van gevoerd beleid voor de decentralisatie van de taken.
5. Het restant van € 0,7 mln. voordeel bestaat uit het voordeel van € 1 mln. op preventief jeugd beleid en € 0,3 mln. nadeel op overige niet genoemde begrotingsproducten

(incl. dotaties en onttrekkingen, bedragen x € 1.000,-)

Activiteiten in 2015	Uitkomst 2015			Begroot saldo 2015	Resultaat 2015
	Lasten	Baten	Saldo		
Algemene voorziening Ketenpartners CJG	22	-	22 N	23 N	1 V
Beheer en exploitatie CJG	8.547	1.997	6.550 N	6.391 N	159 N
Specialistische Jeugdhulp Wonen en Verblijf	37.693	-	37.693 N	41.067 N	3.374 V
Jeugdgezondheidszorg	14.271	377	13.895 N	13.673 N	222 N
Ambulante Jeugdhulp	55.445	-2	55.446 N	52.589 N	2.857 N
Ouderbijdragen individuele voorzieningen en opvang jeugdhulp (Decentralisatie Jeugd)	-	115	115 V	50 V	65 V
PGB Jeugdhulp	5.837	-	5.837 N	9.399 N	3.562 V
Preventief Jeugd beleid	13.208	91	13.117 N	14.188 N	1.071 V
Jeugdteams	244	-	244 N	246 N	2 V
Publieke taken in de Jeugdhulp	15.555	-	15.555 N	13.310 N	2.245 N
Jeugd beleid 3DI	1.967	-	1.967 N	4.093 N	2.126 V
Totaal	152.789	2.578	150.211 N	154.929 N	4.718 V

Preventief jeugd beleid

Jeugdparticipatie

De gemeente stimuleert de Haagse jeugd met verschillende projecten om actief te zijn binnen de gemeente. Zo bestaat het project Haagse Jongerenambassadeurs dit jaar 10 jaar en is in april aan 15 kinderen en jongeren het Haags Jeugdlintje uitgereikt.

Om meer met jongeren in gesprek te gaan over het beleid van de gemeente, is in 2015 het Jongerenstadslab opgericht. Dit zijn bijeenkomsten waarin jongeren hun input kunnen leveren op verschillende onderwerpen en vraagstukken. Specifiek voor de jeugdhulp is in 2015 het Platform JONG doet Mee! van start gegaan. Dit is een groep van ongeveer 45 jongeren vanuit de Haagse jongerenambassadeurs en de cliëntenraden van de 9 jeugdhulporganisaties in de regio Haaglanden. Doel van het platform is de gemeenten van advies te voorzien over verbeteringen in de jeugdhulp. Tijdens de Dag van de Rechten van het Kind op 20 november organiseerden de organisaties in de stad diverse activiteiten, zoals het Kinderrechtendebat, een programma door de Kinder- en Jeugdburgemeester en een bezoek door de jeugdbondsman.

Jeugdwerk

Het jeugdwerk, als onderdeel van het welzijnswerk, zette in 2015 breed in op het leefbaar en veilig houden van de wijken en op het ondersteunen en activeren van talentontwikkeling van jongeren. Ook voerde het jeugdwerk projecten uit om de wijken kindvriendelijker te maken. Daarnaast stimuleerden jeugdwerkers kinderen en jongeren om iets voor hun eigen buurt te doen; in 2015 hebben bijna 500 kinderen in Den Haag, ruim 380 activiteiten gedaan in ruil voor Crownies. Met het project Crownies krijgen jongeren die zich inzetten voor de buurt daar Crownies voor terug. Hiermee kunnen zij sparen voor leuke beloningen. Dat zijn 100 activiteiten meer dan in 2014. Het Jongeren Informatie Punt (JIP) is een laagdrempelige plek waar jongeren informatie en advies krijgen en lichte ondersteuning. Informatie wordt ook geboden via de app en Facebookpagina WeHague. In 2015 hebben ruim 5000 jongeren het JIP bezocht. Dit is even veel als in 2014.

Bij de aanpak van overlastgevend en hinderlijke groepen jongeren treden politie, justitie, welzijn en zorg gezamenlijk op. Waar nodig vindt doorgeleiding naar hulpverlening van het Jeugd Interventie

Team (JIT) of gezinscoaching vanuit de Jeugdteams plaats. In 2015 is aan 526 jongeren hulpverlening geboden via het JIT. Dit is meer dan begroot voor 2015.

Toelichting financieel resultaat Preventief jeugdbeleid

€ 1,0 mln. V/I

Er is een voordeel van € 0,5 mln. op de afrekening van subsidieverleningen uit voorgaande jaren. De afrekeningen hebben betrekking op de subsidiejaren 2011 tot met 2014. Het betreft o.a. de instellingen Haagse Woon- en wijkzorg, Parnassia en Middin. Er is een voordeel op de apparaatslasten van € 0,4 mln. Hier staat een nadeel op de apparaatslasten op andere producten van Jeugd tegenover. Verder zijn er voor een bedrag van € 0,1 mln. overige voordelen.

Jeugdgezondheidszorg

De Jeugdgezondheidszorg (JGZ) 0-18 jaar wordt uitgevoerd door GGD Haaglanden en Jong Florence. Er wordt nauw samengewerkt met de jeugdteams en de scholen in het primair en voortgezet onderwijs. Sinds 1 januari 2015 is een nieuw basispakket JGZ van kracht geworden. Naast het basispakket behoort het rijksvaccinatieprogramma tot de kernactiviteiten van de JGZ. Ook zijn de programma's 'perinatale gezondheid', 'aanpak overgewicht', 'huiselijk geweld' en 'stevig ouderschap' uitgevoerd. Wat betreft innovaties zijn goede voorbeelden het jongerencontactmoment, de twittersprekuren en het spreekuur op de nazorgpoli van het Juliana Kinderziekenhuis voor prematuur geboren zuigelingen. Net als voorgaande jaren is het bereik van de JGZ in het eerste levensjaar hoog; 95% van deze kinderen is in beeld. In de leeftijd van 4 tot 19 jaar zit dit op 85%.

De JGZ is in 2015 betrokken bij diverse ontwikkelingen binnen het CJG Den Haag en, in het kader van Passend Onderwijs, in toenemende mate bij het ontwikkelen van een goede zorgstructuur rond het onderwijs. De JGZ maakt hierbij een ontwikkeling door naar meer flexibiliteit en zorg op maat.

Transformatie van de jeugdhulp

2015 was het eerste uitvoeringsjaar na de transitie van de jeugdzorg. Met de voortgangsrapportages Jeugd is de gemeenteraad gedurende het jaar geïnformeerd over de invoering van de Jeugdwet en zijn de eerste resultaten van de - in oprichting zijnde - jeugdhulpmonitor gepresenteerd.

Organisatie

In Den Haag is in 2015 met de jeugdteams, de jeugdbeschermingstafel en de uitvoering van de innovatieagenda vorm gegeven aan de transformatiedoelen van de Jeugdwet. Er is ingezet op het bieden van laagdrempelige hulpverlening aan jeugdigen en ouders door het Centrum Jeugd en Gezin (CJG), het realiseren van samenwerking en afstemming met ketenpartners in verschillende domeinen en het organiseren van toeleiding naar gespecialiseerde hulp.

Voor de samenwerking met de jeugdhulpaanbieders die deelnemen aan de Haagse jeugdteams is een samenwerkingsovereenkomst afgesloten 'Haagse Samenwerking 2.0, samenwerkingsovereenkomst Jeugdteams Den Haag'.

Regionale samenwerking

Vanaf 2015 wordt de jeugdhulp regionaal (regio Haaglanden) ingekocht en wordt gewerkt met een regionaal inkoopkader en een meerjarenperspectief. Het regionaal inkoopbureau H10 voert naast de inkoop ook het contractbeheer uit en controleert de declaraties. In het Regionaal Transitiearrangement (RTA) hebben de 10 samenwerkende gemeenten afgesproken dat het proces rondom de declaraties van de jeugdzorgaanbieders zoveel mogelijk wordt geharmoniseerd.

Met deze regionale inkoop is Den Haag onderdeel geworden van een keten van zorgaanbieders, andere gemeenten en het Rijk. Hoewel daarmee de externe afhankelijkheid van de gemeente is toegenomen, is ook meer kennis aanwezig om de inkoop en administratie goed te organiseren.

Innovatie

Er is in 2015 een innovatieagenda opgesteld door de 10 samenwerkende gemeenten en de 12 jeugdhulpaanbieders. Deze ondersteunen het overgrote deel van de jeugdigen in de regio en innoveren

de jeugdhulp door. In deze innovatieagenda is opgenomen dat de belangrijkste vernieuwing onder de Jeugdwet de beweging naar voren is: meer kennis en expertise dicht bij het gezin en de jeugdige te organiseren om zo integraal, werkendeweg en samen met de cliënt de juiste zorg en ondersteuning te bieden.

Afrekening 2015

Het inkoopbureau H10 heeft de eindafrekeningen en de controleverklaringen van de instellingsaccountants een totaalbestand van de inkopen Jeugdhulp opgesteld. De gecontracteerde instellingen zijn in 2015 maandelijks door de gemeenten bevoorschot tot 80% van het in de uitvoeringsovereenkomst genoemde budgetplafond. Deze instellingen leverden periodiek een rapportage over de gerealiseerde jeugdhulp bij het regionaal inkoopbureau H10. Vrijgevestigden werden niet bevoorschot. Zij dienden een declaratie in op basis van verrichte dienstverlening.

Op de inkoopcontracten die met de instellingen zijn afgesloten, is het Controleprotocol Jeugdzorg 2015 regio Haaglanden van toepassing. In 2015 zijn informatiebijeenkomsten georganiseerd voor jeugdzorginstellingen en accountants over het controleprotocol en is een lijst met veel gestelde vragen gepubliceerd op de website van het inkoopbureau.

De gecontracteerde instellingen leggen met een controleverklaring verantwoording af over de geleverde zorg. Over de laatste paar maanden van het jaar is een inschatting is gemaakt. De accountant van het Inkoopbureau H10 stelt daarnaast een rapport van bevindingen over het hele jaar op. Gedurende het jaar heeft Den Haag ingezet op het op orde krijgen van de declaraties. Het merendeel van de instellingen heeft begin januari 2016 de eindafrekening ingeleverd. Met aanbieders die niet tijdig hebben ingeleverd, zijn gesprekken gevoerd. Aan het einde van 2015 bieden de declaraties voldoende basis om tot een beeld over 2015 te komen.

Ambulante jeugdhulp

Vanaf 2015 zijn per stadsdeel, vanuit het CJG, de jeugdteams actief. De jeugdteams zijn multidisciplinaire teams die laagdrempelige jeugdhulp bieden aan gezinnen, volgens het uitgangspunt één gezin, één plan, één coördinator. In 2015 hebben de jeugdteams 5772 gezinnen in begeleiding genomen en hadden eind 2015 2446 lopende gezinstrajecten. Dat is meer dan aanvankelijk werd verwacht. De bezetting van de jeugdteams is evenredig met de groei van het aantal lopende gezinstrajecten uitgebreid.

In 2015 zijn samenwerking en afstemming gezocht met de sociale wijkzorgteams, bijvoorbeeld over wie de regie neemt bij multiprobleemgezinnen. Daarnaast krijgt de samenwerking tussen het jeugdteam en het onderwijs verder vorm door deelname van het schoolmaatschappelijk werk aan de jeugdteams (PO en VO). Ook zijn in 2015 gezinscoaches op de politiebureaus afgevaardigd. Zij pakken zorgvragen van de politie rond gezinnen op, of nemen ze mee naar het jeugdteam.

De jeugdhulp via de jeugdteams blijkt goed vindbaar. In 2015 zijn 6608 meldingen bij de jeugdteams gekomen. De grootste groep aanmelders zijn de ouders/verzorgers van de jeugdigen zelf (33%). De huisartsen volgen als tweede (18%) en daarna komt de politie (15%).

Van de gespecialiseerde jeugdhulp is Jeugd-Geestelijke Gezondheidszorg (J-GGZ) de grootste categorie. Eind 2015 is dit aandeel gezakt tot 50%. Lichte afname van lopende zorg vindt ook plaats bij Jeugd & Opvoedhulp (van 30% naar 28%) en het gedwongen kader (van 32% naar 30%).

Toelichting financieel resultaat Ambulante jeugdhulp

€ 2,9 mln. N/I

Er is een nadeel van € 1,6 mln. op de ambulante zorg. De primaire basis voor de begroting 2015 was het Regionaal Transitiearrangement Jeugd Haaglanden (RTA) 2015. Het RTA is opgesteld op basis van informatie van het Rijk en de instellingen. Er is uitgegaan van historische zorguitgaven en er is een

extrapolatie uitgevoerd om de cijfers 2015 te bepalen. De cijfers voor het historisch zorggebruik zijn (gedeeltelijk) gebaseerd op schattingen of productieafspraken in plaats van werkelijk verbruik. Daar waar nodig is bij de bepaling van de begrotingscijfers een correctie toegepast om aan te sluiten bij beleidsmatige ontwikkelingen.

Uit het nadeel van € 1,6 mln. op ambulante hulp blijkt dat in 2015 meer ambulante behandelingen zijn uitgevoerd ten opzichte van de raming in de begroting 2015. Gelet op de uitkomst voor het product specialistisch wonen en verblijf blijkt hieruit dat de doorverwijzingen vanuit de jeugdteams een verschuiving hebben veroorzaakt van residentieel naar ambulante.

De kosten van jeugdteams zijn € 0,6 mln. hoger, omdat meer zorg via de jeugdteams is verleend. In de jeugdteams zijn toegang en hulpverlening niet gescheiden, daarmee zijn snellere en lichtere vormen van jeugdhulp direct beschikbaar. Om wachtlijsten te voorkomen, is extra inzet geweest in de jeugdteams. Er is een nadeel van € 0,5 mln. voor huisvestingslasten jeugdteams die niet waren begroot. Er zijn verder diverse voor- en nadelen voor € 0,2 mln. op het product.

Werkvoorraad en wachtlijst jeugdteams en Veilig Thuis

Ook Veilig Thuis blijkt in Den Haag goed vindbaar. Het aantal lopende trajecten bij de jeugdteams blijft toenemen. Aan het einde van het jaar hebben de jeugdteams ruim een kwart meer gezinstrajecten dan in het begin van het jaar. Ook het aantal aanmeldingen bij Veilig Thuis is groot: tussen 1100 en 1250 Haagse aanmeldingen per kwartaal, met een lichte stijging gedurende het jaar. In 2015 liepen beide organisaties tegen hun grenzen op en ontstonden werkvoorraden en wachtlijsten³. De aanmeldlijst (werkvoorraad en wachtlijst samen) voor de jeugdteams fluctueert tussen 150 en 270 aanmeldingen in 2015. In de zomer en de winter zijn er meer aanmeldingen. De aanmeldingslijst van Veilig Thuis wordt in het laatste kwartaal een halt toe geroepen: alle trajecten worden dan binnen twee weken opgepakt. Voor het terugdringen van werkvoorraden en wachtlijsten trekken beide organisaties extra capaciteit aan. Screening op risico (bij de jeugdteams) en direct onderzoek naar de ernst van de problemen (bij Veilig Thuis) worden toegepast om te bepalen welke casuïstiek meteen moet worden opgepakt. Gezinnen die jeugdteams niet meteen oppakken worden tweewekelijks gebeld om te kijken hoe het gaat en of tussentijdse begeleidingsopties mogelijk zijn.

Specialistische Jeugdhulp wonen en verblijf

Een deel van de jeugdigen heeft naast zorg ook verblijf nodig. Het gaat dan om pleegzorg, open residentiële zorg en de zorg die wordt geleverd door landelijk gecontracteerde aanbieders vanwege het bijzondere specialisme. In uitzonderingsgevallen kunnen jongeren tijdelijk gesloten worden geplaatst in een JeugdzorgPlus⁴ voorziening. Hiervoor is een rechterlijke machtiging vereist.

Toelichting financieel resultaat Specialistisch wonen en verblijf € 3,4 mln. V/I

Doordat meer geïnvesteerd is in zorg via de jeugdteams en de overige ambulante zorg, is het beroep op de zware jeugdhulp afgenomen. Er zijn minder kinderen residentieel geplaatst. Omdat dit relatief dure plaatsen zijn, is er een voordeel van € 1,6 mln. in de afrekeningen met de instellingen.

Onder specialistisch wonen en verblijf valt specialistische jeugdzorg, waarvoor de VNG voor alle gemeenten het landelijke transitie arrangement (LTA) heeft afgesloten voor 2015 tot en met 2017. In de begroting 2015 is rekening gehouden met € 4,1 mln. voor kosten LTA. Dit is gebaseerd op de inschatting in het regionaal transitie arrangement 2015 dat 3,75 % van het totaalbudget nodig is voor deze zorgvorm. De werkelijke kosten LTA zijn lager uitgevallen en bedragen € 2,3 mln., waardoor er een voordeel van € 1,8 mln. is.

³ Wanneer een gezin vier weken of langer op hulp moet wachten na aanmelding, spreken we van een wachtlijst. Bij Veilig Thuis komt een aanmelding op de wachtlijst als deze niet binnen de wettelijke termijn van 10 weken is opgepakt en van een vervolgtraject is voorzien.

⁴ Dit betreft gesloten residentiële plaatsingen jeugdhulp.

Publieke taken in de jeugdhulp (gedwongen kader)

Het aantal Haagse jeugdigen tot 18 jaar in de gedwongen jeugdhulp neemt in 2015 af van 1316 aan het begin van het jaar tot 1169 aan het eind van het jaar (afname van 11%). Ook landelijk neemt de gedwongen jeugdhulp af. Een afname zien we ook terug in het aantal (afgeronde) beschermingsonderzoeken voor Den Haag, dat is in 2015 (334) 24% minder dan in 2014 (442).

Jeugdbeschermingstafel

In Haaglanden is de jeugdbeschermingstafel ontwikkeld voor de toeleiding van kinderen naar de gedwongen hulpverlening. Een van de taken van de jeugdbeschermingstafel is bespreken of een raadsonderzoek noodzakelijk is, samen met alle betrokkenen, inclusief ouders en kinderen (>12 jaar). De invloed van de JB-tafel op het dalende aantal afgeronde beschermingsonderzoeken laat zich waarschijnlijk ook hier gelden. In 2015 heeft de JB-tafel in 51% van de gevallen de mogelijkheid geboden alsnog jeugdhulp in het vrijwillig kader te volgen.

Veilig Thuis

Op 1 januari 2015 is Veilig Thuis Haaglanden als samenwerkingsverband tussen de tijdelijke stichting Stojah en Stichting Wende van start gegaan. Veilig Thuis Haaglanden is de organisatie voor advies, ondersteuning en onderzoek bij huiselijk geweld en kindermishandeling in Haaglanden. Daarmee is Veilig Thuis Haaglanden een belangrijke nieuwe partner in de ketenaanpak voor huiselijk geweld en kindermishandeling. Veilig Thuis kent zowel landelijk als in Haaglanden en Den Haag een groot aantal meldingen. Het afgelopen jaar had Veilig Thuis 4735 Haagse meldingen waar kinderen bij betrokken waren. Dit waren ongeveer 1100 tot 1250 Haagse meldingen per kwartaal, met een lichte stijging gedurende het jaar. Bij 2933 van de meldingen speelden vermoedens van kindermishandeling.

Toelichting financieel resultaat Publieke taken in de jeugdhulp

€ 2,2 mln. N/I

Hieronder valt de uitvoering van de kinder- en jeugdbeschermingsmaatregelen, jeugdreclassering en het gedwongen kader. Het nadeel wordt voor € 1,0 mln. veroorzaakt doordat meer besteed is aan Veilig Thuis (het advies- en meldpunt voor huiselijk geweld en kindermishandeling).

Verder is er een nadeel van € 1,2 mln. bij de preventieve inzet van de jeugdbescherming. Regionaal worden middelen besteed aan het preventieve deel. Allereerst om te voorkomen dat kinderen in aanraking komen met de rechterlijke macht. Effecten hiervan zullen op langere termijn zichtbaar zijn. Ten tweede om ervoor te zorgen dat gezinnen waarvoor een raadsonderzoek wordt gestart, in deze fase al door een preventieve jeugdbeschermer ondersteund worden. Vóór 2015 stopte bij de start van een raadsonderzoek de vrijwillige hulpverlening en kon de gedwongen hulpverlening pas starten nadat de kinderrechter de kinderbeschermingsmaatregel had uitgesproken. Vanaf 2015 wordt deze preventieve jeugdbescherming wel geboden. Dit betreft ook hulp voor jeugdigen die al in 2014 bij de raad zijn gemeld.

Ouderbijdragen individuele voorzieningen en opvang jeugdhulp

De gemeente heeft in 2015 geen ouderbijdrage gevraagd voor Jeugdhulp en Jeugd-GGZ aan ouders met een kind dat alleen naar daghulp ging. Dit vanwege de ervaring dat ouders vanwege die ouderbijdrage minder snel hulp vragen voor hun kind. Het Rijk heeft inmiddels besloten per 1 januari 2016 geen ouderbijdrage meer te vragen in de jeugdhulp.

PGB Jeugdhulp

In bepaalde gevallen kunnen burgers een beroep doen op een persoonsgebonden budget (PGB) in plaats van zorg in natura. Het PGB is een goede uiting van de eigen kracht van ouders en jeugdigen. Een PGB moet burgers in staat stellen zelf de noodzakelijke zorg in te schakelen en te organiseren. De gemeente Den Haag beschouwt het PGB als een goed instrument voor maatwerk. Voor jeugdigen en hun ouders draagt het PGB bij aan het behoud van de regie over hun eigen leven. Zij hebben de vrijheid te kiezen welke zorgverleners zij willen en op welke tijdstippen zij die zorg wensen te ontvangen.

Toelichting financieel resultaat PGB Jeugdhulp

€ 3,6 mln. V/I

Er is een voordeel van € 3,6 mln. op de PGB's jeugd. De primaire basis voor de begroting 2015 was het Regionaal Transitiearrangement Jeugd Haaglanden (RTA) 2015. Het verschil wordt verklaard door:

- De groep Wet Langdurige Zorg (WLZ)-herindiceerbaren die in het begrotingscijfer is opgenomen. Het gaat om 94 budgethouders die eind 2014 alsnog voor de WLZ hebben gekozen toen hun die mogelijkheid is voorgelegd. Eerder zou deze groep naar de Jeugdwet zijn gegaan. Het betreft een relatief dure groep die in eerste instantie aan de gemeente is overgedragen. In de laatste gegevensoverdracht (februari 2015) is deze groep alsnog onder de WLZ geplaatst. De kosten voor deze groep bedragen op jaarbasis € 2,5 mln.
- Een groep PGB-houders, die aan het begin van het jaar is overgestapt naar zorg in natura. De reden hiervoor is dat het maatwerk dat zij zochten ook in zorg in natura is ingekocht. Dit heeft geleid tot minder nieuwe instroom in PGB's.

Nieuwbouw

De Centra Jeugd en Gezin zijn nu grotendeels gehuisvest in huurpanden. In vier brede buurtschoolontwikkelingen is in de afgelopen periode voorgesteld een combinatie met een nieuw CJG te onderzoeken. Voor de Brede Buurtvoorziening Morgenstond aan de Bentelostraat, waarin opgenomen een CJG en de basisschool De Krullebaar, is hiertoe al besloten (RIS 290019). De drie andere ontwikkelingen bevinden zich nog in een voorbereidende fase: locatie Beeklaan, in combinatie met De Toermalijn; locatie Diamanthorst, in combinatie met basisschool De Vuurvlinder en het Diamantcollege; locatie Donker Curtiusstraat, in combinatie met basisschool De Oase.

Verloop van Financiële cijfers

Reserves	Uitkomst 2015			Begroting 2015		
	Dot.	Onttr.	Vrijval	Dot.	Onttr.	Vrijval
Reserve Exploitatie rendabele panden	0	-1	0	0	0	0
Totaal	0	-1	0	0	0	0

Voorzieningen	Uitkomst 2015				Begroting 2015		
	Balansmut	Dot.	Best.	Vrijval	Dot.	Best.	Vrijval
Voorziening BCF gezinscoaches	1.016	93	0	0	0	0	0
Voorziening subsidievaststellingen	127	0	0	127	0	0	0
Totaal	1.143	93	0	127	0	0	0

Investerings MIP	Uitkomst 2015			Begroting 2015		
	Totaal	Gem.	Derden	Totaal	Gem.	Derden
Beheer en exploitatie Centra voor jeugd en gezin	0	0	0	0	0	0
Totaal	0	0	0	0	0	0

Bestedingen t.l.v. vooruitontvangen of nog te ontvangen publiekrechtelijke middelen	Vooruit ontv.	Nog te ontv.	Begroot
Brede doeluitkeringen Centra voor Jeugd	0	0	0
Reg. Haagse verwijs Index	140	0	136
Reg. RAS Stadsgevestigd Haaglanden 2013	0	0	167
Totaal	140	0	303

	Uitkomst			Begr.
	2014 voor res.best.	2014 na res.best.	2015	2015
Verloop eindsaldi balans 31-12				
Reserves	100	100	101	100
Voorzieningen	0	0	1.109	0
Resterende investeringen (bruto, incl. derden)	12.362	12.362	12.362	12.362
Nog te besteden publiekrechtelijke middelen (overl. pass.)	14	14	23	n.v.t.
Nog te ontvangen publiekrechtelijke middelen (overl. act.)	1.153	1.153	0	n.v.t.

2.10 Programma Ontwikkelingen Buitenruimte

Coördinerend portefeuillehouder: Boudewijn Revis

Hebben we bereikt wat we hebben beoogd?

De buitenruimte bepaalt de eerste indruk van de stad. Bewoners, bezoekers, winkelend publiek, en ondernemers ervaren de stad vooral buiten. Hoe aantrekkelijker de Haagse straten, pleinen en groen, hoe liever mensen in Den Haag wonen, naar Den Haag komen en er ook weer terugkomen. In 2015 is hard aan de buitenruimte gewerkt. Daarbij is ingezet op het maken van werk-met-werk bij het onderhoud van de buitenruimte, o.a. wegonderhoud, riolering, openbare verlichting en openbaar groen. De inzet op verdere verbetering van de buitenruimte begint zichtbaar te worden met de oplevering van de Haagse Markt, de Grote Marktstraat en het eerste deel van de Haagse Loper.

Topindicator	Nulmeting 2012	Realisatie 2013	Realisatie 2014	Begroting 2015	Realisatie 2015
Hoe vindt u het om in uw buurt te wonen? (rapportcijfer)	6,9	6,9	7,0	7,0	7,1

Bron: VM-veiligheidsmonitor

Wat hebben we gedaan en wat heeft het gekost?

In dit programma worden de inspanningen verantwoord die de buitenruimte schoon en veilig moeten houden en aantrekkelijk moeten maken voor eigen inwoners, werknemers, toeristen en toekomstige bedrijven. In totaal is in 2015 voor deze inspanningen € 235 mln. uitgegeven. Zo besteden we € 58 mln. aan afvalverwijdering, € 33 mln. aan vervanging, beheer en het onderhoud van riolering, € 25 mln. aan straatreiniging, € 24 mln. aan onderhoud en opknappen van straten, wegen en pleinen, en € 22 mln. aan openbaar groen en € 13 mln. aan handhaving in de openbare ruimte. Verder wordt in dit programma verantwoording afgelegd over onderhoud bruggen, viaducten en tunnels (€ 7 mln.), straatverlichting en het onderhoud en opknappen van markten (€ 7 mln.). Financieel minder omvangrijk maar voor iedereen herkenbaar zijn dierenbescherming, speelvoorzieningen, stadsboerderijen, gladheidsbestrijding en begraafplaatsen.

Hierna wordt eerst het resultaat op dit programma weergegeven en toegelicht. Daarna volgen de afzonderlijke activiteiten. Een deel hiervan wordt apart toegelicht omdat de raad hier waarde aan hecht en omdat het specifieke ambities van dit college zijn.

(bedragen x € 1.000,-)

	Uitkomst 2015	Actuele begroting 2015	Resultaat 2015	Ontwerp- begroting 2015	Uitkomst 2014
Lasten	234.895	233.467	1.428 N	248.976	243.168
Baten	113.519	111.585	1.934 V	111.484	118.185
Saldo exclusief reserves	121.376 N	121.882 N	506 V	137.492 N	124.983 N
Dotaties aan reserves	-	-	-	-	-
Onttrekkingen aan reserves	5.759	5.297	462 V	7.836	5.104
Saldo inclusief reserves	115.617 N	116.585 N	968 V	129.656 N	119.879 N

Toelichting financieel resultaat

Het resultaat van dit programma bedraagt € 1 mln. voordelig. De belangrijkste resultaten zijn een voordeel op Begraafplaatsen incl. baten begraafplaatsrechten van € 1,4 mln. a.g.v. het corrigeren van de dotatie van de voorziening eind 2014. Een voordeel bij het onderhoud van tunnels, bruggen en viaducten en van grachten en vaarten in de stad (€ 1,9 mln.). Een voordeel bij het schoonmaken van de stad (€ 0,5 mln.) door in anticipatie op de bezuiniging in 2016 in 2015 minder werk uit te besteden en tot slot een voordeel op het wegonderhoud doordat een aantal projecten in 2016 wordt uitgevoerd. Hier tegenover staat een nadeel op de exploitatie van de Haagse Markt (€ 3 mln.) a.g.v. extra kosten die in de transitiefase naar de nieuwe Haagse Markt nog op de exploitatie drukten.

Majeure afwijkingen 2015 t.o.v. 2014:

Het saldo inclusief reserves van 2015 is circa € 4 mln. lager dan in 2014. De grootste verschillen bestaan uit incidentele budgetcomponenten. Zo was in 2014 nog circa € 3,9 mln. beschikbaar voor de Versnellingsimpuls en de Opknappactie Openbare Ruimte. Ook was in 2014 circa € 2,3 mln. beschikbaar voor het planmatig vervangingsonderhoud aan de openbare verlichting en voor historische verlichting

(incl. dotaties en ontrekkingen, bedragen x € 1.000,-)

Activiteiten in 2015	Uitkomst 2015			Begroot saldo 2015	Resultaat 2015
	Lasten	Baten	Saldo		
Herinrichting buitenruimte	2.712	124	2.588 N	2.184 N	404 N
Onderhoud wegen/straten/pleinen	24.103	5.652	18.451 N	19.185 N	734 V
Onderhoud bruggen/ viaducten/ tunnels	7.177	31	7.146 N	8.678 N	1.532 V
Riolering en waterzuivering	33.373	62	33.310 N	32.876 N	434 N
Baten rioolrechten	0	35.993	35.992 V	35.562 V	430 V
Openbare verlichting	8.071	9	8.062 N	7.923 N	139 N
Markten	6.707	3	6.703 N	3.953 N	2.750 N
Markten (vastgoed)	-	9	9 V	-	9 V
Baten marktgeden	-	1.814	1.814 V	2.090 V	276 N
Openbaar groen	21.813	136	21.677 N	21.526 N	151 N
Openbaar Groen (vastgoed)	38	-	38 N	37 N	1 N
Grachten en vaarten	5.624	13	5.611 N	6.010 N	399 V
Binnenhavens	99	132	33 V	18 N	51 V
Waterkering	244	-	244 N	390 N	146 V
Recreatieve voorzieningen	1.528	1.588	60 V	113 V	53 N
Recreatieve voorzieningen (vastgoed)	77	447	371 V	367 V	4 V
Straatreiniging	25.364	928	24.436 N	25.013 N	577 V
Gladheidbestrijding	1.696	-	1.696 N	1.546 N	150 N
Speelvoorzieningen	4.392	-	4.392 N	4.576 N	184 V
Afvalverwijdering	57.863	2.547	55.316 N	56.112 N	796 V
Afvalverwijdering (vastgoed)	576	-	576 N	571 N	5 N
Baten Afvalstoffenheffing	-	59.357	59.357 V	59.390 V	33 N
Kwijtschelding afvalstoffenheffing	7.734	-	7.734 N	6.975 N	759 N
Leefbaarheid GSB (toezicht)	12.496	211	12.285 N	12.624 N	339 V
Regionaal fietsendepot	538	342	196 N	767 N	571 V
Algemene begraafplaatsen	2.185	1.814	371 N	2.000 N	1.629 V
Algemene begraafplaatsen (vastgoed)	-14	-	14 V	13 V	1 V
Baten begraafplaatsrechten	-	1.872	1.872 V	2.119 V	247 N
Dierenbescherming	659	-	659 N	664 N	5 V
Stadsboerderijen	2.700	14	2.686 N	2.780 N	94 V
Stadsboerderij (vastgoed)	85	-	85 N	86 N	1 V
Reclame-opbrengsten	164	1.539	1.375 V	1.903 V	528 N
Baten precariobelasting	-	177	177 V	263 V	86 N
Gebruik openbare ruimte	3.393	1.869	1.523 N	1.302 N	221 N
Gebruik openbare ruimte (vastgoed)	365	1.562	1.197 V	1.281 V	84 N
Ongediertebestrijding	572	-	572 N	178 N	394 N
Wijkleefbaarheid	484	-	484 N	499 N	15 V
Algemene baten en lasten	1.777	734	1.043 N	1.213 N	170 V
Totaal	234.895	119.278	115.617 N	116.585 N	968 V

In 2015 is tenslotte voor € 39,3 mln. geïnvesteerd. In de tabel hieronder zijn de projecten groter dan € 2,5 mln. opgenomen. Waar relevant zijn de projecten verder toegelicht bij de begrotingsproducten.

Investeringsprogramma	Bruto investeringen 2015	Bijdrage MIP 2015	Subsidies en bijdragen derden 2015	Bijdrage voorzieningen 2015	Bijdrage Reserves 2015
Haagse Markt	12.451	11.326	67	-	1.058
Vervangingsinvesteringen Riolering	9.978		313	9.665	-
Orac's (afvalverwijdering)	6.626	3.204	822	2.600	-
Meerjarenprogramma Kunstwerken	3.615	3.615	-	-	-
Grote Marktstraat	3.248	3.248	-	-	-
Overige projecten < € 2,5 mln	3.373	-2.350	5.723	-	-
Eindtotaal	39.291	19.043	6.925	12.265	1.058

Herinrichting Buitenruimte

De Kust Gezond

De komende jaren wordt binnen het kader van de 'Agenda voor Scheveningen Bad: De Kust Gezond' de buitenruimte van Scheveningen Bad opgeknapt. In 2015 is de Agenda met bewoners en ondernemers uitgewerkt tot een Uitvoeringsprogramma. Op 15 december 2015 heeft het college dit Uitvoeringsprogramma De Kust Gezond vastgesteld (RIS 290042), waarin de eerste deelprojecten zijn opgenomen. Onderdeel van het uitvoeringsprogramma is ook het Handboek Openbare Ruimte voor Scheveningen Bad, waarin de uitgangspunten voor de inrichting in het plangebied zijn uitgewerkt. In deze collegeperiode is voor het programma incidenteel € 20 mln. beschikbaar. Daarnaast is extra beheerbudget beschikbaar gesteld (€ 1,5 mln. in 2016, oplopend naar € 3 mln. v.a. 2018). Tevens is voor het project Noordboulevard een Nota van Uitgangspunten en het ruimtelijk kader vastgesteld (RIS 290041). Met de vergroening van het Palaceplein is het eerste deelproject van het uitvoeringsprogramma in 2015 van start gegaan.

Stadsentrees

In de brief van december 2014 (RIS 279664) is de agenda voor de stadsentrees opgenomen. Hiervoor is in deze collegeperiode € 12 mln. beschikbaar gesteld.

In 2015 is € 1,2 mln. geïnvesteerd in de Haagse Loper. Het eerste deel van deze stadsentree (Zwarte Weg tot Lage Land) is inmiddels gereed, nadat eerder het Anna van Buerenplein werd opgeleverd. Ook is de Rotterdamsebaan aanbesteed. De tunnelmond wordt een groene poort tot de stad. Bij het ontwerp is veel aandacht besteed aan het maximaal inpassen van de tunnelmond en de toerit in het omliggende, groene landschap. Voor de omgeving rond Laan van NOI / Beatrixkwartier is een schetsontwerp gemaakt. Daarnaast zijn de voorbereidingen gestart voor de projecten Koekamp/KJ-plein, de Haagse Loper/Theresiastraat en het project 'routing'. De uitwerking van deze projecten gebeurt in samenwerking met belanghebbenden.

Pleinen als ontmoetingsplekken

In de brief van eind april 2015 (RIS 282210) is de pleinenaanpak 2015-2017 uitgewerkt. In deze collegeperiode krijgen negen pleinen een opknopbeurt. De voorbereidingen zijn inmiddels in volle gang. Bewoners en ondernemers worden hierbij betrokken door wensen bekend te maken en mee te denken aan de herinrichtingsplannen. De herinrichtingen van het Anna Blamanplein, het Alphons Diepenbroekhof, het Kamperfoelieplein, het Simon Carmiggelthof, het Heeswijkplein en het Almeloplein starten in 2016. De realisatie van het Kerkplein, het Stuyvesantplein en het plein in de Paleisstraat/Noordeinde geschiedt in 2017.

Oude Centrum

Een van de belangrijkste stadsentrees is de looper Hollands Spoor – Oude Centrum. Voor de Agenda Oude Centrum is door het college € 7,5 mln. uitgetrokken. Dit betreft naast de looper ook het oplossen van knelpunten in de buitenruimte in het gebied. In een bijeenkomst met een aantal belangenorganisaties in de Stationsbuurt en het oude centrum is de voorbereiding van start gegaan. Het Voorlopig Ontwerp wordt in 2016 afgerond.

Binckhorst

In de nota 'Inzet op drie havens' (RIS 278681) is aangegeven dat de nieuwe middelen uit het coalitieakkoord (€ 10 mln.) worden ingezet in drie havengebieden: Poolsterhaven, Fokkerhaven en Binckhorsthaven. Hiervoor zijn in december 2015 plandocumenten vastgesteld die de investeringen in de buitenruimte van de gebieden inzichtelijk maken (RIS289668): voor de Poolsterhaven een tijdelijke afgesloten stallingsruimte voor de rondvaartorganisaties en een opknopbeurt van de Poolsterstraat (RIS 289671), voor de Fokkerhaven en omgeving een 'ontwikkelperspectief Trekvlietzone' waarin vooruitlopend op de ontwikkeling van het gebied op korte termijn al werk wordt gemaakt van de toevoeging van groen, inrichting van de Fokkerhaven en kade en een nieuwe weg (RIS 289670), en tot

slot een Nota van Uitgangspunten voor de Binckhorsthaven (RIS 289669) waarin middelen worden aangewend om het verblijfsklimaat te verbeteren, onder meer door het openbaar maken van de kade.

Tophalte Leyweg

Naast het winkelcentrum Leyweg komt een tophalte voor het openbaar vervoer. Naar verwachting zullen de werkzaamheden in de tweede helft van 2016 aanvangen.

Oude Waalsdorperweg (International Criminal Court)

De herinrichting van de kruising Waalsdorperweg-Van Alkemadeaan, inclusief de aansluiting bij de achteringang van het ICC, en de aanplant van bomen is in 2015 uitgevoerd. De buitenruimte is op 9 november 2015 officieel opgeleverd.

Grote Marktstraat

In 2015 zijn de werkzaamheden aan de straat en het straatmeubilair opgeleverd. Tezamen met de inspanningen van marktpartijen (de herontwikkeling en/of nieuwbouw van de Nieuwe Haagse Passage, de Markies, Amadeus en Sijthoff City) heeft dit geleid tot een stijging van het winkelend publiek in de Grote Marktstraat met circa 10 procent. De Grote Marktstraat is de drukste winkelstraat in Den Haag geworden. Het ontwerp van de verlichting is aangepast door de architect, Lana du Croq. De verlichting zal in het eerste kwartaal van 2016 worden aangebracht. Dan is de Grote Marktstraat 'af' en kan feestelijk worden geopend!

Basis op orde

Om de openbare ruimte op het afgesproken basisniveau te houden, zijn extra coalitiemiddelen ingezet om werk-met-werk te maken. Het extra budget is bestemd om in samenwerking en participatie met bewoners, kleinschalige verbeteringen te realiseren. In combinatie met groot onderhoud zijn de volgende projecten opgestart of uitgevoerd: de Wassenaarsestraat, het Meckenburgplein e.o, de Heemraadstraat en de eerste fase van het Alphons Diepenbrockhof.

Toelichting financieel resultaat Herinrichting Buitenruimte	€ 0,4 mln. N/I
--	-----------------------

In 2015 zijn enkele projecten in het kader van de investeringsprogramma's Stadsentrees en Pleinen in uitvoering genomen. Daarbij zijn extra kosten gemaakt voor openbare verlichting op het eerste deel van de Haagse loper en de vergroening van het Palaceplein.

Wegonderhoud

De Stadsenquête 2015 laat zien dat burgers het onderhoud van de straten en wegen waarderen met een rapportcijfer 7,1. Dit geldt ook voor het onderhoud aan de fietspaden. In vergelijking met voorgaande jaren is de waardering voor het onderhoud aan de wegen en fietspaden vrijwel op hetzelfde niveau gebleven.

Het Meerjarenprogramma Wegonderhoud 2014-2018 (RIS 265100) is leidend bij het beheer en onderhoud aan de wegen, fiets- en voetpaden. Hoofdwegen, fietspaden en druk belopen voetpaden krijgen conform het Meerjarenprogramma prioriteit.

In het kader van planmatig onderhoud zijn meer dan 30 projecten uitgevoerd. Zo is in 2015 onder andere onderhoud verricht aan de Parallelweg, de Bezuidenhoutseweg, de Theo Mann Boumeesterlaan, de Statenlaan, de Melis Stokelaan, de Haringkade, de Van Diepenburchlaan en de Wassenaarseweg e.o. Naast het meerjarenprogramma Wegonderhoud wordt ook ieder jaar uitvoering gegeven aan de diverse onderdelen van het uitvoeringsprogramma Wegen en Groen (RIS 181968). In dit programma is extra budget voor de verbetering van de kwaliteit van de hoofdwegen beschikbaar gesteld. Het extra budget voor hoofdwegen is meegenomen in het planmatig grootschalig wegonderhoud. In 2015 is hiermee aan de volgende hoofdwegen onderhoud verricht: Segbroeklaan, Hengelolaan, Bezuidenhoutseweg. Tevens is gestart aan de Groen van Prinstererlaan.

Daarnaast is, als onderdeel van het uitvoeringsprogramma Wegen en Groen, ook planmatig klein onderhoud aan straatmeubilair, wegen en boomwortelopgroei uitgevoerd (€ 0,8 mln.). Elk jaar wordt in

ieder stadsdeel in een wijk het straatmeubilair en de direct omliggende knelpunten aangepakt. In 2015 betrof het de wijken Bokkefort, Leyenburg, Statenkwartier, Zeeheldenkwartier, Molenwijk, Mariahoeve, de Velden, de Bras en gedeelten van stadsdeel Segbroek.

Toelichting financieel resultaat Wegonderhoud € 0,7 mln. V/I

Enkele projecten zijn (gedeeltelijk) niet uitgevoerd in 2015 waardoor een incidenteel voordeel is ontstaan: de Groen van Prinstererlaan is gestagneerd i.v.m. instabiliteit bomenbeplanting /aangetast wortelgestel en de Wassenaarseweg is gedeeltelijk uitgevoerd i.v.m. boombeplanting in de rijweg. De Meppelweg en de Herman Costerstraat zijn in 2015 niet tot uitvoering gekomen

Onderhoud Tunnels, Bruggen, Grachten en Kades

Het MJPK 2012-2014 (RIS 181230) is met de vervanging van de Mauritsbrug in combinatie met het doorvaarbaar maken van de Dr. Kuypersdam afgerond. De kosten van het gehele programma waren € 15,95 mln., waarvan € 3,6 mln. in 2015.

Voor de periode na 2014 is afgelopen voorjaar het MJPK 2015-2017 vastgesteld (RIS 280591). Het budget hiervoor is € 7,5 mln. In 2015 zijn twee projecten afgerond: de vervanging van de kademuur Haringkade bij Madurodam en het versterken van de Wagenbrug.

De vervanging van het resterende deel van de Veenkade en de Toussaintkade is voorbereid. Komend jaar wordt gestart met de vervanging van de Veenkade. De vervanging van de Toussaintkade is in afwachting van de resultaten van een onderzoek naar alternatieve vervangingsvarianten opgeschort. Met de voorbereiding voor de kademuurvervanging aan de Dunne Bierkade is gestart. Tevens zijn als onderdeel van het programma Netwerk RandstadRail de kademuren Zieken en Prinsessegracht vervangen, respectievelijk versterkt. Tot slot is in 2015 gestart met de voorbereiding van de renovatie van de Koningstunnel.

Toelichting financieel resultaat onderhoud van Bruggen, viaducten en tunnels en grachten en vaarten € 1,9 mln. V/ I

Uitstel reparatie tramviaduct Anna van Buerenplein € 0,5 mln. V/I

Door de complexiteit van het uit te voeren werk en het benodigde overleg met de HTM is reparatie van het tramviaduct uitgesteld.

Onderhoud Grachten en Vaarten € 0,7 mln. V/I

Er is sprake van diverse meevallers bij het reguliere onderhoud, zoals baggerwerk en klein onderhoud aan kademuren.

EMVI-boete Kuypersdam € 0,2 mln. V/I

Er is een boete opgelegd aan de aannemer omdat het werk niet voldeed aan de gecontracteerde kwaliteitseisen.

Onderhoud tunnels € 0,2 mln. V/I

Een aantal werkzaamheden kon goedkoper uitgevoerd worden dan gepland. Tevens waren er minder storingen in de Hubertustunnel en de Koningstunnel dan verwacht. Tot slot was er minder schade a.g.v. vandalisme.

Overig € 0,3 mln. V/I

Riolering en waterzuivering incl. Baten rioolrechten

Het Gemeentelijk Rioleringsplan (GRP) 2011-2015 is succesvol afgerond. Er is in de planperiode 80 km. riolering vervangen en 25 hectare verhard oppervlak afgekoppeld. In 2015 is 9,4 km riolering vervangen. De kosten hiervan bedroegen € 9,98 mln.

Begin 2016 tenslotte is het GRP voor de periode 2016-2020 vastgesteld (RIS 289287).

Onderhoud Openbare Verlichting

Het vervangen van de bestaande gele verlichting door energiezuinigere witte verlichting is in 2015 voortgezet. In 2015 zijn in het kader van het planmatig onderhoud circa 1.835 armaturen vervangen. Het planmatige vervangingsprogramma voor het wegwerken van achterstanden in de openbare verlichting werpt zijn vruchten af. Het aantal storingen van de verlichting is de afgelopen jaren gedaald van 7.747 storingen in 2012 tot 6.756 storingen in 2014 en 6.593 storingen in 2015. De komende jaren wordt deze aanpak voortgezet.

Bij de vervanging van de riolering zijn waar mogelijk ook de elektriciteitskabels van de openbare verlichting vernieuwd. Voorbeelden hiervan zijn de rioolvervangingsprojecten in de Vogelwijk, de Heesterbuurt, de Archimedesstraat e.o. en het Mecklenburgplein. Het ging in totaal om 8 km. kabel.

Markten

De gemeente is verantwoordelijk voor het beheer en de exploitatie van de warenmarkten. Als onderdeel hiervan is de Haagse Markt aan de Herman Costerstraat vernieuwd. Op 20 november 2015 is de Haagse Markt officieel geopend. De totale kosten van het project bedroegen € 33,6 mln., waarvan € 12,5 mln. in 2015. Verder zijn eind 2015 de tarieven voor 2016 aangepast.

Toelichting financieel resultaat Markten

€ 3,0 mln. N/I

De hoge kosten van juridische procedures, handhavingsinspanningen en inhuurkosten voor de vervanging van langdurig zieke medewerkers hebben geleid tot een exploitatietekort. Ook waren er kosten door extra werkzaamheden die samenhangen met de herstructurering van de Herman Costermarkt. De baten waren eenmalig lager omdat vanwege de herstructurering minder kramen en opslagruimtes zijn uitgegeven

Openbaar Groen

Vervanging bomen

Door de zomerstorm zijn in 2015 meer bomen uitgevallen dan gemiddeld. Het afgelopen jaar zijn 1485 bomen uitgevallen. In 2015 zijn 1.337 bomen zijn herplant ter vervanging van bomen die eerder zijn uitgevallen als gevolg van ouderdom, ziekte en storm te vervangen. Hierdoor is de bomenstand nagenoeg op peil gebleven.

Grote Groengebieden

In het monumentale landgoed Ockenburgh zijn paden, gazons en groen hersteld in combinatie met de aanleg van nieuwe voorzieningen, waaronder een parkeerplaats, een hondenuitlaatplaats die ook bruikbaar is als ijsbaan. Ook hier is werk-met-werk gemaakt door middelen vanuit de versnellingsimpuls te koppelen aan het groenbudget. Daarnaast zijn in het Westduinpark de voet- en fietspaden tussen Kijkduin en Scheveningen hersteld en hebben ruiters meer ruimte gekregen. Ook is het deelgebied De Plak van het Westduinpark toegevoegd aan het begrazingsgebied van de Schotse Hooglanders.

Ecologie

In de zomer van 2015 is in het Rode Kruisplantsoen ter hoogte van de Fahrenheitstraat een faunapassage aangelegd om kleine dieren de mogelijkheid te geven de weg veilig te kruisen. Daarnaast is in het Rode Kruisplantsoen gestart met de aanleg van natuurvriendelijke oevers. Op het landgoed Ockenburgh is ter hoogte van de Zwitserse Partij eveneens een natuurvriendelijke oever gerealiseerd.

Aantrekkelijk Binnenwater

Dit jaar is de opstapplaats Hilton/Panorama Mesdag en Koekamp ingericht, konden boten onder de Dr. Kuiperbrug doorvaren richting Scheveningen, is bebording aangebracht voor het Sloepen netwerk Haaglanden en zijn remmingwerken vernieuwd bij de Herenbrug, de Mauritsbrug en de Dr.

Kuyperbrug. Tenslotte zijn in 2015 nieuwe acties aan het actieprogramma Binnenwater toegevoegd (RIS 289286).

Straatreiniging

Afgelopen jaar is het nieuwe uitvoeringsplan 'Een Schone Stad' (RIS 285286) vastgesteld. Het Haags Veegbedrijf (HVB) heeft in 2015 verder vorm gekregen. HVB heeft de regie over het schoonmaken van de stad en stuurt het Haags Werk Bedrijf en Omnigroen aan. De partijen werken samen in buurtserviceteams waardoor extra aandacht gegeven kan worden aan plekken die vaak vervuild zijn en kan zwerfvuil tegelijk verwijderd worden met het onkruid. In 2015 is besloten om 260 extra vegers in dienst te nemen bij de gemeente (RIS 282250). Eind 2015 waren er al 139 nieuwe medewerkers aangenomen.

De Haag scoort goed op het gebied van schone winkelgebieden. In een onderzoek van Nederland Schoon naar het schoonste winkelgebied van Nederland staan maar liefst vijf Haagse winkelcentra in de top 20.

Toelichting financieel resultaat Straatreiniging	€ 0,6 mln. V/ I-S
<i>Haagse Veegbedrijf</i>	<i>€ 0,5 mln. V/S</i>
Met het oog op de bezuiniging in 2016 van € 1 mln. is in 2015 een kostenbesparing gerealiseerd van € 0,51 mln. door minder werk uit te besteden.	
<i>Overig</i>	<i>€ 0,1 mln. V/I</i>

Strandbeleid

Den Haag kreeg gedurende dit strandseizoen voor het tweede achtereenvolgende jaar het keurmerk de Blauwe Vlag uitgereikt. De Blauwe Vlag is een internationaal keurmerk voor een schoon en veilig strand met goede waterkwaliteit. Ook is in 2015 gestart met de mogelijkheid voor jaarrondexploitatie. Daardoor waren er deze winter voor het eerst drie strandpaviljoens geopend op het Scheveningse strand. Tot slot is 1 september het participatietraject gestart met een kick-off bijeenkomst waar een toelichting is gegeven over de consultatienota 'Nieuw Strandbeleid'. Daarna zijn vijf participatiebijeenkomsten georganiseerd waar bepaalde delen van het strand en thema's centraal stonden.

Speelvoorzieningen

In deze collegeperiode besteden we € 0,3 mln. per jaar extra aan speelvoorzieningen. In 2015 hebben we mede op basis van de resultaten van het uitgevoerde gebruikersonderzoek geïnvesteerd in de volgende spelthema's:

- Thema 1: natuurlijk en avontuurlijk buitenspelen.
- Thema 2: de mobiele/tijdelijke innovatieve en uitdagende speelplekken.
- Thema 3: meer speelwaarde creëren/verhogen op druk bezochte pleinen en/of parken. Van de gekozen 4 speelprojecten in 2015, zijn 3 speelprojecten gerealiseerd.

Daarnaast zijn nog 15 speelprojecten opgeleverd die geselecteerd waren op grond van de Nota Spelen in de Stad (RIS 157604). Dit betrof o.a. Speelcluster Laakweg (Laak), De Poort Lübeckstraat (Scheveningen), Regentesse-kwartier (Segbroek), Wapenveldsestraat (Escamp), De Eshof/OBS Houtwijk (Loosduinen), Overwallaan (Leidsch-Ypenburg) en Isabellaland fase 2 (Haagse Hout). Hiermee was een investering gemoeid van ruim € 1 mln.

De realisatie van met name de wat grote speelplekken duurt circa 1,5 tot 2 jaar, mede vanwege het intensieve participatietraject. Daarnaast proberen we aan te sluiten op overige lopende/geplande investeringen in de openbare ruimte (werk –met- werk).

Afvalverwijdering incl. Baten afvalstoffenheffing en kwijscheldingen afvalstoffen

Eind 2015 is het nieuwe HAP 'Afval scheiden, gewoon apart!' voor 2016-2020 vastgesteld (RIS 288629).

In 2015 is opnieuw veel geïnvesteerd (€ 6,6 mln.) in het plaatsen van ondergrondse containers voor restafval (ORAC's). Er zijn 767 ORAC's bijgekomen en 35 papier-, glas- en textielbakken. De voorbereidende werkzaamheden voor de bouw van het afvalbrengstation aan de Uitenhagestraat zijn in 2015 gestart. Eind 2016/begin 2017 is de oplevering voorzien. Het afvalstation in de vissershavenstraat in Scheveningen wordt dan gesloten.

Leefbaarheid

In 2015 heeft uw raad de Nota Doorpakken op Haagse Kracht (RIS 281916) vastgesteld.

In 2015 zijn 8 extra handhavers aangenomen (zie coalitieakkoord) waardoor er eind 2015 137 handhavers in dienst waren. Dit aantal loopt op tot 175 in 2018.

De handhavers hebben 24.112 strafrechtelijke boetes opgelegd en 1.287 waarschuwingen gegeven. Waarschuwingen worden vaak opgelegd in de situatie dat één overtreding aanleiding geeft voor het opleggen van meerdere boetes.

Daarnaast zijn 2.213 bestuursrechtelijke rapportages opgesteld. Dit laatste betrof onder andere overtredingen van de Drank- en Horecawet, illegaal geplaatste aanhangers en terrassen die niet aan de vergunningsvoorwaarden voldeden.

In 2015 is geïnvesteerd in informatiegestuurd werken: er zijn bijvoorbeeld nieuwe handhels aangeschaft en er is een systeem geïmplementeerd dat geografisch zichtbaar maakt waar meldingen zijn gedaan en waar gehandhaafd is. Per stadsdeel is hiervan een analyse gemaakt die in het veiligheidsoverleg per stadsdeel is besproken.

In 2015 is naast het Regentessenkwartier ook het Zeeheldenkwartier aangewezen als gebied waar een verbod op weesfietsen geldt (RIS 283165). In 2015 zijn circa 1.000 weesfietsen uit deze beide wijken verwijderd. In de stad als geheel ging het om circa 17.000 fietsen die verwijderd zijn uit de buitenruimte. De fietsen zijn afgevoerd naar het Regionaal fietsdepot.

Toelichting financieel resultaat Leefbaarheid

€ 0,3 mln. V/ I-S

Apparaatslasten Handhavingsorganisatie

€ 0,9 mln. V/I

Er is sprake van een incidentele meevaller omdat invulling van bestaande vacatures en formatie-uitbreiding pas in de loop van het jaar heeft plaatsgevonden.

Wegvallen vergoeding voor processen verbaal

€ 0,8 mln. N/S

Het ministerie van Veiligheid en Justitie heeft besloten geen vergoeding meer uit te keren voor de opgelegde processen verbaal. Ondanks de lobby van de VNG voor het behoud van de proces verbaal-vergoeding, blijft de afschaffing van de vergoeding gehandhaafd. Dit zorgt voor een structureel nadeel van € 0,79 mln.

Liquidatie Stichting Buurtbeheer Schilderswijk

€ 0,2 mln. V/I

Bij de afrekening van de liquidatie van de Stichting BuurtBeheer Schilderswijk was sprake van een incidentele bate van € 0,25 mln.

Regionaal Fietsdepot

Toelichting financieel resultaat Regionaal Fietsdepot

€ 0,6 mln. V/ I

Lasten

€ 0,3 mln. V/I

Het aanbod van verwijderde fietsen is stabiel gebleven, terwijl rekening was gehouden met een stijging. Daarnaast was sprake van een vertraging bij bouwkundige aanpassingen van het depot

Baten

€ 0,3 mln. V/I

Er waren € 0,3 mln. aan incidentele baten die niet waren voorzien (€ 0,21 mln. subsidie MRDH en € 0,08 mln. extra inkomsten van andere gemeenten).

Begraafplaatsen incl. baten begraafplaatsrechten

Toelichting financieel resultaat Begraafplaatsen	€ 1,4 mln. V/ I
<i>Voorziening</i>	<i>€ 1,5 mln. V/I</i>
Bij de jaarrekening 2014 is een incidentele dotatie aan de voorziening gedaan (€ 1,53 mln.). Deze toevoeging is niet conform de BBV-richtlijnen. De dotatie is in 2015 gecorrigeerd en leidt tot een incidenteel resultaat van € 1,53 mln. in 2015.	
<i>Overige</i>	<i>€ 0,1 mln. V/I</i>

Dierenwelzijn

In 2015 is € 0,05 mln. extra budget uitgetrokken voor dierenwelzijn (zie coalitieakkoord). Hiermee is een campagne ontwikkeld om bewoners te stimuleren om dieren uit de opvang te halen waarbij een koppeling is gemaakt met verantwoord huisdierenbezit. Ook is in dit verband een Huisdier Informatiepunt opgericht (RIS 286327). Tevens hebben we in 2015 ca. 115 nestvoorzieningen aangebracht voor gierzwaluwen en huismussen. Tot slot hebben we in het bunkerbosje bij Arendsdorp een bunker geschikt gemaakt voor vleermuizen om te overwinteren door het plaatsen van een speciale toegangsdeur met invliegopening.

Stadsboerderijen

De 10 stadsboerderijen hadden in 2015 ruim 446.000 bezoeken en 200 schoolklassen hebben er lessen gevolgd. De stadsboerderijen zijn tevens Huisdier-informatiepunt geworden (RIS 286327). Dankzij de actie Actief Tour zijn, met ondersteuning van Fonds 1818, op alle locaties extra voorzieningen voor bezoekers gerealiseerd.

Reclame opbrengsten

Toelichting financieel resultaat Reclame opbrengsten	€ 0,5 mln. N/ S
Door het beëindigen van het reclamecontract met JC Decaux is sprake van een structureel nadeel van € 0,46 mln. Hiernaast zijn enkele overige incidentele voordelen behaald (€ 0,07 mln.)	

Verloop van Financiële cijfers

Reserves	Uitkomst 2015			Begroting 2015		
	Dot.	Onttr.	Vrijval	Dot.	Onttr.	Vrijval
Dienstcompensatiereserve DSB	0	348	327	0	466	327
Reserve Werk met Werk	0	3.859	1.225	0	3.279	1.225
Totaal	0	4.207	1.552	0	3.745	1.552

De gerealiseerde vrijval bij de reserve Werk met Werk is een overheveling naar het project Sportcampus Zuiderpark. Dit bedrag wordt verder onder dat project verantwoord. De onttrekkingen aan de reserve zijn onder andere besteed aan de volgende projecten: de Haagse Markt, Vogelwijk fase 4, het Hannemanplantsoen, Molenwijk fase 2 en de Koningstraat.

Voorzieningen	Uitkomst 2015			Begroting 2015		
	Dot.	Best.	Vrijval	Dot.	Best.	Vrijval
MOP Afvalverwijdering	596	14	0	613	238	0
MOP Algemene begraafplaatsen	64	348	0	64	284	0
MOP Gebruik openbare ruimte	209	221	0	220	192	0
MOP Openbaar groen	113	121	0	82	87	0
MOP Stadsboerderijen	38	82	0	44	64	0
Egalisatievoorziening Afvalstoffenheffing	57.417	57.640	0	57.916	60.094	0
Egalisatievoorziening Riolering	16.353	14.312	0	17.153	17.218	0
Egalisatievoorziening Leges Opbreekvergunningen	565	748	0	709	859	0
Voorziening Bomen	29	8	0	67	0	0
Voorziening Graven (incl. Ragay)	2.012	2.001	1.526	2.152	2.152	0
Voorziening Ockenburgh	0	0	0	0	0	0
Voorziening Zandsuppletie	0	0	0	0	0	0
Voorziening FPU DSB	0	3	1	0	4	0
Voorziening Overige bedrijfsrisico's	579	0	0	0	0	0
Voorziening Reorganisatie DSB	0	69	0	0	78	0
Voorziening Wachtgeld	319	442	0	0	331	0
Totaal	78.294	76.009	1.527	79.020	81.601	0

De grootste verschillen bij de voorzieningen hebben betrekking op de voorziening Afvalstoffenheffing, de voorziening Riolering en de voorziening Graven.

Afvalstoffenheffing

De egalisatievoorziening afvalstoffenheffing dient om ongewenste schommelingen op te vangen in de tarieven van de afvalstoffenheffing die aan derden in rekening wordt gebracht. De voorziening afvalstoffenheffing is wederom afgenomen tot in totaal € 18 mln. In het afgelopen jaar is uit de egalisatievoorziening afval wel minder onttrokken dan was geraamd. Dit komt met name door de baten uit het afvalfonds. De voorziening zal de komende jaren verder afnemen door onder meer de maatregelen uit het Huishoudelijk Afvalplan 2016-2020 en de voortgang van de uitrol van ORAC's. De belangrijkste verschillen t.o.v. de raming 2015 zijn:

- *Eenmalige kosten Orac's* (€ 0,6 mln. V)
De lagere kosten hebben betrekking op het gegeven dat er minder ORAC's zijn geplaatst, vanwege stagnatie in de onderzoeksfase (proefsleuven graven). In 2015 zijn er 767 ORAC's in exploitatie genomen.
- *Inzamelkosten* (€ 1,3 mln. V)
Naast lagere kosten voor verrekenbare prestaties van € 0,5 mln. is onder deze post ook een overschot op het afvalfonds geboekt van € 0,8 mln. Dit betreft een bijdrage uit het afvalfonds die niet is uitgegeven in 2015, maar in latere jaren mag worden besteed.
- *Verwerkingskosten* (€ 0,8 mln. V)
Betreft reservering van kosten in 2014, die in 2015 is gecorrigeerd.
- *Kwijtscheldingen* (€ 0,8 mln. N)
Door de stijging van het aantal bijstandsgerechtigden in Den Haag in 2015 met ruim 6,3% is de verleende kwijtschelding op de afvalstoffenheffing fors toegenomen. Vooraf werd rekening gehouden met een toekenning van kwijtschelding voor circa 27.000 huishoudens. Ultimo 2015 is

over belastingjaar 2015 aan 30.023 huishoudens kwijtschelding verleend en zijn 787 verzoeken in behandeling. Ten opzichte van het begrote bedrag van € 6,9 miljoen is hierdoor een overschrijding op dit begrotingsproduct ontstaan.

Riolering

Met ingang van begrotingsjaar 2014 is in het BBV (artikel 44 lid d) voorgeschreven dat voorzieningen gedekt uit heffingen als een aparte categorie op de balans moeten worden gepresenteerd. Hetzelfde geldt voor materiële vaste activa gedekt uit heffingen. Naar aanleiding van deze wijziging in het BBV heeft de commissie BBV een nieuwe notitie riolering uitgebracht. Uitgangspunt in deze notitie is dat kosten gesplitst worden naar jaarlijkse beheer en onderhoud rioleringen en gemalen of vervangingsinvesteringen. Het jaarlijkse beheer en onderhoud wordt op de exploitatie van product 722.0.01 Riolering en Waterbeheersing geboekt. Eventueel exploitatieresultaat in het jaar wordt verrekend met de voorziening riolering op basis van artikel 44 lid 2 BBV.

Voorziening vervangingsinvesteringen:

In 2015 is € 17,4 mln. aan heffingsopbrengsten t.b.v. vervangingsinvesteringen ontvangen. Hiervoor is voor € 9,7 mln. aan vervangingsinvesteringen gerealiseerd. Verder is voor € 4,6 mln. voor activa uit eerdere jaren van het GRP 2011-2015 in mindering gebracht. Hierdoor resteert een spaardeel van € 3,07 mln.

Voorziening saldo beheer en onderhoud:

Het beginsaldo van dit deel van de voorziening bedroeg € 0,065 mln. In 2015 is circa € 16 mln. aan heffingsopbrengsten t.b.v. beheer en onderhoud ontvangen. De uitgaven bedroegen circa € 17,03 mln. Dit resulteert in een nadelig saldo van € 1,03 mln. op het beheer en onderhoud, doordat het beheer intensiteit per jaar verschilt, waaronder meer onderzoek in beeld brengen drainage en schoonmaken/inspecteren van riolen. Dit saldo is verrekend met het voorziening deel saldo beheer en onderhoud en komt daarmee circa € 0,96 mln. negatief uit.

Graven

Bij de jaarrekening 2014 is een incidentele dotatie aan de voorziening gedaan (€ 1,53 mln.). De commissie BBV heeft geadviseerd dat deze toevoeging niet conform de BBV-richtlijnen is. Daarom is de dotatie in 2015 gecorrigeerd. Dit leidt tot een incidenteel resultaat in 2015.

Daarnaast bevat de exploitatie een tekort van € 0,14 mln. waardoor een exploitatieresultaat ontstaan is van € 1,39 mln. Inmiddels is een project gestart om ervoor te zorgen dat het toekomstig verloop van de voorziening transparant wordt.

Bedragen x € 1.000

Investerings MIP	Uitkomst 2015				Begroting 2015			
	Totaal	Gem.	Derden	Voorz	Totaal	Gem.	Derden	Voorz
Speelvoorzieningen	1.118	1.058	60	0	1.391	1.391	0	0
Afvalverwijdering	7.065	3.643	822	2.600	8.073	4.073	0	4.000
Begraafplaatsen	280	280	0	0	317	317	0	0
Bruggen viaducten en tunnels	0	0	0	0	392	392	0	0
Meerjarenprogramma Kunstwerken	3.615	3.615	0	0	4.016	4.016	0	0
Haagse Markt (overige projecten 310.1.01)	11.393	11.326	67	0	10.194	10.194	0	0
Software IbdH	0	0	0	0	317	317	0	0
WarenMarkten	24	24	0	0	24	24	0	0
Attractieve Haagse binnenstad	3.248	3.248	0	0	3.588	3.588	0	0
Scheveningen Boulevard	1.512	-4.151	5.663	0	0	0	0	0
Vervangingsinvesteringen riolering	9.978	0	313	9.665	7.000	0	0	7.000
Herinrichting De Kern Gezond	0	0	0	0	7	7	0	0
Schenkviaduct	0	0	0	0	0	0	0	0
Totaal	38.233	19.043	6.925	12.265	35.319	24.319	0	11.000

De investeringsprojecten waar de realisaties in 2015 met meer dan € 1 mln. afwijken van de begroting worden op de volgende bladzijde toegelicht.

Afvalverwijdering

In 2015 zijn minder ORAC's geplaatst. Hierdoor is minder uit het MIP geput. Bovendien zijn de voorbereidingskosten van de ORAC's met circa € 1,4 mln. minder lager uitgevallen. Dit komt vanwege stagnatie in de onderzoeksfase voor de plaatsing van ORAC'S.

Haagse Markt

Het project Haagse Markt maakt gebruik van subsidiebijdragen dan wel een eigen bijdrage. Voor 2015 is in afwachting op de subsidieafwikkeling meer gebruik gemaakt van de eigen bijdragen. Als gevolg hiervan is €1 miljoen investeringskrediet gebruikt.

Scheveningen Boulevard

De project Scheveningen Boulevard is in financieel 2015 afgerekend. Den Haag heeft een extra bijdrage gekregen van Rijkswaterstaat ter dekking van de extra gemaakte kosten door de gemeente. In 2015 is de bijdrage is in mindering gebracht op de activawaarde.

Vervangingsinvesteringen riolering

In 2015 is in het kader van de vervangingsinvesteringen riolering meer vervangingen gedaan dan waar vooraf rekening mee is gehouden. Hierdoor is in 2015 circa € 2,7 mln. meer geïnvesteerd en ten laste van de voorziening gebracht.

Bestedingen t.l.v. vooruitontvangen of nog te ontvangen publiekrechtelijke middelen	Vooruit ontv.	Nog te ontv./ Vooruit-betaald	Begroor
Fietsprojecten - stadlandverbindingen	0	0	0
Groen doet Goed	28	0	0
Investeringsprogramma Verkeer en Vervoer	0	205	0
Groencompensatie Amerikaanse Ambassade	14	0	14
Verbetering Natuurkwaliteit Westduinpark	31	-1	0
Totaal	73	204	14

	Uitkomst		Begr.	
	2014 voor res.best.	2014 na res.best.	2015	2015
Verloop eindsaldi balans 31-12				
Reserves	13.448	12.904	7.145	7.607
Voorzieningen	29.817	29.817	30.575	27.236
Resterende investeringen (bruto, incl. derden)	71.602	71.602	33.369	36.283
Nog te besteden publiekrechtelijke middelen (overl. pass.)	181	181	82	n.v.t.
Nog te ontvangen publiekrechtelijke middelen (overl. act.)	700	700	407	n.v.t.

2.11 Programma Economie, Internationale Stad en Binnenstad

Coördinerend portefeuillehouder: Ingrid van Engelshoven

Hebben we bereikt wat we hebben beoogd?

Het doel van dit programma is het aantrekken en behouden van bedrijvigheid met een maximale omzet en zo veel mogelijk banen in Den Haag en de regio. Aangezien Den Haag veel banen verloren heeft zien gaan door de economische crisis en veranderingen in de economische structuur, heeft dit college de ambitie om 10.000 extra banen te realiseren. In de Programmatische aanpak Economie en Werk (RIS 281390) die in maart 2015 aan de raad is gepresenteerd, is deze ambitie verder uitgewerkt. De inzet is om circa 7.000 nieuwe banen te laten ontstaan in de kansrijke sectoren. Daarnaast willen we circa 3.000 mensen aan het werk helpen, onder meer door een lokaal sociaal akkoord te sluiten met werkgevers (zie ook programma 7 Werk, Inkomen en Armoedebelid). De komende jaren wordt hier verder aan gewerkt.

Prestatie-indicator	Realisatie 2015	Begroting 2015
Collegeambitie 10.000 extra banen.	n.b.	nvt.

Bron: Werkgelegenheidsregister Haaglanden met bewerking van DSO / Economie. De 2015 gegevens komen in oktober beschikbaar.

De nieuwe prestatie- en effectindicatoren zijn opgenomen vanaf de programmabegroting 2016-2020 en kennen dus nog geen begroting 2015.

Effect indicator	Nulmeting 2014	Realisatie 2015	Begroting 2015
Hotelgasten uit het buitenland	418.000	461.000	390.000
Aantal hotelovernachtingen van buitenlandse gasten	688.000	803.000	660.000
Hotelgasten uit het binnenland	424.000	428.000	nvt.
Aantal hotelovernachtingen van binnenlandse gasten	690.000	667.000	nvt.
Aantal hotelovernachtingen van zakelijke gasten	710.000	810.000	nvt.
Waardering (rapportcijfer) van het gemeentelijk ondernemersklimaat door Haagse MKB ondernemers*	6,2	6,5	6,3

**Ondernemersklimaat heeft een nulmeting uit 2013.*

Bron: Hotelgasten en -overnachtingen: CBS Hotels, gasten en (zakelijke) overnachtingen.

Ondernemersklimaat: MKB-vriendelijkste gemeente van Nederland, LexiNova. In opdracht van MKB Nederland

Voor 2015 is geen begroot aantal vastgesteld voor: hotelgasten uit het binnenland, hotelovernachtingen van binnenlandse gasten en hotelovernachtingen van zakelijke gasten

Kengetal	Nulmeting 2014	Realisatie 2015	Bron
Aantal banen in Den Haag per 1-1	250.125	254.146	WRH
- Waarvan 1-1 MKB	123.029	125.427	WRH
- Waarvan 1-1 overig	127.096	128.719	WRH
Aantal faillissementen per jaar in Den Haag	215	132	KvK
Aantal startende ondernemingen per jaar in Den Haag	6.449	7.974	KvK
Bruto Binnenlands Product t.o.v. voorgaand jaar:			
- Agglomeratie 's-Gravenhage (CR)	1,5% *	n.n.b.	CBS
- Regio Utrecht	2,0% *	n.n.b.	CBS
- Regio Groot-Amsterdam (CR)	1,5% *	n.n.b.	CBS
- Regio Groot Rijnmond (CR)	1,6% *	n.n.b.	CBS
- Nederland	1,0% *	2,0% **	CBS

Bron: aantal banen: Werkgelegenheidsregister Haaglanden met peildatum 1 januari. Faillissementen en starters: Kamer van Koophandel, bewerking DSO/PSO. Economische groei: CBS op basis van voorlopige cijfers 2014. CR betekent COROP gebied (COördinatiecommissie Regionaal OnderzoeksProgramma). MKB betreft vestigingen tot 100 werknemers.

** bron CBS Statline, voorlopig 2014 / ** bron CPB decemberraming 2015. Nog geen overige cijfers 2015 bekend.*

Kengetallen worden niet begroot

Kengetal	Nulmeting per 1/7/2014	Realisatie 2015	Bron
Aantal internationale instellingen uitgesplitst naar:	369	414	BIZ
Internationale organisaties/NGOs	171	185	BIZ
Internationale kennisinstellingen en scholen, culturele en expatservice-organisaties	69	74	BIZ
Ambassades/consulaten/gelieerde organisaties	129	155	BIZ

Bron: Bureau Internationale Zaken

In de begroting 2015-2018 was de topindicator 'Aantal instellingen in het cluster vrede en recht' benoemd. Deze indicator betreft per 31-12-2015:114. Dit zijn 11 instellingen meer dan begroot (103).

Wat hebben we gedaan en wat heeft het gekost?

(bedragen x € 1.000,-)

	Uitkomst 2015	Actuele begroting 2015	Resultaat 2015	Ontwerp-begroting 2015	Uitkomst 2014
Lasten	54.346	63.101	8.754 V	81.574	48.791
Baten	6.807	8.073	1.266 N	22.798	5.928
Saldo exclusief reserves	47.539 N	55.028 N	7.488 V	58.777 N	42.863 N
<i>Dotaties aan reserves</i>	35.275	35.275	- -	12.438	15.000
<i>Onttrekkingen aan reserves</i>	18.332	22.791	4.459 N	25.025	9.891
Saldo inclusief reserves	64.483 N	67.512 N	3.029 V	46.190 N	47.972 N

Toelichting financieel resultaat programma

Het programma komt uit op een voordeel van € 3,0 mln.

Hiervan betreft € 2,8 mln. beoogde lasten die niet gemaakt zijn in 2015 voor Pieken in de Delta (€ 2,2 mln.) en Internationaal en Werving (€ 0,6 mln.). Deze middelen vloeien terug naar gemeentebrede reserves, zodat de dekking hiervoor wel beschikbaar blijft in 2016. Dit is nader toegelicht in de programmatekst. Na deze verrekening resteert een voordeel van € 0,2 mln.

Neutrale ontwikkelingen:

Naast het bovengenoemd resultaat, is ongeveer € 5,8 mln. minder volume gerealiseerd dan begroot. De onderbesteding is financieel neutraal, omdat zowel minder lasten als baten (waaronder verrekeningen met reserves) zijn gerealiseerd. De grootste verschillen die het volume-effect veroorzaken zijn de volgende:

EFRO/Kansen voor West (€ 2,2 mln.)

In 2015 zijn voor de projecten Keurmerk Veilig Ondernemen (KVO), Panorama Mesdag en Zichtenburg Kerketuinen Dekkershoek de definitieve Europese subsidies beschikbaar voor een totaalbedrag van € 2,8 mln. Dit is conform de planning zoals afgegeven bij het Halfjaarbericht. In de financiële presentatie is een neutraal verschil zichtbaar van € 2,2 mln. Dit komt omdat de betaalde voorschotten van deze projecten in eerdere jaren al als last zijn genomen. Om dubbel telling te voorkomen is daarom alleen de eindbetaling als last zichtbaar in 2015. In de begroting was dit niet verwerkt, waardoor dit volumeverschil optreedt.

Reserve World Forum Convention Center (€ 1,4 mln.)

Deze reserve is bedoeld voor de grootschalige onderhoudswerkzaamheden aan het World Forum Convention Center (WFCC). De werkzaamheden aan de buitenzijde zijn in 2015 afgerond. De werkzaamheden aan de binnenzijde van het gebouw (bouwkundig en installaties) zouden in de eerste helft van 2015 gestart worden. Om meer zekerheid te verkrijgen of de werkzaamheden binnen het budget uitgevoerd konden worden is een second opinion uitgevoerd. Op basis hiervan is het bestek

aangepast. Dit heeft geleid tot een succesvolle aanbesteding en enige maanden vertraging. Hierdoor zijn in 2015 minder lasten gerealiseerd dan begroot. De werkzaamheden zijn inmiddels in uitvoering en lopen door tot halverwege 2017.

Reserve Wijk & Stadseconomie (€ 1,5 mln.)

Het project 'Kwaliteitsimpuls openbare ruimte winkelstraten' is afgerond, maar de subsidieafrekening heeft nog niet plaatsgevonden. Nadat bureau Kansen voor West de subsidiabele kosten heeft bepaald, wordt op basis daarvan de gemeentelijke cofinanciering aan het project vanuit deze reserve afgerekend. Dit was begroot voor 2015, maar zal in de eerste helft van 2016 plaatsvinden.

Reserve Stedelijke Ontwikkeling (€ 0,9 mln.)

Voor een aantal afgeronde projecten kon de gemeentelijke cofinanciering vanuit deze reserve nog niet worden vastgesteld in 2015. De belangrijkste is het project KVO. Doordat de subsidiabele kosten voor het project pas in december waren bepaald door bureau Kansen voor West, lukte het niet meer om de gemeentelijke cofinanciering nog in 2015 te beschikken. De beschikking en de verrekening met de reserve heeft begin 2016 plaats gevonden.

Verschillen uitkomst 2014-2015

Activiteiten verschillen per jaar en daarmee fluctueren ook financiële uitkomsten. Vooral de ontwikkelingen aan reserves zijn in 2015 flink gewijzigd ten opzichte van 2014:

- Dotaties aan reserves € 20 mln. hoger dan in 2014. In 2015 heeft een incidentele toevoeging van € 20 mln. aan de reserve Fonds Economische Structuurversterking plaatsgevonden, waarover bij het coalitieakkoord besloten is.

- De onttrekkingen aan reserves zijn € 8,4 mln. hoger dan in 2014. Aan het nieuw ingestelde Fonds Economische structuurversterking is € 2,6 mln. onttrokken. Daarnaast is onder andere € 4,2 mln. meer onttrokken aan de reserve World Forum Convention Center, omdat in 2015 meer onderhoudswerkzaamheden zijn uitgevoerd aan het congresgebouw dan in 2014.

(incl. dotaties en onttrekkingen, bedragen x € 1.000,-)

Activiteiten in 2015	Uitkomst 2015			Begroot saldo 2015	Resultaat 2015
	Lasten	Baten	Saldo		
Internationale Stad	5.965	2.085	3.880 N	4.374 N	494 V
Kenniseconomie en innovatie	12.455	4.073	8.382 N	10.410 N	2.028 V
Fonds economische Structuurversterking	22.630	2.630	20.000 N	20.000 N	- -
Stedelijke economie	40.863	14.105	26.758 N	26.855 N	97 V
Economisch beleid (vastgoed)	630	671	41 V	26 V	15 V
Citymarketing	3.006	-	3.006 N	3.458 N	451 V
Industrieschappen	911	840	71 N	220 N	149 V
Zeehavens	3.161	735	2.426 N	2.221 N	205 N
Totaal	89.621	25.138	64.483 N	67.512 N	3.029 V

Werkprogramma Internationaal (Product Internationale Stad)

De gemeente wil de positie van Den Haag als juridische hoofdstad van de wereld uitbouwen en de stad sterker positioneren als broedplaats en kweekvijver voor innovaties en kennisontwikkeling op het gebied van vrede, recht en veiligheid. De hoofdlijnen van het Programma Internationaal zijn in april 2015 in de raad besproken en vastgesteld. Op 22 september 2015 (RIS 286320) heeft de raad als uitwerking hiervan acht impulsdossiers ingericht:

- Den Haag, centrum voor Arbitrage en Conflictbeslechting;
- Big data for Peace and Humanity;
- International Meeting Place for Peace and Justice;
- Internationalisering MKB;
- Focuslanden/strategische reisagenda;
- Doorontwikkeling kennisinfrastructuur vrede, recht en veiligheid;
- Museum voor Vrede en Recht en VN-informatiecentrum;
- Internationale communicatie- en mediastrategie.

Deze aanpak wordt in 2016 verder uitgewerkt. De middelen uit het coalitieakkoord zijn in 2015 gedeeltelijk ingezet en worden in 2016 verder ingezet voor deze impulsdossiers. Verder is het Hague institute for the internationalisation of Law (HiiL) ondersteund in het opstellen van een businessplan voor en 'Innovating Justice Accelerator' en de Stichting PRIME Finance in het opstellen van een businessplan voor het doorontwikkelen van de arbitrage faciliteit voor complexe financiële geschillen. Hiervoor zijn bijdragen uit het regionale EU programma Kansen voor West II aangevraagd.

Internationale organisaties en evenementen

- Het totaal aantal instellingen in het internationale segment is met 45 toegenomen tot 414 organisaties. De intergouvernementele organisatie International Commission on Missing Persons heeft zich in 2015 in Den Haag gevestigd.
- In april 2015 heeft een geslaagde Global Conference on Cyberspace plaatsgevonden in het World Forum. De tijdens de conferentie gelanceerde NGO 'Global Forum on Cyber Expertise' heeft zich in Den Haag gevestigd.
- Het aantal NGO's is in 2015 met 13 toegenomen tot 157. Met de 28 intergouvernementele organisaties is een totaal van 185 internationale organisaties bereikt.
- De internationale scholen, kennisinstellingen en 'expatservice' organisaties zijn met 5 toegenomen tot een totaal van 74.
- Het aantal aan ambassade gelieerde organisaties is met 26 toegenomen tot een totaal van 155 ambassades, consulaten en gelieerde organisaties.
- Het Internationaal Strafhof is in december 2015 verhuisd naar de Oude Waalsdorperweg 10.
- In het kader van het project Shelter City Den Haag heeft Justice and Peace in 2015 een mensenrechtenverdediger uit Senegal uitgenodigd voor een tijdelijk verblijf van drie maanden.

Vestigingsklimaat

In tijden van toenemende concurrentie tussen steden blijft een gunstig vestigingsklimaat van groot belang. De gemeente speelt een faciliterende rol in huisvestingsaangelegenheden en renovatie. The Hague International Centre (THIC) is het centrale gemeentelijke aanspreekpunt voor buitenlandse werknemers van bedrijven en internationale organisaties om de stad verder internationaal te versterken. Dit is een initiatief van de gemeente Den Haag waarbij de Immigratie- en Naturalisatie Dienst (IND) en de stichting ACCESS (een Engelstalige vrijwilligersorganisatie die de internationale gemeenschap in Den Haag ondersteunt) zich hebben aangesloten. Ook de gemeenten Delft, Rijswijk, Leidschendam-Voorburg en Wassenaar participeren in het THIC.

Internationale belangenbehartiging en City Diplomacy

De Haagse internationale contacten worden ingezet om meer internationale organisaties te interesseren voor vestiging in Den Haag. Het Haagse profiel van 'Internationale Stad van Vrede en Recht' is actief uitgedragen via Nederlandse ambassades, journalisten en academici. De gemeente werkt samen met het ministerie van Buitenlandse Zaken in het project 'Publieksdiplomatie Vrede en Recht'. Ook in Europees verband wordt ingezet op het benutten van bijv. Europese subsidiemogelijkheden en het beïnvloeden van regelgeving (Comité van de Regio's en EUROCITIES).

Het City Diplomacy team ondersteunde de collegeleden in 2015 met de voorbereiding en uitvoering van drie missies naar het buitenland, waaronder de jaarlijkse conferentie van de American Society of International Law en het 'Chicago Forum on Global Cities'. Daarnaast werd ook een delegatie geleid bestaande uit bedrijven, kennis- en onderwijsinstellingen tijdens een bezoek aan India rondom het thema 'Safety & Security'.

Draagvlak in de stad

In alle stadsdelen zijn Haagse Brug activiteiten georganiseerd om Hagenaars en 'Internationals' (expats) met elkaar te verbinden. Het resulteerde in 30 stadsdeel- en 7 stadbrede activiteiten. Het grootste evenement was de Haagse Internationale Open Dag: tien internationale organisaties openden hun deuren voor ruim 3.000 bezoekers. Tot slot werden voor de derde keer honderd internationale

studenten geselecteerd door de Haagse Hogeschool, Inholland, ISS en Campus Den Haag voor deelname aan de World Class the Hague. Dit netwerk telt inmiddels 300 jonge 'Outreach' ambassadeurs voor de stad.

Toelichting financieel resultaat product Internationale Stad	€ 0,5 mln. V/I
<i>Internationaal en Werving</i>	<i>€ 0,6 mln. V/I</i>
Organisaties kunnen, onder voorwaarden, een tegemoetkoming krijgen in vestigingskosten. Soms duurt het langer voordat organisaties aan de voorwaarden van tegemoetkoming voldoen dan vooraf begroot. Afgelopen jaar is daarom € 0,6 mln. nog niet besteed. Dit vloeit terug naar de gemeentebrede reserve Internationaal en Werving zodat de betaling kan plaatsvinden zodra aan de voorwaarden is voldaan.	
<i>Overig</i>	<i>€ 0,1 mln. N/I</i>

Agenda Kenniseconomie (Product Kenniseconomie en Innovatie)

In maart 2015 heeft de gemeenteraad de Agenda Kenniseconomie (RIS 281394) vastgesteld. Deze Agenda is gericht op het versterken van de economische structuur via de clusters Vrede en Recht, The Hague Security Delta, Finance en Legal, IT/Tech en Energie. Kansrijke ontwikkelingen liggen ook in de verbindingen tussen deze clusters, zoals Smart City en Big Data voor toepassingen bij vraagstukken rond Vrede en Recht. Nieuwe thema's als Food, Water en Zorg worden daarbij ook verkend.

The Hague Security Delta (HSD)

De HSD-campus is het afgelopen jaar uitgebreid met 700 m² en 19 organisaties hebben zich nieuw gevestigd. De campus wordt momenteel voor 82,9% verhuurd. Vergeleken met 2014 is er een behoorlijke toename. Onder de huurders bevinden zich overheidspartijen (Nationale Politie, Global Forum for Cyber Expertise), kennisinstellingen (TNO, Cyber Security Academy), grootbedrijf (Thales) en MKB (waaronder Hackerone, Digint, Tracksinspector). In 2016 wordt de campus met 450 m² uitgebreid.

In het kader van het HSD Stimuleringsfonds hebben in 2015 vijf consortia van in totaal negentien partners hun innovatieprojecten kunnen afronden. Mogelijkheden worden onderzocht om via nieuwe financiële constructies middelen te verschaffen aan innovatieve security bedrijven met interessante proposities in de komende jaren. Het afgelopen jaar zijn diverse evenementen rondom security georganiseerd, waaronder de Global Conference on Cyberspace die in april heeft plaatsgevonden.

Big Data for Peace & Humanity

Den Haag heeft een unieke propositie om zich te ontwikkelen tot een internationale kennishub op het terrein van Big Data for Peace and Humanity, door de beschikbare expertise op het gebied van vrede en recht samen te brengen met de expertise rondom ICT en informatisering. De gemeente heeft in 2015 een financiële bijdrage gedaan (€ 0,2 mln.) aan het Peace Informatics Lab van de Universiteit Leiden (Campus Den Haag).

The Hague Hearing Centre

In 2015 is aan een business case gewerkt voor The Hague Hearing Centre, een centrum voor hoorzittingen met een arbiter voor commerciële partijen. In december 2015 heeft het college besloten hiervoor € 2,88 mln. (Fonds Economische Structuurversterking) te reserveren.

Smart City

Het afgelopen jaar is een start gemaakt met de uitvoering van Smart City Den Haag door pilots en projecten te realiseren samen met kennisinstellingen, bedrijven en burgers. Er is een intentieovereenkomst gesloten met TNO, Universiteit Leiden/Center for Innovation, TU Delft, Haagse Hogeschool, Stedin, KPN en Siemens. Er zijn projecten geïnitieerd op het gebied van Slimme Verlichting, Smart Shopping, Langer Gezond Thuis/eHealth, Multi Commodity Smart Grid en Open Data.

MRDH

De OESO heeft geconstateerd dat de Metropoolregio Rotterdam Den Haag (MRDH) meer last heeft gehad van de economische crisis en een langzamer herstel en achterblijvende werkgelegenheid laat zien ten opzichte van andere regio's. Het advies was om de samenwerking in de regio nog verder te versterken op diverse gebieden. Om de doelstellingen uit de gezamenlijk Agenda Economisch Vestigingsklimaat te bereiken, zijn in 2015 diverse projecten uitgevoerd, zoals de ontwikkeling van regionale kaders voor werklocaties (detailhandel en kantoren), een brandingstrategie en verkenning van ondersteuning op regionale clusters (Horticulture Greenport).

Roadmap Next Economy

In 2015 is gestart met de ontwikkeling van een Roadmap Next Economy (RNE) voor de Haagse regio. Dit project is er op gericht een schaa sprong in de ontwikkeling van onze economie te maken en met de regio Rotterdam-Den Haag in te spelen op de kansen en opgaven die er op (sociaal)economisch vlak ontstaan. Daarbij spelen met name de effecten van digitalisering van de economie en de energietransitie.

Kansen voor West/EFRO

Op 31 december 2015 liep het Europese subsidieprogramma Kansen voor West 1 af. 2015 stond in het teken van het afronden van de lopende subsidieprojecten, zoals Panorama Mesdag, het Mauritshuis, de Grote Marktstraat en de Haagse Markt. Een groot deel van de projecten moet in 2016 nog verantwoord en afgerekend worden.

Het nieuwe programma Kansen voor West is op 1 april 2015 van start gegaan en loopt tot en met 2023. De prioriteiten in dit programma zijn innovatie, koolstofarme economie (minder CO²) en het tegengaan van tweedeling in de stad. Het programma is primair gericht op het MKB. In 2015 zijn de eerste aanvragen voor het nieuwe programma binnengekomen.

Toelichting financieel resultaat product Kenniseconomie en Innovatie

€ 2,0 mln. V/I

Subsidieregeling Pieken in de Delta

€ 2,2 mln. V/I

De projecten uit de subsidieregeling Pieken in de Delta krijgen naast een eigen inbreng, subsidie van de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (Ministerie van Economische Zaken) en cofinanciering van de gemeente. Het kost de subsidieaanvragers meer tijd dan verwacht om de verantwoordingen van de consortia op te leveren, waardoor voor diverse projecten de gemeentelijke cofinanciering nog niet definitief kon worden vastgesteld en afgerekend. De projecten CSI The Hague, Hague Utilities for Global Organisations en Randstad Effectieve Bewaking Lage Luchtruim zijn in 2015 vastgesteld en afgerekend; de projecten Anti Piracy Citadel en CBRN Advanced Training Curriculum The Hague nog niet. Daarom is € 2,2 mln. minder afgerekend dan begroot. Deze middelen vloeien terug naar de gemeentebrede reserve, zodat deze beschikbaar blijven voor afrekening van de twee projecten in 2016.

Overig

€ 0,2 mln. N/I

Overige kleinere resultaten per saldo

Fonds Economische Structuurversterking

Bij het coalitieakkoord is het fonds economische structuurversterking ingesteld voor € 20 mln. In 2015 zijn allereerst deze middelen toegevoegd aan de reserve die de gemeente hiervoor heeft ingesteld. Ook zijn de eerste uitgaven uit de reserve gedaan voor € 2,6 mln. Dit is besteed aan een aantal projecten uit de agenda kenniseconomie: The Hague Security Delta, Big Data for Peace and Humanities, Smartcity en Access to Talent. Daarnaast is een bijdrage geleverd aan een aantal projecten uit de agenda stedelijke economie: Participatiefonds IQ en Start Up Economy. Bovendien zijn verschillende projecten in voorbereiding voor de komende jaren.

Agenda Stedelijke Economie

Als uitwerking van de programmatische aanpak Economie en Werk is in maart 2015 de Agenda Stedelijke Economie (RIS 281393) gepresenteerd. In deze agenda staat de kracht van ondernemerschap als banenmotor van de Haagse economie centraal. Een optimaal ondernemersklimaat is hierbij onmisbaar. De Agenda is gericht op

1. startup economy: het aantrekken en vasthouden van jonge veelbelovende ondernemingen en creatief talent om de transitie naar een innovatieve economie te versnellen;
2. toerisme: meer toeristen verleiden om Den Haag te bezoeken, langer in onze stad te verblijven en daarmee meer geld uitgeven;
3. acquisitie van internationale congressen en bedrijven;
4. branding: een forse kwaliteitsimpuls geven aan de branding en marketing van Den Haag.

Per product zal de uitwerking van de agenda Stedelijke Economie worden toegelicht.

Stedelijke economie

1) Startup Economy

Het programma The Hague Impact Economy (RIS 283894) is in december 2015 door de gemeenteraad vastgesteld. Het programma schept randvoorwaarden voor een vestigingsklimaat waar volop ruimte is voor impact start-ups en innovatief ondernemerschap. In 2015 is onder meer het platform Impactcity.nl gelanceerd. Er zijn diverse festivals en events georganiseerd zoals een Impact Capital Summit Europe met internationale impact investeerders in het Vredespaleis, een WTHX event op de Pier en een succesvol Border Sessions festival in het Theater aan het Spui.

2) Toerisme

In 2015 is de Pier heropend. Het Kurhaus heeft een renovatie ondergaan en is Sea Life is uitgebreid, mede door de inzet van accountmanagement. Voor het toevoegen van nieuw aanbod in heel Den Haag is een acquireur aangesteld die de eerste nieuwe concepten heeft benaderd. Er is een meerjarenkalender opgesteld van de bijzondere gebeurtenissen voor de komende jaren, zodat de programmering en marketing beter op elkaar kunnen inspelen. Er is toeristisch filmmateriaal gemaakt van het aanbod en de belangrijkste thema's, dat gebruikt wordt voor de marketing van de stad. Voor een goede monitoring is de eerste toeristische monitor uitgebracht, die jaarlijks zal worden gepubliceerd. 2015 is wat betreft bezoekersaantallen een goed jaar geweest voor met name de grote musea. Het Mauritshuis mocht 500.000 bezoekers verwelkomen en het Gemeentemuseum kreeg 584.000 bezoekers. De Stichting Den Haag Marketing heeft in 2015 een opdracht van € 2,5 mln. gekregen en neemt daarvoor de gehele internationale en nationale toeristische marketing voor haar rekening.

Binnenstad

In 2015 is gestart met de bouw van de parkeergarage Tournooiveld. De voorbereidingen van de herinrichting van het Kerkplein zijn in volle gang. De Binnenstadsagenda is geactualiseerd in samenwerking met de private partners in de binnenstad. De ambitie is om extra te investeren in de buitenruimte (De Kern Bijzonder) en een Museumkwartier aan en rondom het Lange Voorhout te realiseren.

Scheveningen Bad

De Haagse kust is een belangrijke toeristische trekpleister. Om de aantrekkelijkheid van de kust te vergroten wordt in Scheveningen Bad, Haven en Kijkduin in de buitenruimte geïnvesteerd. In 2015 is de Agenda Scheveningen Bad De Kust Gezond (RIS 281160) vastgesteld en het uitvoeringsprogramma is opgesteld. Met de impulsen die zijn gegeven door de nieuwe eigenaren van het Kurhaus en De Pier ontstaat ook weer vertrouwen in het gebied. Vanuit economisch perspectief wordt ingezet op het jaarrond aantrekkelijk maken van de badplaats. Begin 2016 wordt een economische agenda aangeboden aan de raad.

Evenementen

Het college streeft naar vernieuwing van en impulsen voor de grootschalige evenementen. Om een aantrekkelijk winterprogramma te bieden zijn drie winteractiviteiten georganiseerd: de Royal Christmas Fair (Lange Vijverberg), het CoolEvent (Scheveningen) en Carnivale (Huygenspark). De Redbull Knockoutrace en het WK Beachvolleybal hebben Scheveningen zowel nationale als internationale publiciteit gegeven.

In juni 2015 was de haven van Scheveningen voor het eerst de locatie van een pitstop van de Volvo Ocean Race, de grootste zeilrace ter wereld. Dit evenement was met ruim 125.000 bezoekers in de race village en een besteding van een kleine € 3 mln. een groter succes voor Den Haag dan verwacht. Het evenement leverde hierbij een bijdrage aan zowel de gemeentelijke ambities op het gebied van top- en breedtesport, als aan de economie van de stad en de haven van Scheveningen in het bijzonder.

Detailhandel

Het nieuwe Actieprogramma Winkelstad is vlak voor de zomer in 2015 vastgesteld (RIS 281552) en is in uitvoering. Naast voortzetting van het huidige instrumentarium (winkelstraatmanagers, gebiedsondersteuning) zijn hierin ook nieuwe accenten gelegd, bijvoorbeeld op het gebied van smart shopping, ambulante handel (Nota Markten, Straathandel en Kiosken, RIS 283882) en parkeren. Al deze actiepunten zijn in gang gezet in samenwerking met de winkeliersverenigingen/Bedrijven Investeringszones (BIZ).

Extra aandacht wordt hierbij gegeven aan de prioritaire winkelgebieden, waaronder de Leyweg, Laak, Betje Wolffstraat en Loosduinse Hoofdplein. De aanpak Noordeinde (RIS 283931) is in uitvoering en actieplannen zijn in ontwikkeling voor de Appelstraat, Vlierboomstraat en het Belgisch Park. Op basis van de nieuwe permanente BIZ-wet zijn nieuwe BIZ'zen ingesteld en bestaande BIZ'zen verlengd.

In 2015 zijn de voorbereidingen getroffen voor de ontwikkeling van een fonds dat economische activiteiten in Transvaal en de Schilderswijk stimuleert ('Haags Veen fonds').

Horeca

In 2015 is overlegd met ondernemers en betrokkenen ter voorbereiding van het horecabeleid 2016. Door de inzet van accountmanagement en het Ondernemersportaal zijn vele horecaondernemers begeleid en geadviseerd. MaMa Kelly op de Binckhorst en de nieuwe horecazaken op De Pier hebben veel publiciteit gegeneerd. Bovendien zijn veel Haagse Horecagelegenheden in 2015 in de prijzen gevallen, zoals Hilton The Hague (favoriet hotel op diverse boekingsites), Han Ting Cuisine (Restaurant Award voor beste Aziatische restaurant) en Bobby van Galen, oprichter en eigenaar van het rijdende tramrestaurant Hoftramm, mag zich een jaar lang F&B Professional of the Year noemen.

3) Acquisitie internationale congressen en bedrijven

Congressen/World Forum

Met de Global Conference on Cyberspace (GCCS) was Den Haag in 2015 voor de tweede keer in korte tijd gastheer van een wereldtop. Dit congres heeft over de hele wereld positieve publiciteit opgeleverd voor de stad en het World Forum. In december is bekend gemaakt dat Den Haag het bid heeft gewonnen voor het One Young World congres in 2018.

Internationale, meerdaagse congressen zoals de GCCS hebben een positief effect op de economie en werkgelegenheid van Den Haag. Internationale congresbezoekers geven gemiddeld per dag veel geld uit, wat ten gunste komt aan lokale bedrijven zoals catering, hotels, restaurants, taxi's en toeleveranciers. Dit betekent vooral werkgelegenheid voor jongeren en lager opgeleiden. Daarnaast versterken congressen de kenniseconomie en de internationale positionering van Den Haag.

Het The Hague Convention Bureau heeft als primaire taak om dergelijke congressen naar Den Haag toe te halen door middel van marketing, acquisitie en relatiebeheer. Zoals gepland, kon het bureau door middel van de gemeentelijke bijdrage (€ 1,0 mln.) in 2015 uitbreiden met nieuw personeel en zijn nieuwe activiteiten en programma's opgezet.

Na de overname van het World Forum gebouw in 2013, is meteen gestart met grootschalige onderhoudswerkzaamheden. In 2015 zijn de werkzaamheden aan de buitenzijde afgerond. In de zomer

is gestart met de werkzaamheden aan de binnenzijde en de uitbreiding van het gebouw met een vlakke vloerzaal (Luifelzaal). De Luifelzaal wordt begin 2016 in gebruik genomen. De overige werkzaamheden zullen naar verwachting halverwege 2017 afgerond zijn. In 2015 is € 6,6 mln. besteed aan de onderhoudswerkzaamheden en de daaraan gerelateerde advieskosten.

Acquisitie van bedrijven

Sinds 1 januari 2015 is de gemeente Den Haag de enige participant van de West Holland Foreign Investment Agency (WFIA), die verantwoordelijk is voor de acquisitie van internationale bedrijven naar Den Haag. De regionale ontwikkelingsmaatschappij Innovation Quarter is verantwoordelijk voor de acquisitie van bedrijven in de sector Security. De afspraken over acquisitie zijn regionaal en nationaal vastgelegd in convenanten met de rijksoverheid en andere regionale acquisitieorganisaties. In 2015 heeft de WFIA in samenwerking met de gemeente Den Haag een pilot uitgevoerd met betrekking tot de acquisitie van NGO's. De WFIA begeleidde in 2015 44 buitenlandse bedrijven naar de Haagse regio, goed voor 350 nieuwe arbeidsplaatsen.

MKB en dienstverlening

In 2015 is weer een deel van de gemeentelijke regelgeving vereenvoudigd (Red Tape), bijvoorbeeld met de invoering van de Algemene Subsidieverordening. Hiermee is het proces van subsidieverlening in grote mate gestroomlijnd. Er is een start gemaakt om bij gemeentelijke aanbestedingen nog meer oog te hebben voor het lokale MKB. Met de Kamer van Koophandel is een netwerkbijeenkomst voor zzp'ers in de Caballerofabriek georganiseerd. Er komt integraal gemeentelijk beleid voor het ondersteunen van kleine MKB'ers en zzp'ers.

Relatiebeheer

Den Haag heeft accountmanagement in alle sectoren. In 2015 is het aantal accountmanagers uitgebreid. Naast veel individuele contacten met en specifieke bijeenkomsten voor ondernemers, zijn diverse algemene relatiebijeenkomsten voor Haagse bedrijven georganiseerd, waaronder de Prinsjesdaglunch, de OndernemersOntbijten en het Ondernemersplein. Tijdens het Ondernemersplein is de Zilveren Ooievaar uitgereikt, aan het bedrijf Secrid.

Bedrijfsruimte en bedrijventerreinen

Het Actieprogramma Kleinschalige Bedrijfshuisvesting is in 2015 voortgezet. Er zijn een tiental locaties gerealiseerd, vooral in Laak en de Binckhorst. In de Uitenhagestraat worden meerdere bedrijfsruimten via Kleinschalig Opdrachtgeverschap (her)ontwikkeld.

Bureau Steenworp heeft in 2015 diverse (startende) bedrijven, organisaties en instellingen geadviseerd in hun huisvestingsbehoeften in de gemeente Den Haag. Bureau Steenworp stelt een eigen jaarverslag op. Wat betreft bedrijventerreinen is in 2015 de laatste fase van de verduurzaming van het bedrijventerrein Zichtenburg, Kerketuinen, Dekkershoek afgerond. In de Nota van Uitgangspunten Binckhorsthaven is vastgesteld dat het te transformeren bedrijfsgebied Binckhorst rond de Caballerofabriek en Binck36 een goed klimaat biedt voor vestiging van creatieve en innovatieve bedrijven.

Citymarketing

In 2015 heeft de gemeente samen met partners in de stad diverse activiteiten ondernomen om Den Haag te profileren als aantrekkelijke stad. Hiervoor zijn per doelgroep specifieke middelen ingezet die variëren van online en offline media tot het aanbieden van marketingmateriaal dat door Haagse partijen kan worden gebruikt wanneer zij de stad promoten. Onderzoek toont aan dat dergelijke activiteiten een positief effect hebben op het imago van de stad. Zo heeft een steeds grotere groep mensen een positief beeld van de stad en vindt een steeds grotere groep dat Den Haag haar positie als Internationale Stad van Vrede en Recht waarmaakt (met name inwoners). Ook internationale congressen en evenementen zoals de Global Conference on Cyberspace, de Volvo Ocean Race en het WK Beachvolleybal hebben de stad het afgelopen jaar de mogelijkheid gegeven om zich internationaal te presenteren. De Aanpak

Haagse Citybranding 2020 (RIS 288025) is in december door de gemeenteraad vastgesteld en vormt de komende jaren de basis van de Haagse citybranding samen met partners in de stad.

Toelichting financieel resultaat Citymarketing

€ 0,5 mln. V/I

In 2015 waren de laatste middelen uit de vorige coalitieperiode beschikbaar alsook middelen uit de nieuwe coalitieperiode. Het extra budget is vooral gebruikt om evenementen in 2015 te ondersteunen, zoals het Wereldkampioenschap Beach Volleybal en de Wereldtentoonstelling (Expo) in Milaan. Maar aangezien de transitie van CityMarketing naar CityBranding vanaf 2016 wordt ingezet (zie bovengenoemd raadsbesluit eind december), zijn niet alle extra middelen besteed in 2015.

Industrieschappen

De gemeente is belanghebbende bij het Industrieschap de Plaspoelpolder en het Bedrijvenschap Harnaschpolder. Ontwikkelingen worden hieronder en in de paragraaf Verbonden Partijen toegelicht. De realisatie van bedrijventerrein Wateringse Veld in het Industrieschap de Plaspoelpolder is vrijwel voltooid. Van de locatie Hoornwijck is een deel van de N-kavel door het industrieschap verkocht aan de gemeente Den Haag voor de aanleg van de Rotterdamsebaan. Harbour Village in de Plaspoelpolder wordt met succes in de markt gezet: de 1^e en 2^e fase zijn uitverkocht en opgeleverd, de 3^e fase is in verkoop. In het complex Helix Businesspark (eigendom van het industrieschap) heeft een aantal verhuur- en verkooptransacties plaatsgevonden.

Voor het Bedrijvenschap Harnaschpolder zijn de ontwikkelende volgende. In 2015 zijn nieuwe bestemmingsplannen voor Harnaschpolder Noord en Zuid en het onteigeningsplan (Harnaskade) vastgesteld. De nieuwe marktstrategie en planologische kaders in combinatie met de opening van de verlengde A4 hebben geleid tot een toename in de interesse voor dit terrein. In 2015 is totaal 2,7 hectare (ha) grond uitgegeven, waaronder 1,7 ha aan DHL. Tevens is een overeenkomst gesloten voor de uitgifte in 2016 van 4 ha voor een expeditiecentrum. Door beroepsprocedures schuift de uitgifte van 5,1 ha voor een bouwmarkt door naar 2016. Dankzij gezamenlijke inspanningen om de jaarrekeningen van 2012 t/m 2014 en de begroting 2016 in te dienen, heeft de provincie het preventief toezicht op het bedrijvenschap beëindigd.

Zeehavens

De Agenda Scheveningen Haven is in 2015 vastgesteld. Ontwikkeling van visserij, watersport, offshore-dienstverlening en innovatieve bedrijvigheid heeft prioriteit. De omzet van de visafslag en het aantal bezoekers is fors gegroeid. Eind 2015 is een bedrijvenloods begonnen om bedrijven te interesseren voor vestiging in Scheveningen Haven en om de huisvestingsvraag van bestaande en nieuwe bedrijven te koppelen aan het bestaande en nieuw te ontwikkelen vastgoed in de haven. Ook is ingezet op innovaties in de haven, waarbij het begrip Innoport moet zorgen voor clustering van maritieme innovaties. Het 'Innosportlab Zeilen' is in 2015 financieel en inhoudelijk ondersteund.

In 2015 zijn de onderloopshoed van de kademuuren en de waterbodemp van de Pijp (de doorvaart van de 1^e naar de 2^e Haven) hersteld. In de 2^e Haven is bij de jachtclub een nieuwe calamiteitensteiger aangelegd en aan de gemeentelijke steigers zijn twee nieuwe gangways aangelegd. De steigers zijn daarmee beter en veiliger toegankelijk geworden. In de 3^e Haven is de kademuur aan de korte zijde vervangen die inmiddels dienst doet als een permanente afmeerplaats voor de watertaxi. De watertaxi is in 2015 als experiment positief geëvalueerd en wordt voortgezet.

Verloop van Financiële cijfers

Reserves	Uitkomst 2015			Begroting 2015		
	Dot.	Onttr.	Vrijval	Dot.	Onttr.	Vrijval
Reserve Wervingsfonds	0	1.756	0	0	1.756	0
Reserve Overcommitting D2	0	53	0	0	314	0
Reserve Stadseconomie	0	2.844	0	0	4.375	0
Reserve World Forum Convention Center	7.438	6.647	0	7.438	8.000	0
Reserve Stedelijke Ontwikkeling	7.837	4.401	0	7.837	5.345	0
Reserve Fonds Economische Structuurversterking	20.000	2.630	0	20.000	3.000	0
Totaal	35.275	18.331	0	35.275	22.790	0

Er is minder uit reserves onttrokken dan begroot, vooral wegens onderbesteding. Dit is inhoudelijk toegelicht bij het financieel resultaat onder het kopje neutrale volumeontwikkelingen.

Voorzieningen	Uitkomst 2015			Begroting 2015		
	Dot.	Best.	Vrijval	Dot.	Best.	Vrijval
n.v.t.	0	0	0	0	0	0
Totaal	0	0	0	0	0	0

Investerings MIP	Uitkomst 2015			Begroting 2015		
	Totaal	Gem.	Derden	Totaal	Gem.	Derden
World Forum Convention Center (WFCC)	729	729	0	0	0	0
Zeehavens	2.623	2.506	117	1.967	1.280	687
Totaal	3.352	3.235	117	1.967	1.280	687

Door de komst van de Volvo Ocean Race heeft de vervanging van de kopkade Derde Haven (onderdeel van de plannen voor de havens) – in 2015 plaatsgevonden, terwijl dit oorspronkelijk in een later jaar zou plaatsvinden. Daarom is voor Zeehavens meer besteed in 2015 dan begroot. De investering voor het WFCC betreft de realisatie van een nieuwe ruimte onder de bestaande luifel van het World Forum gebouw. Deze ruimte wordt begin 2016 in gebruik genomen. De investering heeft in 2015 plaatsgevonden en is in 2015 als “activa in aanbouw” geactiveerd.

Bestedingen t.l.v. vooruitontvangen of nog te ontvangen publiekrechtelijke middelen	Vooruit ontv.	Nog te ontv.	Begroot
Efro kansen voor West Prio 1 en 3	2.770	0	2.250
Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling (Kansen voor West)	0	0	0
Provinciale subsidies	849	0	0
Rijkscofinanciering Efra kansen voor West Prio 1 en 3	0	0	250
Samenwerking Vrede en Recht	68	0	0
Totaal	3.687	0	2.500

Het project Zichtenburg Kerketuinen Dekkershoek is tot definitieve afrekening gekomen in 2015, hierbij is ook een provinciale subsidie afgerekend.

Verloop eindsaldi balans 31-12	Uitkomst			Begr.
	2014 voor res.best.	2014 na res.best.	2015	2015
Reserves	31.443	31.443	48.387	43.928
Voorzieningen	0	0	0	0
Resterende investeringen (bruto, incl. derden)	5.335	5.335	2.003	3.388
Nog te besteden publiekrechtelijke middelen (overl. pass.)	15.867	15.867	15.435	n.v.t.
Nog te ontvangen publiekrechtelijke middelen (overl. act.)	0	0	0	n.v.t.

De balans laat zien dat de omvang van reserves flink is toegenomen ten opzichte van 2014. Dit komt doordat de reserve Fonds Economische Structuurversterking in 2015 is gevuld. Als gevolg van de toegelichte onderbesteding is de omvang van reserves hoger dan begroot.

2.12 Programma Sport

Coördinerend portefeuillehouder: Rabin Baldewsingh

Hebben we bereikt wat we hebben beoogd?

Het doel van het programma Sport is dat zo veel mogelijk Hagenaars regelmatig en intensief sporten op een prettige en verantwoorde manier en bij voorkeur in georganiseerd verband. Sport brengt immers mensen bij elkaar, activeert en draagt bij aan een gezonde leefstijl. Sportaccommodaties en sportverenigingen zijn ontmoetingsplaatsen bij uitstek en bieden een sociale structuur. Deze maatschappelijke rol kan worden vergroot als verenigingen en hun accommodaties zich doorontwikkelen tot buurthuis voor jong en oud. Daarnaast versterken topsportprestaties en evenementen het positieve beeld van de stad.

In 2015 is een nieuwe sportnota vastgesteld in de raad (RIS283153). De nota 'Sport maakt Den Haag sterker, Den Haag sportief in beweging' is een langetermijnvisie voor 15 jaar. De nota is tot stand gekomen in nauwe interactie met alle belangrijke sport-, zorg-, onderwijs-, welzijns- en buurtorganisaties en met nationale organisaties zoals sportbonden en kenniscentra. Hiervoor werden drie expertmeetings, twee stadsgesprekken en een eindcongres georganiseerd waar in totaal meer dan 400 vertegenwoordigers van organisaties aan meededen.

De gemeente organiseert haar aanpak langs drie pijlers:

- Sport- en spelaccommodaties; binnensport;
- Sportverenigingen;
- Groene sportvelden en terreinen; buitensport.

De ambities van de gemeentelijke sportnota zijn om alle Hagenaars te betrekken bij sport vanwege het plezier, de passie en de energie die sport geeft. Daarnaast speelt sport een rol bij verbinding, ontmoeting en gezondheid. De sportdeelname van Hagenaars is in 2015 nagenoeg gelijk gebleven.

Prestatie indicator	Nulmeting 2014	Realisatie 2015	Begroting 2015
1. Aantal deelnemers laagdrempelige sportstimuleringsprojecten (t.w. via projecten combinatiefunctionarissen/buurt sportcoaches en deelnemers schoolsporttoernooien, wekelijks aantal)	14.000*	Nog niet bekend	
2. Aantal topsporters/talenten per jaar	229	257	
* wekelijkse aantallen, geen unieke deelnemers Bron: 1. som aantallen uit inhoudelijke rapportages combinatiefunctionarissen/buurt sportcoaches, 2. topsporters met status opgave NOC*NSF			

Effect indicator	Nulmeting 2014	Realisatie 2015	Begroting 2015
Tevredenheid bezoekers			
-Gemeentelijke sporthallen	7,0	7,2	
-Gemeentelijke zwembaden	7,3	7,5	
2. Vitale verenigingen: % verenigingen dat in staat is, nu en in de toekomst eigen sporten aan te bieden aan eigen en potentiële leden.	53%	N.B. Tweejaarlijks onderzoek.	
Bron: 1. Stadspanel en 2. tweejaarlijks vitaliteitsonderzoek gemeente			

Kengetal	Kengetal (11-2014)	Realisatie 2015	Begroting 2015
Het percentage Hagenaars dat meer dan 12 keer per jaar sport (RSO-definitie)	67%	66%	
Het percentage Hagenaars dat lid is van een sportvereniging	43%	49%	
Bron: Stadspanel			

Wat hebben we gedaan en wat heeft het gekost?

(bedragen x € 1.000,-)

	Uitkomst 2015	Actuele begroting 2015	Resultaat 2015	Ontwerp- begroting 2015	Uitkomst 2014
Lasten	59.723	62.459	2.736 V	66.573	64.446
Baten	8.635	10.005	1.370 N	10.045	9.201
Saldo exclusief reserves	51.088 N	52.454 N	1.366 V	56.528 N	55.245 N
Dotaties aan reserves	1.400	1.400	-	-	2.300
Onttrekkingen aan reserves	111	1.305	1.194 N	955	7.450
Saldo inclusief reserves	52.377 N	52.549 N	172 V	55.573 N	50.095 N

(incl. dotaties en onttrekkingen, bedragen x € 1.000,-)

Activiteiten in 2015	Uitkomst 2015			Begroot saldo 2015	Resultaat 2015
	Lasten	Baten	Saldo		
Sport- en spelaccommodaties	16.490	5.891	10.599 N	11.018 N	419 V
Sport- en spelaccommodaties (vastgoed)	7.717	111	7.606 N	7.674 N	68 V
Sportverenigingen	18.164	221	17.943 N	17.676 N	267 N
Groene sportvelden en terreinen	12.157	1.581	10.577 N	10.457 N	120 N
Groene sportvelden en terreinen (vastgoed)	6.595	942	5.652 N	5.724 N	72 V
Totaal	61.123	8.746	52.377 N	52.549 N	172 V

Pijler 1: Sport- en spelaccommodaties

De gemeente exploiteert zeven zwembaden en zestien sporthallen. In 2015 zijn de gemeentelijke zwembaden door 1.380.000 bezoekers gebruikt voor onder andere wedstrijdzwemmen, waterpolo, recreatief zwemmen, leszwemmen en schoolzwemmen. Dit zijn ongeveer 80.000 bezoekers minder dan in 2014, mede veroorzaakt door de sluiting van het Hofbad van zes weken en het Zuiderpark van drie weken in de zomervakantie voor werkzaamheden.

In 2015 zijn de volgende renovaties uitgevoerd:

- Zwembad Houtzagerij: vervanging van plafonds, renovatie horecagelegenheid en kleedkamers;
- Sporthal Oranjeplein: renovatie kleedkamers en verkeersruimten en vervanging scheidingswanden;
- Zwembad Zuiderpark: renovatie horecagelegenheid.

In twee zwembaden zijn roestvrijstalen onderdelen in de bouwkundige constructieve delen vervangen. Voor het herstel van de entree en de perrons (het loopgedeelte rond de bassins) was het noodzakelijk om zwembad het Hofbad in de zomer zes weken te sluiten. Er is veel aandacht besteed aan energiebesparende maatregelen en de toepassing van duurzame materialen. Op sporthal Leidschenveen zijn zonnepanelen geplaatst en in de Houtzagerij en op het Oranjeplein is LED-verlichting aangebracht. In het zwembad Zuiderpark zijn de zonnecollectoren vervangen en is de technische installatie geoptimaliseerd. Voor sporthal Gaslaan zijn de voorbereidingen getroffen om gezamenlijk met de Groene Regentes zonnepanelen te plaatsen op het dak.

Op 26 maart 2015 is de eerste paal geslagen voor de Sportcampus Zuiderpark: een gezamenlijk initiatief met de Haagse Hogeschool en ROC Mondriaan voor een internationaal aansprekende (top)sport- en onderwijsvoorziening. De sportvoorzieningen bestaan uit een topsporthal, een dubbele breedtesporthal, een turnhal, een beachhal, een dojo, danszaal en vier gymzalen. Het onderwijscluster bestaat uit een doorlopende leerlijn van MBO (ROC Mondriaan, Sport en Bewegen), HBO (Haagse Hogeschool, academie voor sportstudies) en universiteiten (TU Delft, VU Amsterdam). De planning is dat de Sportcampus Zuiderpark eind 2016 bouwkundig wordt opgeleverd en na inrichting, in 2017 in gebruik kan worden genomen.

In 2015 is met de Stichting Turnen Den Haag overeenstemming bereikt over, in ieder geval tot oplevering van de Sportcampus Zuiderpark, het gebruik van de tijdelijke turnhal aan de Groen van Prinstererlaan. Ditzelfde geldt voor de Nederlandse Volleybal Bond (Nevobo) voor het gebruik van sporthal Lindoduin.

Toelichting financieel resultaat Sport- en spelaccommodaties

€ 0,5 mln. V/I

Bedrijfsvoering/Overige goederen en diensten

€ 0,6 mln. V/I

In de kosten van bedrijfsvoering en de overige goederen en diensten zijn voordelen opgetreden, € 0,3 mln. bij de zwembaden en € 0,3 mln. bij de sporthallen. De exploitatie is lager uitgevallen dan begroot. Zo zijn als gevolg van de milde temperaturen en de variërende tarieven de kosten dit jaar lager uitgevallen. Daarnaast zijn er energiebesparende maatregelen getroffen die nog niet waren begroot.

Salarissen/Inhuur derden

€ 0,2 mln. N/I

Bij de zwembaden en sporthallen wordt gewerkt met een flexibele schil. In de vaste formatie wordt vacaturruimte aangehouden (€ 0,9 mln.) die dient ter dekking van de inhuur van flexibel personeel waarmee pieken worden opgevangen (€ 1,1 mln.). Er worden maatregelen genomen om te zorgen dat dit per saldo neutraal zal zijn.

Overige

€ 0,1 mln. V/I

Neutrale verschillen

Door een wijziging in de regelgeving worden de baten voor schoolzwemmen als negatieve last geboekt (€ 1,5 mln.). Hierdoor ontstaat een voordeel op de lasten en een nadeel op de baten, wat per saldo neutraal is. Met ingang van 2016 wordt dit in de begroting opgenomen.

Pijler 2: Verenigingen

Maatschappelijk sterke sportverenigingen

De Haagse sportverenigingen met hun vele vrijwilligers vervullen een belangrijke rol in de Haagse samenleving. De sportverenigingen zijn ontmoetingsplekken waar Hagenaars actief kunnen zijn en hun steentje kunnen bijdragen aan de samenleving. De gemeente ondersteunt Haagse sportverenigingen zowel vraaggericht als proactief. Door het gemeentelijke vitaliteitsonderzoek onder alle Haagse sportverenigingen kan de gemeente sportverenigingen op maat ondersteunen. De helpdesk voor sportverenigingen organiseert expertmeetings, themabijeenkomsten, cursussen en netwerkbijeenkomsten om hun kennis, deskundigheid en netwerk te vergroten.

De gemeente wil de maatschappelijke functie van sportverenigingen verder versterken door het concept van het Buurthuis van de Toekomst verder uit te bouwen. Sportverenigingen kunnen subsidie aanvragen om de accommodatie te verbeteren en worden door de gemeente begeleid bij het opstellen en uitvoeren van een plan daarvoor.

De gemeente agendeert in de sport diverse maatschappelijke thema's. In een convenant met de Koninklijke Nederlandse Voetbal Bond (KNVB) en voetbalclubs worden verenigingen gestimuleerd en ondersteund om actief beleid te voeren op het thema 'Sportiviteit en Respect'. Dit convenant is in 2015 uitgebreid: de John Blankensteijn Foundation is in 2015 gestart met twee pilots voor de acceptatie van homo- en biseksuelen en lesbiennes in de sport. Dit wordt in 2016 geïntensiveerd.

Sportdeelname

Er zijn veel inspanningen van gemeente, partners uit de stad en Hagenaars zelf nodig om te zorgen dat alle Hagenaars -jong en oud, arm en rijk- een leven lang regelmatig kunnen sporten. Dit heeft er mee te maken dat in het digitale tijdperk bewegen en sport onder druk staan. Ook demografische veranderingen (vergrijzing) hebben invloed op de sportdeelname omdat mensen minder sporten als ze ouder worden.

Via de sportcampagne 'Sport zit in iedereen' en via een wijksporaanpak in tien focuswijken met organisaties uit sport, onderwijs, welzijn en zorg zijn Hagenaars in contact gebracht met sport. Dit gebeurt bovenop de programma's waar Den Haag combinatiefunctionarissen (schoolsport- en jeugdsportcoördinatoren) en buurtsportcoaches inzet om jeugd, jongeren, kwetsbare volwassenen, senioren en Hagenaars met een beperking te ondersteunen bij hun sport. Al deze combinatiefuncties worden voor 40% meegefinancierd door het rijk in het kader van de regeling Brede Impuls

Combinatiefuncties. Voor de periode vanaf 2016 is de gemeentelijke cofinanciering structureel opgenomen in de begroting waarmee de inzet van de combinatiefuncties is gewaarborgd.

Door schoolsportcoördinatoren op ruim 85 scholen in het primair onderwijs en 15 scholen in het voortgezet onderwijs is een dagelijks sportaanbod na schooltijd georganiseerd waar wekelijks gemiddeld 10.400 leerlingen aan meededen. Daarnaast zijn 55 sportverenigingen ondersteund met een jeugdsportcoördinator, die trainingen aanbiedt op de scholen en de sportvereniging helpt bij het werven en begeleiden van jeugd.

De gemeente ondersteunt de organisatie van schoolsporttoernooien, de Nationale Sportweek en de Haagse Schoolsport Olympiade met 2500 deelnemers. In de Haagse Sporttuinen in de Schilderswijk, Duindorp, Moerwijk, Stationsbuurt en Transvaal, organiseren scholen op een multifunctioneel sportcomplex gezamenlijk laagdrempelige sportactiviteiten samen met sportverenigingen. In Laak en Escamp is de samenwerking van scholen met de schoolsportclub SCOOOL en het Bouwlust Schoolsportteam mogelijk gemaakt alsmede schoolsportclubs in het speciaal onderwijs.

Op 33 streetsportlocaties (playgrounds, Krajicek playgrounds en Cruiff courts) in acht stadsdelen vond wekelijks zo'n 300 uur aan streetsportactiviteiten plaats, georganiseerd door 16 streetsportleiders. Dat komt neer op 4.035 activiteiten waaraan 81.493 kinderen en jongeren hebben deelgenomen. Voetbal is verreweg de meest aangeboden sport op de pleintjes. Daarnaast waren ook tennis, basketbal, hockey en skaten populair. Naast deze laagdrempelige sportactiviteiten zijn er op de playgrounds negen grootschalige evenementen georganiseerd, zoals de Danone Nations Cup en de Cruiff Courts Kampioenschappen.

De regeling Brede Impuls Combinatiefuncties is ingezet om sportverenigingen te ondersteunen bij het bieden van maatwerk aan onvoldoende actieve volwassenen, mensen met overgewicht, 55-plussers en Hagenaars met een beperking. Voor deze doelgroepen hebben buurtsportcoaches in 2015 bij 15 sportorganisaties speciale programma's georganiseerd, zijn de clubs ondersteund in het versterken van hun volwassenen- en seniorenbeleid en geholpen bij het verhogen van de inzet van het aantal actieve vrijwilligers.

De pilots Sport en Gezondheid in de Schilderswijk, Moerwijk en Laak zijn geëvalueerd in 2015. Het is effectief om zorg-, sport- en buurtorganisaties samen te laten werken om mensen met gezondheidsachterstanden te stimuleren meer te gaan bewegen en sporten.

Voor mensen met een beperking zijn samenwerkingen voortgezet met een aantal sportorganisaties en de belangrijkste zorg- en cliëntenorganisaties zoals MEE, Sophia Revalidatie, Middin en de Nederlandse Vereniging Voor Autisme. Via de beweegcoach zijn individuele Hagenaars met een beperking beter bemiddeld naar passende sportactiviteiten. De drie grootste zorginstellingen Middin, Philadelphia en Gemiva-SVG-groep hebben met de Stichting Sportbelang SGK een samenwerkingsconvenant gesloten over sportinclusief beleid voor mensen met een verstandelijke beperking. De gemeente ondersteunt dit met een buurtsportcoach. Naar aanleiding van een haalbaarheidsonderzoek heeft het college eind 2015 ingestemd met de kandidaatstelling van Den Haag voor de Special Olympics Nationale Spelen 2018, het grootste nationale sportevenement voor mensen met een verstandelijke beperking.

De gemeente heeft Haagse organisaties ondersteund bij het vitaliteitsbeleid voor personeel via de programma's 'Het Fitste bedrijf van Den Haag' en 'Fit en gezond op je werk'. Het interne programma 'Fit en gezond' behaalde succesvolle resultaten, waardoor het vanaf 2016 zal worden gecontinueerd als programma van het Arbo-centrum.

Voor 55-plussers zijn via een gerichte Senior Actief aanpak per wijk in samenwerking met diverse ouderen-, welzijns-, sport- en zorgorganisaties sportstimuleringsprojecten opgezet. Daarnaast kent Den Haag zeven fitplaatsen en vier Olga Commandeurpleinen. De gemeente heeft 55-plussers ondersteund in het gebruik van deze sportieve openbare voorzieningen via introductieprogramma's. Voor de 65-

plussers zijn ook in 2015 'Meer Bewegen voor Ouderen- programma's' en cursussen valpreventie bij welzijnsorganisaties uitgevoerd.

Topsport

De Evaluatie Topsport 2011-2014 blikt terug op het Haagse topsportbeleid. De Haagse aanpak heeft aansprekende resultaten opgeleverd, waaronder de vestiging van 60 topsporters en talenten (beachvolleybal en zeilen) in onze stad en topsportevenementen: WK Nacra 2013 (catamaranzeilen), WK Cross Triatlon 2013, WK Hockey 2014, WK Beachvolleybal 2015 en de Pitstop Volvo Ocean Race in 2015. Door de Haagse aanpak van side-events rond de evenementen is een zichtbare verbinding gemaakt tussen top- en breedtesport. De investeringen in topsport hebben geleid tot het verder ontwikkelen van een cultuur van willen presteren en excelleren. Zo is in 2013 en 2015 het Beachvolleybal Team Nederland uitgeroepen tot het NOC*NSF sportteam van het jaar. De positie van Den Haag als sportstad aan zee is versterkt o.a. zichtbaar door een top-5 notering sinds 2009 in de nationale verkiezing van topsportgemeente van het jaar.

De bevindingen uit de Evaluatie Topsport zijn verwerkt in de nieuwe sportnota 'Sport maakt Den Haag sterker, Den Haag sportief in beweging'. 2015 was een overgangsjaar: tussen twee nota's is gewerkt met incidentele middelen voor het topsportbeleid. Samen met partners in de stad en Den Haag Topsport, is gewerkt aan het optimaliseren van het Haagse topsportklimaat. Zo is met 257 officieel erkende topsporters contact over de educatieve, medische en maatschappelijke ondersteuningsmogelijkheden in de (top)sportcarrière. Ook is er samenwerking en ondersteuning van 12 erkende topsportverenigingen en 9 regionale trainingscentra. Een 3e Nationaal Trainings Centrum ging helaas aan Den Haag voorbij. De Judo Bond Nederland besloot het NTC Judo vanaf 2016 in Papendal te huisvesten.

Topsportevenementen

Met de organisatie van de Volvo Ocean Race en het WK beachvolleybal heeft Den Haag zich in 2015 definitief op de kaart gezet als organisator van grote sportevenementen.

De Volvo Ocean Race vond plaats op 18, 19 en 20 juni 2015 in de haven van Scheveningen. Door de middelen in het Olympisch Fonds kon snel worden ingesprongen op de mogelijkheid om de Pitstop naar Den Haag te halen. Het evenement liet zowel bij bezoekers als bewoners een onuitwisbare positieve en enthousiasmerende indruk achter. Met ruim 125.000 bezoeken in drie dagen en een gemiddeld waarderingscijfer van een 7,8 was de pitstop op zich al geslaagd. De economische impact van € 2,8 mln. (hotelovernachtingen, dagbestedingen, e.d.) maakte er ook economisch gezien een succes van.

Het WK Beachvolleybal vond plaats van 26 juni tot en met 5 juli 2015 in vier speelsteden: Den Haag, Amsterdam, Apeldoorn en Rotterdam. In Den Haag dreef het stadion op de Hofvijver. Het finaleweekend, met de halve finales en finales, heeft plaatsgevonden in Den Haag.

In totaal zijn er in de vier speelsteden bij elkaar 98.000 bezoeken afgelegd waarvan meer dan de helft in Den Haag. De bezoekers waardeerden het WK Beachvolleybal in Den Haag met een 8,3. In aanloop naar het toernooi zijn tientallen side-events georganiseerd voor jong en oud, voor en door scholen, op de pleinen in de wijken, bij verenigingen, bedrijven en diverse andere instellingen.

In 2015 vonden verder de North Sea Regatta, de Sport 1 Open, de City-Pier-City Loop, de Challenge Cup (kunstrijden) en de traditionele jaarlijkse Haagse sportdagen voor rugby, korfbal, handbal en beachsoccer plaats.

Toelichting financieel resultaat Sportverenigingen

€ 0,3 mln. N/ I

Subsidies:

€ 1,0 mln. V/I

Het oude sportcomplex aan de Noordweg/Leyweg wordt vernieuwd. Er komt kunstgras voor de Hockey Club Wateringse Veld. Aan de voorziening Meerjarig onderhoudsplan sportvelden is € 1,3 mln. toegevoegd voor dit complex. Dit is gedekt door de extra middelen voor breedtesportaccommodaties / ondersteuning sportverenigingen (coalitieakkoord) en ruimte in de sportbegroting 2015.

Onttrekking reserves:

€ 1,3 mln. N/I

Het verwerven en organiseren van grote sportevenementen is een beleidsvoornemen van het college. Hiertoe is het Olympisch Fonds ingesteld. Er is € 1,3 mln. voor het WK Beachvolleybal en de pitstop Volvo Ocean Race niet uit deze reserve maar uit de topsportbudgetten betaald, zodat er in het Olympisch Fonds voldoende geld beschikbaar blijft om ook de komende jaren te kunnen meedingen naar internationale sportevenementen.

Pijler 3: Groene sportvelden en terreinen.

De gemeente streeft naar betere sportvoorzieningen door onder andere nieuwbouw en subsidies aan verenigingen voor verbetering van verenigingsaccommodaties. In 2015 zijn op drie complexen kunstgrasvelden aangelegd: BMT (een voetbalveld), Futura/Dubbel Zes (twee korfbalvelden) en HSV DUNO (een voetbalveld). De aanleg van het (extra) kunstgrasveld bij KV Die Haghe is uitgesteld tot 2016 in verband met de vertraging van de bouw van de uitbreiding van Lu Gia Jen (judo).

Verder is er afgesproken dat door grondruil het sportcomplex aan de Leyweg (voormalig Celeritas) in gemeente-eigendom komt. De Hockey Club Wateringse Veld kan hier vanaf september 2016 gebruik van maken. Een (deel)complex aan de Madesteinweg en Mozartlaan op termijn worden daarom herbestemd voor woningbouw.

In 2015 is de tweede fase van de herindeling van de sportvelden Zuiderpark uitgevoerd. Drie grasvelden, drie voetbal- en één multifunctioneel kunstgrasveld en een beachcourt zijn hier aangelegd.

De gemeente ondersteunt sportverenigingen met de regeling 'Investeringssubsidie Accommodaties Sportverenigingen' om renovaties, verbouwingen en nieuwbouw uit te kunnen voeren. In 2015 is hiervoor € 1,5 mln. subsidie verleend aan 24 sportverenigingen. In 2015 is de Haagse Sporttuin Moerwijk opgeleverd. Vanaf 2016 worden daar activiteiten georganiseerd. De officiële opening is in 2016.

Verloop van Financiële cijfers

Reserves	Uitkomst 2015			Begroting 2015		
	Dot.	Onttr.	Vrijval	Dot.	Onttr.	Vrijval
Reserve Olympisch fonds	1.400	111	0	1.400	1.305	0
Totaal	1.400	111	0	1.400	1.305	0

Voorzieningen	Uitkomst 2015			Begroting 2015		
	Dot.	Best.	Vrijval	Dot.	Best.	Vrijval
MOP Groene sportvelden en terreinen	410	47	0	360	197	0
MOP Sport- en spelaccommodaties Sporthallen	876	342	0	858	994	0
MOP Sport- en spelaccommodaties Zwembaden	610	320	0	605	543	0
Recht van opstal sportpark Duno	0	0	0	0	0	0
Voorziening Fiscaliteiten Sport	0	0	0	0	0	0
Voorziening Gebruikersonderhoud sportaccommodaties	2.994	2.295	0	2.994	2.684	0
Voorziening Onderhoud Buitensportaccommodaties	6.695	2.341	0	5.445	5.401	0
Voorziening Onderhoud Buitensportaccommodaties uitvoering	221	341	0	221	341	0
Totaal	11.806	5.686	0	10.483	10.160	0

Voorziening Onderhoud Buitensportaccommodaties: Ten behoeve van het groot onderhoud van de binnensportaccommodaties bestaat een voorziening Meerjaren Onderhoudsplan. De uitvoering van het geplande onderhoud wordt soms vervroegd en soms uitgesteld. Voor het gebruikersonderhoud m.b.t. sport- en spelaccommodaties is in het afgelopen jaar € 2,3 mln. besteed, wat € 0,7 mln. minder is dan verwacht. De helft hiervan heeft betrekking op de zwembaden en de andere helft op de sporthallen. De onderschrijving in 2015 is het gevolg van een versnelling in eerdere jaren (verlichting Waterthor, zwembadinstallatie Zuiderpark, clustering Zuidhage) en uitstel in dit jaar (wandbeplating en recreatiehoek de Blinkerd, zonnecollectoren Overbosch, meevallend onderhoud sporthal Loosduinen). In het afgelopen jaar is € 2,3 mln. minder besteed aan groot onderhoud voor groene sportvelden en terreinen dan verwacht. Dit komt door het doorschuiven van werkzaamheden naar 2016 zoals bij KV Die Haghe en SVH als gevolg van externe ontwikkelingen, het stoppen van Ado Lakers, eigen bijdragen van verenigingen en meevallers bij de afwikkeling van projecten uit het vorige jaar. Er is € 1,3 mln. toegevoegd voor de werkzaamheden aan het sportcomplex Noordweg/Leyweg.

Investerings MIP	Uitkomst 2015			Begroting 2015		
	Totaal	Gem.	Derden	Totaal	Gem.	Derden
Groene sportvelden en terreinen	9.990	9.990	0	20.673	20.673	0
Sport en spelaccommodaties	187	187	0	221	221	0
Totaal	10.177	10.177	0	20.894	20.894	0

De bestedingen m.b.t. Sportcampus Zuiderpark en de aanleg van velden zijn in 2015 € 11 mln. lager dan begroot. Dit komt vooral doordat discussie is ontstaan met de aannemer over de kwaliteit van de werkzaamheden, waardoor een deel van de werkzaamheden nog niet tot uitvoering is gebracht. Er wordt afgerekend naar de stand van het werk en niet vooruit betaald. Inmiddels is overeenstemming met de aannemer bereikt en worden de werkzaamheden in volle gang voortgezet. De kosten worden geherfaseerd.

Bestedingen t.l.v. vooruitontvangen of nog te ontvangen publiekrechtelijke middelen	Vooruit ontv.	Nog te ontv.	Begroot
n.v.t.	0	0	0
Totaal	0	0	0

Verloop eindsaldi balans 31-12	Uitkomst			Begr.
	2014 voor res.best.	2014 na res.best.	2015	2015
Reserves	2.251	2.251	3.540	2.346
Voorzieningen	10.753	10.753	16.873	11.077
Resterende investeringen (bruto, incl. derden)	47.439	47.439	37.262	26.545
Nog te besteden publiekrechtelijke middelen (overl. pass.)	0	0	0	n.v.t.
Nog te ontvangen publiekrechtelijke middelen (overl. act.)	0	0	0	n.v.t.

2.13 Programma Verkeer en Milieu

Coördinerend portefeuillehouder: Tom de Bruijn

Hebben we bereikt wat we hebben beoogd?

Doelstelling van het programma Verkeer is het waarborgen van een duurzame bereikbaarheid van de stad. Bij bereikbaarheid ligt de nadruk op een beperkt aantal locaties in de stad, de 'toplocaties'. Bij duurzaamheid ligt de nadruk onder andere op de zorg dat het doorgaande autoverkeer niet door de Haagse woon- en leefgebieden rijdt en op het beheersen van de parkeerdruk op straat. Er wordt uitgegaan van een beheerste groei van het autoverkeer dat moet worden bereikt door het aanbieden van goede duurzame alternatieven (fiets, openbaar vervoer en P&R). Het doel is dat de stad goed bereikbaar en verkeersveilig is voor alle vormen van vervoer.

Doelstelling van het programma Milieu is het streven naar een gezond milieu en een duurzame stad waarin het goed wonen, werken en recreëren is. Om een goede milieukwaliteit te behouden en te bevorderen heeft Den Haag de beschikbare instrumenten ingezet op grond van landelijke wet- en regelgeving en eigen Haagse ambities ten aanzien van o.a. lucht, geluid, bodem, vergunning en handhaving en milieueducatie.

Topindicator	Realisatie 2013	Realisatie 2014	Begroting 2015	Realisatie 2015
Reistijdenmatrix van verkeersstromen				
Gemiddelde trajectsnelheid auto:				
Regionale hoofdwegen min 35-40 km/uur	63%	71%	>71%	72%
Stedelijke hoofdwegen min 20-25 km/uur	74%	70%	>71%	71%
Reistijd stadsrand tot toplocaties in minuten	zie traject snelheid			

Topindicator	Realisatie 2013	Realisatie 2014	Begroting 2015	Realisatie 2015
Het aantal buurten met een parkeerdruk van meer dan 90%	28	22	16	19*

**In 19 buurten in Den Haag was de parkeerdruk in 2015 boven de 90%. Dit is de stand van mei 2015. In de Parkeerbrief 2015 staat om welke buurten het gaat en hoe het college in die buurten het parkeerprobleem aanpakt. De afgelopen maanden hebben nieuwe parkeeronderzoeken plaats gevonden. Deze zullen medio 2016 bekend worden gemaakt.*

Topindicator	Realisatie 2013	Realisatie 2014	Begroting 2015	Realisatie 2015
Vervoerswijze van Haagse burgers in % verplaatsingen per categorie.				
Auto	32	36	31,4	Nnb
Openbaar Vervoer	18	13	18,4	Nnb
Fiets	17	21	17,2	Nnb
Lopen	33	30	33,0	Nnb

Nnb: kengetallen zijn pas na de zomer 2016 beschikbaar

Wat hebben we gedaan en wat heeft het gekost?

In programma 13 worden de inspanningen van het college verantwoord om de stad bereikbaar te houden, en om met name de luchtkwaliteit te verbeteren en de geluidsoverlast terug te dringen. Dit doen we voor de huidige bewoners en bezoekers, en voor toekomstige werkers. In totaal wordt op dit programma € 99 mln. verantwoord. Zo is in 2015 voor de aanleg van parkeerplekken op straat in woonbuurten € 35 mln. uitgegeven, voor de aanleg van straten, wegen en pleinen € 24 mln., voor verkeers-management en -maatregelen € 17 mln., voor de groei van het openbaar vervoer € 5 mln., voor

milieuvergunningen € 5 mln., en voor bodembescherming en -sanering € 4 mln. Verder worden hier de uitgaven voor milieueducatie verantwoord, vooral door de stadsboerderijen.

Hierna wordt eerst het financieel resultaat van het totale programma gepresenteerd, daarna de financiële resultaten per afzonderlijke activiteit, en vervolgens nog de toelichtingen op enkele belangrijke onderdelen.

(bedragen x € 1.000,-)

	Uitkomst 2015		Actuele begroting 2015		Resultaat 2015		Ontwerp- begroting 2015		Uitkomst 2014
Lasten	88.880		95.167		6.288	V	107.604		100.066
Baten	48.334		46.622		1.712	V	45.003		47.135
Saldo exclusief reserves	40.546	N	48.545	N	7.999	V	62.601	N	52.931
Dotaties aan reserves	10.365		10.365		-	-	3.210		26.282
Onttrekkingen aan reserves	13.381		17.726		4.345	N	25.697		32.367
Saldo inclusief reserves	37.530	N	41.184	N	3.654	V	40.115	N	46.845

Toelichting financieel resultaat

Het resultaat van programma 13 Verkeer en Milieu bedraagt € 3,7 mln. voordelig. Dit resultaat is met name het gevolg van het terughoudend omgaan met beheer- en onderhoudsbudgetten parkeerautomaten en compenserende kostenmeevallers op de apparaatslasten vooruitlopend op de invoering van scanauto's in 2016. Hiertegenover staan lagere opbrengsten uit vergunningen en naheffingen. Per saldo levert dit een voordeel op van € 2,6 mln. Verder een voordeel van € 1 mln. omdat 9 VRI's nog niet zijn vervangen door een langdurig en daardoor pas laat in 2015 afgerond aanbestedingstraject. Een voordeel van € 0,6 mln. is behaald op de subsidie van toegankelijkheid openbaar vervoer omdat de vervanging per bushalte goedkoper is geworden en er minder bushaltes zijn vervangen. Tot slot zijn overige kleinere mee- en tegenvallers behaald, deze zijn per saldo € 0,6 mln. negatief.

Neutrale ontwikkelingen: Reserve Stedelijke Ontwikkeling (€ 2,4 mln.)

In 2015 is er minder onttrokken aan de Reserve Stedelijke Ontwikkeling op het onderdeel Stedelijke Wegen, omdat de eindafrekening van diverse deelprojecten, A12/Maanweg en Herinrichting Rijswijkseweg + Verleggen riolering Rijswijkseweg, in 2016 plaats vindt. Verder is de communicatie over Verkeer in de diverse projecten opgepakt en was er minder noodzaak tot een apart communicatietraject. Tot slot was voor het MIRT onderzoek Bereikbaarheid Rotterdam Den Haag minder inzet van Den Haag nodig.

Majeure afwijkingen 2015 t.o.v. 2014

Het saldo inclusief reserves 2015 is met circa 9,3 mln. afgenomen. Dit heeft vooral te maken met een versnelde afschrijving op de activawaarde van het project Rotterdamsebaan in 2014.

Verder is in 2014 circa € 14 mln. meer gedoteerd aan de reserve de Reserve Stedelijke Ontwikkeling voor verkeersprojecten waaronder Herinrichting Rijswijkseweg, Meerjarenprogramma Fiets, Erasmusweg, Kruising Duinstraat Scheveningseweg, Meerkosten Noordwestelijke Hoofdroute (NWHR). In 2014 is circa 10 mln. meer vrijgevallen uit reserves. Dit betreft vooral de reserves Verstratingfonds, Geluid, Parkeren en Netwerk RandstadRail. Deze vrijvallen zijn ten gunste gekomen van de financiële ruimte bij de begrotingsretraite.

In de volgende tabel zijn de verschillen per begrotingsproduct weergegeven.

(incl. dotaties en ontrekkingen, bedragen x € 1.000,-)

Activiteiten in 2015	Uitkomst 2015			Begroot saldo 2015	Resultaat 2015
	Lasten	Baten	Saldo		
Aanleg wegen, straten en pleinen	23.821	7.064	16.757 N	17.356 N	599 V
Verkeersmanagement	6.745	-	6.745 N	7.296 N	551 V
Verkeersmaatregelen	9.770	1.693	8.077 N	7.931 N	146 N
Verkeersmaatregelen (vastgoed)	8	-	8 N	9 N	1 V
Parkeren op straat	35.440	1.619	33.821 N	37.226 N	3.405 V
Parkeren op straat (vastgoed)	58	-	58 N	70 N	12 V
Parkeergarages	1.301	22	1.279 N	1.234 N	45 N
Baten parkeerbelasting	-	42.859	42.859 V	43.667 V	808 N
Groei aandeel openbaar vervoer	4.558	1.439	3.118 N	2.976 N	142 N
Milieubeleid en milieubeheer	4.137	1.646	2.491 N	2.528 N	37 V
Milieueducatie (exclusief stadsboerderij)	3.507	490	3.017 N	3.141 N	124 V
Milieueducatie (exclusief stadsboerderij) (vastgoed)	-34	-	34 V	35 V	1 N
Milieuvergunningen	5.421	-	5.421 N	5.472 N	51 V
Bestrijding geluidshinder	241	-	241 N	248 N	7 V
Bodembescherming en bodemsanering	4.272	4.884	612 V	602 V	10 V
Totaal	99.245	61.715	37.530 N	41.184 N	3.654 V

Er is daarnaast voor circa € 117,1 mln. geïnvesteerd in de verkeersinfrastructuur. In de tabel hieronder zijn de projecten met een financieel belang van € 2,5 mln. of meer opgenomen.

Investeringsprogramma	Bruto investeringen 2015	Bijdrage MIP 2015	Subsidies en bijdragen derden 2015	Bijdrage voorzieningen 2015	Bijdrage Reserves 2015
Trekvliesstracé (Rotterdamsebaan)	36.008		36.008	-	-
Haags Startstation Erasmuslijn (HSE)	25.499		25.499	-	-
Netwerk Randstadrail	18.465		12.690	-	5.775
Milieu- en Verkeersnormering (Neherkade)	13.428	12.489	939	-	-
Meerjarenplan Fiets 2011-2014	6.096	832	5.264	-	-
Dynamisch Verkeersmanagement	3.972		3.972	-	-
Noordwal/Veenkade (VCP 210.2.02)	3.032	2.468	564	-	-
Overige projecten < € 2,5 mln	10.850	3.862	6.756	-	232
Eindtotaal	117.350	19.651	91.692	-	6.007

Deze projecten zijn hieronder toegelicht onder de begrotingsproducten.

Aanleg straten, wegen en pleinen

Neherkade

Onder het Leeghwaterplein is een 160 meter lange tunnel voor het doorgaande autoverkeer gebouwd, bovengronds is een rotonde aangelegd. Daarnaast is de fietsroute langs de Laakweg verbeterd. De tunnel is vanaf april 2015 geopend voor het verkeer. De uitvoering van het project is succesvol verlopen mede door de gekozen innovatieve contractvorm waarmee de kennis en ervaring in de markt optimaal is benut. Op de gemeentelijke investering is in 2015 een voordeel van ruim € 12 mln. behaald. Dit komt door een aanbestedingsvoordeel, lagere uitvoeringskosten, lagere VAT kosten en vrijval in de post onvoorzien. In het hoofdstuk Projecten 4.2 wordt nader ingegaan op de Neherkade.

Rotterdamsebaan

De aanbesteding van het hoofdcontract is in 2015 afgerond en het werk is gegund. De tunnel in de Rotterdamsebaan krijgt de naam 'de Victory Boogie Woogie'.

Daarnaast is het tijdelijke parkeerterrein voor Drievliet ingericht en zijn de herinrichtingen van de Binckhorstlaan-Noord, de Mercuriusweg-Oost en de verlengde Mercuriusweg uitgevoerd. Ook is de Supernovaweg feestelijk onthuld. Tenslotte is de aanleg van de nieuwe ontsluiting van het deelgebied Binckhorsthaven via de toekomstige Verlengde Melkwegstraat aanbesteed, deze zal in de eerste helft van 2016 worden aangelegd.

Beter benutten Haaglanden

De aansluiting A4 Den Haag-Leidschenveen en de aansluitingen A12 Binckhorst / Maanweg zijn in 2015 afgerond. De weginrichting, de VRI's en de bewegwijzering zijn compleet vernieuwd. De verkeersafwikkeling is hier verbeterd.

VAB Veenkade

In 2015 zijn de installaties in de autoberging, het volautomatische parkeerinstallatiesysteem en andere gebouwd gebonden installaties, geïnstalleerd en uitvoerig getest.

Uitvoeringsprogramma Verkeersveiligheid

In 2015 zijn werkzaamheden uitgevoerd voor een veilig wegbeeld aan de Beeklaan. Verder zijn diverse kleine verkeersmaatregelen gerealiseerd, onder andere bij de Limastraat – Laan van Wateringsveld, Hildebrandplein en de Noordwest Buitensingel.

In het kader van omzetting naar 30 km- zones zijn de Vogelwijk en de Dreven aangepast. Er zijn twintig projecten uitgevoerd om de veiligheid op schoolroutes en in de schoolomgeving te verbeteren, onder andere bij de Escamplaan – Tienhovenselaan, Utenbroekestraat e.o., de Vlaskamp, Hoefkade, Anna Bijnslaan, Bouwlustlaan en de Hengelolaan.

Op basis van het visiedocument “Verbetering verkeersveiligheid op de aanrijroutes van de hulpdiensten en het openbaar vervoer”, is een pilot met de aanleg van acht verkeersdrempels uitgevoerd op de Boetzelaerlaan. In 2016 wordt de pilot geëvalueerd.

Parkeren in woongebieden

In het Meerjarenprogramma ‘Parkeren in woongebieden 2014 – 2017’ (RIS 269544) zijn drie aandachtsgebieden en een restcategorie benoemd (Bezuidenhout-Oost, Bloemenbuurt, Rustenburg-Oostbroek en overige parkeerprojecten). 2015 is voornamelijk een voorbereidingsjaar en 2016 het jaar van uitvoeren. Zo is Bezuidenhout-Oost fase 1 aanbesteed en gegund. De uitvoering start in het eerste kwartaal van 2016.

Voor het oplossen van de parkeeropgave in Laakkwartier-Oost is overleg gevoerd met bewoners. Er zijn alternatieven naar voren gebracht voor een garage onder de Allard Piersonlaan. Deze alternatieven worden nader onderzocht (parkeerbrief RIS 283326).

In de Okkernootstraat en de Walnootstraat is gestart met de herinrichting en worden zo'n 70 parkeerplaatsen toegevoegd. De verwachting is dat deze straten in maart 2016 worden opgeleverd (parkeerbrief RIS 283326).

De voorbereiding, inclusief gunning van het werk aan de aannemer voor de herinrichting van de Laan van Meerdervoort tussen het Azaleaplein en de Thorbeckelaan is afgerond. Het ontwerp is besproken met de begeleidingsgroep van de Laan van Meerdervoort. In februari 2016 zullen de werkzaamheden buiten aanvangen.

Programma fiets

Het Meerjarenprogramma Fiets 2015-2018 is november 2015 vastgesteld (RIS 286333). Hiervoor is input gebruikt van de belanghebbenden-bijeenkomst die plaatsvond op 2 juni 2015.

In 2015 is zo'n 12 kilometer tegelfietspad omgezet naar rood asfalt. Dit betrof de fietspaden van de Johan de Wittlaan, het Kleine Loo, de Hengelolaan, de Laan van Hoornwijck, de Singel/Ypenburgseboslaan, de Leidsestraatweg, de Zuid-Hollandlaan en de Waalsdorperweg. Op de Boekweitekamp is begin 2015 een tijdelijke fietsstrook gerealiseerd.

De fietsvoorzieningen op de smalle delen van de Laan van Meerdervoort en de Javastraat, het Hildebrandviaduct/onderdoorgang Moerwijk, Zuiderparklaan, Madesteinweg en Finnerburg zijn voorbereid. In januari 2016 zijn de werkzaamheden aan de Javastraat gestart.

Sterfietsroutes

Het voorontwerp van de Sterroute naar Scheveningen Haven (RIS 289283) is door het college aangeboden aan de raad. Tevens is een onderdeel van de Sterfietsroute naar Leidschenveen vastgesteld, namelijk het rechttrekken van het IJscclubpad (RIS 287217).

Fietsenstallingen

In 2015 heeft de binnenstad er 2.600 stallingsplekken voor fietsen bijgekregen. De fietsenstallingen Grote Marktstraat (400 plekken), Rabbijn Maarsenplein (400 plekken), Gedempte Gracht (300 plekken) en onder het Stadhuis/Bibliotheek (1.500 plekken) zijn in gebruik genomen. Ook is er een nieuwe stalling bij Den Haag Centraal (Anna van Buerenstraat) met 1.100 plekken in gebruik genomen.

De bewaakte fietsenstallingen in de binnenstad en op Scheveningen (vanaf april 2015) zijn gratis. Het gebruik van de bewaakte fietsenstallingen is daarmee flink toegenomen. In 2015 is door fietsers bijna 600.000 keer gebruik gemaakt van een bewaakte fietsenstalling. Dit is een groei van 14% ten opzichte van 2014.

Er zijn in 2015 44 fietstrommels geplaatst en ook is voor 35 fietstrommels een plaatsingsplan vastgesteld in Regentes-Valkenboskwartier. Met de verlengde subsidieregeling voor buurtstallingen zijn dit jaar vijf buurtstallingen met in totaal 370 plekken gesubsidieerd.

De OV-fiets is in 2015 geplaatst bij vijf stallingen in de binnenstad en bij één stalling in Scheveningen. Dit is een van de projecten uit het samenwerkingsverband tussen NS, Gemeente Den Haag en HTM.

Fietsonveilige situaties

In 2015 zijn op 29 locaties fietsonveilige situaties aangepakt. Het betreft kleine aanpassingen waaronder het markeren van een fietsopstelruimte op de Zusterstraat, het aanbrengen van een verkeersdrempel op de Valkenboskade, het uitbuigen van het fietspad langs de Scheveningseweg op de kruising met de Jacob Catslaan, en het realiseren van een plateau met attentieborden in de bocht van de Scheepersstraat.

Toelichting financieel resultaat

€ 0,6 mln. V/I

Vrijval subsidie Toegankelijkheid openbaar vervoer

€ 0,6 mln. V/I

Het resultaat op dit product wordt voornamelijk veroorzaakt door de afrekening van een subsidie i.h.k.v. het aanpassen van de bus- en tramhaltes om het openbaar vervoer toegankelijker te maken. De vervanging per bushalte is goedkoper geworden en er zijn minder bushaltes vervangen. Daardoor is er sprake van een incidenteel voordeel van € 0,62 mln.

Projecten Saturnusstraat en IJscclubweg

€ 0,7 mln. V/I

Op de projecten Saturnusstraat en IJscclubweg is een voordeel ontstaan van respectievelijk € 0,27 mln. en € 0,38 mln. Het project Saturnusstraat is vertraagd in verband met de bereikbaarheid van de winkels in de directe omgeving. Voor de IJscclubweg heeft de vergunningsverstrekking langer geduurd waardoor de uitvoering van het project in 2015 niet is gestart.

Overig

€ 0,7 mln. N/I

Dit betreft diverse incidentele voor- en nadelen waaronder het treffen van een voorziening in verband met een juridisch geschil met een aannemer.

Verkeersmanagement

In het kader van het project “Doorontwikkeling Dynamisch Verkeersmanagement” zijn 21 VRI's in 2015 vervangen en/of aangepast. Verder is de verkeerscentrale op het nieuwe netwerkmanagementsysteem overgestapt en zijn de eerste 30 zichtcamera's geplaatst. In 2016 volgen nog eens ongeveer 100 camera's.

Dankzij gewijzigde instellingen van verkeersregelinstanties zijn er tijdens de internationale cybertop, het vuurwerkfestival en de Red Bull Knockout, niet meer opstoppingen dan gebruikelijk geweest.

Op de Johan de Wittlaan/President Kennedylaan is de netwerkregeling 4de kwartaal 2015 gewijzigd. De eerste resultaten laten een verbeterde doorstroming zien.

Toelichting financieel resultaat

€ 0,6 mln. V/ I

Vervanging Verkeersregelininstallaties (VRI's)

€ 1,0 mln. V/I

In 2015 zijn minder VRI's geplaatst. Door een langdurig aanbestedingstraject is de aanbesteding van 9 VRI's pas in december 2015 afgerond. De vervanging vindt hierdoor plaats in 2016 en is een voordeel van circa € 1 mln. ontstaan.

Bebording en belijning

€ 0,3 mln. N/I

Er is een overschrijding van de kosten voor bebording en belijning. Vanwege de verkeersveiligheid wordt het noodzakelijk onderhoud zoveel mogelijk uitgevoerd, ook als het budget niet voldoende blijkt.

Overig

€ 0,1 mln. N/I

Dit betreft diverse incidentele voor- en nadelen.

Verkeersmaatregelen

Programma Wegen

Op 5 maart 2015 is de Nota Straten, Wegen en Lanen door de raad vastgesteld (RIS 180303).

Verder zijn de aanpassingen aan de Erasmusweg en de Melis Stokelaan voorbereid.

In 2015 zijn de volgende werkzaamheden uitgevoerd:

- De verkenning naar de mogelijkheden en noodzaak van de vervanging van het Schenkviaduct is afgerond. Het viaduct zal technisch gezien de komende 25 jaar nog dienst kunnen blijven doen. Voor de fietser wordt onderzocht hoe op korte termijn de route door het tunneltje onder het Schenkviaduct sociaal veiliger kan worden gemaakt (Motie bij Meerjarenprogramma Fiets 2015-2018).
- De eerste stappen zijn gezet om de knelpunten op de Noordwestelijke Hoofdroute aan te pakken. Zo is 2015 het participatietraject officieel afgerond en de zijn eerste werkzaamheden (kruising Fahrenheitstraat-Segbroeklaan) uitgevoerd.
- Voor de kruising Duinstraat / Scheveningseweg is een klankbordgroep met bewoners en ondernemers actief geweest waarbij is gewerkt aan een ontwerp waarin de doorstroming van autoverkeer, de fiets en het OV wordt verbeterd.
- Ten behoeve van de doorstroming en de verkeersveiligheid, volgend op een burgerinitiatief van bewoners, is op de kruising Valkenboslaan-Weimarstraat een ovonde (een gelijkvloerse kruising in de vorm van een ovale rotonde) aangelegd.
- De rotonde Zeesluisweg/Duinstraat is in het voorjaar aangelegd en opengesteld voor het verkeer. Hiermee is een knelpunt in de doorstroming en de verkeersveiligheid aangepakt.
- De ovonde Weimarstraat/Valkenboslaan is vrijdag 10 juli door wethouder officieel geopend.

Verkeerseducatie

Aan het project Veilig Leren Fietsen namen 10.000 leerlingen van 33 basisscholen deel. Tevens zijn in 2015 bij zes scholen verkeersparcoursen aangebracht of vernieuwd. In totaal hebben nu 49 scholen een verkeersparcours op het schoolplein. Aan het KANS-project (Kinderen Anders Naar School) hebben 28 scholen meegedaan. Aan Biking2skool = cool hebben vijf scholen met in totaal 434 leerlingen meegedaan. Tenslotte hebben weer 4.498 kinderen op 121 scholen het praktisch verkeersexamen gedaan.

Nieuw in 2015 was de fietsverlichtingsactie voor studenten en jongeren. Deze actie 'Show Yourself' is op twee locaties gehouden in Den Haag en daarbij zijn in totaal 489 jongeren/studenten bereikt. Ook nieuw was de Haagse Fietsdag voor ouderen. Hierbij was plaats voor 50 deelnemers. Er waren echter 250 aanmeldingen. In 2016 zullen daarom vier nieuwe fietsdagen voor ouderen worden georganiseerd.

Parkeren op straat en baten parkeerbelastingen

Kentekenparkeren

In 2015 zijn de voorbereidingen getroffen om in de toekomst uitsluitend het kenteken te gebruiken. De automaten zijn geschikt gemaakt en getest voor kentekeninvoer. Verder worden de parkeervergunningen voor bewoners volledig digitaal verstrekt. De scanauto is succesvol aanbesteed en zal begin 2016 gaan rijden. Tot slot zijn alle huidige parkeerregelingen geregistreerd voor het gebruik van het nationale parkeerregister.

Parkeerregelingen

In 2015 is betaald parkeren ingevoerd in Duindorp, de Vuurbaakstraat/Vuurtorenweg en de Raoul Wallenbergstraat. Het betaald parkeren in de volgende gebieden is geëvalueerd: Groente- en Fruitweg, Laak, Uniformering Scheveningen, Puntje Moerwijk, Leyenburg en Duindorp. In enkele gebieden is het parkeerregime op basis van de evaluatie aangepast.

Toelichting financieel resultaat

€ 2,6 mln. V/S & I

De realisatie op parkeren is € 2,6 mln. voordelig. Het resultaat wordt voornamelijk bepaald door het saldo van terughoudend omgaan met beheer- en onderhoudsuitgaven en lagere opbrengsten uit vergunningen en naheffingen.

Groei aandeel openbaar vervoer

Netwerk RandstadRail (NRR)

Een groot deel van de maatregelen voor het programma NRR is in uitvoering. Tevens is eind 2015 het nieuwe materieel in gebruik genomen. In 2015 zijn de volgende deelprojecten uitgevoerd of voorbereid:

- Eind 2015 zijn vijf uitvoeringsprojecten van lijn 9 naar Scheveningen (versterken kademuur Prinsessegracht, Koninginnegracht Javastraat-Laan Copes van Cattenburch, Laan Copes van Cattenburch-Madurodam en Nieuwe Parklaan) opgeleverd voor testen door de HTM.
- Het tracé Spuibrug/Zieken wordt geschikt gemaakt voor de NRR. Tijdelijk is er een noodbrug geplaatst.
- Tracé halte Jacob Catsstraat is opgeleverd en feestelijk geopend met kinderen uit de buurt.
- Het voorontwerp van de halte Leggelostraat is vastgesteld (RIS 290620).
- Het ontwerp van het tramtracé over de Lange Vijverberg is vastgesteld (RIS 280172),
- Het voorontwerp van het tracédeel van lijn 9 eindhalte Zwarte Pad is vastgesteld (RIS 285564).
- De aanbesteding van de werkzaamheden aan lijn 15 (Ypenburg – Nootdorp) is gestart.

Haags Startstation E-lijn

In 2015 is voortvarend doorgewerkt aan de nieuwe aanlanding Erasmuslijn. In het kader daarvan zijn in december de laatste twee brugdelen van het voorgebouwde viaduct geplaatst. Ook is begonnen met het storten van de perrons en het aanbrengen van de spoorinfrastructuur. De bouw van de kap, inclusief luifel, is gestart. Het Spoorpark fase 1 is opgeleverd en in beheer genomen. De geluidsisolatie van de omliggende woningen is gestart met het informeren van bewoners en het verwijderen van asbest. In de zomer van 2016 wordt de aanlanding in gebruik genomen.

OV overig

In 2015 is gestart met de voorbereidingen om het tracé van lijn 1 tussen Kneuterdijk en Scheveningen Kurhaus geschikt te maken voor de nieuwe trams. Dit gebeurt aanvullend op het programma Netwerk RandstadRail. Ook is gestart met een tracéstudie naar een tramverbinding naar Scheveningen Haven/Norfolkerrein. Hierbij is een adviesgroep met belanghebbenden betrokken.

Tot slot heeft uw raad het voorontwerp van de herinrichting van het Busplatform bij CS vastgesteld (RIS 285566).

Op 1 januari 2016 is de P+R Hoornwijk verhuisd naar een parkeergarage aan de Laan van Zuid Hoorn. In 2015 is een verkenning naar een P+R op de NS-kavel bij station Forepark gedaan.

Milieu

Milieueducatie

Meer dan 3.500 Haagse schoolklassen hebben een les over duurzame energie, afval, groen, voedsel, etc. gevolgd. Bijna 3.000 leerlingen van 55 Haagse basisscholen hebben een topervaring in de natuur beleefd bij School in bos. Twee scholen hebben in 2015 aangegeven een zogeheten Ecoschool te willen worden.

Luchtkwaliteit

In 2015 is een nieuw Actieplan luchtkwaliteit: "Samenwerken aan schone lucht" (RIS283356) opgesteld. Ook is de aanbesteding voor Walstroom in de haven van Scheveningen succesvol afgerond. In 2015 zijn er circa 163 gewone laadpalen neergezet langs de openbare weg, In totaal staan er nu circa 500 laadpalen met 1.000 laadpunten.

Bodembescherming en bodemsanering

2015 is het laatste jaar van het "Convenant bodemontwikkelingsbeleid en aanpak spoedlocaties". De locaties met bodemverontreiniging, waar sprake was van risico's voor de gezondheid, voor het ecosysteem en voor verspreiding via het grondwater, zijn gesaneerd of lopen nog (bijvoorbeeld de Tripstraat en de Jan van Riebeeckstraat). Verder zijn de locaties voormalige gasfabrieken aan de Binckhorst en Gaslaan in beheer genomen.

Het nieuwe convenant 'Bodem en ondergrond 2016-2020' is ondertekend. Dit convenant richt zich op spoedlocaties met verspreidingsrisico's. Voor Den Haag bedraagt de opgave in totaal 52 verontreinigingen met onaanvaardbare verspreidingsrisico's.

Bestrijding geluidhinder

In 2015 is het ontwerp Actieplan Omgevingslawaai Den Haag 2015-2018 aan de raad voorgelegd en op 12 januari 2016 is het actieplan door het college definitief vastgesteld en naar de raad gezonden (RIS 290689).

Omgevingsdienst Haaglanden: Vergunningverlening, toezicht en handhaving

De Omgevingsdienst Haaglanden voert de wettelijke milieutaken uit voor de gemeente. De voortgang wordt gemonitord met drie voortgangsrapportage per jaar. In februari 2016 ontvangen de deelnemers, waaronder de gemeente Den Haag, de jaarrapportage 2015, waarin de mate van realisatie van het jaarwerkplan 2015 is weergegeven.

Verloop van Financiële cijfers

Bedragen x € 1.000

Reserves	Uitkomst 2015			Begroting 2015		
	Dot.	Ontr.	Vrijval	Dot.	Ontr.	Vrijval
Reserve Parkeren	4.887	-112	757	4.887	1.425	1.200
Reserve Openbaar Vervoer Hoger Plan	2.250	5.775	0	2.250	5.775	0
Reserve Bodem	3.228	200	4.200	3.228	200	4.200
Reserve Luchtkwaliteit	0	0	612	0	0	612
Reserve Stedelijke Ontwikkeling	0	1.950	0	0	4.314	0
Totaal	10.365	7.813	5.569	10.365	11.714	6.012

Voorzieningen	Uitkomst 2015			Begroting 2015		
	Dot.	Best.	Vrijval	Dot.	Best.	Vrijval
MOP Milieueducatie	13	109	0	13	71	0
Voorziening Parkeren	426	127	0	0	0	0
Voorziening overige bedrijfsrisico's	520	0	0	0	0	0
Voorziening personeel ODH	0	243	0	0	247	0
Totaal	959	479	0	13	318	0

De verschillen op reserves en voorzieningen worden grotendeels verklaard door verschillen bij de reserve Parkeren en de reserve Stedelijke Ontwikkeling.

De dotatie aan de reserve Parkeren (€ 4,89 mln.) is conform de begroting en heeft betrekking op het programma Parkeren in Woongebieden (€ 3,93 mln.) en de dotatie Fietsparkeren (€ 0,96 mln.).

De vrijval van € 0,76 mln. heeft betrekking op de dekking van de halvering van de 2e parkeervergunning. De lagere vrijval (€ 0,34 mln.) is veroorzaakt doordat het aantal afgegeven vergunningen sterk is gestegen. Daarnaast heeft een correctie plaatsgevonden van de dekking van de projecten in de Schildersbuurt en de Vruchtenbuurt (€ 1,55 mln.) De laatste post (€ 1,55 mln.) verklaart op hoofdlijnen het verschil bij de onttrekkingen.

De lagere onttrekking aan de Reserve Stedelijke Ontwikkeling op Programma Stedelijke Wegen wordt grotendeels verklaard doordat de eindafrekening van diverse deelprojecten in 2016 zal plaatsvinden. Dit betreft met name de projecten A12/Maanweg en Herinrichting Rijswijkseweg.

Bedragen * € 1.000

Investerings MIP	Uitkomst 2015			Begroting 2015		
	Totaal	Gem.	Derden	Totaal	Gem.	Derden
Haags Startstation Erasmuslijn (HSE)	25.499	0	25.499	23.850	0	23.850
Hubertustunnel	1.758	1.755	3	1.977	1.977	0
Kruispunt de Put	9	9	0	28	28	0
Meerjarenplan Fiets	7.384	1.675	5.709	13.809	3.903	9.906
Milieu- en Verkeersnormering (Neherkade)	13.428	12.489	939	25.079	25.079	0
Netwerk Randstadrail	12.690	0	12.690	44.905	0	44.905
Overige projecten Aanleg wegen, straten en pleinen	0	0	0	1.180	0	1.180
Overige projecten Gebruik openbare ruimte	0	0	0	3.190	0	3.190
Infrastructuur oplaadpunten	2.083	0	2.083	3.567	0	3.567
Parkeergarages	0	0	0	0	0	0
Parkeren op straat	414	414	0	258	258	0
Trekvlittracé (Rotterdamsebaan)	36.008	0	36.008	40.838	0	40.838
VCP 210.2.02	3.265	2.615	650	4.091	4.091	0
Toegankelijkheid OV	365	0	365	853	0	853
Verkeersplan	28	28	0	39	39	0
Verkeersveiligheidsplan 2012-2015	823	399	424	2.260	1.000	1.260
Dynamisch Verkeersmanagement	3.972	0	3.972	6.976	1.805	5.171
Stadsdelen	104	0	104	0	0	0
Zichtenburg Kerketuinen Dekkershoek	1.300	0	1.300	0	0	0
Maanweg	1.717	0	1.717	0	0	0
Fahrenheitstraat/Thomsonlaan	229	0	229	0	0	0
Dienstvaartuig Sceavian	0	0	0	170	170	0
Milieueducatie (exclusief stadsboerderij)	267	267	0	270	270	0
Totaal	111.343	19.651	91.692	173.340	38.620	134.720

In de programmatekst zijn de activiteiten op de projecten veelal aan bod gekomen. Hieronder worden afwijkingen van meer dan € 1 mln. op investeringsprojecten toegelicht.

Haags Startstation Erasmuslijn (HSE)

In 2015 heeft het MRDH een extra bijdrage gedaan ter compensatie van de extra kosten van het tijdelijk vervoer. Hierdoor vallen de subsidiebijdragen over 2015 hoger uit.

Meerjarenplan Fiets (2011-2014)

Als gevolg van langere voorbereidingstijd van de fietspaden (waaronder Laan van Meerdervoort smalle delen en Finnenburg) zijn projecten vertraagd. De langere voorbereidingstijd is het gevolg van intensieve participatietrajecten. Daarnaast heeft er een resultaat voorgedaan op het project Groot Hertoginnelaan.

Milieu- en Verkeersnormering (Neherkade)

Het voordeel van ruim € 12 mln. komt door een aanbestedingsvoordeel, lagere uitvoeringskosten, lagere VAT kosten en er is een restant in de post onvoorzien dat niet langer aangesproken hoeft te worden. Meer toelichting wordt gegeven in hoofdstuk 4.2: samenvatting grootste projecten.

Netwerk Randstadrail

Voor de verstrekte opdrachten aan sporen, spoorcomplexen en bovenleidingmateriaal, verstrekt de MRDH nu direct de subsidie aan de HTM. Hier was bij het opstellen van de begroting nog geen sprake van. Hierdoor valt de bijdragen van derden al circa € 20 mln. lager uit. Verder staat een deel van de gemaakte kosten nog op het onderhanden werk (circa € 9,2 mln.). Dit moet nog worden gedeclareerd bij de MRDH. Tot slot is een aantal projecten in 2015 niet afgerond. Dit zijn de trambrug Madurodam,

Tracé Koninginnegracht en Tracé Nieuwe Parklaan. Hierdoor is de declaratie bij het MRDH in 2015 lager uitgevallen.

Overige projecten Aanleg wegen, straten en pleinen en Overige projecten Gebruik openbare ruimte
Deze projecten zijn nog niet gestart.

Infrastructuur oplaadpunten

Er zijn in 2015 minder laadpalen geplaatst dan werd geraamd begin 2015. Dit komt enerzijds door minder aanvragen voor laadpalen dan werd voorzien en anderzijds door vertragingen in de leveringen door de leverancier. Hierdoor is in 2015 minder aanspraak gemaakt op de NSL subsidie.

Trekvlittracé (Rotterdamsebaan)

Naar aanleiding van de gunning voor de Rotterdamsebaan is een rechtszaak geweest in 2015. Hiervoor is de uitvoering van het project met circa 3 maanden vertraagd en zijn in 2015 minder kosten gemaakt en gedeclareerd. Meer toelichting over de projectvoortgang wordt gegeven in hoofdstuk 4.2 en de GRIP op grote projecten rapportage.

Verkeerscirculatieplan (VCP)

Vanwege gebreken aan de dekvloer van de parkeergarage zijn de geplande werkzaamheden voor 2015 vertraagd.

Verkeersveiligheidsplan 2012-2015

De voorbereiding van projecten, waaronder de blackspot Hengelolaan-Berensteinlaan en de Willem de Zwijgerlaan, hebben meer tijd in beslag genomen. De projecten zijn daardoor in 2015 niet (volledig) uitgevoerd. Hierdoor zijn zowel het MIP als de bijdragen derden minder benut.

Dynamisch Verkeersmanagement

De voortgang op het upgraden van de netwerkverbindingen is vertraagd als gevolg van de nieuwe inzichten in de aanbesteding. Hierdoor start de uitvoering voor upgraden van de netwerkverbindingen in 2016.

Zichtenburg Kerketuinen Dekkershoek

De raad heeft dit project goedgekeurd middels een raadsbesluit (RIS 270674)

Maanweg

De raad heeft dit project goedgekeurd middels een raadsbesluit (RIS 270864)

Bestedingen t.l.v. vooruitontvangen of nog te ontvangen publiekrechtelijke middelen	Vooruit ontv.	Nog te ontv./ Vooruit-betaald	Begroot
Gebiedsgericht Programma Luchtkwaliteit	7.305	0	600
Investeringsprogramma Verkeer en Vervoer	0	69.333	0
Subsidiering Fietsprojecten Zuid-Holland	0	1.300	0
Wet bodembescherming	484	0	0
Totaal	7.789	70.633	600

	Uitkomst		Begr.	
	2014 voor res.best.	2014 na res.best.	2015	2015
Verloop eindsaldi balans 31-12				
Reserves	36.959	36.959	33.942	29.598
Voorzieningen	1.232	1.232	1.712	927
Resterende investeringen (bruto, incl. derden)	782.585	782.585	671.242	609.245
Nog te besteden publiekrechtelijke middelen (overl. pass.)	15.853	15.853	8.064	n.v.t.
Nog te ontvangen publiekrechtelijke middelen (overl. act.)	24.402	24.402	45.926	n.v.t.

2.14 Programma Wonen en Duurzaamheid

Coördinerend portefeuillehouder: Joris Wijsmuller

Hebben we bereikt wat we hebben beoogd?

Het doel van dit programma is een aantrekkelijk stedelijk woonklimaat voor de huidige en nieuwe Haagse burgers. In 2015 zijn meer woningen in aanbouw genomen, zowel door nieuwbouw als door verbouw/transformatie, dan de ambitie van 1.500 woningen. Ook is in 2015 de uitstoot CO₂ in kton verder afgenomen ten opzichte van 2014.

In dit programma worden diverse topindicatoren en kengetallen voor het eerst gerapporteerd. Waar de realisatie in 2015 nog niet bekend is, is de laatst bekende stand weergegeven. De rapportage van topindicatoren en kengetallen wordt in 2016 verder ontwikkeld, dus begrotingcijfers zullen met de begroting 2016 beschikbaar komen.

Prestatie indicator	Nulmeting	Realisatie 2015	Begroting 2015	Peildatum nulmeting
Aantal gereedgemelde woningen per jaar in BAG agv nieuwbouw, verbouw en splitsing	952	1.639	1.500	2014
Aantal nieuw gebouwde sociale huurwoningen met een subsidiabele huur tot de huurprijsgrens per jaar van bij Sociale Verhuurders Haaglanden aangesloten woningcorporaties	833	Nog niet bekend	450	2013
% nieuw gebouwde sociale huurwoningen met een subsidiabele huur tot de huurprijsgrens per jaar	35%	Nog niet bekend	30%	2013
Aantal vergunde m ² kantoren transformatie per jaar	180.000	90.000*	75.000	2014
- waarvan m ² naar woningen	112.000	60.000	-	2014
- waarvan m ² naar commerciële ruimte	23.000	12.000	-	2014
- waarvan m ² naar leisure	700	-	-	2014
- waarvan m ² naar diensten en onderwijs	17.000	300	-	2014
- waarvan m ² naar overig	-	-	-	2014
<p><i>* Cijfers 2015 zijn de voorlopige cijfers over de vergunde m² met verwachte terugkomst naar diverse functies. Er worden schattingen gemaakt. In latere jaren kunnen door nieuwe inzichten aangepaste cijfers worden gerapporteerd over het verleden. Hier zijn verschillende redenen voor. 1) Het kan voorkomen dat de nieuwe functies niet specifiek zijn benoemd in de vergunning of dat een bestemmingsplan ruimte laat voor hogere aantallen. 2) De periode van de vergunning transformatie kan afwijken van de periode waarin de nieuwe functie start. 3) De daadwerkelijk aangevraagde vergunning voor nieuwe functies kan afwijken van de eerdere aangevraagde vergunning voor de transformatie. 4) Het aantal m² transformatie (onttrekking) hoeft niet gelijk te zijn aan het aantal m² dat terug komt in een nieuwe functie.</i></p> <p><i>Bronnen: % sociaal: berekend op basis van de voorraadmutaties BAG en de voorraadbest. Sociale Verhuurders Haaglanden.</i></p>				

Aantal nieuw gebouwde woningen

De ambitie is om jaarlijks 1.500 woningen gereed te melden, zie de eerste prestatie-indicator. In 2015 zijn 1.639 woningen gereed gemeld, in 2014 waren dat 952 woningen. Verder is de ambitie dat 30% van de geproduceerde woningen een sociale huurwoning is. Het aantal gereed gemelde sociale huurwoningen in 2015 is nog niet bekend.

Kantorentransformatie

De doelstelling is om per jaar minimaal 75.000 m² leegstaande kantooruimte te laten transformeren. De gemeente bevordert dit: de kantorenloosden zetten zich in om marktpartijen te informeren, enthousiasmeren en adviseren om tot transformatieinitiatieven te komen. In 2015 is voor de transformatie van 90.000 m² kantooruimte vergunning verleend waarvan 60.000 m² voor een woonfunctie (veelal studentenwoningen). Hiermee is ruim voldaan aan de bestuurlijke doelstelling. Nadere inhoudelijke informatie is beschikbaar in de Voortgangsrapportage Transformatie Kantoren 2015.

Effect indicator	Nulmeting (2014)	Realisatie 2015
Het aantal m2 kantoorruimte dat gedurende het jaar als aanbod is vervallen (a.g.v. verhuur, uit de markt genomen of getransformeerd).	156.000	212.711
<i>Bron: Steenworp. Vervallen aanbod wordt niet begroot</i>		

Vervallen kantoorruimte

Als aangeboden kantoorruimte opnieuw wordt gebruikt als kantoorruimte, dan vervalt het aanbod, maar er is geen sprake van transformatie naar een andere functie (= functiewijziging). In 2015 is ruim 212.000 m² aan aanbod van kantoorruimte vervallen. Het vervallen aanbod is onder andere het gevolg van de sloop van de Binckhorstlaan 180-184. Ook zijn panden in de verhuur gegaan zoals de Oostduinlaan. Verder wordt de Raamweg 47 niet meer aangeboden als kantoorruimte omdat het pand gebruikt zal worden door het Kosovo tribunaal en het Willem Witzendplein wordt getransformeerd naar woningen. Het vervallen aanbod kantoorruimte geeft een indruk van het functioneren van de kantorenmarkt. Jaarlijks wordt een deel van het aanbod aan kantoorruimte uit de markt genomen bijvoorbeeld vanwege een nieuwe gebruiker of door een functiewijziging. Wanneer nieuw aanbod in de toekomst verschijnt en wanneer dit deels vervalt, is niet te begroten. Verder zijn niet alle vergunde transformaties zichtbaar als vervallen aanbod, omdat sommige transformaties snel gaan, waardoor de kantoorruimte niet als aanbod op de markt komt.

Effect indicator	Nulmeting	Realisatie 2015	Begroting 2015	Peildatum/periode nulmeting
Aantal koopwoningen per 1 januari	109.797	110.019	n.b.	2014
Aantal woningen particuliere huur per 1 januari	49.938	51.117	n.b.	2014
Aantal huurwoningen van toegelaten instellingen (inclusief niet SVH leden, inclusief huur boven de huurprijsgrens) per 1 januari	81.441	81.222	n.b.	2014
Aantal huurwoningen (zelfstandige woningen) van toegelaten instellingen die bij SVH zijn aangesloten met een subsidiabele huur van de zittende bewoner tot de aftoppingsgrens per 31-12	61.162	61.162	n.b.	2015
Aantal huurwoningen (zelfstandige woningen) van toegelaten instellingen die bij SVH zijn aangesloten met een subsidiabele huur van de zittende bewoner tot de huurprijsgrens per 31-12	71.270	71.270	n.b.	2015
<i>Bron: Aantallen koopwoningen, particuliere huurwoningen en huurwoningen van toegelaten instellingen: Onroerende Zaakbelasting Aantallen huurwoningen SVH tot huurprijsgrens en aftoppingsgrens: Voorraadbestanden woningcorporaties SVH, bewerking DSO/PSO Aantallen huurwoningen betreft de definitief afgesproken aantallen in de prestatieafspraken met corporaties. Deze aantallen wijken iets af van de eerder nulmeting 1/1/2015 die in de Programmabegroting 2016-2019 is opgenomen. Deze indicatoren zijn vastgesteld met ingang van de Programmabegroting 2016-2019 en hebben daarom geen vastgestelde begrote waarde voor het jaar 2015.</i>				

Topindicator	Nulmeting 2006	Realisatie 2015	Begroting 2015
<i>Wijziging woningvoorraad</i>			
Woningbouw productie	2.471	1.639	1.500
Opgeleverde nieuwbouw	2.280	683	1.300
Overige toevoegingen aan de woningvoorraad zijnde geen nieuwbouw	191	956	200
Totaal onttrekkingen aan woningvoorraad	1.622	505	540
Saldo wijziging woningvoorraad	1.040	1.134	960
<i>Bron: CBS woningvoorraad ontwikkeling op basis van CBS, bewerking DSO/PSO</i>			

De topindicator wijzigingen woningvoorraad komt uit de oude set indicatoren. Omdat deze was opgenomen in de begroting 2015, wordt deze dit jaar nog verantwoord. Na de crisis, de stokkende woningmarkt, en daarop volgende problemen in de corporatiesector zien we een stijgende bouwproductie. We zien daarbij dat het beleggen in markthuurloningen in trek is, dat de afgelopen 2 jaar veel woningen in aanbouw zijn genomen binnen het programma Kleinschalig opdrachtgeverschap en dat een substantieel aantal woningen in (leegstaand)vastgoed wordt gerealiseerd.

Kengetallen	Nulmeting	Realisatie 2015	Peildatum/periode nulmeting	Bron
Aantal woningzoekenden dat in een jaar een of meer keer gereageerd heeft op het woningaanbod van de bij de SVH aangesloten toegelaten instellingen	53.871	n.b.	2014	Verhuur-gegevens SVH
Aantal woningen dat door bij de SVH aangesloten toegelaten instellingen gedurende het jaar is aangeboden en verhuurd met een subsidiabele huur tot de aftoppingsgrens	4.904	n.b.	2014	Verhuur-gegevens SVH
Aantal woningen dat door bij de SVH aangesloten toegelaten instellingen gedurende het jaar is aangeboden en verhuurd met een subsidiabele huur tot de huurprijsgrens	6.090	n.b.	2014	Verhuur-gegevens SVH
Aantal verkochte woningen per jaar via een NVM makelaar	2.928	3.998*	2013	NVM
Aantal huishoudens per 1-1	255.559	258.503**	2014	BRP
<i>Kengetallen worden niet begroot</i>				
<i>De realisatie van de SVH gegevens zijn voor 2015 nog niet beschikbaar</i>				
<i>* aantal verkopen via NVM makelaar over 2014</i>				
<i>** Aantal huishoudens betreft de stand per 1-1-2015, zie ook centrale kengetallen</i>				

Topindicator	Basisjaar 1990	Begroting 2014	Realisatie 2014	Begroting 2015	Realisatie 2015
CO ₂ -reductie (%)	-	23%	23%	24%	33%
Uitstoot CO ₂ in kton	2.499	1.924	1.915	1.899	1.662
<i>bron: CO2-scanner verbruik jaar t-1.</i>					

In deze jaarrekening wordt de topindicator CO₂ voor het eerst gerapporteerd met de herziene CO₂-scanner. De Commissie Leefomgeving is per brief (RIS 290010) over de herziene CO₂-scanner geïnformeerd. In de oude scanner werd voor de sectoren Wonen en Werken gebruik gemaakt van kengetallen. De herziene scanner maakt gebruik van het werkelijke energiegebruik. De reductie van CO₂-uitstoot haalt ruimschoots de begroting, zelfs zover dat de doelstelling van 30% in 2020 is gehaald. De oorzaak van de relatieve lage uitstoot is niet alleen het gevolg van het uitvoeren van meer energiebesparende maatregelen, maar ook van de weersomstandigheden in het verslagjaar. Over het geheel genomen was het een warm jaar. Het aantal graaddagen (een maat voor het aantal koude dagen in een jaar) was in het verslagjaar 23% lager dan in het vorige verslagjaar. De CO₂-reductie ten opzichte van vorig jaar wordt dan ook grotendeels veroorzaakt door een lager gebruik van aardgas en stadsverwarming voor het verwarmen van woningen en overige gebouwen. Gecorrigeerd voor het verschil in graaddagen zou de CO₂-uitstoot als gevolg van aardgas en stadsverwarming circa 5% lager zijn dan het voorgaande jaar. Deze afname kan wel worden toegeschreven aan verdergaande energiebesparing. Elektriciteitsgebruik wordt vrijwel niet beïnvloed door wisselende weersomstandigheden. Het elektriciteitsgebruik laat een daling zien van circa 3%. Conclusie: de CO₂-uitstoot vertoont een dalende trend in lijn met de begroting.

Wat hebben we gedaan en wat heeft het gekost?

(bedragen x € 1.000,-)

	Uitkomst 2015	Actuele begroting 2015	Resultaat 2015	Ontwerp- begroting 2015	Uitkomst 2014
Lasten	30.155	33.884	3.729 V	40.571	33.065
Baten	5.589	6.729	1.141 N	3.616	7.381
Saldo exclusief reserves	24.566 N	27.154 N	2.588 V	36.956 N	25.684 N
Dotaties aan reserves	1.687	1.687	- -	-	6.000
Onttrekkingen aan reserves	8.155	9.057	902 N	4.665	13.601
Saldo inclusief reserves	18.098 N	19.785 N	1.686 V	32.291 N	18.083 N

Toelichting financieel resultaat programma

Het voordelige resultaat op het programma is vooral het gevolg van een beoogde kantorentransformatie waarvoor € 1 mln. was begroot in 2015. Er zijn geen lasten gerealiseerd omdat de transformatie nog niet heeft plaatsgevonden. De gemeente is hiervoor afhankelijk van het handelen van marktpartijen. Naar verwachting vindt de transformatie in 2016 plaats.

Verder is over de diverse producten een voordeel van € 0,6 mln. op het apparaat door hogere productiviteit. Diverse kleinere voordelen op de verschillende producten hebben geleid tot een voordeel van € 1,6 mln. Het saldo wordt negatief beïnvloed door hogere uitgaven voor de huisvesting van stathouders van € 0,6 mln. en de herziene subsidiebeschikking van de exploitatie van de studio's van DUWO studentenhuisvesting van € 0,9 mln.

Naast het gerealiseerde resultaat is ongeveer € 2 mln. minder volume gerealiseerd dan begroot. Dit is financieel neutraal, omdat zowel minder lasten als baten zijn gerealiseerd. Dit heeft vooral betrekking op geluidssanering (€ 1,5 mln.). Er zijn minder uitgaven gedaan door langer afstemmingsproces met subsidieontvangers dan verwacht. Daardoor heeft ook de begrote afrekening van deze middelen met een rijkssubsidie nog niet plaats kunnen vinden

(incl. dotaties en onttrekkingen, bedragen x € 1.000,-)

Activiteiten in 2015	Uitkomst 2015			Begroot saldo 2015	Resultaat 2015
	Lasten	Baten	Saldo		
Woonwagencentra	119	-13	132 N	313 N	181 V
Woonwagencentra (vastgoed)	400	394	6 N	14 N	8 V
Graffiti bestrijding	654	-	654 N	705 N	52 V
Duurzaamheid	947	-	947 N	870 N	77 N
Bijdragen aan klimaatdoelen & duurzame energie	3.527	123	3.404 N	3.606 N	201 V
Bouw-, woning- en welstandstoezicht	9.688	1.094	8.593 N	9.038 N	445 V
Ongediertebestrijding	36	-	36 N	185 N	149 V
Stadsvernieuwing woningen	6.288	8.853	2.565 V	2.211 V	353 V
Woningbouw	3.186	2.848	338 N	2.106 N	1.768 V
Woonbeleid	6.998	445	6.553 N	5.159 N	1.394 N
Totaal	31.842	13.743	18.098 N	19.785 N	1.686 V

Woonwagencentra

De woonwagencentra worden periodiek gecontroleerd op de naleving van de bouw- en woonregelgeving. 186 van de 233 standplaatsen zijn gecontroleerd. Er waren drie illegale bouwwerken, twee bouwactiviteiten die niet in overeenstemming met de verleende omgevingsvergunningen zijn uitgevoerd en één geval van vervuiling.

Toelichting financieel resultaat Woonwagencentra

€ 0,2 mln. V/ I

Voor een aantal openstaande vorderingen en schulden inzake bestuursdwang Leyweg zijn afspraken gemaakt over een minnelijke regeling tegen finale kwijting over en weer. De gemaakte afspraken, die niet begroot waren, zijn nagekomen.

Graffiti bestrijding

In 2015 is 7.037m² graffiti verwijderd, dit is 20% minder dan in 2014 8.815m². Deze afname is het gevolg van het consequent en snel verwijderen van aangebrachte graffiti, het geven van voorlichting en het nemen van preventie maatregelen. Er waren in 2015 iets meer meldingen voor de graffiti-schoonmaakregeling dan vorig jaar. Er is 1.403m² wildplak verwijderd, dat is 53% minder dan vorig jaar (3.000m²). In 2015 waren zes legale graffiti locaties in gebruik.

Duurzaamheid (producten duurzaamheid en bijdragen aan klimaatdoelen en duurzame energie)

Den Haag wil in 2040 een klimaatneutrale stad zijn, met een betrouwbare, duurzame en betaalbare energievoorziening. Het doel van het product duurzaamheid is dat het SER-energieakkoord tot concrete activiteiten in Den Haag leidt. Den Haag heeft ook eigen beleid, ambitieuzer dan het Rijk. Zo worden in samenwerking met de Haaglanden-gemeenten en de VNG meer particuliere woningen verduurzaamd.

Voedselinitiatieven in de stad worden met de Haagse Voedselstrategie gestimuleerd. De gemeente heeft in samenwerking met partners een businesschallenge voor stadslandbouw georganiseerd en de winnende inzendingen worden gesteund om succesvol te kunnen starten. In het gebouw 'de Schilde' wordt gewerkt aan het grootste stadslandbouw-project in een leegstaand kantoor in Europa. Alle stadslandbouwgroepen in de stad zijn letterlijk op de (digitale) kaart gezet en een website (stadslandbouwdenhaag.nl) is gelanceerd om kennis over stadslandbouw makkelijker te ontsluiten. Een tiental nieuwe groepen is in 2015 gestart en begeleid.

In 2015 heeft Den Haag in het kader van het SER-energieakkoord regionale verbanden vormgegeven met bijvoorbeeld het energieloket Haaglanden; alliantievorming tussen bedrijven, overheden en bewoners; en het voorbereiden van Green Deals (dit zijn afspraken tussen het Rijk en andere partijen om duurzame plannen uit te voeren) in metropoolregioverband. Voor de klimaatop in Parijs heeft Den Haag deelgenomen aan voorbereidende activiteiten en zich internationaal aangesloten bij het Compact of Mayors, waarmee steden laten zien dat zij een actieve bijdrage leveren aan het oplossen van de klimaatproblematiek.

De verkenning van het Haags Warmtebedrijf heeft in 2015, na een externe review, geleid tot vormgeving van het Haags Warmte Initiatief (HWI). Op basis van deze verkenning is besloten de warmteronde en warmterivier verder uit te gaan werken en te verkennen of een doorstart van Aardwarmte Den Haag mogelijk is. In 2016 zal deze uitwerking verder vorm krijgen. Mogelijk zal besluitvorming in 2016 stapsgewijs plaatsvinden.

35 nieuwe bewonersgroepen hebben de subsidie 'Duurzaamheid door Haagse Wijken' gekregen voor 42 initiatieven. Zonnestroom, elektrisch vervoer en stadslandbouw kwamen als onderwerp terug en daaromheen zijn masterclasses gehouden. Duurzaam Den Haag heeft in 2015 voor het eerst een "Haagse Krach 1000" georganiseerd. Initiatieven die daaruit voortkomen, kunnen instappen op de regeling in 2016.

In 2015 zijn het HaagsMilieuCentrum en Duurzaam Den Haag samengegaan.

In juni hebben strandtenten op Kijkduin een internationaal duurzaamheidskeurmerk behaald, met hulp van de gemeente. Voor kantoorpanden is, in samenwerking met de Omgevingsdienst, een GreenDeal met het ministerie van Economische Zaken afgesloten. Industrierterreinen Zichtenburg, Kerkentuinen en Dekkershoek zijn bij verduurzamingsacties ondersteund en eind oktober heeft Den Haag de titel FairTrade Gemeente behaald.

Den Haag heeft veel Verenigingen van Eigenaren (VvE's) van minder dan 10 woningen. De landelijke regeling waarbij VvE's goedkoop kunnen lenen voor duurzaamheidsmaatregelen sluit VvE's kleiner dan 10 eenheden uit. Daarom is besloten de landelijke regeling aan te vullen met een Haagse variant gericht op VvE's kleiner dan 10 eenheden.

Bouw-, woning en welstandstoezicht

De Haagse Pandbrigade houdt toezicht op de naleving van de bouw- en woonregelgeving. Overtredingen met betrekking tot het gebruik en de staat van bouwwerken worden door de Haagse Pandbrigade afgehandeld. Overtredingen kunnen betrekking hebben op onder andere achterstallig woningonderhoud, strijdigheid met het bestemmingsplan, onrechtmatig gebruik van woningen en illegale bouw. De controles die de Haagse Pandbrigade uitvoert zijn integraal. Panden worden naast onjuist gebruik (illegale bewoning, hennep, bestemmingsplan), onderhoudsgebreken en illegale bouw ook gecontroleerd op inschrijvingen in de basisregistratie persoonsgegevens en fraude met sociale voorzieningen. De Haagse Pandbrigade richt zich in het bijzonder op gebieden waar de leefbaarheid onder druk staat en meldingen vanuit het Meld- en Steunpunt Woonoverlast.

In november 2015 is een beleidswijziging voor kamerbewoning doorgevoerd. De mogelijkheden om legaal kamerbewoning te realiseren zijn verruimd. Vooruitlopend op dit beleid is minder streng gehandhaafd op lichte overtredingen. In 2015 werden er meer overtredingen opgespoord op het gebied van onvergunde bouwkundige splitsing van woningen en er is een bijdrage geleverd aan de aanpak van hennep en ondermijnende criminaliteit.

De gemeente ondersteunt bewoners die woonoverlast ervaren met het Meld- en Steunpunt Woonoverlast. Hierbij wordt samengewerkt met de politie, corporaties en Parnassia. Dit jaar zijn er circa 1.800 meldingen bij het Meld- en Steunpunt Woonoverlast binnengekomen. Dat is even veel als in 2014.

Toelichting financieel resultaat op bouw, woning en welstandstoezicht € 0,4 mln. V/I

Aan het Bureau Bemiddeling & Mediation is minder uitgegeven. Daarnaast is er onder andere op het gebied van achterstallig onderhoud minder inzet van het ambtelijke apparaat noodzakelijk geweest.

Ongediertebestrijding

De bestrijdingsacties van kakkerlakken hebben de verspreiding beheersbaar gehouden. In 2015 kwamen 41 meldingen binnen. Na een melding wordt het hele woonblok onderzocht. In 722 woningen was bestrijding van de kakkerlakken nodig. De controles en uitvoering van de bestrijdingen worden in opdracht van de gemeente uitgevoerd door Haagse Milieu Services (HMS). Er wordt gewerkt aan de samenwerking met de woningbouwverenigingen om de bestrijding in gezamenlijke complexen te verbeteren.

Stadsvernieuwing Woningen

Met dit product worden meer en betere woningen voor de verschillende bewonersgroepen beoogd, door nieuwbouw en woningverbetering, en wijkverbetering in de ruimste zin van het woord (woningdifferentiatie, leefbaarheid, duurzaamheid en veiligheid).

In het uitvoeringsprogramma voor de particuliere voorraad is ingezet naar faciliteren, stimuleren en verbinden van bewoners en bedrijven. We gaan door op deze weg en stimuleren vernieuwing van woningen waar het moet, en renovatie waar het kan.

Het doel is 20.000 duurzame woningrenovaties tot aan 2020. Dit is inclusief de 1.000 woningen die we met het uitvoeringsplan 'Bestaande woningen, duurzame woningen!' willen verduurzamen. De particuliere voorraad heeft een belangrijke plek hierin. De inzet in 2015 heeft onder andere geresulteerd in 735 subsidies voor dak- en vloerisolatie (sinds de start in maart) voor 51.450 m² daken, en 64 subsidies voor de aanleg van 6.070 m² groene daken.

De VVE-balie heeft 490 Verenigingen van Eigenaren met 4.700 appartementen begeleid. De doelstelling van de VvE-Balie voor 2015 was om 400 VvE's (2.400 appartementen) te begeleiden, waarvan 80 VvE's bij uitvoeren van onderhoud. Naast VvE's die bezig zijn met het uitvoeren van onderhoud, zijn in 2015 1.082 woningen bij 306 VvE's duurzaam verbeterd, dat wil zeggen geïsoleerd en/of voorzien van duurzame energieopwekking.

Vanuit 'Duurzaam Den Haag' is de gemeente langsgestaan bij bewoners en heeft laten zien hoe de bewoners energiezuinig kunnen wonen. Dit jaar hebben 11 van deze buurtbijeenkomsten plaatsgevonden. In totaal zijn door 'Hou van je huis' 1.787 woningen verbeterd. Bij 5.286 woningen is door tussenkomst van de VvE-Balie in 2015 het onderhoud duurzaam verbeterd.

Kleinschalig Opdrachtgeverschap

Sinds de start van het project kleinschalig opdrachtgeverschap in 2012 zijn 602 eenheden (kavels en kluseenheden) beschikbaar gesteld door de gemeente waarvan 118 kluswoningen en 484 bouw kavels. Medio december 2015 waren alle eenheden op 15 na afgenomen. Er waren 26 opties en de rest had een definitiever karakter (grondreservering, uitgifte of gepasseerd bij de notaris). In 2015 werden 2 nieuwe projecten in de verkoop gezet en werd de bouw van 7 projecten gestart terwijl de voorbereiding van diverse nieuwe projecten werd voortgezet of gestart.

Niet alle kopers blijken in staat, of bereid, om de volledige regie over de bouw van de eigen woning ('Zelfbouw') op zich te nemen. Om deelname door de lagere inkomensgroepen te bevorderen, zal in 2016 een financiële regeling worden voorgesteld aan de gemeenteraad.

Door de introductie van de regel 'beschikbaar zonder mitsen en maren' (RIS 281758) kost de voorbereiding van een project meer tijd. Uitgangspunt is dat bij de verkoop het bestemmingsplan vastgesteld is, de kavel bouwrijp is, het kluscomplex klusrijp is en de bestuurlijke besluitvorming afgerond is, zodat de koper direct na het sluiten van de koop kan starten met de (ver)bouw. Van 10 projecten met 174 eenheden zijn de voorbereidingen in 2015 zo ver gevorderd dat de (ver)bouw in 2016 gestart kan worden. Daarnaast zijn er nog 25 andere projecten in voorbereiding.

Wijkontwikkelingsmaatschappij Den Haag Zuid West

In 2015 heeft WOM Den Haag Zuidwest de projecten Quattro, Wildenborghstraat en De Raden ter hand genomen. De resultaten van deze projecten zijn positief, de gebouwde woningen sluiten goed aan op de woonbehoefte in het gebied.

Daarnaast heeft in 2015 een herijking plaatsgevonden van alle projecten die de komende 8 jaar aangepakt moeten worden met als doel beter inzicht verkrijgen en grip te hebben op onder andere de ruimtelijke en programmatische mogelijkheden van de projecten.

Toelichting financieel resultaat Stadsvernieuwing Wonen

€ 0,4 mln. V/I

Van de subsidie Onderhoudsstimulering Particuliere Woningverbetering zijn inhoudingen gedaan en boetes zijn uitgeschreven vanwege niet goed onderhouden objecten. Dit was niet als zodanig begroot en geeft een voordeel van. Ca. € 0,3 mln.

De Reserve Stedelijke Ontwikkeling kende een hogere stand dan toegestaan. Het surplus is vrijgevallen. Dit heeft voor € 0,1 mln. betrekking op dit product.

Woningbouw

Binnen dit product zet de gemeente in op een mix van woonconcepten, zoals markthuurloningen in het middensegment, huurwoningen voor studenten met campuscontracten, transformatie van kantoren, kleinschalig opdrachtgeverschap, kluswoningen en reguliere koopwoningen. Ook de huisvesting van lagere inkomens en kwetsbare groepen blijven de aandacht houden.

In 2015 is de situatie op de woningmarkt verbeterd. Door het toenemend consumentenvertrouwen in de woningmarkt en lage hypotheekrente neemt het aantal verkochte woningen toe. Ook bij marktpartijen zien we een toenemend vertrouwen. Dit uit zich in meer nieuwbouwwoningen.

In 2015 zijn 1639 woningen gereed gemeld, daarmee is de ambitie van 1500 woningen gehaald. Het totaal in aanbouw genomen woningen is zelfs hoger en bedraagt: 2.174 woningen. Dit betreffen 1.311 nieuwbouwwoningen (waarvan 632 woningen in Laakhaven- West) en 863 woningen door verbouw/transformatie.

Net als in 2014 blijft in 2015 de bouwproductie in het sociale segment achter bij de ambitie om jaarlijks 450 sociale woningen te bouwen. Er zijn 281 woningen in aanbouw genomen in 2015.

Er is gewerkt aan het vinden van bouwlocaties voor sociale woningbouw en aan de contractering van corporaties die woningen willen ontwikkelen en beheren.

Dit heeft geresulteerd in een planvoorraad sociale woningen van zo'n 2.200 stuks (voor meer informatie: zie de Monitor Woningbouwprogramma, RIS 291201).

In 2015 is voor 90.000 m² kantorentransformatie een vergunning verleend. Voor een groot deel betreft dit transformatie naar woningbouw. De ambitie is om elk jaar 75.000 m² leegstaande kantoorruimte door de markt te laten transformeren, bij voorkeur naar woningen. Voorbeelden hiervan zijn de Koningin Marialaan 15-17 en Torenstraat 172. Het marktaanbod van kantoorruimte is eind 2015 gedaald naar 667.000 m² (14,7%).

Toelichting financieel resultaat Woningbouw

€ 1,8 mln. V/I

Voor een beoogde kantorentransformatie was € 1 mln. in 2015 begroot. Door afhankelijkheid van het handelen van marktpartijen heeft de transformatie nog niet plaatsgevonden (en wegens deze afhankelijkheid worden geen specifieke panden benoemd). Naar verwachting vindt de transformatie in 2016 plaats. Verder zijn er lagere uitgaven als gevolg van diverse kleinere verschillen. De grootste hiervan betreft lagere uitgaven vanwege vertraagd onderzoek naar de externe veiligheid van de Utrechtse Baan (€ 0,2 mln. V).

Woonbeleid

Het doel hiervan is extra ondersteuning voor diverse doelgroepen die minder zelfredzaam zijn, om geschikte woonruimte te vinden.

Op 15 december zijn onder de titel 'duurzaam sociaal' prestatieafspraken gesloten met de woningcorporaties Vestia, Staedion en Haag Wonen.

Den Haag ontwikkelt zich tot een aantrekkelijke studentenstad. Sinds 2010 zijn 2.300 studenteneenheden gebouwd om tekorten op de studentenhuysvestingsmarkt in te lopen en de groei van het aantal studenten in Den Haag op te vangen. In 2015 zijn er 200 opgeleverd en zitten er 2.400 in de pijplijn waarvan er 600 in aanbouw zijn.

Bewoners kunnen een voorrangsverklaring voor een sociale huurwoning aanvragen. In 2015 heeft de gemeente 1899 aanvragen behandeld, waarvan 475 voor statushouders. Voor de doelgroepen die via Begeleid Wonen gebruik gaan maken van zelfstandige huisvesting wordt onderzocht of een zelfstandige woning toegewezen kan worden via een voorrangsverklaring.

In regioverband is in 2013 een ambitie van 6.000 aanvullende woonplaatsen voor arbeidsmigranten vastgesteld (realisatie tot eind 2016, uitloop 2018). Den Haag neemt er 2.000 voor haar rekening. De realisatie van deze ambitie loopt in Den Haag op schema. Den Haag heeft inmiddels 1.482 plaatsen gerealiseerd. Hiervan zijn er 510 plaatsen in grootschalige projecten, 372 door woningcorporaties (short-stay) en circa 600 middels vergunningen op overige locaties.

Het Rijk legt de gemeenten jaarlijks een taakstelling huisvesting statushouders op. Als gevolg van de toename van het aantal asielzoekers is deze taakstelling de afgelopen jaren opgelopen van minder dan 400 voor 2013 naar meer dan 1000 voor 2015. In dit laatste aantal is een opgelopen achterstand van 180 in 2014 meegenomen. De taakstelling van 2015 is gehaald en er is zelfs iets ingelopen op de ontstane achterstand uit 2014.

In 2015 is de Taskforce Huisvesting Statushouders ingericht. Deze taskforce richt zich op het huisvesten van 700 extra statushouders bovenop de wettelijke taakstelling voor 2016 en het stimuleren van extra wooneenheden

De gemeente geeft vergunningen voor tijdelijke verhuur aan particuliere eigenaren van woningen die als gevolg van dubbele woonlasten in de financiële problemen komen. Het aantal verhuringen was vanwege de crisis de afgelopen jaren fors toegenomen. Nu de woningmarkt voor koopwoningen weer aantrekt en er meer woningen verkocht worden, daalt het aantal aanvragen voor vergunning voor tijdelijke verhuur. In 2015 zijn in totaal 165 aanvragen ingediend. Dat is 42 minder dan in 2014. Woningcorporaties hebben in 2015 67 aanvragen ingediend.

Toelichting financieel resultaat Woonbeleid

€ 1,4 mln. N / I

In 2015 waren er hogere uitgaven voor de huisvesting van statushouders door het aanpassen of geschikt maken van gemeentelijk vastgoed (€ 0,6 mln. N). De gemeente heeft een overeenkomst met DUWO over het huisvesten van studenten van het Leiden University College aan de Stamkartstraat. Daarvoor is een verlengde vergunning verleend die door de gemeente is teruggebracht van 15 jaar naar 10 jaar. Dit had een nadelig effect op het exploitatieresultaat. De vergoeding daarvoor bedraagt 0,9 mln. Verder is er een klein voordeel door diverse kleinere verschillen (€ 0,1 mln. V)

Verloop van financiële cijfers

Reserves	Uitkomst 2015			Begroting 2015		
	Dot.	Onttr.	Vrijval	Dot.	Onttr.	Vrijval
Reserve Stedelijke Ontwikkeling	1.687	3.326	2.857	1.687	6.762	0
Reserve Stadsvernieuwing	0	1.701	271	0	2.295	0
Totaal	1.687	5.027	3.128	1.687	9.057	0

In 2015 is uit reserves € 0,9 mln. minder onttrokken en vrijgevallen dan begroot. Dit is hoofdzakelijk veroorzaakt doordat voor geluidssanering minder uitgaven zijn gedaan (zie toelichting resultaat programma), waardoor minder met reserves is afgerekend. Wegens inhoudingen en boetes bij de subsidie Onderhoudsstimulering Particuliere Woningverbetering is er minder aanspraak gedaan op de reserve Stadsvernieuwing. Een deel van de als onttrekking begrote bijdragen zijn als vrijval gerealiseerd. Dit betreffen middelen die zijn geherprioriteerd bij het IpSO 2016 (RIS 285541).

Voorzieningen	Uitkomst 2015			Begroting 2015		
	Dot.	Best.	Vrijval	Dot.	Best.	Vrijval
MOP Woonwagencentra	20	0	0	45	18	0
Voorziening Woningsplitsing	30	396	0	20	0	0
Totaal	50	396	0	65	18	0

Investerings MIP	Uitkomst 2015			Begroting 2015		
	Totaal	Gem.	Derden	Totaal	Gem.	Derden
n.v.t.	0	0	0	0	0	0
Totaal	0	0	0	0	0	0

Bestedingen t.l.v. vooruitontvangen of nog te ontvangen publiekrechtelijke middelen	Vooruit ontv.	Nog te ontv.	Begroot
Overlopend passief Overgangsregeling ISV - Geluid	17	0	0
Proficient	0	0	0
Totaal	17	0	0

Verloop eindsaldi balans 31-12	Uitkomst			Begr.
	2014 voor res.best.	2014 na res.best.	2015	2015
Reserves	18.116	18.116	11.648	10.746
Voorzieningen	1.406	1.406	1.060	1.453
Resterende investeringen (bruto, incl. derden)	0	0	0	0
Nog te besteden publiekrechtelijke middelen (overl. pass.)	79	79	2.163	n.v.t.
Nog te ontvangen publiekrechtelijke middelen (overl. act.)	0	0	0	n.v.t.

De afwijking op overlopende passiva betreft toevoeging middelen in het kader van de overgangsregeling ISV-geluid. Begroot was dat deze kon vrijvallen, maar er rusten nog verplichtingen op.

2.15 Programma Stadsontwikkeling

Coördinerend Portefeuillehouder: Joris Wijsmuller/Boudewijn Revis

Hebben we bereikt wat we hebben beoogd?

De doelstellingen van het programma Stadsontwikkeling zijn het bieden van ruimte aan alle Hagenaars, een vitalisering van Den Haag en het stimuleren van werkgelegenheid. De bevolking van Den Haag neemt toe en dus blijft de behoefte aan een ontwikkeling van woningen, bedrijfsruimtes en maatschappelijke functies toenemen. In het coalitieakkoord "Vertrouwen op Haagse Kracht" is gekozen voor een meer organische manier van stadsontwikkeling. Dit betekent dat meer nadruk ligt op de samenwerking met partijen binnen en buiten Den Haag en de transformatie van leegstaand vastgoed. Ook is ervoor gekozen dat bestaande kwaliteiten uitgangspunt zullen zijn van nieuwe planvorming.

In 2015 zijn diverse grote projecten opgeleverd. Zo is de nieuwbouw van het Internationaal Strafhof in het najaar opgeleverd, is het nieuwe station Den Haag Centraal –de OV-terminal– op 23 december opgeleverd en op 1 februari officieel geopend en is de nieuwbouw van de Hoge Raad eind 2015 afgerond. Verder is de aanbesteding van de integrale gebiedsontwikkeling voor het Spuikwartier afgerond en is de opdracht voor de realisatie van het Onderwijs en Cultuurcomplex verstrekt. In oktober is de sloop gestart van de Dr. Anton Philipszaal en de danszaal van het Lucent Danstheater.

De samenwerking met partijen om tot realistische ontwikkelingskaders te komen heeft in 2015 een vervolg gekregen. Zo is de gemeente in samenwerking met ontwikkelaars en met betrokkenheid van een afvaardiging van het wijkberaad Duinoord en Statenkwartier tot een realistisch kader gekomen om het Verhulstplein te transformeren tot een mooi, vergroend verblijfsplein, omringd door hoogwaardige woonmogelijkheden. Voor de herontwikkeling van de HALO-locatie tot woningbouw is in 2015 een proces van cocreatie doorlopen met belanghebbende organisaties (wijk- en sportverenigingen). Het plan kan in 2016 in het bestemmingsplan worden vertaald waarna realisatie door collectief particulier opdrachtgeverschap (CPO) kan plaatsvinden.

In alle stadsdelen waren er in 2015 projecten kleinschalig opdrachtgeverschap in de vorm van grondexploitaties en/of klusobjectexploitaties.

Er zijn achttien bestemmingsplannen en één beheersverordening vastgesteld. Daarbij zijn enkele zeer omvangrijke en gecompliceerde bestemmingsplannen afgerond, waaronder het bestemmingsplan Scheveningen Haven. Dit plan kent veel specifieke regels vanwege de havengebonden activiteit in de nabijheid van woningen. In 2015 zijn 3.079 aanvragen ingediend voor bouwplannen, dit is een lichte stijging ten opzichte van 2014.

In het 'Europees Jaar van het Industrieel Erfgoed' waren er over het hele jaar verspreid diverse activiteiten waarin het industrieel erfgoed centraal stond. Zo was er in mei een tentoonstelling in het Atrium over de industriële producten die Den Haag heeft voortgebracht en nog steeds voortbrengt.

Topindicator	Nulmeting 2008	Realisatie 2015	Begroting 2015
Aantal vestigers in en vertrekkers uit Den Haag			
- aantal vestigers uit het binnenland	18.259	19.533	15.945
- aantal vestigers uit het buitenland	16.593	20.706	15.692
- aantal vertrekkers naar het binnenland	17.947	17.913	20.270
- aantal vertrekkers naar het buitenland	12.619	14.225	12.529

Bron realisatie, maandelijkse update bevolkings ontwikkeling Den Haag 2013. Bewerking DSO/PSO

Kengetallen	Nulmeting 2014	Realisatie 2015
Waardeontwikkeling van:		
- woningen in Den Haag	90,1	88,7
- woningen in Haaglanden excl. Den Haag	90,8	89,1
- woningen in G4 excl. Den Haag	90,8	91
- niet -woningen in Den Haag	86,4	81
- niet -woningen in Haaglanden excl. Den Haag	85,6	80,2
- niet -woningen in G4 excl. Den Haag	101,9	103,4

Bron: CBS, Waarde onroerende zaken van woningen en niet-woningen. Index 2010 = 100.

Toelichting:

Dit kengetal geeft inzicht in de waardeontwikkeling van het totaal aan onroerend goed in Den Haag, uitgesplitst naar woningen en niet-woningen. Door de ontwikkeling als index te presenteren, is de waardeontwikkeling te vergelijken met de rest van het voormalig Stadsgebied Haaglanden en de andere G4 gemeenten. De (relatief) verbeterde positie van de andere G4 gemeenten ten opzichte van Den Haag is toe te schrijven aan de waardeinstijgingen in Amsterdam. Dit geldt voor zowel woningen als niet-woningen

Wat hebben we gedaan en wat heeft het gekost?

(bedragen x € 1.000,-)

	Uitkomst 2015	Actuele begroting 2015	Resultaat 2015	Ontwerp- begroting 2015	Uitkomst 2014
Lasten	168.105	216.300	48.195 V	187.228	190.537
Baten	124.345	166.962	42.616 N	123.018	116.596
Saldo exclusief reserves	43.760 N	49.338 N	5.578 V	64.210 N	73.941 N
Dotaties aan reserves	27.974	28.449	475 V	10.787	76.906
Onttrekkingen aan reserves	50.679	52.427	1.748 N	39.916	93.027
Saldo inclusief reserves	21.054 N	25.360 N	4.305 V	35.080 N	57.820 N

Toelichting financieel resultaat programma

Om de doelstellingen van programma 15 te behalen was € 216 mln. beschikbaar in 2015. De begrote lasten en baten hebben voor ongeveer de helft betrekking op activiteiten in het kader van grondexploitaties en ongeveer een kwart voor werkzaamheden binnen het product stadsvernieuwing. De overige producten, zoals erfpacht, bestemmingsplannen en omgevingsvergunningen, zijn kleiner en vormen het restant van de begroting. Het behaalde resultaat over 2016 is € 4,3 mln. voordelig en het volume van activiteiten was ca. € 44 mln. lager dan oorspronkelijk begroot.

Behaald resultaat: € 4,3 mln. voordelig (incidenteel)

De belangrijkste oorzaken voor het positieve resultaat op stadsontwikkeling zijn op hoofdlijnen de volgende:

- De stand van de reserve Stedelijke Ontwikkeling was op balansdatum hoger dan de maximaal toegestane stand van de reserve. Daarom valt € 9,1 mln. op programma 15 vrij in het resultaat. Deze middelen zijn nog wel benodigd voor uitvoering van projecten vanaf 2016. In het raadsvoorstel resultaatsbestemming wordt hier nader op ingegaan.
- Het negatieve resultaat op grondexploitaties bedraagt € 2,4 mln. Dit komt voor een groot deel doordat in lopende plannen meer risico's dan kansen zijn opgetreden.
- In het najaar is besloten tot een herzien plankader voor het KJ-plein ten behoeve van een ondergrondse fietsenstalling (RIS 288050). Hierbij is besloten om € 2,2 mln. van het verslechterde plansaldo te dekken uit het Meerjarenprogramma Fiets in programma Verkeer. Overheveling van middelen was niet begroot. Dit leidt tot een nadelig resultaat op Stadsontwikkeling, terwijl de dekking hiervoor beschikbaar is in programma Verkeer.

- Als gevolg van de lage marktrente is het canonpercentage voor erfpacht gedaald, waardoor minder erfpachtbaten zijn gerealiseerd dan begroot. Het resultaat op erfpacht bedraagt: 1,8 mln. negatief.
- Meevallers op het product stadsvernieuwing hebben geleid tot € 1,8 mln. voordelig resultaat. Voor € 1 mln. bleken risicoreserveringen niet nodig in 2015. € 0,8 mln. resultaat is het gevolg van diverse kleine mee- en tegenvallers op de projecten waarbij de gemeente betrokken is.
- Op strategisch vastgoed dat de gemeente wil verkopen is afgeschreven en op verkochte panden is minder boekwinst behaald dan begroot. Dit leidt tot een nadelig resultaat van € 1,1 mln.
- Voor bestemmingsplannen en bouwvergunningen zijn minder juridische kosten gemaakt dan begroot, dit leidt tot een voordeel van ca. € 1 mln.

De resultaten worden gedetailleerd toegelicht bij de verschillenverklaringen per product op de volgende bladzijden. Voor sommige resultaten, zoals het opvangen van het resultaat op grondexploitatie door de reserve grondbedrijf, worden voorstellen voor resultaatbestemming gedaan. In het separate raadsvoorstel resultaatbestemming wordt dit toegelicht en voorgesteld.

Neutrale ontwikkelingen: € 44 mln. minder volume

Naast het bovengenoemd resultaat, is ongeveer € 44 mln. minder volume gerealiseerd dan begroot. Deze onderbesteding is financieel neutraal, omdat zowel minder lasten als baten zijn gerealiseerd. Dit kent de volgende drie hoofdoorzaken:

1. Ca. € 30 mln. komt doordat in grondexploitatie minder kosten en grondopbrengsten zijn gerealiseerd dan begroot. Planuitvoering duurt langer dan voorzien en de begrotingssystematiek is soms te grof:

- De uitgifte van gronden op operationele grondexploitatie is achtergebleven op de begroting, circa 60% is gerealiseerd. Dit komt neer op grond voor circa 800 woningen en circa 13.000 m² bvo Bedrijfsruimte. Uitgifteopbrengsten in een paar grote projecten (o.a. Junoblok, Scheveningen Haven en Uithofslaan) zijn enige maanden uitgesteld en worden daardoor in jaarschijf 2016 gerealiseerd. Inhoudelijk samenhangend met deze uitgestelde uitgifte, zijn ook de werkzaamheden om te komen tot bouwrijpe grond en inrichting van de openbare ruimte uitgesteld (dit voorkomt financiële risico's). Daardoor zijn minder lasten gerealiseerd.
- In grondexploitatie is nog te vaak begroot dat lasten worden gerealiseerd als werkzaamheden starten. In grondexploitatie waar grote investeringen (> € 1 mln.) worden gedaan lopen betalingen vaak door in meerdere jaren en dit wordt niet nauwkeurig begroot. Aan dit laatste punt wordt vanaf 2016 extra aandacht besteed in de begrotingsvoorbereiding

In de paragraaf Grondbeleid wordt de onderbesteding op grondexploitatie nauwkeurig toegelicht.

2. Voor ca. € 13 mln. zijn lasten voor verwerving en sloop- en bouwrijpmaakkosten ten behoeve van het project Rotterdamsebaan foutief geraamd als last in dit programma ten behoeve van het programma Verkeer. Er is echter sprake van een interne levering. Dat betekent dit deel wordt verantwoord binnen het programma Verkeer. Zo wordt dubbel telling voorkomen.

3. Per saldo is voor € 1,7 mln. minder onttrokken uit reserves dan begroot. Voor € 12,3 mln. is meer onttrokken aan reserves dan begroot. Enerzijds is dit de vrijval uit de Reserve Stedelijke Ontwikkeling voor € 9,1 mln. vanwege de hogere stand op balansdatum dan maximaal toegestaan, anderzijds is er aan vastgoedreserves € 3,2 mln. meer onttrokken dan begroot als gevolg van afwaarderingen die in 2015 hebben plaatsgevonden (dit wordt in programmatekst toegelicht).

Voor € 14 mln. zijn reserves niet aangesproken, terwijl dit wel was begroot. De volgende vier projecten verklaren € 8,5 mln. onderbesteding (dit wordt gecombineerd toegelicht omdat begrote bijdragen beter niet vooraf kunnen worden gedeeld met derden).

- Voor de ontwikkeling van de HALO-locatie is een plan in samenspraak met de buurt uitgewerkt. Dit kostte extra tijd. In februari 2016 is het plan door het college vastgesteld. In 2015 is de begrote dekking daarom niet als last verantwoord.
- De herziening van het projectdocument en grondexploitatie Scheveningen Haven was voorzien in 2015. Voor zorgvuldige besluitvorming noodzakelijk was meer tijd nodig voor afstemming met de

betrokkenen. Besluitvorming en lasten worden begin 2016 voorzien.

- Den Haag nieuw centraal (OV Terminal) is op 23 december 2015 opgeleverd. De begrote afwikkeling van middelen heeft in 2015 niet meer plaats kunnen vinden. Ook dient nog een risicoreservering in stand te blijven.
- Een begrote bijdrage voor afdekking onrendabele top parkeren op de ontwikkeling van de Haveltestraat door een corporatie is niet als last genomen omdat de corporatie meer tijd nodig heeft voor de aanbesteding. We verwachten een subsidieaanvraag in 2016.

Diverse kleinere onderbestedingen in totaal € 5,5 mln., veelal omdat planvorming meer tijd kostte waardoor nog geen besluitvorming en onttrekking in 2015 heeft kunnen plaatsvinden.

Verschillen uitkomst 2015-2014:

De activiteiten op programma 15 zijn sterk projectmatig daardoor verschillen activiteiten per jaar en fluctueren ook financiële uitkomsten. Vooral de ontwikkelingen aan reserves zijn in 2015 flink gewijzigd ten opzichte van 2014.

In 2014 is de laatste tranche ISV-3 middelen (uitkering uit gemeentefonds) toegevoegd aan de Reserve Stedelijke Ontwikkeling, alsmede een deel van de nieuw beleidsmiddelen overeenkomstig het IpSO 2014. Dit verklaart de hogere dotatie in 2014 aan reserves ten opzichte van 2015. De hogere onttrekking in 2014 ten opzichte van 2015 heeft voornamelijk betrekking op hogere vrijval van reserves ten behoeve van het budgettaire kader en overheveling van middelen in 2014 vanuit reserves naar andere programma's waar de uitvoering van betreffende projecten plaatsvindt.

(incl. dotaties en onttrekkingen, bedragen x € 1.000,-)

Activiteiten in 2015	Uitkomst 2015			Begroot saldo 2015	Resultaat 2015
	Lasten	Baten	Saldo		
Beheer bedrijfspanden	9.795	9.026	769 N	776 N	7 V
Beheer bedrijfspanden (vastgoed)	10.122	9.375	747 N	287 V	1.034 N
Bouwgrondexploitaties (vastgoed)	1.849	1.839	10 N	4 V	14 N
Erfpacht (vastgoed)	18	18	0 N	-	0 N
Stadsvernieuwing (vastgoed)	870	862	9 N	8 N	1 N
Lasten omgevingsvergunningen	15.025	-	15.025 N	15.716 N	691 V
Baten omgevingsvergunningen	-147	13.215	13.362 V	13.516 V	154 N
Lasten precariobelasting	381	-	381 N	373 N	8 N
Baten precariobelasting	-	342	342 V	284 V	58 V
Bestemmingsplannen	2.548	259	2.289 N	2.777 N	488 V
Erfpacht	10.504	19.030	8.526 V	10.370 V	1.844 N
Kernregistraties	5.536	865	4.671 N	4.498 N	173 N
Bouwgrondexploitaties	93.340	87.002	6.338 N	2.547 N	3.791 N
Stadsvernieuwing	46.238	33.192	13.046 N	23.125 N	10.079 V
Totaal	196.079	175.024	21.054 N	25.360 N	4.305 V

Beheer bedrijfspanden

Gronden en panden kunnen strategisch worden verworven met het oog op toekomstige stedelijke ontwikkeling. Het vastgoed wordt beheerd totdat de ontwikkeling plaatsvindt. Per saldo zijn de lasten van het beheer van het vastgoed voor toekomstige stedelijke ontwikkeling, hoger dan de baten. Dit exploitatietekort wordt gedekt uit de hiervoor bestemde drie vastgoedreserves. Vanaf 2016 is er sprake van één vastgoedreserve (Reserve Strategisch Vastgoed Stadsontwikkeling).

De gemeente toetst jaarlijks de boekwaarde van het vastgoed dat strategisch is aangekocht aan de marktwaarde. In 2015 heeft deze toetsing geleid tot een afwaardering van € 1,8 mln. In navolging van het Ontwikkelperspectief Trekvlizzone zijn er enkele locaties gewaardeerd tegen actuele waarde waardoor voor de betrokken locaties een extra afwaardering van € 2,5 mln. noodzakelijk was. De totale afwaardering van € 4,3 mln. in 2015 is ten laste van de vastgoedreserves gebracht. Per saldo is er uit deze reserves in 2015 € 3,2 mln. meer onttrokken dan begroot, omdat ten behoeve van exploitatie € 1,1 mln. minder is onttrokken dan begroot. De hogere onttrekking in 2015 gaat ten koste van het budget voor de meerjarige exploitatie.

Indien strategisch vastgoed niet langer een bijdrage levert aan de beleidsdoelstellingen, wordt het toegevoegd aan de verkooplijst en vervolgens verkocht. Dat heeft in 2015 tot een extra nadeel geleid.

Toelichting financieel resultaat beheer bedrijfspanden

€ 1,1 mln. N/I

Op het vastgoed dat op de verkooplijst staat heeft een afwaardering plaatsgevonden van € 0,5 mln. Hiernaast is met de verkoop van vastgoed een nadeel van € 0,6 mln. gerealiseerd. Het afgelopen jaar is namelijk voor € 0,4 mln. boekwinst gerealiseerd, terwijl in de begroting rekening was gehouden met een resultaat van € 1 mln. De verwachting is dat in 2016 meer verkoopopbrengsten worden gerealiseerd dan begroot en daarmee is het resultaat meerjarig neutraal.

Met een bestemmingsvoorstel wordt voorgesteld het nadelige resultaat op te verkopen of verkocht vastgoed te verrekenen met de algemene reserve.

Omgevingsvergunningen

Het afgelopen jaar zijn er 3.322 aanvragen Wabo (Wet algemene bepalingen omgevingsrecht) ingediend. Hiervan waren 3.079 aanvragen voor bouwactiviteiten. Ten opzichte van 2014 is er een lichte stijging te zien in zowel de activiteit bouwen alsook de overige activiteiten, zoals binnen- en buitenplanse afwijkingen. Circa 95% van de bouwaanvragen had betrekking op een bouwsom van minder dan € 250.000. Als uitvloeisel van het coalitieakkoord wordt het legestartief voor deze categorie met ingang van 2016 verlaagd van 3,63% naar 2,5% van de bouwsom.

Er mogen geen leges worden geheven voor bouwactiviteiten in een gebied waar een bestemmingsplan geldt dat ouder is dan tien jaar. In 2015 zijn 444 plannen ingediend in gebieden waar geen actueel bestemmingsplan meer is. Dit heeft geleid tot een legesderiving van € 2,1 mln. in 2015. Het aandeel verouderde (niet actuele) bestemmingsplannen is de afgelopen jaren enorm teruggelopen. Er is thans nog steeds sprake van enkele niet actuele plangebieden. De nieuwe bestemmingsplannen hiervoor zijn in procedure genomen. In 2016 zullen een viertal bestemmingsplannen verouderd raken. Ook deze plannen zijn in procedure genomen. De inzet is erop gericht om die plannen voor het verstrijken van de termijn opnieuw te laten vaststellen. Er zal in 2016 nog sprake kunnen zijn van deriving van bouwleges.

Het digitaal aanvragen van een Omgevingsvergunning is vanaf de invoering van de Wabo in 2010 fors gestegen van 60% in 2010 tot 90% in 2015. Aanvragen worden via de landelijke site Omgevingsloket Online ingediend. In 2015 is een gemeentelijke tool ontwikkeld waarmee de aanvragers zelf het legesbedrag berekenen dat zij voor de aanvraag moeten gaan betalen. Het digitaal toezicht op de vergunning is gestart in het najaar 2014 en is inmiddels volledig ingevoerd.

Per 1 juli 2018 treedt de in 2015 aangenomen Omgevingswet in werking. Afgelopen jaar is het plan van aanpak 'implementatie omgevingswet' opgesteld.

Tenslotte is in 2015 de kostenonderbouwing leges omgevingsvergunning volgens model Vereniging Nederlandse Gemeenten (VNG) voor het begrotingsjaar 2016 vastgesteld in het college. Het VNG-model heeft als doel om volgens een landelijke standaard een duidelijke onderbouwing te kunnen maken van de kosten die de gemeente verhaalt via de leges.

Toelichting financieel resultaat omgevingsvergunningen

€ 0,5 mln. V/I

Lasten omgevingsvergunningen

2015 is er minder bezwaar en/of beroep ingediend op bouwvergunningen waardoor € 0,5 mln. minder juridische kosten zijn gemaakt dan begroot.

Opbrengsten omgevingsvergunningen

Er zijn meer leges ontvangen voor grote plannen dan begroot (€ 1,3 mln.). Anderzijds ontstaat een nadeel (€ 1,5 mln.) door meer ingediende bezwaarschriften op legesaanslagen die terugbetaald moeten worden. Het saldo van € 0,2 mln. (V/I) wordt verrekend met de voorziening bouwleges en is daarmee een neutraal resultaat voor dit programma.

Precariobelasting

Voor het hebben van voorwerpen onder, op of boven voor de openbare dienst bestemde gemeentegrond moet precario betaald worden. Dit betreft onder andere steigers, containers, hekken en reclameborden. In 2015 zijn er ruim 1.500 precario-objecten gecontroleerd. De precario heeft circa € 0,3 mln. opgebracht. Dit kwam nagenoeg overeen met de begroting.

Bestemmingsplannen

De inhaalslag voor het actualiseren van bestemmingsplannen zit thans in de eindfase (nader toegelicht bij het product omgevingsvergunningen). In 2015 zijn ook enkele zeer omvangrijke en gecompliceerde bestemmingsplannen afgerond, zoals het bestemmingsplan Scheveningen Haven. Dit plan kent veel specifieke regels vanwege de combinatie van haven gebonden activiteiten in de nabijheid van woningen en is ondanks de vele beroepen bij de Raad van State volledig overeind gebleven.

In 2015 zijn achttien bestemmingsplannen en één beheersverordening vastgesteld. In 2015 zijn vijf verzoeken om planschade ingediend. Er zijn geen verzoeken voor planschade gehonoreerd.

Toelichting financieel resultaat bestemmingsplannen

€ 0,5 mln. V/I

Een voordeel van € 0,2 mln. omdat minder planschade-claims zijn ingediend en geen claims zijn gehonoreerd. Een voordeel van € 0,3 mln. komt doordat minder juridisch advies bij derde partijen voor het actualiseren van bestemmingsplannen benodigd is gebleken.

Erfpacht

In 2015 zijn er ca. 3.000 erfpachtrechten bijgekomen waardoor de gemeente nu circa 60.000 erfpachtrechten beheert. De helft hiervan betaalt periodiek canon en de overige rechten zijn eeuwigdurend afgekocht.

Doordat het canonpercentage is gedaald van 3,1% in 2014 tot 2,3%, is canonbetaling aantrekkelijker geworden dan afkoop; met name voor nieuwe uitgiften. Deze vorm van grondfinanciering is een hulpmiddel gebleken bij de stimulering van de stedelijke ontwikkeling.

Ongeveer 3.000 rechten van erfpacht hebben het afgelopen jaar een vijfjaarlijkse canonherziening gekregen van 2,3%. Deze rechten hadden een canonpercentage van 5,2% of 4,8%. Daarnaast zijn eind 2015 circa 1.700 rechten van erfpacht geëxpireerd, voornamelijk in Bohemen en Vruchtenbuurt. Voor ongeveer 450 geëxpireerde rechten is al een nieuwe overeenkomst gesloten (veelal keuze voor canonbetaling) die per 1 januari 2016 ingaat. Voor de overige geëxpireerde rechten hebben de erfpachters in het 4^e kwartaal van 2015 een eindaanbieding voor de heruitgifte ontvangen.

Naar aanleiding van de eisen van de Nationale Hypotheek Garantie is de verzoektermijn voor heruitgifte aangepast van 10 naar 15 jaar. Erfpachters kunnen nu 15 jaar voor de expiratedatum hun recht van erfpacht laten heruitgeven.

In het jaar 2015 zijn circa 300 rechten met canonverplichting eeuwigdurend afgekocht, waarvan ongeveer 100 vanuit heruitgegeven rechten. Het lage canonpercentage en de reactietermijn van de erfpachters op de eindaanbiedingen, hebben in 2015 ervoor gezorgd dat het aantal afkoopsommen lager was dan begroot.

Het beleid voor verkoop van bloot eigendom is voortgezet en zijn er circa 80 verkopen gerealiseerd in 2015. De meeste verkopen hebben plaatsgevonden in de wijken waar de grondwaarde hoog is. Eind 2015 is een onderzoek gestart of een uitbreiding van het aantal wijken waar verkoop van bloot eigendom kan plaatsvinden mogelijk is.

Toelichting financieel resultaat erfpacht

€ 1,8 mln. N/I

Als gevolg van de lage markttrente, daalt ook het canonpercentage voor erfpacht. Deze is voor 2015 vastgesteld op 2,3%, terwijl in de begroting is uitgegaan van een canonpercentage van 3,1%. De totale erfpachtinkomsten in 2015 bedroegen € 19,0 mln. (waarin inbegrepen de erfpacht die in 2015 tegen een

canonpercentage van 2,3% is uitgegeven en herzien), terwijl in de begroting een bedrag van € 21,0 mln. was geraamd. Voornamelijk door het lage canonpercentage behalen we een minder positief erfpachtresultaat dan begroot (uitgifte van nieuwe gronden, canonherzieningen en afkoopsommen).

Kernregistraties

De wettelijke basisregistraties vervangen langzamerhand de gemeentelijke kernregistraties. In 2015 is de Basisregistratie Grootchalige Topografie (BGT+) ingevoerd. Het grondgebied van de gemeente Den Haag is vanaf november 2015 als open data beschikbaar (voor zowel overheid als burgers en bedrijven). Hiermee is Den Haag de eerste grote gemeente die dit voor elkaar heeft gekregen.

Met geo-informatie is een bijdrage geleverd aan onder meer de nieuwe site van de Kavelwinkel. Hiermee is het voor toekomstige kopers eenvoudiger om een geschikte kavel te vinden. Daarnaast is er een storymap gemaakt voor www.denhaag.nl om bekendheid te geven aan de Haagse Romeinse archeologische vindplaatsen. Voor het 3D stadsmodel is in 2015 een inventarisatie en analyse afgerond. Dit zal in 2016 leiden tot een nieuwe update van het Haagse 3D stadsmodel.

Stadsvernieuwing en Bouwgrondexploitaties

Bouwgrondexploitaties richten zich op de uitgifte van door gemeente bouwrijp gemaakte gronden. In 2015 waren er 82 operationele grondexploitaties, waarvan 17 zijn afgesloten. Dit betreffen gemeentelijke grondexploitaties, klusobjectexploitaties en grondexploitaties die in samenwerking met verbonden partijen worden gevoerd. In 2015 is door de gemeente grond uitgegeven voor circa 800 woningen en circa 13.000 m² bvo bedrijfsruimte. Hierbij is voor € 24,5 mln. aan uitgifteopbrengsten gerealiseerd. In de Paragraaf Grondbeleid worden het beleid en de financiële ontwikkeling van de bouwgrondexploitaties toegelicht.

Onder stadsvernieuwing horen verschillende taken. In 2015 hebben de verrichte activiteiten voornamelijk betrekking op voorbereiding en uitvoering van fysiek ruimtelijke projecten, verwerving en bouwrijpmaakwerkzaamheden ten behoeve van de Rotterdamsebaan, (voorbereidende) werkzaamheden in het kader van ingrepen in de buitenruimte (zoals de herinrichting van Bezuidenhout Oost, herstel kades derde haven in Scheveningen Haven), het faciliteren van particuliere initiatieven en de verwervings- en bouwrijpmaakwerkzaamheden in het kader van grondbanken Regentesse-Zuid en Vroondaal.

Hieronder volgen per stadsdeel de belangrijkste activiteiten in 2015. De grootste projecten van het programma Stadsontwikkeling, zoals Spuikwartier, Scheveningen Haven en Vroondaal, worden eveneens toegelicht in hoofdstuk 4: Projecten.

Scheveningen

Scheveningen Haven

Grondexploitaties

Het bestemmingsplan Scheveningen Haven is op 15 juli onherroepelijk geworden. De benodigde Natuurbeschermingswetvergunning voor de uitvoering van het bestemmingsplan is verleend. Voor het eerste bouwplan op het voormalig Norfolkterrein is een omgevingsvergunning verleend voor de bouw van 99 woningen met bijbehorende parkeerplaatsen door ontwikkelaar ASR. In de bouwplannen van ASR nabij de kades van de derde haven wordt voorzien in meer mogelijkheden voor havengebonden bedrijfsruimten. Met Bouwfonds Investment Management (IM) worden gesprekken gevoerd over de ontwikkeling van 45 woningen op de kavel aan de Hellingweg (nabij de kom).

Anticiperend op het herstel van de kades van de derde haven en ter ondersteuning van de Volvo Ocean Race, is bij de korte kade een damwand geslagen en zijn de kades tijdelijk ingericht. De definitieve inrichting van de kades vindt plaats in samenhang met de bouwplannen bij de kades.

Voor de realisatie van het Topzeilcentrum aan de Hellingweg 127 zijn de juridische procedures tegen de nog resterende gebruikers (de Vloek) in de tweede helft 2015 afgerond. Een groot deel van de gebruikers heeft ingestemd met een alternatieve ruimte en heeft medio juli 2015 het pand Beatrijsstraat

12 betrokken. Ontruiming van nog resterende gebruikers heeft op 9 september plaatsgevonden. Direct daarna is gestart met het bouwrijp maken van de locatie.

In de tweede helft van 2015 zijn drie paviljoens aan de Dr. Lelykade opgeleverd. De paviljoens hebben onder andere een functie als kantoor (rederij Vrolijk) en horeca (Simonis en Mook). De Van Bergenstraat heeft een nieuwe inrichting met tweerichtingsverkeer gekregen.

Stadsvernieuwing

Samen met de Bewonersorganisatie Havenkwartier, Stichting Vlaggetjesdag en Stichting Voorall is in 2015 een ontwerp voor een Hellingbaan in de bestaande trappartij tussen de Dr. Lelykade en Schokkerweg uitgewerkt. De Hellingbaan wordt in 2016 gerealiseerd en verbetert de toegankelijkheid van de Tweede Haven voor bezoekers en bewoners met een rolstoel, rollator of kinderwagen.

De locatie Dr. Lelykade 'Middenblok' ligt tussen de Dr. Lelykade, de Menninckstraat, Koppelstokstraat en de Van Bergenstraat. Het behelst een aantal private initiatieven. De bouw van De Reder Het Vervolg, een ontwikkeling van AM Vastgoed, is in november 2015 gestart. Het plan omvat een ondergrondse parkeergarage, commerciële ruimte in de plint, verschillende algemene ruimten en 17 appartementen. Aan de Koppelstokstraat komen negen stadswoningen met een daktuin.

De bouw van Het Kaviaarhuis is in november gestart. Dit private bouwplan omvat kantoorruimte in drie lagen voor Rederij Groen, een ondergrondse parkeervoorziening en 7 appartementen.

Scheveningen Dorp en Scheveningen Bad

Stadsvernieuwing

In oktober 2014 heeft het consortium KondorWessels Vastgoed en Danzep BV het eigendom verkregen van de Pier. Zij hebben plannen in twee fasen van 5 jaar (dus voor de komende 10 jaar). In 2015 is de Pier weer opengesteld voor het publiek. Om de realisatie van een kwaliteitsverbetering te waarborgen is voor fase 1 een overeenkomst gesloten waarin de eigenaren zich verplichten tot het realiseren van hun plannen, met name de sloop van het staleneiland. De gemeente zegt toe, gelet op het pakket aan maatregelen, mee te werken aan het afwijken van het bestemmingsplan.

In 2015 is de Nota van Uitgangspunten met kaders ten behoeve van de herontwikkeling van Vuurtorenweg 35-37 door het college vastgesteld. Deze locatie is eigendom van het Rijk en wordt afgestoten. Het proces tot verkoop is in juni 2015 van start gegaan.

In december is de nota van uitgangspunten voor de Noordboulevard vastgesteld.

Internationale Zone

Stadsvernieuwing

De nieuwbouw voor het Internationaal Strafhof is in het najaar 2015 opgeleverd. Vanaf 1 januari 2016 is het Hof volledig operationeel in het nieuwe gebouw. De herinrichting van de openbare ruimte rondom het Strafhof is begin november 2015 opgeleverd.

Als uitwerking van de Gebiedsvisie Internationale Zone (2014) is het concept ambitiedocument Internationaal Park in november 2015 vrijgegeven voor consultatie met de stad.

De openbare ruimte in het World Forum wordt heringericht. De laatste fase wordt naar verwachting in 2016 afgerond.

Voor het te ontwikkelen scholencomplex aan de Dunkler Lübeckstraat heeft in de eerste helft van 2015 een gunning plaatsgevonden (Design & Build). De sloopaanvraag voor de gebouwen is ingediend.

Grondexploitaties

De bouw van Eurojust, bij het World Forum, is in oktober 2014 gestart en in uitvoering.

In 2014 is met de ontwikkelaar een akkoord op hoofdlijnen gesloten voor de transformatie van het Verhulstplein. De gemeente in samenwerking met ontwikkelaars en met betrokkenheid van een afvaardiging van het wijkberaad Duinoord en Statenkwartier tot een nieuw kader gekomen in 2015. Dit gaat uit van sloop/nieuwbouw. Hiertoe is in een Nota Van Uitgangspunten voor de bouwontwikkeling en de openbare ruimte vastgesteld. De nota wordt in 2016 uitgewerkt tot een projectdocument. Tevens

is het bestemmingsplan Duinoord door de gemeenteraad vastgesteld. Hierin zijn de ontwikkelingen aan het Verhulstplein middels wijzigingsbevoegdheden opgenomen.

Segbroek

Grondexploitatie

De kavels in het project Groene Mient (Kleinschalig Opdrachtgeverschap) zijn in 2015 allemaal uitgegeven. Begin 2016 is de eerste paal van dit woonproject geslagen.

De gemeente heeft zich gecommitteerd de HALO-locatie aan de Laan van Poot aan te kopen nadat de hogeschool vertrekt naar de Sportcampus in het Zuiderpark begin 2016. De locatie wordt herontwikkeld voor woningbouw. In 2015 is een proces van co-creatie doorlopen met belanghebbende organisaties (wijk- en sportverenigingen) om gezamenlijk tot een plan te komen. Dit ligt begin 2016 voor ter besluitvorming.

Stadsvernieuwing

Op de voormalige Mondriaanlocatie aan de Begoniastraat worden 24 woningen gebouwd.

Loosduinen

Grondexploitatie

In de eerste helft van 2015 is de renovatie van het park landgoed Ockenburgh afgerond. Met het burgerinitiatief Plan B is een intentieovereenkomst gesloten met betrekking tot de toekomst van het vastgoed van het landgoed Ockenburgh. De gemeente neemt de renovatie/restauratie van het landhuis ter hand en het chalet en de dienstwoning worden verkocht.

Vroondaal

In gebied Vroondaal zijn meer kavels in ontwikkeling genomen dan oorspronkelijk begroot. In Vroondaal Zuid I is in het najaar van 2015 de bouw van de eerste woningen gestart, deze worden medio 2016 opgeleverd. Het bestemmingsplan en het exploitatieplan zijn onherroepelijk geworden. Begin 2016 start de revitalisering van het park Madestein.

In 2015 zijn alle kavels aan de Boomaweg fase 1 (in opdracht van participatie Vroondaal, zie paragraaf verbonden partijen voor meer informatie) via de kavelwinkel verkocht of in optie genomen.

Haagse Hout

Grondexploitatie

Alle kavels in het project Isabellaland in Mariahoeve zijn verkocht of in optie genomen. Inmiddels zijn 35 woningen (63%) in gebruik genomen en negen woningen (16%) zijn in aanbouw.

Stadsvernieuwing

Het appartementengebouw aan de Else Mauhslaan is in de tweede helft van 2015 opgeleverd. In Bezuidenhout Oost is gestart met herinrichting van de openbare ruimte tot residentiekwaliteit. Hierbij wordt ook de riolering vervangen en worden extra parkeerplaatsen aangelegd.

Voor de Haverkamp is de omgevingsvergunning verstrekt voor de bouw van 22 woningen.

De uitvoering is gestart in het vierde kwartaal. Begin 2015 is gestart met de verbouwing van het voormalig CBI-Lummuskantoor aan de Oostduinlaan tot circa 230 woningen. Het laagbouwdeel is inmiddels gesloopt.

In de Schenkzone is de private ontwikkeling van circa 65 grondgebonden woningen op de NS-locatie aan de Boekweitkamp opgepakt. Hiervoor wordt een wijzigingsplan opgesteld.

Gebiedsontwikkeling Laan van NOI/Beatrixkwartier

Voor station Laan van NOI en omgeving is een nota van uitgangspunten vastgesteld. De ambitie is om een kenniscluster te ontwikkelen rond The Hague Security Delta. Als eerste stap is het schetsontwerp voor de buitenruimte gemaakt. NS is begonnen met planvorming voor het station en ProRail met de planvorming voor een gebouwde fietsenstalling.

Het gebouw van het ministerie van SZW is in augustus leeg gekomen. Vanaf oktober tot eind 2015 heeft het gebouw gefungeerd als noodopvang voor vluchtelingen. Tegelijkertijd is begonnen met het uitwerken van transformatieplannen, waarbinnen de opvang van statushouders een plaats moet krijgen.

Centrum

Grondexploitaties

Station Den Haag Nieuw Centraal

Het college heeft in november het Programma van Eisen voor bebouwing van het Koningin Julianaplein vastgesteld. Op basis hiervan zijn het projectdocument en de grondexploitatie Den Haag Nieuw Centraal herzien. De openbare aanbesteding van de bouw van de fietsenstalling is in juli 2015 gestart; de preselectie is in 2015 afgerond. Eind 2015 is de competitie voor de bovengrondse bebouwing gestart. Het voorlopig ontwerp van de vernieuwing van het Busplatform is eind 2015 vastgesteld.

Het nieuwe station – de OV terminal - is op 23 december 2015 opgeleverd en op 1 februari 2016 officieel geopend.

De herinrichting van de Haagse Loper (openbare ruimte) op de Turfmarkt tussen Lage Zand en Zwarteweg is afgerond.

Gebiedsontwikkeling Spuikwartier

In september 2015 is de opdracht voor realisatie van het Onderwijs en Cultuurcomplex (OCC) verstrekt aan het consortium Boele & van Eesteren/Visser Smit Bouw. Ter voorbereiding op de bouw is in oktober 2015 de sloop gestart van de Dr. Anton Philipszaal en van de danszaal van het Lucent Danstheater. Het toneel en het achtertoneel van het LDT blijven nog tijdelijk gehandhaafd.

Tegelijkertijd zijn ook de sloop en resterende asbestsanering gestart van de toren van het voormalige ministerie van Justitie en van de laagbouw van het voormalige ministerie van BZK.

Na een voorlopige voorzieningenprocedure is het bestemmingsplan Wijnhavenkwartier en Spuiplein op 19 oktober 2015 in werking getreden. Op 22 december 2015 is de zitting van de Raad van State geweest inzake de beroepen tegen dit bestemmingsplan. De uitspraak in deze bodemprocedure is op 17 februari 2016 geweest waarbij alle bezwaren zijn afgewezen door de Raad van State.

Binnenstad

Stadsvernieuwing

De nieuwbouw van de Hoge Raad aan de Korte Voorhout is eind 2015 afgerond, de Hoge Raad verhuist in 2016. De oude huisvesting van de Hoge Raad zal tijdens de verbouwing van het Binnenhof onderdak bieden aan de Raad van State en het ministerie van Algemene Zaken.

In het tweede kwartaal is aan de Kortenaerkade gestart met de transformatie van een voormalig kantoorpand naar ca. 135 woningen en commerciële ruimten in de plint. In de Grote Marktstraat zijn in het eerste halfjaar van 2015 de laatste van de vijf grote bouwprojecten opgeleverd, te weten Sijthoff City Complex en Amadeus. De werkzaamheden aan de inrichting van de Grote Marktstraat zijn aan het eind van het jaar afgerond, de verlichting wordt begin 2016 opgeleverd en de Grote Marktstraat is eind maart 2016 feestelijk geopend.

De bouw van de parkeergarage onder het Tournooiveld is gestart in juli 2015. De renovatie van het voormalig ministerie van VROM in het Wijnhavenkwartier is in volle gang. De bouwwerkzaamheden van een atrium voor het ministerie van VWS zijn afgerond.

In het vierde kwartaal van 2015 is de nieuwbouw met 50 woningen aan het Buitenvormer fase 2 (de Blauwe Aanslag) opgeleverd.

Voor het Bart Smitpand aan de Grote Markt is de Wabo-vergunning verleend om dit gebouw te transformeren tot een multifunctioneel gebouw voor horeca, leisure en studentenwoningen. Verder is de Wabo-vergunning verleend voor de transformatie van het kantoor Torenstraat/Noordwal tot 150 studenteneenheden.

Grondexploitatie

Voor het kluscomplex Witte de Withstraat is het projectdocument vastgesteld. Voor het klusproject Noordwal is de nota van uitgangspunten vastgesteld. De verkoop van woningen in het kluscomplex Witte de Withstraat start medio 2016 en van de Noordwal eind 2016.

Stationsbuurt (Hollands Spoor) en oude centrum

Stadsvernieuwing

Het leegstaande Kleine Belastingkantoor zal begin 2016 worden getransformeerd naar 155 studentenwoningen en 750 m² Horeca. In 2015 is hiervoor een omgevingsvergunning afgegeven. Om de herontwikkeling van het Grote Belastingkantoor te bespoedigen is een voorkeursrecht (Wvg) op het pand gevestigd met een eerste recht op koop.

De aanleg van de stationsentree Station Hollands Spoor – Laakhavenzijde is ruim een jaar vertraagd. De werkzaamheden starten met de sloop van het postperron. Dit is uitgesteld van eind 2015 naar begin 2017. Reden voor de vertraging is de aankoop van de Globe door de NS. Dit was nodig omdat de voormalige eigenaar geen medewerking aan het plan wilde verlenen.

Na de sloop van het postperron zal de bouw van de nieuwe onderdoorgang en de afsluiting van de opgangen naar het spoor in de interwijk tunnel (huidige fietstunnel) volgen.

Grondexploitatie

De bouw op de Sigmalocatie van 303 studenten- en 153 starterswoningen verloopt volgens planning. Naar verwachting zal het gebouw medio 2017 worden opgeleverd.

Rivierenbuurt

Grondexploitatie

De tweede fase Maasstraat e.o. is in oktober 2015 opgeleverd waarbij 72 woningen zijn gerealiseerd. Vervolgens is de Scheldestraat ingericht en de Lekstraat tijdelijk ingericht. Het laatste blok (10 eengezinswoningen) is geheel verkocht. De oplevering is in april 2016.

Stadsvernieuwing

In september 2015 is gestart met de sloop van het clubgebouw aan de Uilebomen 71. De Koninklijke Haagse Woningvereniging van 1854 realiseert hier 40 woningen voor eenpersoonshuishoudens.

Transvaal

Stadsvernieuwing

Voor de Reypoort (het overbouwen van een bestaande poort aan de La Reyweg) is een bouwvergunning afgegeven. De openbare ruimte van de Reitzstraat, Pretoriusstraat en Dora Tamanastraat (tussen de Paul Krugerlaan en Engelenburgstraat) is in 2015 heringericht.

Grondexploitatie

In december is via de kavelwinkel het zelfbouwproject Viljoenstraat in de verkoop gegaan. Er was direct veel belangstelling voor dit project. Alle kavels zijn in optie genomen.

Het oude Woonzorgcentrum Transvaal is gesloopt. Fase 1 is opgeleverd in 2014, de bouw van fase 2 is nog onzeker, omdat hier nog geen huurder voor gevonden is.

De bouwrijpwerkzaamheden voor de bouw van het afvalbrenghstation op het bedrijventerrein Uitenhagestraat zijn vrijwel gereed. Het afvalbrenghstation wordt schoon, duurzaam en veilig. Het innovatieve en aantrekkelijke ontwerp kenmerkt zich door onder andere de toepassing van gestante stalen platen, een restproduct uit de auto-industrie, en gebruikte houten damwandplanken in de gevels die de functie van het gebouw weerspiegelen. Daarnaast worden zonnepanelen geplaatst, komt er een 'groen' mos-sedum dak en wordt gezorgd voor hergebruik van regenwater.

Op de kavel Loosduinsekade-Monstersestraat (voormalig Jongeneel) op bedrijventerrein Uitenhagestraat is een planvoorstel ingediend voor 126 woningen, parkeren en ca. 1900 m² bedrijfsruimte. De planbeoordeling is eind 2015 gestart en wordt begin 2016 afgerond. Voor de 3e kavel (Uitenhagestraat

90) heeft zich eind 2015 een kandidaat koper (een lokale ondernemer) gemeld waarmee de onderhandelingen zijn gestart.

Schilderswijk

Grondexploitaties

De (ver)bouw van de kluscomplexen Stortenbekerstraat, Suze Robertsonstraat en Van Dijkstraat is in 2015 gestart. De Suze Robertsonstraat – een initiatief van een collectief studenten die een kopersvereniging hebben opgericht - is in 2015 opgeleverd en in gebruik genomen. De verbouw van kluscomplex Stortenbekerstraat is bijna afgerond. Enkele woningen zijn reeds in gebruik genomen. De eenheden in het kluscomplex Van der Vennestraat zijn alle verkocht aan een collectief van jongeren in de leeftijd van 18 tot 27 jaar.

Stadsvernieuwing

Ter versterking van de wijk economie wordt, met als voorbeeld de Hobbemastraat, een verdere uitrol van een platform van vastgoedeigenaren, ondernemers en gemeente geïnitieerd om gezamenlijk te kunnen sturen op het voorzieningenaanbod en de aanpak van onveilige punten. De Koningstraat tussen de Hoefkade en het Groenewegje is opgeknapt. De uitstraling van de winkelpuien is verbeterd en de straat heringericht.

Op het Vermeerkwartier (Nutscomplexen) heeft Haag Wonen een ontwikkelaar gevonden voor ontwikkeling van vijf woonblokken (middels sloop en nieuwbouw). Twee blokken zijn bouwrijp, waarvan één blok in 2015 in de verkoop is gegaan. Het derde blok is bijna gesloopt.

Escamp

Grondexploitaties

De bouw aan de Tomatenlaan, een ontwikkeling van tien woningbouw kavels middels kleinschalig opdrachtgeverschap, is in 2015 van start gegaan. De eerste bewoners van de zelfbouwlocatie Escamplaan, een ontwikkeling van 66 woningen, hebben in 2015 hun woning in gebruik genomen.

De bouw van de Sportcampus Zuiderpark is in uitvoering en de contouren van het complex zijn goed zichtbaar. In september is de herinrichting van de voetbalvelden van HDV en WIK op het huidige sportkwadrant afgerond en in november is het parkeerterrein bij HDV met 165 parkeerplaatsen aangelegd. De herinrichting van de openbare ruimte is begin november gegund en de werkzaamheden zijn gestart. In november zijn de bomen langs de huidige entreelaan (tussen de Melis Stokelaan en de atletiekbaan) verplant naar een tijdelijke locatie.

In september is gestart met de bouw van 12 eengezinswoningen aan de Goudsmidsgaarde. De oplevering vindt plaats in het eerste kwartaal van 2016.

Het college heeft in november ingestemd met het projectdocument Eindstede 2 voor de herontwikkeling van de locatie met 17 grondgebonden woningen in de koopsector. De ontwikkelaar heeft in december een beginselplan voor de ontwikkeling ingediend.

Voor het Almeloplein is een plan ontwikkeld voor vergroting van de supermarkt, verschuiving van winkels en herinrichting van het plein. Hiertoe is een nota van uitgangspunten vastgesteld en is de uitbreiding mogelijk gemaakt in het bestemmingsplan Morgenstond. Voor de locatie Eurocinema, Leyweg is een ontwikkelaar gevonden die hier woningen wil bouwen.

Rondom de voormalige Katholieke kerk en klooster (project Kloosterbuuren) in Moerwijk Zuid wordt een woonwijk gebouwd met 118 vrije sector eengezinswoningen. De eerste fase van de bouw, met 39 vrije sector huur en 18 koopwoningen, langs de Middachtenweg is in 2015 opgeleverd. Tevens zijn in 2015 de gemeentelijke scholen gesloopt en is oktober 2015 de bouw gestart van de tweede fase met 61 eengezinswoningen in de koopsector.

Nabij de vernieuwde basisschool Drentse Hoek (Tinaarlostraat) zijn 2015 twee woningbouwplannen voltooid. Staedion heeft hier 34 sociale huurwoningen gerealiseerd. De resterende grond is in het kader van kleinschalig opdrachtgeverschap bebouwd met 8 eengezinswoningen.

Voor de Uithofslaan worden zowel via een openbare selectie als via kleinschalig opdrachtgeverschap gronden verkocht aan ontwikkelaars en particulieren. In 2015 hebben vier ontwikkelaars 42

eengezinswoningen in aanbouw genomen en zijn 24 woningen opgeleverd. Door particulieren zijn drie eengezinswoningen in aanbouw genomen en vier woningen opgeleverd. De verkoop van een deel van de gronden (48 woningen) is verlopen in het kader van kleinschalig opdrachtgeverschap.

Laak

Grondexploitaties

Laakhaven-West / Petroleumhaven

In Laakhaven West komen op 9 locaties 636 woningen en commerciële ruimtes op de begane grond. Acht woningen op kavel 2 van bouwblok B zijn opgeleverd. Op twee locaties langs het spoor zijn 23 zelfstandige bedrijfshallen in aanbouw genomen. Het eerste blok (15 hallen) is in oktober in gebruik genomen. De tempel van de Sikhs is eind december gereed gekomen. Voor de twee resterende Hindoestaanse tempels zijn de vergunningen voor de bouw verleend en is de grond overgedragen.

Voor de particuliere bedrijfspanden Calandkade 47 is in december samen met de Soho C kavel een planuitwerkingskader ten behoeve van de bouw van bijna 500 woningen vastgesteld. Met Arcade is overeenstemming bereikt over de bouw van 117 woningen aan de Calandstraat 2e fase in 2016.

In 2015 is de bouw van de projecten White Nile, Blue Nile, Laakhaven C ('Waldo-toren') en Spoorzone gestart, bij elkaar ruim 600 woningen. In december heeft de verloting van het project Laakhaven Co4 plaats gevonden.

Voor het kluscomplex Noordpolderkade is de nota van uitgangspunten vastgesteld. Het complex zal in juni 2016 in de verkoop gaan.

Binckhorst

Grondexploitaties

Het JUNO-Blok is klusrijp gemaakt in 2015. De verkoop van de kluseenheden vindt in 2016 plaats.

Stadsvernieuwing

De zienswijzen op de Nota Reikwijdte en Detailniveau voor het Omgevingsplan Binckhorst zijn in december beantwoord en voorgelegd aan de raad. Het voorontwerp Omgevingsplan wordt daarna opgesteld. Het bestemmingsplan Binckhorst Noord is vastgesteld op 16 april 2015. Het betreft de actualisatie van een bestemmingsplan uit 1989, waarbij de toegestane milieuzones zoveel mogelijk worden beperkt en op een aantal locaties een wijziging van de toegestane functies mogelijk wordt gemaakt.

De transformatie van particulier vastgoed zet door; zo is de SDU-locatie eind 2015 leeg opgeleverd en wordt door de eigenaar voor herbestemming in de verkoop gezet.

De herinrichting van de Saturnusstraat is in volle gang. De plannen voor de herinrichting van de drie spooronderdoorgangen richting centrum zijn nagenoeg afgerond.

Als vervolg op de nota 'Inzet op drie havens', waarmee de middelen voor de aanpak van de buitenruimte in de Binckhorst gericht worden ingezet, zijn in december 2015 het

Ontwikkelingsperspectief Trekvlietzone, het inrichtingsvoorstel voor de Poolsterhaven en de Nota van Uitgangspunten Binckhorsthaven door het college vastgesteld. Het Ontwikkelingsperspectief Trekvlietzone wordt in 2016 uitgewerkt tot een plandocument dat binnen de financiële kaders past.

Diverse kleine particuliere projecten en initiatieven, die een positieve impuls geven aan het investeringsklimaat in de Binckhorst zoals I'm Binck, worden financieel ondersteund.

Leidschenveen-Ypenburg

Grondexploitaties

Het programma van de grondexploitatie deelplan 26 is herzien. Deze exploitatie ligt aan de zuidzijde van de A12 aan weerszijden van NS-station Ypenburg. De resterende kantorenopgave is vervallen. In plaats daarvan wordt gewerkt aan de ontwikkeling van een multiplexbioscoop met horecavoorzieningen. De bouw start in 2016.

Voor deelplan 19, locatie Fregatsingel (kleinschalig opdrachtgeverschap) zijn in de tweede helft van 2015 alle kavels uitgegeven. Ontwikkelaar Dutch Housing Company is gestart met de bouw van 10 van de 17 kavels.

Stadsvernieuwing

Ceva Logistics aan de Westvlietweg heeft in november 2015 haar onherroepelijke vergunning ontvangen voor het plaatsen van een windturbine op eigen terrein.

Het bestemmingsplan Molenvlietpark is vastgesteld op 1 oktober 2015. Daarmee worden de realisatie van het Molenvlietpark, de waterberging, het Trekfietstracé en een goede inpassing van de Rotterdamsebaan en leidingen mogelijk. Hiervoor zijn enkele bestemmingen gewijzigd en aanduidingen aangepast. Daarnaast wordt de reeds verleende omgevingsvergunning voor de indoorhal van Drievliet planologisch bestendigd.

Monumentenzorg (onderdeel van product Stadsvernieuwing)

Op het terrein van het kennis delen, het zichtbaar maken en promoten van cultuurhistorisch erfgoed stond in 2015 het industrieel erfgoed centraal. Monumentenzorg en de 'erfgoedpartners' - Archeologie, Gemeentearchief en het Haags Historisch Museum - gaven in het gehele jaar verspreid over de stad met diverse activiteiten invulling aan het 'Europees Jaar van het Industrieel Erfgoed'. In mei stond een tentoonstelling in het Atrium. Voor veel Hagenaars was het een verrassing om daar te ontdekken dat Den Haag ook industriële producten heeft voortgebracht en dat ook nog steeds doet. De 'erfgoedpartners' en de Bibliotheek Den Haag realiseerden een Historische Informatiepunt (HIP) in de wijkbibliotheek Schilderswijk. De HIP'en in de Centrale Bibliotheek en in de wijkbibliotheek Escamp zijn in 2015 voorbereid en zullen begin 2016 openen.

De Haagse Monumentenprijs werd dit jaar toegekend aan de geheel gerestaureerde Nieuwe Badkapel aan de Nieuwe Parklaan.

De financiering van het Herinneringscentrum Oranjehotel kwam rond met gemeentelijke bijdragen in de investering en in de exploitatie. Zeventien panden aan de Korte Poten kregen de status van gemeentelijk monument. Met deze bescherming werd het project Winkelhart voltooid waardoor ongeveer honderdvijftig gevels in de historische straten in het winkelhart beschermd zijn.

Ter stimulering van het planmatige onderhoud van 24 monumentale kerkgebouwen werden onderhoudsbijdragen verstrekt.

Toelichting financieel resultaat Stadsvernieuwing en Bouwgrondexploitaties € 6,3 mln. V/I

Stadsvernieuwing (€ 10,1 mln. V/I)

Vrijval Reserve Stedelijke Ontwikkeling (€ 9,1 mln. V/I)

De stand van de reserve Stedelijke Ontwikkeling was op balansdatum hoger dan de maximaal toegestane stand van de reserve. Daarom valt € 9,1 mln. op programma 15 vrij in het resultaat. Deze middelen zijn nog wel benodigd voor uitvoering van projecten vanaf 2016. In het raadsvoorstel resultaatsbestemming wordt hier nader op ingegaan.

Verwerving Rotterdamsebaan (€ 3,1 mln. N/I)

Soms is een gedeelte van een verworven perceel nodig voor realisatie van de Rotterdamsebaan, maar is verwerving van het hele perceel noodzakelijk. Een deel van de verwervingslasten wordt dan niet rechtstreeks verrekend met het project, maar met de gemeentebrede Reserve Grote Projecten op programma 17. Over het vastgoed dat in 2015 is verworven/ingebracht en de daarmee samenhangende bouwrijpmaak activiteiten wordt meer verrekend met de Reserve. Dit leidt op dit programma tot een nadeel, maar dekking is voorzien in programma 17.

Overig verschil in samenhang met Reserve Grote Projecten (€ 1,9 mln. V/I)

Voor projecten Scheveningen (Noordelijk Havenhoofd en Derde Kade) was in 2015 rekening gehouden met start uitvoering. Voor Noordelijk Havenhoofd is dit beperkt tot voorbereidende werkzaamheden (komen tot overeenkomsten), bij Derde Kade is al wel de uitvoering gestart. Voor het project Internationaal Strafhof heeft de financiële afrekening nog niet plaatsgevonden, dat zal in 2016 geschieden. Dit leidt tot voordeel op het programma omdat meer onttrokken is uit de reserves dan aan

last gerealiseerd. Het voordeel gaat terug naar de Reserve Grote Projecten in programma 17 zodat het beschikbaar blijft als dekking voor de nog uit te voeren werkzaamheden.

Vrijval risicoreservering stadsvernieuwing (€ 1,0 mln. V/I)

In de tweede helft van 2015 tekenden zich, zoals bij het halfjaarbericht 2015 aangegeven, nadelen af op programma 15. Bij het halfjaarbericht 2015 is incidenteel budget toegevoegd aan stadsvernieuwing ter compensatie van verhoogde ICT en huisvestingslasten. Deze middelen zijn niet verdeeld over projecten, maar gereserveerd gebleven om de verwachte nadelen op programma 15 op te vangen. In de realisatie zijn de verwachte nadelen op programma 15 uiteindelijk lager uitgevallen dan verwacht. Dit betekent wel dat de reserveringen binnen Stadsvernieuwing uiteindelijk voor € 1,0 mln. niet benodigd bleken om dit hogere verwachte nadeel op te vangen en daarmee resultaat vormen.

Diverse verschillen fysiek ruimtelijke ingrepen (€ 0,8 mln. V/I)

Binnen stadsvernieuwing vindt de uitvoering plaats van vele fysiek ruimtelijke projecten. Op deze projecten is sprake van diverse kleine mee- en tegenvallers. Het gaat hierbij om onder andere faciliteren van particuliere initiatieven voor het realiseren van woningen, bedrijven, kantoren, fysiek ruimtelijke ingrepen die niet gericht zijn op de uitgifte van de bouwrijpe grond door de gemeente zoals (voorbereidende) werkzaamheden in het kader van ingrepen in de buitenruimte.

Overig (€ 0,4 mln./I)

Er is enerzijds sprake van een beperkt resultaat van € 0,2 mln. voordelig als gevolg van nacalculatie op het apparaat en anderzijds overige kleine verschillen van € 0,2 mln. voordelig.

Bouwgrondexploitaties (€ 3,8 mln. N/I)

Verantwoording grondexploitaties (€ 2,4 mln. N)

De onderstaande effecten worden uitgebreid toegelicht in de paragraaf grondbeleid.

€ 5,2 mln. N wegens Actualisatie voorziening negatieve plannen.

Operationele grondexploitaties zijn geactualiseerd en de, per saldo nadelige effecten van opgetreden risico's en kansen zijn verwerkt.

€ 0,5 mln. V wegens het afsluiten van grondexploitaties

In 2015 zijn 17 grondexploitaties afgesloten met een resultaat van € 3,1 mln. voordelig.

Dit is € 0,5 mln. hoger dan begroot.

€ 2,3 mln. V overige.

Dit betreft onder meer de vrijval op voorziening compensatieregeling BTW, actualisatie voorziening participaties, erfpachtinkomsten en nacalculatie op apparaatslasten.

Voorziening KJ Plein (€ 2,2 mln. N/I)

In 2015 is het plankader voor het KJ-plein herzien ten behoeve van een ondergrondse fietsenstalling (RIS 288050). Hierbij is besloten om € 2,2 mln. van het verslechterde plansaldo te dekken uit middelen. Hierbij is besloten om € 2,2 mln. van het verslechterde plansaldo te dekken uit het Meerjarenprogramma Fiets in programma Verkeer. Overheveling van middelen was niet begroot. Dit leidt tot een nadelig resultaat van € 2,2 mln. op Stadsontwikkeling, terwijl de dekking hiervoor beschikbaar is op programma Verkeer.

Verschil in samenhang met Reserve Grote Projecten (€ 1,0 mln. V/I)

In de begroting was rekening gehouden met vaststelling van het projectdocument Verhulstplein in 2015. Hiertoe is dekking van € 1 mln. uit de Reserve Grote Projecten begroot. Een nieuw kader voor de ontwikkeling Verhulstplein is vastgesteld (zie programmatekst) en het projectdocument wordt in 2016 vastgesteld. Het ontstane voordeel, doordat de begrote lasten niet zijn gemaakt, wordt verrekend met de Reserve Grote Projecten (programma 17), zodat de middelen beschikbaar blijven voor vaststelling van het projectdocument in 2016.

Overig product bouwgrondexploitaties (€ 0,2 mln. N/I)

Verloop van Financiële cijfers

Reserves	Uitkomst 2015				Begroting 2015			
	Dot.	Ontrr.	Vrijval	Balans	Dot.	Ontrr.	Vrijval	Balans
Dienstcompensatiereserve DSO	0	302	0	0	0	302	0	0
Reserve Grondbedrijf	6.846	2.844	2.042	0	7.211	2.844	2.042	0
Reserve Volkshuisvestingsfonds DHZW	340	71	2	0	350	916	0	0
Reserve Anticiperende Werkzaamheden MPG	0	0	0	0	100	0	0	0
Reserve Vastgoedexploitatie	170	3.255	0	-5.822	170	2.455	0	-6.623
Reserve Strategische aankopen Structuurvisie	0	750	0	-3.684	0	735	0	-3.698
Reserve Strategische aankopen Binckhorst	600	5.021	0	0	600	2.653	0	-2.368
Reserve Strategisch Vastgoed Stadsontwikkeling	0	0	0	9.506	0	0	0	12.689
Reserve The Hague World Forum	7.282	7.812	0	0	7.282	8.092	0	0
Reserve Universiteit Leiden	0	0	0	0	0	0	0	0
Reserve Stedelijke Ontwikkeling	12.736	10.090	18.491	0	12.735	22.968	9.420	0
Totaal	27.974	30.145	20.535	0	28.449	40.965	11.462	0

Per saldo is € 1,7 mln. minder uit reserves onttrokken en vrijgevallen dan begroot. Dit is opgebouwd uit hogere en lagere onttrekkingen.

- Voor € 12,3 mln. is meer onttrokken en vrijgevallen aan reserves dan begroot. Dit betreft allereerst vrijval uit de Reserve Stedelijke Ontwikkeling voor € 9,1 mln. vanwege de hogere stand op balansdatum dan maximaal toegestaan. Aan de vastgoedreserves is € 3,2 mln. meer onttrokken dan begroot als gevolg van afwaarderingen die in 2015 hebben plaatsgevonden
- Voor € 14 mln. zijn reserves niet aangesproken, terwijl dit wel was begroot. Dit is toegelicht onder de neutrale ontwikkelingen bij de toelichtingen op het financieel resultaat van het programma

De balansmutaties die zichtbaar zijn in de bovenstaande tabel betreffen het samenvoegen van de verschillende vastgoedreserves tot 1 nieuwe vastgoedreserve.

Voorzieningen	Uitkomst 2015				Begroting 2015		
	Dot.	Best.	Vrijval	Balansverk	Dot.	Best.	Vrijval
MOP Beheer Bedrijfspanden	746	370	0	0	534	0	0
Voorziening Bouwleges	13.862	16.816	0	0	14.016	11.582	0
Voorziening Eneco Afkoop Claims	0	187	44	0	0	0	0
Voorziening Amerikaanse Ambassade	0	0	0	0	0	0	0
Voorziening Compensatieregeling BTW	0	653	347	0	0	1.000	0
Voorziening FPU/senioren	1	11	0	0	0	10	0
Voorziening KJ-plein	-18.987	0	0	0	0	0	0
Voorziening Negatieve lopende plannen Meerjaren	38.340	51.391	0	-18.562	17.710	0	0
Programma Grondbedrijf (MPG)							
Voorziening negatieve plannen Harnaschpolder	0	0	0	0	0	0	0
Voorziening Reorganisatie	0	427	0	0	0	342	0
Voorziening Risico's Harnaschpolder	0	0	0	0	0	0	0
Totaal	33.962	69.855	391	-18.562	32.260	12.934	0

De grootste verschillen tussen uitkomst en begroting zijn de volgende:

- Voorziening bouwleges: De bestedingen op de voorziening bouwleges zijn € 5,2 mln. hoger dan begroot. Als gevolg van een administratieve fout is een besteding van € 11,6 mln. ipv. € 16,2 mln. begroot. Dit is eerder aangegeven bij de technische vragen begroting 2016-2019 (vraag 56, zie ris: 287060).
- Voorziening KJ-plein: Eind 2014 zijn de uitgangspunten voor een plankaderwijziging van de grondexploitatie Den Haag Nieuw Centraal vastgesteld en is een voorziening getroffen van € 19 mln. De plankaderwijziging is in 2015 vastgesteld en de middelen uit de voorziening zijn hierbij overgeheveld naar de Voorziening Negatieve lopende Plannen. Deze overheveling was niet als zodanig begroot.
- De voorziening Negatieve lopende plannen MPG laat fikse afwijkingen zien. De hoge gerealiseerde dotatie komt door de overheveling van de Voorziening KJ-plein (zie hierboven). De hoge besteding komt door het (partieel) afsluiten van plannen in 2015 waarmee de voorziening tot besteding komt. Het afsluiten van plannen is niet als zodanig begroot. Het afgelopen jaar is ondermeer het project Wijnhavenkwartier afgesloten (€ 47,8 mln. besteding). Meer informatie wordt gegeven in de paragraaf Grondbeleid (zie hst. 6.7).

In de balans wordt de voorziening Negatieve lopende plannen MPG gepresenteerd na balansverkortings om zo een opgeblazen balans te voorkomen. De voorziening wordt gecorrigeerd

gepresenteerd voor de realisatie, per saldo, op het onderhanden werk. Het saldo van het onderhanden werk bedraagt op 31-12-2015 € 133,9 mln. en was daarmee ca. € 18,5 mln. lager dan het saldo op 31-12-2014.

Investerings MIP	Uitkomst 2015			Begroting 2015		
	Totaal	Gem.	Derden	Totaal	Gem.	Derden
Strategisch aankopen	123	123	0	0	0	0
Erfpacht	20.082	20.082	0	0	0	0
Percelen Rotterdamse Baan	6.491	6.491	0	0	0	0
Pagoni	252	252	0	0	0	0
Concernbrede Informatiesystemen (CIS)	108	108	0	196	196	0
Totaal	27.056	27.056	0	196	196	0

De overbesteding op investeringen betreft het volgende:

- In 2015 is € 20,1 mln. aan grond in erfpacht op de balans geactiveerd. Vooral als gevolg van nieuwe gronduitgiften en suppletie van bestaande rechten (vanwege meerwaarde door splitsingen, wijziging functie en uitbreiding). Omdat vooraf moeilijk is in te schatten in welk jaar de akte wordt gepasseerd (formele moment van gronduitgifte) worden activeringen met betrekking tot erfpacht niet in het investeringsprogramma (MIP) begroot.
- In 2015 zijn gronden c.a. verworven naastgelegen aan het traject van de toekomstige Rotterdamsebaan. Dit was niet als investering begroot. Op de verwervingskosten over 2015 van € 6,5 miljoen (cumulatief tot en met 2015 € 25,9 miljoen) is een even grote voorziening wegens lagere verwachte (markt)waarde in mindering gebracht. De grond heeft onder meer als mogelijke bestemming een OV-lijn. De voorziening van totaal € 25,9 miljoen is gedekt met middelen vanuit de hiervoor beschikbare Reserve Grote Projecten.

Bestedingen t.l.v. vooruitontvangen of nog te ontvangen publiekrechtelijke middelen	Vooruit ontv.	Nog te ontv.	Begroot
n.v.t.	0	0	0
Totaal	0	0	0

Verloop eindsaldi balans 31-12	Uitkomst			Begr.
	2014 voor res.best.	2014 na res.best.	2015	2015
Reserves	144.870	148.044	125.338	124.065
Voorzieningen	92.421	92.421	74.699	111.747
Resterende investeringen (bruto, incl. derden)	1.396	1.396	-19.169	1.200
Nog te besteden publiekrechtelijke middelen (overl. pass.)	0	0	0	n.v.t.
Nog te ontvangen publiekrechtelijke middelen (overl. act.)	0	0	0	n.v.t.

2.16 Programma Financiën

Coördinerend portefeuillehouder: Tom de Bruijn

Hebben we bereikt wat we hebben beoogd?

Op het programma Financiën verantwoorden we de meeste algemene middelen: gemeentefonds, rente, beleggingen, de OZB en overige belastingen. Vanaf 2015 verantwoorden we op dit programma ook de Centrale Bedrijfsvoeringsreserve, de Programmareserves en de baten Sociaal Domein uit het gemeentefonds. De baten van dit programma bestaan voor ruim 80% uit het gemeentefonds.

Effectindicator	Nulmeting 2009	Realisatie 2015	Begroting 2015
Positie op de ranglijst van gemeentelijk woonlasten van de grote gemeenten.	Positie 5	Positie 1	Positie 3
<i>Bron: "Kerngegevens belastingen grote gemeenten 2015", Hoeben dr. C., Janzen MSc L., Centrum voor onderzoek van de Economie van de lagere overheden (Coelo), Groningen, 2015.</i>			

Den Haag vindt het belangrijk om de (woon)lasten voor burgers en bedrijven laag te houden. De Haagse burgers betaalden in 2015 minder woonlasten dan in andere gemeenten. Den Haag heeft in 2015 zelfs de laagste woonlasten van de grote gemeenten (meer dan 90.000 inwoners). Dit blijkt uit het COELO rapport 2015. Ook in 2015 betalen huiseigenaren in Den Haag gemiddeld de laagste OZB lasten van de grote gemeenten. Verder zijn de tarieven van de afvalstoffenheffing in 2015 niet gewijzigd. Om de kostendekkendheid van de rioolheffing te waarborgen, is het tarief in 2015 trendmatig verhoogd (0,77%). Opgeteld zijn de Haagse woonlasten in 2015 (ten opzichte van 2014) nagenoeg gelijk gebleven.

Wat hebben we gedaan en wat heeft het gekost?

(bedragen x € 1.000,-)

	Uitkomst 2015	Actuele begroting 2015	Resultaat 2015	Ontwerp- begroting 2015	Uitkomst 2014
Lasten	67.365	61.662	5.703 N	175.642	156.176
Baten	1.378.773	1.365.741	13.033 V	1.473.946	1.208.337
Saldo exclusief reserves	1.311.408 V	1.304.078 V	7.330 V	1.298.304 V	1.052.161 V
Dotaties aan reserves	7.207	7.207	- -	-	11.219
Onttrekkingen aan reserves	30.561	30.561	- -	9.368	95.889
Saldo inclusief reserves	1.334.762 V	1.327.432 V	7.330 V	1.307.671 V	1.136.831 V

Toelichting financieel resultaat programma

Het programmaresultaat in 2015 komt uit op een voordeel van € 7,3 mln. Dit wordt voornamelijk veroorzaakt door twee ontwikkelingen: hogere baten gemeentefonds van € 4,0 mln. en hogere baten vanuit de onroerendzaakbelasting van € 2,8 mln.

De uitkomst 2015 verschilt ten opzichte van 2014. De voornaamste oorzaken zijn:

- De baten zijn in 2015 hoger. Met ingang van 2015 worden de inkomsten uit het Sociaal Domein van € 325 mln. op dit programma verantwoord.
- De onttrekkingen in 2015 zijn lager dan in 2014 doordat € 69 mln. minder is onttrokken uit de algemene reserve.

(incl. dotaties en ontrekkingen, bedragen x € 1.000,-)

Activiteiten in 2015	Uitkomst 2015			Begroot saldo 2015	Resultaat 2015
	Lasten	Baten	Saldo		
Algemene uitkering gemeentefonds	-	806.509	806.509 V	797.126 V	9.382 V
Uitkering deelfonds sociaal domein	-	325.184	325.184 V	330.549 V	5.365 N
Lasten en baten Algemene reserve	-	5.600	5.600 V	5.600 V	- -
Lasten en baten Programmareserves	-	3.714	3.714 V	3.714 V	- -
Lasten en baten Centrale bedrijfsvoeringsreserve	-	1.200	1.200 V	1.200 V	- -
Geldleningen en uitzetting korter dan 1 jaar	52	332	280 V	180 V	100 V
Geldleningen en uitzetting langer of gelijk aan 1 jaar	50.559	111.220	60.661 V	60.452 V	209 V
Beleggingen	2.812	5.359	2.547 V	2.421 V	126 V
Nutsbedrijven	1.193	16.967	15.774 V	15.715 V	59 V
Activafinanciering	7.207	20.380	13.173 V	13.169 V	4 V
Baten onroerende zaakbelasting eigenaren	-0	60.848	60.849 V	59.245 V	1.604 V
Baten onroerende zaakbelasting gebruikers	-	22.445	22.445 V	21.250 V	1.195 V
Uitvoering Wet WOZ	5.625	195	5.430 N	5.166 N	264 N
Baten precariobelasting	-	16.374	16.374 V	16.285 V	89 V
Baten toeristenbelasting	-	6.552	6.552 V	6.216 V	336 V
Baten hondenbelasting	-	2.016	2.016 V	1.850 V	166 V
Kwijtschelding belastingen	146	-	146 N	120 N	26 N
Lasten heffing en invordering gemeentelijke belastingen	4.801	3.500	1.301 N	863 N	438 N
Overige activiteiten gemeentebelastingen	319	438	119 V	426 N	545 V
Compensatieregeling startende ondernemers	416	-	416 N	450 N	34 V
Gemeentebrede onderzoeken en ondersteuning	641	17	624 N	653 N	29 V
Interne / Externe leveringen (GAD)	802	485	317 N	137 V	454 N
Totaal	74.572	1.409.334	1.334.762 V	1.327.432 V	7.330 V

Gemeentefonds

Alle gemeenten ontvangen van het Rijk een uitkering uit het gemeentefonds. In 2015 ontving de gemeente bijna € 1,1 mld. uit het gemeentefonds. De gemeenten mogen deze middelen vrij besteden; het geld is niet geoormerkt en er zijn geen afrekeningsmechanismen. De baten verantwoordt de gemeente in dit programma en de lasten op de diverse beleidsprogramma's.

Het gemeentefonds groeit en krimpt mee met de rijksuitgaven. Den Haag neemt haar eigen verantwoordelijkheid bij de raming van het gemeentefonds en wijkt af van de circulaire die het Rijk daarover stuurt. Veel gemeenten doen dat. In de voorjaarsnota werd een tegenvaller van € 22 mln. verwacht. Daarvan is € 10 mln. opgelost in het budgettaire kader van de ontwerpbegroting 2016. De overige € 12 mln. zijn toen als risico aangemerkt, in de verwachting dat die in de loop van 2015 zouden worden opgelost. De septembercirculaire 2015 loste daarvan € 4 mln. op door een hoger accres. In het Halfjaarbericht 2015, dat werd opgesteld direct na het verschijnen van de septembercirculaire 2015 op Prinsjesdag, werd daarom een nadeel van € 8 mln. verwacht. In de programmarekening is het gemeentefonds uiteindelijk uitgekomen op een voordeel van € 4,0 mln. In de laatste drie maanden van 2015 kreeg de gemeente meer nabetalings dan verwacht.

Toelichting Financieel Resultaat

4,0 mln. V/I/S

Het voordeel op het gemeentefonds bedraagt in 2015 € 4,0 mln. (saldo van een voordeel van € 9,4 mln. op het product algemene uitkering gemeentefonds en een nadeel van € 5,4 mln. op het product uitkering deelfonds sociaal domein). Dit voordeel heeft een aantal oorzaken:

- Het accres 2015 komt uit op een incidenteel nadeel van € 10 mln. (-1,26%). Dat is inclusief een verwachte 'naheffing' die gelijk is aan het gemiddelde van de naheffingen van de afgelopen drie jaar.
- In de begroting was uitgegaan van een accres van 0%. De herverdeling van het gemeentefonds blijkt € 6 mln. incidenteel mee te vallen (begroot -1%). Dit komt omdat een deel van de herverdeling is uitgesteld, namelijk het onderdeel volkshuisvesting, ruimtelijke ordening en stadsvernieuwing (VROS).

- De taakmutaties in de decembercirculaire 2015 leiden tot een incidenteel voordeel van € 1,1 mln.
- Uit voorgaande jaren heeft de gemeente € 1,3 mln. structureel voordeel behaald op de hogere Haagse aantallen.
- 2015 is het eerste jaar waarin het sociaal domein onderdeel is van het gemeentefonds. In afwijking van de rest van het gemeentefonds, volgt de gemeente bij het sociaal domein wel de ramingen van Rijk uit de circulaire. In 2015 leidt dat tot een nadeel van € 5,4 mln. Met iets meer ervaring op het sociaal domein kan worden overwogen ook hier eigen ramingen te gaan maken.
- In de septembercirculaire 2015 is opgenomen dat gemeenten collectief minder BTW declareren bij het BTW Compensatiefonds dan in het BTW Compensatiefonds zit. Het saldo gaat naar het gemeentefonds. Dat betekent voor Den Haag € 6,2 mln. incidenteel voordeel.
- Tot slot is er een incidenteel voordeel van € 4,8 mln. ontstaan op de gebruikelijke “restpost”. Het gaat hierbij om 0,6% van het totaalbedrag van het gemeentefonds over 2014.

Geldleningen kort en lang

De financiering is centraal geregeld. Voor de gemeentelijke activa wordt bij het verstrekken van leningen gebruik gemaakt van het omslagstelsel. Voor 2015 was de interne rekenrente (omslagrente) vastgesteld op 4% en is circa € 60 mln. aan rente verantwoord. De gemiddeld betaalde rente over 2015 over het geleend geld voor de eigen behoefte is 3,17%. Omdat de ontwikkeling van de rente in de komende jaren onzeker is, is de omslagrente voor 2016 ook op 4% vastgesteld.

Voor een deel van zijn uitgaven trekt de gemeente langlopende leningen aan. In juli 2015 is een 20-jarige lening van € 200 mln. opgenomen tegen 1,48% voor de financiering van investeringen over 2014 en de (her)financiering van leningen (RIS279463). Medio 2015 werd voor 2016 een stijging van de rente van langlopende leningen verwacht. Daarom zijn in juli 2015 voor de eigen behoefte ook twee langlopende leningen voor de toekomst afgesloten € 130 mln. tegen 1,695% per oktober 2016 en € 115 mln. tegen 1,88% per oktober 2017 (RIS-283899).

De gemeente verstrekt al ruim 10 jaar langlopende leningen aan de HTM. Eind 2014 had de gemeente aan de HTM € 332 mln. uitgeleend voor investeringen in randstadrail- en lightrailvoertuigen. Deze leningen liepen/lopen op verschillende data in 2015 en 2016 contractueel af. Daarnaast staat de gemeente ook garant voor circa € 150 mln. aan leningen die HTM zelf heeft afgesloten bij banken voor de infrastructuur. Ook deze leningen lopen op verschillende data contractueel af, de laatste in 2021. Tot aan het einde van de lopende railconcessie (december 2016) verzorgt de gemeente de financiering die de HTM nodig heeft (RIS-285567).

In heel 2015 was de rente voor leningen van 1 tot 3 maanden negatief. In december 2015 daalden de rentes verder. Op 31 december 2015 was het tarief voor leningen van 1 maand circa minus 0,2% en voor leningen van 3 maanden circa minus 0,15%. Als gevolg van de negatieve rentes *ontvangt* de gemeente rente over de bedragen die het voor korte tijd van de banken leent. Daar staat tegenover dat de gemeente rente moet betalen voor de waarborgsom die de gemeente als zekerheid voor leningen aan de bank moet storten (stand ultimo 2015 € 45,8 mln.). Verwacht wordt dat de tarieven voor kortlopende leningen in 2016 op de huidige lage niveaus blijven. In de paragraaf Financiering is een uitgebreide toelichting over de kort- en langlopende financiering opgenomen.

Resultaat korte en lange financiering

€ 0,3 mln. V/ I

De gemeente trekt voor investeringen korte en lange financieringen aan. In 2015 zijn diverse resultaten ontstaan op de financiering van in totaal € 0,3 mln. voordelig. Het belangrijkste resultaat is veroorzaakt doordat de gemeente voor zijn kort lopende leningen rente heeft ontvangen van de bank. Dit komt doordat de rentepercentages negatief zijn.

Programmareserves

Met ingang van 2015 is de gemeente overgegaan op programmasturing. Elk programma, uitgezonderd de programma's Gemeenteraad, Financiën, Overige Beleidsvoornemens en Interne dienstverlening heeft een programmareserve. Met een programmareserve kunnen kleine voor- en nadelen tussen begrotingsjaren worden opgevangen die bij gelijkblijvend beleid in een programma kunnen ontstaan. Daarnaast maakt een programmareserve het mogelijk kleine bestemmingsreserves op te heffen. De stand van de programmareserves per 1 januari 2015 is € 9,6 mln. In 2015 is € 3,7 mln. onttrokken conform besluitvorming bij het Halfjaarbericht 2015.

Centrale bedrijfsvoeringsreserve

De gemeentelijke bedrijfsvoering is in ontwikkeling. Het uitgangspunt is de bedrijfsvoering daar waar mogelijk te centraliseren. Om dit te realiseren is in maart 2015 het Programma Vernieuwing Bedrijfsvoering gestart. Voor het kunnen doen van o.a. kleinere gemeentebrede verbetervoorstellen en innovaties in de bedrijfsvoering is een centrale bedrijfsvoeringsreserve ingesteld. De stand van de reserve per 1 januari 2015 is € 6,0 mln. In 2015 is € 1,2 mln. onttrokken voor de dekking van de programmakosten Vernieuwing Bedrijfsvoering. Deze kosten zijn verantwoord in programma 2 College en Bestuur.

Beleggingen en nutsbedrijven

De gemeente bezit aandelen van een aantal deelnemingen. Hiermee behartigt de gemeente het publieke belang. In dit programma verantwoorden we het ontvangen dividend van € 22,5 mln. (begroot € 22,5 mln.). In de paragraaf Verbonden Partijen zijn de relevante ontwikkelingen op de deelnemingen toegelicht.

OZB

De grootste gemeentelijke belasting in termen van opbrengst is de onroerend zaakbelasting (OZB). In 2015 ontving de gemeente van eigenaren en woningen en zakelijke onroerende goederen € 60,8 mln. Gebruikers van zakelijke onroerende zaken betaalden € 22,4 mln.

Op basis van de afspraken in het Coalitieakkoord 2014-2018 is de gemiddelde OZB-aanslag voor een inwoner in 2015 (ten opzichte van 2014) gelijk gebleven. De OZB-tarieven 2015 zijn overeenkomstig de uitgangspunten van het coalitieakkoord 2014-2018 berekend. In het coalitieakkoord is afgesproken dat de OZB voor bewoners in deze collegeperiode gelijk blijft. Voor de OZB op niet-woningen is in het coalitieakkoord afgesproken om de opbrengst voor gebruikers en eigenaren van bedrijfsruimten in deze collegeperiode per saldo gelijk te houden aan die van 2013.

Resultaat onroerendezaakbelasting

€ 2,8 mln. V/ I

Het resultaat OZB is voor 2015 € 2,8 mln. De groei voor 2015 is nader onderzocht en de begroting is meer in lijn gebracht met de gerealiseerde belastingopbrengsten in 2013 en 2014. Naast de kwantitatieve groei is sprake van een kwalitatieve waardestijging. Door structurele aanpassingen van panden, bijv. grote renovaties en uitbreidingen (uitbouw, dakopbouw, e.d.) worden woningen, los van de reguliere marktfluctuaties meer waard. De groei van de stad zowel in kwantitatieve (uitbreiding) als in kwalitatieve (verbetering bestaande panden) zin leidt tot meeropbrengsten in 2015 van € 2,3 mln. De structurele doorwerking hiervan is verwerkt in de ontwerpbegroting 2016 en in de meerjarenraming. Daarbovenop is er een meeropbrengst in jaarschijf 2015 van € 0,5 mln. incidenteel. Dit is de uitkomst van de berekening van de omvang van de zogenaamde derving posten die (op incidentele basis) medebepalend zijn voor het resultaat: leegstand, vrijstellingen, waardevermindering op grond van bezwaar en beroep, oninbaarheid. In het halfjaarbericht is een verwacht voordeel gemeld van € 3,0 mln.

Overige belastingen

Precariobelasting

De jaarlijkse opbrengst precario kabels en leidingen bedraagt in Den Haag ruim € 16 mln. De bovengrondse precariobelasting wordt geleidelijk afgebouwd. De éénmalige tariefsverlaging van 2014 is daartoe in 2015 doorgevoerd. In 2016 worden de tarieven precariobelasting op het niveau van 2015 gehandhaafd waarna met ingang van 2017 de bovengrondse precario geheel wordt afgeschaft. Daarmee verlichten we de lasten voor onze ondernemers. De eigenaren/bewoners van woon- en bedrijfsschepen behoren niet tot de doelgroep. Om deze reden blijft de precario woon- en bedrijfsschepen in stand. In de Kamerbrief van 10 februari 2016 kondigt de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties aan om in het voorjaar 2016 met een wetsvoorstel te komen waarin de precario op netwerken van nutsbedrijven wordt afgeschaft. Het wetsvoorstel biedt gemeenten nog tien jaar de mogelijkheid om maximaal het op 1 januari 2016 in hun gemeente geldende tarief te hanteren. Na uiterlijk tien jaar is precarioheffing op nutsnetwerken niet meer mogelijk. Deze periode kan worden bekort bij een grotere hervorming/verruiming van het gemeentelijk belastinggebied.

Toeristenbelasting

De opbrengst toeristenbelasting in 2015 bedraagt circa € 6,5 mln. In het Coalitieakkoord 2014-2018 “Vertrouwen op Haagse Kracht” is een verhoogde opbrengst van € 2 mln. uit de toeristenbelasting vastgesteld. Hiervoor is rekening gehouden met een groei van het toerisme met 3% per jaar (groeiambitie uit coalitieakkoord) en zijn daarnaast met ingang van 2015 de tarieven verhoogd. In 2015 is de grondslag van de toeristenbelasting herijkt. In overleg met de sector is een nieuwe heffingsgrondslag ontwikkeld, welke met ingang van 2016 in de plaats komt van de grondslag die gebaseerd is op de (formeel opgeheven) sterren classificatie. Met ingang van 2016 wordt overgegaan op een vast tarief per overnachting van € 3,30. Daarbij is voor de categorieën ‘camping’ en ‘jachthaven’ een uitzondering gemaakt, zij betalen een lager tarief van € 2,- per overnachting. Ook is in 2015 besloten tot een ander systeem van heffen van toeristenbelasting. Met ingang van 2016 wordt de jaaraangifte vervangen door de kwartaalaangifte. Hiermee bereiken we dat het tijdsverschil tussen ontvangsten van de toeristenbelasting en de afdracht daarvan richting gemeente kleiner wordt. Ook dit besluit heeft de steun van de branche.

Verloop van Financiële cijfers

Reserves	Uitkomst 2015			Begroting 2015		
	Dot.	Onttr.	Vrijval	Dot.	Onttr.	Vrijval
Algemene reserve	0	0	5.600	0	0	5.600
Programmareserve College en Bestuur	0	0	0	0	0	0
Programmareserve Wijkaanpak en Dienstverlening	0	0	0	0	0	0
Programmareserve Openbare orde en Veiligheid	0	501	0	0	501	0
Programmareserve Cultuur en Bibliotheek	0	0	0	0	0	0
Programmareserve Onderwijs	0	182	0	0	182	0
Programmareserve Werk, Inkomen en Armoedebeleid	0	0	0	0	0	0
Programmareserve Zorg en Welzijn	0	400	0	0	400	0
Programmareserve Jeugd	0	700	0	0	700	0
Programmareserve Ontwikkeling Buitenruimte	0	0	0	0	0	0
Programmareserve Economie, Internationale stad en Binnenstad	0	641	0	0	641	0
Programmareserve Sport	0	0	0	0	0	0
Programmareserve Verkeer en Milieu	0	290	0	0	290	0
Programmareserve Wonen en Duurzaamheid	0	1.000	0	0	1.000	0
Programmareserve Stadsontwikkeling	0	0	0	0	0	0
Reserve Centrale Bedrijfsvoering	0	1.200	0	0	1.200	0
Dienstcompensatiereserve DPZ	0	0	0	0	0	0
Dienstcompensatiereserve GAD	0	0	0	0	0	0
Reserve Activa-financiering	7.207	12.734	0	7.207	12.734	0
Reserve OZB	0	0	0	0	0	0
Reserve Financiering	0	0	6.821	0	0	6.821
Reserve Voorfinancieringsrente Sportcampus Zuiderpark	0	492	0	0	492	0
Totaal	7.207	18.140	12.421	7.207	18.140	12.421

Voorzieningen	Uitkomst 2015			Begroting 2015		
	Dot.	Best.	Vrijval	Dot.	Best.	Vrijval
Voorziening Sirtema van Grovestin	0	0	0	0	0	0
Voorziening afwikkeling woningbeheer	0	0	0	0	0	0
Voorziening deelneming Haagse Hitte	0	0	0	0	0	0
Voorziening Deelneming Part. Maatschappij 's-Gravenhage	0	193	213	0	0	0
Voorziening niet-actieven	369	0	0	0	0	0
Voorziening Gegarandeerde geldleningen	37	0	0	0	0	0
Totaal	406	193	213	0	0	0

Investerings MIP	Uitkomst 2015			Begroting 2015		
	Totaal	Gem.	Derden	Totaal	Gem.	Derden
Nieuw belastingsysteem	1.059	1.059	0	900	900	0
Totaal	1.059	1.059	0	900	900	0

Het systeem voor processen rondom Belastingzaken wordt vernieuwd. In 2015 is ingezet op meer digitale dienstverlening via MijnDenHaag.nl en MijnOverheid.nl. De voorbereidingen zijn getroffen om in 2016 voor het eerst de woonlastennota digitaal aan te bieden via de berichtenbox als eerste gemeentelijke product.

Bestedingen t.l.v. vooruitontvangen of nog te ontvangen publiekrechtelijke middelen	Vooruit ontv.	Nog te ontv.	Begroot
n.v.t.	0	0	0
Totaal	0	0	0

Verloop eindsaldi balans 31-12	Uitkomst			Begr.
	2014 voor res.best.	2014 na res.best.	2015	2015
Reserves	210.737	230.786	207.432	207.432
Voorzieningen	7.055	7.055	7.055	7.055
Resterende investeringen (bruto, incl. derden)	2.672	2.672	1.613	1.772
Nog te besteden publiekrechtelijke middelen (overl. pass.)	0	0	0	n.v.t.
Nog te ontvangen publiekrechtelijke middelen (overl. act.)	0	0	0	n.v.t.

2.17 Programma Overige Beleidsvoornemens

Coördinerend portefeuillehouder: Tom de Bruijn

Hebben we bereikt wat we hebben beoogd?

Op dit programma verantwoordt de post onvoorzien, de loon- en prijscompensatie en een aantal gemeentebrede projectreserves. Dit programma heeft ook als doel het tijdelijk parkeren van budgetten met een omvang van structureel € 1,25 mln. omdat die wel zijn voorbestemd door het college, maar nog niet zijn voorzien van een zogenaamd beleidskaderbesluit door de raad. Voor 2015 waren hier geen middelen geparkeerd.

Wat hebben we gedaan en wat heeft het gekost?

(bedragen x € 1.000,-)

	Uitkomst 2015		Actuele begroting 2015		Resultaat 2015		Ontwerp-begroting 2015		Uitkomst 2014	
Lasten	3.392		3.964		572	V	6.122		3.245	
Baten	668		-		668	V	-		-	
Saldo exclusief reserves	2.724	N	3.964	N	1.240	V	6.122	N	3.245	N
Dotaties aan reserves	128.539		128.539		-	-	101.550		377.772	
Onttrekkingen aan reserves	193.515		203.159		9.644	N	179.314		264.970	
Saldo inclusief reserves	62.252	V	70.656	V	8.404	N	71.642	V	116.047	N

Toelichting financieel resultaat programma

Het programmaresultaat komt uit op € 8,4 mln. nadelig. Dit wordt veroorzaakt door de vrijval van de post onvoorzien van € 0,8 mln. en een lagere onttrekking uit de gemeentebrede reserves van € 9,1 mln. In de begroting 2015 is voor de Grote Projecten, Krachtwijken, Co-financiering, Internationaal & Werving en voor de invoeringskosten Sociaal Domein bedragen onttrokken. Deze bedragen zijn overgeheveld naar de beleidsprogramma's, waarin deze projecten worden uitgevoerd. In 2015 komen de werkelijke kosten per saldo € 9,1 mln. lager uit, waardoor een lagere onttrekking uit deze reserves heeft plaatsgevonden. Dit is voornamelijk veroorzaakt door lagere invoeringskosten Sociaal Domein van € 6,7 mln. en Co-financiering van € 2,2 mln. In dit programma geeft deze lagere onttrekking een nadeel, maar in andere programma's komen de voordelen te staan. Per saldo is het neutraal.

De uitkomsten 2015 ten opzichte van 2014 verschillen aanzienlijk. Het verschil op het saldo wordt bijna geheel veroorzaakt door de dotaties aan en onttrekkingen uit de reserve Allocatie incidentele middelen nieuw beleid 2015 - 2018. In 2014 is het coalitieakkoord "Vertrouwen op Haagse Kracht" vastgesteld, waarbij veel incidenteel geld beschikbaar is gesteld voor de periode 2014 tot en met 2018. Deze middelen zijn toegevoegd aan en worden onttrokken uit deze reserve om de beleidskeuzes te kunnen uitvoeren die in de programmabegroting 2015 - 2018 zijn gemaakt.

(incl. dotaties en onttrekkingen, bedragen x € 1.000,-)

Activiteiten in 2015	Uitkomst 2015			Saldo	Begroot saldo 2015	Resultaat 2015
	Lasten	Baten				
Post onvoorzien	-	-	-	-	778 N	778 V
Trend en overig onverdeeld	131.931	194.183	62.252	V	71.434 V	9.182 N
Totaal	131.931	194.183	62.252	V	70.656 V	8.404 N

Post onvoorzien

Gemeenten zijn verplicht om in de begroting een post onvoorzien uitgaven op te nemen. Bij onvoorzien gaat het om onverwachte uitgaven of tegenvallers in het betreffende begrotingsjaar. Dat zorgt zodoende voor een beetje flexibiliteit. De post onvoorzien is niet aangesproken in 2015.

De post onvoorzien bedraagt in de begroting € 0,8 mln. Omdat zich in 2015 geen calamiteiten hebben voorgedaan valt dit bedrag vrij in de jaarrekening

Trend en overig onverdeeld

De kosten van de loon- en prijsstijgingen (trend) budgetteert de gemeente eerst op programma Overige beleidsvoornemens, daarna hevelt de gemeente de werkelijke trend over naar de desbetreffende beleidsprogramma's. De basis hiervoor zijn de gemeentelijke cao en de prijsontwikkeling volgens de Macro Economische Verkenning van het Centraal Planbureau.

Gemeentebrede reserves

De gemeentebrede reserves betreffen projecten die deels worden gefinancierd met rijksmiddelen en Europese middelen (cofinanciering). Bijvoorbeeld de reserve Internationaal & Werving en Grote projecten waarmee projecten worden gefinancierd respectievelijk wordt gespaard voor projecten met een lange tijdshorizon.

Reserve Grote Projecten

In 2015 is € 16,9 mln. onttrokken uit de reserve voor het project Rotterdamsebaan € 6,5 mln. onttrokken, voor Spuikwartier € 7,0 mln., voor Scheveningen Haven € 1,4 mln., en voor de Haagse markt € 1,8 mln. In paragraaf 4.4 gaan we nader in op de uitputting van deze reserve.

Reserve Co-financiering

Het Cofinancieringsfonds is in 2015 ingezet om externe financiering voor projecten te verwerven en te cofinancieren, zoals subsidies van het Rijk en (Europese) fondsen. In 2015 heeft het cofinancieringsfonds voor in totaal € 2,9 mln. bijgedragen aan projecten. Het gaat hierbij om diverse projecten - waaronder op het gebied van veiligheid die mede gefinancierd werden uit de regeling Pieken in de Delta - zoals, CSI The Hague. De bijdragen uit het Cofinancieringsfonds werden eerder al door het college toegekend. In deze reserve zit nog voor € 7,2 mln. aan projecten die bestuurlijk beklemd zijn. De onttrekking uit de reserve vindt plaats na realisatie van een project.

Reserve Krachtwijken

In 2015 is € 2,6 mln. onttrokken voor de uitloop van de Deal Schilderswijk. Daarnaast is in 2015 € 0,2 mln. uit de reserve vrijgevallen en toegevoegd aan het budgettair kader bij de coalitieonderhandelingen.

Reserve Internationaal & Werving

Voor het aantrekken van (internationale) instellingen en bedrijven heeft de gemeente de reserve Internationaal & Werving gevormd. Deze reserve is gevormd uit de reserve Den Haag internationale Stad (DHIS) en het Wervingsfonds. In 2015 is uit de reserve € 2,0 mln. besteed voor de uitvoering van Humanity House, Global Conference Cyberspace (GCCS) en diverse internationale projecten en wervingen. De bestedingen zijn verantwoord in programma 11 Economie, Internationale Stad en Binnenstad.

Reserves Allocatie incidentele middelen (nieuw beleid)

Ieder jaar zijn er bij de begrotingsvoorbereiding incidentele middelen beschikbaar door bijvoorbeeld jaarrekeningresultaten en de toets op de noodzaak op reserves. Deze middelen worden in de begroting ingezet voor nieuwe meerjarige doelen. Om de incidentele middelen over meerdere jaren uit te kunnen geven worden ze per begrotingsjaar gedoteerd aan een reserve Allocatie incidentele middelen en in de volgende jaren hier weer aan onttrokken. Ook voor het begrotingsjaar 2016-2019 is een reserve allocatie incidentele middelen (nieuw beleid) gevormd. Ontwikkelingen op deze reserves zijn toegelicht bij het verloop van de financiële cijfers.

Toelichting financieel resultaat**€ 9,2 mln. N/ I***Lagere onttrekking gemeentelijke reserves***€ 9,1 mln. N/ I**

In dit programma verantwoorden we de gemeentebrede reserves. In de begroting 2015 is voor Grote Projecten, Krachtwijken, Co-financiering, Internationaal & Werving en invoeringskosten Sociaal Domein bedragen onttrokken. Deze bedragen zijn overgeheveld naar de programma's waarin deze projecten worden uitgevoerd. In 2015 komen de werkelijke kosten per saldo € 9,1 mln. lager uit, waardoor een lagere onttrekking uit deze reserves plaatsvindt in de programmarekening. In dit programma geeft deze lagere onttrekking een nadeel, maar in andere programma's komen de voordelen te staan. Per saldo is het neutraal.

*Overig***€ 0,1 mln. N/ I**Friciekosten € 0,0 mln.

In de begroting 2015 is aan frictiekosten een raming opgenomen van € 1,836 mln. Voor hetzelfde bedrag is een onttrekking geraamd uit de centrale reserve Friciekosten. Op declaratiebasis worden de werkelijke frictiekosten verantwoord die ten laste van de centrale reserve komen. In 2015 is € 1,256 mln. aan frictiekosten gedeclareerd bij de Treasury en onttrokken uit de reserve Friciekosten. Doordat minder is gedeclareerd dan verwacht is er een voordeel op de lasten en een nadeel op de onttrekking uit de reserve Friciekosten van € 0,58 mln.

Verloop van Financiële cijfers

Reserves	Uitkomst 2015			Begroting 2015		
	Dot.	Onttr.	Vrijval	Dot.	Onttr.	Vrijval
Reserve Grote Projecten	6.410	16.926	327	6.410	16.449	327
Reserve Co-financiering	0	2.941	0	0	5.177	0
Reserve Krachtwijken	0	2.610	187	0	2.610	187
Reserve Den Haag Internationale Stad	0	6.125	0	0	6.125	0
Reserve Internationaal & Werving	7.881	1.994	0	7.881	2.550	0
Reserve Friciekosten Bezuinigingstaakstelling 2011 -2014	0	1.256	0	0	1.836	0
Reserve Allocatie inc. middelen (nieuw beleid) 2011 - 2014	0	150	0	0	150	0
Reserve Allocatie inc. middelen (nieuw beleid) 2012 - 2015	0	3.776	0	0	3.777	0
Reserve Allocatie inc. middelen (nieuw beleid) 2013 - 2016	6.575	19.535	0	6.575	19.535	0
Reserve Allocatie inc. middelen (nieuw beleid) 2014 - 2017	43.560	36.280	0	43.560	43.028	0
Reserve Allocatie inc. middelen (nieuw beleid) 2015 - 2018	37.755	89.512	0	37.755	89.512	0
Reserve Allocatie inc. middelen (nieuw beleid) 2016 - 2019	17.676	0	0	17.676	0	0
Reserve Herstructurering reserves	8.682	11.896	0	8.682	11.896	0
Totaal	128.539	193.001	514	128.539	202.644	514

BR Allocatie incidentele middelen 2012 – 2015, 2013 – 2016 en 2014 – 2017:

Het saldo van deze reserves per 31 december 2014 is € 66,6 mln. In 2015 is € 50,1 mln. toegevoegd en € 59,6 mln. onttrokken. De stand van de reserves per 31 december 2015 is € 57,1 mln. en wordt in de jaren 2016 tot en met 2017 onttrokken, zodat per 31 december 2017 het begrote saldo nihil is.

BR Allocatie incidentele middelen 2015 – 2018:

In 2014 is het coalitieakkoord “Vertrouwen op Haagse Kracht” bestuurlijk vastgesteld. Om de ambities uit dit coalitieakkoord te realiseren, is er voor de periode 2015-2018 incidenteel € 245 mln. en structureel oplopend naar 2018 € 67 mln. beschikbaar. In de programmabegroting 2015 -2018 zijn de middelen in deze reserve conform de fasering van het coalitieakkoord verwerkt. Op dat moment waren de noodzakelijke beleidskaders nog niet opgesteld en, waar van toepassing, nog niet door de gemeenteraad vastgesteld. Met de uitwerking van diverse nota's bij de programmabegroting 2016 – 2019 kon een betere inschatting gemaakt worden van het bestedingsritme. Op basis hiervan heeft in 2015 een herfasering van de coalitiemiddelen plaatsgevonden. Hiermee is een onderbesteding voorkomen en het realiteitsgehalte van de begroting toegenomen. In de jaren 2015 en 2016 is per saldo

€ 23,5 mln. doorgeschoven naar de jaren 2017 en 2018. In Rv. 117/2015 Halfjaarbericht 2015 (RIS286869) is een uitgebreide toelichting per project of activiteit gegeven van alle herfaseringen.

De belangrijkste herfaseringen in 2015 zijn: de kust (€ 2,7 mln.), revolving fund energiebesparing (€ 6 mln.), dividend HTM (€ 9,4 mln.) en de zeilhaven (€ 3,5 mln.). De stand van de reserve per 31 december 2015 is € 162,8 mln. en wordt in de jaren 2016 tot en met 2018 onttrokken, zodat per 31 december 2018 het saldo nihil is.

BR reserve allocatie incidentele middelen (nieuw beleid) 2016-2019

Ook voor het begrotingsjaar 2016-2019 is een reserve allocatie incidentele middelen (nieuw beleid) gevormd. Om de incidentele middelen over meerdere jaren uit te kunnen geven worden ze gedoteerd aan de reserve en in de volgende jaren hier weer aan onttrokken. De dotatie en onttrekkingen aan de reserve zijn een uitkomst van het budgettaire kader van de begroting 2016-2019. De belangrijkste ontwikkelingen in de reserve vinden plaats in 2015 en 2016. In 2015 wordt € 17,7 mln. toegevoegd aan de reserve Allocatie incidentele middelen (nieuw beleid) 2016-2019. Deze middelen zijn een optelsom van de Voorjaarsnota, exogene ontwikkelingen, maatregelen, onvermijdelijke knelpunten en het IpSO. Deze middelen worden in 2015 toegevoegd aan de reserve, zodat deze weer in 2016 e.v. onttrokken kunnen worden. De belangrijkste mutaties in 2015 zijn vrijval IPSO-middelen (€ 15,7 mln.), Rentevoordelen (€ 7,5 mln.), vrijval MIP (€ 9,1 mln.), BTW teruggave reïntegratieprojecten (€ 6,2 mln.), herverdeleffect Buig (-/- € 17,5 mln.), ontwikkelingen gemeentefonds (-/- € 10 mln.) :

De stand van de reserve per 31 december 2015 is € 17,7 mln. en wordt in de jaren 2016 tot en met 2018 onttrokken, zodat per 31 december 2019 het saldo nihil is.

Voorzieningen	Uitkomst 2015			Begroting 2015		
	Dot.	Best.	Vrijval	Dot.	Best.	Vrijval
n.v.t.	0	0	0	0	0	0
Totaal	0	0	0	0	0	0

Investerings MIP	Uitkomst 2015			Begroting 2015		
	Totaal	Gem.	Derden	Totaal	Gem.	Derden
n.v.t.	0	0	0	0	0	0
Totaal	0	0	0	0	0	0

Bestedingen t.l.v. vooruitontvangen of nog te ontvangen publiekrechtelijke middelen	Vooruit ontv.	Nog te ontv.	Begroot
n.v.t.	0	0	0
Totaal	0	0	0

Verloop eindsaldi balans 31-12	Uitkomst			Begr.
	2014 voor res.best.	2014 na res.best.	2015	2015
Reserves	415.723	415.723	350.747	341.104
Voorzieningen	0	0	0	0
Resterende investeringen (bruto, incl. derden)	0	0	0	0
Nog te besteden publiekrechtelijke middelen (overl. pass.)	0	0	0	n.v.t.
Nog te ontvangen publiekrechtelijke middelen (overl. act.)	0	0	0	n.v.t.

2.18 Programma Interne Dienstverlening

Coördinerend portefeuillehouder: Rabin Baldewsingh

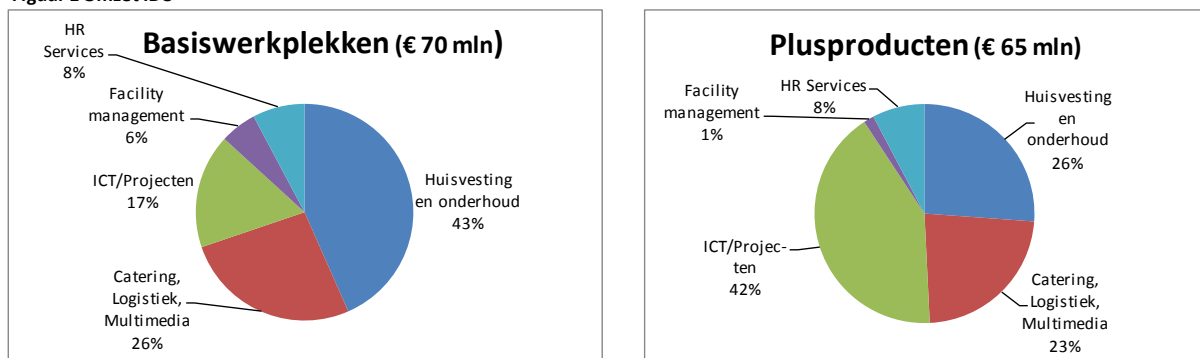
Hebben we bereikt wat we hebben beoogd?

Het programma heeft een omzet van ca. € 160 mln. opgebouwd uit € 135 mln. facilitaire dienstverlening en ca. € 25 mln. huisvesting. Dit bedrag wordt verantwoord in de beleidsprogramma's.

Het Intern Dienstencentrum (IDC) is de shared serviceorganisatie van de gemeente Den Haag en heeft als doelstelling de gemeentelijke organisatie optimaal te ondersteunen op het gebied van automatisering, personeel (hr services) en facilitaire zaken. De dienstverlening is onderverdeeld in de producten Basiswerkplekken en Plusproducten. Basiswerkplekken omvat de levering van een standaardwerkplek plus de daarbij behorende kantoor automatisering in de strategische kernvoorraadpanden aan de medewerkers van de gemeente Den Haag. Plusproducten betreft de levering van aanvullende niet standaard producten die afzonderlijk aan de diensten in rekening gebracht worden.

Het IDC heeft in de basisdienstverlening een omzet van € 70 mln. en in de plusproducten € 65 mln. De basiswerkplekken wordt aan de gemeentelijke organisatie in rekening gebracht op basis van het aantal m², werkplekken en medewerkers dat een organisatieonderdeel op de afgesproken peildatum in gebruik cq. in dienst heeft. De plusproducten worden op basis van tarieven aan de organisatieonderdelen gefactureerd.

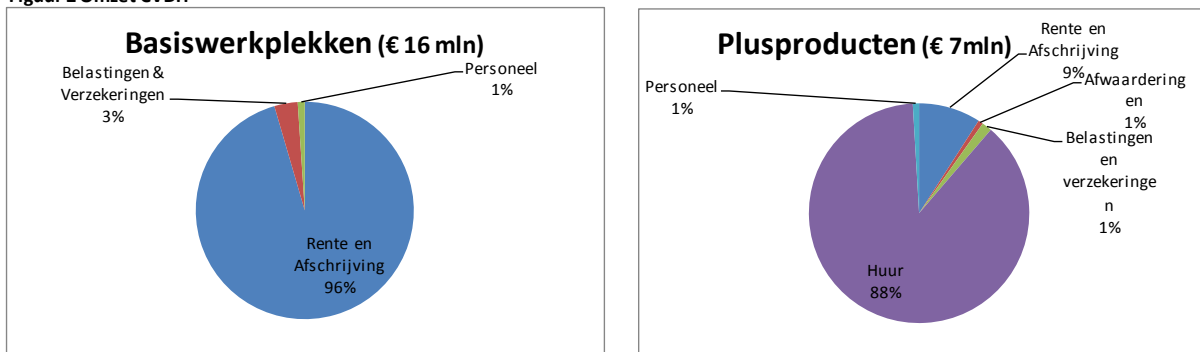
Figuur 1 Omzet IDC

Voor alle dienstverlening wordt de basis gevormd door de jaarlijks in overleg met de gemeentelijke organisatiedelen vastgestelde dienstverleningsovereenkomst. In deze dienstverleningsovereenkomst staat naast de tarieven, ook het te behalen dienstverleningsniveau in termen van maximale doorlooptijden.

De hoofddoelstelling van de Centrale Vastgoedorganisatie Den Haag (CVDH) is het optimaal inzetten van het gemeentelijke vastgoed ter ondersteuning van de uitvoering van onder meer de beleidsdoelstellingen rondom basiswerkplekken, waaronder de huisvesting voor het ambtelijk apparaat (met uitzondering van de strategische kernvoorraad) en plusproducten. Om een optimale inzet van het gemeentelijke vastgoed te waarborgen wordt bij (her)huisvestingsvraagstukken de gehele gemeentelijke vastgoedportefeuille in ogenschouw genomen. De CVDH heeft in de basisdienstverlening een omzet van € 16 mln. en in de plusproducten € 7 mln.

Figuur 2 Omzet CVDH

Organisatieontwikkelingen

In 2015 hebben meerdere organisatieaanpassingen plaatsgevonden. De verzuimcoaches die voorheen bij de diensten afzonderlijk werkzaam waren, zijn gecentraliseerd en gebundeld bij het Arbo Centrum, onderdeel van het IDC. Sedert de bundeling van alle Arbo gerelateerde activiteiten van de gemeente bij het Arbo Centrum komt er ook steeds meer aandacht voor preventiemaatregelen. Veelvuldig worden er trainingen en workshops (onder meer “van werkstress naar werkplezier” en “een goed gesprek is het halve werk”) aangeboden aan medewerkers en leidinggevendenden waardoor er meer aandacht komt voor het welzijn van de medewerkers. Al deze maatregelen vinden hun vertaalslag in een verdere verlaging van het ziekteverzuim.

Het organisatieonderdeel Risicomanagement, de afdeling die gemeente overkoepelende verzekeringen (waaronder opstal/brand-, aansprakelijkheid-, wagenparkverzekering) afsluit, heeft in 2015 aan de hand van een ontwikkelplan, onder andere ingezet op het wegwerken van achterstanden van dossiers met betrekking tot aansprakelijkstellingen van burgers gericht tegen de gemeente. Dit doel is gerealiseerd. De doorlooptijd van het afhandelen van deze claims zit op de gestelde norm en er is dit jaar bij de Ombudsman geen enkele klacht meer geweest die betrekking had op de doorlooptijd.

In 2015 is de voorbereiding van de samenvoeging van de clusters Diensten en Middelen, Huisvesting en Serviceplein tot één cluster Facilitair gestart. Met deze reorganisatie wordt een aantal effecten beoogd, waaronder een betere coördinatie, hogere kwaliteit, alsmede een hogere klanttevredenheid en een proactieve en efficiënte dienstverlening. In december 2015 heeft dit geresulteerd in een goedgekeurd plan van aanpak. De reorganisatie zal per 1 april 2016 zijn afgerond.

De IT-board heeft aan de Taskforce Automatisering opdracht gegeven om met voorstellen te komen voor een toekomstvast positionering van de automatisering(sfunctie) van de gemeente Den Haag. Met de adviezen van deze Taskforce is het IDC in 2014 van start gegaan. Vanuit het veranderprogramma (Titel: “ We gaan het doen”) wordt tot en met 2016 een nieuwe basis gelegd.

Het veranderprogramma is opgezet aan de hand van een viertal tracés. (1) Er wordt gewerkt aan de versteviging van en een verbetering van de sturing op vraag en aanbod tussen IDC Automatisering en de gemeentelijke organisatie. Niet alleen zijn taken als accountmanagement en contract- en leveranciersmanagement sterker ingericht, (2) ook wordt in het programma gewerkt aan een gemeentelijke projecten- en capaciteitsplanning en een aanbestedingskalender. (3) De technische infrastructuur wordt op orde gebracht, interne processen worden geoptimaliseerd en er wordt een aantal organisatorische aanpassingen doorgevoerd. (4) Ook de cultuur van het cluster krijgt aandacht door projecten op het gebied van houding en gedrag. Verder wordt geïnvesteerd in het opleiden van medewerkers, zodat de externe inhuur kan verminderen.

In 2015 zijn grote stappen in de realisatie van het programma gezet. Het veranderprogramma is inmiddels voor ca. 2/3 afgerond. In overleg met de gemeentelijke diensten is de projectenplanning, het capaciteitsmanagement en de werkwijze in projecten verstevigd en nader uitgewerkt, zodat een gemeentebreed portfolio-management van ICT-projecten mogelijk is.

Ook is er de ‘Controlroom’ ingericht, waarin applicaties continu en ‘real time’ gemonitord kunnen worden. Dit project is binnen de gemeente Den Haag als beste ICT project van 2015 uitgekozen.

Voortgang kostprijsmodel

Met de toepassing van dit kostprijsmodel wordt inzicht verkregen in de kosten van (1) de concernbegrotingsposten basiswerkplekken en plusproducten, (2) de afdelingen en (3) de productenindeling volgens de NEN2748 en de Gartner normen. Hierdoor is sturing mogelijk op afdelingsniveau, maar wordt ook inzicht verkregen in de kosten die worden gemaakt voor de producten die de facilitaire organisatie levert voor het basispakket en het pluspakket. Door de indeling zullen ook benchmarks met andere kantoororganisaties in waarde toenemen.

Onderzoek Sourcing IDC

In het collegeakkoord van 2014 is een onderzoek aangekondigd naar het IDC. De onderzoeksvraag die naar aanleiding daarvan gesteld is, luidt: welke keuzes in sourcing van producten en dienstverlening van het IDC zijn er mogelijk en welke afwegingen kunnen daarin worden gemaakt, die de processen en prestaties van het IDC en daarmee van de hele organisatie verhogen.

Om het gebruik van de bestaande sourcingsscan te onderzoeken heeft een extern bureau een quick scan sourcing ontwikkeld. De quick scan is laagdrempelig en dient eenvoudig en snel de kansrijkheid voor alternatieve sourcingvarianten te bepalen. De quick scan is een 'voorwasprogramma' voor de bestaande uitgebreide sourcingsscan van het IDC.

Strategisch Huisvestingsplan

In 2010 is in opdracht van het college het strategisch huisvestingsplan (SHP) gestart. Het plan bestrijkt de periode 2010 - 2017 en zal na het afstoten van een groot aantal locaties resulteren in een gebundelde strategische kernvoorraad. Hierdoor wordt een besparing gerealiseerd op het totaal van de gemeentelijke huisvestingslasten.

De uitvoering van het SHP is opgepakt, en de beoogde verplaatsingen zijn systematisch afgewikkeld. Van de oorspronkelijke 37 locaties in de scope zijn er inmiddels 24 leeg of nagenoeg leeg. Eind 2015 zijn de grootste verhuisoperaties nagenoeg afgerond. Een aantal ontruimde locaties kan pas in de komende jaren daadwerkelijk afgestoten worden, en pas dan (en niet eerder) zal de volledige besparing zijn gerealiseerd.

De potentiële besparing werd aanvankelijk, in 2010, begroot op maximaal € 22 mln. (structureel) in 2017. De voorlopige verwachting is nu dat de uiteindelijke besparing € 17 ml zal bedragen. Een belangrijke verklaring voor dit verschil is het behoud van de panden Binckhorstlaan, Herman Costerstraat en St Jacobsstraat. Functioneel past het gebruik van deze drie panden niet in de strategische kernvoorraad.

Door het wegvallen van de opbrengsten van deze panden binnen het programma leidt dit voor de jaarschijf 2015 tot een aanvankelijk tekort van € 3,142 mln.; dit tekort in 2015 is voor een deel binnen het programma opgevangen, en voor de rest met een bijdrage uit de gemeentebrede bedrijfsvoeringsreserve. In 2016 zal worden gewerkt aan een structurele oplossing voor het SHP.

Wat hebben we gedaan en wat heeft het gekost?

(bedragen x € 1.000,-)

	Uitkomst 2015	Actuele begroting 2015	Resultaat 2015	Ontwerp- begroting 2015	Uitkomst 2014
Lasten	9.858	5.595	4.263 N	8.182	13.530
Baten	4.874	1.767	3.107 V	7.245	6.639
Saldo exclusief reserves	4.985 N	3.828 N	1.157 N	937 N	6.891 N
Dotaties aan reserves	-	-	- -	-	-
Onttrekkingen aan reserves	755	755	- -	937	1.865
Saldo inclusief reserves	4.230 N	3.073 N	1.157 N	- -	5.026 N

Exploitatieresultaat van het programma

Het totale programma heeft een omzet van ca € 160 mln. en is opgebouwd uit € 135 mln. facilitaire dienstverlening en ca. € 25 mln. huisvesting. Omdat dit bedrag grotendeels doorbelast wordt aan andere programma's en ook daar verantwoord wordt, is de omvang van baten en lasten op dit programma veel kleiner.

In de toelichting op het resultaat wordt onderscheid gemaakt tussen (1) het resultaat dat volgt uit de bedrijfsvoering van het IDC en de CVDH (de exploitatie) en (2) het resultaat dat het gevolg is van de

uitvoering van het strategisch huisvestingsplan. Het strategisch huisvestingsplan maakt onderdeel uit van de begroting van het IDC. In de exploitatie wordt afzonderlijk gerapporteerd over het resultaat dat voortvloeit uit de concernproducten Basiswerkplekken en Plusproducten.

Toelichting financieel resultaat programma 18

€ 1,2 mln. N

Exploitatie Basiswerkplekken

€ 0,3 mln. V/I

In de exploitatie van de Basiswerkplekken is een voordeel behaald van € 0,337 mln. Dit voordeel is een saldering van het exploitatie resultaat van het IDC (€ 0,974 mln. V) en de CVDH (€ 0,637 mln. N). Op inkoopgebied zijn inkoopvoordelen behaald bij een aantal grote leveranciers door Europese aanbestedingen. Daarnaast zijn er incidentele voordelen gerealiseerd op het onderhoud van de strategisch kernvoorraad panden. Dit voordeel komt enerzijds door het afsluiten van goedkopere contracten, anderzijds is er gepland onderhoud vanwege een langere voorbereidingstermijn van de uit te voeren werkzaamheden naar latere jaren doorgeschoven.

Verder is er meer werk door eigen medewerkers uitgevoerd, waardoor er minder werk is uitbesteed aan de markt. Dit heeft ook tot een besparing geleid. Bij de bepaling van dit resultaat is verder rekening gehouden met een voorziening die getroffen is voor boventalligheid die ontstaat als gevolg van een reorganisatie bij het IDC. Een aantal zelfstandige clusters is samengevoegd tot een nieuw cluster Facilitair. Door deze samenvoeging is de verwachting dat een aantal medewerkers boventallig wordt.

Hogere lasten strategisch huisvestingsplan 2.0

€ 3,1 mln. N/I

Op het strategisch huisvestingsplan is een nadeel behaald van € 3,142 mln. In de tweede fase van het strategisch huisvestingsplan lopen de noodzakelijke verbouwkosten vooruit op de voordelen die in het plan ontstaan door het afstoten van panden. Het niet afstoten van de Binckhorstlaan en het gebruiksklaar maken van dit pand is ook debet aan het nadelig resultaat. Het strategisch huisvestingsplan maakt onderdeel uit van de activiteit Basiswerkplekken.

Exploitatie Plusproducten

€ 1,6 mln. V/I

Op de plusproducten is per saldo een voordeel van € 1,649 mln. behaald. Door hogere productiviteit en lagere kosten voor personeel van derden is een voordeel ontstaan van circa € 1,2 mln. Daarnaast is er een voordeel van € 0,6 mln. door hogere incidentele baten. Voordelen op de exploitatie van panden, die het gevolg zijn van de gunstige uitwerking van aanbestedingen, completeren het beeld.

Toelichting verschillen uitkomst 2015 t.o.v. uitkomst 2014

In de uitkomsten 2015 zijn de lasten en baten lager dan 2014, wat veroorzaakt wordt door diverse effecten. De belangrijkste effecten in 2015 zijn lagere personeel van derden en hogere salarislasten door uitbreiding van dienstverlening.

Exploitatieresultaat van de producten

(incl. dotaties en onttrekkingen, bedragen x € 1.000,-)

Activiteiten in 2015	Uitkomst 2015			Begroot saldo 2015	Resultaat 2015
	Lasten	Baten	Saldo		
Basiswerkplekken	9.961	2.145	7.816 N	5.648 N	2.168 N
Basiswerkplekken (vastgoed)	-25	391	417 V	1.054 V	637 N
Plus-producten	-723	2.181	2.904 V	1.063 V	1.841 V
Plus-producten (vastgoed)	646	911	266 V	458 V	192 N
Totaal	9.858	5.629	4.230 N	3.073 N	1.157 N

Basiswerkplekken

Op dit product worden de lasten en baten van werkplekken voor ambtenaren binnen de gemeente Den Haag verantwoord. De dienstverlening die met dit tarief in rekening wordt gebracht, wordt genoemd de basisdienstverlening en hierin zijn zoveel mogelijk kosten opgenomen van de faciliteiten die nodig zijn voor een ambtenaar op een kantoorwerkplek om zijn werk te kunnen doen.

Op dit moment zijn de kosten voor huisvesting, werkplekautomatisering, HR-services en de producten koffie op de werkplek, printservice, klein druk- en printwerk en het gebruik van vergaderzalen in dit tarief verdisconteerd. Verder worden op dit product de lasten en baten verwerkt met betrekking tot het registreren van vastgoed op aanwijzing van de betreffende dienst, alsmede het jaarlijks berekenen van de kapitaallasten.

Strategisch Huisvestingsplan

Op het strategisch huisvestingsplan is een nadeel behaald van € 3,142 mln. Ten opzichte van de in de Hardclose I en II gemelde uitkomst van € 3,400 mln. nadeel is dit een lichte verbetering.

Fruitweg

In het exploitatiesaldo van de CVDH wordt jaarlijks rekening gehouden met een baat voor de huisvesting van Wego4it. Deze organisatie heeft inmiddels dit pand verlaten en een nieuwe huurder kan niet gezocht worden omdat het pand naar de huidige plannen afgestoten zal gaan worden. Hierdoor is in 2015 een nadeel van € 0,7 mln. ontstaan.

Plusproducten

Op dit product worden de baten en lasten verantwoord van diensten die geen onderdeel uitmaken van de basisdienstverlening. Hierover worden separate afspraken gemaakt met de diensten en dit pluspakket wordt rechtstreeks met de afnemende diensten verrekend. Verder worden op dit product de lasten en baten verantwoord voor de activiteiten ten aanzien van het registreren van vastgoed op aanwijzing van de betreffende dienst, het jaarlijks berekenen van de kapitaallasten, het onderhouden van panden in juridisch eigendom van de gemeente en het verhuren van de objecten (in de regel tegen een marktconforme prijs).

Verloop van Financiële cijfers

Reserves	Uitkomst 2015			Begroting 2015		
	Dot.	Ontrr.	Vrijval	Dot.	Ontrr.	Vrijval
Dienstcompensatiereserve CVDH	0	0	0	0	0	0
Dienstcompensatiereserve IDC	0	0	0	0	0	0
Reserve Basiswerkplekken	0	0	0	0	0	0
Reserve Leyweg	0	755	0	0	755	0
Totaal	0	755	0	0	755	0

Het IDC heeft drie reserves: de dienstcompensatiereserve, de reserve Basiswerkplekken en de reserve Leyweg. De reserve Basiswerkplekken dient om voor- en nadelige verschillen in de jaarlijkse exploitatie van het begrotingsproduct Basiswerkplekken op te vangen. De reserve Leyweg is gevormd voor het afdekken van de onrendabele top van de kapitaallasten bij het gemeentelijk pand Leyweg. Hiervoor is conform begroting € 0,755 mln. onttrokken.

Voorzieningen	Uitkomst 2015			Begroting 2015		
	Dot.	Best.	Vrijval	Dot.	Best.	Vrijval
Plus-producten	84	506	0	60	676	0
Voorziening FPU/senioren	0	2	0	0	2	0
Voorziening Reorganisatie / WW	743	267	352	0	63	0
Voorziening svg-fonds	4	2	0	4	2	0
Totaal	831	777	352	64	743	0

In 2015 heeft bij de voorziening reorganisatie/WW een actualisatie van de verwachte kosten plaats gevonden. Dit heeft voor de huidige onderdelen geleid tot een dotatie van € 0,4 mln. en een vrijval van € 0,4 mln. Verder leidt de reorganisatie van één cluster Facilitair, waar boventalligheid wordt verwacht, tot een extra dotatie van € 0,4 mln.

Investerings MIP	Uitkomst 2015			Begroting 2015		
	Totaal	Gem.	Derden	Totaal	Gem.	Derden
8e SDK Leidschenveen	0	0	0	0	0	0
Facilitaire producten (hardware/software)	2.012	2.012	0	0	0	0
Verbouwing fietsenstallingen	1.499	1.499	0	0	0	0
Basis-infrastructuur	1.888	1.888	0	0	0	0
Concernbrede Informatiesystemen (CIS)	0	0	0	140	140	0
Diverse investeringen installaties	0	0	0	705	705	0
Spui 70 Vervangen inrichting vloer en raam	435	435	0	489	489	0
Extra krediet Leyweg	564	564	0	726	726	0
Investerings CO2 neutraal	367	367	0	312	312	0
Leyweg, afbouw	0	0	0	0	0	0
Spui 70 Vervangingen/revisies installaties	1.320	1.320	0	1.179	1.179	0
Totaal	8.085	8.085	0	3.551	3.551	0

In 2015 is op dit programma € 4,5 mln. meer geïnvesteerd dan begroot, dit betreft het volgende:

Facilitaire producten (hardware/software)

Dit betreft investeringen in verschillende automatiseringsprojecten, waaronder HAAGnet en de aanschaf van diverse hardware Dit zijn rendabele investeringen, die in komende jaren in tarieven worden verwerkt. Deze kosten zijn ten onrechte niet opgenomen in de begroting. De kapitaallasten worden gedekt via de huisvestingstarieven van het Intern Dienstencentrum.

Verbouwing fietsenstallingen

Dit betreft de herinrichting van de fietsenstalling onder het Stadshuis. De kosten zijn ten onrechte niet opgenomen in de begroting. De kapitaallasten zijn gedekt in de meerjarenbegroting.

Basis-infrastructuur

Dit zijn investeringen in de basis infrastructuur van Automatisering. De kosten zijn niet opgenomen in de begroting. De kapitaallasten worden gedekt via de huisvestingstarieven van het Intern Dienstencentrum.

Diverse investering installaties

Enkele projecten on-hold of zijn verplaatst i.v.m. natuurlijk vervangingsmoment.

Bestedingen t.l.v. vooruitontvangen of nog te ontvangen publiekrechtelijke middelen	Vooruit ontv.	Nog te ontv.	Begroot
n.v.t.	0	0	0
Totaal	0	0	0

Verloop eindsaldi balans 31-12	Uitkomst		Begr.	
	2014 voor res.best.	2014 na res.best.	2015	2015
Reserves	7.055	5.684	4.929	4.929
Voorzieningen	4.815	4.815	4.517	4.136
Resterende investeringen (bruto, incl. derden)	20.098	20.098	12.013	16.547
Nog te besteden publiekrechtelijke middelen (overl. pass.)	0	0	0	n.v.t.
Nog te ontvangen publiekrechtelijke middelen (overl. act.)	0	0	0	n.v.t.

3. Processen

Nieuw instrument Processen en Projecten

Begin 2015 hebben het college en de Rekeningencommissie van gedachten gewisseld over verdere verbeteringen op het gebied van de programmaverantwoording, in combinatie met continu monitoring en auditing. De aanleiding om dat te doen waren de recente en lopende veranderingen als de afschaffing van de dienstjaarrekeningen, de inzet op programmasturing en de bundeling van de bedrijfsvoering. Met het afschaffen van de dienstjaarrekeningen eind 2014 ontstond de behoefte bij de commissie om vanaf 2015 het financieel beheer langs processen en projecten verspreid over het jaar onder de loep te nemen. Hiermee zou de werklast beter over het jaar verspreid zijn en komt informatie eerder beschikbaar dan bij een jaarrekening, wat de controlerende functie van de raad versterkt.

Met de bundeling van de bedrijfsvoering wordt de AO/IC functie (administratieve organisatie en interne controle) bij elkaar gebracht. Dit biedt de mogelijkheid om de effectiviteit en efficiency hiervan gemeentebreed te vergroten. In dat kader zal de controletoren als onderdeel van de planning & controlcyclus geactualiseerd worden. Medio 2016 ligt naar verwachting een uitwerking van de controletoren en de samenhang met de auditfunctie, de interne controlefunctie etc.

Pilots

Reeds vroeg in het jaar wees de Rekeningencommissie specifieke processen en projecten aan voor 2015 en kwam zij met een werkwijze. Aan het college werd voorgesteld twee pilots te doen en de audit op processen en projecten op basis daarvan vorm te geven. Door te oefenen op het proces Persoonsgebonden Budget en het project Sportkwadrant Zuiderpark zijn ervaringen opgedaan door zowel het college (eigenaar van het proces/project) en de Rekeningencommissie.

Voor het college was het eerste uitvoeringsjaar een opstartjaar en daarom waardeert het college de betrokkenheid van de Rekeningencommissie en haar rol als aanjager. Het college beschouwt samen met de Rekeningencommissie de verantwoording over processen en projecten als aanloop naar een situatie met een volwassen systematiek van “continuous monitoring and auditing” (CM/CA).

Drie processen en drie projecten

Na de twee pilots zijn drie processen en drie projecten geaudit in het derde kwartaal van 2015 op voordracht van de Rekeningencommissie. De processen betroffen 1) opleggen en innen van Onroerende Zaakbelasting, 2) het beheer van contracten en 3) het terugvorderen van bijstandsuitkeringen. De projecten waren 1) de Uitenhagestraat (grondexploitatie), 2) het industrieschap Plaspoelpolder (verbonden partij) en 3) een project waarbij sprake is van Europese subsidies zoals Kansen voor West (Westduinpark).

Staannd beleid

In 2015 voerde de gemeente zoals gewoonlijk twee hard closures uit. De doelstelling van de hard closures is vast te stellen of de gemeentelijke administratie bij is. Door dit twee keer per jaar te doen is vroegtijdig duidelijk of en waar mogelijke knelpunten in het jaarrekeningtraject ontstaan. Op deze manier kunnen tijdig maatregelen worden genomen om de knelpunten te voorkomen. Uit de hard closures bleek dat de administratie van de gemeente generiek op orde is. De gemeente werkt nu een aantal jaren met het instrument hard closure. Als instrument heeft de hard closure zijn waarde bewezen, maar de toegevoegde waarde ervan neemt af. Bij de herinrichting van de planning & control functie dient daarom naar de nut en noodzaak van de hard closure gekeken te worden, mede in samenhang met de doorontwikkeling van CM/CA.

4. Projecten

In 2014 zijn nieuwe spelregels voor financieel beleid en beheer vastgesteld waarbij programmasturing centraal staat. Onderdeel van deze sturingsfilosofie is dat goed inzicht wordt gegeven in belangrijke projecten en processen die de gemeente voert. In dit hoofdstuk wordt over de uitvoering van de grootste projecten van de gemeente gerapporteerd. Allereerst wordt in paragraaf 4.1 informatie gegeven over de projectverantwoording in de programmarekening. Paragraaf 4.2 geeft een samenvatting van de ontwikkelingen op de grootste projecten van de gemeente. In paragraaf 4.3 staat de financiële ontwikkeling van investeringsprojecten (MIP) centraal. Het hoofdstuk sluit af met uitputting op de Reserve Grote Projecten in 2015.

4.1 Projectverantwoording in de programmarekening

Een project is “een geheel van activiteiten waarbij het gaat om het realiseren van iets nieuws voor een duidelijke opdrachtgever binnen duidelijke financiële, beleidsmatige, tijdgebonden en technische kaders”. Voor de verantwoording kennen we twee type projecten die we afzonderlijk verantwoorden: investeringsprojecten en grondexploitaties.

Soms is de gemeente deelnemer in een partij die zelfstandig een project uitvoert. Investeringsprojecten of grondexploitaties bij verbonden partijen worden apart verantwoord. Dit leidt tot de volgende drie categorieën:

Investeringsprojecten

Investeringsprojecten betreffen uitgaven voor een goed of object met een gebruiksduur langer dan een jaar, zoals een gebouw of een tunnel. Het nut van een investering is meerjarig en daarom worden ook de lasten van een investering meerjarig verrekend. Investeringsprojecten worden als bezit geactiveerd op de balans. De lasten (afschrijving en rente) worden jaarlijks op de exploitatie genomen.

- In de beleidsverantwoording per programma wordt de inhoudelijke voortgang op investeringsprojecten gegeven. In de tabel “investeringsprojecten MIP” wordt de financiële voortgang van investeringsprojecten binnen het programma gegeven. Grote afwijkingen ten opzichte van de begroting worden toegelicht.
- In de verantwoording van het Meerjareninvesteringsprogramma (MIP, paragraaf 4.3) geven we de financiële ontwikkeling op investeringsprojecten op hoofdlijnen en in totalen weer.
- Bijlage 11 beschrijft specifieke voortgangsinformatie en de planning van investeringsprojecten.

Grondexploitaties

Een grondexploitatie betreft de begroting van het productieproces van bouw- en woonrijpe grond. Een grondexploitatie wordt afgesloten op het moment dat gronden worden uitgegeven.

- In de programma's 14: Wonen (voor kleinschalig opdrachtgeverschap) en 15: Stadsontwikkeling wordt ingegaan op de ontwikkelingen op de gevoerde grondexploitaties. De focus ligt hierbij op beleidsmatige voortgang.
- In de paragraaf grondbeleid (paragraaf 6.7) geven we inzicht in de belangrijkste ontwikkelingen rond het gevoerde grondbeleid (grondexploitaties) in 2015. Deze paragraaf heeft een sterke financiële component. Bijlage 14 geeft, per grondexploitatie, een specificatie van de financiële ontwikkelingen.

Verbonden partijen met een projectmatig karakter

Verbonden partijen zijn partijen waarmee de gemeente een bestuurlijke relatie onderhoudt en waarin zij tevens een financieel belang heeft. Enkele verbonden partijen hebben een projectmatig karakter, zoals de publiek-private samenwerking Vroondaal. Hier neemt de gemeente deel in een grondexploitatie.

- In de beleidsprogramma's waar verbonden partijen toe behoren wordt ingegaan op ontwikkelingen rond de verbonden partijen.

- In de paragraaf verbonden partijen (paragraaf 6.9) wordt voortgangsinformatie gegeven over beleidsmatige en financiële ontwikkelingen verbonden partijen.

Grip-rapportages

Bijlage 12 (GRIP op Grote Projecten) van de programmarekening geeft een integrale en uitgebreide projectrapportage over de grote projecten die de raad hiertoe heeft aangewezen. GRIP-projecten betreffen zowel investeringsprojecten, grondexploitaties als deelnemingen met een projectmatig karakter.

4.2 Samenvatting voortgang grootste projecten

In de vorige paragraaf is toegelicht hoe en waar verantwoording van projecten plaatsvindt in de programmarekening. Deze paragraaf biedt een samenvatting van de verantwoordingsinformatie voor de grootste projecten die de gemeente voert. Dit zijn:

- door de raad aangewezen GRIP-projecten waarvan de nog te realiseren omzet groter is dan € 25 mln.; en
- investeringsprojecten waar meer dan € 25 mln. gemeentelijk investeringsvolume resteert.

Dit leidt tot het volgende overzicht met tien projecten. Deze tien projecten bevatten meer dan 70% van het nog te realiseren gemeentelijke investeringsvolume in het meerjareninvesteringsprogramma (MIP), ongeveer 60% van de verwachte omzet op gemeentelijke grondexploitaties en meer dan 50% van het gemeentelijke aandeel van verbonden partijen met grondexploitatie.

Voor sommige projecten wordt in de samenvatting het dashboard van de GRIP-rapportage gegeven. De stoplichten geven aan of de belangrijke wijzigingen op het project hebben plaatsgevonden.

- **Groen** = geen wijziging of gerealiseerde wijziging binnen de plankaders.
- **Oranje** = (nieuwe) aankondiging van een aanstaande wijziging die valt buiten de plankaders of opmerkingen over gerealiseerde wijziging welke vooraf was aangekondigd.
- **Rood** = gerealiseerde wijziging buiten de plankaders welke niet van te voren was aangekondigd.

Investeringsprojecten

Infrastructuurproject Rotterdamsebaan

	<i>Jaarrekening 2015</i>	<i>Halfjaar 2015</i>	<i>Jaarrekening 2014</i>
Uitvoeringsbudget	€ 641 mln.	€ 641 mln.	€ 635 mln.
Planrealisatie	13%	10 %	8%
Risicoprofiel	Laag	Gemiddeld	Gemiddeld
Maatschappelijke effecten	● Groen ⁵	● Groen	
Inhoudelijke kaders	● Groen	● Groen	
Risico's en bandbreedte invest.	● Groen	● Oranje	
Proces en informatie	● Groen	● Groen	
Voortgang en planning	● Groen	● Oranje	

- Op 5 maart 2015 heeft de gemeenteraad ingestemd met het toevoegen van het Molenvlietpark, - inclusief de waterberging op verzoek van het Hoogheemraadschap van Delfland - aan de scope van het project Rotterdamsebaan. Hiermee is er ook extra dekking aan het projectbudget toegevoegd
- De aanbesteding van het hoofdcontract is afgerond. Op 17 december 2015 is het hoofdcontract ondertekend door de gemeente Den Haag en de Combinatie Rotterdamsebaan. Daarmee is de

⁵ Voor Rotterdamsebaan worden de stoplichten als volgt gedefinieerd. Groen: verloopt naar wens, beheersing door maatregelen mogelijk / Oranje: enkele risico's, effect beheersingsmaatregelen nog onzeker/ Rood: risico's doen zich voor, geen beheersmaatregelen mogelijk

uitvoeringsfase van het project gestart. De tunnel in de Rotterdamsebaan krijgt de naam 'de Victory Boogie Woogie'

- Het aanbestedingsresultaat, de actualisatie van de projectraming en de risicoanalyse maken dat de financiële haalbaarheid van het project is verbeterd in 2015.
- De datum van opstelling van de Rotterdamsebaan is medio 2020 geworden. Het project is ca. 3 maanden vertraagd omdat een kort geding was aangespannen over de gunning van het hoofdcontract en deze daarom nog niet getekend kon worden.
- Het afgelopen jaar is ondermeer het tijdelijke parkeerterrein voor Drievliet ingericht en zijn de herinrichtingen van de Binckhorstlaan-Noord, de Mercuriusweg-Oost en de verlengde Mercuriusweg uitgevoerd. Ook is de Supernovaweg feestelijk onthuld. Met een aantal kleinere ingrepen is de kwaliteit en uitstraling van de buitenruimte verbeterd.

Infrastructuurproject Neherkade

- In 2013 heeft de Raad het uitvoeringsbesluit Neherkade vastgesteld en het krediet ter beschikking gesteld (€ 80 mln.). De Neherkade maakt deel uit van de CentrumRing van Den Haag en zal via de Mercuriusweg aansluiten op de Rotterdamsebaan.
- Onder het Leegwaterplein is een 160 meter lange tunnel voor het doorgaande autoverkeer gebouwd, bovengronds is een rotonde aangelegd. Daarnaast is de fietsroute langs de Laakweg verbeterd. De tunnel is vanaf april 2015 geopend voor het verkeer. De uitvoering van het project is succesvol verlopen mede door de gekozen innovatieve contractvorm waarmee de kennis en ervaring in de markt optimaal is benut.
- Op de gemeentelijke investering is in 2015 een voordeel van ruim € 12 mln. behaald. Dit komt door een aanbestedingsvoordeel, lagere uitvoeringskosten, lagere VAT (voorbereiding, administratie en toezicht) kosten en vrijval in de post onvoorzien.
- Het beschikbare restantkrediet van ca. € 30 mln., is niet nodig voor het project. Als gevolg van de innovatieve contractvorm en het succesvolle projectverloop zonder grote tegenvallers, wordt het project ruim binnen budget afgerond. Nadere analyse over de inzet van het restantkrediet vormt onderdeel van de besluitvorming over de meerjarenbegroting 2017-2020.

Investerings in onderwijshuisvesting en kinderopvang

- In 2015 zijn 8 nieuwe of uitgebreide scholen opgeleverd. Dit zijn: Nutsschool Woonstede aan de Woonstede, Willemsparkerschool aan de Cantaloupenburg/Frederikstraat, De Kleine Wereld en de Cor Emous (SO-afdeling) aan de Van Ruysbroekstraat (samen de BBS + Moerwijk), Jan van Nassauschool aan de Zaanstraat (BBS + Rivierenbuurt), Edith Stein College aan het Louis Couperusplein, Zandvliet College aan de Bezuidenhoutseweg en de 1e Nederlandse Buitenschool aan de Doorniksestraat.
- Zeven scholen zijn in aanbouw genomen. Dit zijn: de Gert van Wijkschool aan de Withuysstraat, de Den Hertogschool aan de Luxemburgstraat, De Witte Vogel en de Piramide (SO-afdeling) aan de Melis Stokelaan, Maris Kijkduin aan de Landréstraat en de VSO-afdelingen van de Piramide en de Cor Emous aan de Steenwijklaan.
- Met de nieuwbouw van de scholen worden eventueel voorschool/peuterspeelzalen, ruimtes voor kinderopvang en ruimtes voor multifunctioneel gebruik meegebouwd. Bij circa 50 scholen worden nu plannen gemaakt of uitgevoerd voor zulke ruimtes.
- De uitgaven voor de investeringen in uitbreidings- en nieuwbouwprojecten onderwijshuisvesting bedroegen € 43,6 mln. in 2015. Dat is € 6,1 mln. hoger dan de begroting. Een aantal projecten verliepen sneller dan verwacht

Gebiedsontwikkeling (projecten met investerings- en grondexploitatiecomponent)

Spuikwartier

Spuikwartier, gebouwontwikkeling (investeringsproject)

	<i>Jaarrekening 2015</i>	<i>Halfjaar 2015</i>	<i>Jaarrekening 2014</i>
Prognose	€ 177 mln.	€ 177 mln.	€ 177 mln.
Planrealisatie	2%	1%	€ 1 mln. (excl. Zuiderstrandtheater)
Risicoprofiel	€ 7,8 mln. NEG	€ 7,8 mln. NEG	Hoog
Maatschappelijke effecten	● Groen	● Groen	
Inhoudelijke kaders	● Oranje	● Oranje	
Planning en voortgang	● Groen	● Groen	
Investeringen	● Groen	● Groen	
Risico's en bandbreedte investering	● Groen	● Groen	
Proces en informatie	● Oranje	● Oranje	

- In september 2015 is de opdracht voor realisatie van het Onderwijs en Cultuurcomplex (OCC) verstrekt aan het consortium Boele & van Eesteren/ Visser Smit Bouw. Ter voorbereiding op de bouw is in oktober 2015 de sloop gestart van de Dr. Anton Philipszaal en van de danszaal van het Lucent Danstheater. Het toneel en het achtertoneel van het LDT blijven nog tijdelijk gehandhaafd. Tegelijkertijd zijn ook de sloop en resterende asbestsanering gestart van de toren van het voormalige ministerie van Justitie en van de laagbouw van het voormalige ministerie van BZK.
- Concerten en voorstellingen vinden sinds september 2015 plaats in het Zuiderstrandtheater bij het zuidelijke havenhoofd.
- De aanbesteding en opdrachtverstrekking hebben in 2015 binnen budget plaatsgevonden. Op grond van de uitkomsten van deze aanbesteding is er geen aanleiding de budgetten bij te stellen.
- Na een voorlopige voorzieningenprocedure is het bestemmingsplan Wijnhavenkwartier en Spuiplein op 19 oktober 2015 in werking getreden. Op 22 december 2015 is de zitting van de Raad van State geweest betreffende de beroepen tegen dit bestemmingsplan. De uitspraak in deze bodemprocedure is op 17 februari 2016 geweest waarbij alle bezwaren zijn afgewezen door de Raad van State.

Spuikwartier, grondexploitatie

	<i>Jaarrekening 2015</i>	<i>Halfjaar 2015</i>	<i>Jaarrekening 2014</i>
Totaal omzet (kosten en opbrengsten)	€ 78 mln.	€ 77 mln.	€ 76 mln.
Planrealisatie	29%	3%	2%
Plansaldo (op eindwaarde)	€ 1 mln. POS ⁶	€ 1 mln. POS	€ 1 mln. POS
Risicoprofiel	€ 7,2 mln. NEG	€ 7,7 mln. NEG	Hoog
Maatschappelijke effecten	● Groen	● Groen	
Inhoudelijke kaders	● Oranje	● Oranje	
Saldo	● Groen	● Groen	
Risico's en bandbreedte saldo	● Groen	● Groen	
Proces en informatie	● Oranje	● Groen	
Voortgang en planning	● Oranje	● Groen	

- Op basis van de voor het plangebied opgestelde gebiedsvisie wordt het commerciële programma aan de zijde van Wijnhavenkwartier fase 2.1 en aan de zijde van de Schedeldoekshaven gepositioneerd. Met de contractueel voor dit programmaonderdeel preferente bouwer (Heijmans) zijn inmiddels op hoofdlijnen afspraken gemaakt over de nadere functionele invulling van dit programma. Een belangrijke drager van dit programma is de gedifferentieerde woonfunctie. Tevens zal in dit deel van het plangebied een hotel worden gerealiseerd alsmede een beperkt areaal aan retail- en

⁶ Dit betreft het saldo zonder verwerking van de financiële effecten van de herziening van maart 2016 die al wel financieel is verwerkt in 2015. Dit is nader toegelicht in de uitgebreide GRIP-rapportage van het project.

horecaruimte in een stedelijke plint van de bebouwing. Het Spuiplein blijft behouden en wordt zodanig ingericht dat het kan gaan fungeren als huiskamer en gastvrije ontmoetingsplek voor alle inwoners en bezoekers van de stad. Er komt een nieuwe verbindingsstraat tussen de Turfmarkt en de Schedeldoekshaven. E.e.a. leidt tot wijzigingen op het op het bestaande plankader. Begin 2016 zullen het projectdocument en de grondexploitatie worden herzien (dit heeft in maart 2016 plaatsgevonden).

- Inmiddels is 29% van de verwachte omzet van de grondexploitatie gerealiseerd. Het zwaartepunt van de gerealiseerde omzet in 2015 betreft de aankoop van de P1 parkeergarage.

Sportcampus Zuiderpark

Sportcampus, gebouwoontwikkeling (investeringsproject)

	<i>Jaarrekening 2015</i>	<i>Halfjaar 2015</i>	<i>Jaarrekening 2014</i>
Investering	€ 50 mln.	€ 50 mln.	€ 50 mln.
Planrealisatie	29%	18%	17%
Risicoprofiel	< 1 mln.	< 1 mln.	Laag
Maatschappelijke effecten	● Groen	● Groen	
Inhoudelijke kaders	● Groen	● Groen	
Investeringen	● Groen	● Groen	
Risico's	● Groen	● Groen	
Proces en informatie	● Groen	● Groen	
Voortgang en planning	● Oranje	● Oranje	

- Eind maart 2015 is de combinatie Ballast Nedam/Kuijpers Installaties gestart met de bouw van de Sportcampus. De contouren van het complex zijn inmiddels goed zichtbaar.
- De Commissies Samenleving en Ruimte zijn op 24 november geïnformeerd over de voortgang van het project. Hierbij is ondermeer vermeld dat ROC Mondriaan besloten heeft om eigenaar te worden van hun onderwijsdeel en het niet van de gemeente te huren.
- De eerste betonnen tribune-elementen voor de topsporthal zijn aangeleverd. Deze elementen zijn echter afgekeurd omdat ze niet conform de esthetische kwaliteitseisen voor schoon beton uit het bestek zijn uitgevoerd. Over het niet voldoen van de betonnen tribune-elementen aan de esthetische kwaliteitseisen is inmiddels overeenstemming bereikt. Wat de gevolgen hiervan voor de oplevering zijn, is op dit moment nog niet bekend.

Sportcampus, grondexploitatie

	<i>Jaarrekening 2015</i>	<i>Halfjaar 2015</i>	<i>Jaarrekening 2014</i>
Totaal omzet (kosten en opbrengsten)	€ 21 mln.	€ 20 mln.	€ 21 mln.
Planrealisatie	60%	58%	50 %
Plansaldo (op eindwaarde)	€6 mln. NEG	€ 6 mln. NEG	€ 5 mln. NEG
Risicoprofiel	€ 1,2 mln. NEG	€ 1,2 mln. NEG	Laag
Maatschappelijke effecten	● Groen	● Groen	
Inhoudelijke kaders	● Groen	● Groen	
Saldo	● Oranje	● Groen	
Risico's	● Groen	● Groen	
Proces en informatie	● Groen	● Groen	
Planning	● Groen	● Groen	

- Het bouwrijp maken van de locatie is begin 2015 afgerond.
- De voetbalvelden van HDV en WIK op het Sportkwadrant zijn in de zomer van 2015 heringericht. Onderdeel hiervan is de aanleg van het parkeerterrein bij HDV met 165 parkeerplaatsen. Dit parkeerterrein is in november 2015 opgeleverd.
- De herinrichting van de openbare ruimte is na een aanbestedingsprocedure begin november gegund. Werkzaamheden zijn gestart en lopen door tot en met 2017.

Grondexploitaties

Grondexploitatie Den Haag Nieuw Centraal

	<i>Jaarrekening 2015</i>	<i>Herziening 2015</i>	<i>Jaarrekening 2014</i>
Totaal omzet (kosten en opbrengsten)	€ 304 mln.	€ 303 mln.	€ 276 mln.
Planrealisatie	73%	73%	78 %
Plansaldo (op eindwaarde)	€ 26 mln. NEG	€ 26 mln. NEG	€ 2 mln. POS
Risicoprofiel	€ 2,5 mln. NEG	€ 2,5 mln. NEG	Hoog
Maatschappelijke effecten	● Groen	● Groen	
Inhoudelijke kaders	● Groen	● Oranje	
Saldo	● Groen	● Oranje	
Risico's en bandbreedte saldo	● Groen	● Oranje	
Proces en informatie	● Groen	● Oranje	
Voortgang en planning	● Groen	● Oranje	

- Het nieuwe station, de OV terminal, is op 23 december 2015 opgeleverd en op 1 februari 2016 officieel geopend.
- Het college heeft in november het Programma van Eisen voor bebouwing van het Koningin Julianaplein vastgesteld (RIS 288051). Op basis hiervan zijn het projectdocument en de grondexploitatie Den Haag Nieuw Centraal herzien. De plannen voorzien in een grote ondergrondse fietsenstalling met 8.500 plekken met daarboven een gebouw ten behoeve van detailhandel (2.500m²) en wonen (36.000m²). Het kantorenprogramma op het Koningin Julianaplein is komen te vervallen.
- De openbare aanbesteding van de bouw van de fietsenstalling is in juli 2015 gestart; de preselectie is in 2015 afgerond. Eind 2015 is de competitie voor de bovengrondse bebouwing gestart.
- Het voorlopig ontwerp van de vernieuwing van het Busplatform is eind 2015 vastgesteld.

Grondexploitatie Scheveningen Haven

	<i>Jaarrekening 2015</i>	<i>Halfjaar 2015</i>	<i>Jaarrekening 2014</i>
Totaal omzet (kosten en opbrengsten)	€ 145 mln.	€ 137 mln.	€ 135 mln.
Planrealisatie	17%	13%	13%
Plansaldo (op eindwaarde)	€ 31 mln. NEG	€ 31 mln. NEG	€ 28 ⁷ mln. NEG
Risicoprofiel	€ 4,2 mln. NEG	€ 4,9 mln. NEG	Hoog
Maatschappelijke effecten	● Groen	● Groen	
Inhoudelijke kaders	● Oranje	● Oranje	
Saldo	● Groen	● Oranje	
Risico's en bandbreedte saldo	● Groen	● Groen	
Proces en informatie	● Groen	● Oranje	
Voortgang en planning	● Groen	● Groen	

- Het bestemmingsplan Scheveningen Haven is 15 juli 2015 onherroepelijk geworden.
- Voor het eerste bouwplan op het voormalig Norfolkterrein is in 2015 een omgevingsvergunning verleend voor de bouw van 99 woningen met bijbehorende parkeerplaatsen door ontwikkelaar ASR. Er is in 2015 doorgewerkt aan de ontwikkeling van blok 7&8 door Arcade met 237 woningen. De eerste paal hiervoor gaat voorjaar 2016 de grond in.
- Voor de realisatie van het Topzeilcentrum aan de Hellingweg 127 zijn de juridische procedures tegen de nog resterende gebruikers (de Vloek) in de tweede helft 2015 afgerond.
- Een nieuw projectdocument en herziene grondexploitatie zijn in voorbereiding en worden in het voorjaar van 2016 verwacht. Hierin worden nieuwe ontwikkelingen opgenomen zoals: meer ontwikkelmogelijkheden voor maritieme bedrijvigheid conform de Agenda Scheveningen Haven,

⁷ = Afgerond bedrag cf. standenlijst grondexploitaties, programmarekening 2014 (blz. 255). In de GRIP-rapportage en projectenhoofdstuk destijds foutief benoemd als € 25,3 mln.

nadere planvorming voor het Noordelijk Havenhoofd en het naar voren trekken van de ontwikkeling van blok 5.

- Het plansaldo is in 2015 verslechterd, dit is voornamelijk als gevolg van meerkosten wegens ondergrondse obstakels die moeten worden verwijderd. Dit is in het halfjaarbericht nader toegelicht. De omzetsijging van het plan in de tweede helft van 2015 is het gevolg van een administratieve wijziging. Voor het tijdelijk beheer van vastgoed zijn kosten en opbrengsten afzonderlijk in de grondexploitatie opgenomen, terwijl dit eerder gesaldeerd in de grondexploitatie was opgenomen.

Grondexploitaties A12-zone

	<i>Jaarrekening 2015</i>	<i>Halfjaar 2015</i>	<i>Herziening 2015</i>
Totaal omzet (kosten en opbrengsten)	€ 208 mln.	€ 198 mln.	€ 213 mln.
Planrealisatie	87%	85%	85%
Plansaldo (op eindwaarde)	€ 12 mln. NEG	€ 13 mln. NEG	€ 13 mln. NEG
Risicoprofiel	€ 2,6 mln. NEG	€ 3,3 mln. NEG	€ 3,4 mln. NEG
Maatschappelijke effecten	● Groen	● Groen	
Inhoudelijke kaders	● Groen	● Groen	
Saldo	● Groen	● Groen	
Risico's en bandbreedte saldo	● Groen	● Groen	
Proces en informatie	● Groen	● Oranje	
Voortgang en planning	● Groen	● Groen	

- De A12-zone bestaat uit vier ontwikkellocaties en een hoofdplanstructuur voor de ontsluiting van het gebied.
- Medio 2015 is het resterende kantorenprogramma van deelplan 26 (33.000 m²-bvo) gewijzigd naar leisure incl. horeca en parkeervoorziening (RIS 284142). Begin december 2015 is door de initiatiefnemer de vergunningaanvraag voor de multiplexbioscoop op deze locatie ingediend.
- De Fregatsingel was een van de locaties in de 3e tranche voor Kleinschalig Opdrachtgeverschap, die in 2014 op de markt zijn gekomen. In oktober 2015 zijn alle kavels op de Fregatsingel uitgegeven. De bouw van woningen is in volle gang.
- Begin 2015 is onderzocht of het haalbaar is om op deelplan 20 grond uit te geven voor woningen in het kader van kleinschalig opdrachtgeverschap. Hierover is de raadscommissie in april 2015 geïnformeerd (RIS 281758). Voor dit deelplan zal in april 2016 een herziening ter besluitvorming aan het college worden aangeboden.
- In 2015 zijn de laatste gronden voor bedrijven uitgegeven op deelplan 24. De afnemer heeft gronden doorgelegd aan Van der Valk Hotel Nootdorp, die nagenoeg grenst aan de uitgegeven kavels. In dat kader zijn er gesprekken gevoerd van der Valk over aansluiting van het terrein van het hotel met de uitgegeven kavels. Dit leidt tot een verwachte uitgifte van extra grond aan Van der Valk (planning uitgifte: 2016).

Grondexploitatie Laakhaven West

	<i>Jaarrekening 2015</i>	<i>Halfjaar 2015</i>	<i>Jaarrekening 2014</i>
Totaal omzet (kosten en opbrengsten)	€ 85 mln.	€ 82 mln.	€ 82 mln.
Planrealisatie	75%	70 %	64 %
Plansaldo (op eindwaarde)	€ 51 mln. NEG	€ 50 mln. NEG	€ 50 mln. NEG
Risicoprofiel	€ 1,9 mln. NEG	€ 1,8 mln. NEG	Laag
Maatschappelijke effecten	● Groen	● Groen	
Inhoudelijke kaders	● Oranje	● Oranje	
Saldo	● Oranje	● Groen	
Risico's en bandbreedte saldo	● Oranje	● Groen	
Proces en informatie	● Oranje	● Groen	
Voortgang en planning	● Oranje	● Groen	

- De planontwikkeling is voortvarend verlopen in 2015 (mede hierdoor is de planning versneld). Acht woningen op kavel 2 van bouwblok B zijn opgeleverd. Op twee locaties langs het spoor zijn 23 zelfstandige bedrijfshallen in aanbouw genomen. Het eerste blok (15 hallen) is in oktober in gebruik genomen. De tempel van de Sikhs is eind december gereed gekomen. Voor de twee resterende Hindoestaanse tempels zijn de vergunningen voor de bouw verleend en is de grond overgedragen. Voor de particuliere bedrijfspanden Calandkade 47 is in december samen met de Soho C kavel een planuitwerkingskader ten behoeve van de bouw van bijna 500 woningen vastgesteld. Met Arcade is overeenstemming bereikt over de bouw van 117 woningen aan de Calandstraat 2e fase in 2016. In 2015 is de bouw van de projecten White Nile, Blue Nile, Laakhaven C ('Waldo-toren') en Spoorzone gestart, bij elkaar ruim 600 woningen. In december heeft de verloting van het project Laakhaven Co4 plaats gevonden.
- Het college heeft in december 2015 besloten het programma van de White Nile om te zetten van koop- naar huurwoningen (RIS 290264). Hierdoor zijn de grondopbrengsten gedaald en is het plansaldo verslechterd. Als dekking zijn middelen uit het coalitieakkoord ten behoeve van "Voldoende goede en betaalbare woningen, in het goedkope segment" beschikbaar gesteld.

Verbonden partijen

GEM Vroondaal (grondexploitatie)

	<i>Jaarrekening 2015⁸</i>	<i>Halfjaar 2015</i>	<i>Jaarrekening 2014</i>
Totaal omzet (kosten en opbrengsten)	€ 687 mln.	€ 687 mln.	€ 672 mln.
Planrealisatie	40%	40%	39 %
Plansaldo (op eindwaarde)	€ 1 mln. POS	€ 1 mln. POS	€ 2 mln. POS
Risicoprofiel	Niet gewijzigd	Verbeterd	Hoog
Maatschappelijke effecten	● Groen	● Groen	
Inhoudelijke kaders	● Groen	● Groen	
Saldo	● Groen	● Groen	
Risico's en bandbreedte saldo	● Groen	● Groen	
Proces en informatie	● Groen	● Groen	
Voortgang en planning	● Groen	● Groen	

- De gemeente Den Haag participeert voor 50% in deze grondexploitatie. Het is een samenwerking met BPD Ontwikkeling B.V. (voorheen: Bouwfonds Ontwikkeling) en Synchron B.V..
- De eerste gronduitgiften in Vroondaal Zuid 1 zijn in 2015 gerealiseerd. In 2015 is door de GEM Vroondaal grond voor 130 kavels uitgegeven (30% meer dan gepland). In het najaar van 2015 is gestart met de bouw van woningen in de eerste fase in Vroondaal Zuid I. De geprognosticeerde gronduitgifte voor het jaar 2016 in Vroondaal Zuid I was rond de jaarwisseling al grotendeels gecontracteerd. De aanneme is dat in 2016 grond wordt verkocht voor circa 140 woningen.
- Het bestemmingsplan en exploitatieplan zijn op 29 juli 2015 onherroepelijk geworden. In het bestemmingsplan is alleen de hoofdstructuur vastgelegd waardoor de secundaire planstructuur flexibeler is voor de toekomstige inrichting. Er wordt een ontwikkeling mogelijk gemaakt van maximaal 2.150 woningen in het totale plangebied.
- In de zomer van 2015 heeft het college ingestemd met de uitwerking en uitvoering van het Landschapspark Madestein door de Grondexploitatie maatschappij (GEM) Vroondaal en de aanleg van de recreatieve fietsroute door het park. De kosten voor deze herinrichting worden gedragen door de gemeente en GEM Vroondaal, die opdrachtgever is voor de uitvoering, maar ook door Haaglanden en Provincie Zuid-Holland. Het budget is taakstellend. Werkzaamheden starten medio 2016.

⁸ De grondexploitatie voor Vroondaal wordt elk voorjaar vastgesteld door de Raad van Commissarissen voor Vroondaal. Financiële gegevens betreffen daarom de stand grondexploitatie 1-1-2015.

4.3 Meerjaren Investeringsprogramma (MIP) op hoofdlijnen

Onderstaande tabel geeft de geraamde en gerealiseerde bedragen van het Meerjaren Investeringsprogramma (MIP) op totaalniveau. In de beleidsverantwoording in hoofdstuk 2 wordt een verantwoording per project gegeven onder het desbetreffende programma. In de tabel zijn ook de begrote bijdragen uit voorzieningen en bijdragen van derden inzichtelijk gemaakt.

(Bedragen x € 1.000,-)

Programma	Realisatie 2015				Raming 2015				Afwijking
	Totaal	Derden	Voor- ziening	Gemeentelijk aandeel	Totaal	Derden	Voor- ziening	Gemeentelijk aandeel	
01 - Gemeenteraad	174	-	-	174	390	-	-	390	-216
02 - College en Bestuur	1.610	-	-	1.610	1.375	-	-	1.375	235
03 - Wijkpak en dienstverlening	1.439	-	-	1.439	3.682	-	-	3.682	-2.243
04 - Openbare orden en Veiligheid	-	-	-	-	-	-	-	-	-
05 - Cultuur, Bibliotheek en Monumentenzorg	4.304	-	-	4.304	7.551	-	-	7.551	-3.247
06 - Onderwijs	45.268	-	-	45.268	40.133	-	-	40.133	5.135
07 - Werk, Inkomen en Armoedebeleid	-	-	-	-	-	-	-	-	-
08 - Zorg en Welzijn	79	-	-	79	-	-	-	-	79
09 - Jeugd	-	-	-	-	-	-	-	-	-
10 - Ontwikkeling Buitenruimte	38.233	6.925	12.265	19.043	35.319	-	11.000*	24.319	2.914
11 - Economie, Internationale stad en Binnenstad	3.352	117	-	3.235	1.967	687	-	1.280	1.385
12 - Sport	10.177	-	-	10.177	20.894	-	-	20.894	-10.717
13 - Verkeer en Milieu	111.341	91.690	-	19.651	173.340	134.720	-	38.620	-61.999
14 - Wonen en Duurzaamheid	-	-	-	-	-	-	-	-	-
15 - Stadsontwikkeling	27.056	-	-	27.056	196	-	-	196	26.860
16 - Financiën	1.059	-	-	1.059	900	-	-	900	159
17 - Overige beleidsvoornemens	-	-	-	-	-	-	-	-	-
18 - Interne dienstverlening	8.085	-	-	8.085	3.551	-	-	3.551	4.534
Totaal	252.177	98.732	12.265	141.180	289.298	135.407	11.000	142.891	-37.122

* Dit bedrag is opgenomen in de begroting 2016-2019 alleen niet apart weergegeven.

In 2015 is in totaal € 252,2 mln. geïnvesteerd. Hiervan is door derden € 98,7 mln. bijgedragen en € 12,3 mln. verrekend met de voorzieningen afvalstoffenheffing en de voorziening riolering. Het gemeentelijk aandeel in de investeringen is uitgekomen op € 141,2 mln. ten opzicht van een begroting van € 142,9 mln.

In 2015 is per saldo € 37,1 mln. minder gerealiseerd dan begroot. Dit is verdeeld over € 35,4 mln. derden/voorzieningen en € 1,7 mln. op het gemeentelijk aandeel. De opvallendste afwijkingen zijn de volgende:

- Bij programma 13 Verkeer en Vervoer betreft de onderuitputting € 62 mln. Dit heeft vooral betrekking op de projecten Netwerk Randstadrail (ondermeer doordat sommige subsidies van de MRDH direct aan HTM worden verstrekt zonder tussenkomst van de gemeente. Hier was bij de begroting nog geen sprake van) en Neherkade (ondermeer wegens een aanbestedingsvoordeel en lagere uitvoeringskosten). De afwijkingen worden uitgebreid per project toegelicht in hoofdstuk 2.13.
- In programma 15 Stadsontwikkeling is ca. € 20 mln. aan grond in erfpacht op de balans geactiveerd, vooral als gevolg van nieuwe gronduitgiften en suppletie van bestaande rechten. Omdat vooraf moeilijk is in te schatten in welk jaar de akte wordt gepasseerd (formele moment van gronduitgifte) worden activeringen met betrekking tot erfpacht niet in het investeringsprogramma begroot. Ook is in 2015 voor € 6,5 mln. aan gronden verworven naastgelegen aan het traject van de toekomstige Rotterdamsebaan. Dit was niet als investering begroot. Hiervoor is een even grote voorziening getroffen wegens lagere verwachte (markt)waarde van het vastgoed. Dit is gedekt met de hiervoor beschikbaar gestelde middelen uit de Reserve Grote Projecten (sublabel: Vastgoed Rotterdamsebaan, zie ook volgende bladzijde).
- Op het programma 12 Sport is ca. € 11 mln. minder besteed m.b.t. Sportcampus Zuiderpark en de aanleg van velden. Dit komt vooral doordat discussie is ontstaan met de aannemer over de kwaliteit van de werkzaamheden, waardoor een deel van de werkzaamheden nog niet tot uitvoering is gebracht. Er wordt afgerekend naar de stand van het werk en niet vooruit betaald. Inmiddels is overeenstemming met de aannemer bereikt en worden de werkzaamheden in volle gang voortgezet. De kosten worden geherfaseerd.

4.4 Reserve Grote Projecten

Om grote projecten te realiseren is meestal samenwerking en financiële betrokkenheid van meerdere partijen nodig. De projecten beslaan vaak een langere tijdshorizon dan de gemeentelijke meerjarenbegroting. Om inzicht te geven in deze gemeentelijke investeringen voor deze grote projecten is de Reserve Grote Projecten ingesteld. Deze reserve is vaak één van de financieringsbronnen voor een groot project. Bij de realisatie van projecten worden eerst de externe financieringsbronnen aangewend (bv. middelen van het Rijk), vervolgens worden de beschikbare reserves, zoals de Reserve Grote Projecten, aangewend en daarna middelen uit het meerjareninvesteringsprogramma (MIP).

De onderstaande tabel maakt inzichtelijk hoeveel middelen voor welk groot project in 2015 uit de Reserve Grote Projecten zijn besteed.

	31-12-2014	Begroting			Realisatie			Verschil
		dotaties	onttrekkingen	31-12-2015	dotaties	onttrekkingen	31-12-2015	
Moerwijk	90		90	-		90	-	-
Scheveningen Haven	14.594		1.818	12.776		1.372	13.222	-446
Rotterdamsebaan	37.682	1.600		39.282	1.600		39.282	-
Vastgoed Rotterdamsebaan	10.755		3.305	7.450		6.491	4.264	3.186
Binckhorst fase I	742			742			742	-
Internationale Stad	191		191	-		191	-	-
Internationale Zone	3.431		2.805	626		264	3.167	-2.541
Spuikwartier	18.582	3.010	6.721	14.871	3.010	6.999	14.593	278
Transvaal/Lijn 11	3	1.800	1.803	-	1.800	1.803	-	-
Haga	60			60			60	-
Proceskosten Vlietzone	16		16	-		16	-	-
Plankaderwijzigingen	21		21	-		21	-	-
Koop naar huur	120			120			120	-
Doubletstraat	6		6	-		6	-	-
Overig				-			-	-
Totaal	86.293	6.410	16.776	75.927	6.410	17.253	75.450	477

De grootste afwijkingen hebben betrekking op de Rotterdamsebaan en (projecten in de) Internationale Zone.

Voor de Rotterdamsebaan is € 3,1 mln. meer verrekend met de reserve dan begroot. Soms is een gedeelte van een verworven perceel nodig voor realisatie van de Rotterdamsebaan, maar is verwerving van het hele perceel noodzakelijk. Een deel van de verwervingslasten wordt dan niet rechtstreeks verrekend met het project, maar met de Reserve Grote Projecten. Over het vastgoed dat in 2015 is verworven/ingebracht en de daarmee samenhangende bouwrijpmaakactiviteiten wordt meer verrekend met de Reserve dan begroot in 2015. Dit heeft geen gevolgen voor de dekking van het project omdat deze kosten in latere jaren niet meer gemaakt zullen worden.

Voor projecten in de Internationale Zone is € 2,5 mln. minder onttrokken dan begroot. Voor het project Internationaal Strafhof heeft de begrote financiële afrekening nog niet plaatsgevonden, dat zal in 2016 geschieden. Voor de ontwikkelingen van het Verhulstplein is een nieuw kader vastgesteld, maar het projectdocument is nog niet in 2015 vastgesteld. Daarom heeft de begrote onttrekking van de dekking voor dit plan nog niet plaatsgevonden.

5. Bedrijfsvoeringsparagraaf

5.1 Invulling besparing 2015

Coördinerend portefeuillehouder: Rabin Baldewsingh

In het coalitieakkoord is een besparing op de bedrijfsvoering opgenomen. Deze besparing kent een omvang van bruto € 21,3 mln. structureel in 2018. De coalitie heeft daarbij afgesproken om een bedrag oplopend naar € 5,55 mln. in 2018 in te zetten voor versterking van ICT en de organisatie. In mei 2015 is aan het brutobedrag € 1,9 mln. toegevoegd doordat de gemeente garantiebanen gaat accommoderen. Deze nieuwe banen worden deels gedekt uit besparingen op het apparaat elders. Het totaal te bezuinigen bedrag is € 23,2 mln. per 2018.

Het college vult de besparing van € 1,88 mln. in 2015 oplopend naar € 9 mln. in 2018 en verder binnen de bedrijfsvoeringsfuncties HRM, IT, Div/DIM, Inkoop, Financiën, Communicatie en Juridische Zaken. Het college realiseert deze besparing door de bundeling van werkzaamheden. Voor de eerste jaarschijf - 2015- is de besparing via de loontrend gerealiseerd.

Een bedrag van € 2,82 mln. in 2015 oplopend naar € 14,2 mln. in 2018 vult het college in door een verlaging van lasten van het primaire proces en de directe ondersteuning daarvan. Voor het eerste jaar - 2015- is de invulling via de loontrend gerealiseerd. De jaren erna vult het college de besparing in langs de inhoudelijke weg.

5.2 Omvang en kosten apparaat

Coördinerend portefeuillehouder: Rabin Baldewsingh

In het collegeakkoord is afgesproken om de kosten van het apparaat apart inzichtelijk te maken. Onderstaand het Apparaatslastenoverzicht 2015.

Omvang apparaat (in aantallen en FTE's)

Eind 2015 waren er 7.172 medewerkers in dienst.⁹ Een stijging van zo'n 250 medewerkers ten opzichte van 2014. De formatie nam het afgelopen jaar in omvang toe met 480 fte; van 6.655 fte in 2014 tot 7.138 fte eind 2015. Vooral bij de diensten SZW en DSB is de een stijging zichtbaar. Bij SZW (circa 190 fte groei) wordt dit grotendeels veroorzaakt door het effect van de beleidslijn om de inhuur externen af te bouwen. De gemeente ambieert, vanwege goed werkgeverschap, een passende verhouding tussen inhuur van externen en medewerkers in dienst van de Gemeente Den Haag. Hierdoor is de inhuur van externen afgebouwd en zijn deze vervangen door vaste krachten. Vooral bij Schuldhulpverlening, het Klantencentrum en bij de Bijzondere Bijstand heeft deze omzetting naar formatie plaatsgevonden. Daarnaast is bij Bijzondere Bijstand de formatie gestegen vanwege de uitvoering van nieuw beleid bij Armoede en het wegwerken van administratieve achterstanden. Bij DSB (circa 200 fte groei) is door de invulling van de gemeentelijke doelstelling ten aanzien van de banenafpraak en de veranderende participatiewet de formatie van de buurtserviceteams gegroeid. Bij de handhavingsorganisatie komt de groei voort uit het collegeakkoord waarin geld vrij gemaakt is voor extra handhavers op straat.

⁹ Met ingang van de begroting 2016 worden de kosten van het apparaat inzichtelijk gemaakt in het Apparaatslastenoverzicht. Dit heeft als gevolg dat de definitie van het concernapparaat is uitgebreid met de Ambulancedienst (OCW) en de Griffie (exclusief Raad en College).

(bedragen x € 1.000,-)

	ONTWERPBEGR.	JAARREKENING	
	FORMATIE 2015	FORMATIE 31-12	BEZETTING 31/12
Totaal aantal personen in dienst	n.v.t.	n.v.t.	7.172
FTE's (vast)	6.803,5	6.906,7	6.038,7
FTE's (tijdelijk)	207,7	231,4	468,8
FTE's niet toegedeeld in Oracle naar vast of tijdelijk	-	-	30,6
Totaal te dekken FTE's	7.011,2	7.138,2	6.538,1
Beleidsstaken/primair proces/uitvoerende taken in eigen beheer	4.697,7	4.670,4	4.194,5
Overhead (indirecte FTE's)	2.305,8	2.332,1	2.152,4
Overig/correctie aansluiting met totaal FTE's	7,7	135,7	191,3
Totaal te dekken FTE's	7.011,2	7.138,2	6.538,1
Percentage overhead	32,9%	32,7%	

Overhead

Het percentage overhead bedroeg in 2015 32,7%. Een daling van bijna 2,5% ten opzichte van 2014. We streven ernaar om de overhead te reduceren tot 31,3% in 2018. Dit gebeurt naar verwachting als gevolg van de nog in te vullen bezuiniging op de bedrijfsvoering.

Omvang apparaat (in euro's)

De apparaatslasten en -baten zijn onder te verdelen in apparaatslasten van eigen personeel, materiele kosten, apparaatskosten m.b.t. extern personeel en baten. In het overzicht zijn allereerst in de kolom Ontwerpbegroting de begrotingscijfers vermeld zoals deze in de paragraaf Bedrijfsvoering in de Programmabegroting 2016-2019 zijn opgenomen. Daarnaast is een kolom met de actuele begroting opgenomen. Dit omdat er ten opzichte van de begroting nog wijzigingen kunnen zijn geweest (bijvoorbeeld omdat de exacte invulling van een bepaald budget bij de ontwerpbegroting nog niet bekend was en later is ingevuld). Vervolgens zijn de gerealiseerde apparaatskosten afgezet tegen de actuele begroting, waardoor het resultaat op de apparaatslasten berekend kan worden.

(bedragen x € 1.000,-)

	ONTWERPBEGR.	JAARREKENING		
	2015	BEGROTING 31/12	REALISATIE 31/12	RESULTAAT 31/12
Salarissen en sociale lasten eigen personeel	407.442	421.398	414.616	6.782
Sociale uitkeringen voormalig personeel	4.878	5.328	3.263	2.065
Vorming en opleiding	6.603	6.361	7.320	-959
Overige personele kosten (<i>hieronder apart toe te lichten</i>)	2.217	1.772	1.861	-89
Totaal kosten eigen personeel	421.140	434.859	427.060	7.799
Huisvestingskosten	35.388	53.351	55.824	-2.473
Automatiseringskosten	48.690	42.920	43.561	-641
Overige materiele kosten	82.932	133.756	125.081	8.675
Dekking interne verrekeningen	-15.796	-148.936	-149.727	791
Kapitaallasten (rente en afschrijving)	1.630	6.420	6.429	-9
Dotaties aan voorzieningen	-	4	3.119	-3.115
Totaal materiele kosten	152.844	87.515	84.288	3.227
Inhuur externen	76.254	76.254	80.407	-4.153
-/- Inhuur externen t.l.v van direct beleid	13.108	13.108	11.927	1.181
-/- Inhuur externen doorbelast aan investeringsprojecten	8.171	8.171	7.404	767
Inhuur externen m.b.t. apparaat	54.975	54.975	61.076	-6.101
Baten	4.720	5.169	11.392	-6.223
Totaal apparaat	624.239	572.180	561.032	11.148

De totale apparaatskosten bedroegen in 2015 € 561,0 miljoen. Ten opzichte van een begroting van € 572,2 miljoen is het resultaat op de apparaatskosten dus € 11,1 miljoen voordelig. Dit resultaat is opgebouwd uit een voordeel op de personele kosten van € 7,8 miljoen, een voordeel van € 3,2 miljoen op de materiele kosten, een nadeel van € 6,1 miljoen op externe inhuur en een voordeel van € 6,2 miljoen op de baten.

Het voordeel van de personele kosten valt grotendeels weg tegen het nadeel op de externe inhuur. Dit wordt veroorzaakt door het feit dat externe inhuur vaak niet wordt begroot, maar wordt gedekt uit voordelen als gevolg van onderbezetting. Op de kosten van eigen personeel en de kosten van externe inhuur samen is in 2015 dus een voordeel van € 1,7 miljoen gerealiseerd. Ten opzichte van de totale kosten van eigen personeel en externen komt dit neer op 0,3%.

Het voordeel op de baten is voornamelijk te verklaren vanuit het feit dat apparaatsbaten vaak een incidenteel karakter hebben en moeilijk zijn te voorzien.

Apparaatskosten per programma

De apparaatskosten worden als indirecte kosten op basis van verdeelsleutels toegerekend aan de programma's en de balans. In de onderstaande tabel ziet u hoeveel de toegerekende apparaatslasten in 2015 per programma bedroegen: totaal € 492,7 mln. Dit is exclusief de apparaatslasten die ten laste komen van investeringen, voorzieningen of het onderhanden werk. Een deel van het apparaat werkt namelijk direct aan (fysiek ruimtelijke) investeringen. De toerekening van deze apparaatslasten gebeurt op basis van de voorschriften in het BBV en de Verordening Financieel Beheer en Beleid. De omvang van deze apparaatslasten bedroeg in 2015 € 68,4 mln.

	<i>(bedragen x € 1.000,)</i>			
	ONTWERPBEGR.	JAARREKENING		
	2015	BEGROTING 31/12	REALISATIE 31/12	RESULTAAT 31/12
<u>Programma's</u>				
01 - Gemeenteraad	4.187	3.512	2.910	602
02 - College en Bestuur	39.281	39.354	39.026	328
03 - Dienstverlening	37.209	38.261	39.289	-1.028
04 - Openbare orde en Veiligheid	8.684	8.724	8.219	505
05 - Cultuur en Bibliotheek	21.827	21.824	21.222	602
06 - Onderwijs	16.309	16.395	16.127	268
07 - Werk, Inkomen en Armoedebeleid	139.792	139.874	134.059	5.815
08 - Zorg en Welzijn	62.211	62.069	59.907	2.162
09 - Jeugd	12.154	12.182	14.273	-2.091
10 - Ontwikkeling Buitenruimte	28.768	28.768	29.243	-475
11 - Economie, Internationale stad en Binnenstad	10.539	10.539	10.454	85
12 - Sport	18.566	18.691	20.203	-1.512
13 - Verkeer en Milieu	30.165	30.165	28.221	1.944
14 - Wonen en Duurzaamheid	17.194	17.194	17.104	90
15 - Stadsontwikkeling	33.337	33.337	30.152	3.185
16 - Financiën	14.623	15.138	17.097	-1.959
17 - Overige beleidsvoornemens	-	-	-	-
18 - Interne dienstverlening	43.003	6.115	5.151	964
19 - Stadsdelen en wijkaanpak	-	-	-	-
Subtotaal aan programma's toerekenende apparaatslasten	537.849	502.142	492.657	9.485
<u>Balans</u>				
Voorzieningen	19.490	19.490	19.434	56
Onderhanden werk	60.419	48.952	47.287	1.665
Overig	6.480	1.596	1.654	-58
Subtotaal aan balans toerekenende apparaatslasten	86.389	70.038	68.375	1.663
Totaal toegerekende apparaatslasten	624.238	572.180	561.032	11.148

Het resultaat op de apparaatskosten is ook te herleiden naar programma's en balans. Van het totale voordelige apparaatskostenresultaat van € 11,1 miljoen komt er per saldo € 9,5 miljoen ten gunste van de programma's en € 1,7 miljoen ten gunste van de balans (met name het onderhanden werk). De

grootste voordelen zijn te zien op de programma's Werk, Inkomen en Armoedebeleid (€ 5,8 mln.), Stadsontwikkeling (€ 3,2 mln.), Zorg en Welzijn (€ 2,2 mln.) en Verkeer en Milieu (€ 1,9 mln.). De grootste nadelen zijn te zien op de programma's Jeugd (€ 2,1 mln.), Financiën (€ 2,0 mln.), Sport (€ 1,5 mln.) en Dienstverlening (€ 1,0 mln.).

Inhuur externen

De kosten voor de inhuur van externen bedroegen in 2015 € 79,2 mln.¹⁰ In 2014 waren de uitgaven aan externe inhuur nog € 90,6 mln. In 2015 is veel aandacht besteed aan het terugdringen van inhuur. Als gevolg van het gevoerde beleid structurele werkzaamheden te laten uitvoeren door eigen personeel, de sturing op het beperken van inhuur en het aanscherpen van de administratieve procedures zijn de kosten van inhuur ten opzichte van 2014 ruim € 11 mln. gedaald.

Daarnaast is in 2015 het doelmatigheidsonderzoek naar inhuur gestart. Het onderzoek richt zich zowel op de doelmatigheid van de inhuur (zoals kosten en duur van inhuur) als op de doelmatigheid van het inhuurproces. In het onderzoek wordt tevens de vraag beantwoord over de doelmatigheid van intern en extern verrichte onderzoeken. De resultaten worden in het tweede kwartaal van 2016 aan de gemeenteraad gezonden.

Voor de kosten van externen hanteren we de norm van maximaal 15% van de loonsom (loonsom is salaris plus kosten inhuur). In 2015 bedroeg de inhuur 15,9% van de loonsom. In 2014 bedroeg dit percentage nog 18,2%.

Bedragen x € 1.000	Salarislasten	Inhuur	Loonsom	% inhuur van loonsom
2015	417.785	79.221	497.006	15,9%

De inhuur overstijgt bij IDC, DSB en HGR de 15%. Voor het IDC geldt dat de helft van de inhuur expertise betreft die is ingehuurd ten behoeve van (een aantal) andere diensten of het gehele concern. Dit betreft vooral specialistische functies op gebied van automatisering en inkoop. Voor DSB geldt dat een derde van de inhuur is gepleegd voor tijdelijke werkzaamheden ten behoeve van grote projecten; de twee meest omvangrijke projecten qua inhuur in 2015 waren de Rotterdamsebaan en de Herman Costermarkt. Voor HGR geldt dat het verandertraject van de dienst door externen is begeleid.

Personeel van derden	x € 1.000
Uitzendkrachten	27.747
Financiën & Control	4.409
ICT	15.175
Juridische ondersteuning, advies en onderzoek	1.433
Personeel & Organisatie	1.456
Beleidsadvies	1.021
Communicatie	1.823
Overige externe ondersteuning, advies en onderzoek	22.632
Interim management	3.526
Totaal personeel van derden	79.221

In 2015 zijn ten opzichte van 2014 vooral minder uitzendkrachten ingehuurd. Uitzendkrachten worden in onze organisatie ingezet:

- ter vervanging van ziekte;
- om fluctuaties in het werk op te vangen;
- om tijdelijke/project werkzaamheden te verrichten;
- om bij een vacature de periode tot vervulling te overbruggen (inclusief overbrugging van periode van reorganisaties).

¹⁰ Totale inhuur: inhuur met betrekking tot apparaat plus inhuur ten laste van beleid en van investeringsprojecten min inhuur bij organisaties zonder winsttoegmerk; € 61,1 mln. + € 21 mln. - €2,9 mln. = € 79,2 mln.

5.3 Organisatieontwikkeling

Coördinerend portefeuillehouder: Rabin Baldewsingh

Organisatiebeleid

2015 heeft in het teken gestaan van de doorontwikkeling van het concern-dienstenmodel. Sinds enkele jaren bestaat de gemeentelijke organisatie uit vijf kerndiensten, de bestuursdienst en het IDC als shared service organisatie. In de doorontwikkeling van de organisatie is – in lijn met het coalitieakkoord – de bundeling van de bedrijfsvoeringorganisatie verder ter hand genomen. Daarnaast is in 2015 een aantal organisatieonderzoeken uitgevoerd naar de positionering van de Haeghe Groep en de Centrale Vastgoedorganisatie Den Haag (CVDH). De uitkomsten van deze onderzoeken zijn bekend voorjaar 2016 en geven richting aan de toekomstige organisatorische ophanging. Tot slot is in 2015 het in het coalitieakkoord aangekondigde onderzoek uitgevoerd naar de sourcing van het IDC. Ook de uitkomsten van dit onderzoek zijn in het voorjaar 2016 bekend.

Vernieuwing Bedrijfsvoering

In het collegeakkoord is opgenomen dat de ondersteunende functies op het gebied van Personeel en Organisatie, DIM/DIV, Financiën, Inkoop, ICT, Communicatie en Juridische Zaken gezamenlijk worden georganiseerd, onder aansturing van de Bestuursdienst. In 2015 is daarom het programma Vernieuwing Bedrijfsvoering van start gegaan. Onder leiding van een kwartiermaker wordt voor elk van de disciplines in de bedrijfsvoering de huidige situatie gedetailleerd in kaart gebracht. Daarbij gaat het niet alleen om de manier waarop de discipline georganiseerd is, maar vooral om het verloop van de processen en de wijze van ondersteunen van het management binnen de diensten. Daarna wordt bezien hoe we dat het beste kunnen organiseren vanuit een gebundelde situatie, zodanig dat de dienstverlening efficiënter wordt en de kwaliteit van de bedrijfsvoering (op termijn) verbetert.

2015 heeft voor de meeste projecten in het teken gestaan van het opstarten van het programma en het in kaart brengen van de huidige situatie. Daarnaast zijn de hoofdlijnen en principes vastgesteld van hoe de nieuwe organisatie en de aansturing daarvan vorm gaan krijgen. Met bureau van Werk naar Werk is gesproken over welke ondersteuning nodig zal zijn voor de begeleiding boventaligheid die gaat ontstaan. Voor Communicatie is het plan van aanpak voor de reorganisatie inmiddels aangeboden aan de Centrale Ondernemingsraad voor advies. In de loop van 2016 en 2017 zullen de andere disciplines volgen. Dit gebeurt gefaseerd omdat Den Haag ervoor heeft gekozen niet alle bedrijfsvoeringsfuncties tegelijk te reorganiseren, om het proces van verandering meer gecontroleerd te kunnen laten verlopen.

Bureau Interim Den Haag

De gemeente Den Haag heeft sinds september 2013 een eigen Bureau Interim dat in opdracht werkt. Het Bureau Interim draagt bij aan flexibilisering van de organisatie en aan het verminderen van de externe inhuur. De kennis over deze opdrachten blijft bovendien behouden voor de gemeente. In 2015 zijn tweeëndertig nieuwe opdrachten aangemeld. Hiervan zijn of worden twaalf opdrachten door het bureau uitgevoerd. Voorbeelden van opdrachten uit 2015 zijn de kwartiermaker implementatie Centrum Jeugd & Gezin (OCW), de kwartiermaker 260 vegers (DSB), de programmamanager wijkaanpak nieuwe stijl (DPZ), de projectleider reorganisatie (bundeling) communicatie (BSD) en de interimmanagers staf Werkgeversservicepunt (SZW) en het advies over de organisatie van evenementen (DSO).

5.4 Personeelsbeleid

Coördinerend portefeuillehouder: Rabin Baldewsingh

Van de 7.172 medewerkers is de verdeling tussen man en vrouw respectievelijk 51% en 49%. Deze verdeling is ten opzichte van 2014 gelijk gebleven. De onderstaande tabel geeft de verdeling aan van mannen en vrouwen per dienst.

2015	Vrouw	Man
Gemeente	49%	51%
BSD	53%	47%
CVDH	38%	62%
Griffie	64%	36%
DPZ	59%	41%
DSB	25%	75%
DSO	44%	56%
GAD	33%	68%
HGR	44%	56%
IDC	34%	66%
OCW	61%	39%
SZW	63%	37%

Van werk naar werk

Mobiliteit draagt bij aan verbreding en verdieping van kennis, duurzame inzetbaarheid en ruimte voor instroom. Om de vrije mobiliteit te stimuleren heeft bureau Van werk naar werk (Vwnw) in 2015 het Kompasgesprek geïntroduceerd. Voorheen waren dat “maak je zichtbaar” gesprekken. Deze gesprekken ondersteunen de zelfregie van medewerkers op hun loopbaan. Daarnaast bemiddelt bureau Vwnw actief naar een volgende stap.

Het aanbod van bureau Vwnw is in 2015 sterk uitgebreid en een aantal bestaande producten in de organisatie zijn hier proactief gebundeld.

- Vwnw trajecten
- Medische re-integratie
- Preventieve re-integratie
- WW aan het werk
- Netwerkseach
- Trainee programma
- Matchpunt Jongeren
- Kompasgespek
- Projecten

De verplichte Vwnw trajecten zijn succesvol. Van de 50 SBK-kandidaten zijn er 33 succesvol geplaatst en/of gedetacheerd. Een klein aantal (4) van hen is uitgestoomd richting WW/WIA/Pensioen. De overige 13 kandidaten zijn nog in begeleiding. Ook is het bureau in 2015 gestart met preventieve (wederzijds goedvinden) en medische re-integratie. Ook in deze velden hebben 16 medewerkers al weer een nieuwe plek gevonden. Oud-medewerkers met WW worden zo mogelijk ook begeleid naar werk. Sinds de start van de pilot in 2013 zijn 21 medewerkers duurzaam geplaatst. Om deze positieve resultaten in de toekomst te behouden wordt gewerkt aan drie extra Vwnw routes te weten: eerder in gesprek, een flexpool met ervaren medewerkers en de route externe kansen.

Leiderschap

In 2015 is langs drie, met elkaar verbonden, sporen gewerkt aan leiderschap.

Verbinding op het niveau van de diensten

Leiderschapontwikkeling van het niveau lager- en middenmanagement (tot en met schaal 14) wordt binnen de afzonderlijke diensten vormgegeven. In de gemeentebrede werkgroep leiderschap worden ervaringen gewisseld en waar mogelijk onderlinge samenwerking gezocht. In 2015 ging deze samenwerking onder meer over opdrachtgever- en opdrachtnemerschap (sturen van programma's en het onder de aandacht brengen van netwerken middels opleidingen), specifieke aandacht voor het middenmanagement, samenbrengen van opleidingen, kennis en kunde rondom de rollen van de bedrijfsvoering in de verschillende diensten en het organiseren van reflectie.

Leiderschapontwikkeling over de diensten heen

De diverse gemeentebrede leiderschapsprogramma's zijn geëvalueerd. Besloten is om verder te gaan met het programma Pitstop Leiderschap (voor schalen 13 en 14). Centraal in dit programma staat leiderschapontwikkeling in relatie tot de ontwikkeling van de organisatie. Hieraan nemen in 2015/2016 vijftien kandidaten uit verschillende diensten deel.

Management Development aan de Top

Voor de vierde keer is in januari 2015 het Grandstad leiderschapontwikkelingsprogramma van start gegaan. Grandstad is een breed en intensief leiderschap ontwikkelingsprogramma voor aankomend topmanagers van de G4 en het Rijk met als doel ontwikkeling van eigentijds leiderschap op strategisch niveau in één van de vier grootste gemeenten van ons land. Het Grandstadtraject bereidt alle deelnemers voor op zwaardere managementopgaven door versterking van hun persoonlijk en organisatiegericht leiderschap. Het programma biedt geen garantie voor een directeurspositie in één van de vier gemeenten. Grandstad 2015 wordt uitgevoerd onder de verantwoordelijkheid van de G4 door de Avicenna Academie voor Leiderschap en wordt eenmaal per twee jaar aangeboden. Drie directeurs vanuit de gemeente Den Haag zijn hiervoor geselecteerd en volgen dit programma, waarvan de afronding in maart 2016 voorzien is.

Arbeidsvoorwaarden

Begin 2015 is in de organisatie het Mobiliteitsbudget ingevoerd. Dit geeft de medewerker de mogelijkheid om zelf, met een vast budget per kilometer, het woon-werkverkeer in te richten. Hiermee is aan de behoefte aan individueel maatwerk tegemoetgekomen, en een efficiëncyslag met betrekking tot administratieve processen gerealiseerd.

Verder stond het jaar in het teken van de besluitvorming over en implementatie van het generatiepact. Primaire doel van het generatiepact is het creëren van ruimte voor instroom van jongeren, door senioren met een gunstige regeling minder te laten werken. Hiermee waren we de eerste grote gemeente van Nederland, wat heeft geleid tot veel media-aandacht en informatieverzoeken van collega-gemeenten. Tenslotte is een nieuw Sociaal Beleidskader bij Reorganisaties (SBK) tot stand gekomen, dat de spelregels bevat rond reorganisaties en rechten & plichten van de reïntegratiekandidaat. Hiermee is een fundament gelegd voor de opvang van de gevolgen van de organisatorische veranderingen waar we de komende tijd mee te maken gaan krijgen.

Arbeidsverzuim

In 2015 was het arbeidsverzuim bij de gemeente Den Haag 5,4%; een daling van 0,1% ten opzichte van 2014. Het gemiddeld aantal ziekmeldingen (de meldingsfrequentie) bedroeg in 2015 1,4. Met het huidige verzuimpercentage en de meldingsfrequentie overschrijden we de Gemeentelijke Verzuimnorm¹¹, die in 2015 voor onze organisatie respectievelijk 4,7% en 1,2 bedroeg. Er is dus ruimte voor verbetering. Een daling van het verzuim levert een grotere inzetbaarheid op en een aanzienlijke besparing op de kosten van verzuim.

¹¹ De Gemeentelijke Verzuimnorm (GVN) is een statistische maatstaf die het ziekteverzuimpercentage aangeeft waarbij geldt dat een kwart van de gemeenten een verzuimpercentage lager heeft dan deze norm.

De onderstaande tabel geeft de percentages arbeidsverzuim en meldingsfrequentie weer met de bijbehorende gemeentelijke verzuimnormen per dienst.

Verzuim 2015				
	Verzuim percentage	Gemeentelijke Verzuim Norm (verzuim%)	Meldingsfrequentie	Gemeentelijke Verzuim Norm (frequentie)
Gemeente	5,4	4,7	1,36	1,17
BSD	3,2	4,1	1,09	1,12
CVDH	4,7	3,8	1,83	1,12
DPZ	5,7	4,8	1,4	1,19
DSB	5,7	4,7	1,44	1,13
DSO	4	3,9	1,55	1,08
GAD	4,7	3,3	1,38	1,04
HGR	7,1	5,1	1,04	1,14
OCW	6	4,8	1,38	1,22
SZW	6,5	5,1	1,33	1,24
IDC	4,1	4,6	1,08	1,12

Verzuim en het terugdringen daarvan staat hoog op de agenda. Dankzij steeds betere (management)informatie over de oorzaken van het verzuim kan in overleg met leidinggevend en gericht gereageerd worden door specialisten van het Arbo Centrum.

Het Arbo Centrum heeft in 2015 inspiratiesessies, trainingen en workshops voor leidinggevend en medewerkers georganiseerd. Voorbeelden hiervan zijn de training Grip op verzuim en de workshops Kanker en Werk, Piekeren, Slapen, Rouw en Vrouwen in de overgang. Ook is er een vitaliteitsweek georganiseerd. Het doel van deze sessies is om de vitaliteit van medewerkers te verhogen en leidinggevend te trainen om verzuim goed te begeleiden en te voorkomen.

Agressie en geweld

De aanpak van agressie en geweld vormt één van de pijlers van ons arbobeleid. Uitgangspunt is dat agressie niet wordt geaccepteerd. Per 2015 is een Expertisecentrum Agressie & Geweld opgericht dat onderdeel uitmaakt van het Arbo Centrum. Vanuit hier wordt zowel uit preventief, repressief als curatief oogpunt de regie gevoerd op de aanpak van wangedrag. Medewerkers en leidinggevend weten zich daardoor verzekerd van een zo veilig mogelijke werkplek.

Agressie en geweld	Aantal incidenten (2015)
Gemeente	937
- (Non) verbale agressie	249
- Persoonsgerichte bedreiging	603
- Fysieke agressie	85

Bron: Gemeentelijke Incidenten en Registratiesysteem (GIR)

2015 laat ten opzichte van 2014 een stijging van het aantal incidenten zien van 6%. Dit kan het gevolg zijn van de bijeenkomsten die vanuit het Expertisecentrum in 2015 zijn georganiseerd om het belang van melden en registreren van incidenten onder de aandacht te brengen.

Naar aanleiding van het aantal incidenten heeft het Expertisecentrum 58 aangiften afgehandeld en is in 90% van deze aangiften (im-)materiële schade verhaald. De meeste plegers van wangedrag ontvingen een waarschuwingsbrief dat hun gedrag niet wordt geaccepteerd. Daarnaast werden er 48 zogeheten ordegesprekken gevoerd met burgers, waarin zij werden aangesproken op hun gedrag. Tenslotte zijn er

169 opvanggesprekken gevoerd met medewerkers na incidenten door onder andere leden van het Bedrijfsopvang Team (BOT).

Gesprekscyclus

In 2015 is voor het tweede jaar gewerkt met de huidige gesprekscyclus waarin resultaat- en ontwikkelafspraken tussen leidinggevend en medewerkers centraal staan. Nieuw is dat de gesprekscyclus in 2015 is gekoppeld aan het kalenderjaar, zodat het meer in lijn is met de planning- en control cyclus. Dit komt erop neer dat in het eerste kwartaal planningsgesprekken plaatsvinden en in het laatste kwartaal beoordelingsgesprekken. Tussentijds vindt minimaal één voortgangsgesprek plaats.

Haags Generiek Functiehuis

In 2015 is de transitie naar het Haags Generiek Functiehuis (HGF) verder afgerond. Op de Haeghe groep en de griffie na, zijn alle diensten over op het HGF. Verder is het expertisecentrum HGF opgericht. Dit zorgt voor een eenduidiger inpassingsproces binnen de gemeente en het verminderen van de externe inhuur van functiekundig advies. Ook is het functieprofielenboek aangepast op basis van de ervaringen die zijn opgedaan tijdens de transitie. De besluitvorming rond het aangepaste functieprofielenboek zal begin 2016 worden afgerond.

Diversiteit

Het afgelopen jaar hebben we ingezet op het ontwikkelen van een aanpak om de diversiteit binnen de gemeente te vergroten. Onze aandacht gaat uit naar vrouwen vanaf functieschaal 14, bicultureel talent vanaf functieschaal 10 en medewerkers jonger dan 35 jaar. Daarnaast besteden we aandacht aan een inclusief werkklimaat voor LHBT's (lesbisch, homoseksueel, biseksueel, transgender) en arbeidsbeperkten. De drie pijlers van de totale aanpak zijn: (1) werving, behoud en doorstroom, (2) inclusief leiderschap en (3) inclusieve cultuur. In 2015 is het bewustzijn op het onderwerp vergroot. Iedere dienst heeft de doelstellingen uitgewerkt in maatwerkplannen. Op verjonging zijn in 2015 de volgende resultaten geboekt. Deze worden nader toegelicht.

Gemeente (2015)	
Werkervaringsplek	29
Stage	318
Leerarbeidsplaats en Beroepsbegeleidende leerweg	18
Instroom jongeren <35 jaar	316

Verjonging en jeugdwerkloosheid

Vanuit de noodzaak voor verjonging (in het kader van de continuïteit en diversiteit) en de wens een bijdrage te willen leveren aan het terugdringen van de jeugdwerkloosheid in de stad is afgelopen jaar extra ingezet op het bieden van mogelijkheden voor jongeren.

Het eerste gevolg van de maatregelen is de instroom van 316 nieuwe jonge medewerkers tot 35 jaar (waarvan 105 onder de 27 jaar) in 2015. Deze instroom lijkt een licht effect te hebben op de gemiddelde leeftijd van het personeelsbestand. Waar de gemiddelde leeftijd de voorgaande periode jaarlijks steeg, is deze nu licht gedaald van 47,8 jaar in 2014 tot 47,6 jaar in 2015.

Generatiepact

Gestaag gaan we ook de effecten merken van het generatiepact als middel om ruimte te maken voor duurzame instroom van jongeren. Per 1 oktober maken 83 senioren gebruik van het generatiepact en zijn er als gevolg hiervan 11 jongeren ingestroomd. In zijn totaal hebben 185 senioren een aanvraag ingediend voor deelname aan het generatiepact, de overige 102 starten op een later moment. De vrijgekomen formatieruimte zal worden herbezet met jongeren. Schatting is dat het instrument in totaal zo'n 55 fte aan structurele plekken voor jongeren zal opleveren. In het voorjaar 2016 wordt het generatiepact geëvalueerd en wordt bezien of en hoe we de regeling voortzetten.

Stages en leerwerkplekken

Het aantal in 2015 gerealiseerde stageplaatsen in de organisatie blijft met 318 stages, waarvan 164 tot en met MBO-niveau, licht achter bij de gestelde doelstelling. In deze collegeperiode willen we 1.800 stages en leerwerkplekken realiseren; de helft hiervan tot en met MBO-niveau.

We gaan zorgen dat we zichtbaarder zijn als werkgever die stages en leerwerkplekken aanbiedt en dat er een kwalitatief betere match tussen vraag en aanbod is. Hiervoor investeren we in een betere relatie met scholen en partners in de stad. We gaan ervan uit dat boven genoemde interventies samen met de concretisering in de maatwerkplannen leiden tot sterkere groei op het aantal stages en leerwerkplekken in de organisatie.

Machtpunt Jongeren

Om de organisatie te ondersteunen in de realisatie van de instroomambities ten aanzien van jongeren is bij bureau Van werk naar werk vanaf april het Matchpunt Jongeren actief. Managers die hun afdeling willen versterken met een jongere worden door het Matchpunt ondersteund bij het vinden van een geschikte kandidaat. Het Matchpunt is ook het gezicht naar buiten voor jongeren in hun zoektocht naar een geschikte stage of (leer)werkplek binnen de gemeentelijke organisatie. Zowel intern de organisatie als extern wordt dit als zeer waardevol ervaren.

Trainees

Al enkele jaren biedt de gemeente Den Haag een tweejarig WO- en HBO-traineeprogramma aan, waarmee ze jong talent wil aantrekken en binden aan de organisatie. Vanaf september 2015 is er ook gestart met een MBO-traineeprogramma, gericht op techniek. Binnen het MBO-traineeprogramma is er plek voor 10 MBO-afgestudeerden, na de selectie zijn er drie jongeren gestart en gedurende het jaar is er ruimte voor andere jongeren om nog in te stromen. In het WO-traineeprogramma zijn 11 recent afgestudeerden gestart en in het HBO programma ook. Totaal betekent dit dat er dit jaar 47 trainees in de organisatie werkzaam zijn. Van trainees die dit jaar gestart zijn heeft de helft een bi-culturele achtergrond.

Van de 24 trainees die in 2015 hun traineeship hebben afgerond, zijn 21 doorgestroomd naar een reguliere functie binnen de eigen organisatie.

Vorming en opleiding

Om haar opgaven in de stad te kunnen realiseren heeft de gemeente Den Haag goed opgeleid personeel nodig. Belangrijk hiervoor zijn goede faciliteiten voor vorming en opleiding. In 2015 werd 1,8% van de loonsom besteed aan vorming en opleiding. Dit ligt iets onder de gestelde norm van 2%.

Daarnaast blijft het aantal interne opleidingsactiviteiten groeien, zoals train je collega, samen slimmer, I-Academy en coaching. In navolging van de dienst SZW ontwikkelde OCW een leerplein. En is er een overzichtspagina leren en ontwikkelen op Werknet gemaakt. Met behulp van Jong Den Haag zijn de ontwikkelbehoeften van jonge medewerkers in kaart gebracht.

Bezwaarschriften en beroepszaken met betrekking tot personeelsbesluiten

Bezwaarschriften

In 2015 zijn 95 nieuwe bezwaarschriften, gericht tegen een personeelsbesluit, ontvangen. Dit is een gemiddelde score. Wel is dit een sterke daling ten opzichte van 2014, toen 155 bezwaarschriften zijn ontvangen. De toename in 2014 was het gevolg van een groot aantal bezwaarschriften met betrekking tot inpassingsbesluiten naar aanleiding van de nieuwe regeling met betrekking tot het Haags Generiek Functiehuis. In het jaar 2015 was geen sprake van reorganisaties of wijziging van regelgeving die vaak leiden tot een toename van bezwaarschriften.

In totaal waren in 2015 131 bezwaarschriften in behandeling (95 + 36 uit 2014), waarvan 110 zijn afgehandeld. 80% van de bezwaarschriften is binnen de wettelijke termijn afgehandeld. Overschrijding van de bezwaartermijn was in de meeste gevallen het gevolg van verzoeken om uitstel door de indiener

van het bezwaarschrift. Overschrijding van de termijn heeft niet geleid tot ingebrekestelling van de gemeente of tot een schadeclaim.

Van deze bezwaarschriften zijn zeven gegrond en 41 ongegrond verklaard; 39 bezwaarschriften zijn door de klager ingetrokken (veelal nadat een nieuw besluit was ontvangen), 22 bezwaarschriften zijn niet ontvankelijk verklaard en 1 bezwaarschrift is ter behandeling overgedragen aan een andere instantie.

Beroepschriften

In 2015 zijn 22 nieuwe beroepschriften ingediend en waren er samen met nog lopende beroepen in 2014 34 beroepen in behandeling. In 2015 is in negentien zaken door de rechter (Rechtbank en Centrale Raad van Beroep (CRvB)) uitspraak gedaan. Vijf beroepen zijn door de Rechtbank ongegrond verklaard, twee beroepen zijn gegrond verklaard, drie beroepen zijn door de appellant ingetrokken en twee beroepen zijn niet ontvankelijk verklaard. Daarnaast is door de Rechtbank één verzoek om een voorlopige voorziening afgewezen. Door de CRvB zijn vijf (hoger) beroepen ongegrond verklaard. Er zijn geen (hoger) beroepen gegrond of niet ontvankelijk verklaard. Daarnaast heeft de CRvB uitspraak gedaan in de zogenaamde Brandweermannen zaak. Zowel de gemeente als de betreffende veertien brandweermannen waren in hoger beroep gegaan naar aanleiding van een uitspraak van de Rechtbank in deze zaak. De CRvB heeft in eerste instantie een tussenuitspraak gedaan met als gevolg dat dertien brandweermannen hun (hoger) beroep hebben ingetrokken. Vervolgens werd het hoger beroep van de gemeente gegrond verklaard en werd het hoger beroep van één brandweerman ongegrond verklaard.

Registratie buitenlandse dienstreizen ambtenaren

Alle buitenlandse dienstreizen die bij het IDC zijn geboekt worden sinds 2011 op een uniforme wijze geregistreerd. In de onderstaande tabel treft u het overzicht van de buitenlandse dienstreizen aan die door ambtenaren van de gemeente Den Haag zijn gemaakt in 2015. In juli 2014 is door het College besloten dat dienstreizen naar Brussel zonder overnachting niet als *buitenland* wordt aangemerkt.

Buitenlandse dienstreizen door ambtenaren	Aantal dienstreizen* (boekingen p/p)	Aantal unieke dienstreizen**	Aantal unieke bestemmingen***	Totale kosten dienstreizen
2015	165	83	40	€ 187.563
2014	260	118	62	€ 211.690
2013	194	100	60	€ 164.366
2012	194	98	54	€ 151.643
2012	140	66	43	€ 120.308

Bron: registratie Intern Dienstencentrum.

Toelichting:

**: Een ambtenaar kan meerdere reizen hebben gemaakt .*

*** : Per dienstreis kunnen 1 of meerdere ambtenaren reizen.*

****: Een bestemming kan meerdere keren worden aangedaan.*

Het afgelopen jaar is door ambtenaren 165 keer een buitenlandse dienstreis gemaakt, waarvan 83 unieke dienstreizen. Van de 165 buitenlandse dienstreizen zijn 40 unieke bestemmingen aangedaan. Er reisden 109 ambtenaren één of meerdere keren naar het buitenland. Afgezet tegen het totale personeelsbestand (7072 mensen) van de gemeente Den Haag is dit nog geen 2%.

In 2015 is er sprake van een afname van het aantal gemaakte dienstreizen. In vergelijking met 2014 werden 37% minder dienstreizen gemaakt. De kosten voor de dienstreizen zijn gestegen. De totale kosten bedragen € 187.563. De gemiddelde kosten van een dienstreis zijn € 323 per persoon hoger dan in 2014 (van € 814 pp naar € 1.136 p.p.). Dit is te wijten aan de sterke toename van de totale overige kosten (autohuur, taxi- en buskosten) en de totale daggeldkosten.

Overige kosten

In totaal zijn in 2015 twee buitenlandse dienstreizen geannuleerd. De daaraan verbonden kosten bedroegen € 1.064.

5.5 Integriteitsbeleid

Coördinerend portefeuillehouder: Rabin Baldewsingh

Sinds 2009 is de kern van het gemeentebreed integriteitsbeleid dat de aandacht verschuift van reactie op incidenten naar een proactieve aanpak ter voorkoming van integriteitsincidenten.

In 2014 is het integriteitsbeleidsplan 2014-2018 vastgesteld. In dit plan staan de doelen en activiteiten die bijdragen aan het uitbouwen en verbeteren van het integriteitsstelsel in zijn geheel. Binnen onze organisatie vinden wij dat voor een werkend integriteitsstelsel het volgende nodig is; enerzijds is nodig dat een zogenoemd moreel leerproces wordt geïnstalleerd en anderzijds een zorgvuldige handhavingspraktijk wordt onderhouden. Het zijn deze twee pijlers die de integriteit van onze organisatie borgen.

Integriteitsorganen en infrastructuur

In het beleidsplan hebben wij de integriteitsorganen die het integriteitsstelsel ondersteunen als derde pijler benoemd; hier gaat het met name om professionalisering van de integriteitsorganen en de infrastructuur in zijn geheel. In dit kader zijn in 2015 de opleidingen van de betrokken integriteitsfunctionarissen geïntensiveerd en zijn de vertrouwenspersonen ongewenst gedrag en de vertrouwenspersonen misstanden getraind, is de Regeling Melding Misstand vastgesteld en is de Regeling Vertrouwenswerk geactualiseerd. Binnen een aantal diensten is de infrastructuur in 2015 nog meer verstevigd. De integriteitscoördinatoren, de vertrouwenspersonen ongewenst gedrag en de vertrouwenspersonen misstanden hebben aansluiting bij het concernnetwerk.

Moreel leerproces

Samengevat ondersteunt een moreel leerproces de medewerkers en leidinggevendend actief bij het nemen van moreel lastige beslissingen in het dagelijks werk. In 2015 is gestart met de uitrol van de training morele oordeelsvorming in de organisatie. De ambitie is een dergelijke training aan alle medewerkers van de gemeente Den Haag aan te bieden. De medewerkers gaan via een 7-stappenschema na wat een juiste beslissing is in concrete situaties. In 2015 is gestart met het creëren van een pool van medewerkers die binnen onze organisatie kunnen worden ingezet om collega's te enthousiasmeren. Na het volgen van de training zijn de deelnemers aan de training toegerust voor het participeren in een moreel beraad (werkoverleg) met collega's. In het 'moreel beraad' onderwerpen de collega's een lastige kwestie uit de werkpraktijk aan een moreel onderzoek, gebruik makend van het stappenplan dat ze hebben leren gebruiken in de training. In 2014 zijn 125 DSB-medewerkers getraind en in 2015 600 DSB-medewerkers. Per januari 2016 start de gemeentebrede pilot moreel beraad.

Integriteit wordt bij nieuwe medewerkers geïntroduceerd tijdens het afleggen van de ambtseed of -belofte. In 2015 is een gemeentebrede inhaalslag ambtseed of -belofte gestart en grotendeels afgerond. In de gesprekscyclus is integriteit een vast onderdeel.

Ruim 350 medewerkers hebben in 2015 deelgenomen aan de workshop 'Speel open kaart!'. Aan de hand van realistische integriteitdilemma's uit de dagelijkse praktijk hebben zij het thema integriteit - zowel misstanden als onderlinge omgangsvormen - met elkaar verkend, bediscussieerd en getoetst aan hun eigen situatie.

De medewerkers van het IDC hebben een kwartetspel ontworpen rondom integriteitdilemma's. DSB biedt de medewerkers die bij aanbestedingen zijn betrokken een workshop aan. Deze workshop heeft tot doel de medewerkers bewust te maken van de vertrouwelijkheid van aanbestedingen.

Zorgvuldige handhavingspraktijk

De tweede pijler van het integriteitsbeleid richt zich op een zorgvuldige handhavingspraktijk. Dit bestaat uit twee onderdelen: ten eerste schendingen voorkomen en ten tweede omgaan met schendingen.

Risicoanalyses integriteit

De preventieve handhaving richt zich onder meer op de vraag welke bedrijfsprocessen risico's met zich brengen. Waar we als organisatie kunnen, zijn wij op grond van goed werkgeverschap verplicht risico's op het gebied van integriteit weg te nemen. Dit om medewerkers te beschermen tegen eventuele verleidingen, te beschermen tegen lastig te weerleggen beschuldigingen en te beschermen tegen schendingen door collega's of derden (bijvoorbeeld burgers). De risicoscans over 2012 tot en met begin 2015 zijn in 2015 geïnventariseerd.

De gemeentebrede Haagse risicoanalyse integriteit (Haagse RAI) is in 2015 als tool gecreëerd inclusief een format risicoanalyse integriteit. Aan de hand van de Haagse RAI kunnen de diensten hun kwetsbare processen lokaliseren en analyseren. Dat biedt ook nog meer inzicht in de huidige kwetsbare functies.

In 2015 hebben de diensten processen in het kader van risicoanalyse integriteit onder de loep genomen waarna zij met behulp van een gemeentebrede format hebben gerapporteerd welke afwegingen op grond van de uitkomsten zijn gemaakt en welke acties hieruit voortvloeien.

In de periode 2015/januari 2016 hebben BSD, DPZ, DSB, DSO, HGR, IDC, OCW en SZW een risicoanalyse integriteit uitgevoerd op de volgende processen: collegevervoer (BSD), Adresonderzoek (DPZ), declaratie door medewerkers van kleine bedragen (DSO), het systeem waarin de gegevens van Sociale Werkvoorziening-medewerkers wordt opgeslagen (HGR), Europese aanbestedingen en het proces onderhandse aanbestedingen (IDC), inkoop en subsidies (OCW), proces project en contractmanagement (SZW), milieusubsidies en inkoop en aanbesteding (DSB).

Binnen DSB brengen de volgende processen een hoog inherent integriteitsrisico met zich mee:

- Verstrekken van vergunningen in de openbare ruimte, markten en parkeren
- Inkoop en aanbesteding
- Verstrekken van subsidies

Deze processen onderzoekt DSB cyclisch waarbij wordt beoordeeld of de opzet toereikend is om bestaande integriteitsrisico's te ondervangen.

De directies van DPZ, DSO, HGR, IDC, OCW en SZW hebben vastgesteld welke processen uiterlijk december 2016 specifiek op integriteitsrisico's worden geanalyseerd. DPZ legt de focus op de processen telewerken, Suwinet en inlichtingen Kcc2de lijn. Binnen DSO wordt de nadruk gelegd op risicovolle processen binnen afdelingen Haagse Pandbrigade, Vergunningen & Toezicht, Grondzaken, Projectmanagement Den Haag, Economie alsmede de financiële afdelingen. HGR analyseert het inkoopproces en een aantal HRM-processen. IDC gaat aan de slag met de uitgifte, opslag en administratie van waardepapieren bij het Serviceplein. OCW legt in 2016 de focus op het goedkeuringsproces Oracle-EBS door leidinggevenden (inkooporders en declaraties). SZW is voornemens om in 2016 twee organisatieonderdelen door te lichten op kwetsbare processen en integriteitsrisico's: een onderdeel van de directie Bedrijfsvoering en een onderdeel van de directie Inkomen, Participatie & Voorzieningen.

Meldingen van (vermoedens van) misstanden

Het Bureau Integriteit registreert de meldingen van (vermoedens van) misstanden die centraal of bij de diensten binnenkomen. In 2015 is het aantal meldingen bij het bureau licht toegenomen tot 50.

Meldingen Misstanden/Jaar	2011	2012	2013	2014	2015
Financiële schending	13	1	3	5	5
Misbruik positie & belangenverstrengeling	4	6	4	17	14
Misbruik van informatie	3	4	2	1	-
Misbruik van bevoegdheden	4	5	9	14	11
Misbruik van bedrijfsmiddelen	-	2	8	6	8
Alcohol en drugs	-	-	-	-	-
Ongewenste gedragingen	2	1	-	-	1
Ongeoorloofde privé-gedragingen	1	-	4	5	10
Geen misstand	-	-	-	-	1
TOTAAL	27	19	30	48	50

De meeste meldingen misstanden werden ook in 2015 door de diensten zelf opgemerkt (39); burgers (4), politie/justitie(1), en ambtenaren (6) zijn de andere bronnen.

Van de 50 gemelde (vermoedens van) misstanden zijn 39 onderzocht. Van elf meldingen kon geen onderzoek worden ingesteld vanwege het gebrek aan concrete aanwijzingen van een vermoedelijke misstand, het feit dat de melding een strafbaar feit in privé-tijd betrof zonder dat sprake is van een raakvlak met het werk van de ambtenaar en het feit dat de betrokken medewerker al uit dienst was omdat de oud-medewerker in 2014 onvoorwaardelijk strafontslag opgelegd had gekregen.

Van de 39 onderzochte meldingen bleken zestien gegrond en zeven ongegrond en van zestien meldingen was het onderzoek in januari 2016 nog niet afgerond.

In 2015 zijn 2 ambtenaren ontslagen wegens integriteitschendingen (2014/6, 2013/4). Daarnaast is in vier gevallen een voorwaardelijk strafontslag opgelegd (2014/3, 2013/3) en in nog tien gevallen is een minder zware disciplinaire maatregel genomen of zijn beheersmaatregelen getroffen. Daarnaast gaven de onderzochte meldingen aanleiding tot het aanscherpen van procedures en werkwijzen.

De interne integriteitsonderzoeken tonen een kwalitatieve verbetering. Bureau Integriteit is in 2015 met de komst van een centrale feitenonderzoeker versterkt.

Meldingen ongewenst gedrag

De decentrale vertrouwenspersonen brengen verslag uit over de meldingen uit hun dienst, maar alle meldingen worden ook centraal geregistreerd bij het Bureau Integriteit. Er zijn dit jaar 116 meldingen van ongewenst gedrag gedaan bij de vertrouwenspersonen.

Ongewenst gedrag/Jaar	2011	2012	2013	2014	2015
Seksuele intimidatie	4	6	4	6	11
Discriminatie	5	7	2	2	4
Agressie en geweld	4	1	4	4	2
Intimidatie	41	22	30	30	28
Intimidatie in relatie tot een arbeidsconflict	20	20	18	38	15
Pesten	14	15	9	16	15
Ander ongewenst gedrag	21	19	18	38	17
Geen ongewenst gedrag	13	14	11	21	24
TOTAAL	122	107	96	155	116

Ter verduidelijking: In de categorie 'geen ongewenst gedrag' worden meldingen geregistreerd die géén betrekking hebben op ervaren ongewenst gedrag, maar waarvoor wél een beroep wordt gedaan op het vertrouwenswerk; de vertrouwenspersonen verwijzen deze melders veelal door naar de juiste instantie. Onder 'ander ongewenst gedrag' worden alle meldingen van ervaren ongewenst gedrag opgenomen die niet in de daarboven genoemde categorieën thuishoren.

5.6 Wet normering bezoldiging topfunctionarissen publieke en semipublieke sector (WNT)

Coördinerend portefeuillehouder: Rabin Baldewsingh

Topfunctionarissen in dienst van de gemeente mogen niet meer dan de wettelijk vastgestelde norm verdienen; als de bezoldiging in 2015 meer bedraagt dan € 178.000 of als de uitkering wegens beëindiging van het dienstverband meer bedraagt dan € 75.000 wordt de overschrijding gemotiveerd. De gemeente heeft zich in 2015 aan de norm gehouden.

Voorts dient de gemeente op grond van de WNT de bezoldiging van de gemeentesecretaris en de griffier te vermelden. In de onderstaande tabel treft u deze gegevens aan.

Omschrijving		Bedragen x € 1.000
Naam	A.W.H Bertram	H.L.G. Seuren
Beloning	103	104
Belastbare vaste en variabele onkostenvergoeding	0,2	0,2
Voorzieningen ten behoeve van beloningen betaalbaar op termijn	11	15
Functie	Gemeentesecretaris	Griffier
Duur en omvang van het dienstverband in het boekjaar	Deeltijd, hele jaar*	Voltijd, hele jaar

* Vanaf 1/4/2015 60%

5.7 Informatiebeleid

Coördinerend portefeuillehouder: Rabin Baldewsingh

Informatievoorziening

De I-visie 2015-2018 “Connect and interact: sluit aan en doe mee” is vastgesteld door het college en besproken met de commissie Bestuur. Als belangrijkste ambitie is in het ‘Dienstverlening domein’ benoemd te werken aan één gebruiksvriendelijk en interactief portaal voor alle Hagenaars. In 2015 zijn door Den Haag de voorbereidingen getroffen om aan te sluiten op de landelijke Berichtenbox van MijnOverheid, zodat in begin 2016 de eerste digitale berichten naar de Berichtenbox kunnen worden verzonden.

In het ‘Sociaal domein’ is vorm gegeven aan de verdere noodzakelijke aanpassing t.b.v. de uitvoering van de drie decentralisaties. Sinds begin 2015 maakt Den Haag al gebruik van de iWmo-standaardberichten voor toewijzing. Daardoor kon de toewijzing van zorg en ondersteuning vrijwel volledig geautomatiseerd worden uitgevoerd. Vanaf januari 2016 wordt ook voor de declaratie gebruik gemaakt van standaardberichten. Dat betekent dat ook de declaratie vrijwel volledig automatisch afgehandeld kan worden. De voorbereidingen daarvoor zijn in 2015 gedaan.

In het ‘Ruimte & Economie domein’ zijn de eerste voorbereidingen gestart voor de nieuwe Omgevingswet. In 2015 is door Den Haag als een van de eerste grote gemeenten de ‘Basisregistratie Grootchalige Topografie (BGT)’ opgeleverd. Waar mogelijk wordt bij al deze ontwikkelingen samengewerkt in G4-verband. Met de Digicommissaris wordt door alle overheden gewerkt aan de landelijke ‘Generieke Digitale Infrastructuur’ (GDI). Utrecht is als derde gemeente, na Rotterdam en Den Haag, toegetreden tot de gemeentelijke coöperatie ‘BIRGIT’. Dit samenwerkingsverband verzorgt de ontwikkeling en het beheer van software voor het gebruik van de basisregistraties in een gemeentelijk gegevensmagazijn.

Informatieveiligheid

Binnen de gemeente Den Haag is door de diensthoofden ook in 2015 een “in controle statement” getekend, waarin men verklaard dat men bekend is met de huidige status van de informatieveiligheid

en dat een toereikend informatieveiligheidsniveau is geïmplementeerd binnen de dienst. Men is bekend met de risico's die er zijn. Daarnaast zijn in deze statements acties opgenomen om het informatieveiligheidsniveau verder te verbeteren en zo mogelijk risico's te verminderen. Deze in controle statements worden door het G MT vastgesteld.

Dat risico's aanvaardbaar zijn betekent dat de directie bij het treffen van maatregelen een bewuste afweging heeft gemaakt van mogelijke risico's versus kosten en overige van belang zijnde zaken. Dit om de kans op risico's en de gevolgen daarvan te verkleinen. Een aanvaardbaar niveau betekent geen 100% veiligheid. Het houdt ook in dat geaccepteerd wordt dat incidenten op het gebied van informatieveiligheid beperkt kunnen plaatsvinden. Het managementsysteem is in 2015 voorzien van een nieuw normenkader, de Baseline Informatiebeveiliging Nederlandse Gemeenten (BIG). Dit normenkader wordt nu gehanteerd conform afspraak in het Beleidskader 2015-2018 zodat de gemeente Den Haag in 2016 hieraan voldoet.

5.8 Doelmatigheid en doeltreffendheid

Coördinerend portefeuillehouder: Tom de Bruijn

Ter uitvoering van artikel 213a van de Gemeentewet onderzoekt het college de doelmatigheid en doeltreffendheid van het gevoerde beleid. Bij de selectie van onderwerpen worden de signalen die via de planning en controlcyclus naar voren komen betrokken. De uitkomsten van de onderzoeken worden in het jaarverslag opgenomen.

De onderzoeken naar doelmatigheid en doeltreffendheid zijn opgenomen in een jaarprogramma en worden door de directie Concern Bedrijfsvoering van de Bestuursdienst uitgevoerd. In januari is het jaarprogramma doelmatigheids- en doeltreffendheidsonderzoek 2016-2017 (RIS279671) verzonden aan raad en rekenkamer.

In 2015 is, mede naar aanleiding van een motie van de raad (RIS 281641), in opdracht van het college het project Herontwerp Omgevingsvergunningen uitgevoerd. Dit project is uitgevoerd in plaats van een onderzoek naar de ketensamenwerking tussen de diensten DPZ, DSO en DSB, dat in het programma DMO 2015-2016 was aangekondigd. Het project Herontwerp omgevingsvergunningen was gericht op het verbeteren van de transparantie en gebruiksvriendelijkheid van de omgevingsvergunningen en op het verbeteren van de werkprocessen bij de vergunningverlening op grond van de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht (Wabo). Daarbij is in het bijzonder aandacht geschonken aan het proces van de Wabo-kapvergunning. In het kader van dit project zijn diverse (onderzoeksinstrumenten) ingezet, zoals een "Klantreis", een processimulatie en doorlichting van complexe (bouw)projecten. Een klantreis is een onderzoeksmethode om de ervaringen van de klant met de gemeente te inventariseren. Bij alle gehanteerde instrumenten hebben de betrokken medewerkers van de diensten DSO, DSB en DPZ gezamenlijk verbeterpunten geformuleerd om het product, de transparantie en de ketensamenwerking te versterken. Sommige van deze punten zijn reeds opgepakt, anderen zullen in 2016 worden gerealiseerd. Hiermee is ook het doel van het oorspronkelijk geplande doelmatigheidsonderzoek bereikt. Het college heeft in 2015 prioriteit gegeven aan het project Herontwerp Omgevingsvergunningen omdat de raad de urgentie daarvan met de motie had aangegeven.

In 2015 is gestart met het DMO externe inhuur. Onderzocht wordt hoe de externe inhuur in Den Haag wordt ingezet en hoe dit effectiever en doelmatiger zou kunnen. Voor de beantwoording van deze vraag worden interviews met sleutelfiguren gehouden, documenten geanalyseerd en situaties beschreven waarin wordt ingehuurd. Aandachtspunten in het onderzoek zijn de ontwikkeling van het inhuurpercentage en de ambitie om binnen de norm te blijven, het concernkader en hoe dat wordt toegepast en hoe gestuurd kan worden op inhuur waar de gemeente het meest kritisch op wil zijn. Het onderzoek wordt in het voorjaar 2016 afgerond.

5.9 Duurzaamheid en interne milieuzorg

Coördinerend portefeuillehouder: Rabin Baldewsingh

Duurzaam inkopen en aanbesteden maakt integraal deel uit van de nieuwe nota inkoopbeleid. Speciale aandacht gaat uit naar de duurzame inkoop van energie, van bouwwerken van grond-, weg- en waterbouw, in lijn met de aanbevelingen uit de Green spend-analyse, aangezien deze aanbestedingen de grootste impact hebben op de CO₂-reductie. In 2015 is de tweede pilot van de green deal circulair inkopen uitgevoerd als onderdeel van de bouw van een nieuw, vierde, afvalbrenngstation in de Uitenhagestraat in Transvaal. Doelstelling is circulair inkopen in 2016 onderdeel te laten zijn van de Haagse inkoopstrategie.

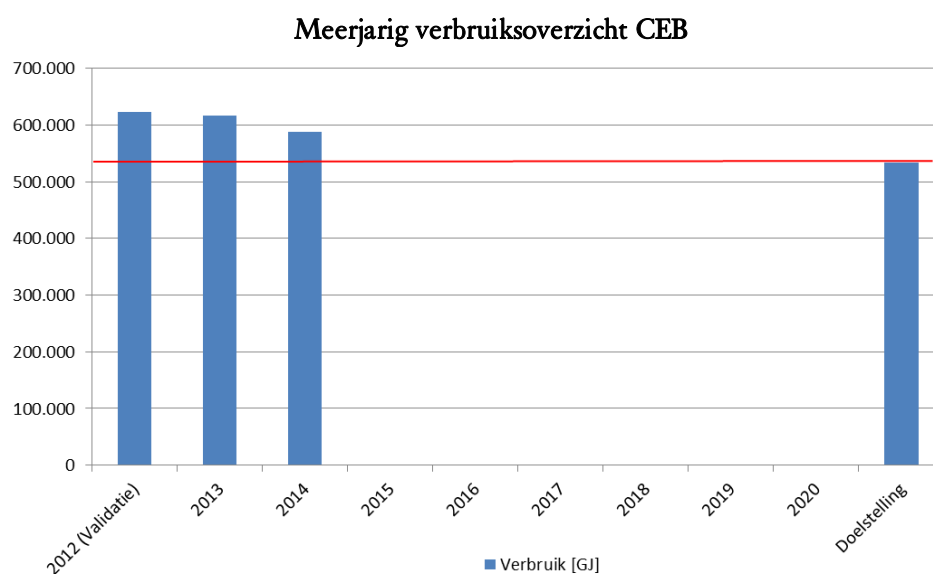
Energiebesparing

In 2015 is het energiebesparingsplan door het college vastgesteld (RIS280014). De doelstellingen zijn om als gemeentelijke organisatie in 2020 12% minder energie te verbruiken dan in referentiejaar 2012 en om 10% van het energiegebruik lokaal op te wekken uit hernieuwbare bronnen. Dit is een besparing van 90.000 gigajoule oftewel bijna 15.000 vaten olie. Aanvullend geldt voor gemeentelijke gebouwen in eigendom dat ze in 2020 minimaal energielabel C moeten hebben. Het wagenpark moet label A hebben (of gelijkwaardig). In 2015 is n.a.v. de gemeentelijke energieconferentie besloten de CO₂-emissie van ons ambtelijke organisatie versneld te reduceren. Hiervoor is een actieplan opgesteld waarin de ambitie is opgenomen tot een volledige reductie door volledig over te stappen op energievoorziening uit additionele, lokale, hernieuwbare bronnen.

Voor het concernbreed energiebesparingsbeleid (CEB) zijn de volgende gegevens van belang:

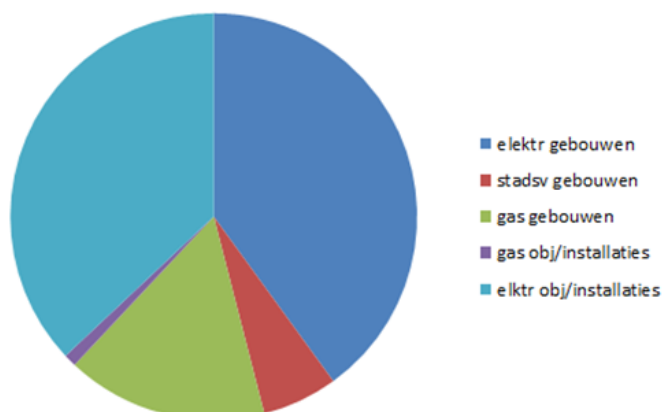
- Referentieverbruik 2012 (Validatie) : 622.950 GJ
- Besparingsdoelstelling (minder verbruik) : 89.474 GJ
- Te realiseren duurzame opwekking : 62.295 GJ

In de loop van 2015 is de eerste gemeentelijke energieverantwoording 2012-2014 uitgebracht. Deze jaarlijkse verantwoording vormt de basis voor deze rapportage. De hier gepresenteerde cijfers betreffen daardoor altijd het voorafgaande verslagjaar. Uit de cijfers blijkt, dat de gemeente in de afgelopen jaren 39% van haar besparingsdoelstellingen heeft gerealiseerd ten opzichte van het referentiejaar. De gemeente is dus in deze beleidscyclus goed op weg om het gestelde doel te gaan halen. Onderstaande figuur brengt dit in beeld.

Het totale gemeentelijke energieverbruik bestaat in 2012 voor 77,2% uit elektriciteit, en voor het overige uit warmte (waarvan 17,2% gas en 5,6% stadsverwarming). De gemeentelijke energieverdeling

laat in het referentiejaar 2012 de volgende verdeling zien van de energiebronnen over de verbruikscategorieën gebouwen, objecten en installaties.

De onderstaande tabel geeft de totale energieverbruiken in de gemeentelijke organisatie over 2014 weer inclusief de wijziging ten opzichte van het referentiejaar en het restdoel.

Dienstonderdeel	Verbruiksjaar 2014										
	Werkelijk verbruik			Gecorrigeerd verbruik						Wijziging tov 2012	
	Elektriciteit	Gas	Warmte	Elektriciteit	Gas	Warmte	Totaal	wijziging	Restdoel		
	kWh	m3	GJ	kWh	GJ	m3	GJ	GJ	GJ	GJ	GJ
Gebouwen - DPZ	289.507	23.753	0	289.507	2.606	27.482	870	0	3.475	-941	-411
Gebouwen - DSB	987.704	193.608	0	987.704	8.889	224.004	7.090	0	15.979	-539	1.444
Gebouwen - HGR	2.220.932	266.225	7.474	2.220.932	19.988	308.021	9.749	8.647	38.385	-28.559	-20.526
Gebouwen - IDC	16.945.099	310.388	22.983	16.945.099	152.506	351.180	11.115	26.591	190.212	-3.670	19.596
Gebouwen - SZW	g.o.	g.o.	g.o.	260.507	2.345	84.954	2.689	898	5.931	-278	468
Gebouwen - OCW	5.676.101	1.070.039	6.791	5.676.101	51.085	1.238.031	39.184	7.857	98.126	-6.576	5.988
DSB - Openbare Verlichting	18.195.819	0	0	18.195.819	163.762	0	0	0	163.762	11.634	42.060
DSB - Verkeersmanagement	2.398.510	0	0	2.398.510	21.587	0	0	0	21.587	-2.758	2.111
Objecten en installaties DSB	4.871.932	0	0	4.871.932	43.847	0	0	0	43.847	-2.962	3.257
Objecten en installaties OCW	250.000	150.000	0	250.000	2.250	150.000	4.748	0	6.998	0	840
Totaal				52.096.111	468.865	2.383.673	75.443	43.994	588.302	-34.648	54.826

Energielabels

Het totale gebouwenbestand in eigendom en in eigen gebruik bedraagt 98 gebouwen (per 31-12-14). Hiervan hebben 40 gebouwen een label. 22 gebouwen met een energielabel voldoen aan de doelstelling van het CEB (energielabel C of beter). Daarentegen voldoen nog 18 gebouwen niet aan de doelstelling. De labelverdeling is als volgt:

Label	A+	A	B	C	D	E	F	G	Geen label	Totaal gebouwen
CVDH	1	6	5	5	2	2	1	11	53	86
IDC		2	1	2			1	1	2	9
DSB									3	3

58 gebouwen hebben nog geen label. De gemeente Den Haag heeft in de periode van 2007 tot 2010 haar labelplichtige gebouwen voorzien van energielabels op basis van de destijds geldende regelgeving. Sinds 1 januari 2015 is de wetgeving omtrent energielabels gewijzigd. Als gevolg van de wetswijziging vallen meer gebouwen onder de labelplicht en zullen deze moeten worden voorzien van een energielabel. Hiervoor is een project in voorbereiding genomen.

Wagenpark

Voor het wagenpark heeft de gemeente Den Haag in het verslagjaar twee contracten met leasemaatschappijen (Athlon en Leaseplan) en heeft zij ook wagens in eigendom. Naast personenauto's zijn een groot aandeel "overige voertuigen" aanwezig. Dit zijn bedrijfswagens, vrachtwagens, aangedreven machines en scooters. Alleen voor personenauto's zijn energielabels beschikbaar en zijn deze per kenteken bepaald. Voor het segment "overige voertuigen" zijn energielabels niet van

toepassing. In onderstaande tabel is aangegeven hoeveel personenauto's voldoen aan de labeldoelstelling en of deze geleased zijn of in eigendom zijn.

Verdeling energielabels personenauto's	Label A (doelstelling)		Labels B t/m G	
	Aantal	Percentage	Aantal	Percentage
Personenauto's in lease	103	53%	90	47%
Personenauto's in eigendom	0	0	7	100%

Vanaf 2016 beschikt de gemeente over een nieuw leasecontract. Het beleid voor verduurzaming van het wagenpark wordt hierop aangepast, zodat de label A-doelstelling en Euronorm6 voor 2020 kan worden gehaald. Euronorm 6 stelt eisen aan maximale emissies (in mg/km) van verontreinigende stoffen: koolmonoxide, koolwaterstoffen, NOx en fijnstof. De Euronorm is vastgesteld voor brandstof aangedreven voertuigen. De gemeente Den Haag maakt ook gebruik van volledig elektrisch aangedreven voertuigen. Omdat elektrische voertuigen geen directe uitstoot hebben, voldoen deze per definitie aan Euronorm 6.

CO2-reductie en -compensatie

De gemeente Den Haag koopt groene stroom in, waardoor aan het elektriciteitsverbruik geen CO2-emissie wordt toegerekend. De CO2-emissie van de overige energiedragers (gas, stadswarmte, mobiliteit en dienstvluchten) worden sinds 2007 gecompenseerd in het Klimaatfonds Haaglanden. De kosten voor compensatie bij het Klimaatfonds Haaglanden bedragen € 20,- per ton CO2.

Onderdeel	2012	2013	2014	'14 vs '12
Gebouwen	7.516	7.540	5.209	-31%
Objecten en installaties	267	267	267	0%
Mobiliteit	950	963	866	-9%
Mobiliteit, priveauto's	0	0	119	100%
Totaal	8.733	8.771	6.461	-26%

In totaal is in 2014 door de scope van het CEB 2.307 ton CO2 minder uitgestoten dan in 2012. Dit komt neer op een reductie van zo'n 30%. Voor het woon- werkverkeer van het personeel bestaat een neutrale vergoedingssystematiek. Deze systematiek heeft als effect dat het autogebruik beperkt zal blijven. Uitgangspunt is dat de keuze van het vervoermiddel een verantwoordelijkheid is van de medewerker. Het college promoot actief het fietsgebruik uit het oogpunt van gezondheid en milieu.

5.10 Juridische Zaken

Coördinerend portefeuillehouder: Jozias van Aartsen

Burgers hebben recht op een betrouwbare, verantwoordelijke en correct handelende overheid die de lat voor de prestaties van de gemeentelijke organisatie hoogt legt. De juridische kwaliteit van producten moet gewoon goed zijn. Belangrijke indicatoren voor kwaliteit zijn een tijdige besluitvorming en houdbare procedures bij de rechter. Belangrijke doelstellingen daarbij zijn een klantgerichte en betrouwbare behandeling van burgers en bedrijven, een rechtmatig gebruik van bevoegdheden en het beheersbaar maken en houden van risico's.

Aandachtsgebieden 2015

Organisatie juridische functie

Een van de doelstellingen van het coalitieakkoord is een slagvaardige organisatie. De centralisering van de juridische taken hoort daarbij. Dat waarborgt betere kwaliteit van de advisering aan het gemeentebestuur (meer strategisch, meer uniformiteit en integraliteit). Het leidt bovendien tot

besparingen en een meer effectieve inzet van mensen. In 2015 is hiertoe een eerste aanzet gegeven en in 2016 krijgt dit zijn beslag

Regelgeving

Om de uniformiteit, vindbaarheid en kwaliteit van gemeentelijke regelgeving te verhogen, zijn in 2015 de gemeentelijke Aanwijzingen voor regelgeving 2015 opgesteld. Deze zijn afgeleid van de landelijke aanwijzingen en worden consequent toegepast.

Juridische audits

In 2015 heeft een gemeentebrede audit plaatsgevonden met als onderwerp “bestuurlijke boete”. In enkele gevallen heeft dat geleid tot aanbevelingen. De naleving van deze aanbevelingen wordt gemonitord. De resultaten van dat onderzoek worden in 2016 samen met de diensten verwerkt in één auditrapportage.

Juridische helpdesk

De al eerder in gang gezette kwaliteitsmaatregelen zoals het Snelrecht-loket – een juridische helpdesk voor en door collega’s – zijn in 2015 voortgezet.

Europese wet- en regelgeving

In 2015 is het wetsvoorstel voor wijziging van de Aanbestedingswet 2012 naar de Tweede Kamer gestuurd. Dit treedt naar verwachting in 2016 in werking. De eerder aangenomen Europese aanbestedingsrichtlijnen zijn daarin geïmplementeerd. Op basis hiervan is Den Haag gestart met de aanpassing van aanbestedingssystematiek, werkwijzen en standaarden. Verder is het nieuwe aanbestedingsbeleid van de gemeente aangenomen. De uitkomsten van de door het Ministerie van Economische Zaken gestarte evaluatie van de Aanbestedingswet is afgerond. De resultaten zijn meegenomen in het wetsvoorstel voor wijziging van de Aanbestedingswet.

Ook is de evaluatie van de gemeentelijke klachtenregeling aanbestedingen afgerond. Op basis van de aanbevelingen wordt de Klachtenregeling in 2016 op onderdelen aangepast.

Privacy

Vooruitlopend op de Europeesrechtelijke verplichting om een centrale privacyfunctionaris aan te stellen, is in 2015 een centrale coördinator benoemd voor de uitvoering van de Meldplicht datalekken (onderdeel van de Wet bescherming persoonsgegevens).

Geschillenbeslechting

Bij de behandeling van bezwaarschriften is bellen bij bezwaar geïmplementeerd in het werkproces. Daarbij wordt gebruik gemaakt van mediation-vaardigheden. De methode leidt tot een effectievere behandeling en afhandeling en leidt tot grotere klanttevredenheid. Bijkomend positief effect is de kostenreductie van het proces.

Grote projecten

Belangrijke grote projecten waaraan in 2015 is meegewerkt, zijn onder meer de Gemeenschappelijke verordening nadeelcompensatie, planschadetelemoetkoming en schadevergoeding voor onrechtmatige handelingen Rotterdamsebaan 2014, het leveren van juridische expertise bij het project nieuwbouw Spuiforum, het leveren van juridische expertise bij het beleid Subsidiekortingen Topinkomens en de gerechtelijke procedure met betrekking tot een door de Autoriteit Consument en Markt opgelegde bindende aanwijzing aan het Pandhuis van de Gemeentelijke Kredietbank.

Juridische cursussen

In 2015 zijn de inspanningen om de kwaliteit van de juridische functie van de gemeente nog meer te vergroten, voortgezet. Met het interne opleidingsprogramma voor de gemeenteadvocaten, juristen en juridisch medewerkers zijn cursussen georganiseerd om de kennis en kunde op peil te houden.

Bezwaar en beroep (bestuursrechtelijk)

In 2015 was het streven om 90% van de bezwaarschriften binnen de wettelijke termijn af te doen. Dat percentage lag in 2015 over de hele gemeente gezien op 92.3%.

Onderstaande tabel geeft inzicht in de resultaten van de behandeling van bezwaar- en beroepschriften van burgers, mede in relatie tot de aantallen primaire besluiten. De tabel geeft de totaalcijfers 2015 in vergelijking met 2014 en 2013.

Bezwaar- en beroepschriften	2015	2014	2013
A. Primaire besluiten*	1.882.894	1.855.375	1.769.779
B. Ingediende bezwaarschriften (% van A)	73.998 (3,9%)	81.348 (4,3 %)	40.014 (2,2%)
C. Afgehandelde bezwaarschriften	72.165	81.175	39.144
D. Herzien na bezwaar (% van C)	24.952 (34%)	29.170 (36%)	19.973(51%)
E. Beroepszaken	1.715	1.374	1.451
F. Gegronnd in beroep (% van E)	295 (17,2%)	177 (12,8%)	227 (15,6%)
G. Hogere beroepszaken	391	295	269
H. Gegronnd in hoger beroep (% van G)	34 (8,7%)	29 (9,8%)	22 (8,1%)

* Het totale aantal primaire besluiten verschilt per jaar. Een eenduidige verklaring is daarvoor niet te geven. Besluiten op het gebied van burgerzaken zijn hier niet meegeteld; het gaat daar om ruim 600.000 afgegeven documenten (zoals paspoorten en uittreksels uit de BRP) en wijzigingen in de basisregistratie personen, waartegen weinig bezwaarschriften worden ingediend.

Het overgrote deel van de overige besluiten is afkomstig van de Gemeentelijke Belastingdienst (1.268.357 aanslagen), de Dienst Sociale Zaken en Werkgelegenheidsprojecten (226.590 uitkeringen) en de Dienst Stadsbeheer (156.175 naheffingsaanslagen parkeren en 175.309 besluiten belanghebbenden parkeervergunningen).

Wat opvalt:

- Een lichte stijging van het aantal primaire besluiten en een daling van het aantal bezwaarschriften. Deze daling komt doordat er in 2015 ruim 6.600 minder bezwaren zijn ingediend tegen de besluiten van de Gemeentelijke Belastingdienst
- Het aantal ingediende bezwaarschriften blijft toch hoog doordat verschillende aanslageregels bij de belastingaanslagen sinds 2014 worden aangemerkt als afzonderlijke primaire besluiten waartegen ook afzonderlijk bezwaar openstaat.
- Het aantal bezwaarschriften bestaat voor bijna 90% uit bezwaren tegen belastingaanslagen (62.5%, 46.279) en naheffingsaanslagen parkeren/belanghebbenden parkeervergunningen (24,9%, 18.465).
- Het percentage herzien na bezwaar is getalsmatig behoorlijk gedaald maar procentueel slechts gering (van 36 naar 34%): de verklaring voor dit constante hoge aantal is dat de Belastingdienst veel belastingbesluiten (23% = 10.642 in 2015) herzielt op grond van in het bezwaarschrift naar voren gebrachte nieuwe gegevens. Ook vele naheffingsaanslagen parkeren komen voor herziening in aanmerking als de bezwaarmaker alsnog een bewijs van rechtmatig parkeren overlegt. In 2015 betreft dit percentage ca. 66% (12.328).
- Het percentage beroepen, afgezet tegen de bezwaarschriften is in 2015 licht gestegen (2,3%) ten opzichte van 2014 (1,7%). Dit betekent dat het herstelvermogen in de bezwaarprocedure evenals de zeefwerking in bezwaar nog steeds goed is.
- Het aantal beroepszaken is gestegen (1.715) ten opzichte van 2014 (1.374) en 2013(1.451). Dit komt onder meer door een stijging van het aantal beroepszaken bij DPZ, 314 (236 in 2014), SZW 859 (656 in 2014) en DSB 406 (324 in 2014).
- Van het totaal aantal behandelde beroepszaken heeft het grootste deel betrekking op uitkeringen (50%, 859), belastingen (18,3%, 314) en parkeren (12,8% 220). De overige 19% hebben betrekking op besluiten van de diensten OCW (0,6% = 12), DSO (6,4% = 110), BSD (0,8% = 14) en DSB (10,9% = 186)
- In hoger beroepszaken betrof het grootste percentage ook uitkeringszaken (49%,190).
- Bij uitkeringszaken worden in vergelijking tot belasting- en parkeerzaken minder bezwaarschriften

(ca. 6000), maar meer beroepschriften ingediend. Ruim 14% van deze bezwaarzaken leidt tot beroep. Bij de overige bezwaarzaken die behandeld worden door de Adviescommissie Bezwaarschriften ligt dit percentage lager (ca. 8%).

- Bij belasting- en parkeerzaken wordt ondanks het zeer hoge aantal bezwaarschriften (ruim 64.000) in weinig gevallen een beroepschrift ingediend (0,68% bij DPZ = 314) en 2,2% bij DSB = 406). Dit komt doordat het herzieningspercentage in bezwaar hoog is: bij belastingzaken 23% en bij parkeerzakeerzaken 66%.
- Het aantal zaken dat in beroep gegrond is verklaard, heeft vooral betrekking op uitkeringszaken (44% = 129), belastingzaken (44% = 129) en parkeerzaken (8% = 25). In hoger beroep hebben de gegrondverklaringen voor het grootste deel betrekking op uitkeringszaken (24 van de 34 zaken = 70% 24).

Wob verzoeken en verzoeken wet dwangsom

In onderstaande tabellen staan de gegevens over aantallen en uitkomsten van verzoeken in het kader van de Wob¹². Deze gegevens worden met ingang van 2012 in een tabel opgenomen. Door de verbeterde registratie bij Wob-verzoeken is het mogelijk geworden om tijdig te signaleren wanneer dwangsommen dreigen te verbeuren en alsnog binnen de termijn blijven.

Verzoeken Wob	2015	2014	2013
A. Ingediende Wobverzoeken	391	612	449
B. Afgehandelde Wobverzoeken	376	550	407
C. Ingediende verzoeken tot dwangsom	45	94	41
D. Verbeurde dwangsommen	5	20	11

Verzoeken Wet dwangsom (buiten Wob)	2015	2014	2013
A. Schriftelijke verzoeken	884	555	326
B. Verbeurde dwangsommen	109	81	62

Wat opvalt:

- Het aantal Wob-verzoeken en verbeurde dwangsommen is aanzienlijk gedaald terwijl deze bij de Wetdwangsom juist zijn gestegen. De daling van het aantal Wob-verzoeken vindt zijn oorzaak in het afsluiten van de digitale weg om het veelplegers van Wob-verzoeken moeilijker te maken.
- De stijging van de verzoeken Wet dwangsom is verklaarbaar door achterstanden bij de Dienst Sociale Zaken ten aanzien van PW Levensonderhoud, Aanvragen Individuele Inkomensvoetstuk en aanvragen Bijzondere Bijstand. Inmiddels is hard ingezet op een versnelling van deze processen zodat achterstanden voortaan tot het verleden behoren.

Civiele procedures

In onderstaande tabel staan de gegevens over aantallen en uitkomsten van civiele procedures in 2015 in vergelijking met voorgaande jaren. Het aantal procedures is gestegen ten opzichte van 2014. In 2015 is het aantal verloren zaken gelijk gebleven. Toch geven deze cijfers aan dat de kwaliteit van het primaire proces en de procesvertegenwoordiging goed is.

Omdat in civiele zaken regelmatig schikkingen plaatsvinden, bevat de tabel hiervoor een aparte kolom. Het aantal schikkingen is gestegen ten opzichte van 2014.

Civiele procedures	2015	2014	2013
Aantal civiele procedures	391	332	370
Verloren zaken	5 (1,2 %)	5 (1,5%)	0 (0%)
Schikkingen	7	1	7

¹² Het gaat hier om de Wob-verzoeken die door de directeurs krachtens mandaat en door het college worden afgedaan.

1. Juridische advisering

Ten behoeve van de interne juridische advisering heeft de gemeente een intern Juridisch Adviesbureau (JAB) dat beschikt over juristen met bestuursrechtelijke, Europeesrechtelijke en privaatrechtelijke kennis, onder wie advocaten in gemeentedienst. Daarnaast kent de gemeente twee Juridisch Bestuursadviseurs die zich vooral richten op bestuurlijk gevoelige dossiers. Zoveel mogelijk zaken worden intern afgehandeld.

In de situaties dat toch externe juridische expertise nodig is, bijvoorbeeld omdat die intern niet beschikbaar is, heeft de gemeente twee huisadvocatenkantoren. In enkele gevallen is inschakeling van andere kantoren nodig. Hieronder volgt een overzicht van de verdeling van de zaken tussen het JAB, de twee huisadvocatenkantoren en andere externe advocaten.

Jaar	JAB		Huisadvocaten		Andere kantoren		Extern totaal
	Aantal zaken	kosten €	Aantal zaken	kosten € (incl. btw)	Aantal zaken	kosten € (incl. btw)	kosten € (incl. btw)
2015	317	1.271.869	89	1.202.463	4	308.948	1.511.411
2014	271	1.159.978	94	1.452.593	9	112.400	1.564.993
2013	237	1.017.450	145	3.151.953	6	189.030	3.340.983

De inhuur van het Juridisch Adviesbureau (JAB) is qua aantal zaken (317) gestegen, evenals qua kosten. Dit vindt onder andere zijn oorzaak in de toegenomen vraag om interne juridische ondersteuning, omdat er in minder gevallen externe kantoren worden ingeschakeld.

Het aantal zaken waarin juridische bijstand door (externe) huisadvocaten werd verleend, is licht afgenomen. De totale kosten zijn ten opzichte van 2014 licht gedaald.

De daling van de kosten is mede te verklaren doordat inhuur van de huisadvocaten alleen in bijzondere gevallen wordt toegestaan door het hoofd van de afdeling Juridische Zaken van de Bestuursdienst en dat er dus meer zaken intern worden opgepakt.

De kosten van juridische bijstand door andere (externe) kantoren zijn echter sterk toegenomen ten opzichte van 2014. In één uitzonderlijk geval bedroegen de kosten 284.160 euro. Het aantal zaken is wel gedaald. Deze andere (externe) kantoren zijn ingeschakeld in verband met (mogelijke) belangenverstrengeling met andere opdrachtgevers, dan wel meer aanwezige specialistische kennis. Indien men de kosten van de genoemde uitzonderlijke zaak buiten beschouwing laat, zou er sprake zijn van een daling van de kosten ten opzichte van 2014 met 78% (van 112.400 naar 24.788 euro).

5.11 Ambtelijke huisvesting

Coördinerend portefeuillehouder: Rabin Baldewsingh

In 2015 is uitvoering gegeven aan de tweede fase van het huisvestingsplan waarbij ook gemeentelijke publieks- en bedrijfsvoeringsfuncties zoveel als mogelijk geconcentreerd worden binnen de strategische kernvoorraad. Na goedkeuring is begonnen met de uitvoering van deze tweede fase. De raad is in detail geïnformeerd over de voortgang met brief RIS283180. In 2016 zal het huisvestingsplan afgerond worden. Daarnaast zijn in 2015 voorstellen gedaan en goedgekeurd voor het aanpassen van de beveiligingssituatie van zowel het Stadhuis als de Raadzaal.

5.12 Klachten

Coördinerend portefeuillehouder: Rabin Baldewsingh

Een klacht is een uiting van ongenoegen van burgers en ondernemers over het handelen of de dienstverlening door of namens de gemeente in een bepaalde aangelegenheid. Het klachtrecht is geregeld in hoofdstuk 9 van de Algemene wet bestuursrecht.

Bij de behandeling van een klacht wordt beoordeeld of de gemeente zich behoorlijk gedragen heeft tegenover de klager of dat er iets heeft gemankeerd aan de dienstverlening. Bij het oordeel van een klacht komt altijd de vraag aan bod of en zo ja welke behoorlijkheidsnorm is geschonden. Aan deze behoorlijkheids-normen dient de gemeente zich te houden. Deze behoorlijkheidsnormen zijn: “Open en duidelijk”, “Respectvol”, “Betrokken en oplossingsgericht” en “Eerlijk en betrouwbaar”. Schending van een of meer behoorlijkheidsnormen kan dan aanleiding zijn om via de permanente verbetercyclus de dienstverlening aan te passen. Niet iedere klacht is ook een klacht in de zin van de Algemene wet bestuursrecht. Voorbeeld: wanneer een bewoner of ondernemer ‘klaagt’ over bijvoorbeeld het niet (gescheiden) inzamelen van huishoudelijk afval, gebrekkig onderhoud openbare ruimte of weesfietsen, wordt zo’n klacht als ‘melding’ gezien. Typerend voor een melding is dat deze de openbare ruimte betreft en in principe binnen drie werkdagen kan worden opgelost. Een tweede herhaalmelding over eenzelfde gebeurtenis wordt overigens wel als een klacht aangemerkt.

Kerncijfers klachten 2015

- Totaal aantal ontvangen klachten: 2.401 (2014: 2.702).
- Meeste klachten zijn ontvangen bij de diensten: DPZ 992 (38%), SZW 787 (30%) en DSB 264 klachten (10%), 22% van de klachten werden ontvangen door de overige diensten.
- Gemiddeld afgehandeld binnen wettelijke termijn: 87,5% (2014: 73%).¹³
- (Deels) gegronde klachten: 63% (2014: 59%).
- Hierbij zijn de volgende behoorlijkheidsnormen geschonden: Open en duidelijk: 30%, Respectvol: 12 %, Betrokken en Oplossingsgericht: 20% en Eerlijk en betrouwbaar 38%.

Totaal aantal ontvangen en afgehandelde klachten concern

In 2015 werden in totaal 2.401 klachten ontvangen en resteerde er een voorraad van 251 klachten van het voorgaande jaar. Van de in totaal 2.350 afgehandelde klachten zijn er 1.810 klachten beoordeeld en geanalyseerd op al dan niet gegrondheid. Hiervan bleken 1.134 klachten (deels) gegrond en 676 klachten ongegrond. De overige 540 klachten betroffen klachten die ter behandeling zijn doorgestuurd naar derden (Haagse Milieu Services HMS, Haags Werkbedrijf HWB etc.) geen klacht waren of zijn ingetrokken door de klager.

Ontvangen en afgehandelde klachten per dienst

De meeste klachten werden afgehandeld door de Dienst Publiekszaken, de Dienst Sociale Zaken en Werkgelegenheidsprojecten en de Dienst Stadsbeheer. Dit zijn diensten die de frontlijn en front-office van de gemeente vormen en dus veel contacten hebben met bewoners en ondernemers. Voor DPZ geldt dat de herkomst voor een deel van de klachten buiten de dienst ligt, maar dat DPZ deze afhandelt vanwege het directe contact met bewoners (zo is bijvoorbeeld 10% van de klachten gericht op de HMS).

Dienst	saldo 1/1/2015	Ontvangen	Totaal	In behandeling	Afgehandeld
BSD	2	128	130	19	109
HGR	0	4	4	0	4
DPZ	52	992	1.044	44	1.000
DSB	22	264	286	14	272
DSO	2	147	149	8	141
IDC	1	43	44	1	43
OCW	5	36	41	6	35
SZW	118	787	905	159	746
Totaal	202	2.401	2.603	251	2.350

¹³ De diensten SZW en DSB kennen een klachtencommissie. SZW en DSB handelden 77 % van de klachten binnen de wettelijke termijn af.

Daling van het aantal ontvangen klachten

Ten opzichte van 2014 is er gemiddeld een daling van 11% van het aantal ontvangen klachten (ontvangen klachten 2015: 2.401 en 2014: 2702). Deze afname is vooral zichtbaar bij DPZ (22% minder) en DSO (41% minder). Bij SZW is een stijging zichtbaar van 17%. Veel diensten hebben in 2015 ingezet op een verbeterde dienstverlening en verbetering op de informatieverstrekking.

Dienst	2015	2014	Vershil
BSD	128	114	+14
HGR	4	5	-1
DPZ	992	1.285	-293
DSB	264	301	-37
DSO	147	251	-104
IDC	43	45	-2
OCW	36	29	+7
SZW	787	672	+115
Totaal	2.401	2.702	

Afhandelingstermijnen

De wettelijke termijn voor het afhandelen van een klacht is zes weken. Voor klachten die worden behandeld door een klachtencommissie geldt een wettelijke termijn van tien weken. Dit betreft klachten bij de dienst Sociale Zaken & Werkgelegenheidsprojecten en de bejegeningklachten van de Dienst Stadsbeheer.

Het college streeft ernaar om 90% van de klachten binnen de wettelijke termijn af te handelen. Binnen de wettelijke termijn (6 of 10 weken) is gemiddeld 87,5% van de klachten afgehandeld. Dit is 14,5% hoger dan 2014 (73%). Dit is een sterke verbetering maar de norm is ook dit jaar niet gehaald. Een tijdige afhandeling bleek vooral bij de publieksdiensten vanwege een grote werkdruk niet altijd haalbaar. Daarnaast bleken klachten ingewikkeld en moest er nader onderzoek worden verricht of moest er lang gewacht worden op een reactie van de klager. Ook vergden veel klachten afstemming met andere diensten of externe partijen. De klagers zijn via een tussenbericht geïnformeerd over de vertraging in de klachtbehandeling.

Dienst	Klachten Afgehandeld	Afhandeling (in weken)			Afgehandeld binnen wettelijke termijn
		1 - 6	7 - 10	> 10	
BSD	109	69%	4%	27%	69%
HGR	4	100%			100%
DPZ	1000	88%	9%	3%	88%
DSB (*)	272	71%	13%	16%	77%
DSO	141	94%	4%	2%	94%
IDC	43	98%	2%		98%
OCW	35	97%	3%		97%
SZW (*)	746	31%	46%	23%	77%
Totaal	2.350				87,5%

(*) Vanwege een klachtencommissie wordt hier een wettelijke termijn van 10 weken aangehouden.

(Deels) gegronde en ongegronde klachten per dienst

Van alle beoordeelde klachten was 63% (gedeeltelijk) gegrond en 37% ongegrond. In vergelijking met 2014 is het aantal gegronde klachten (in 2014: 59%) met 4% toegenomen. De toename wordt onder andere veroorzaakt vanwege de achterstand in de afhandeling van aanvragen bij SZW.

Dienst	Beoordeeld	Gegronde	Ongegronde	Gegronde %	Ongegronde %
BSD	11	1	10	9%	91%
HGR	4	2	2	50%	50%
DPZ	863	563	300	65%	35%
DSB	197	99	98	50%	50%
DSO	51	21	30	41%	59%
IDC	18	4	14	22%	78%
OCW	35	12	23	34%	66%
SZW	631	432	199	68%	32%
Totaal	1.810	1.134	676		

Aard van de (gedeeltelijk)gegronde klachten per dienst

Alle gegronde klachten worden door de diensten beoordeeld naar de geschonden behoorlijkheidsnorm:

Dienst	Gegronde klachten	Open en duidelijk	Respectvol	Betrokken en oplossingsgericht	Eerlijk en Betrouwbaar
BSD	1			1	
HGR	2	0	1	0	1
DPZ	563	198	45	59	261
DSB	99	50	13	15	21
DSO	21	9	2	5	5
IDC	4	2	1	0	1
OCW	12	5	3	1	3
SZW	432	81	69	145	137
Totaal	1.134	345	134	226	429
percentage	100%	30%	12%	20%	38%

Behoorlijkheidsnormen

De vier genoemde behoorlijkheidsnormen kennen 22 klachtelementen. Om een beeld te geven van het aantal geschonden normen is hieronder aangegeven welke gedragingen tot de top 7 behoren. Ter vergelijking zijn de betreffende geschonden behoorlijkheidsnormen van het voorgaande jaar opgenomen.

Klachtelementen behoorlijkheidsnormen	2015	2014
Open en duidelijk (Goede informatieverstrekking)	246	215
Open en duidelijk (Luisteren naar de burger)	69	42
Respectvol (Fatsoenlijke bejegening)	121	50
Betrokken en oplossingsgericht (Voortvarendheid)	196	212
Eerlijk en betrouwbaar (Betrouwbaarheid)	50	40
Eerlijk en betrouwbaar (Goede organisatie)	245	217
Eerlijk en betrouwbaar (Professionaliteit)	106	100

Er is een toename van het aantal klachten zichtbaar is bij zes specifieke gedragingen. Het aantal gegronde klachten wegens het niet fatsoenlijk bejegenen van de burger is flink toegenomen. De gemeente verstrekt nog steeds onvoldoende informatie (juist, volledig en duidelijk), het aantal gegronde klachten hierover is toegenomen. Bij niet of te laat nagekomen afspraken is een verbetering te zien, verzoeken en afspraken worden meer voortvarend (snel en slagvaardig) opgepakt. Bij de geschonden normen betreffende een goede organisatie en professioneel handelen is een substantiële toename te zien. Dit alles zou een signaal voor het management moeten zijn om de processen in gezamenlijkheid te verbeteren en nog meer te investeren in taakgerichte opleidingen.

6. Paragrafen

6.1 Gemeentelijke inkomsten, Ontvangen middelen van Derden

De gemeente heeft over 2015 € 2.511,0 mln. baten.

(bedragen x € 1.000)

Baten	Uitkomst 2015	Begroting 2015	Uitkomst 2014
1. Algemene dekkingsmiddelen	1.387,7	1.383,0	1.127,0
2. Specifieke uitkeringen	422,6	420,8	558,8
3. Tarieven, leges en heffingen	133,8	135,8	145,0
4. Bouwgrondexploitatie	24,5	41,0	47,9
5. Onttrekkingen aan reserves	329,3	362,0	614,5
6. Overige inkomsten	213,1	218,7	145,6
Totaal	2.511,0	2.561,5	2.638,9

Een toelichting op de gemeentelijke inkomsten wordt hieronder per onderdeel gegeven.

Batenpost 1: De algemene dekkingsmiddelen

(bedragen x € 1.000)

Algemene dekkingsmiddelen	Baten Rekening 2015	Baten Begroting 2015	Baten Rekening 2014
Algemene uitkering gemeentefonds	1.131.693	1.127.676	875.546
Onroerend zaakbelasting (incl. uitvoering wet WOZ)	83.489	80.743	73.208
Hondenbelasting	2.016	1.850	1.909
Toeristenbelasting	6.552	6.216	5.157
Precariobelasting	16.893	16.832	16.934
Parkeerbelasting	42.859	43.667	41.963
Dividend (beleggingen)	22.325	21.923	25.730
Rente	61.325	61.061	61.488
Erfpachtinkomsten	19.030	21.024	23.064
Overige dekkingsmiddelen	1.539	2.050	2.042
Totaal	1.387.721	1.383.043	1.127.041

Gemeentefonds

Ruim 45% van de gemeentelijke inkomsten komt uit het gemeentefonds (€ 1.131,7 mln.). Het gemeentefonds is in principe vrij besteedbaar, al moet de gemeente natuurlijk wel doorlopende verplichtingen nakomen en wettelijke taken uitvoeren.

De baten zijn in 2015 hoger aangezien met ingang van 2015 de inkomsten uit het Sociaal Domein van ca. € 325 mln. onderdeel uitmaken van het gemeentefonds.

Gemeentelijke belastingen

De inkomsten uit gemeentelijke belastingen bedragen € 151,8 mln. Dat is 6% van het totaal aan inkomsten van de gemeente.

Dividend en rente

De gemeente ontvangt dividend uit deelnemingen. Ook heeft de gemeente rente-inkomsten op leningen aan verbonden partijen. Dit wordt verder toegelicht in de paragraaf Financiering.

Batenpost 2: Specifieke uitkeringen

Gemeenten zijn financieel grotendeels afhankelijk van inkomensoverdrachten van het Rijk en van andere overheden. Ruim 16,8% van de Haagse inkomsten (€ 422,6 mln.) bestaat uit specifieke uitkeringen. Dat zijn uitkeringen waarvan het Rijk de besteding voorschrijft. Deze specifieke uitkeringen kunnen verschillende vormen hebben. Bij sommige specifieke uitkeringen is er geen beleidsvrijheid en fungeert de gemeente eigenlijk als uitvoeringsorganisatie van het Rijk. Bij andere specifieke uitkeringen hebben de gemeenten meer bestedingsvrijheid en daarmee samenhangend grotere risico's.

Van de specifiek uitkeringen was € 407,7 mln. afkomstig van het Rijk, € 5,4 mln. van de Europese Unie, € 2,4 mln. van de provincie en € 7,1 mln. van andere publiekrechtelijke lichamen.

Van het totaalbedrag was ruim 90% voor twee thema's, namelijk € 335,6 mln. voor inkomensvoorzieningen en € 45,8 mln. voor onderwijsachterstanden. Begroot was € 420,8 mln. De inkomsten van derden zijn dus € 1,8 mln. hoger dan geraamd. Dat is de som van mee- en tegenvallers op alle programma's.

(bedragen x € 1.000)

Programma/Doel	Uitkomst 2015	Begroting 2015	Uitkomst 2014
2 College en Bestuur	2.283	2.300	70
3 Wijk aanpak en dienstverlening	636	200	203
4 Openbare orde en veiligheid	4.505	3.974	3.677
5 Cultuur, Bibliotheek en Monumentenzorg	0	0	733
6 Onderwijs			
Onderwijsachterstandenbeleid	45.792	47.493	42.023
Voortijdig schoolverlaten	1.068	1.727	2.100
Volwasseneducatie	4.901	4.901	3.634
7 Werk, Inkomen en armoedebeleid			
Inkomensvoorziening	335.586	332.850	369.431
Re-integratie	10.764	10.476	54.744
Europees Sociaal Fonds	2.582	1.952	52.811
Minimabeleid	315	300	1.362
8 Zorg en welzijn	6.347	10.009	6.056
9 Jeugd	387	303	1.626
10 Ontwikkeling Buitenruimte	249	14	2.606
11 Economie, Internationale stad en Binnenstad	3.932	2.560	3.322
12 Sport	0	0	421
13 Verkeer en Milieu	3.043	600	2.431
14 Wonen en duurzaamheid	140	1.185	4.954
15 Stadsontwikkeling	105		6.593
Totaal	422.635	420.844	558.805

Batenpost 3: Inkomsten uit tarieven, leges en heffingen

De gemeente brengt tarieven in rekening voor het gebruik van de gemeentelijke infrastructuur of voor het verlenen van diensten aan de burgers. Het gaat om 5,3 procent van de totale inkomsten. De inkomsten uit tarieven betreffen een grote variëteit aan activiteiten, zoals de afgifte van vergunningen, verstrekken van paspoorten en rijbewijzen en het ophalen van huisvuil.

(bedragen x € 1.000)

Tarieven, leges en heffingen	Uitkomst 2015	Begroot 2015	Uitkomst 2014
Afvalstoffenheffing	59.357	59.390	59.200
Rioolrechten	35.993	35.562	35.500
Bouwleges	13.216	13.516	20.600
Burgerzaken	6.362	6.303	11.200
Sport/zwembaden	9.151	8.894	9.200
Bibliotheek-inkomsten	1.753	1.784	1.875
Tarieven gezondheidszorg	1.506	1.403	1.400
Overige tarieven	6.481	8.994	6.025
Totaal	133.819	135.846	145.000

Batenpost 4: Bouwgrondexploitatie

In 2015 is voor € 24,5 mln. aan uitgifte(opbrengsten) gerealiseerd voor ca. 800 woningen en ca. 13.000 m2 bedrijfsruimte. Dit is 60% van de begroting. Het realisatiecijfer is vooral beïnvloed door een aantal uitgiftes (Junopand € 7 mln., Scheveningen Haven € 6,4 mln. en Uithofslaan € 2,5 mln.) die in de tweede helft van 2015 waren begroot, maar enige maanden zijn uitgesteld.

Batenpost 5: Onttrekkingen aan reserves

Reserves zijn ingesteld om middelen met een specifiek doel over de jaargrens heen te kunnen vasthouden. In totaal is er in 2015 voor € 329,3 mln. aan reserves onttrokken dan wel vrijgevallen (begroot was € 362,0 mln.)

Batenpost 6: Overige inkomsten

De gemeente heeft ook nog andere inkomsten, waarvan de belangrijkste zijn:

- huuropbrengsten (€ 29,9 mln.)
- opbrengsten Haeghe Groep (25mln.)
- terug ontvangen/verhaalde bijstandsuitkeringen (19,3 mln.)
- baten secretarieleges (11,3 mln.)
- baten omgevingsvergunningen (13,2 mln.)
- bespaarde rente (14,6 mln.)
- baten ambulancedienst (10,9 mln.)
- verrekeningen met balansposten zoals onderhanden werk (33,0 mln.)

6.2 Lokale heffingen

De lokale heffingen zijn een belangrijk onderdeel van de gemeentelijke inkomsten. In het coalitieakkoord 'Vertrouwen op Haagse Kracht 2014-2018' zijn de kaders weergegeven voor de lokale heffingen in deze collegeperiode. Naast betaalbaar wonen, streven we ernaar het midden- en kleinbedrijf meer ruimte te geven om te ondernemen. Dat doen we door de lasten te verlichten. Deze paragraaf geeft informatie over het beleid en de ontwikkeling van de tarieven van de lokale heffingen in 2015 en bevat informatie over het kwijtscheldingsbeleid.

Belastingplan 2015 - 2018

In 2015 is voor 2015 tot en met 2018 een nieuw belastingplan opgesteld 'Lage lasten en minder regels'. De prioriteiten van het plan zijn uitgewerkt in vijf thema's, te weten: dienstverlening, digitalisering, efficiënte bedrijfsvoering, particulieren en bedrijven.

Tariefsontwikkelingen 2015

- In het coalitieakkoord is afgesproken dat de OZB voor bewoners in deze collegeperiode gelijk blijft.
- Overeenkomstig deze afspraak is de gemiddelde OZB-aanslag per inwoner in 2015 hetzelfde als in 2014.
- Voor de OZB op niet-woningen is in het coalitieakkoord afgesproken om de opbrengst voor gebruikers en eigenaren van bedrijfsruimten in deze collegeperiode per saldo gelijk te houden aan die van 2013. Gekozen is voor het peiljaar 2013 omdat in 2014 de OZB-gebruikersbelasting op niet-woningen éénmalig was verlaagd.
- De gemiddelde OZB-aanslag voor gebruikers en eigenaren van niet-woningen is overeenkomstig deze afspraak in 2015 hetzelfde als in 2013.
- In het coalitieakkoord 2014-2018 is een verhoogde opbrengst van € 4,2 naar € 6,2 mln. uit de toeristenbelasting afgesproken. Om binnen de coalitieperiode te komen tot de vastgestelde meeropbrengst, zijn de tarieven in 2015 verhoogd. Hierbij is rekening gehouden met een toename van het toerisme met 3% per jaar
- In het coalitieakkoord is aangegeven dat de kosten voor de tweede parkeervergunning gehalveerd worden. De maatregel is met ingang van 2015 ingevoerd bij de jaarlijkse verlenging dan wel bij een nieuwe aanvraag.
- De bovengrondse precariobelasting wordt geleidelijk afgebouwd. De bovengrondse precario is in 2015 met 9% verlaagd, waardoor het op 50% van de precario in 2013 komt. In 2016 worden de tarieven precariobelasting op het niveau van 2015 gehandhaafd. Vanaf 2017 wordt de bovengrondse precario volledig afgeschaft wat leidt tot een structurele afname van de begrote baten met € 1,1 mln. Een uitzondering wordt gemaakt voor de precario voor woon- en bedrijfsschepen (liggeld en kadegebruik).
- In de Kamerbrief van 10 februari 2016 kondigt de minister van BZK aan om in het voorjaar 2016 met een wetsvoorstel te komen waarin de precario op netwerken van nutsbedrijven wordt afgeschaft. Het wetsvoorstel biedt gemeenten nog tien jaar de mogelijkheid om maximaal het op 1 januari 2016 in hun gemeente geldende tarief te hanteren. Na uiterlijk tien jaar is precarioheffing op nutsnetwerken niet meer mogelijk.
- De tarieven begraafrechten, binnenhavenbelasting, leges omgevingsvergunning, algemene leges (met uitzondering van de wettelijk bepaalde tarieven), de hondenbelasting en de rioolheffing zijn in 2015 trendmatig verhoogd met 0,77%. Bij heffingen is het uitgangspunt: maximaal kostendekkend.
- De tarieven afvalstoffenheffing, parkeren en marktgeldten zijn in 2015 gelijk gebleven.

Kwijtschelding

Het kwijtscheldingsbeleid voor particulieren is in 2015 niet gewijzigd. Dit betekent dat voor de OZB, de afvalstoffenheffing, de rioolheffing voor eigenaren en de hondenbelasting (kwijtschelding is alleen mogelijk voor het bedrag van de eerste hond) de maximale kwijtscheldingsnorm die wettelijk is

toegestaan, is toegepast. Deze norm is 100% van de bijstandsnorm. Om te bepalen of iemand voor kwijtschelding in aanmerking komt, kijken we zowel naar het inkomen als naar de aanwezigheid van vermogen. In de praktijk komt kwijtschelding vooral voor bij de afvalstoffenheffing. In 2015 is een bedrag van circa € 7,7 mln. (begroot € 7 mln.) aan afvalstoffenheffing kwijtgescholden. Kwijtschelding voor de OZB en rioolheffing komt in de praktijk veel minder voor omdat deze heffingen van de eigenaar worden geheven zodat er in veel gevallen sprake zal zijn van vermogen.

De kwijtscheldingsregeling geldt ook voor ondernemers die een uitkering ontvangen op basis van het Besluit Bijstandverlening Zelfstandigen 2004. Daarmee ondersteunt de gemeente ondernemers met voldoende perspectief en levensvatbaarheid in een moeilijke periode. Er zijn in Den Haag ongeveer 100 ondernemers die hierdoor voor kwijtschelding van de afvalstoffenheffing in aanmerking komen.

Beleidsmatige ontwikkelingen

Herwaardering onroerend goed (WOZ/OZB)

Het Haagse onroerend goed wordt jaarlijks gewaardeerd. De waardepeildatum ligt één jaar voor het kalenderjaar waarop de waarde betrekking heeft. Dit betekent dat voor de WOZ-waarde 2015 is uitgegaan van het waardeniveau op 1 januari 2014. De waarde van woningen tussen de peildata 1 januari 2013 en 1 januari 2014 is gemiddeld 2,5% gedaald. De waarde van de niet-woningen is in die periode gemiddeld 7,5% gedaald. De waardeontwikkeling wordt budgettair neutraal in de OZB-tarieven verwerkt. De waardeverandering is daarom, los van de kwantitatieve (uitbreiding) en kwalitatieve (verbetering bestaande woningen) groei van de stad, niet van invloed op de totale OZB-opbrengst of op de gemiddelde OZB-aanslag.

Compensatie OZB voor amateursportverenigingen

Om de financiële armlag van amateursportverenigingen te vergroten en zo de toegankelijkheid van sport te stimuleren, worden sinds 2011 de OZB-lasten van Haagse amateursportverenigingen gecompenseerd. In 2015 zijn 81 verenigingen voor de OZB-lasten gecompenseerd voor een totaal bedrag van € 0,14 mln.

Compensatie OZB voor startende ondernemers

De OZB-compensatie voor startende ondernemers stimuleert het ondernemerschap in de stad, en daarmee de lokale economie. In 2015 zijn 524 ondernemers voor de OZB gecompenseerd. In totaal is in dat jaar voor ruim € 0,4 mln. gecompenseerd.

Bedrijveninvesteringszones

Een bedrijveninvesteringszone (BIZ) is een afgebakend gebied (zoals een winkelstraat) waar ondernemers samen investeren in de kwaliteit van hun bedrijfsomgeving. De gemeente stelt daarvoor een heffing in die alle ondernemers in de BIZ moeten betalen.

In 2015 waren er in Den Haag 20 BIZ-gebieden. De gemeente Den Haag stimuleert de invoering van de BIZ omdat dit een belangrijk instrument is om de aantrekkingskracht van winkelgebieden en bedrijventerreinen en het ondernemersklimaat in de stad als geheel te verbeteren.

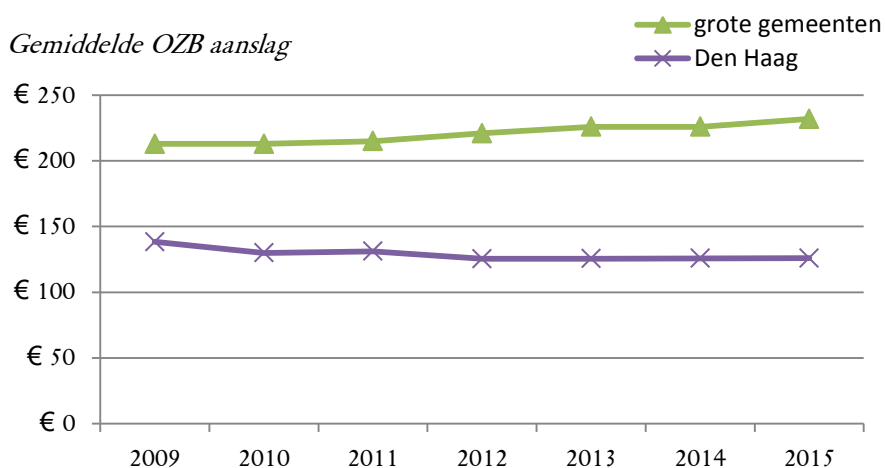
Uitbreiding gemeentelijk belastinggebied

In 2015 heeft de VNG-commissie Financiële Ruimte voor gemeenten, onder leiding van Alexander Rinnooy Kan, in haar rapport 'Betalen betekent bepalen' gepleit voor meer ruimte voor belastingen op lokaal niveau. In december 2015 heeft de staatssecretaris van Financiën aangekondigd dat het kabinet vóór de zomer van 2016 met een voorontwerp van een wetsvoorstel komt om vanaf 2019 € 4 miljard van de inkomstenbelasting te verschuiven naar het gemeentelijk belastinggebied.

Ontwikkeling lokale lastendruk

Ontwikkeling OZB woningen

Al jaren is Den Haag een van de gemeenten met de laagste woonlasten. De gemiddelde OZB-aanslag per woning is ook in 2015 de laagste van alle grote gemeenten (meer dan 90.000 inwoners).

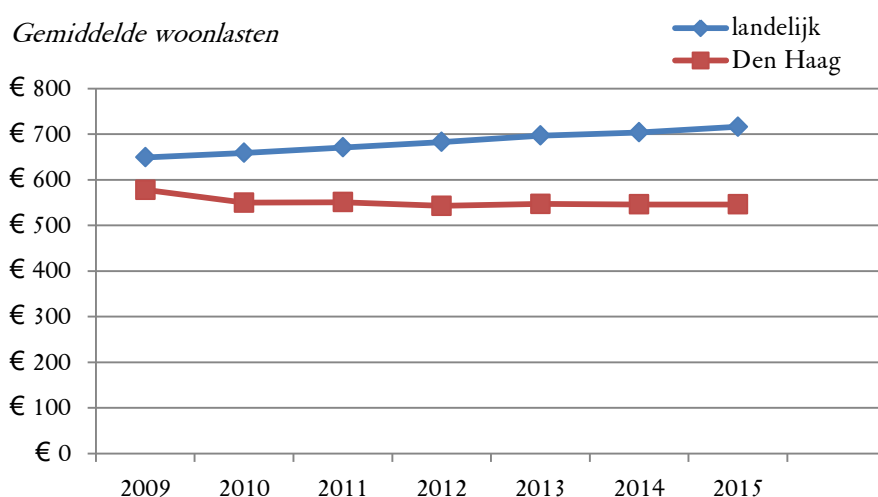

Bron: COELO

Ontwikkeling Woonlasten

De gemeentelijke woonlasten bestaan uit de OZB, de afvalstoffenheffing en de rioolheffing. Voor een gemiddeld huishouden in Den Haag omvat de OZB 23% van de woonlasten, de afvalstoffenheffing 53% en de rioolheffing 24%.

Jaarlijks verricht het Centrum voor Onderzoek van de Economie van de Lagere Overheden (COELO) onderzoek naar de gemeentelijke woonlasten. De resultaten worden gepubliceerd in de Atlas van de Lokale Lasten en de Kerngegevens belastingen grote gemeenten. Hieruit blijkt dat de woonlasten in Den Haag in 2015 de laagste zijn van de grote gemeenten. Onderstaande grafiek geeft de gemiddelde woonlasten per huishouden in 2009 tot en met 2015.

Bron: COELO

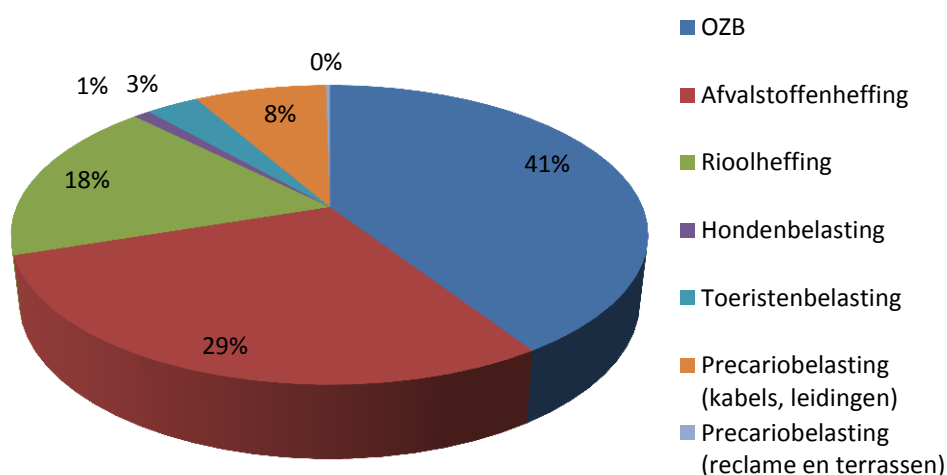
Inkomsten lokale heffingen

De opbrengsten van de belangrijkste lokale heffingen voor 2014 en 2015 zijn:

(bedragen x € 1.000)

Belastingsoort	Rekening 2015	Begroting 2015	Rekening 2014
OZB	83.294	80.495	73.015
Afvalstoffenheffing	59.357	59.390	59.220
Rioolheffing	35.992	35.562	35.483
Hondenbelasting	2.016	1.850	1.909
Toeristenbelasting	6.552	6.216	5.157
Precariobelasting ondergronds (kabels, leidingen)	16.374	16.285	16.288
Precariobelasting bovengronds (reclameobjecten en terrassen)	488	526	646
Totaal	204.073	200.324	191.718

Onderverdeling gerealiseerde heffingen 2015 naar belastingsoort:

Samenhang met programma's en paragrafen

De lokale heffingen worden begroot in de programma's 10: Ontwikkelingen Buitenruimte (baten afvalstoffenheffing, kwijtschelding afvalstoffenheffing, baten rioolheffing), 13: Verkeer & Milieu (baten parkeerbelasting) en 16: Financiën (baten OZB gebruikers en eigenaren, baten hondenbelasting, baten toeristenbelasting en baten precariobelasting). De perceptiekosten van deze heffingen/belastingen worden doorbelast naar deze betreffende programma's. De paragraaf Gemeentelijke inkomsten geeft een totaaloverzicht van de gemeentelijke baten, inclusief de baten uit de gemeentelijke heffingen.

6.3 Weerstandsvermogen financiële kengetallen

Het weerstandsvermogen geeft aan of de gemeente grote tegenvallers kan opvangen. Het incidentele weerstandsvermogen bestaat uit de algemene reserve, de dienstcompensatiereserves, programmareserves, de centrale bedrijfsvoeringsreserve en de reserve Grondbedrijf. Het structurele weerstandsvermogen is beter bekend als de post onvoorzien. Naast het weerstandsvermogen, gaan we in deze paragraaf in op de financiële kengetallen. Deze kengetallen geven een indicatie van de robuustheid van de begroting.

Inleiding

Het weerstandsvermogen geeft aan in hoeverre de gemeente grote tegenvallers op kan vangen. Het 'Besluit begroting en verantwoording' omschrijft een risico als "een kans op gevaar of schade met financieel gevolg van substantiële omvang". Ook bij goed financieel beheer kunnen onverwachte financiële gevolgen optreden. Doorgaans worden deze bij de gemeentelijke jaarrekening gemeld als nadelen. Bij grotere tegenvallers kan het noodzakelijk zijn al tussentijds maatregelen te nemen. Dergelijke risico's kan de gemeente dragen door het achter de hand hebben van voldoende weerstandsvermogen. Bij het weerstandsvermogen gaat het dus om de robuustheid van de begroting. Een precies sluitende begroting zonder weerstandsvermogen betekent dat iedere tegenvaller een probleem gaat opleveren, als er geen even grote meevallers tegenover staan. De begrotingsprogramma's en daarmee het beleid van de gemeente staan dan permanent onder druk. Een weerstandsvermogen als financiële buffer is daarom noodzakelijk. Hoe groot die buffer moet zijn hangt vooral af van de risico's die de gemeente loopt.

Behalve het aanhouden van een financieel weerstandsvermogen zijn er andere manieren om de financiële gevolgen van risico's op te vangen:

- Veel gebeurtenissen zijn weliswaar onverwacht, maar doen zich zo regelmatig voor dat over meerdere jaren bekeken vrij goed is aan te geven wat de financiële gevolgen daarvan kunnen zijn. Hiervoor reserveert de gemeente bedragen in de begroting of in voorzieningen.
- Bij investeringsprojecten is het gebruikelijk dat in de kostenraming (en het investeringskrediet) een post voor onvoorzien tegenvallers wordt meegenomen.
- Risico's kunnen beperkt worden door het afsluiten van verzekeringen, bijvoorbeeld tegen brand-schade aan gemeentelijke gebouwen.
- Een aantal risico's kan voor een gedeelte worden opgevangen uit specifieke bestemmingsreserves. Mocht de omvang van die reserve niet toereikend zijn, dan komt de Algemene reserve weer in beeld als risicoafdekking.

De relevante risico's voor het weerstandsvermogen zijn de risico's die niet of onvoldoende op een andere manier zijn ondervangen. Deze risico's kunnen een beroep gaan doen op de onderdelen van het weerstandsvermogen.

Berekening van het weerstandsvermogen

Er wordt een onderscheid gemaakt tussen het structurele en het incidentele weerstandsvermogen.

Structurele weerstandsvermogen

Het structurele weerstandsvermogen bestaat uit de begrotingspost onvoorzien. De post onvoorzien moet een soepele uitvoering van de begroting vergemakkelijken. Het zorgt zodoende voor een beetje flexibiliteit. De post onvoorzien bedraagt € 0,8 mln.

Incidentele weerstandsvermogen

In Den Haag wordt het weerstandsvermogen gevormd door de algemene reserve, de dienstcompensatiereserves, de centrale bedrijfsvoeringsreserve, de programmareserves en de reserve grondbedrijf. Nieuw, sinds de programmabegroting 2015-2018, is de vorming van programmareserves en de centrale bedrijfsvoeringsreserve. Elk beleidsprogramma heeft een programmareserve. De programmareserve is o.a. bedoeld om tussentijdse risico's en tegenvallers op een beleidsprogramma op te

vangen. Indien de risico's de programmareserve overstijgen, dan worden deze betrokken bij de algemene reserve. De standen van de bovenstaande reserves zijn per einde 2015 voor resultaatbestemming als volgt:

	Stand per 31-12-2014 (voor resultaatbestemming)	Stand per 31-12-2015 (voor resultaatbestemming)
1. Algemene reserve	€ 85,0 mln.	€ 80,5 mln.
2. Reserve Grondbedrijf	€ 45,1 mln.	€ 50,0 mln.
3. Programmareserves	€ 0 mln.	€ 5,9 mln.
4. Dienstcompensatiereserves	€ 7,5 mln.	€ 5,0 mln.
5. Centrale bedrijfsvoeringsreserve	€ 4,5 mln.	€ 4,8 mln.
Totaal	€ 142,1 mln.	€ 146,1 mln.

Ad 1) De algemene reserve dient voor het afdekken van tekorten in de gemeentelijke jaarrekening. Hiermee wordt voorkomen dat elke financiële tegenvaller dwingt tot onmiddellijk bezuinigen. Niet alle gemeenten lopen dezelfde risico's. Het is daardoor niet mogelijk een algemene norm te stellen voor een eenduidige relatie tussen de algemene reserve en de risico's. Iedere gemeente moet op basis van de eigen specifieke situatie een beleidslijn formuleren over het noodzakelijk geachte weerstandsvermogen. Inherent aan risico's is dat de precieze omvang van de mogelijke schade of kosten niet vaststaat. Dat komt natuurlijk vooral omdat het altijd gaat om een onzekere gebeurtenis, met navenant onzekere kosten. De gemeente Den Haag maakt gebruik van een risicocumulatiemodel. Hierbij wordt van elk risico de kans berekend dat het zich voordoet, gesimuleerd wordt dat een combinatie van bepaalde risico's zich voordoet. Met dit model maken we een zo goed mogelijke berekening van de noodzakelijke hoogte voor het weerstandsvermogen. De gemeente heeft in 2015 ook het risicocumulatiemodel laten onderzoeken (RIS 282251). De belangrijkste conclusies uit dit onderzoek zijn dat het huidige systeem helder en transparant is.

Ad 2) De reserve Grondbedrijf is de financiële buffer voor het Grondbedrijf. De reserve is nodig om te verhinderen dat tekorten van het grondbedrijf de totale gemeentelijke financiële huishouding verstoren. Opbrengsten uit grondexploitaties worden aan deze reserve toegevoegd, verliezen uit grondexploitaties worden hiermee verrekend. De stand van de reserve Grondbedrijf per 31/12/2015 is € 50 mln. Zie de paragraaf Grondbedrijf voor een gedetailleerde onderbouwing van de actuele hoogte van de reserve Grondbedrijf.

Ad 3) Programmareserves zijn nieuw. In de verordening Financieel Beheer en Beleid staat de werking van deze reserves beschreven. De programmareserve is bedoeld om tussentijdse risico's en tegenvallers op te vangen.

Ad 4 en 5) De gemeentelijke diensten hebben een eigen dienstcompensatiereserve voor het opvangen van bedrijfsvoeringsrisico's. De dienstcompensatiereserves worden doorontwikkeld. Het totale resultaat van de dienstcompensatiereserves is positief.

Bij de jaarrekening vindt geen budgettaire afweging plaats. De risico's zijn echter wel geactualiseerd. Daardoor kan een goed en actueel beeld gevormd worden van de risico's waar de gemeente op dit moment mee geconfronteerd wordt. In 2015 heeft de gemeente het weerstandsvermogen niet hoeven aan te spreken en is een per saldo een positief jaarrekeningresultaat behaald. Geconcludeerd wordt dat het financieel risicobeheer en het vermogen van de gemeente afdoende zijn om tegenvallers op te vangen. Bij de voorjaarsnota wordt een herziene berekening van het benodigd weerstandsvermogen gemaakt, mede in relatie tot de stresstest op de gemeentelijke financiën die momenteel wordt uitgevoerd en het meerjarenperspectief.

Gemeentelijke risico's m.b.t. de Algemene reserve

Bestaande risico's (inclusief actualisatie)

1) Rampen en zware ongevallen

De gemeente spaart niet voor risico's van (natuur)rampen of ander groot onheil die Den Haag kunnen treffen (watersnood, extreme weersomstandigheden, epidemieën, etc.). Hoewel de kans hierop klein is, is de schade die het gevolg kan zijn van een dergelijke gebeurtenis aanzienlijk, zo hebben we bijvoorbeeld gezien bij de vuurwerkramp in Enschede. Doordat de kans op een dergelijke ramp klein is, is het effect op het benodigde weerstandsvermogen beperkt.

Kans: 1%
Bedrag: € 63,5 mln.

2) Eigen risico verzekeringen

De gemeente heeft een hoog eigen risico op verzekeringspolissen afgesloten, omdat dit per saldo financieel voordeliger is. Het bevat evenwel een risico. Wanneer zich verschillende calamiteiten tegelijk voordoen is de totale eigen bijdrage van de gemeente hoger dan in de reguliere begroting kan worden opgevangen. Bovendien heeft de gemeente ervoor gekozen de fraude- en berovingsverzekering in eigen beheer te nemen omdat de premie hiervan niet opweegt tegen het risico. Het maximale risico dat de gemeente loopt is € 5,4 mln. De kans dat zich dit risico voordoet is klein.

Kans: 10%
Bedrag: € 5,4 mln.

3) Grote projecten

De gemeente loopt bij omvangrijke (ruimtelijke) fysieke projecten en ICT-projecten risico's. We proberen deze risico's allereerst te minimaliseren door erop te sturen dat de risico's niet optreden in projecten. Ook wordt in het projectbudget extra geld beschikbaar gesteld om risico's te kunnen dekken als deze zich voortdoen. De raad kan kiezen een project aan te wijzen als GRIP-project. Voor deze projecten wordt ieder halfjaar een voortgangsrapportage aangeboden.

We illustreren de geschetste werkwijze aan de hand van twee grote projecten:

- Spuikwartier. In november 2014 heeft de gemeenteraad besloten tot ontwikkeling van het Spuikwartier. In het raadsbesluit is de strategie opgenomen hoe risico's voor deze gebiedsontwikkeling worden beheerst. Voor risico's die desondanks optreden is binnen het project € 23,5 mln. weerstandsvermogen beschikbaar gesteld. De raad wordt via de GRIP-rapportages op de hoogte gesteld van het verloop van de uitgaven, de risico's en de reserves.
- Rotterdamsebaan. Bij vaststelling van het project is een budget onvoorzien opgenomen voor verwervingskosten, bouw- en overige kosten. Tevens is € 19 mln. beschikbaar gesteld binnen het projectbudget als reductie voor de kans op eventuele overschrijdingen. De raad wordt via de GRIP-rapportages op de hoogte worden gesteld van het verloop van de uitgaven, de risico's en de reserves.

Er is nu geen reden aan te nemen dat de risicobeheersingsmaatregelen en het budget voor onvoorziene kosten voor deze, en andere grote projecten niet afdoende zijn. Den Haag stuurt op het tot een goed einde brengen van grote projecten. Er is altijd een kans dat zich tegenvallers voordoen op grote projecten, doordat zaken niet te kwantificeren zijn of doordat risico's zijn onderschat. Dat kunnen bouwkosten betreffen, maar ook de gevolgen voor de exploitatie van nieuwe voorzieningen. De resterende investeringsportefeuille bedraagt ongeveer € 1,080 mld. (hiervan wordt ongeveer € 595 mln. met gemeentelijke middelen gefinancierd en ongeveer € 485 mln. met bijdragen van derden). Als extra maatregel wordt daarom een risico opgenomen voor grote projecten voor het weerstandsvermogen van de gemeente Den Haag.

Kans: 25%
Bedrag: € 10 mln.

4) *Goede ontsluiting zuidelijk havengebied Scheveningen*

De functies in Scheveningen-Haven kunnen niet zonder een goede ontsluiting. Het bouwen van een oeververbinding is nu niet aan de orde. Een pont of watertaxi is mogelijk zodra dat noodzakelijk/wenselijk is. De ontsluiting zal voorafgaand hieraan – in breder gebiedsperspectief – uitgewerkt worden. Het is nu niet zeker dat de gereserveerde ontsluitingsmiddelen in de grondexploitatie afdoende zijn. Daarom wordt voornamelijk rekening gehouden met een risico van € 3,5 mln. Doel is om een goede ontsluiting te realiseren zonder de risicomiddelen aan te hoeven spreken.

Kans: 50%
Bedrag: € 3,5 mln.

5) *Waardering vastgoed*

De gemeente onderzoekt jaarlijks de waardering van het gemeentelijk vastgoed. Als blijkt dat de marktwaarde van het strategisch en of te verkopen vastgoed significant onder de boekwaarde ligt, volgt een afwaardering. De afgelopen jaren is al veel afgewaardeerd en ook de economie lijkt te stabiliseren. Het strategisch vastgoed heeft echter een eigen dynamiek, vanwege de mogelijke herontwikkeling. Verdere afwaarderingen in de toekomst zijn daarom niet uit te sluiten, omdat bij de waardering van het vastgoed gebruik wordt gemaakt van WOZ-waarden van een jaar eerder. Het risico blijft daarom gehandhaafd. We schatten op basis van de afwaardering in de afgelopen jaren het risico in op € 9 mln.

Kans: 75%
Bedrag: € 9 mln.

6) *Bijstandsuitkeringen eigen risico 2016*

Het Rijk verstrekt het bijstandsbudget aan de gemeenten middels een verdeelmodel.

De kans is groot dat het budget dat het Rijk aan Den Haag verstrekt ontoereikend is. Ook heeft Den Haag meer bijstandsuitkeringen dan het landelijk gemiddelde waarop het verdeelmodel is gebaseerd. Er is dan sprake van een eigen risico en onder voorwaarden kan een beroep op een vangnetregeling worden gedaan. Het verdeelmodel wordt momenteel herzien en de systematiek voor de vangnetregeling en het berekenen van het eigen risico zijn in zowel 2015 als 2016 tijdelijk aangepast. In 2015 was het tekort in Den Haag op de bijstandsuitkeringen € 27 mln. met een stijging van 7,6% van het aantal bijstandsuitkeringen. Voor 2016 wordt verwacht dat deze trend zich voortzet, waarbij de verwachting is dat dit kan worden opgevangen door aanspraak te maken op de vangnetregeling van het Rijk en het tekort voor 2016 naar verwachting qua omvang vergelijkbaar zal zijn met 2015. Ook is er gezien het stijgende volume van de bijstandsgerechtigden een uitvoeringsrisico. Dit kan leiden tot een aanvullend tekort van € 5 mln. om de wettelijke uitvoering op orde te houden.

In september 2016 is meer duidelijkheid over de effecten van de herverdeling van de bijstandsbudgetten in 2016.

Kans: 90%
Bedrag: € 32 mln.

7) *Effecten nieuw verdeelmodel Bijstandsuitkeringen 2017*

Sinds 2015 hanteert de Rijksoverheid een nieuw verdeelmodel bij de verdeling van het bijstandsbudget.

Dit heeft een nadelig effect voor Den Haag. Samen met andere gemeenten is Den Haag langs verschillende sporen in onderhandeling met het Rijk over aanpassingen van het verdeelmodel.

Desondanks blijft dit model in 2016 gehandhaafd. Het Rijk heeft het voornemen om in 2017 een volledig objectief model beschikbaar te hebben. Voor 2016 houdt de gemeente Den Haag al rekening met een mogelijk eigen risico van € 32 mln. (zie risico 6), voor 2017 houdt de gemeente Den Haag rekening met een mogelijk nadeel van € 29 mln. als gevolg van nog niet gereed zijn dan wel door onvolkomenheden in het nieuwe objectieve verdeelmodel 2017. Ook is niet duidelijk, hoe de vangnetregeling er vanaf 2017 zal gaan uitzien. In de huidige ramingen houdt de gemeente Den Haag rekening met een beroep op de vangnetregeling van € 23 mln. Het risico bestaat dat dit bedrag geheel of gedeeltelijk niet meer te verhalen zal zijn bij het invoeren van het nieuwe objectieve verdeelmodel.

Uitgaande van het verdeelmodel dat voor een deel gebaseerd is op een historische component, zouden de stijgingen van het aantal uitkeringen van de afgelopen jaren moeten resulteren in een hoger aandeel van het macrobudget. Dit zou voor toekomstige jaren een verkleining van het knelpunt moeten betekenen. In 2017 zal als overgangsregeling het macrobudget nog voor 25% volgens het historische model, en 75% volgens het nieuwe model toegepast worden. Voor 2017 en verder is de uitkomst van het verdeelmodel nog zeer onzeker. In september 2016 worden de voorlopige budgetten voor 2017 bekend.

Kans: 50%
Bedrag: € 29 mln. + € 23 mln.

8) *Wmo*

Per 1 januari 2015 is een aantal taken op het gebied van de WMO overgeheveld naar de gemeenten. Hierbij wordt een onderscheid gemaakt tussen die taken die alle gemeenten uitvoeren en taken die ondergebracht worden bij de centrumgemeenten. Den Haag vervult beide taken. De overheveling van taken gaat gepaard met een bezuinigingstaakstelling van het Rijk en de rijksbekostiging laat in de meicirculaire 2015 over de jaren heen opmerkelijke schommelingen zien. De budgetten zijn o.a. aangepast voor de uitnamen Wet langdurige zorg (Wlz) en extramuraliseringseffecten. Omdat 2015 een overgangsjaar is en de effecten van de decentralisaties van de zorgtaken naar de gemeente nog verre van uitgekristalliseerd zijn, is het nog niet helder of er risico's optreden. Ook aan de overgang naar het objectieve bekostigingsmodel zijn naar verwachting nog herverdelingseffecten verbonden. In de meicirculaire 2016 zullen zeker verschuivingen plaatsvinden van de Wmo naar de Wlz.

Kans: 50%
Bedrag: € 6 mln.

9) *Risicoraming jeugdzorg*

Per 1-1-2015 heeft de gemeente de verantwoordelijkheid van jeugdzorg overgenomen van het Rijk. De inkoop van de zorg voor de jeugd vindt plaats via het H10 inkoopbureau. Dit inkoopbureau verstrekt de gemeenten de overzichten van de budgetuitnutting van de door de gemeente gecontracteerde zorgaanbieders en zorginstellingen. Er is voor het transitiejaar 2015 een uitgebreid controleprotocol samengesteld. Instellingen leggen over de eerste negen maanden een verantwoording af van de gemaakte en verder verwachte kosten, die wordt beoordeeld door hun accountant. De raming van de laatste drie maanden door het H10 inkoopbureau wordt gecontroleerd door de accountant van het H10 inkoopbureau. Dit controleprotocol heeft goed gewerkt. Uit het overzicht van H10 inkoopbureau blijkt dat voor € 83 mln. aan zorguitgaven voor Den Haag wordt verwacht. Dit bedrag is in de jaarrekening opgenomen. Uit de tussentijdse controle blijkt dat de meeste grote instellingen van Den Haag een schone controleverklaring hebben ontvangen over de eerste negen maanden (13 van de 19 instellingen), ondanks kanttekeningen bij een aantal instellingen omtrent de vastleggingen in de behandeldossiers. Van twee grote instellingen wordt die verklaring binnenkort verwacht. De 19 instellingen zijn instellingen met een beschikt bedrag boven € 0,5 mln. en corresponderen met een budgetbeslag van € 76 mln. Ook is het vooralsnog aannemelijk dat de ramingen van het H10 inkoopbureau voor de resterende drie maanden van 2015 op redelijke gronden tot stand zijn gekomen. De definitieve cijfers worden uiteraard pas bij de afrekening over 2016 beschikbaar. Bij de eindafrekening over 2015 van de instellingen zal dan ook duidelijk worden in welke mate deze geraamde bedragen overeenkomen met de uiteindelijke verrekeningen.

Kans: 50%
Bedrag: € 4,15 mln. (inschatting met bandbreedte van 5% positief en negatief)

10) *Hogere benutting van het Persoonsgebondenbudget (PGB)*

Met ingang van 2015 betaalt de gemeente de PGB's niet meer zelf uit aan de klanten. Door de invoering van de Wet Maatschappelijke Ondersteuning (Wmo) 2015 en de introductie van het PGB-trekkingsrecht maakt de gemeente het budget voor 2.500 budgethouders over naar de Sociale

Verzekeringsbank, die vervolgens de zorgverlener uitbetaalt. De start van het PGB-trekkingsrecht verliep moeizaam: het ICT-systeem van de Sociale Verzekeringsbank (SVB) kon de Wmo-indicaties niet verwerken en de administratie is niet op orde. In 2015 is er voor € 5 mln. aan Wmo-Huishoudelijke Hulp (Wmo-HH), € 22,7 mln. aan Wmo-Maatschappelijke ondersteuning (Wmo-Mvo) + Beschermd Wonen en € 5,1 mln. aan Jeugd overgemaakt naar de SVB. In totaal: € 32,8 mln. Vanwege het onvoldoende op orde zijnde ICT-systeem bij de SVB is het bij de jaarrekening 2015 nog onduidelijk hoeveel van de toegekende PGB's daadwerkelijk gedeclareerd en geaccepteerd worden. Wij gaan ervan uit dat 90% van de totaal verstrekte PGB's daadwerkelijk gedeclareerd zullen gaan worden (voor Jeugd is dit 95%). Het risico dat er 100% gedeclareerd gaat worden is aanwezig, maar niet aannemelijk. In dat geval zou het gaan om een risico van 10% over een totaal van € 32,8 mln. De omvang van dit risico is € 3,3 mln.

Kans: 60%
Bedrag: € 3,3 mln.

11) BTW-compensatiefonds

Het Rijk heeft een maximum gezet op het btw-compensatiefonds. Bij een aantrekkende economie, bij meer uitbestedingen of bij grote investeringen van gemeenten, is de kans reëel dat de gemeenten meer btw bij het Rijk declareren dan er in het btw-compensatiefonds zit. Het Rijk dekt dat tekort op het btw-compensatiefonds dan met een uitname uit het gemeentefonds.

Het maximale risico voor alle gemeenten samen schatten we op 10% van het btw-compensatiefonds van € 2,3 miljard. Het Haagse aandeel daarvan is 4,5%. Waarmee het Haagse aandeel op afgerond € 10 mln. komt.

Kans: 40%
Bedrag: € 10 mln.

12) Afschaffing precariobelasting

De minister van BZK is van plan de precariobelasting op ondergrondse leidingen af te schaffen. De Tweede Kamer dringt hier namelijk erg op aan. Als deze precario wordt afgeschaft levert dit een structureel nadeel op van ca. € 16 mln. Op 10 februari jl. heeft minister Plasterk aan de Tweede Kamer gemeld dat een voorstel tot afschaffing van de precario op ondergrondse leidingen deel zal uitmaken van de herziening van het gemeentelijke belastinggebied, die waarschijnlijk per 2019 ingaat. Dit omdat de gemeenten dan de effecten van de afschaffing kunnen opvangen. Dat betekent dat de gemeente geen financiële compensatie zullen ontvangen, en geacht worden de afschaffing te compenseren met andere lokale belastingen zoals de ozb of met bezuinigingen. De kans bestaat dat de Tweede Kamer of het volgende kabinet hier anders over denkt. Het is daarom nog geen zeker financieel gevolg maar een risico.

Kans: 50%
Bedrag: € 15,8 mln.

13) Belastingplicht overheidsbedrijven

Met ingang van 1 januari 2016 is de Wet modernisering vennootschapsbelasting voor overheidsondernemingen in werking getreden. Het Rijk gaat over overheidsactiviteiten vennootschapsbelasting heffen. Dit vanuit het oogpunt dat er een gelijk speelveld moet bestaan tussen belastingplichtige marktpartijen en overheidsbedrijven om zo concurrentievervalsingen weg te nemen. Het wetsvoorstel heeft gevolgen voor gemeenten, indien zij overheidsbedrijven of activiteiten hebben die onder dit nieuwe regime vallen. Het eerste belastingjaar is 2016. De gemeente brengt momenteel in beeld wat de gevolgen zijn van deze wetswijziging. Pas als daar duidelijkheid over is kan een goede inschatting worden gemaakt hoe groot het effect is op de beleidsmatige activiteiten. De wetgeving leidt tot een extra administratieve last. Een voorlopige inschatting van het risico voor de gemeente Den Haag bedraagt € 1 mln. (invoeringslasten en vennootschapsbelasting).

Kans: 50%
Bedrag: € 1 mln.

14) *Tekort Haeghe Groep*

De Wet op de Sociale Werkvoorziening is in 2015 opgegaan in de Participatiewet. Hierdoor komen er geen nieuwe WSW-ers bij, waardoor het aantal WSW-ers geleidelijk daalt. Deze daling van het aantal WSW-ers leidt tot hogere gemiddelde kosten, omdat de bestaande SW-groep zijn recht op een werkplek behoudt en de rijksbijdrage sneller daalt dan het aantal werknemers afneemt. Zonder maatregelen neemt het tekort van de Haeghe Groep toe. De Haeghe Groep moet dus veranderen en ziet hiertoe ook mogelijkheden. Het veranderplan voorziet in kostenreducties maar ook in het ontwikkelen van een bedrijfsmatige en ‘commerciële’ organisatie. Uiteraard zonder daarbij de sociale opgave van de Haeghe Groep geweld aan te doen. Meer focus op de kosten en opbrengsten zal ook met een bijzondere groep medewerkers leiden tot een beter bedrijfsresultaat. Dit gaat echter niet in één keer. We schatten het financiële effect van dit risico in op € 3,5 mln. structureel.

Kans: 50%

Bedrag: € 3,5 mln.

15) *BTW Sport*

In het Sportbesluit staan de BTW-criteria waaraan de exploitatie van een sportaccommodatie moet voldoen. Momenteel valt het ter beschikkingstellen van sportaccommodaties door gemeenten onder het lage BTW-tarief van 6% als sprake is van gelegenheid tot sportbeoefening. Als gevolg van een Europees vonnis (West Dorset Golf Club-arrest) was het Rijk voornemens het Sportbesluit aan te passen. Het Rijk wil deze activiteiten vrijstellen van BTW. Het Kabinet is niet meer voornemens in deze huidige coalitieperiode het Sportbesluit verregaand aan te passen. De vrijstelling betekent dat door de gemeente betaalde BTW een kostenpost vormt. Den Haag is een stad die relatief veel investeert in goede sportvoorzieningen. De BTW-maatregel in de begroting sport leidt tot een kostenpost van € 2,5 mln. Momenteel bestudeert de wetgever de gevolgen. Daarnaast is ook nog niet duidelijk of Den Haag mogelijk aanspraak maakt op compensatie.

Kans: 50%

Bedrag: € 2,5 mln.

16) *Transitievergoeding*

Transitiekostenvergoeding betreft een aanpassing van het ontslagrecht in de private wet- en regelgeving. Dit houdt in dat na twee jaar ziekteverzuim, een sw-medewerker nu het recht heeft op een transitiekostenvergoeding om de mogelijkheden op de arbeidsmarkt te vergroten. Berekening op basis van één jaar laat een relatief “oude” populatie (62-64 jaar) zien en laat zien welke werknemers straks recht hebben op een ontslagvergoeding van ongeveer bv € 53.000, zonder nog uitzicht te hebben op een nieuwe arbeidsplek. Er is nog geen zicht op aangepast beleid om deze situatie te kunnen beperken, maar het betreft wel een wettelijke maatregel. De jaarlijkse kosten worden geschat op € 0,6 mln. 2015 betreft een halfjaar (per 1 juli) en dat deel is onderdeel van de financiële doorlichting van de Haeghe Groep.

Kans: 60%

Bedrag: € 0,6 mln. structureel

17) *Statushouders*

Door de sterke toestroom van vluchtelingen en asielzoekers doet de landelijke overheid een beroep op gemeenten voor extra opvang van asielzoekers en huisvesting van statushouders. Het college van Den Haag kiest ervoor een extra bijdrage te leveren door het duurzaam huisvesten van statushouders. Naast de wettelijke taakstelling vanuit het Rijk heeft zij besloten om 700 statushouders extra te huisvesten en daarmee komt de taakstelling voor 2016 naar verwachting op 2.150 te huisvesten statushouders. Dit leidt tot extra lasten voor de gemeente. De gemeente gaat er vanuit dat de rijksmiddelen voldoende zijn om de extra lasten voor de gemeente te kunnen dekken. Hierover vindt momenteel overleg plaats met de ministers van Financiën en Binnenlandse Zaken. Het resultaat van dit bestuurlijk overleg wordt verwerkt in de voorjaarsnota van het Rijk. Dit betekent dat de gemeenten diezelfde maand (juni) duidelijkheid hebben over de beschikbare middelen. Mocht het zo zijn dat de

rijksvergoeding onvoldoende is om de minimaal noodzakelijk geachte lasten te dekken, dan staat de gemeente voor een extra opgave. Op dit moment is het nog te vroeg om hier een goede inschatting van te maken.

Kans: PM

Bedrag: PM

Financiële kengetallen

In het BBV is voorgeschreven dat een set aan financiële kengetallen in de jaarrekening wordt opgenomen. Deze kengetallen geven in één oogopslag een beeld van de gemeentelijke financiële positie weer.

Voor de rekening 2015 zien de financiële kengetallen er als volgt uit.

Financiële kengetallen	Jaarrekening 2014	Begroting 2015	Jaarrekening 2015
Netto schuldquote	44,70%	51,70%	48,26%
Netto schuldquote gecorrigeerd voor alle verstrekte leningen	17,50%	24,80%	22,05%
Solvabiliteitsratio	35,70%	30,00%	32,21%
Structurele exploitatieruimte	-0,61%	0%	1,19%
Grondexploitatie	2%	2,60%	1,65%
Belastingcapaciteit	77,25%	76%	76%

Netto Schuldquote

Den Haag heeft in 2015 een lening afgesloten van € 244 miljoen. Ongeveer € 104 miljoen van dit bedrag was voor herfinanciering. Van de resterende € 140 miljoen is € 96 miljoen voor de investeringen in de stad en € 44 miljoen voor de financiering van een verstrekte lening aan HTM. Dit leidt tot een stijging van de netto schuldquote ten opzichte van de stand in de jaarrekening 2014. Met tussenkomst van de gemeente kan de HTM goedkoper geld lenen, wat het openbaar vervoer in Den Haag en omstreken ten goede komt.

Netto Schuldquote (gecorrigeerd voor alle verstrekte leningen aan derden)

De netto schuldquote met correctie van de verstrekte leningen aan derden geeft inzicht in de schulden minus de leningen die afgesloten zijn om één op één door te verstrekken aan de verbonden partij. De netto schuldquote met correctie voor verstrekte leningen stijgt vanwege investeringen die in 2015 in de stad zijn gedaan. De Haagse bevolking groeit elk jaar verder. Daarnaast heeft de gemeente een omvangrijk investeringsprogramma in de voorzieningen van de stad. Deze investeringen betaalt de gemeente deels met geleend geld. Hierdoor stijgt de schuld van de gemeente. Tegenover deze schuld staan de voorzieningen waarvan de stad meerdere decennia profiteert. In de financieringsbrief gemeentelijk financiering 2015 (RIS279463) en de raadsmededeling (RIS283899) van juli 2015 is de gemeenteraad geïnformeerd over de voorgenomen financieringsstrategie. De schuldquota van Den Haag bevinden zich ruim binnen de in de theorie aanvaardbaar geachte (en door de VNG gehanteerde) grens van 130 procent.

Solvabiliteitsratio

De solvabiliteitsratio neemt in jaarrekening 2015 af ten opzichte van jaarrekening 2014. Dit komt door een afname in het eigen vermogen. De (bestemmings)reserves zijn ingezet om beleidskeuzes uit te voeren die in diverse programmabegrotingen zijn gemaakt. De solvabiliteit van de gemeente is goed. De VNG stelt dat een solvabiliteitsratio onder de 20% aangeeft dat de bezittingen van een gemeente met veel schulden zijn belast. De solvabiliteitsratio van Den Haag is 32%.

Structurele exploitieruimte

Een positief percentage betekent dat incidentele lasten deels uit structurele middelen worden gedekt. Een overzicht van de incidentele lasten en baten is opgenomen in bijlage 9.

Grondexploitatie

Het kengetal grondexploitatie geeft inzicht in de waarde van de gronden ten opzichte van de totale baten van de gemeente. De waarde van dit kengetal is vrijwel constant gebleven.

Belastingcapaciteit

De belastingcapaciteit wordt berekend met de tarieven voor een meerpersoonshuishouden (gezin). Aangezien deze op jaarbasis worden vastgesteld, zijn de percentages voor de begroting en jaarrekening gelijk. Bij een percentage hoger dan 100% zijn de woonlasten van een gezin hoger dan het gemiddelde. Bij een lager percentage dan 100% zijn de woonlasten van een gezin lager dan het gemiddelde. De woonlasten van Den Haag zijn laag. Dit is te zien uit het percentage van 76%. Dit blijkt ook uit het jaarlijks onderzoek van COELO (Centrum voor onderzoek van de economie van de lagere overheden) naar de lokale lasten bij gemeenten. Den Haag staat landelijk op de vierde plaats van alle gemeenten met de laagste tarieven voor een gezin.

Algeheel oordeel

De kengetallen laten wederom zien dat de financiële positie van Den Haag robuust is. Er wordt geïnvesteerd in de stad om een goede woon-, leef- en werkomgeving te behouden en continueren.

6.4 Vastgoed

Inleiding

De gemeentelijke vastgoedportefeuille varieert van welzijnsaccommodaties, sportfaciliteiten, kantoorgebouwen, schoolgebouwen, theaters, kiosken en parkeergarages tot monumenten. Dit vastgoed wordt gebruikt voor maatschappelijke doelstellingen, gemeentelijke bedrijfsvoering en stedelijke (her)ontwikkeling. Daarnaast beschikt de gemeente ook nog over diverse objecten (vaak met een historische waarde) waar niet of nauwelijks een maatschappelijke of commerciële functie aan toe te kennen is, zoals kerktorens en molens. Het ontwikkelen, realiseren, efficiënt onderhouden en beheren van vastgoed vereist specialistische kennis en een goed inzicht in de totale vastgoedportefeuille. Het eigendom, de registratie, de ontwikkeling, het onderhoud en de verhuur van het gemeentelijke vastgoed zijn daarom gecentraliseerd. De ambitie van de gemeente is het vastgoed efficiënt te beheren en in te zetten als ondersteuning aan de maatschappelijke beleidskaders en doelstellingen.

Omvang vastgoedportefeuille

De gemeente bezit per 31 december 2015 in totaal 1.614 vastgoedobjecten (inclusief 64 aangehuurde panden en één aangehuurd perceel grond), waarvan 1.142 panden en 472 (onbebouwde) gronden. Het aantal administratieve eenheden (waaronder de verhuurbare eenheden) is hoger, namelijk 2.699, waarvan 1.944 eenheden op pandniveau en 755 eenheden op grondniveau. De totale boekwaarde per 31 december 2015 is € 987,441 mln. De in reguliere erfpacht uitgegeven gronden, het nutsgerelateerde vastgoed (zoals viaducten en bruggen) en het eigendom van de openbare ruimte vallen hier buiten.

In onderstaande tabel is het aantal panden en het verloop van de boekwaarde weergegeven per 1 januari en 31 december 2015 per begrotingsprogramma (exclusief activa in aanloop)

Programma	Aantal panden werkelijk 31-12-2015	Aantal panden werkelijk 31-12-2014	Mutatie in aantal panden in 2015	Bedrag in € 1.000						Boekwaarde 31/12 2015		
				Boekwaarde 1/1 2015	Mutaties in verslagjaar 2015						Boekwaarde 31/12 2015	
					Omlabeling	Gereed gekomen investeringen	Aankoop	Des-investeringen verkoop	Afwaarderingen			Afschrijvingen (incl extra)
					+ / +	+ / +	+ / +	- / -	- / -			- / -
03 - Wijk aanpak en dienstverlening	1	1	0	0						0		
05 - Cultuur, Bibliotheek en Monumentenzorg	64	63	1	81.768	-5.363	952		751		8.478	68.128	
06 - Onderwijs	369	284	85	366.034	60	44.045		1.444		14.097	394.598	
07 - Werk, Inkomen en Armoedebeleid	23	20	3	12.541				2.985		480	9.076	
08 - Zorg en Welzijn	120	208	-88	50.620				681		1.890	48.049	
10 - Ontwikkeling buitenruimte	77	65	12	6.573		16.894				185	23.282	
11 - Economie, Internationale stad en Binnenstad	5	3	2	427							427	
12 - Sport	40	39	1	127.231				155		5.837	121.239	
13 - Verkeer en Milieu	109	79	30	0							0	
14 - Wonen en duurzaamheid	1	1	0	1.157		267				69	1.355	
15 - Stadsontwikkeling	218	215	3	109.875	5.713		123	3.856	2.260	2.621	106.974	
18 - Interne dienstverlening	115	94	21	220.130	-410	2.831		434	52	7.752	214.313	
Totaal aantal objecten en verloop boekw.	1.142	1.072	70	976.356	0	64.722	390	10.306	2.312	41.409	987.441	

Toelichting op mutaties in aantal panden

De toename bij het programma Onderwijs en de afname bij het programma Zorg en Welzijn worden veroorzaakt door de overheveling per 1 januari 2015 van panden voor kinderopvang binnen programma Zorg en Welzijn naar programma Onderwijs.

De toename bij het programma Verkeer en Milieu is te verklaren doordat stallingsgarages voor bewoners in de loop van 2015 juridisch zijn overgedragen door Stedion aan de Gemeente.

Bij het programma Interne Dienstverlening wordt de stijging veroorzaakt door de overdracht aan de CVDH van de door het IDC aangehuurde panden. De overdracht vond plaats per 01-01-2015.

De toename binnen het programma Buitenruimte betreft met name omlabelingen vanuit programma Interne dienstverlening.

De overige mutaties zijn van administratief technische aard.

Investeringen

In het Meerjarig Investeringsplan (MIP) zijn de investeringen in het vastgoed opgenomen. Dit betreft de aankoop, nieuwbouw en renovatie van maatschappelijk vastgoed. In 2015 is in totaal een bedrag van € 64,722 mln. geactiveerd met betrekking tot de onderstaande bouwkundig opgeleverde projecten:

- diverse onderwijshuisvestingsprojecten en kinderopvang Cederstraat en Draaistraat (€ 44,045 mln.);
- investering voor de in 2015 resterende werkzaamheden aan het Zuiderstrandtheater (€ 0,952 mln.);
- gebouwdeel Haagse Markt (€ 16,894 mln.);
- fietsenkelder Spui Stadhuis (€ 1,157 mln.);
- vervangen isolatie en thermostaatkranen Spui Stadhuis (€ 0,597 mln.);
- klimaatwerkzaamheden Stadskantoor Leyweg (€ 1,077 mln.).

Nog lopende projecten zijn o.a. Spuikwartier, multifunctionele onderwijsprojecten samen met jeugd- en welzijnsaccommodaties en Sportcampus Zuiderpark (gebouwendeel).

Aankoop

In 2015 is voor stedelijke ontwikkeling één strategische aankoop gedaan. Verder is een perceel grond aan de Loolaan gekocht, met als doel een bijdrage te leveren aan de gestelde duurzaamheidsambitie door ter plaatse een zonnepaneelveld te laten realiseren. In totaal is er in 2015 voor € 0,390 miljoen aangekocht.

Verkoop

Voor 2015 is in het Coalitieakkoord 2014-2018 een taakstelling opgelegd van € 1,0 mln. boekwinst op te verkopen panden. Een eerste tranche met te verkopen panden is in december 2014 door het Bestuurlijk Overleg Vastgoed (BOV) vastgesteld. In december 2015 is de tweede tranche te verkopen panden vastgesteld. Wijzigen van de lijst met te verkopen panden kan door het college. In de praktijk blijkt het om diverse redenen toch noodzakelijk om op de verkooplijst geplaatste panden niet op de markt te brengen om te kunnen onderzoeken of ze alsnog kunnen worden ingezet voor gemeentelijke beleidsdoelstellingen, zoals het project Kleinschalig Opdrachtgeverschap, het project Statushouders, stedelijke herontwikkeling of als mogelijke culturele broedplaats.

In 2015 is systematisch gestart met de verkoop, waarbij de panden geleidelijk te koop zullen worden aangeboden op de markt. Gelet op de aard van de te verkopen panden is de verwachting dat verkoop niet op korte termijn kan worden geëffectueerd. De vastgoedmarkt in de Haagse regio kan het aanbod van bedrijfspanden namelijk niet binnen enkele maanden opnemen, gelet op het overige aanbod op de markt. Of een pand snel wordt verkocht is zeer afhankelijk van bijvoorbeeld de locatie, de courantheid, het gebruik en de vraagprijs. Het in één keer op de markt brengen van een grote voorraad bedrijfsmatig vastgoed verstoort vraag en aanbod. Op dit moment is de gemiddelde verkooptijd van een bedrijfspand in Den Haag tussen de 1,5 en 3 jaar.

In 2015 hebben twaalf verkooptransacties plaatsgevonden. Tien panden zijn met een boekwinst verkocht en twee met verlies. Per saldo is er sprake van een boekwinst in 2015 (na aftrek van kosten en depotstelling) van € 1,572 mln. Voor het verkochte kassencomplex staat eind 2015 nog een bedrag van € 0,5 mln. in depot bij de notaris in verband met de overeengekomen verplichtingen door de gemeente met de koper die nog lopen. Mogelijk valt hiervan in het jaar 2016 nog een bedrag vrij. De boekwinst ten gunste van de algemene middelen is lager dan de gerealiseerde boekwinst. Dit komt doordat een belangrijk deel van de boekwinst (€ 1,310 mln.) op de verkoop van een tweetal panden, op basis van afspraken uit 2011, is aangewend als dekking van de (investerings)kosten voor de realisatie van brede buurtscholen.

Per saldo resteert een boekwinst van € 0,262 mln. ten gunste van de algemene middelen. Ten opzichte van de begrote € 1,0 mln. boekwinst is er een nadelig resultaat van € 0,738 mln. op de verkoop van panden. Conform de daarvoor geldende richtlijn komt dit nadeel bij de resultaatbestemming ten laste van de algemene reserve. De reden van de lagere boekwinst heeft onder meer te maken met het uitstel van één verkooptransactie welke was begroot voor 2015, maar pas begin 2016 is gepasseerd bij de notaris. Het resultaat op deze verkoop en het eerder genoemde deel verkoopwinst in depot bij de notaris zullen worden toegevoegd aan de taakstelling voor 2017 bij de begroting 2018-2021.

In onderstaande tabel is een overzicht opgenomen per programma van het aantal verkochte panden met per saldo verkoopresultaat boven boekwaarde in relatie tot taakstelling in het jaar 2015 in €1.000 alsmede indicatie afwaardering in voorgaande jaren op de in het jaar 2015 verkochte panden

Programma	Aantal panden	Boekwaarde activa incl. verkoopkosten en in depot achtergehouden bij notaris	Bruto opbrengst verkoop panden	Netto resultaat > boekwaarde panden in 2015	Taakstelling Boekwinst in begroting 2015	Boekwinst 2015 t.o.v. taakstelling	Indicatie afwaardering in voorgaande boekjaren op de in het jaar 2015 verkochte panden	
							N	V
Verkoop vastgoed								
05 - Cultuur	2	754	818	64	0	64	V	
06 - Onderwijs	2	0	623	623	0	623	V	
07 - Werk, inkomen en armoedebeleid	1	3.526	3.305	-221	0	221	N	5.053
08 - Zorg en welzijn	4	685	1.403	718	0	718	V	
15 - Stadsontwikkeling	2	0	360	360	1.000	640	N	
18 - Interne dienstverlening	1	492	520	28	0	28	V	
Totaal voordelig verkoopresultaat vastgoed t.g.v. concern	12	5.457	7.029	1.572	1.000	572	V	5.053
hiervan afgedragen aan dienst OCW 1)								
06 - Onderwijs	1	0	-585	-585	0	585	N	
08 - Zorg en welzijn	1	-275	-1.000	-725	0	725	N	
Totaal afgedragen t.g.v. dienst OCW/t.l.v concern		-275	-1.585	-1.310	0	1.310	N	0
Per saldo nadelig resultaat ten laste van concern				262	1.000	738	N	5.053

1) Met de afdracht aan de dienst OCW van netto verkoopresultaten voor een tweetal panden wordt afgeweken van de standaardafpraak dat boekwinsten voor het concern zijn. Op basis van de afspraken binnen het college (BOW/2011.429) uit 2011 is besloten dat de inzet van netto opbrengsten ingezet mogen worden voor de realisatie van een goed binnenmilieu in de nieuwbouw brede buurtschool Rivierenbuurt plus. Eventueel resterende opbrengsten mogen ingezet worden bij de realisatie van de andere in ontwikkeling zijnde brede buurtscholen, zoals Morgenstond (destijds in het kader van de Krachtwijken).

Afwaardering boekwaarde

Conform de richtlijnen van het Besluit Begroting en Verantwoording monitort de gemeente de ontwikkeling van de waardering van het gemeentelijke vastgoed met een niet-maatschappelijke functie. Hiertoe toetst de gemeente op grond van de "Concern Richtlijn Waardering gemeentelijk vastgoed 2013" jaarlijks de boekwaarde van het vastgoed met een niet-maatschappelijke functie aan de marktwaarde. Voor de bepaling van de marktwaarde van een vastgoedobject kan zowel de WOZ-waarde uit het kalenderjaar als een recente specifieke op het object gerichte onafhankelijke taxatie worden gehanteerd, tenzij het een pand betreft dat op de bestuurlijk vastgestelde verkooplijst staat. Is het laatstgenoemde het geval, dan geldt voor toepassing van de marktwaarde een op verkoop gerichte onafhankelijke taxatie. In 2015 heeft op het strategisch vastgoed een afwaardering plaatsgevonden van € 1,761 mln. In navolging van het Ontwikkelperspectief Trekvlietzone zijn er enkele locaties gewaardeerd tegen actuele waarde waardoor voor de betrokken locaties een extra afwaardering van € 2,5 mln. noodzakelijk was (RIS 293273). Deze afwaarderingen gaan ten laste van de reserve Strategisch Vastgoed Stadsontwikkeling. Op het vastgoed dat de gemeente wil verkopen, is € 0,551 mln. afgewaardeerd. Met een bestemmingsvoorstel wordt voorgesteld het nadelige resultaat op te verkopen vastgoed te verrekenen met de algemene reserve.

In onderstaande tabel is een overzicht per programma opgenomen van het aantal panden die in het jaar 2015 zijn afgewaardeerd op de boekwaarde per 31 december 2015 in € 1.000

Programma	Aantal panden	Bedrag afwaardering	Nadeel
			Voordeel
Doorlichting strategisch vastgoed			
15 - Stadsontwikkeling	5	1.761	N
Afwaardering Trekvlietzone (DSO/2016.165, RIS 293273)			
15 - Stadsontwikkeling	2	2.512	N
Nagekomen inzake verkooplijst 2014			
15 - Stadsontwikkeling	1	400	N
Verkooplijst 2015			
15 - Stadsontwikkeling	2	99	N
18 - Interne dienstverlening	1	52	N
Totaal afwaardering vastgoed in 2015 (niet begroot)	11	4.824	N
Hiervan ten laste van reserves			
15 - Stadsontwikkeling, niet begroot		4.273	
Per saldo nadelig resultaat ten laste van concern		551	N

Naast de reguliere afschrijvingen is in 2015 ook de resterende boekwaarde afgeschreven van de gesloopte panden Dr. Anton Philipszaal en Lucent Danstheater aan het Spui en Schedeldoekshaven (Projectdocument en grondexploitatie Spuikwartier, RIS 276522). De exploitatie van deze theaters is voortgezet in het tijdelijk onderkomen het Zuiderstrandtheater.

Financieel resultaat 2015

Het resultaat over 2015 bestaat uit een voordeel van € 0,9 mln. en een nadeel van € 2,8 mln. De voordelige resultaten bestaan uit apparaatskosten, lager dan verwachte derving exploitatieopbrengsten Wijnhavenkwartier en diverse kleinere posten. De nadelige resultaten bestaan uit de verkoop van panden, afwaardering van te verkopen panden, kosten van leegstand, huurderiving (met name het pand Fruitweg), een inschrijfvergoeding voor de aanbesteding Spuikwartier (Deze kosten waren voorzien en dekking is beschikbaar in het projectbudget voor het Spuikwartier. Het was echter niet begroot dat de kosten in 2015 via de exploitatie verantwoord zouden worden) en taakstelling verzekeringen (zie ook onderstaande tabel). Per saldo is sprake van een nadelig resultaat van € 1,9 mln.

Realisatie versus begroot rekeningresultaat 2015 in miljoenen euro's

Omschrijving	Begroot	Werkelijk	Resultaat
Resultaat voor dotatie/onttrekking aan reserve	50,6 N	52,5 N	1,9 N
Onttrekking aan egaliseringsreserve	0,4 N	0,4 N	0,0 N
Resultaat na onttrekking aan reserve	50,2 N	52,1 N	1,9 N

Samenstelling resultaat in € 1.000 (voor resultaatsbestemming)

Omschrijving	Toegestaan nadelig saldo	Uitkomst over 2015	Resultaat over 2015 (CVDH 1)
Totaal nadelig saldo na reserveringen	50.205	52.089	1.884 N
Samenstelling resultaat 2015:			
- apparaatskosten			571 V
- resultaat verkoop panden			738 N
- afwaardering verkooplijst panden			551 N
- kosten leegstand			262 N
- huurderiving, met name pand Fruitweg IDC			700 N
- taakstelling verzekeringen			46 N
- inschrijfvergoeding Spuikwartier			500 N
- derving exploitatieopbrengsten Wijnhavenkwartier			223 V
- diverse overigen			119 V
Totaal samenstelling resultaat 2015			1.884 N

1) Alle getoonde resultaten zijn incidenteel van aard.

Verhuur

Het vastgoed van de gemeente Den Haag is onderverdeeld in de volgende hoofdcategorieën: maatschappelijk vastgoed (56%), commercieel vastgoed (10%), ontwikkelingsvastgoed (18%), intern vastgoed (15%) en bijzonder vastgoed (1%).

In 2015 zijn binnen de **maatschappelijke vastgoedportefeuille** 26 huurovereenkomsten afgesloten. Een noemenswaardige huurovereenkomst betreft de verhuring van het tijdelijke Zuiderstrandtheater voor onder meer gebruik door het Nederlands Danstheater en het Residentie Orkest.

Onder de **commerciële vastgoedportefeuille** vallen onder meer grondverhuringen voor benzinestations, kiosken, kinderopvang, winkels en horecaruimte. In 2015 zijn elf overeenkomsten voor de verhuur van openbare grond voor benzinestations geactualiseerd. Verder zijn er huurovereenkomsten gesloten voor horeca-gelegenheden in het stadhuiscomplex en op de Haagse Markt. Bij het P&R-terrein bij station Ypenburg is voor de vestiging van het eerste snellaadstation voor elektrische auto's in Den Haag een perceel grond verhuurd.

In de **portefeuille ontwikkelingsvastgoed** zijn 112 huurovereenkomsten afgesloten, met name voor units in bedrijfsverzamelgebouwen. Een voorbeeld hiervan is de verhuur van het voormalige ketelhuis van de Caballerofabriek aan een restaurant. Het bedrijfsverzamelgebouw Labs55 is eind 2015 voor het eerst volledig verhuurd. Voor de HSD-campus is extra ruimte aangehuurd, vanwege de vraag vanuit de markt naar ruimte op de HSD campus. Met de Stichting tot behoud van de Historische Buitenplaats Ockenburgh is in 2015 een bruikleenovereenkomst afgesloten ten behoeve van onder andere een pop-uprestaurant. Voor het chalet Ockenburgh (het voormalige theehuis) is met de scoutinggroep de Rimboeijagers een huurovereenkomst afgesloten

Leegstand

Tot op heden wordt de leegstand van het gemeentelijke vastgoed gemeten op basis van het aantal leegstaande panden. Mede op verzoek van de Rekeningencommissie wordt gewerkt aan een nauwkeurigere methode. De nieuwe methodiek wordt gehanteerd vanaf het boekjaar 2016.

Leegstaande panden zijn in de meeste gevallen tijdelijk in beheer gegeven aan een leegstandsbeheerder of Stichting Stroom. De gemeente sluit in sommige gevallen ook rechtstreeks met gebruikers een tijdelijke gebruiksovereenkomst af. Deze werkwijze sluit aan bij de “Nota Vastgoed 2013” (RIS269126) en de “Update notitie broedplaatsen”(RIS282302). In 2015 zijn er op deze wijze diverse kunstenaarscollectieven in gemeentelijk vastgoed ge(her)huisvest, waaronder Stichting Z en Stichting Ruimtevaart.

Op 31 december 2015 bedroeg de leegstand 151 panden (2014: 117). Het betreffen 102 panden uit de ontwikkelportefeuille, 20 panden in de categorie voormalige welzijns-, zorg- en/of kinderdagverblijfloccaties, 16 cultuurpanden, twee voormalige kantoorpanden voor ambtenaren, tien scholen en een voormalige sportlocatie. Twee derde van de leegstand betreft panden die onderdeel uitmaken van in het verleden aangekocht vastgoed ten behoeve van stedelijke ontwikkeling.

In 2015 zijn 30 panden van de leegstandslijst afgehaald. Zeven panden zijn gesloopt voor stedelijke ontwikkeling, vijf panden worden ingezet voor kleinschalig opdrachtgeverschap, zeven panden zijn verhuurd, vijf leegstaande panden zijn verkocht, drie panden zijn in bruikleen gegeven in het kader van ‘beter benutten van leegstand’ en drie panden zijn aangemerkt als onderwijshuisvesting.

In 2015 zijn er 66 nieuwe leegstaande panden bijgekomen. Dit zijn 22 panden waarvan de huurovereenkomst door de huurder is beëindigd, twee panden zijn leeggekomen vanwege ontruiming na wanbetaling, 21 panden zijn leeggekomen voor stedelijke ontwikkeling, vier panden zijn leeg in verband met Kleinschalig Opdrachtgeverschap, elf panden zijn leeg en niet opnieuw verhuurd vanwege de voorgenomen verkoop, vier locaties zijn leeg voor onderzoek naar het huisvesten van statushouders, een pand wordt gesloopt en een pand staat leeg in verband met renovatie.

Over het afgelopen jaar is de leegstand gestegen van 10,4% naar 13,3%, hetgeen een verhoging is van 2,9%. Deze stijging is toe te schrijven aan de herstructurering van de Binckhorst en het besluit om panden te verkopen omdat hier geen beleidsmatig doel meer voor is.

Onderhoud

Onderhoud is essentieel voor vastgoedbeheer. Het onderhoud van een structureel in gemeentebezit zijnd pand wordt uitgevoerd op basis van een Meerjaren Onderhoudsplan (MOP). Het onderhoud bestaat uit calamiteitenonderhoud, eigenaaronderhoud en bouwkundige aanpassingen. In de MOP's zijn, voor zover van toepassing, tevens de lopende onderhoudscontracten opgenomen. In paragraaf 6.5 Onderhoud Kapitaalgoederen is inzicht gegeven in de onderhoudskosten en uitgevoerde onderhoudswerkzaamheden.

In 2015 zijn voor het technisch beheer van de in eigendom van de gemeente zijnde Biesiekettes en Haagse Hopjes ten behoeve van het vaststellen van een kostendekkend huurbedrag inspecties uitgevoerd en MOP's opgesteld. Vooruitlopend op de te sluiten huurovereenkomsten wordt het eigenaaronderhoud op regiebasis door de CVDH uitgevoerd.

Voor de in gemeentelijk bezit zijnde stallingsgarages is het technisch beheer ondergebracht bij de gemeente Den Haag. In de praktijk maken deze stallingsgarages deel uit van een gebouwcomplex met een Vereniging van Eigenaars (VvE) die het technisch beheer uitvoert. Gebleken is dat het onderhoud vanuit de VvE niet het volledige eigenaarsonderhoud van de stallingsgarages dekt. In 2014 is een onderzoek uitgevoerd bij tien stallingsgarages om een indicatie te krijgen wat de risico's zijn en waarmee financieel op langere termijn rekening moet worden gehouden om het niet door de VvE uitgevoerde onderhoud uit te kunnen voeren. In 2015 is hetzelfde gedaan voor de overige 90 stallingsgarages. Het betreffende onderhoud wordt inmiddels op regiebasis door de gemeente uitgevoerd.

Duurzaamheid

Het Plan van aanpak Verduurzaming gemeentelijk vastgoed (RIS 280734) is in 2015 in de raadscommissie Ruimte behandeld. In 2015 is voor de openbaar toegankelijke gebouwen met een oppervlak van meer dan 250 m² het energielabel vastgesteld. In diverse panden zijn verwarmingsketels vervangen door energiezuinige HR ketels, is enkelglas vervangen door isolatieglas en is dak- en of gevelisolatie aangebracht in combinatie met het vervangen van dakbedekking en gevelbekleding. Van een tiental daken van gemeentelijke panden is de constructieve haalbaarheid onderzocht met betrekking tot de mogelijkheid tot plaatsen van zonnepanelen.

Warmtewet

Met het in werking treden van de Warmtewet per 1 januari 2014 wordt de gemeente Den Haag voor panden waar sprake is van deelverhuur gezien als producent/leverancier van warmte. Dit betekent dat de levering van warmte geen onderdeel meer is van de servicekosten, maar afzonderlijk moet worden afgerekend. Het betreft panden waarin diverse huurders ruimte huren en waar de verwarming geregeld is door middel van een cv-ketel met bijbehorende radiatoren in de verhuurde ruimten. In 2015 is een inventarisatie gemaakt van de panden die onder de Warmtewet vallen en is in kaart gebracht aan welke administratieve verplichtingen de gemeente moet voldoen. Om aan deze extra administratieve verplichtingen te kunnen voldoen worden in 2016 in de desbetreffende panden giga joulemeters geplaatst om de levering van warmte overeenkomstig de Warmtewet te kunnen afrekenen.

6.5 Onderhoud Kapitaalgoederen

De gemeente Den Haag wil haar kapitaalgoederen goed onderhouden. Hiervoor worden meerjarige onderhoudsplannen (MOP's) opgesteld. De wijze waarop dit gebeurt en de bedragen die hiervoor zijn begroot en besteed in 2015 komen aan bod in deze paragraaf. Elk jaar wordt gekeken welk onderhoud dient te worden uitgevoerd. Dit kan soms leiden tot onderhoudsuitgaven die hoger of lager zijn dan geraamd in het MOP. Deze afwijkingen kunnen variëren van jaar tot jaar, afhankelijk van de actuele staat van het betreffende bezit. Over de periode van enkele jaren, in structureel perspectief, zijn de bedragen voor raming en realisatie gelijk. Het gaat om de volgende kapitaalgoederen:

- Vastgoed
- Straten, wegen en pleinen
- Groen
- Bruggen, viaducten en tunnels
- Water
- Riolering

Vastgoed

Het eigendom en het beheer van het gemeentelijk vastgoed is ondergebracht bij de Centrale Vastgoedorganisatie Den Haag (CVDH). Voorheen was het vastgoed om historische en beleidsmatige redenen ondergebracht bij diverse diensten. Door te centraliseren wordt niet alleen beter inzicht verkregen in het gemeentelijke vastgoedbezit, maar kan het eigenaarsbeheer ook professioneler en efficiënter worden uitgevoerd. Het streven van de CVDH is om voor alle duurzaam in bezit zijnde panden conform een eenduidige systematiek onderhoud uit te voeren. Daarbij wordt een strikte scheiding gemaakt tussen het eigenaaronderhoud en het huurdersonderhoud (conform het Burgerlijk Wetboek). De CVDH is op basis hiervan uitsluitend verantwoordelijk voor het laten uitvoeren en bekostigen van het eigenaaronderhoud. Het doel is het in stand houden van de duurzame kapitaalgoederen en het waarborgen van een goede staat door onderhoud. De geplande onderhouds-, en vervangingswerkzaamheden worden conform de opgestelde MOP uitgevoerd.

Met het door de gemeenteraad vaststellen van de Nota Vastgoed in 2014 is besloten de gemeentelijke vastgoedportefeuille te onderhouden conform de methodiek van conditie gestuurd onderhoud (NEN2767). In deze systematiek wordt gekeken naar de staat van de afzonderlijke bouwelementen. Afhankelijk van de conditie wordt er een kwaliteitsscore aangegeven van 1 tot 6, waarbij 1 = uitstekend en 6 = zeer slecht. Het streven is om voor elk duurzaam in bezit zijnde pand de gewogen conditiescore op elementniveau minimaal op niveau 3 (redelijk) te houden. Dit betekent dat er ingegrepen wordt wanneer bij een element conditie 4 (matig) wordt geconstateerd. Per pand kan er afhankelijk van het toekomstperspectief, locatie en representativiteit op bouwdeelniveau gedifferentieerd worden in het kwaliteitsniveau van onderhoud.

Het eigenaarbeheer van de Biesieklettes en de 'Haagse Hopjes' is in 2015 aan de CVDH overgedragen. In 2015 zijn de inspecties en opnames van de staat van onderhoud uitgevoerd. Op basis van deze informatie zijn de onderhoudscomponent in de huur en de benodigde onderhoudsvoorzieningen voor de Biesieklettes en de 'Haagse Hopjes' bepaald. Onderhoud wordt op verzoek op regiebasis uitgevoerd.

Cultuuraccommodaties

In het kader van het eigenaaronderhoud aan de cultuuraccommodaties zijn in 2015, naast vele kleinere werkzaamheden, ook meer ingrijpende onderhoudsactiviteiten verricht zoals:

- buitenschilderwerk gecombineerd met diverse onderhoudswerkzaamheden aan gevel, ramen of kozijnen op de locaties Stille Veerkade 19-21 (ateliers), Stadhouderslaan 41 (Haags Gemeentemuseum), Schelpkade 45 (Drang), Ferrandweg 4T (Laaktheater), Henriette Roland Holstweg 100 (Park Theater), Hobbemastraat 120 (Theater De Vaillant en ateliers), Abraham van

Beijerenstraat 2-4 (stichting AB4), Spui 191 (Filmhuis) en Lange Voorhout 74 (Paleis Lang Voorhout);

- het in 2015 heropende Openluchttheater (Parktheater) in het Zuiderpark is voorzien van een nieuw tentdoek;
- in diverse atelierversamelgebouwen is duurzame verlichting geïnstalleerd;
- het atelierversamelgebouw Prinsegracht 14a-16 is voorzien van nieuwe dakbedekking met een verbeterde isolatiewaarde;
- Artbank Heden (Doornstraat 1) kan gebruik maken van een volledig gereviseerde lift;
- de Koninklijke Schouwburg en het Fotomuseum/GEM zijn voorzien van vernieuwde regeltechniek ten behoeve van de klimaatinstallaties.

(Bedragen in € 1.000)

Cultuuraccommodaties	Begroot 2015	Uitkomst 2015	Saldo 2015
Dotatie onderhoudsbudget aan voorziening	2.651	3.128	477
Onttrekking voorziening kosten onderhoud	3.110	2.273	-837
Mutatie voorziening		855	

De dotatie aan de voorziening is hoger dan begroot door een bijdrage ten behoeve van onderhoud aan de Duinstraat en door een bijdrage voor uitgevoerde duurzaamheidsmaatregelen in enkele cultuurpanden. De afwijking t.o.v. de geplande uitgaven is - € 0,837 mln. Deze relatief hoge onderbesteding is te verklaren doordat bleek dat geplande werkzaamheden op basis van een technische beoordeling uitgesteld kunnen worden. Het betreft hier bijvoorbeeld werkzaamheden aan Theater Diligentia (voornamelijk schilderwerk), Ateliers Prinsegracht 14a-16 (schilderwerk), Quartair Toussaintkade 60 (schilderwerk) en Fotomuseum GEM (schilderwerk).

Sportaccommodaties

In het kader van het eigenaaronderhoud aan de sportaccommodaties zijn in 2015 conform de MOP naast vele kleine werkzaamheden de volgende meer ingrijpende onderhoudsactiviteiten verricht zoals:

- Sporthal Boswijk: casco schilder- en herstelwerkzaamheden;
- Sporthal Gaslaan: casco schilder- en herstelwerkzaamheden;
- Sporthal Lipa: casco schilder- en herstelwerkzaamheden;
- Sporthal Ockenburgh; casco schilder- en herstelwerkzaamheden;
- Sporthal Oranjeplein: casco schilder- en herstelwerkzaamheden;
- Sportcomplex de Houtzagerij: reviseren luchtbehandelingsinstallatie;
- Sportcomplex de Blinkerd: reviseren liftinstallatie;
- Zwembad Hofbad: diverse herstelwerkzaamheden aan constructieve elementen, vervangen van de vloerafwerking in entreehal, horeca en gangen;
- Zwembad Zuiderpark: RVS constructieve onderdelen vervangen, metselwerk constructief veiliggesteld nadat scheurvorming was geconstateerd.

(Bedragen in € 1.000)

Binnen- en buitensportaccommodaties	Begroot 2015	Uitkomst 2015	Saldo 2015
Dotatie onderhoudsbudget aan voorziening	1.823	1.896	73
Onttrekking voorziening kosten onderhoud	1.734	709	-1.025
Mutatie voorziening		1.187	

De afwijking t.o.v. de geplande uitgaven van de geactualiseerde begroting is - € 1,025 mln. Deze relatief hoge onderbesteding is als volgt te verklaren. Op basis van aanvullende inspecties, conditiemetingen en overleg met de gebruiker is besloten werkzaamheden uit te stellen naar 2016 of later. Dit geldt voor de volgende werkzaamheden:

- Sporthal Gaslaan: vervangen gevelbekleding;
- Sporthal Hoge Veld: vervangen van de luchtbehandelingsinstallatie;
- Sporthal Lindoduin: onderhoud wordt tot het minimum beperkt en groot onderhoud wordt uitgesteld vanwege onduidelijkheid over de toekomst van dit pand;
- Sporthal Loosduinen: vervangen van de luchtbehandelingsinstallatie;

- Sporthal Oranjeplein: vervangen dakbedekking;
- Sporthal Transvaal: schilderwerk en vervangen gevelbekleding;
- Sporthal Zuidhage: vervangen van de luchtbehandelingsinstallatie;
- Sporthal 't Zandje: vervangen van de dakbedekking en gevelbekleding;
- Sportzaal Zuidwoldestraat 40: schilderwerk en plaatsen HR + + isolatieglas;
- Sportcomplex Overbosch: vervangen van de luchtbehandelingsinstallatie;
- Zwembad De Escamphof: schilderwerk en vervangen warmte-installatie;
- Zwembad Waterthor: schilderwerk en vervangen luchtbehandelingsinstallatie en liftmachinekamer;
- Zwembad Zuiderpark: schilderwerk;
- Kyocera (ADO) stadion: schilderwerkzaamheden, vervangen dakbedekking (uitgesteld tot 2022), luchtbehandelingsinstallatie (uitgesteld tot 2024).

De MOP's worden op deze punten bijgewerkt.

Onderwijs wissellocaties

Het beheer van de onderwijsgebouwen is met uitzondering van de wissellocaties de verantwoordelijkheid van de schoolbesturen voor primair, speciaal en voortgezet onderwijs. De gemeente Den Haag voert alleen het technisch beheer over de wissellocaties. Voor het eigenaaronderhoud is per wissellocatie een Meerjaren Onderhoudsplan (MOP) opgesteld, dat in een cyclus van drie jaar wordt geactualiseerd. Bekostiging van de werkzaamheden komt ten laste van het jaarlijkse Programma Onderwijshuisvesting. In 2015 zijn aan de wissellocaties naast kleine werkzaamheden de volgende meer ingrijpende onderhoudsactiviteiten verricht:

- Stokroosstraat 185: schilderwerk;
- Haardstede 1-5: schilderwerk.

(Bedragen in € 1.000)

Wissellocaties onderwijs	Begroot 2015	Uitkomst 2015	Saldo 2015
Dotatie onderhoudsbudget aan voorziening	326	863	537
Onttrekking voorziening kosten onderhoud	253	551	298
Mutatie Voorziening		312	

De werkelijke dotatie aan de onderhoudsvoorziening is € 0,537 mln. hoger door een extra bijdrage van OCW gedurende het verslagjaar. De afwijking t.o.v. de geplande uitgaven voor onderhoud van de geactualiseerde begroting € 0,298 miljoen. Deze signalering is voornamelijk administratief. Door de aard van de inzet, het gebruik van wissellocaties en het grote verloop van gebruikers worden de panden niet voor de lange termijn onderhouden. Wanneer een wissellocatie tijdelijk in gebruik wordt genomen, wordt eerst onderzocht welke onderhoudswerkzaamheden daarvoor noodzakelijk zijn. De opgestelde MOP geldt als richtlijn voor het jaarlijks reserveren van budgetten bij Onderwijshuisvesting. Gezien het vorenstaande is er geen aansluiting tussen in de MOP gereserveerde bedragen en de in overleg met Onderwijshuisvesting uit te voeren werkzaamheden.

Kinderopvang

In 2015 zijn de accommodaties voor kinderopvang omgelabeld naar het programma Onderwijs. Deze worden kostendekkend (commercieel) verhuurd. Dit houdt in dat het (eigenaar)onderhoud uit de huuropbrengsten wordt bekostigd. De geplande onderhouds- en vervangingswerkzaamheden zullen conform de MOP worden uitgevoerd.

In 2015 zijn conform de MOP naast vele kleine werkzaamheden de volgende meer ingrijpende onderhoudsactiviteiten in samenwerking met de huurder verricht:

- Theresiastraat 310: vervanging kozijnen entree en vervangen cv-installatie (oude ketel vervangen door HR-ketel);
- Escamplaan 53: schilderwerk;
- Escamplaan 282: plaatsing HR + + isolatieglas;
- Heliotrooplaan 9: geveldelen en isolatie vervangen;

- Van Ostadestraat 225: schilderwerk en plaatsing HR + + isolatieglas;
- Mient 275: vervangen cv-installatie (oude ketel vervangen door HR-ketel).
- schilderwerk: Cornelia van Zantenstraat 234, Diamanhorst 8, Escamplaan 282, Heliotrooplaan 9, Houtzagerssingel 139, Ivoorhorst 403, Jaap Edenweg 9, De Gheijnstraat 95, Koningin Emmakade 119, Mient 275, Slachthuisstraat 47, Treslonglaan 99 en Wolweversgaarde 178.

(Bedragen in € 1.000)

Kinderopvang onderwijs	Begroot 2015	Uitkomst 2015	Saldo 2015
Dotatie onderhoudsbudget aan voorziening	1.079	1.110	31
Onttrekking voorziening kosten onderhoud	956	1.048	92
Mutatie voorziening		62	

De afwijking t.o.v. de geplande uitgaven voor onderhoud van de geactualiseerde begroting is € 0,092 miljoen. Deze geringe overbesteding kan worden opgevangen binnen de voorziening.

Zorg- en Welzijnsaccommodaties

De welzijnsaccommodaties (multifunctionele centra, jongerenaccommodaties, buurthuizen etc.) en zorgaccommodaties worden door de CVDH kostendekkend (maatschappelijk normtarief) verhuurd aan welzijns- en zorginstellingen. Dit houdt onder meer in dat het (eigenaar)onderhoud uit de huuropbrengsten wordt bekostigd. In 2015 zijn conform de MOP naast vele kleine werkzaamheden de volgende meer ingrijpende onderhoudsactiviteiten in samenwerking met de huurder verricht:

- Westeinde 425 en Van Mierisstraat 226: plaatsen HR + + isolatieglas;
- Jan van Riebeekplein 90; gevelisolatie vervangen;
- Loosduinsekade 81, Ametisthorst 9J, Ter Heijdestraat 34 en Tesselsestraat 71: vervangen cv-ketels door energiezuinige HR-ketels;
- Toussaintkade 43, Badhuisstraat 177 en de Elandstraat 88: renovatie personenliften;
- Westeinde 425 en Kockstraat 175: vervangen besturingen van de personenliften; schilderwerk: Aagje Dekenlaan 51, Cromvlietplein 117, Delftselaan 12, Goudsmitsgaarde 1, Harstenhoekstraat 29b, Hondiusstraat 45, Jan van Riebeekplein 90, Jacob Pronkstraat 2-6, Laakweg 235, Laan van Meerdervoort 98, Loosduinsekade 10, Loosduinsekade 81, Melis Stokelaan 2496W, Peilstraat 67, Pletterijstraat 19, Ter Heijdestraat 34 en Oeverwallaan 132.

(Bedragen in € 1.000)

Zorg- en Welzijnsaccommodaties	Begroot 2015	Uitkomst 2015	Saldo 2015
Dotatie onderhoudsbudget aan voorziening	2.142	2.201	59
Onttrekking voorziening kosten onderhoud	2.149	1.567	-582
Mutatie voorziening		634	

De afwijking t.o.v. de geplande uitgaven voor onderhoud van de geactualiseerde begroting is - € 582 mln. Deze onderbesteding wordt grotendeels veroorzaakt door de volgende zaken. In de jaarschijf stond het vervangen van diverse liften, maar bij nadere inspectie bleek dat met een renovatie volstaan kon worden, wat een forse besparing heeft opgeleverd. De geplande werkzaamheden aan het Cromvlietplein 117 en Veldzicht 20 zijn doorgeschoven naar 2016. De kozijnen van de Laakweg 235 zijn gerenoveerd i.p.v. vervangen. Voor de panden Obrechtstraat 302 en de Gaslaan 175 zijn de geplande werkzaamheden aangehouden i.v.m. voorgenomen verkoop. De vervanging van de cv-ketels in het pand Escamplaan 53 stond verkeerd in de MOP, welke daarop wordt bijgewerkt.

Ontwikkelingvastgoed

De gemeente heeft in het verleden vastgoed aangekocht met het doel stedelijke vernieuwing mogelijk te maken. Objecten zijn verworven als onderdeel van een planontwikkeling of als gevolg van een actieve grondpolitiek in bepaalde gebieden. Naast herontwikkeling investeert de gemeente ook in vastgoed om bepaalde beleidsdoelstellingen te verwezenlijken, zoals het huisvesten van doelgroepen en het verbeteren van de vitaliteit van bepaalde gebieden. Vastgoed in grondexploitaties valt buiten de scope van de MOP omdat dit objecten zijn die slechts tijdelijk in eigendom zijn en er reeds over gerapporteerd wordt in de paragraaf Grondbeleid van het Halfjaarbericht en de Programmarekening.

Om te voorkomen dat het voorzieningenniveau op termijn wordt aangetast, is er voor objecten met een verwachte beheertermijn van vijf jaar of langer vanaf 2009 een Meerjaren Onderhoudsplan (MOP) opgesteld. Voor een groep panden waarvoor geen MOP was, maar die wel een exploitatieperspectief hebben van langer dan vijf jaar is in 2014 een MOP opgesteld. Voor objecten die een kortere beheertermijn kennen, zullen alleen noodzakelijke onderhoud- en herstelwerkzaamheden worden uitgevoerd, waarbij de onderhoudskosten zullen worden afgewogen tegen de huurinkomsten en exploitatieduur.

Conform de opgestelde MOP's worden de geplande onderhouds- en vervangingswerkzaamheden uitgevoerd. Hierbij wordt rekening gehouden met eventuele wijzigingen in de huurinkomsten en exploitatietermijnen. De doelstelling is om deze vastgoedportefeuille conform de NEN2767 op onderhouds- en kwaliteitsniveau 3 te brengen, voor zover dit nog niet het geval is. Hiervan kan worden afgeweken indien een pand op korte termijn zal worden ingezet voor (her)ontwikkeling.

Als eigenaaronderhoud aan het ontwikkelingsvastgoed zijn in 2015, naast vele kleinere werkzaamheden, ook meer ingrijpende onderhoudsactiviteiten verricht.

Het achterstallig- en planmatig onderhoud van onder meer onderstaande panden is opgepakt:

- Telexstraat 3-5: gevelrenovatie en vervanging dakbedekking met isolatie, vervanging atmosferische ketels;
- Genemuidenstraat 208-210: interne verbouwing leegstaande aanbouw naar wijkrestaurant voor Florence;
- Wegastraat 26 t/m 32: diverse onderhoudswerkzaamheden aan gevels en daken;
- Mercuriusweg 1: reinigen en conserveren van alle aluminium kozijnen en lamellenconstructiedelen;
- Lulofsstraat 55: interne verbouwing van unit 8, waaronder het splitsen in drie grote brandwerende ruimten;
- Prinses Mariannelaan 216: mutatieonderhoud aangekochte woning i.v.m. Rotterdamsebaan;
- Binckhorstlaan 271: doorslaande gevels impregneren, onderhoud aan diverse gevelonderdelen;
- St. Barbaraweg 4: groot onderhoud parkeerdek en diverse onderhouds- en herstelwerkzaamheden aan gevels;
- Castorstraat 4, Wegastraat 16 e.o.: het splitsen van de gebouwinstallaties en aanbrengen van tussenmeters;
- Saturnusstraat 60: updaten en deelvervanging van een verouderd parkeersysteem bij de Caballerofabriek;
- Saturnusstraat 39 t/m 85: vervangen van de hal- en terrasdaken, herstellen van de woningdaken, grootschilderwerk en herstellen van de buitengevels; schilderwerk, gevelherstelwerk en/of gevelreiniging: Stuwstraat 277-281, Spaarnedwardsstraat 10-12, Saturnusstraat 95, Binckhorstlaan 255-259, Wegastraat 15, Uitenhagenstraat 96, Mercuriusweg 16 t/m 20, Junostraat 24, Erasmusweg 2, De Constant Rebecquestraat 10, Jupiterkade 1, Weteringkade 115 t/m 143, Grote Beerstraat 26, Vaillantplein 17 en 56, Leegwaterstraat 15, De Gaarde 3.

Voor het ontwikkelingsvastgoed bestaat er geen onderhoudsvoorziening, omdat de lasten jaarlijks worden verrekend met diverse reserves. Voor 2015 was een bedrag van circa € 1,500 mln. begroot voor groot en klein onderhoud. Er is een bedrag van circa € 1,600 mln. gerealiseerd.

Voor de busremise Telexstraat 3-5 (welke wordt verhuurd aan de Metropoolregio Rotterdam-Den Haag) is in 2015 een voorziening geopend. De bedragen die door de huurder worden betaald, worden aan deze voorziening gedoteerd en de gemaakte onderhoudskosten worden met de voorziening verrekend. Aangezien de busremise geen ontwikkelingsvastgoed is, maar een langjarig verhuurd pand is dit object en de bijbehorende voorziening met ingang van 2016 omgehangen naar Programma 13 Verkeer en Milieu.

Woonwagens

Het uitvoeren van planmatig onderhoud aan de opstallen (voornamelijk bergingen) behorende bij de standplaatsen voor woonwagens. Voor deze opstallen is een onderhoudsplan opgesteld dat in een cyclus van drie jaar wordt geactualiseerd. In het kader van het eigenaaronderhoud aan de tot de standplaats behorende opstallen zijn in 2015, naast vele kleinere werkzaamheden, ook meer ingrijpende onderhoudsactiviteiten verricht zoals schilderwerk van de vaste bergingen op de locaties Jan Hanlostraat, Henricuskade en Tom Mandersstraat.

Jaarlijks wordt een onderhoudsbijdrage betaald aan de woonwagenbeheerder (Nijbod). De door Nijbod niet bestede middelen werden (door Nijbod) gedoteerd aan een bij Nijbod ondergebrachte onderhoudsvoorziening. Omdat deze voorziening te veel op liep heeft in 2014 een afrekening plaatsgevonden met Nijbod van € 0,163 mln. Hiervoor is bij de CVDH een onderhoudsvoorziening geopend. Ook in 2015 is een bedrag van € 0,020 mln. van de woonwagenbeheerder ontvangen en aan de voorziening gedoteerd.

Intern en bijzonder vastgoed

Het IDC heeft diverse panden overgedragen aan de CVDH met zeer uiteenlopende functies. Het betreft kantoorruimten, atelierruimtes, woningen, bibliotheken, maar ook bijzondere objecten (zonder huurder) zoals kerktorens en monumentale tuinmuren. In het kader van het eigenaaronderhoud aan de panden zijn in 2015, naast vele kleinere werkzaamheden, ook meer ingrijpende onderhoudsactiviteiten verricht zoals:

- Clingendael 3, 4 en 7: schilderwerk en casco herstel;
- Korte Lombardstraat 9-11: vernieuwing pannenkop;
- Keizerstraat 8: vervangen van de schakelinrichting;
- Riviervismarkt 2: vervangen carillon en stalen ophangconstructie in de toren van de Sint Jacobskerk.

(Bedragen in € 1.000)

Intern Diensten Centrum	Begroot 2015	Uitkomst 2015	Saldo 2015
Dotatie onderhoudsbudget aan voorziening	60	84	24
Onttrekking voorziening kosten onderhoud	676	506	-170
Mutatie voorziening		-422	

De afwijking t.o.v. de geplande uitgaven van de geactualiseerde begroting is - € 0,170 mln. De onderbesteding wordt als volgt verklaard:

- de schilderwerkzaamheden Clingendael 8 t/m 11, Clingendael 13, Margareta van Hennebergweg 2 en 4, Trekweg 102 en Van Alkemadeaan 93 en 95 zijn op basis van aangetroffen conditie uitgesteld naar 2016.
- de werkzaamheden voor het vervangen van de dakbedekking van Hobbemaplein 30-31 is met het oog op onderzoek naar verduurzamingsmogelijkheden in overleg verplaatst naar 2016.

Panden voor de sociale werkvoorziening

De Haeghe Groep heeft panden in gebruik ten behoeve van het aanbieden van sociale werkvoorzieningen en voor de eigen organisatie. In 2015 zijn conform de MOP naast vele kleine werkzaamheden de volgende meer ingrijpende onderhoudsactiviteiten verricht:

- Goetlijfstraat 15: schilderwerk gevels en kozijnen;
- Kerketuinenweg 24: reinigen en behandelen aluminium kozijnen en gevels met beschermende coating met graffiti-werende eigenschappen;
- Monsterseweg 21B, Vreeswijkstraat 64, Zilverstraat 53 en 95: schilderwerk.

(Bedragen in € 1.000)

Haeghe Groep	Begroot 2015	Uitkomst 2015	Saldo 2015
Dotatie onderhoudsbudget aan voorziening	80	80	0
Onttrekking voorziening kosten onderhoud	410	174	-236
Mutatie voorziening		-94	

De afwijking t.o.v. de geplande uitgaven voor onderhoud van de geactualiseerde begroting is - € 0,236 mln. De relatief hoge onderbesteding is te verklaren doordat in 2015 opdracht is verleend voor het conserveren van de buitengevels van de Kerktuinenweg voor een bedrag van € 0,255 mln. De werkzaamheden zijn in 2015 voor 60% gereed en gefactureerd. Verder was de bedoeling dat de Haeghe Groep in 2016/2017 over zou gaan op aardwarmte. Gezien de status van het project aardwarmte blijven de gereserveerde bedragen voor het vervangen van technische installaties zoals cv-ketels, circulatiepompen en regelingen in de planning staan.

Openbare panden

Het doel is het in stand houden van de duurzame kapitaalgoederen en het waarborgen van de gewenste functionaliteit door middel van een goede staat van onderhoud. Het betreft panden zoals stadsboerderijen, groenposten, algemene begraafplaatsen, marktgebouwen, stallingsgarages, buitencentrum Wilhelminaoord en panden t.b.v. afvalverwerking, bijzonder vastgoed (zoals de wachttoren aan het Zwarte Pad) en objecten die aan externen worden verhuurd (bijvoorbeeld kiosken). In het kader van het eigenaaronderhoud zijn in 2015, naast vele kleinere werkzaamheden, ook meer ingrijpende onderhoudsactiviteiten verricht.

- Buitencentrum Wilhelminaoord: het hoofdverblijf en bijgebouw zijn geschilderd;
- Kerkhoflaan 12: het monumentale schijndodenhuis is grootschalig gerenoveerd, waaronder het vervangen van het gevelstucwerk, reparatie van het metselwerk, buitenschilderwerk en vervanging van de luchtbehandelingsinstallaties;
- Marie Heinenweg 2: verduurzaming door het combineren van planmatig onderhoud met het plaatsen van HR++ isolatieglas;
- Aan diverse stadboerderijen, waaronder Anna Polakweg 7 en Puccinistraat 215 zijn schilderwerkzaamheden uitgevoerd.

(Bedragen in € 1.000)

Dienst Stadsbeheer	Begroot 2015	Uitkomst 2015	Saldo 2015
Dotatie onderhoudsbudget aan voorziening	1.036	1.033	- 3
Onttrekking voorziening kosten onderhoud	936	895	-41
Mutatie voorziening		138	

De afwijking t.o.v. de geplande uitgaven voor onderhoud van de geactualiseerde begroting is € 0,041 mln. Deze relatief geringe onderbesteding is veroorzaakt doordat zich nieuwe ontwikkelingen hebben voorgedaan omtrent een aantal panden. Zo wordt het onderhoud aan de kiosken op de boulevard tot een minimum beperkt i.v.m. een mogelijk renovatie van dit deel van de boulevard op korte of middellange termijn. Het pand Visserhavenstraat 2-4 wordt minimaal onderhouden met het oog op herontwikkeling van deze locatie.

Straten, wegen en pleinen

Onderhoud van de wegen is noodzakelijk om de functionaliteit en de veiligheid van de wegen te garanderen. In de actualisatie van Beheren op Niveau 2014 (RIS 265099) is aangegeven dat het huidige onderhoudsbudget onvoldoende is om het gehele wegareaal te kunnen onderhouden. Daarom wordt er aan de uitvoering van onderhoud nadere prioriteiten gesteld. Deze prioriteiten zijn gebaseerd op de Haagse Nota Mobiliteit 2010-2020 en de Kadernota Openbare Ruimte 2012 (RIS 249315).

Elementen uit het Mobiliteitsplan zijn onder andere het concentreren van doorgaand verkeer op hoofdroutes, het bevorderen van het fietsverkeer en het aantrekkelijker maken van lopen in de stad. Hiermee worden, nog meer dan voorheen, de prioriteiten in het wegonderhoud gelegd op de belangrijkste delen van de weginfrastructuur. In de Kadernota wordt de nadruk vooral gelegd op afstemming van de werkzaamheden in de openbare ruimte. Bij de planning van het onderhoud krijgen wegonderhoudsprojecten, die gecombineerd kunnen worden uitgevoerd (werk met werk) daarom zoveel als mogelijk voorrang. Deze werkwijze is goedkoper en zorgt voor minder overlast voor onze inwoners.

In het Meerjarenprogramma Wegonderhoud 2014-2018 (RIS 265100) is dit uitgewerkt door een hoge prioriteit te geven aan het gemeentelijke hoofdwegenstelsel en het onderhoud van de fietspaden. Ook zijn de drukbelopen voetpaden meegenomen bij het opstellen van de meerjarenplanning voor het onderhoud. Het resterende budget wordt ingezet op het onderhoud van de wijkontsluitingswegen en verblijfswegen met elementenverharding, zoals woonstraten en winkelgebieden.

De Stadsenquête 2015 laat zien dat burgers het onderhoud van de straten en wegen waarderen met een rapportcijfer 7,1. Dit geldt ook voor het onderhoud aan de fietspaden. In vergelijking met voorgaande jaren is de waardering voor het onderhoud aan de wegen en fietspaden op hetzelfde niveau gebleven.

De kwaliteit van de wegen wordt iedere twee jaar geïnspecteerd. Hieronder zijn de resultaten van de afgelopen jaren opgenomen. In 2016 wordt de eerstvolgende weginspectie gehouden.

Kwaliteitsniveau o.b.v. weginspectie	2006	2008	2010	2012	2014
Voldoende	68%	73%	69%	72%	66%
Matig	7%	6%	6%	6%	5%
Onvoldoende	25%	21%	25%	22%	29%

Ten slotte is voor de periode 2013-2017 in totaal € 15 mln. extra beschikbaar gesteld om met werk met werk projecten op efficiënte wijze de openbare ruimte te verbeteren en op het gewenste kwaliteitsniveau te brengen.

(Bedragen in € 1.000)

Straten, wegen en pleinen	Begroot 2015	Uitkomst 2015	Saldo 2015
Kosten onderhoud	€ 19.514	€ 19.272	€ 242

Groenbeheer

Het Haagse groen kent vier hoofd categorieën: Wijk en buurtgroen, Straatbomen, Ecologische verbindingzones en Grote groengebieden. Het beleid hiervoor is in diverse nota's vastgelegd zoals 'Groen kleurt de Stad' 2005-2015 (RIS 123360), 'Ecologische Verbindingszones in Den Haag 2008-2018'(RIS 159450) en 'Haagse Bomen: kiezen voor kwaliteit en diversiteit 2008-2017' (RIS 158380). Het Meerjarenprogramma groen (RIS 280307) en de Tussenbalans 2014 Nota Ecologische Verbindingszones 2008-2018 (RIS 280306) zijn in 2015 aan de Gemeenteraad aangeboden. Doel van deze nota's is te zorgen voor een Groenstructuur van de 21^e eeuw met een eigentijdse programmering en vormgeving. Opgave is hierbij het combineren van vaste waarden en nieuwe wensen/mogelijkheden in een herkenbare Haagse stijl.

In 2015 zijn er 1.337 bomen herplant om de uitgevallen bomen als gevolg van ouderdom, ziekte en storm te vervangen. Hierdoor is de bomenstand nagenoeg op peil gebleven. Dit ondanks het feit dat er door de zomerstorm 250 extra bomen zijn uitgevallen. Het aantal openstaande standplaatsen bedroeg op 31 december 2015, 928 stuks.

In 2015 is bijna 50.000 m² wijk- en buurtgroen gerenoveerd. Voorbeelden zijn de Meppelweg, Parelmoerhorst, Smaragdhorst, Surinamestraat en Van Beverenplein. Het ging om plantsoenen met veel slijtage (door o.a. gebruiksdruk) en om sociaal onveilige groenstroken. Bij de renovatie wordt aangehaakt bij andere initiatieven om werk-met-werk te maken en wordt ingezet om de beheerlasten te verlagen.

In het monumentale landgoed Ockenburgh zijn paden, gazons en groen hersteld in combinatie met de aanleg van nieuwe voorzieningen, waaronder een parkeerplaats en een hondenuitlaatplaats die ook bruikbaar is als ijsbaan. Ook hier is werk-met-werk gemaakt door middelen vanuit de versnellingsimpuls te koppelen aan het groenbudget. Daarnaast zijn in het Westduinpark de voet- en fietspaden tussen Kijkduin en Scheveningen hersteld en hebben ruiters meer ruimte gekregen. Ook is het deelgebied De Plak van het Westduinpark toegevoegd aan het begrazingsgebied van de Schotse Hooglanders.

De uitkomsten van het Stadspanel 2015 laten zien dat de waardering van de bewoners van de stad voor het onderhoud van vooral het wijk- en buurtgroen (7,3) ruim voldoende is en de keuzes goed werken.

(Bedragen in € 1.000)

Groen	Begroot 2015	Uitkomst 2015	Saldo 2015
Kosten onderhoud	€ 20.186	€ 19.971	€ 215

Bruggen, viaducten en tunnels

Het beheer en de instandhouding van viaducten, tunnels en bruggen gebeurt sinds 2012 vanuit twee verschillende budgetten. Met de reguliere budgetten wordt op jaarbasis gezorgd voor het beheer en onderhoud van de infrastructuur die voor een drukke stad als Den Haag van wezenlijk belang is. De noodzakelijke vervangingen van de bestaande infrastructuur zijn apart opgenomen in het Meerjarenprogramma Kunstwerken. Hierin wordt inzichtelijk gemaakt welke grote investeringen de komende jaren nodig zijn om bruggen en walkanten in de stad te vervangen.

Voor de periode 2015-2017 is een nieuw Meerjarenprogramma Kunstwerken vastgesteld (RIS 280591). Het jaarlijkse onderhoudsbudget wordt in deze periode aanmerkelijk uitgebreid (€ 7,5 mln.) om de noodzakelijke vervangingen en versterkingen te kunnen aanpakken. Naast een aantal vervangingen van kademuuren, wordt ook de vervanging en versterking van een tweetal bruggen voorzien. Met de vervanging van de kademuur Haringkade nabij Madurodam en het versterken van de Wagenbrug zijn al twee projecten afgerond.

(Bedragen in € 1.000)

Bruggen, viaducten en tunnels	Begroot 2015	Uitkomst 2015	Saldo 2015
Kosten onderhoud	€ 6.884	€ 5.439	€ 1.445

Water

De gemeente verzorgt het beheer en onderhoud van het Haagse water en van de oevers, onder andere door te baggeren en schoon te houden en streeft naar het realiseren van een duurzaam, schoon en gezond watersysteem, dat bijdraagt aan een aantrekkelijke en veilige (leef)omgeving. In de Wateragenda (RIS 250208) van de gemeente Den Haag en het Hoogheemraadschap van Delfland staat beschreven op welke wijze de gemeente de komende jaren wil omgaan met water in de stad. Samen met het Hoogheemraadschap worden maatregelen getroffen om de waterkwaliteit in voormalige probleemgebieden in Mariahoeve en Loosduinen verder te verbeteren.

In 2015 is de opstapplaats Hilton/Panorama Mesdag en Koekamp ingericht, konden boten weer onder de dr. Kuyperbrug doorvaren richting Scheveningen, is bebording aangebracht voor het Sloepennetwerk Haaglanden en zijn remmingwerken vernieuwd bij de Herenbrug, de Mauritsbrug en de Dr. Kuyperbrug. Tenslotte zijn in 2015 nieuwe acties aan het actieprogramma Binnenwater toegevoegd (RIS 289286).

(Bedragen in € 1.000)

Water	Begroot 2015	Uitkomst 2015	Saldo 2015
Kosten onderhoud Zeehavens	€ 1.004	€ 1.340	-/- € 336
Kosten onderhoud Binnenhavens	€ 78	€ 62	€ 16
Kosten onderhoud Grachten en Vaarten	€ 5.021	€ 4.704	€ 317
Kosten onderhoud Waterkering	€ 359	€ 214	€ 145
Totaal	€ 6.462	€ 6.319	€ 143

Riolering

Het Gemeentelijk Rioleringsplan (GRP) 2011-2015 is succesvol afgerond. Er is in de planperiode 80 km. riolering vervangen en 25 hectare verhard oppervlak afgekoppeld. In 2015 is 9,4 km riolering vervangen. De kosten hiervan bedroegen € 9,98 mln. Begin 2016 tenslotte is het GRP voor de periode 2016-2020 vastgesteld (RIS 289287).

(Bedragen in € 1.000)

Water	Begroot 2015	Uitkomst 2015	Saldo 2015
Kosten onderhoud	€ 14.947	€ 16.181	-/- € 1.234

Dit nadelig resultaat op het onderhoud is verrekend met de voorziening Riolering.

6.6 Financiering

Algemeen

Deze paragraaf beschrijft het treasurybeheer van de gemeente Den Haag. Het treasurybeheer is gericht op het minimaliseren van de gemeentelijke rentelasten op korte en lange termijn en op de beheersing van rente- en financieringsrisico's.

Relevante gebeurtenissen in 2015

Langlopende leningen

Voor een deel van zijn uitgaven trekt de gemeente langlopende leningen aan. In juli 2015 is een 20-jarige lening van € 200 mln. opgenomen tegen 1,48% voor de financiering van investeringen over 2014 en de (her)financiering van leningen (RIS-279463).

Medio 2015 – tijdens de begrotingsvoorbereiding – werd voor 2016 een stijging van de lange rente verwacht. Daarom zijn in juli 2015 (RIS-283899) voor de eigen behoefte ook twee langlopende leningen voor de toekomst afgesloten (zogeheten forwards): € 130 mln. tegen 1,695% per oktober 2016 en € 115 mln. tegen 1,88% per oktober 2017.

(Her)financiering HTM

De gemeente verstrekt sinds 10 jaar langlopende leningen aan de HTM. Eind 2014 had de gemeente aan de HTM € 332 mln. uitgeleend voor investeringen in randstadrail- en lightrailvoertuigen. Deze leningen liepen/lopen op verschillende data in 2015 en 2016 contractueel af. Daarnaast staat de gemeente ook garant voor circa € 150 mln. aan leningen die HTM zelf heeft afgesloten bij banken voor de infrastructuur. Ook deze leningen lopen op verschillende data contractueel af, de laatste in 2021.

Volgens het Uitvoeringsbesluit Treasurybeheer (RIS 279476) is de gemeente zeer terughoudend bij het verstrekken van leningen en garanties (financieringssteun) aan derden. Optreden als bankier is geen primaire taak van de gemeente. De gemeente treedt alleen op als “lender of last resort”, dat wil zeggen de financier als er geen alternatieven meer zijn. Een derde moet daarbij kunnen aantonen dat zelfstandig, dat wil zeggen zonder tussenkomst van de gemeente, geen financiering kan worden verkregen.

De HTM heeft in 2015 geprobeerd zelf bij banken nieuwe leningen af te sluiten voor de aflossing van de leningen aan de gemeente en voor nieuwe investeringen in voertuigen en infrastructuur. Dit is niet gelukt en is wederom een beroep gedaan op de gemeente (“Lender of last resort”). De totale financieringsbehoefte van de HTM komt uit op circa € 600 mln., waarvan circa € 400 mln. leningen en circa € 200 mln. aan garanties. Dit is als volgt gespecificeerd:

1. € 245,3 mln. in de periode van september 2015 tot 1 december 2016, inclusief de aanschaf van 20 nieuwe Avenio's (€ 66,5 mln.) in september 2015 en
2. € 154,8 mln. in december 2016 .
3. € 147 mln. aan garanties voor de herfinanciering van bestaande leningen bij banken (onder bestaande gemeentegarantie), waarvan € 38 mln. in de periode van september 2015 tot 1 december 2016 en € 109 mln. vanaf december 2016 tot en met december 2019 en
4. en (mogelijke) extra garanties voor de financieringsbehoefte van € 55 mln. in de periode 2015-2020 i.v.m. uitbreidingsinvesteringen door HTM in nieuwe remises vanwege de komst van de Avenio's.

De raad heeft in oktober 2015 (RIS-285567) besloten de financiering te verstrekken die HTM nodig heeft tot het einde van de lopende railconcessie (1 december 2016), te weten:

- a. het verstrekken van leningen door de gemeente aan HTM Railvoertuigen B.V. ter waarde van maximaal € 245,3 mln. vanaf de benodigde datum tot december 2016 en
- b. het verstrekken van garanties door de gemeente aan HTM Railinfra B.V. ter waarde van maximaal € 38 mln. vanaf de benodigde datum tot december 2016.

In overleg met de HTM heeft de gemeente in het vierde kwartaal € 245,3 mln. langlopend geleend en dat geld direct uitgeleend aan de HTM. Alle leningcontracten hebben een einddatum van 1 december 2016. Daarnaast heeft de gemeente twee garanties afgegeven voor bankleningen van HTM Railinfra met een einddatum van 1 december 2016 voor € 38,0 mln.

Tot slot heeft de raad besloten dat de gemeente onder een aantal voorwaarden ook onder de nieuwe concessie (vanaf 1 december 2016) als financier optreedt voor de toekomstige financieringsbehoefte van de HTM.

Negatieve korte rentes

In heel 2015 was de rente voor leningen van 1 tot 3 maanden negatief. In december 2015 daalden de rentes verder. Op 31 december 2015 was het tarief voor leningen van 1 maand circa minus 0,2% en voor leningen van 3 maanden circa minus 0,15%. Als gevolg van de negatieve rentes *ontvangt* de gemeente rente over de bedragen die het voor korte tijd van de banken leent. Daar staat tegenover dat de gemeente rente moet betalen voor de waarborgsom die de gemeente als zekerheid voor leningen (collateral) aan de bank moet storten.

Verwacht wordt dat de tarieven voor kortlopende leningen in 2016 op de huidige zeer lage niveaus blijven.

Externe ontwikkelingen

De Nederlandse economie groeide in 2015 met 2,0% (2014: 1%) door onder andere een gunstige internationale omgeving. De voor Nederland relevante wereldhandel viel echter in 2015 terug van 3,9% in 2014 naar 3,1% in 2015. De economie van de eurozone herstelde in 2015 verder. Door - vooral de binnenlandse bestedingen kwam de groei uit op 1,5% (2014: 0,9%).

Macro-economische cijfers Nederland (Jaargemiddelden in %)	2015	2014
Reële groei BBP*	2,00	1,00
Inflatie (%)*	0,30	0,30
(Refi)rente (ECB)%	0,05	0,05
3-maands rente	-0,10	0,10
10-jaars rente staat	0,80	0,70

* gegevens o.b.v. CPB kerngegevensstabel december 2015

Renteontwikkelingen geldmarkt (leningen met een looptijd korter dan of gelijk aan één jaar)

De driemaands euriborrente stond eind december 2015 op een historisch laag niveau van +/- 0,1%. Begin januari 2014 was dat nog 0,1%. De markt verwacht dat de euribor-tarieven in 2016 op de huidige, zeer lage niveaus blijven. Sinds september 2014 is de beleidsrente (refirente) als gevolg van dalende inflatievooruitzichten, slechts 0,05%.

Renteontwikkelingen kapitaalmarkt (leningen met een looptijd langer dan één jaar)

De kapitaalmarktrente daalde in 2015 tot het laagste niveau ooit. In april 2015 betaalde de Nederlandse overheid voor een obligatie met een looptijd van tien jaar nog geen 0,2%. In reactie op de lage inflatiecijfers en vooruitlopend op meer stimulering door de ECB steeg de lange rente tot circa 0,6% in november 2015. Op 31 december 2015 was de lange rente 0,8%. In 2016 kan de rente verder stijgen. De stijging van de lange rente wordt echter beperkt door de zeer lage korte rente.

Interne financiering

De gemeentelijke kostentoerekening gaat ervan uit dat voor alle geïnvesteerde bedragen dezelfde gemiddelde rente, de zogeheten omslagrente, moet worden betaald. Dit ongeacht het jaar waarin die investering is gedaan en de rente die voor de lening destijds moest worden betaald. Deze omslagrente wordt aan het begin van elk jaar vastgesteld. Voor 2015 is de omslagrente bepaald op 4% en is circa

€ 60 mln. aan rente in rekening gebracht. Over de langlopende leningen voor eigen behoefte heeft de gemeente in 2015 gemiddeld 3,17% betaald. Omdat de ontwikkeling van de rente in de komende jaren onzeker is, is de omslagrente voor 2016 ook op 4% vastgesteld.

Bespaarde rente

De gemeente bespaart rente door reserves en voorzieningen in te zetten als financieringsmiddel, in plaats van geld te lenen bij banken. De bespaarde rente in 2015 komt uit op € 14,654 mln. Conform de bestaande afspraken is de bespaarde rente toegevoegd aan de voorziening negatieve plannen en het budgettaire kader. In de programmarekening valt er geen bespaarde rente vrij.

1. Liquiditeitspositie

1a Gecontracteerde langlopende leningenportefeuille opgenomen- en uitgezette gelden en gegarandeerde geldleningen

Leningenportefeuille opgenomen gelden

Op 1 januari 2015 had de gemeente € 953,0 mln. langlopend geleend tegen een gemiddeld 3,62%.

Ultimo 2015 is deze positie gestegen tot € 1.092,4 mln. tegen gemiddeld 3,23%. De

leningenportefeuille van € 1.092,4 miljoen kan onderverdeeld worden in:

- € 603,7 mln. geleend voor eigen behoefte tegen een gemiddelde betaalde rente van 3,17%.
- € 488,7 mln. geleend en doorverstrekt aan derden tegen een gemiddelde betaalde rente van 3,33%.

In totaal is in 2015 € 244 mln. geleend tegen gemiddeld 1,23%. Dit bestaat grotendeels uit de in juli aangetrokken 20-jarige lening van € 200 mln. En voor de (her)financiering van de HTM zijn in het vierde kwartaal van 2015 drie langlopende leningen (tot 1 december 2016) gecontracteerd van in totaal € 44 mln. tegen gemiddeld 0,09%. In 2015 moest de gemeente € 104,6 mln. aflossen op leningen tegen gemiddeld 1,68%. In 2015 zijn geen langlopende leningen vervroegd afgelost.

Onderstaande tabel geeft een overzicht van het totale langlopend geleende bedrag, onderverdeeld in geleende bedragen voor eigen voorzieningen en geleende bedragen die zijn door verstrekt aan derden.

Bedragen x € 1 mln.

Ultimo	Totaal geleend	Gem. betaalde rente	Waarvan geleend voor eigen voorzieningen	Gem. betaalde rente	Waarvan geleend en doorverstrekt aan derden	Gem. betaalde rente
2012	872	3,83%	519	4,16%	353	3,49%
2013	762	3,84%	370	4,17%	392	3,51%
2014	953	3,62%	491	3,74%	462	3,51%
Nieuwe leningen	244	1,23%	200	1,48%	44	0,09%
Reguliere aflossingen	-105	1,68%	-87	3,09%	-18	2,80%
2015	1.092	3,23%	604	3,17%	488	3,33%

Leningenportefeuille uitgezette gelden

Op 1 januari 2015 had de gemeente € 528,4 mln. uitgeleend tegen gemiddeld 3,68%. Ultimo 2015 is dit gestegen tot € 548,4 mln. tegen gemiddeld 3,57%. Aan de HTM zijn in 2015 vier langlopende leningen (tot 1 december 2016) verstrekt van totaal € 48,0 mln. tegen een gemiddelde van 0,66%, waarvan € 44 mln. voor de (her)financiering van reeds verstrekte leningen (RIS 285567) en € 4 mln., zijnde de vierde (resterende) tranche van de leningsfaciliteit voor randstadrailvoertuigen (RIS 178691). Deze € 4 mln. is verstrekt uit de kortlopende liquiditeiten.

In januari 2015 is de lening aan Starterspanden C.V. van € 0,8 mln. met 1 jaar verlengd (RIS 279720) tegen 2,6%. In januari 2016 is deze lening verlengd voor 10 jaar (RIS 289681). Uit reguliere aflossingen

is € 28,8 mln. ontvangen tegen gemiddeld 4,35%. In 2015 zijn geen langlopende leningen voor derden geherstructureerd.

Omschrijving (bedragen x € 1 mln.)	Bedrag	Gem. rente
Stand per 1 januari 2015	528,4	3,68%
Nieuwe leningen	48,8	0,69%
Reguliere aflossingen	-28,8	4,35%
Stand per 31 december 2015	548,4	3,57%

Onderstaande tabel geeft het overzicht van de verstrekte leningen aan derden per instelling.

Omschrijving (x € 1.000, =)	Restant per 31/12/2015	Restant per 31/12/2014
Grondexploitatie Maatschappij Vroondaal C.V.	120.000	120.000
Starterspanden C.V.	829	829
HTM Personenvervoer N.V.	363.527	331.814
Stichting Rijnlands Lyceum	2.500	3.000
St. Jacobusstichting	9.180	9.620
Stichting pand Hoefkade	3.084	3.143
Personeelshypotheekportefeuille	49.230	59.953
TOTAAL	548.350	528.359

Gegarandeerde geldleningen

De afgelopen decennia heeft de gemeente aan diverse maatschappelijke sectoren borgstellingen verleend voor investeringen in hun materiële activa. Het gaat om investeringen met een publiek belang. De gemeente Den Haag loopt risico wegens het afgeven van garanties voor leningen die banken aan derden hebben verstrekt. Aan de HTM is in 2015 een nieuwe gegarandeerde geldlening verstrekt van € 38 mln. De overige gegarandeerde geldleningen zijn reeds bestaande garanties die aflopen.

Onderstaande tabel geeft het overzicht van de gegarandeerde geldleningen.

Omschrijving (x € 1.000, =)	Restant per 31/12/2015	Restant per 31/12/2014
Accommodaties sportverenigingen	143	175
Sociaal pedagogische zorg	65	71
Kinderopvang		48
Zieken- en verpleeghuizen	119	250
Geestelijke gezondheidszorg/bejaardenoorden	1.912	2.159
HTM Railvoertuigen B.V.	5.350	9.450
HTM Railinfra B.V.	170.449	164.649
Stichting Nationaal Restauratiefonds	1.995	2.884
Garantstelling grondexploitatie Vroondaal CV	20.000	20.000
Bedrijvenschap Harnaspolder	14.000	17.333
Achternvangovereenkomst met de Stichting Waarborgfonds Eigen Woningen*	pm	pm
Achternvangovereenkomst Waarborgfonds Sociale Woningbouw (WSW)	pm	pm
TOTAAL	214.033	217.019

* Het gaat om de garantstellingen aan rechtspersonen.

Met raadsvoorstel 411/2000 RIS 80570 "Financiering woningbouw door toegelaten instellingen" heeft de raad ingestemd met doorlopende achternvangovereenkomst met de Stichting Waarborgfonds Sociale Woningbouw voor alle in de gemeente werkzame of in de toekomst werkzame toegelaten instellingen tot het moment van wederopzegging. Het Waarborgfonds stelt zich onder voorwaarden (kredietwaardigheid instellingen) borg voor de nakomingsverplichtingen van leningen van de toegelaten instellingen (woningcorporaties). Hierdoor kunnen de instellingen goedkoper lenen.

Indien het risicovermogen van het waarborgfonds een niveau bereikt dat lager is dan het garantieniveau zoals omschreven in de gesloten overeenkomst met het Waarborgfonds, dient de gemeente renteloze leningen aan het Waarborgfonds te verstrekken, teneinde liquiditeitstekorten bij het Waarborgfonds te voorkomen.

Indien er aanspraak van het WSW op de gemeente op basis van bovengenoemde achternvang wordt gedaan zal dit alleen gebeuren indien er onvoldoende eigen vermogen van het WSW enerzijds of, doordat Centraal Fonds voor de volkshuisvesting voor sanering zorgt bij onvoldoende kredietwaardigheid van een corporatie en de

achtervangovereenkomsten met het Rijk en de gemeenten (50-50%) anderzijds, zal zijn. Het verlies dat achtervangers kunnen lijden, is beperkt tot de rentederving over leningen die ze bij een calamiteit aan het WSW moeten verstrekken.

1b Lange financieringspositie 2015 (langer dan één jaar)

De lange financieringsbehoefte in 2015 is in theorie het verschil tussen de vaste activa van de balans (materiele en financiële vaste activa) en het lang vermogen aan de passiefzijde van de balans. De uitkomst geeft aan of er een tekort of een overschot is op de langlopende financieringspositie. De financieringspositie ultimo 2015 is als volgt opgebouwd:

Saldo ultimo 2015 (x 1 mln.)	Jaarrekening 2015	Begroting 2015
<i>Vaste activa:</i>		
Verstrekte leningen aan diensten (investeringen)	1.531	1.505
Deelnemingen	93	93
Uitgezette middelen	711	658
Totaal	2.335	2.256
<i>Beschikbare middelen:</i>		
Reserves en voorzieningen*	1.046	1.039
Opgenomen leningen (zie paragraaf 1a)	1.092	848
Totaal	2.138	1.887
Tekort	-197	-369

*Zoals gebruikelijk is de stand van de reserves en voorzieningen van € 1.171 mln. gecorrigeerd voor een bedrag van € 125 mln. Dit betreft een geraamd bedrag van reserves en voorzieningen die niet op kasbasis aanwezig zijn.

In de begroting 2015 was de verwachting dat de gemeente op de langlopende financieringspositie een tekort zou hebben van € 369 mln. In werkelijkheid is dit € 197 mln. geworden. In juli 2015 is een 20-jarige langlopende lening voor de eigen behoefte aangetrokken van € 200 mln. In de stand van de begroting 2015 is deze lening niet meegenomen. Het tekort betekent dat de investeringen niet volledig met eigen middelen worden gefinancierd maar dat daarvoor geldmiddelen moeten worden aangetrokken. Hierin is voorzien door de aangetrokken forwards en wordt het uitgangspunt gevolgd dat langdurige kapitaalbehoefte wordt gefinancierd met langlopende leningen.

2 Beleggingen en overtollige middelen

2a Gecontracteerde beleggingen

Overzicht beleggingen (x € 1 mln.)	Restant per ultimo 2015
Fonds Uiver 2006	152
Belegging Meewind	10
Totaal	162

De boekwaarde van Fonds Uiver van circa € 152 mln. plus de opgelopen rente eind december 2015 van circa € 70 mln. komt uit op circa € 222 mln., terwijl de marktwaarde eind december 2015 circa € 265 mln. bedraagt. Dit houdt in dat bij eventuele verkoop op dit moment € 43 mln. boekwinst zal worden behaald. Daar staat tegenover dat de gemeente de jaarlijkse renteopbrengst van 4,35% niet meer zal ontvangen gedurende de komende 15 jaar van totaal € 70 mln. In 2015 zijn twee obligaties van het Fonds Uiver vervallen voor € 30,5 mln.

Op 22 januari 2016 is BNG vermogensbeheer overgenomen door verzekeringsmaatschappij ASR. De transactie zal naar verwachting in het tweede kwartaal van 2016 worden afgerond en is onder voorbehoud van goedkeuring van de toezichthouders. Voor de gemeente betekent de overname dat het beheer van Fonds Uiver overgaat naar ASR.

Meewind is een fonds dat particulieren, overheden en bedrijven de kans biedt via subfondsen te participeren in duurzame energieprojecten. Meewind wordt beheerd door Seawind Capital Partners B.V. De gemeente Den Haag heeft vanaf 2009 een participatie in subfonds Zeewind van € 9,7 mln. een

groot windmolenpark op het Belgische gedeelte van de Noordzee. In 2015 zijn de participaties in Meewind gesplitst, 80% van de participaties blijft in bestaande fonds (Zeewind bestaande parken), 20% van de participaties komt in een nieuw fonds (Zeewind nieuwe parken). De splitsing past binnen de prospectus van Meewind. De intrinsieke waarde van de twee fondsen is per 1 januari 2015 gelijk aan die van het ongesplitste oude fonds. De marktwaarde van Meewind bedroeg op 31 december 2015 € 13,7 mln.

Overzicht overige uitzettingen (x € 1 mln.)	Restant per ultimo 2015
Stimuleringsfonds Volkshuisvesting Nederlandse Gemeenten	0,2
Totaal	0,2

Om een impuls te geven aan de Haagse woningmarkt is de gemeente Den Haag voor één jaar, te weten 1 maart 2014 tot 1 maart 2015, startersleningen gaan verstrekken. Het Stimuleringsfonds Volkshuisvesting Nederlandse Gemeenten verstrekt namens de gemeente de leningen via een revolverend fonds, dat wil zeggen dat nieuwe leningen verstrekt kunnen worden uit de terugontvangen bedragen. In 2014 is € 0,4 mln. beschikbaar gesteld voor de verstrekkingen. Gedurende 2014 is de woningmarkt gaan groeien, stijgen de huizenprijzen weer en neemt het aantal verkopen toe. Daarom is besloten om de pilot startersleningen niet te verlengen. In 2015 is € 230.000, = terugontvangen van Svn, dat is het bedrag dat nog niet verstrekt was. Na afloop van de looptijd van de leningen wordt het uitstaande bedrag terugontvangen.

2b Korte liquiditeiten

Liquiditeitspositie 2015

Het gehele jaar 2015 had de gemeente een liquiditeitstekort, variërend van circa € 46 mln. tot circa € 387 mln. Het gemiddelde liquiditeitstekort was € 221 mln. Per 31 december 2015 was het liquiditeitstekort circa € 306 mln. Dit tekort is voornamelijk gefinancierd met negen kortlopende leningen van in totaal € 306 mln. tegen een gemiddeld rentepercentage van minus 0,05%. In de begroting 2015 is uitgegaan dat gemiddeld € 200 mln. aan tijdelijke liquiditeitstekorten kortlopend zou worden opgenomen tegen gemiddeld 0,05%. Bij punt 6 van deze paragraaf wordt het renteresultaat toegelicht.

Schatkistbankieren

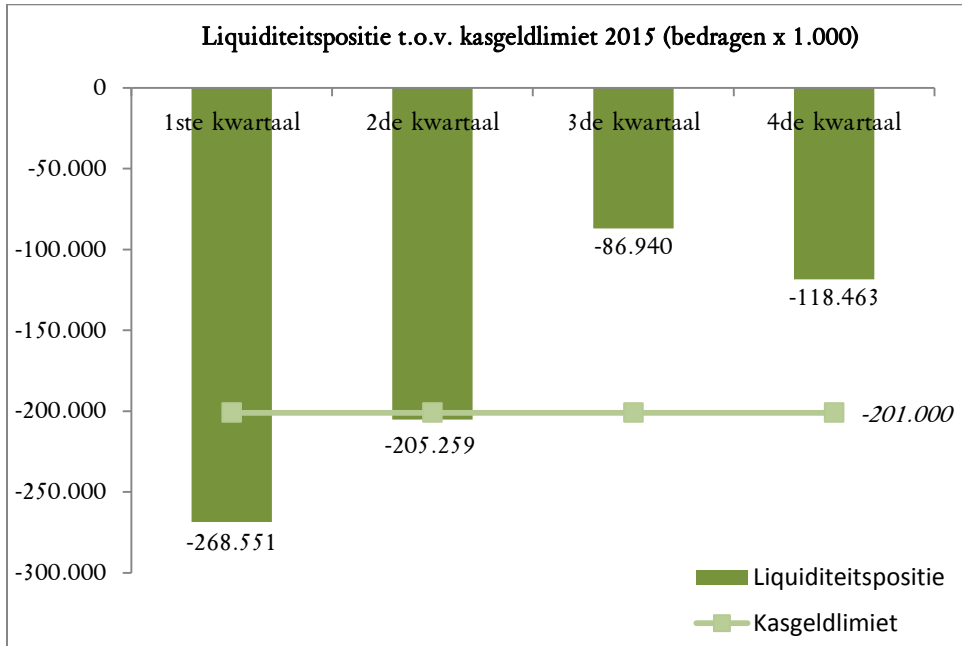
Vanaf de inwerkingtreding van de wet eind 2013 heeft de gemeente Den Haag geen tijdelijk overtollige middelen. Het totaal van alle gemeentelijke bankrekeningen bleef elke dag in 2015 negatief. Het verplichte schatkistbankieren heeft voor Den Haag er nog niet toe geleid dat geldmiddelen bij het Rijk worden geplaatst.

Renterisico financiering korte termijn

Het risico op kortlopende financiering (looptijd korter dan 1 jaar) wordt beperkt door de kasgeldlimiet (wet financiering decentrale overheden, Fido). De kasgeldlimiet geeft aan hoeveel de gemeente kortlopend mag lenen. De kasgeldlimiet is 8,5% van het begrotingstotaal en is voor 2015 € 201 mln. Een tijdelijke overschrijding van de kasgeldlimiet is toegestaan. In onderstaande grafiek is de netto vlottende schuld aangegeven in relatie tot de kasgeldlimiet.

Door de zeer lage korte rente in 2015 is het liquiditeitstekort in 2015, met inachtneming van de kasgeldlimiet, zoveel mogelijk kort gefinancierd (rekening-courantkrediet en kasgeld). Hierdoor heeft de gemeente maximaal geprofiteerd van de lage (of zelfs negatieve) korte rente.

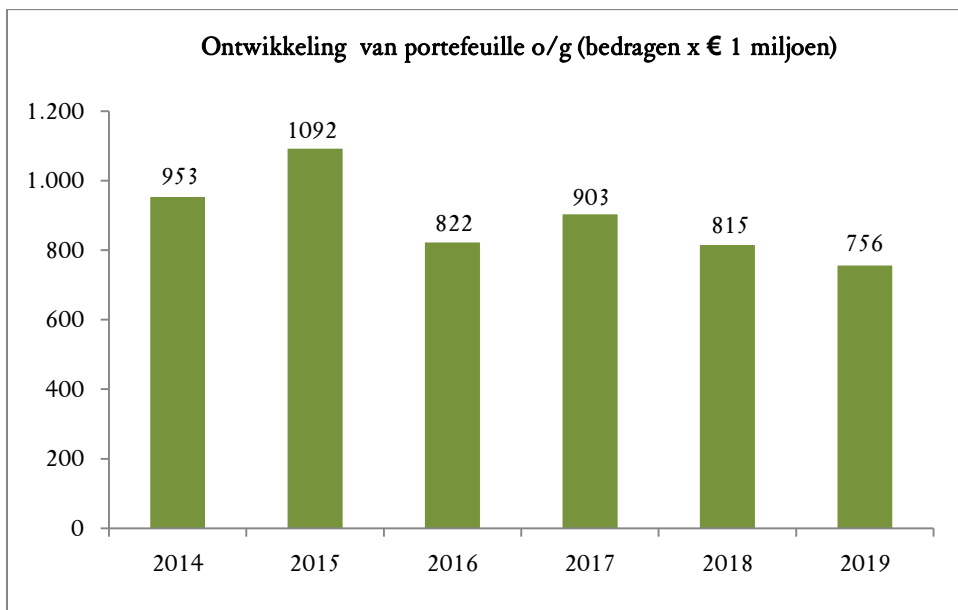
De gemeente heeft de eerste twee kwartalen van 2015 de kasgeldlimiet overschreden (wettelijk toegestaan). In juli 2015 is een langlopende lening van € 200 mln. aangetrokken voor de totale financiering. Daardoor waren minder kortlopende leningen nodig. In het derde kwartaal en vierde kwartaal van 2015 voldeed de gemeente weer aan de kasgeldlimiet.

3 Afloop van hoofdsommen van gecontracteerde financieringen

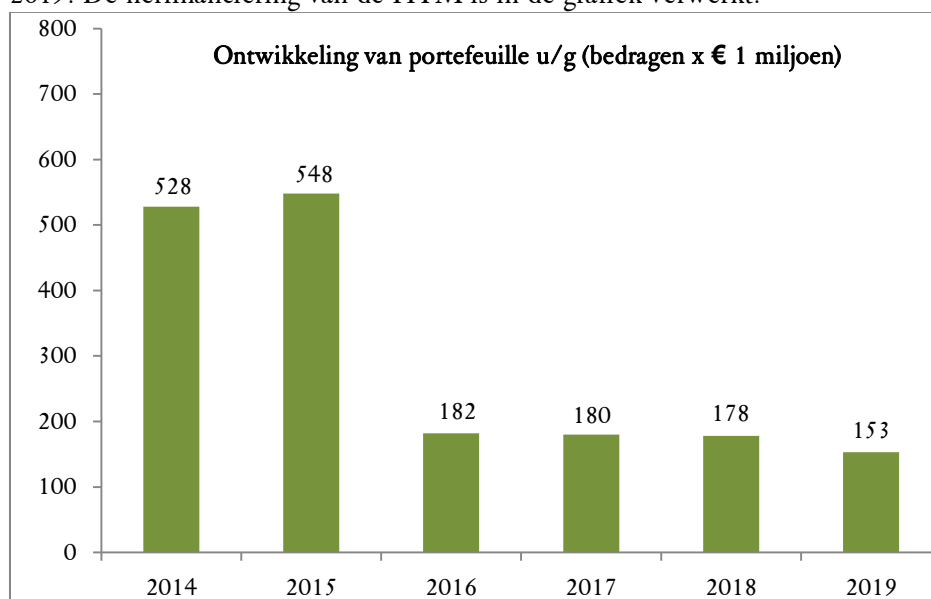
3a Afloop hoofdsommen leningenportefeuille opgenomen gelden

De onderstaande grafiek geeft inzicht in de geleende bedragen in 2014 tot en met 2019.

3b Afloop hoofdsommen leningenportefeuille uitgezette gelden

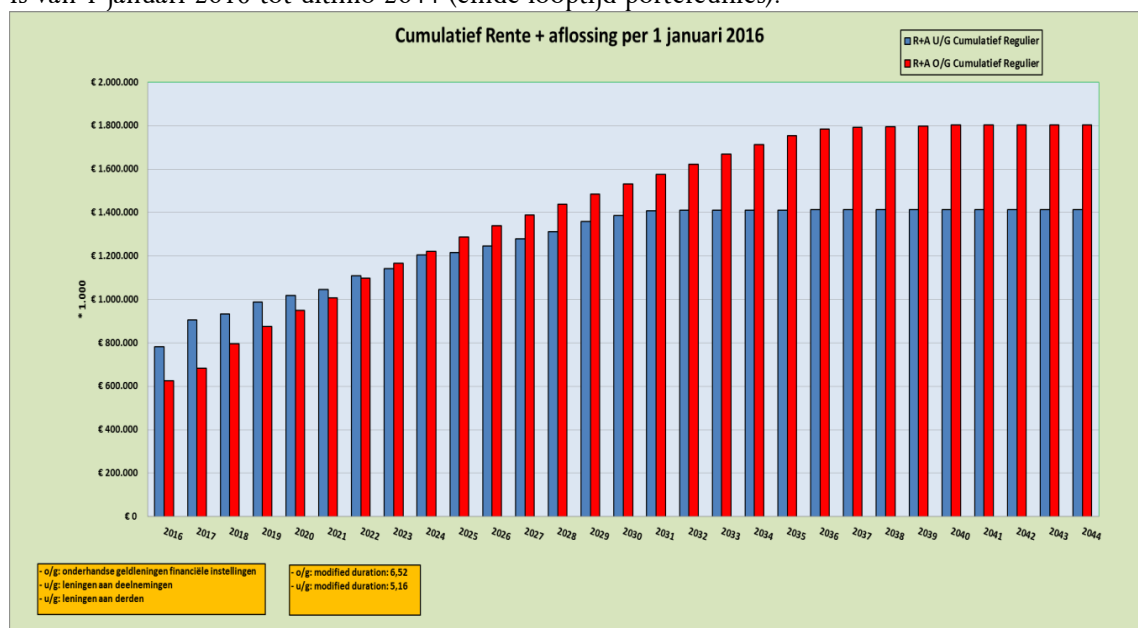
De onderstaande grafiek geeft inzicht in de ontwikkeling van de uitgeleende gelden in 2014 tot en met 2019. De herfinanciering van de HTM is in de grafiek verwerkt.

In 2016 betaalt de HTM € 400,1 mln. aan de gemeente terug.

4 Matching geleende en uitgeleende gelden

De gemeente heeft in het verleden de verkoopopbrengsten van bezittingen ondergebracht in de langetermijnbelegging Fonds Uiver. Hiermee is bereikt dat de gemeente een stabiele rentestroom ontvangt. De komende jaren ontvangt de gemeente stapsgewijs de belegde bedragen terug. Daarnaast is geld uitgeleend aan derden. Ook zij betalen de gemeente jaarlijks rente en aflossing. Voor de financiering van investeringen heeft de gemeente geld geleend. De komende jaren moet de gemeente hierover rente betalen en natuurlijk ook de leningen aflossen. In onderstaande grafiek maken de rode staven zichtbaar hoeveel de gemeente jaarlijks betaalt aan rente en aflossing. De blauwe staven laten zien hoeveel de gemeente jaarlijks van derden aan rente en aflossing ontvangt. De looptijd in de grafiek is van 1 januari 2016 tot ultimo 2044 (einde looptijd portefeuilles).

Uit de grafiek blijkt dat de gemeente vanaf 2023 meer rente- en aflossingen aan geldverstrekkers moet betalen, dan zij aan aflossing en rente van uitgeleend geld ontvangt.

5 Rentepositie

5a Rentetypische afloop (renteherzieningsdata) van financieringen en beleggingen

Gedurende de looptijd van deze langlopende leningen en beleggingen ligt het rentepercentage vast. De gemeente kan in de toekomst niet geconfronteerd worden met onverwachte rentestijgingen of rentedalingen bij deze leningen.

5b Derivaten

Op basis van de langlopende portefeuilles (zie bovenstaande grafiek) blijkt dat de gemeente in 2031 een financieringsbehoefte heeft van circa € 167 mln. (het rode minus het blauwe staafje). Daarom heeft de gemeente in 2011 bij de Bank Nederlandse Gemeenten (BNG) twee derivaten afgesloten met een gezamenlijke nominale waarde van € 150 mln. en een vaste rente van 3,2% voor aanvullende financiering tussen 2031 en 2061.

Effectiviteit derivaten

De verwachte financieringsbehoefte tussen 2031 en 2061 is hoger dan de nominale waarde van het afgesloten derivaat. Dat betekent dat de bestaande derivaten effectief zijn.

Bijstortverplichting (waarborgsom of collateral)

De twee afgesloten derivaten hebben een bijstortverplichting. Bij faillissement van één van de partijen (gemeente of BNG) valt de bijstortverplichting tussentijds vrij, zodat de derivaten zonder verlies kunnen worden afgewikkeld. Maandelijks vindt het uitwisselen van het verschil tussen de actuele marktwaarde van de derivatencontracten (dat is de waarde op enig moment en fluctueert met de rentestand) en de contractuele waarde. Dit verschil wordt als tijdelijke waarborgsom op een aparte bankrekening gestort. De omvang van de waarborgsom is afhankelijk van de hoogte van de lange rente aan het eind van iedere maand. Per 31 december 2015 heeft de gemeente een waarborgsom aan de BNG overgemaakt van € 45,8 mln. Dit bedrag is eind januari 2016 weer terugontvangen. In geval van verkoop of ineffectiviteit van de derivaten leidt dit bedrag tot een exploitatieresultaat. Over het gestorte bedrag ontvangt de gemeente de 1-maands euriborrente van de BNG. Vanaf april 2015 is de 1-maands euriborrente negatief waardoor de gemeente rente moet betalen over het gestorte bedrag.

In 2015 heeft de lange rente een dalende en een stijgende beweging laten zien. Eind april 2015 stond de lange rente op een historisch laag niveau, waardoor de gestorte waarborgsom het hoogste punt sinds het afsluiten van de derivaten, eind 2011, bereikte van € 81,8 mln.

6 Resultaat

Rente/beleggingsresultaat

In de begroting 2015 is uitgegaan dat gemiddeld € 200 mln. aan tijdelijke liquiditeitstekorten kortlopend zou worden opgenomen tegen een gemiddeld rentepercentage van 0,05% (€ 0,1 mln.). In werkelijkheid is het gemiddelde tijdelijke liquiditeitstekort uitgekomen op € 221 mln. tegen een gemiddeld rentepercentage van minus 0,10%. Over het gemiddelde liquiditeitstekort is per saldo een rente ontvangen van € 0,2 mln.

Voor de langlopende leningen heeft de gemeente in 2015 circa € 33,2 mln. betaald tegen een gemiddelde rente van 3,23%. Voor de uitgezette langlopende leningen aan derden heeft de gemeente in 2015 € 19,4 mln. ontvangen tegen een gemiddelde rente van 3,57%. Voor de intern verstrekte omslagrenteleningen is een renteopbrengst ontvangen van € 62,9 mln. Daar staan per definitie even hoge kapitaallasten tegenover die worden verantwoord in de diverse beleidsprogramma's.

Uit Fonds Uiver 2006 (rentepercentage 4,35%) is € 9,4 mln. aan rente ontvangen en is aan beheerfee € 0,2 mln. betaald. De afsluitprovisie met betrekking tot de derivaten, circa 0,01% rente, is verdisconteerd in de contractuele rendementen.

De gemeente heeft in 2015 € 22,5 mln. aan dividend ontvangen omdat de gemeente aandeelhouder is van een aantal vennootschappen. Voor een toelichting wordt verwezen naar de paragraaf Verbonden partijen.

7 Renterisico

7a Rentewijziging op renteresultaat

Indien de korte rente stijgt of daalt, heeft dit onmiddellijk effect op het renteresultaat. Daling of stijging met 10 procentpunten (0,1%) over het gehele jaar betekent minder of meer uitgaven van circa € 0,2 mln. Een stijging van de lange rente heeft voor de huidige langlopende leningenportefeuille en beleggingsportefeuille geen effect omdat deze rentepercentages gedurende de looptijd contractueel niet zullen wijzigen.

7b Rentewijziging op waarde derivaat en zekerheden

De bijstortverplichting kan, als gevolg van renteontwikkelingen, gedurende het jaar sterk fluctueren. Zo ook in 2015. Indien in een bepaalde periode de lange rente snel daalt of stijgt, kan de bijstortverplichting in korte tijd fors toenemen of afnemen.

In het algemeen kan gelden dat een wijziging van de rente met 0,1%, een wijziging in de marktwaarde van de renteswap van ongeveer € 0,2 - € 0,4 mln. zal betekenen.

8 Kredietrisico

Renterisiconorm financiering lang

De wettelijke norm ziet er op toe dat gemeenten in een jaar slechts een deel van hun leningenportefeuille hoeven te herfinancieren. Door deze norm zijn gemeenten minder afhankelijk van renteschommelingen en wordt het renterisico gespreid. De renterisiconorm bedraagt 20% van het begrotingstotaal. Voor 2015 heeft Den Haag voldaan aan de wettelijke renterisiconorm van 20%.

Renterisiconorm en renterisico's vaste schuld (bedragen x € 1 mln.)	Jaarrekening 2015	Begroting 2015
1 Rentehervellingen	0	0
2 Aflossingen	105	105
3 Renterisico (1 + 2)	105	105
4 Renterisiconorm	472	472
5a Ruimte onder renterisiconorm (4>3)	367	367
5b Overschrijding renterisiconorm (3<4)	----	----
Berekening renterisiconorm		
4a Begrotingstotaal	2.360	2.360
4b Percentage regeling	20%	20%
4 Renterisiconorm (4a*4b/100)	472	472

Kredietrisico's derden

Voorziening langlopende uitgezette leningen

De gemeente heeft € 548 mln. aan langlopende leningen ingedeeld in risicogroepen. Voor de verstrekte leningen aan de HTM van € 364 mln. is pandrecht op de voertuigen als zekerheid verkregen.

Uitgezette langlopende leningen per risicogroep (x € 1 mln.)	Restant per ultimo 2015
Met hypothecaire zekerheid	181
Met pandrecht	364
Zonder zekerheid	3
Totaal	548

Jaarlijks wordt op basis van risico-inschatting van iedere individuele lening de voorziening voor langlopende leningen bepaald. Deze wordt onder meer berekend op basis van de BASEL II-norm. Indien er 100% zekerheden zijn gesteld wordt geen voorziening gevormd. Zo nodig worden op basis van risico-inschatting afwijkende percentages toegepast. Voor de uitstaande personeelshypotheekportefeuille van € 49 mln. is geen voorziening opgenomen omdat de spaarpolissen en de onderliggende WOZ waarde 100% zekerheid geeft. De voorziening langlopende leningen bedraagt in 2015 € 20,5 mln.

Voorziening belegging Fonds Uiver en belegging Meewind

Het Fonds Uiver bestaat uit gekochte obligaties van financials (banken) met een zeer goede tot goede kredietwaardigheid. Risico in de portefeuille kan ontstaan, wanneer gedurende de looptijd van deze portefeuille de kredietwaardigheid van een van de banken waarin is belegd, onder druk komt te staan of al is verlaagd. Mogelijk ontstaat daardoor het risico van koersverlies bij verkoop. Dit risico wordt door de huidige beheerder van deze portefeuille (BNG Vermogensbeheer) als klein beschouwd. Daarom is geen voorziening getroffen. Voor de belegging in het windmolenpark Meewind is een voorziening getroffen, conform de BASEL II-norm, van € 0,8 mln.

Voorziening gegarandeerde geldleningen

De gemeente heeft per 31 december 2015 voor € 178,0 mln. aan garanties uitstaan. Van dit bedrag heeft € 175,8 mln. betrekking op HTM Railinfra en HTM Railvoertuigen. Van de totaal uitstaande garanties is voor € 2,2 mln. extra zekerheid verkregen door het recht van 1ste hypotheek (verpleeg- en zorginstellingen). Voor de overige uitstaande garanties is geen zekerheid verkregen, waardoor het risico in geval de gemeente wordt aangesproken hoger is. Bij de berekening van de voorziening is hiermee rekening gehouden. De voorziening gegarandeerde geldleningen is berekend conform de systematiek zoals die geldt bij de voorziening leningenportefeuille, namelijk op basis van BASEL II-akkoord. De totale voorziening per 31 december 2015 komt uit op € 3,9 mln.

6.7 Grondbeleid

Inleiding en samenvatting

In deze paragraaf rapporteren we over de ontwikkelingen van het actieve grondbeleid in 2015. De gemeente Den Haag heeft op 1-1-2016 65 operationele grondexploitaties met een looptijd van maximaal 10 jaar. Hiervan hebben acht grondexploitaties en zes klusobjecten kleinschalig opdrachtgeverschap als uitgangspunt.

De volgende ontwikkelingen hebben plaatsgevonden in 2015:

- Er is voor € 24,5 mln. aan grond uitgegeven uit gemeentelijke grondexploitaties. Hierop worden ca. 800 woningen en ca. 13.000 m² bvo bedrijfsruimte gebouwd.
- In 2015 zijn als gevolg van bestuurlijke besluiten acht grondexploitaties gewijzigd en drie nieuwe grondexploitaties vastgesteld. 17 grondexploitaties zijn afgesloten.
- Voor de afgesloten plannen met een positief saldo is het eindsaldo toegevoegd aan de Reserve Grondbedrijf. Dit betreft een toevoeging van € 3,1 mln.
- De financiële ontwikkelingen op lopende grondexploitaties zijn het afgelopen jaar negatief geweest. De portefeuille is per saldo met € 3,4 mln. verslechterd als gevolg van opgetreden risico's en kansen. Hiervan is 3 mln. in de tweede helft van 2015 opgetreden.
- Het afgelopen jaar is 64% van de verwachte kosten en 62% van de verwachte opbrengsten gerealiseerd op de grondexploitaties.
- De grondexploitatieportefeuille, uitgedrukt in omzet van kosten en opbrengsten, is met € 63 mln. geslonken in 2015. De daling in omzet zal zich voortzetten als de komende jaren minder nieuwe grondexploitaties worden toegevoegd aan de portefeuille.
- De Voorziening Negatieve Plannen - die dient ter afdekking van de voorziene tekorten op negatieve grondexploitaties - is in 2015 met € 10,8 mln. afgenomen tot € 179,0 mln. Dit is inclusief de verwerking van de herziening 2016 Spuikwartier (CE.113). Op de gemeentelijke balans wordt de voorziening gepresenteerd voor € 45 mln. Dit is na balansverkorting waarbij de realisatie op het onderhanden werk wordt gecorrigeerd (deze balanspost bedraagt per 31-12-2015: € 133,9 mln).
- De stand van de Reserve Grondbedrijf – de risicobuffer voor grondexploitaties - is in 2015 € 0,4 mln. afgenomen en bedraagt (na de voorgestelde resultaatsbestemming) per 1 januari 2016 € 47,6 mln. Op de gemeentelijke balans wordt de stand voorafgaand aan de resultaatsbestemming gepresenteerd. Deze 31-12-2015 stand bedraagt: € 50,0 mln.
- De verantwoording grondexploitaties bedraagt € 2,4 mln. nadelig ten opzichte van de vastgestelde begroting. Dit is onder meer het gevolg van het actualiseren van lopende grondexploitaties voor opgetreden risico's en kansen. De verantwoording wordt nader toegelicht in tabel 4, bij het onderdeel verantwoording grondexploitaties (resultaatsbestemming).

Verschillenverklaringen

Grondexploitaties (inclusief klusobjectexploitaties) worden bij het halfjaarbericht en de programmarekening geactualiseerd aan de hand van de laatste inzichten en bestuurlijke uitgangspunten. De financiële gevolgen van deze actualisatie worden in deze paragraaf op portefeuilleniveau toegelicht. In bijlage 14 zijn de verschillen voor 30 grondexploitaties individueel verklaard.

De genoemde bedragen zijn in contante waarde uitgedrukt, dat is gebruikelijk bij grondexploitaties.

Ontwikkelingen eerste halfjaar 2015:

Saldo alle grondexploitaties 1-1-2015: € 174,6 mln. negatief.

Saldo alle grondexploitaties 1-6-2015: € 180,2 mln. negatief.

Ontwikkeling saldo: € 5,6 mln. verslechterd

De saldo-ontwikkeling over het eerste halfjaar is toegelicht in het halfjaarbericht 2015.

Ontwikkelingen tweede halfjaar 2015:

Saldo alle grondexploitaties 1-6-2015: € 180,2 mln. negatief.

Saldo alle grondexploitaties 1-1-2016: € 165,0 mln. negatief (na voorgestelde resultaatsverdeling).

Ontwikkeling saldo: € 15,2 mln. verbeterd.

De saldo-ontwikkeling over de tweede helft van het jaar is opgebouwd uit vier elementen:

Tabel 1: Verschillen Programmabegroting 2015 ten opzichte van het Halfjaarbericht 2015

	Bedrag (in mln. op NCW)	
Saldo alle grondexploitaties 1-6-2015	€ 180,2	mln. negatief
<i>Grondexploitaties met een verbeterd resultaat</i>	<i>+ € 2,4</i>	
<i>Grondexploitaties met een verslechterd resultaat</i>	<i>- € 5,4</i>	
<i>Effecten als gevolg van bestuurlijke besluiten</i>	<i>- € 22,0</i>	
<i>autonome effecten en (partieel) afsluiten grondexploitaties</i>	<i>+ € 40,2</i>	
Saldo alle grondexploitaties per 1-1-2016	€ 165,0	mln. negatief

Grondexploitaties met een verbeterd resultaat (€ 2,4 mln. voordelig)

- In de grondexploitatie A12-zone totaal (ZZ-26 t/m ZZ-31) is een voordeel behaald van € 0,75 mln. als gevolg van een meevaller bij de hoofdplanstructuur en extra gronduitgifte.
- In het project Het oude centrum (I-148) is € 0,4 mln. aan juridische kosten niet meer nodig.
- Op 41 overige grondexploitaties is in totaal € 1,25 mln. voordelig resultaat behaald.

Grondexploitaties met een verslechterd resultaat (€ 5,4 mln. nadelig)

- Het project Uithofslaan (ES-103) heeft een negatief resultaat behaald van € 2,6 mln. Hogere inrichtingskosten van de openbare ruimte, lagere grondopbrengsten en extra plankosten veroorzaken dit verschil. Daartegenover staat een faseringsvoordeel over de gehele looptijd die bovenstaande effecten voor een deel compenseren.
- Het project Medina in Transvaal (CE-111) is € 0,5 mln. verslechterd door vertraging en extra plankosten.
- Het project Grotiusplaats (HA-56) is € 0,4 mln. verslechterd door vertraging van het plan en een lagere bijdrage van de ontwikkelaar dan was begroot.
- Op de 32 overige grondexploitaties is in totaal € 1,9 mln. nadelig resultaat behaald.

Effecten van bestuurlijke besluiten (€ 22,0 mln. nadelig)

Als gevolg van bestuurlijke besluiten is het saldo van de grondexploitaties verslechterd. Bij de collegebesluiten is hiervoor dekking voorzien (middels dotaties aan de Voorziening Negatieve Plannen uit diverse bronnen). De collegebesluiten zijn:

- Vaststelling van 3 nieuwe grondexploitaties (€ 1,0 mln. voordelig).
 - Eindstede 2 (ES-143/*RIS288344*)
 - Witte de Withstraat (KO-11/*RIS 290052*)

- Neherkade/Slachthuislaan (LA-64/RIS 286334).
- Herziening Den Haag Nieuw Centraal (CE-53/RIS 288050) vanwege van het gewijzigde programma van het Koningin Julianaplein (€ 22,0 mln. nadelig)
- Herziening van Neherkade Gemaalstraat (LA-41/RIS 289295) voor studentenhuysvesting (€ 0,4 mln. voordelig)
- Herziening woningbouwprogramma Laakhaven West (LA-38/RIS 290264), omzetting van koop- naar huurwoningen (€ 0,7 mln. nadelig)
- Herziening van de plangrenzen tussen de Haagse Loper en Wijnhavenkwartier (CE-48 & CE-81/RIS290050). Het betreft hier een budget neutrale schuif van middelen tussen beide plannen.
- Een deel van de begroting van de Westlandse Zoom (ZZ-25/RIS 283365) wordt ingezet voor park Madestein (€ 2,1 mln. voordelig) ((en een even groot nadeel op de Reserve Grondbedrijf, zie verderop)
- Administratieve aanpassing in het verzamelplan "Afsluiten plannen 2005" (ZZ.2005/RIS 21216) m.b.t. kunst in de openbare ruimte (€ 1,0 NCW nadelig).
- Verwerking financiële effecten besluitvorming herziening Spuikwartier 2016 (-€ 1,9 mln; RIS292633). Vanwege financiële regelgeving zijn de financiële effecten hiervan op saldoniveau al verwerkt in de jaarrekening 2015.

Autonome effecten en (partieel) afsluiten grondexploitaties (€ 40,2 mln. voordelig)

De autonome effecten zijn de effecten die jaarlijks volgen uit de normale bedrijfsvoering.

- *Effect af te sluiten positieve grondexploitaties (€ 3,1 mln. nadelig)*
Het afsluiten van 7 positieve grondexploitaties resulteert in een afdracht van € 3,1 mln. aan de reserve grondbedrijf (RGB). Als gevolg van deze afdracht daalt het saldo van positieve plannen. Het betreft de plannen: *Nieuwe Schoolstraat (CE-79)*, *De Verademing (E-146)*, *Verademing bodem Eneco (E-172)*, *Gaarden Noordoost ES-121)*, *Pluvierhof (F-93)*, *Schenkkade 50 (HA76.99)* en *Duinstraat 10 (KO-2)*.
- *Effect af te sluiten negatieve grondexploitaties (€ 3,6 mln. voordelig)*
Het afsluiten van 10 negatieve grondexploitaties heeft een voordelig effect van € 3,6 mln. omdat het saldo negatieve projecten hierdoor lager uitvalt. Het resulteert ook in een verlagend effect op de Voorziening Negatieve Plannen (VNP) omdat deze middelen aan de af te sluiten grondexploitaties worden gedoteerd om deze op € 0 af te kunnen sluiten. Het betreft de plannen: *Verademing bodem VROM (E-173)*, *Leyweg MTS-locatie (ES-115)*, *Ambachtsgaarde korte blok (ES-120)*, *Naarderstraat Ready (ES-123)*, *Grotiusplaats (HA-62)*, *Het Oude Centrum (I-148)*, *Binckhorst Eneco (LA-50)*, *Binckhorst VROM (LA-51)*, *THWF (NCC e.o.) (SC-91)*, *Afsl plannen 2005 (X-2005)*.
- *Partieel afsluiten grondexploitatie Wijnhavenkwartier (€ 47,8 mln. voordelig)*
Om de negatieve rente-effecten op lopende grondexploitaties zoveel te beperken is onder voorwaarden - afsluiting mogelijk voor uitgevoerde plandelen van exploitaties. Het project Wijnhavenkwartier (CE-81) is partieel afgesloten. Hiermee is € 47,8 mln. van het negatieve plansaldo verrekend met de voorziening negatieve plannen en resteert een plan met een lager tekort in exploitatie. De partiële afsluiting is aangekondigd bij het besluit de grondexploitatie te gaan herzien in combinatie met de Haagse loper (RIS 2900599).
- *Autonome rente- en inflatie-effecten (€ 8,1 mln. nadelig)*
De autonome rente- en inflatie-effecten zijn berekend op € 8,1 mln. nadelig. Dit bedrag wordt per grondexploitatie berekend op basis van 4% rente over de boekwaarde, de indexering van de nog begrote kosten (met 2%) en grondopbrengsten (met 1%). Daarnaast wordt het prijspeil van de berekening van de netto contante waarde gezet op 1-1-2016.

Realisaties op operationele grondexploitaties

De realisaties in de operationele grondexploitaties voor geheel 2015 zijn 64% van de begrote kosten en 62% van de begrote opbrengsten gerealiseerd (tabel 2).

Tabel 2 Begroot versus realisatie 2015

	Begroot 2015	Realisatie 2015	Realisatie in %	Verschil
verwerving	€ 21,9	€ 18,2	83%	€ -3,7
bouwgrondproductie	€ 12,9	€ 6,6	51%	€ -6,3
inrichting openbare ruimte	€ 31,7	€ 14,6	46%	€ -17,2
overige kosten	€ 13,0	€ 7,6	58%	€ -5,4
plankosten	€ 8,1	€ 9,1	112%	€ 0,9
kosten	€ 87,6	€ 56,0	64%	€ -31,6
uitgifte	€ 41,0	€ 24,5	60%	€ -16,6
overige opbrengsten	€ 7,3	€ 5,8	79%	€ -1,5
dekking subs	€ 0,2	€ -	0%	€ -0,2
opbrengsten	€ 48,5	€ 30,3	62%	€ -18,3

bedragen in mln.

Tabel 2 laat zien dat de realisatie van verwervingskosten en plankosten vrij goed aansluiten op de begroting. Voor de posten uitgifte, inrichtingskosten openbare ruimte en bouwgrondproductiekosten is dit een lastigere opgave. De belangrijkste afwijkingen worden hieronder toegelicht.

Uitgifte

In 2015 is voor € 24,5 mln. aan uitgifte(opbrengsten) gerealiseerd voor ca. 800 woningen en ca. 13.000 m² bvo bedrijfsruimte. Dit is 60% van de begroting. Het realisatiecijfer is vooral beïnvloed door een aantal uitgiftes (Junopand € 7 mln., Scheveningen Haven € 6,4 mln. en Uithofslaan € 2,5 mln.) die in de tweede helft van 2015 waren begroot, maar enige maanden zijn uitgesteld. Dit geeft al snel een beeld van een jaar vertraging. Het sturen op de uitgiftes is complex. Een van de hoofdoorzaken ligt in het planningsoptimisme in de grondexploitaties, terwijl daarnaast marktpartijen ook meer tijd nodig hebben om hun risico's maximaal afgedekt te krijgen.

Bouwgrondproductiekosten en inrichtingskosten openbare ruimte

Van de begrote kosten voor bouwgrondproductie en inrichting van openbare ruimte is ca. 48% gerealiseerd. In de grondexploitaties Den Haag Nieuw Centraal, Spuikwartier, Uithofslaan, Laakhaven West en Scheveningen Haven, Zuiderpark ADO, Spuikwartier fase 2 en 3, Eurojust, MVC Transvaal, Ockenburg, KO Esdo locatie, Uitenhagestraat en De Stede is voor ca. € 16,5 mln. uitgesteld. De begroting Westlandse Zoom is verlaagd met € 2 mln. (RIS283365) voor de inzet van Park Madestein via de RGB en is feitelijk geen onderbesteding. De resterende onderbesteding van € 5 mln. komt voor in 23 grondexploitaties met een gemiddelde van € 0,2 mln. De onderbestedingen in de overige grondexploitaties zijn beperkt. De lagere realisatie heeft twee hoofdoorzaken:

- Het niet behalen van een aantal uitgiftes, vooral in de genoemde omvangrijke en middelgrote grondexploitaties, leidt tot uitstel op de begrote bouwgrondproductiekosten en inrichtingskosten openbare ruimte. Kosten worden, waar dit kan, pas gemaakt nadat definitieve uitgifteafspraken zijn overeengekomen. Dit voorkomt onnodige risico's.
- Bij de begroting wordt in veel gevallen de projectplanning gevolgd. Daarin is vrijwel altijd de start van de werkzaamheden het uitgangspunt, en niet het werkelijke betaalmoment waar de grondexploitatie van uitgaat. In grondexploitaties waar grote investeringen (> € 1 mln.) worden gedaan lopen daardoor vaak door in meerdere jaren. Aan dit laatste punt wordt vanaf 2016 extra aandacht besteed in de begrotingsvoorbereiding.

Overige kosten

In 2015 is besloten tot een bijdrage voor het busplatform Den Haag Nieuw Centraal. Deze is vervolgens in de grondexploitatie gefaseerd in een latere jaarschijf. Samen met de aangepaste fasering van de hoofdinfrastructuur voor Scheveningen Haven is daardoor € 4,5 mln. niet gerealiseerd.

Plankosten

De begrote plankosten zijn met 12% overschreden. Dit heeft vooral te maken met de herzieningen waar in 2015 aan gewerkt is. Een aantal daarvan is vastgesteld in 2015 (Den Haag Nieuw Centraal, Uitenhagestraat, deelplan 26 A12) en voor een aantal wordt in de eerste helft van 2016 besluitvorming verwacht (Scheveningen Haven, Spuikwartier¹⁴, Ockenburgh, Laakhaven West, deelplan 20 A12, Laak-Petroleumhaven). In de begroting 2015 is onvoldoende rekening gehouden met de extra werkzaamheden die uitgevoerd moeten worden bij een herziening.

Verwachte kasstromen operationele grondexploitaties

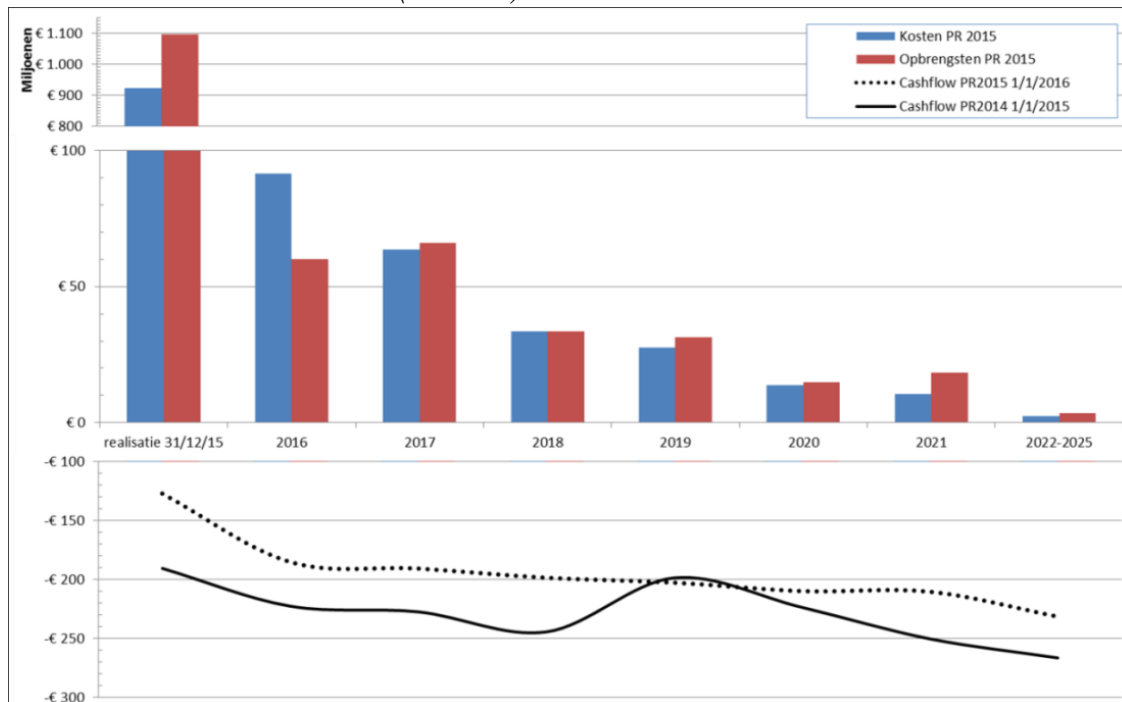
In grafiek 1 wordt de kasstroom van de gezamenlijke grondexploitaties weergegeven.

De kasstroom is gewijzigd (zie lijnen). Dit wordt voor het grootste deel wordt veroorzaakt door de partiële afsluiting van Wijnhavenkwartier (CE-81) en de herziening van de Den Haag Nieuw Centraal (CE-53). De partiële afsluiting heeft als effect dat de boekwaarde per 31-12-2015 minder negatief is geworden, waardoor de lijn hoger in de grafiek is komen te liggen. Bij de herziening is onder andere het bouwprogramma verkleind (de grondopbrengsten zijn afgenomen) op het Koningin Julianaplein. Dat heeft in 2019 een negatieve invloed op de cashflow, zodat de piek, zichtbaar in de lijn van de Programmarekening 2014 (PR2014), in de stippellijn Programmarekening 2015 (PR2015) afwezig is.

De cashflowgrafieken van de afgelopen programmarekeningen laten een slinkende portefeuille zien. De omzet (kosten en opbrengsten opgesteld) is in 2015 met € 63 mln. geslonken. Als de komende jaren geen nieuwe grondexploitaties worden toegevoegd aan de portefeuille zal de begroting van de grondexploitaties na 2017 halveren en na 2019 nog maar een beperkte omvang zal hebben.

Tussen 2016 en 2025 wordt nog voor € 266 mln. aan kosten en nog € 245 mln. aan opbrengsten verwacht. In 2016 wordt € 97,9 mln. aan kosten en € 61,2 mln. aan opbrengsten verwacht.

Grafiek 1 Verwachte kasstromen (Cashflow)

¹⁴ In maart 2016 is het project Spuikwartier herzien (RIS 292663). Vanwege financiële regelgeving zijn de financiële effecten hiervan op saldoniveau al verwerkt in de jaarrekening 2015.

Ontwikkelingen reserves en voorzieningen grondbedrijf

Ontwikkeling en stand Voorziening negatieve plannen per 1-1-2016

Voor het bepalen van deze voorziening zijn de grondexploitaties ingedeeld naar grondexploitaties met een positief en met een negatief eindresultaat. Dit is een voortvloeisel uit het voorzichtigheidsbeginsel. Het voordelig saldo (winst) op positieve grondexploitaties verwerken we pas na realisatie, bij het afsluiten van de grondexploitatie. Voor grondexploitaties met een negatief eindresultaat dekken we de tekorten direct af in de voorziening negatieve plannen (VNP). De VNP is in 2015 gedaald met € 10,8 mln. tot € 179,0 mln. per 1-1-2016 (na resultaatsbestemming).

In de gemeentelijke balans wordt de voorziening gepresenteerd na balansverkortung. Dit houdt in dat de voorziening op de balans gecorrigeerd wordt gepresenteerd voor de realisatie op het onderhanden werk. Het saldo van het onderhanden werk bedraagt op 31-12-2015 € 133,9 mln. waardoor de voorziening op de balans wordt gepresenteerd voor € 45,0 mln. Daarmee geeft de voorziening op de balans het verschil weer tussen de netto contante waarde en de realisatie op het onderhanden werk.

	Positieve Grondexploitaties	Negatieve Grondexploitaties	Saldo
Vastgestelde stand Programmarekening 2014 (1)	€ 15.233.000	€ -189.815.000	€ -174.582.000
Vastgestelde stand Halfjaarbericht 2015 (2)	€ 15.674.000	€ -195.828.000	€ -180.154.000
Stand Programmarekening 2015 (3)	€ 13.975.000	€ -178.991.000	€ -165.016.000
Vershil (3) - (2)	€ -1.258.000 <i>nadeliger</i>	€ 10.824.000 <i>voordeliger</i>	€ 9.566.000 <i>voordeliger</i>

Ontwikkeling positieve grondexploitaties (€ 1,3 mln. nadeliger)

De saldi van positieve grondexploitaties is in 2015 gedaald met € 1,3 mln. tot € 14,0 mln. De daling maakt deel uit van de in hoofdstuk 2 van deze paragraaf vermelde positieve reguliere projecteffecten, zeven af te sluiten positieve grondexploitaties, de effecten van de financiële verwerking van de herziening Spuikwartier 2016 en autonome rente- en inflatie-effecten.

Ontwikkeling negatieve grondexploitaties (€ 10,8 mln. voordeliger)

Het verwachte resultaat op grondexploitaties met een negatief saldo is met 10,8 mln. verbeterd. Daarmee is ook de stand van de voorziening negatieve plannen gedaald van € 189,8 tot 179 mln. Dit is het gevolg van de eerder toegelichte negatieve reguliere projecteffecten, het afsluiten van tien negatieve grondexploitaties, het partieel afsluiten van het project Wijnhaven (CE-81), de verwerking van de herziening Spuikwartier (CE.113) en autonome rente en inflatie-effecten.

In de eerste helft van het jaar is de VNP verhoogd met € 6,0 mln. als gevolg van:

1. Regulier opgetreden effecten € 0,8 mln. verhoging
2. Budgetneutraal administratieve handeling (ES.135 en LA.49) € 5,2 mln. verhoging

In de tweede helft van het jaar is de VNP verlaagd met € 16,8 mln. door:

1. Herzieningen grondexploitaties € 20,2 mln. verhoging
 - Den Haag Nieuw Centraal (CE.53)
 - Neherkade Gemaalstraat (LA.41)
2. Regulier opgetreden effecten € 2,8 mln. verhoging
3. Besluitvorming:
 - Verwerking kunstafdracht (ZZ.2005) € 1,0 mln. verhoging
 - White Nile woningbouwbijdrage (LA.38) € 0,7 mln. verhoging
4. Afgesloten plannen € 3,6 mln. verlaging
5. Partieel afsluiten Wijnhavenkwartier € 47,5 mln. verlaging
6. Rente- en inflatie-effecten € 9,0 mln. verhoging
7. Verwerken effecten herziening Spuikwartier 2016 (CE.113) € 1,0 mln. verhoging

Ontwikkeling en stand Reserve Grondbedrijf (RGB)

De Reserve Grondbedrijf (RGB) vormt de risicobuffer voor grondexploitaties. Deze reserve vangt verslechtingen op als gevolg van het optreden van risico's bij de uitvoering van grondexploitaties. De stand van de RGB is over 2015 gedaald met € 0,4 mln. tot **€ 47,6 mln. per 1-1-16** (na voorgestelde resultaatsbestemming)

Tabel 4 Ontwikkeling Reserve Grondbedrijf

Bedrag (in mln.)

Stand RGB per 1-1-2015 (Programmarekening 2014)		€ 48,0
a	Afdracht budgettair kader	- € 2,0
b	Actualisatie negatieve plannen 1e halfjaar 2015	- € 0,8
c	Vaststelling herziene grondexploitatie 1e halfjaar 2015	+ € 0,7
Stand RGB Halfjaarbericht 2015		€ 45,9
Begrote mutaties		
f	Afsluiten positieve grondexploitaties 2015	+ € 2,6
g	Dekking tekort RGB voorjaarsnota 2015	+ € 1,5
h	Erfpachtbaten dotatie aan RGB	+ € 2,0
i	Bijdrage herinrichting Landschapspark Madestein	- € 2,0
Stand RGB per 31-12-2015 (voor resultaatsbestemming 2015)		€ 50,0
Verantwoording grondexploitaties (resultaatbestemming 2015)		
d	Actualisatie negatieve plannen 2e halfjaar 2015 (incl. autonome effecten)	- € 5,3
e	Vaststelling herziene grondexploitatie 2e halfjaar 2015	+ € 1,0
f	Afsluiten positieve grondexploitaties 2015	+ € 0,5
j	Vrijval voorziening compensatieregeling BTW	+ € 0,35
k	Actualisatie voorziening participaties	+ € 0,4
l	Erfpachtinkomsten + ncalculatie apparaatslasten	+ € 1,3
m	Compensatie derving opbrengsten ZST 2015	- € 0,7
Stand RGB per 1-1-2016 (na voorstel resultaatsbestemming 2015)		€ 47,6

Tussen de Programmarekening 2014 en het Halfjaarbericht 2015 is de RGB € 2,1 mln. naar beneden bijgesteld tot € 45,9 mln. Dit is het gevolg van:

- a. Afdracht budgettair kader (€ 2,0 mln. nadelig)
In de programmabegroting 2014-2017 is voor het budgettaire kader besloten om in 2015 € 2,0 mln. ten laste van de RGB in te zetten (RIS 264145).
- b. Actualisatie negatieve plannen 1^e halfjaar 2015 (€ 0,8 mln. nadelig)
Het resultaat van de actualisatie van de negatieve operationele grondexploitaties in het eerste halfjaar bedroeg € 0,8 mln. nadelig. Conform regels wordt dit nadelige resultaat ten laste van de RGB gebracht en toegevoegd aan de VNP.
- c. Vaststelling herziene grondexploitaties 1^e halfjaar 2015 (€ 0,7 mln. voordelig)
In het eerste halfjaar zijn er twee grondexploitaties herzien. Conform besluitvorming is het voordelige verschil van de herziening Uitenhagestraat, € 0,7 mln., toegevoegd aan de RGB.

Tussen het Halfjaarbericht 2015 en de Programmarekening 2015 is de RGB € 1,7 mln. verbeterd tot € 47,6 mln. (na resultaatbestemming). De verbetering bestaat uit de volgende elementen:

- d. Actualisatie negatieve plannen 2^e halfjaar 2015 (€ 5,3 mln. nadelig)
Het resultaat van € 5,3 mln. nadelig bestaat uit 3 elementen:
 - € 2,8 mln. nadelig door reguliere risico's op negatieve projecten;
 - € 1,5 mln. nadelig door autonome rente- en inflatie-effecten van alleen de negatieve grondexploitaties. Dit nadeel ontstaat doordat deze autonome effecten (berekend op € 8,9 mln.

- nadelig) in 2015 niet volledig zijn gecompenseerd door de dotatie van rente vanuit het concern aan de VNP (zijnde € 7,4 mln., gebaseerd op 4% rente over de stand van de VNP 1-1-2014 van € 185 mln.). Conform BBV-regels wordt het bovenstaande nadeel ten laste van de RGB gebracht en toegevoegd aan de VNP.
- Tevens wordt er ten laste van de RGB de administratieve aanpassing in het verzamelplan “Afsluiten plannen 2005” (ZZ.2005/RIS21216) m.b.t. ‘kunst in de openbare ruimte’ van € 1,0 mln. gebracht. Hiermee was in de MPG2015 rekening gehouden.
- e. Vaststelling herziene grondexploitaties 2^e halfjaar 2015 (€ 1,0 mln. voordelig)
 In het 2e halfjaar 2015 zijn twee grondexploitaties herzien. De negatieve grondexploitatie Neherkade/Gemaalstraat (LA-41/RIS289295) is bij de herziening verbeterd met € 0,4 mln. Dit verschil vloeit terug naar de RGB vanuit de VNP. Voor de herziening van de grondexploitatie Den Haag Nieuw Centraal (CE-53; RIS288050) is de RGB verhoogd met € 0,6 mln. om het gestegen risicoprofiel af te dekken.
- f. Effect af te sluiten grondexploitaties 2015 (€ 3,1 mln. voordelig)
 In 2015 zijn 7 positieve grondexploitaties afgesloten. Het resultaat hiervan is € 3,1 mln. V, wat gedoteerd wordt aan de RGB. Dit is € 0,5 mln. meer dan begroot omdat meer plannen zijn afgesloten.
- g. Afdekken meerjarig tekort RGB (€ 1,5 mln. voordelig)
 In de programmabegroting 2016 is vanuit de incidentele ruimte 2015 € 1,5 mln. toegevoegd aan de RGB waarmee deze ook meerjarig weer van voldoende omvang is. Zonder die maatregel zou de RGB op basis van de meerjarenprognose in het MPG2015 per 1-1-2020 lager zijn dan het minimaal benodigd weerstandsvermogen.
- h. Erfpachtbaten (€ 2,0 mln. voordelig)
 Conform begroting heeft vanuit de erfpachtbaten een dotatie plaatsgevonden aan de RGB ter grootte van € 2,0 mln.
- i. Herinrichting Landschapspark Madestein (€ 2,0 mln. nadelig)
 Conform RIS 283365 heeft er een onttrekking plaatsgevonden aan de RGB van € 2,0 mln. Deze onttrekking is op overkoepelend niveau neutraal omdat de kostenpost in de grondexploitatie Westlandse Zoom (ZZ-25) is komen te vervallen waardoor bij afsluiting van het plan een hoger positief plansaldo aan de RGB wordt gedoteerd.
- j. Dotatie voorziening compensatieregeling btw (€ 0,35 mln. voordelig)
 In 2014 is een voorziening compensatieregeling btw getroffen ten laste van de RGB. Het doel van deze voorziening was om particulieren (dus niet ondernemers) te compenseren voor het nadeel dat was ontstaan door een wijziging in het fiscale regime in 2014. De plannen waar dit betrekking op had, zijn in 2015 afgewikkeld, met uitzondering van één project (Acaciastraat R-365). De mogelijk nadelige consequenties voor dit project zijn in de raming van het betreffende project opgenomen. Het resterende bedrag in de voorziening valt vrij ten gunste van de RGB.
- k. Actualisatie voorzieningen participaties (€ 0,4 mln. voordelig)
 Voor de participatie Vroondaal kan € 0,4 mln. vrijvallen ten gunste van de RGB. Ieder jaar wordt de gevormde voorziening voor de verstrekte financiering aan Vroondaal bepaald conform BASEL II, in aanmerking nemende de gegeven zekerheidsstellingen. Hierbij is gebleken dat de voorziening € 0,4 mln. te hoog was.
- l. Erfpachtinkomsten + nacalculatie apparaatslasten (€ 1,3 mln. voordelig)
 Dit betreft ten eerste erfpachtinkomsten die ten gunste komen van de grondexploitaties voor € 1,0 mln. Het gaat hier om een eerste uitgifte die buiten een plangrens valt en daarom wordt verrekend met resultaat RGB om toe te voegen aan de RGB. Ten tweede een toevoeging aan de RGB als gevolg van een nacalculatie op de apparaatslasten van grondexploitaties van € 0,3 mln.

m. Zuiderstrandtheater (€ 0,7 mln. verlaging RGB)

In de business case voor de ontwikkeling van het Zuiderstrandtheater is rekening gehouden met inkomsten uit parkeren, reclame en horeca. In 2015 zijn er geen inkomsten gegenereerd. Het nadeel bedraagt € 0,7 mln. Ter compensatie van dit nadeel wordt conform bestuurlijk besluit (Raadsbesluit gebiedsontwikkeling Spuikwartier 2014, RIS 276520) een aanspraak gedaan op de risicoreservering zoals die is opgenomen in de RGB.

Aanwezige weerstandsvermogen in relatie tot het benodigde weerstandsvermogen

Het aanwezige weerstandsvermogen, de Reserve Grondbedrijf, wordt jaarlijks vergeleken met het benodigde weerstandsvermogen. Dit gebeurt in de Meerjarenprognose Grondexploitaties (MPG). De raad krijgt deze tegelijk met de begroting. Het benodigde weerstandsvermogen wordt bepaald op basis van een marktrisicoanalyse, een projectrisicoanalyse van de 40 grootste grondexploitaties en een optelling van de positieve saldi van grondexploitaties en eventuele risicovoorzieningen. Financiële belangen in verbonden partijen (indien daarbij sprake is van het actief voeren van een grondexploitatie) worden hierin ook meegenomen.

Bij de MPG 2015 (over de cijfers per 1-1-2015) is becijferd dat de bandbreedte van het benodigd weerstandsvermogen ligt tussen de € 45,5 mln. en € 56,9 mln. De stand van de RGB bedraagt € 47,6 mln. (per 1-1-2016, na voorgestelde resultaatbestemming).

De toereikendheid van de RGB in relatie tot het benodigde weerstandsvermogen moet meerjarig worden gezien. In de MPG wordt daarom een prognose van de RGB opgenomen voor de komende 5 jaar. Hierin zijn ieder geval de prognose van te dekken verslechtingen op operationele grondexploitaties, de verrekening van verwachte negatieve en positieve exploitatiesaldi van af te sluiten grondexploitaties en de verwachte uitkering van grondexploitaties van verbonden partijen zijn opgenomen. In het komende jaar wordt de MPG 2016 opgesteld op basis van de 1-1-2016 stand. De nieuwe bandbreedte van het benodigd weerstandsvermogen wordt geconfronteerd met de stand van de RGB per 1-1-2016 en de vijfjaarsprognose RGB. Eventuele besluitvorming naar aanleiding van deze confrontatie wordt meegenomen in de begroting 2017.

Standenlijst operationele grondexploitatie

Per grondexploitatie is de ontwikkeling van het plansaldo weergegeven. In de kolom 'bestuurlijk verklaren' is aangegeven of voor de grondexploitatie een eigen verschillenverklaring moet worden opgesteld. Deze verklaringen staan in bijlage 14.

Plannummer	Projectnaam	Opmerkingen	Halfjaarbericht	Programma rekening	Verschil	Bestuurlijk verklaren	Autonoom verschil	Programma rekening	Programma rekening	EW-datum
			NCW-Stand 01-06-2015	NCW-Stand 31-12-2015				NCW-Stand 01-01-2016	NCW-Stand 01-01-2016	
			of laatst vastgestelde stand 201505	20152	(2-1)	ja/nee	(3-2)	incl. autonome mutaties 201500	Endwaarde (EW) 201500	verwacht jaar afsluiten (31-12)
			1	2		o.b.v. beheersregels 2014		3		
C- 87	RIVIERENBUURT		-290.000	-308.000	-18.000	nee	-12.000	-320.000	-332.000	2016
C- 90	MAASSTRAAT		-4.425.000	-4.339.000	86.000	nee	-163.000	-4.502.000	-4.869.000	2017
CE- 48	HAAGSE LOFER		-8.358.000	-9.309.000	-951.000	ja	-354.000	-9.663.000	-11.304.000	2019
CE- 53	DEN HAAG NIEUW CENTRAAL	4	-20.637.000	-20.642.000	-5.000	ja	-793.000	-21.435.000	-26.079.000	2020
CE- 79	NIEUWE SCHOOLSTRAAT E.O.	3+6	50.000	49.000	-1.000	nee			55.000	2015
CE-79.99	AFSL. 2015 NIEUWE SCHOOLSTRAAT E.O.	3	0	0	0		-1.000	-1.000	-1.000	2019
CE- 81	WIJNHAVENKWARTIER	7	-47.048.000	-46.296.000	752.000	ja	45.942.000	-354.000	-368.000	2016
CE- 110	HERSTRUCTURERING TRANVAAL FASE 4A		-824.000	-803.000	21.000	nee	-32.000	-835.000	-869.000	2016
CE- 111	MVC TRANVAAL		-2.571.000	-3.104.000	-533.000	ja	-65.000	-3.169.000	-3.855.000	2020
CE- 112	WOONZORGCENTRUM TRANVAAL, NATALSTR.		495.000	243.000	-252.000	ja	17.000	260.000	282.000	2017
CE- 113	SPIJKWARTIER	10	447.000	510.000	63.000	ja	431.000	-1.010.000	-1.278.000	2021
CE- 116	SIGMA LOCATIE		-2.828.000	-2.829.000	-1.000	nee	-111.000	-2.940.000	-3.180.000	2017
CE- 117	JACOB CATSSTRAAT	8	-113.000	-159.000	-46.000	nee	-1.000	-160.000	-167.000	2016
E- 146	DE VERADEMING (PARK)	6	1.388.000	1.438.000	50.000	nee			1.550.000	2015
E- 172	VERADEMING BODEM ENECO	6	-39.000	4.000	43.000	nee			5.000	2015
E- 173	VERADEMING BODEM VROM	6	-62.000	-58.000	4.000	nee			-60.000	2015
ES- 103	UTHOFSLAAN	8	-11.394.000	-13.996.000	-2.602.000	ja	-684.000	-14.680.000	-19.317.000	2022
ES- 115	LEYWEG MTS-LOCATIE	6	-452.000	-382.000	70.000	nee			-397.000	2015
ES- 119	MORGENSTOND MIDDEN		13.000	2.000	-11.000	ja	6.000	8.000	10.000	2021
ES- 120	AMBACHTSGAARDE KORTE BLOK	6	-207.000	-97.000	110.000	nee			-101.000	2015
ES- 121	GAAARDEN NOORDOOST SCHOLENVELD	6	1.201.000	1.217.000	16.000	nee			1.266.000	2015
ES- 123	NAARDERSTRAAT READY LOCATIE	6	-374.000	-357.000	17.000	nee			-371.000	2015
ES- 125	DE STEDE WINKELCENTRUM		-1.777.000	-1.712.000	65.000	ja	-68.000	-1.780.000	-2.003.000	2018
ES- 128	DRENTSE HOEK (OCW-CLUSTER)		-194.000	-171.000	23.000	nee	-12.000	-183.000	-198.000	2017
ES- 129	SERVICEZONE LEY WEG EUROCIEMA		-2.591.000	-2.589.000	2.000	nee	-102.000	-2.691.000	-2.910.000	2017
ES- 135	SPORTCAMPUS ZUIDERPARK		-5.465.000	-5.555.000	-90.000	ja	-191.000	-5.746.000	-6.215.000	2017
ES- 136	GEBIEDSONTWIKKELING KLOOSTERBUUREN		-141.000	-174.000	-33.000	nee	-22.000	-196.000	-212.000	2017
ES- 137	K.O. ESDO LOCATIE	8	-9.000	-2.000	7.000	ja	-14.000	-16.000	-18.000	2017
ES-139	TOMATENLAAN	8	511.000	738.000	227.000	nee	-1.000	737.000	797.000	2017
ES-141	GOUDSMITSGAARDE		93.000	96.000	3.000	nee	-2.000	94.000	101.000	2017
ES-143	EINDSTEDE 2	5	572.000	572.000	0	nee	24.000	596.000	645.000	2017
F-88.99	AFSL. WIERINGSE/MARKENSTRAAT L DUINSTR. F3	1	216.000	218.000	2.000	nee	9.000	227.000	237.000	2016
F- 93	PLUVIERHOF F6	3+6	-12.000	6.000	18.000	nee			7.000	2015
F-93.99	AFSL. 2015 PLUVIERHOF F6	3	0	0	0		0	0	0	2019
HA- 56	GROTIUSPLAATS		198.000	-202.000	-400.000	ja	-11.000	-213.000	-240.000	2018
HA- 62	GROTIUSPLAATS (RES BU HA-56)	6	-159.000	-95.000	64.000	nee			-99.000	2015
HA-76.99	AFSL. SCHENKKADE 50	1+6	139.000	251.000	112.000	nee			261.000	2015
HA- 83	GEBIEDSONTWIKKELING ISA BELLALAND	8	146.000	186.000	40.000	ja	1.000	187.000	219.000	2019
I- 148	HET OUDE CENTRUM HORECA BESTPL	6	-513.000	-40.000	473.000	ja			-42.000	2015
K- 51	VILJOEN-/PETERBURGSTR 1E NNB		-252.000	-228.000	24.000	nee	-9.000	-237.000	-277.000	2019
K- 256	UTENHAGESTR. BEDRUFSTERREIN		-3.159.000	-3.330.000	-171.000	ja	-113.000	-3.443.000	-4.028.000	2019
KO- 2	DUINSTRAT 10	6+9	154.000	154.000	0	nee				2015
KO- 4	JUNOPAND		24.000	-310.000	-334.000	ja	45.000	-265.000	-287.000	2017
KO- 5	SUZE ROBERTSONSTRAAT 83-89		-65.000	-62.000	3.000	nee	-1.000	-63.000	-77.000	2020
KO- 6	STORTENBEKERSTRAAT 205		-172.000	-162.000	10.000	nee	-23.000	-185.000	-225.000	2020
KO- 7	KEPPLERSTRAAT 301-303		217.000	214.000	-3.000	nee	-8.000	206.000	251.000	2020
KO- 8	VAN DER VENNESTRAAT 85		83.000	68.000	-15.000	nee	3.000	71.000	87.000	2020
KO- 11	WITTE DE WITHSTRAAT	5	364.000	362.000	-2.000	nee	16.000	378.000	409.000	2017
LA- 9	LAAKHAVEN CENTRAAL		-120.000	-123.000	-3.000	ja	-5.000	-128.000	-168.000	2022
LA- 17	BINCKHORST NOORD-WEST		-4.040.000	-4.072.000	-32.000	ja	-160.000	-4.232.000	-5.149.000	2020
LA- 19	LAAKHAVENHOLLANDS SPOOR		-1.617.000	-1.617.000	0	ja	-63.000	-1.680.000	-2.390.000	2024
LA- 38	LAAKHAVEN WEST	8	-34.752.000	-35.435.000	-683.000	ja	-1.499.000	-36.934.000	-50.547.000	2023
LA- 39	LAAKHAVEN PETROLEUMHAVEN		-13.730.000	-13.741.000	-11.000	ja	-547.000	-14.288.000	-18.078.000	2021
LA- 41	NEHERKADE/GEWALSTRAAT	4	-527.000	-526.000	1.000	nee	-21.000	-547.000	-615.000	2018
LA- 49	BINCKHORST, HOTSPOT VROM		-3.887.000	-3.888.000	-1.000	ja	-168.000	-4.056.000	-6.003.000	2025
LA- 50	BINCKHORST, BODEM ENECO LA 17	6	-8.000	-8.000	0	nee			-8.000	2015
LA- 51	BINCKHORST BODEM VROM LA 17	6	-199.000	-128.000	71.000	nee			-133.000	2015
LA- 60	BEETSSTRAAT 200		-2.653.000	-2.648.000	5.000	nee	-105.000	-2.753.000	-2.977.000	2017
LA- 63	KETELSTRAAT 21-23		-642.000	-439.000	203.000	nee	-13.000	-452.000	-470.000	2016
LA- 64	NEHERKADE/SLACHTHUISLAAN	5	75.000	60.000	-15.000	nee	3.000	63.000	65.000	2016
LO- 52	WUNDAELERPLANTS/LV/M1762-1779		800.000	800.000	0	nee	33.000	833.000	901.000	2017
LO- 57	OCKENBURG LANDGOED (JEUGDHERB.)		-3.527.000	-3.700.000	-173.000	nee	-121.000	-3.821.000	-4.133.000	2017
LO- 72	ESCAMPLAAN FASE 2	8	-198.000	-217.000	-19.000	nee	-23.000	-240.000	-270.000	2018
R- 365	ACACIASTRAAT 178/180	8	22.000	-236.000	-258.000	ja	-7.000	-243.000	-296.000	2020
SC- 49	DR. LELYKADE PAV. +HOR		-482.000	-475.000	7.000	nee	-13.000	-488.000	-508.000	2016
SC- 91	CHURCHILLPLEIN, WORLD FORUM	6	-2.107.000	-2.163.000	-56.000	nee			-2.421.000	2015
SC- 94.99	AFSL. KWALITEITSPULS OR THWF	2	-4.000	-11.000	-7.000	nee	9.000	-2.000	-2.000	2017
SC- 96	NORFOLK, A. MAASPLEIN + NHH BOULEVARD		-20.315.000	-20.310.000	5.000	ja	-759.000	-21.069.000	-31.187.000	2025

Plannummer	Projectnaam	Opmerkingen	Halfjaarbericht NCW-Stand 01-06-2015 of laatste vastgestelde stand 201505	Programma rekening NCW-Stand 31-12-2015	Vershil	Bestuurlijk verklaren ja/nee o.b.v. beheersregels 2014	Autonoom verschil	Programma rekening NCW-Stand 01-01-2016 incl. autonome mutaties 201600	Programma rekening Endwaarde (EW) 201600	EW- datum verwacht jaar afsluiten (31-12)
			1	2	(2-1)		(3-2)	3		
SC- 102	EUROJUST		1.532.000	1.505.000	-27.000	nee	63.000	1.568.000	1.695.000	2017
SE- 22.99	AFSL DEVERADEMING BEDRIJFSKW GIT	2	0	-4.000	-4.000	nee	6.000	2.000	2.000	2016
SE- 28	MIENT 351 VORMIDABEL		385.000	466.000	81.000	ja	-16.000	450.000	507.000	2018
X -2005	AFSLUITEN PLANNEN 2005	6	-94.000	-59.000	35.000	nee			-62.000	2015
ZZ- 19.99	AFSLUITEN OBL (LEIDSCHENVEEN YPENBURG)	2	85.000	84.000	-1.000	nee	4.000	88.000	108.000	2020
ZZ- 20	FOREPARK		1.183.000	896.000	-287.000	ja	41.000	937.000	1.233.000	2022
ZZ- 25	WESTLANDSE ZOOM		4.949.000	7.066.000	2.117.000	ja	204.000	7.270.000	8.504.000	2019
ZZ- 26-31	A 12 ZONE TOTAAL (M.U.V. ZZ-30)		-10.203.000	-9.456.000	747.000	ja	-406.000	-9.862.000	-12.477.000	2021
ZZ- 33	AMERIKAANSE AMBASSADE		-707.000	-688.000	19.000	nee	-23.000	-711.000	-740.000	2016
ZZ- 34	YPENBURG	8	-873.000	-1.090.000	-217.000	nee	-52.000	-1.142.000	-1.336.000	2019
ZZ- 800	BODEM AFGESLOTEN PLANNEN		-469.000	-465.000	4.000	nee	-18.000	-483.000	-503.000	2016
ZZ-2005	AFSLUITEN PLANNEN 2005		-777.000	-1.710.000	-933.000	ja	-63.000	-1.773.000	-2.158.000	2020
TOTAAL			-200.720.000	-203.315.000	-2.595.000		39.982.000	-165.016.000	-212.813.000	

Saldo HJB 2015

-180.154.000

Stand Voorziening Negatieve Plannen

-216.062.000	-220.520.000	-4.458.000
---------------------	---------------------	-------------------

-8.646.000	-178.991.000
-------------------	---------------------

Voorziening negatieve plannen HJB 2015

-195.828.000

Positieve projecten

15.342.000	17.205.000	1.863.000
-------------------	-------------------	------------------

828.000	13.975.000
----------------	-------------------

Postieve projecten HJB 2015

15.674.000

Opmerkingen

- Afsluiten plannen 2010 bestaat uit de plannen: F-88.99 en HA-76.99
- Afsluiten plannen 2014 bestaat uit de plannen: SE-22.99, SC-94.99 en ZZ-19.99
- Afsluiten plannen 2015 bestaat uit de plannen: CE-79.99 en F-93.99. Deze plannen zijn operationeel per 1-1-2016
- Plannen die na het halfjaarbericht 2015 zijn herzien: CE-53 en LA-41
- Plannen die na het halfjaarbericht 2015 operationeel zijn verklaard: ES-143, KO-11 en LA-64
- Plannen die met de programmarekening 2015 worden afgesloten zijn: CE-79, E-146, E-172, E-173, ES-115, ES-120, ES-121, ES-123, F-93, HA-62, HA-76.99, I-148, KO-2, LA-50, LA-51, SC-91 en X-2005
- Plan dat met de programmarekening 2015 partieel wordt afgesloten is: CE-81
- Grondexploitaties met uitgifbare kavels (in particulier opdrachtgeverschap):
 - ES-103 Uithofslaan - RIS 25382
 - ES-137 KO Esdo-locatie - RIS 246412
 - HA-83 Isabellaland RIS097171
 - LA-38 Laakhaven West (deels) - RIS 251778
 - LO-72 Escamplaan fase 2 - RIS 181341
 - R-365 Acaciastraat 178/180 (bestuurlijk verklaard)
 - ZZ-34 Ypenburg - Gele Lis - RIS 174577
 - ES-139 Tomatenlaan - RIS 269690
 - CE-117 Jacob Catsstraat- RIS 267846
- In het af te sluiten plan KO-2 vindt een correctie plaats van ca. € -67.000. De eindstand 2015 komt hiermee op € 154.000 i.p.v. € 221.000
- In maart 2016 is het project Spuikwartier herzien (RIS292663). De financiële effecten hiervan zijn verwerkt in de jaarrekening 2015. De verschillen tussen de standen zijn in de verschillenverklaring (bijlage 14) inzichtelijk gemaakt en toegelicht.

6.8 Verbonden Partijen

Deze paragraaf gaat in op de partijen waarmee de gemeente een bestuurlijke relatie onderhoudt en waarin zij tevens een financieel belang heeft. Onder bestuurlijke relatie wordt verstaan: een zetel in het bestuur en/of stemrecht. Van een financieel belang is sprake als de gemeente middelen aan de verbonden partij ter beschikking heeft gesteld die ze kwijt is in geval van faillissement van die partij, of wanneer financiële aansprakelijkheden van de verbonden partij kunnen worden verhaald op de gemeente. De gemeente kent verschillende soorten verbonden partijen: deelnemingen, gemeenschappelijke regelingen, publiek-private samenwerkingsverbanden, stichtingen en coöperaties. Verbonden partijen zijn geen doel op zich, maar dienen als ondersteuning voor het realiseren van gemeentelijke beleidsdoelen. Naast het realiseren van beleidsdoelen is het voor elk van de verbonden partijen van belang dat deze goed worden bestuurd en financieel gezond zijn, dat is de visie van de gemeente in relatie tot het realiseren van gemeentelijke doelstellingen met verbonden partijen. Voor een uitgebreidere beschrijving van de gemeentelijke visie op verbonden partijen verwijzen we naar het beleidskader verbonden partijen 2014-2018. De verbonden partijen van de gemeente zijn divers en de zeggenschap van de gemeente varieert van partij tot partij. Wat alle verbonden partijen gemeen hebben is dat ze op kleinere of grotere afstand van de gemeente staan. Daardoor ligt de eerste verantwoordelijkheid voor het dagelijks bestuur van de partij niet bij de gemeente zelf, maar bij een zelfstandig opererende directie of een bestuur. De eerste lijn van toezicht op die directie op dat bestuur ligt meestal in handen van een speciaal daartoe aangestelde Raad van Commissarissen of een Raad van Toezicht. Vaak is pas in derde instantie de gemeente als sturende en/of toezichthoudende partij betrokken.

Raad en college hebben de afgelopen jaren veel aandacht besteed aan de kaderstelling ten aanzien van verbonden partijen. Het college onderkende en onderkent ten volle het belang daarvan. Bij de vaststelling van het Beleidskader Verbonden Partijen in oktober 2014 heeft het college besloten tot de oprichting van een Expertisecentrum Verbonden Partijen in 2015. Deze oprichting heeft in 2015 plaatsgevonden. Op deze manier wil de gemeente het beleid en beheer ten aanzien van de verbonden partijen versterken. Directe aanleiding daarvoor is dat het aantal en de complexiteit van de gemeentelijke verbonden partijen de afgelopen jaren is toegenomen. Daardoor is er meer behoefte aan zaken als: duidelijkheid over de verschillende rollen van raad en college, kaders en naleving van die kaders, versterking van kennis en coördinatie en vraag naar kwalitatief en kwantitatief betere analyse en verantwoording. Er zijn het afgelopen jaar stappen gezet in de verdere professionalisering van de kaderstelling en het beheer van verbonden partijen.

Het college onderkent in het beleidskader dat rolvermenging zo veel mogelijk moet worden voorkomen, ook in het Rekenkamer onderzoek 'Moeite met Afstand' is dit punt naar voor gebracht. De afbouw van ambtenaren op toezichtplekken is in gang gezet. Er zijn echter uitzonderlijke situaties denkbaar waarbij de gemeente nadrukkelijker wil sturen binnen een verbonden partij, om zo de gemeentelijke doelstellingen beter tot stand te laten komen. Om de ambtelijke benoemingen inzichtelijk te maken is dit thema bij iedere verbonden partij toegevoegd ten opzichte van de begroting en eerdere jaren. Tot zover over de beleidsvoornemens.

De paragraaf sluit af met een tabel "verbonden partijen". Per verbonden partij is het nominaal belang, het aandelen percentage, het eigen vermogen, de intrinsieke waarde, het vreemd vermogen, het (verwachte) resultaat over 2015 en het dividend wat de gemeente ontvangen heeft in 2015, toegelicht. De cijfers in de tabel zijn de meeste recente cijfers die voor publicatie geschikt zijn. Van welk moment de meest recente cijfers zijn, kan variëren van verbonden partij tot verbonden partij en is in de toelichting in de tabel aan het einde van deze paragraaf per verbonden partij opgenomen. De verschillen komen voort uit het feit dat (afspraken en regelgeving over) de frequentie, de mate van openbaarheid en de oplevermomenten van cijfermatige documenten verschillen per verbonden partij.

Deelnemingen

Regionale Ontwikkelingsmaatschappij InnovationQuarter BV (ROM)

Programma	11. Economie, Internationale stad en Binnenstad
Doel	Het stimuleren van de economische ontwikkeling in de regio Zuid-Holland en hiermee het versterken van de positie en de internationale concurrentiekracht van Zuid-Holland en Nederland.
Betrokkenen	Naast de gemeente Den Haag zijn de gemeentes Rotterdam, Delft, Leiden en Westland, het Ministerie van Economische Zaken, de provincie Zuid-Holland, de TU Delft Holding B.V., Libertatis Ergo Holding B.V., Erasmus MC en het Academisch Ziekenhuis Leiden betrokken.
Vestigingsplaats	Den Haag
Openbaar Belang	Het stimuleren van de economische ontwikkeling in de regio Zuid-Holland en hiermee het versterken van de positie en de internationale concurrentiekracht van Zuid-Holland en Nederland.
Bestuurlijk belang	De gemeente is als aandeelhouder bestuurlijk vertegenwoordigd op de jaarlijkse vergadering van aandeelhouders. De wethouder KIJO is inhoudelijk verantwoordelijk. Het aandeelhouderschap is in handen van wethouder FVVM.
Aandelen belang	1,81%
Financieel belang	Aansprakelijkheid naar rato van inbreng op basis van "1 aandeel 1 stem". De kapitaalstorting bedraagt €500.000,-.
Ontwikkelingen	In 2015 is met The Hague Security Delta (HSD) en aanverwante partijen een gezamenlijk programma opgesteld. In het kader 'Foreign Investment' werd een seminar 'Doing Business in The Netherlands' georganiseerd. In het kader van 'Business Development' werd op de HSD Campus de Drone Zone georganiseerd 250 deelnemers.
Ambtelijke benoemingen	N.v.t.

World Trade Center BV (WTC)

Programma	11. Economie, Internationale stad en Binnenstad
Doel	Ontwikkelen, realiseren en exploiteren van een gebouwencomplex genaamd "World Trade Center Den Haag" bestemd voor bedrijven in internationale diensten, handels of goederenverkeer. Tevens houdt de B.V. de WTC-licentie.
Betrokkenen	De gemeente is enig aandeelhouder.
Vestigingsplaats	Den Haag
Openbaar Belang	Ontwikkelen, realiseren en exploiteren van een gebouwencomplex genaamd "World Trade Center Den Haag" bestemd voor bedrijven in internationale diensten, handels of goederenverkeer. Bouwinvest organiseert, in samenwerking met de WTC International Businessclub, activiteiten om bedrijven, organisaties op het gebied van de internationale handel en vertegenwoordigers van de (lokale) overheid bij elkaar te brengen.
Bestuurlijk belang	De gemeente is als aandeelhouder bestuurlijk vertegenwoordigd op de jaarlijkse vergadering van aandeelhouders. De wethouder KIJO is inhoudelijk verantwoordelijk. Het aandeelhouderschap is in handen van wethouder FVVM.
Aandelen belang	100%
Financieel belang	De gemeente draagt aansprakelijkheid voor het gestorte kapitaal ter hoogte van € 18.151,21.

Ontwikkelingen	In 2015 hebben zich geen bijzonderheden voorgedaan: zoals elk jaar heeft Bouwinvest, in samenwerking met de WTC International Businessclub, activiteiten georganiseerd om bedrijven, organisaties op het gebied van de internationale handel en vertegenwoordigers van de (lokale) overheid bij elkaar te brengen.
Ambtelijk benoemingen	Procesmanager DSO – bestuurder, per 16/2/2016 is de bestuurder vervangen door een bestuurder van buiten het gemeentelijk apparaat.

The Hague Trains Holding BV

Programma	13. Verkeer en Milieu
Doel	Het exploiteren en/of doen exploiteren van de spoorverbinding tussen (in ieder geval) Den Haag en Brussel waaronder mede begrepen wordt het aanvragen van capaciteit ten behoeve van de voorgenomen exploitatie en het sluiten van de ter zake benodigde overeenkomsten.
Betrokkenen	De gemeente is enig aandeelhouder.
Vestigingsplaats	Den Haag
Openbaar Belang	Het exploiteren en/of doen exploiteren van de spoorverbinding tussen (in ieder geval) Den Haag en Brussel waaronder mede begrepen wordt het aanvragen van capaciteit ten behoeve van de voorgenomen exploitatie en het sluiten van de ter zake benodigde overeenkomsten.
Bestuurlijk belang	De gemeente is als aandeelhouder bestuurlijk vertegenwoordigd op de jaarlijkse vergadering van aandeelhouders. De wethouder FVVM vertegenwoordigt Den Haag als aandeelhouder.
Aandelen belang	100%
Financieel belang	De gemeente draagt aansprakelijkheid voor het gestorte kapitaal ter hoogte van € 10,-
Ontwikkelingen	The Hague Trains Holding BV is opgericht ten behoeve van het (doen) exploiteren van een treinverbinding Den Haag-Brussel. Aangezien er heden een treindienst uitgevoerd wordt tussen Den Haag en Brussel is het oorspronkelijke doel bereikt. Het college heeft de gemeenteraad in juni 2014 (RIS 273743) bericht dat het oorspronkelijke plan c.q. het (doen) exploiteren van een treinverbinding Den Haag-Brussel niet haalbaar was gebleken maar dat de voor dit doel opgerichte BV in stand gehouden werd om, waar nodig, de druk op de ketel te houden. The Hague Trains Holding BV is momenteel daardoor een ‘slapende BV’. In 2015 hebben zich geen bijzonderheden voorgedaan.
Ambtelijke benoemingen	Afdelingsmanager DSO - bestuurder; Projectleider DSB – bestuurder

N.V. ADO Den Haag

Programma	16. Financiën
Doel	De vennootschap heeft ten doel de bevordering van het betaald voetbal in de regio Haaglanden in de zin van de reglementen van de Koninklijke Nederlandse Voetbalbond in de ruimste zin des woords en voorts al hetgeen met het vorenstaande rechtstreeks of zijdelings verband houdt of daartoe bevorderlijk kan zijn.
Betrokkenen	United Vansen International Sports (UVS) heeft 99,9% van de aandelen, de Vereniging HFC ADO Den Haag 1 aandeel en de Gemeente Den Haag 1 aandeel.
Vestigingsplaats	Den Haag
Openbaar belang	Het bewaken van de financiële gezondheid van de belangrijkste gebruiker van het gemeentelijke stadion. De taak valt onder het programma Financiën.

Bestuurlijk belang	De wethouder FVVM vertegenwoordigt Den Haag als aandeelhouder van het éne prioriteitsaandeel dat de gemeente houdt.
Aandelen belang	De gemeente heeft 1 prioriteitsaandeel in handen met een nominale waarde van € 1,65. Op basis van het prioriteitsaandeel heeft de gemeente onder meer de statutaire bevoegdheid tot het vaststellen van de begroting en het jaarplan sociaal maatschappelijke activiteiten van ADO. Tevens heeft de gemeente de bevoegdheid een commissaris voor te dragen. De afspraken hierover zijn nader uitgewerkt en vastgelegd in een Memorandum of Understanding 2. Dit belang is niet gewijzigd in 2015.
Financieel belang	ADO Den Haag betaalt jaarlijks € 962.718 aan huur voor het gemeentelijk deel van het stadion, het kunstgrasveld en de parkeerplaatsen.
Ontwikkelingen	In januari 2015 zijn de aandelen van SSO overgedragen aan het Chinese United Vansen International Sports (UVS). In maart 2015 heeft de heer M. Fontein ontslag genomen als directeur van ADO. In juni is hij definitief opgevolgd door voormalig commissaris van ADO, de heer J. Wigt. ADO Den Haag heeft het seizoen 2014-2015 afgesloten met een negatief resultaat van € 0,694 mln. Dit tekort op de lopende rekening werd voornamelijk veroorzaakt door extra uitgaven met als dekking aanvullende agiostortingen van grootaandeelhouder UVS. Omdat UVS in het seizoen 2014-2015 totaal € 1,5 mln. aan agiostortingen heeft gedaan was het eigen vermogen per 30 juni 2015 gegroeid van - € 0,152 mln. naar € 0,654 mln. Waarmee de stand van het eigen vermogen van ADO per 30 juni 2015 voor het eerst sinds heel lange tijd positief is geworden. In de zomer van 2015 zijn er afspraken tussen ADO en UVS gemaakt over aanvullende agiostortingen van in totaal € 3,7 mln., te betalen in drie tranches, waarvan de laatste op 31 december 2015 zou worden overgemaakt. Die stortingen zijn echter tot moment van schrijven van deze tekst niet voldaan. Omdat ADO voor een deel al wel verplichtingen is aangegaan, was er per einde 2015 sprake van een liquiditeitstekort van € 1,3 mln. voor het seizoen 2015-2016.
Ambtelijke benoemingen	N.v.t.

N.V. Bank Nederlandse Gemeenten

Programma	16. Financiën
Doel	De Bank Nederlandse Gemeenten is de bank van en voor overheden en instellingen voor het maatschappelijk belang. Met gespecificeerde financiële dienstverlening draagt de BNG bij aan zo laag mogelijke kosten van maatschappelijke voorzieningen voor de burger. De strategie van de bank is gericht op het behouden van substantiële marktaandeelen in het Nederlands maatschappelijk domein en het handhaven van een excellente kredietwaardigheid (Triple A). Daarnaast streeft zij naar een redelijk rendement voor haar aandeelhouders. De BNG biedt financiële diensten op maat, zoals kredietverlening, betalingsverkeer, advisering en elektronisch bankieren. Daarnaast neemt zij deel aan projecten in de vorm van publiek-private samenwerking (PPS).
Betrokkenen	Overheden en instellingen op het gebied van volkshuisvesting, gezondheidszorg, onderwijs, cultuur en openbaar nut (publieke sector).
Vestigingsplaats	Den Haag.
Openbaar belang	Het beheer van de bank voor de publieke sector.
Bestuurlijk belang	De wethouder Financiën, Verkeer, Vervoer en Milieu vertegenwoordigt Den Haag als aandeelhouder.

Aandelen belang	De bank is een structuurvennootschap. De Staat is houder van de helft van de aandelen, de andere helft is in handen van gemeenten, provincies en een waterschap. De gemeente Den Haag bezit 1.275.456 aandelen (2,3% van het totaal).
Financieel belang Ontwikkelingen	<p>De gemeente heeft € 2,894 mln. Beschikbaar gesteld aan gestort kapitaal. Sinds 1 januari 2011 hanteert de BNG de afspraken die gemaakt zijn in het BASEL III akkoord. Eén van de belangrijkste eisen uit het akkoord is het aanhouden van een hoger minimumbedrag aan eigen vermogen. De BNG zal hierdoor in de periode tot en met 2018 een aanzienlijk bedrag aan extra kapitaal moeten aantrekken. Gegeven het beperkte aantal aandeelhouders (Nederlandse overheden) zal het extra kapitaal voor een zeer groot deel uit de inhouding van de winst moeten komen. Daarom wordt in 2015 rekening gehouden met een vergelijkbaar niveau dividenduitkering ten opzichte van 2014.</p> <p>BNG Bank heeft in het eerste halfjaar van 2015 een nettowinst behaald van € 155 miljoen. Dat is een stijging van € 2 miljoen ten opzichte van dezelfde periode in 2014. Vooral door de toename van herfinancieringen door decentrale overheden steeg de omvang van de nieuw verstrekte langlopende leningen met 9% ten opzichte van het eerste halfjaar van 2014.</p> <p>De fundingpositie van de bank is verbeterd, omdat de obligaties van de bank zijn opgenomen in het opkoopprogramma van de Europese Centrale Bank (ECB). In de verslagperiode heeft BNG Bank voor € 8,9 miljard langlopende financiering aangetrokken op gunstige inkooprijzen, die vertaald worden naar scherpere tarieven voor haar klanten. De netto winst is opnieuw sterk beïnvloed door de volatiliteit op de financiële markten, mede veroorzaakt door het opkoopprogramma van de ECB.</p> <p>Het renteresultaat over 2015 zal naar verwachting lager uitkomen dan over 2014. Het resultaat financiële transacties zal ook in de nabije toekomst gevoelig blijven voor de politieke, economische en monetaire ontwikkelingen. Gezien de aanhoudende onzekerheden acht de bank het niet verantwoord een uitspraak te doen over de verwachte nettowinst 2015.</p>
Ambtelijke benoemingen	N.v.t.

Dunea N.V.

Programma

Doel

16. Financiën

Voorzien in de behoefte van drinkwater en industriewater van zowel binnen het distributiegebied, als buiten het distributiegebied. Daarbij moet Dunea voldoen aan de eisen van verantwoord natuurbeheer van het toevertrouwde duingebied met de inachtneming van de eisen van een verantwoorde waterwinning. Tevens beheert Dunea andere onderdelen van de waterketen zoals riolering en afvalwaterzuivering zowel binnen als buiten het distributiegebied.

Betrokkenen

Gemeente Den Haag (39,87%), de voormalige EWR-gemeenten (waaronder Leiden) en een aantal kleinere gemeenten uit de Vlietstreek (o.a. Zoetermeer, Leidschendam-Voorburg en Rijswijk) zijn aandeelhouder van N.V. Dunea. De aandeelhouders zijn overeengekomen dat periodiek, zo mogelijk één maal per vijf jaar, zal worden nagegaan of de verdeling van de geplaatste aandelen in het kapitaal van Dunea overeenstemt met de verhouding van de inwonertallen van de gemeenten. Een herverdeling van het geplaatste aandelenkapitaal naar rato van de inwonertallen heeft plaats

	gevonden per 1 januari 2012. Voor de gemeente Den Haag betekent dit dat het aandelenbelang is gestegen van 39,35% naar 39,87% procent.
Vestigingsplaats	Zoetermeer
Openbaar Belang	Het beheer van het bedrijf wat de drinkwatervoorziening in de gemeente Den Haag en omstreken verzorgt. Voor de financiën van de gemeente is waarde behoud van het geïnvesteerd vermogen een doelstelling.
Bestuurlijk belang:	Gemeente Den Haag heeft conform de statuten recht op één plaats in de Raad van Commissarissen. De heer W. Stolte is door Den Haag herbenoemd als Voorzitter van de Raad van Commissarissen. De wethouder FVVM vertegenwoordigt Den Haag als aandeelhouder.
Aandelen belang	De gemeente Den Haag heeft 39,87% van de aandelen.
Financieel belang	Het door de gemeente gestorte kapitaal is € 7,132 mln. Conform de statuten keert Dunea geen dividend uit.
Ontwikkelingen	Dunea had in 2014 jaarrekeningresultaat van €9,9 mln. Dit resultaat is in het geheel toegevoegd aan het eigen vermogen om zo voor benodigde investeringen minder afhankelijk te zijn van vreemd vermogen en goedkoper investeringen te kunnen doen.
Ambtelijke benoemingen	N.v.t.
N.V. Eneco	
Programma	16. Financiën
Doel	Op betrouwbare, veilige en maatschappelijk verantwoorde wijze leveren van energie en daaraan gerelateerde producten aan particuliere en zakelijke klanten.
Betrokkenen	De aandeelhouders van de structuurvennootschap N.V. Eneco zijn 53 gemeenten in Zuid-Holland, Friesland, Noord-Brabant en Noord-Holland. De Gemeente Den Haag bezit 16,55% van de aandelen. Rotterdam heeft 31,69% en Dordrecht 9,05% van de aandelen Eneco in bezit.
Vestigingsplaats	Rotterdam.
Openbaar Belang	Het beheer van het bedrijf wat stroomvoorziening in de gemeente Den Haag en andere delen van Zuid Holland, Friesland en Utrecht verzorgt. Voor de financiën van de gemeente is waarde behoud en rendement van het geïnvesteerd vermogen een doelstelling.
Bestuurlijk belang	De wethouder FVVM vertegenwoordigt Den Haag als aandeelhouder.
Aandelen belang	De Gemeente Den Haag bezit 16,55% van de aandelen.
Financieel belang	De aandelen Eneco zijn bij de gemeente gewaardeerd tegen de verkrijgingsprijs van € 22,7 mln. De aandelen vertegenwoordigen een nominale waarde van € 82,3 mln. In 2015 is € 16,945 mln. aan dividend ontvangen.
Ontwikkelingen	De Autoriteit Consument en Markt heeft eind 2015 een handhavingsbesluit genomen, in dit besluit staat dat Eneco per 31 januari 2017 gesplitst moet zijn. De voorbereiding voor splitsing is in gang gezet. Het uitgangspunt van splitsing van Eneco Groep is dat er twee zelfstandige bedrijven ontstaan die volledig zijn berekend op hun taken. Er zal een knip worden gemaakt tussen het energiebedrijf Eneco en het netwerkbedrijf Stedin.
Ambtelijke benoemingen	N.v.t.

N.V. Haagse Milieu Services (HMS)

Programma	16. Financiën
Doel	Een efficiënte en op een kwalitatief hoogwaardig resultaat gerichte uitvoering van reinigingstaken. Deze reinigingstaken zijn het gevolg van of houden verband met publieke regelgeving evenals op contractuele basis in het algemeen belang. Onder deze reinigingstaken worden verstaan: a) inzameling, overslag en het transport binnen het grondgebied van de gemeente Den Haag; b) verlening van andere diensten op het gebied van reiniging en het verrichten van aanvullende activiteiten. Dit alles dient te gebeuren op basis van afgestemde bedrijfsvoering en tegen structureel zo laag mogelijke kosten.
Betrokkenen	De dienst Stadsbeheer van de gemeente Den Haag is opdrachtgever aan N.V. Haagse Milieu Services
Vestigingsplaats	Den Haag.
Openbaar belang	Het beheer van het bedrijf dat afvalinzameling en -verwerking in de stad Den Haag verzorgt. Voor de financiën van de gemeente is waarde behoud en rendement van het geïnvesteerd vermogen een doelstelling.
Bestuurlijk belang	De wethouder Financiën, Verkeer, Vervoer en Milieu vertegenwoordigt Den Haag als aandeelhouder. De wethouder Binnenstad, Stadsontwikkeling Kerngebieden, Buitenruimte en Stadsdeelcentrum vertegenwoordigt Den Haag als opdrachtgever van afvalinzameling.
Aandelen belang	Gemeente Den Haag is 100% aandeelhouder en in het bezit van het enige prioriteitsaandeel.
Financieel belang	Het door de gemeente gestorte kapitaal betreft € 454.000. De gemeente ontvangt een gegarandeerd resultaatsaandeel van € 1,5 miljoen. Het overig resultaat is een verdeling 50%-50% tussen de gemeente en Van Gansewinkel. Indien de N.V. verlies maakt dan wordt dit volledig gedragen door Van Gansewinkel N.V.
Ontwikkelingen	In 2015 heeft HMS een vervolg gemaakt met het plaatsen van ondergrondse afvalcontainers (ORAC's). De invoering van ORAC's is succesvol verlopen. Oude containers zijn vervangen.
Ambtelijke benoemingen	N.v.t.

HTM Beheer B.V.

Programma	16. Financiën
Doel	Beheermaatschappij van HTM Personenvervoer N.V. en HTM Railinfra B.V. Tevens beheerder van het OV-investeringsfonds Werelds Netwerk aan Zee wat met samenwerking tussen HTM en NS in 2013 tot stand is gekomen.
Betrokkenen	Gemeente Den Haag.
Vestigingsplaats	Den Haag
Openbaar belang	Het beheer van het bedrijf wat het openbaar vervoer in de regio Haaglanden verzorgt. Voor de financiën van de gemeente is waarde behoud en rendement van het geïnvesteerd vermogen een doelstelling.
Bestuurlijk belang	De wethouder Binnenstad, Stadsontwikkeling, Kerngebieden en Buitenruimte (BSKB) vertegenwoordigt Den Haag als aandeelhouder.
Aandelen belang	De gemeente heeft 100% van de aandelen HTM Beheer in handen. HTM Beheer is op haar beurt 100% eigenaar van HTM Railinfra B.V. en 51· % eigenaar van HTM Personenvervoer N.V.

Financieel belang	De gemeente heeft € 42,091 mln. beschikbaar gesteld aan gestort kapitaal. De gemeente staat garant voor het gehele vreemd vermogen van HTM Railinfra en heeft ook leningen en garanties verstrekt aan HTM Personenvervoer N.V. voor de financiering van voertuigen.
Ontwikkelingen	In 2015 kwam de jaarrekening 2014 beschikbaar. Over 2014 behaalde HTM Personenvervoer een resultaat van - € 5,9 mln. Hierdoor is er over het jaar 2014 geen dividend uitgekeerd aan HTM Beheer B.V. ter vulling van het investeringsfonds voor de uitvoering van de investeringsagenda Werelds Netwerk aan Zee. Wel is er € 15 mln. gestort in het Fonds ten behoeve van de verbreding van tramlijn 1. Door de langdurige afwikkeling van subsidiebeschikkingen uit eerdere jaren kwam de jaarrekening van HTM Personenvervoer later beschikbaar dan normaal. Beleidsmatig stond 2015 in het teken van het verwerven van de railconcessie 2016-2026 via inbesteding en de daarmee samenhangende noodzakelijke herziening van de governance. Hier zijn ook MRDH en de aandeelhouders gemeente en NS bij betrokken. Deze inbesteding zou in 2016 moeten worden afgerond.
Ambtelijke benoemingen	N.v.t.

N.V. Stadsherstel Den Haag en Omgeving

Programma	16. Financiën
Doel	Het behouden en restaureren van monumentale panden. Na bouwkundig herstel vindt functieherstel plaats door het monument een passende bestemming te geven. De gerestaureerde panden worden door Stadsherstel marktconform verhuurd en in een enkel geval verkocht. Daarnaast behoort de bevordering van monumentenzorg in het algemeen tot de doelstellingen.
Betrokkenen	Gemeente(n), banken, verzekeringsbedrijven, institutionele beleggers en bouwbedrijven.
Vestigingsplaats	Den Haag
Openbaar belang	Het beheer van het bedrijf dat zich bezig houdt met het behouden en restaureren van monumentale panden in Den Haag en omgeving.
Bestuurlijk belang	De wethouder Financiën, Verkeer, Vervoer en Milieu vertegenwoordigt Den Haag als aandeelhouder.
Aandelen belang	De gemeente Den Haag heeft 23,17% van de aandelen.
Financieel belang	De omvang van het gestorte kapitaal is € 3,674 mln.
Ontwikkelingen	Stadsherstel Den Haag heeft in juni 2015 de start van de restauratie van de oude brandweerkazerne van Scheveningen feestelijk gevierd. Het deel dat door Stadsherstel is aangekocht wordt herbestemd tot zeven ruime huurappartementen en deze zullen naar verwachting eind 2016 worden opgeleverd. Het project aan de Korte Beestenmarkt, dat bijzonder was omdat het bestaat uit een rijksmonument een gemeentelijk monument en nieuwbouw, is begin 2015 afgerond en opgeleverd. Alle acht huurwoningen van het project zijn verhuurd. Van de twee koopwoningen, die door Stadsherstel volledig nieuw zijn gebouwd is de benedenwoning verkocht, en staat de bovenwoning nog te koop. Evenals het jaar 2014 kenmerkt 2015 zich ook door een relatief hoge mutatiegraad bij de woningen. De oorzaak is waarschijnlijk dat veel van de huurders van Stadsherstel starters op de woningmarkt zijn. Voor deze groep is het momenteel aantrekkelijk om een woning te kopen; zij hebben geen huis te verkopen en kunnen profiteren van een lage rente. Het Oranjefonds heeft haar deelneming in Stadsherstel in maart van het jaar uitgebreid tot 10% van het totaal geplaatste kapitaal. Stadsherstel is erg blij

met deze toename van eigen vermogen en zal met behulp hiervan op korte termijn nieuwe panden verwerven en restaureren.

De Julianakerk, die vanwege de beperkte bestemming die het pand heeft, moeilijk te verhuren is, heeft in 2015 een volledige make-over gehad. Begin volgend jaar zal de kerk feestelijk opnieuw in gebruik worden genomen. Bezoekers zullen dan onder andere een totaal anders vormgegeven kerkzaal zien, waar men aangenaam kan lunchen, vergaderen of workshops kan houden.

Ambtelijke benoemingen N.v.t.

United Fish Auctions N.V. (UFA)

Programma

16. Financiën

Doel

Het oorspronkelijke doel was het in stand houden en exploiteren van de visafslag Scheveningen. Begin 2000 zijn de visafslag Scheveningen, visafslag Stellendam en de visafslag Colijnsplaat gefuseerd. Door de fusie en de daarbij behorende positieve synergetische effecten, worden de belangen van de visafslag Scheveningen beter gediend.

Betrokkenen

Naast de gemeente Den Haag zijn ook de gemeenten Goeree-Overflakkee en Noord-Beveland aandeelhouders van de N.V. United Fish Auctions.

Vestigingsplaats

Stellendam.

Openbaar belang

Het beheer van het bedrijf dat de visafslag Scheveningen in stand houdt.

Bestuurlijk belang

De wethouder Financiën, Verkeer, Vervoer en Milieu vertegenwoordigt Den Haag als aandeelhouder. De wethouder Stedelijke Economie, Zorg en Havens en stadsdeel Scheveningen (SEZH) vertegenwoordigt Den Haag als opdrachtgever van bouwactiviteiten op Scheveningen.

Van de vijf leden van de Raad van Commissarissen, worden er twee benoemd op bindende voordracht van de gemeente Den Haag. Het betreft hier echter geen leden van het college van B&W.

Aandelen belang

De gemeente Den Haag is in het bezit van 34% van de gewone aandelen UFA. Daarnaast heeft Den Haag, net zoals de gemeente Goeree-Overflakkee één prioriteitsaandeel. Deze prioriteitsaandelen dienen ervoor om te waarborgen, dat beide gemeenten een gelijke invloed op de UFA hebben en alle belangrijke besluiten alleen met instemming van beide prioriteitsaandeelhouders kunnen worden genomen. De UFA heeft 3% cumulatief preferente aandelen, waarvan de gemeente Den Haag 34% in haar bezit heeft. Goeree-Overflakkee heeft 63% en Noord-Beveland heeft 3%. Door deze structuur zijn de financiële belangen die de gemeente Den Haag in de visafslag Scheveningen had, bij de fusie gehandhaafd.

Financieel belang:

Het door de gemeente gestorte kapitaal betreft € 1,202 mln.

Ontwikkelingen

Uit de omzetcijfers van de Nederlandse visafslagen over 2015 blijkt dat UFA in 2015 een marktaandeel gerealiseerd van 16,9%. Uit de concept jaarcijfers voor 2015 blijkt een omzetgroei van 7,2 mio. Euro ten opzichte van voorgaande jaar. Een sterke omzetgroei, de voornaamste reden hiertoe is een groei van de aanvoer met 600 ton en een prijsstijging van de vis. De prijs voor tong steeg met 11% ten opzichte van 2014.

De positie van de afslag in Scheveningen heeft zich in het bijzonder versterkt door een bijdrage in de omzetgroei van UFA met 6 mio. Euro.

Deze versterking is veroorzaakt door 3 nieuwe aanvoerders op afslag van Scheveningen. De omzetgroei heeft positief bijgedragen aan het resultaat.

Ambtelijke benoemingen N.v.t.

Publiek Private Samenwerking (PPS)

Haagsche Hitte /Aardwarmte BV/CV

Programma	13. Verkeer en Milieu
Doel	De aanleg en exploitatie van een geothermiebron met distributienetwerk en andere daaraan gerelateerde voorzieningen waarmee aardwarmte wordt benut ten behoeve van warmtevoorziening aan woningen en andere afnemers in en rond de gemeente Den Haag.
Betrokkenen	Naast de gemeente Den Haag zijn Vestia, Staedion, HaagWonen, ENECO en E.ON (via tussen-BV's) ieder voor 1/6 deel aandeelhouder.
Vestigingsplaats	Den Haag
Openbaar Belang	Aanleg en exploitatie van een geothermiebron met distributienetwerk t.b.v. de warmtevoorziening aan woningen en andere afnemers in en rond Den Haag.
Bestuurlijk belang	ADH is in augustus 2013 failliet verklaard. Als vennoot in de VOF Aardwarmte is ook Haagse Hitte BV direct in het faillissement betrokken.
Aandelen belang	De Gemeente was enige aandeelhouder in Haagse Hitte BV, welke op zijn beurt een belang van 16,67% had in Aardwarmte vof. Vennoten hadden elk voor een gelijk (1/6e) deel zeggenschap over Aardwarmte Den Haag.
Financieel belang	Het in te brengen kapitaal door de gemeente bedraagt € 2,5mln.
Ontwikkelingen	Met het faillissement van Aardwarmte Den Haag in 2013 zijn de inspanningen van de Gemeente er op gericht om een doorstart van de warmtebron te faciliteren. Op dit moment is er een concrete partij geïnteresseerd om de bron over te nemen, dit moet voor 31 maart 2016 duidelijk zijn. Op dat moment moet de bron door de curator aan een nieuwe entiteit zijn verkocht.
Ambtelijke benoemingen	De directie van Haagse Hitte BV werd gevormd door een directeur van DSO. De directie van VOF Aardwarmte Den Haag bestond uit twee personen en stond onder toezicht van de stuurgroep Geothermie.

WOM Den Haag Zuidwest

Programma	14. Wonen & Duurzaamheid
Doel	Bijdragen aan de herstructurering van Den Haag Zuidwest, voortzetting van de prestatieafspraken met Vestia, verkoop van woningen en de afwikkeling van projecten.
Betrokkenen	Gemeente Den Haag en Stichting Vestia
Vestigingsplaats	Den Haag
Openbaar Belang	De bevordering van stedelijke herstructurering en de uitvoering van het herstructureringsplan in het gebied Den Haag Zuidwest in de gemeente Den Haag. Onder stedelijke herstructurering wordt onder meer begrepen — doch daartoe niet beperkt — het aanpassen van de binnenstedelijke woningvoorraad, evenals het verbeteren van de sociale en economische infrastructuur door — onder meer — het slopen van onroerende zaken en andere werken, het bouwrijp maken van grond, het bouwen en renoveren van woningen en het aanpassen van de verdere woonomgeving.
Bestuurlijk belang	De WOM Den Haag Zuidwest staat onder toezicht van een Raad van Commissarissen. De wethouder FVVM vertegenwoordigt Den Haag als aandeelhouder. Beleidsinhoudelijk is de wethouder SWDC verantwoordelijk.
Aandelen belang	42%. Besluitvorming geschiedt unaniem, zeggenschap is dus gelijk verdeeld.

Financieel belang	De gemeente participeert in deze onderneming risicodragend door middel van de financiering van de door de WOM te ontwikkelen projecten. Het financieringsplafond (in de vorm van kapitaalstortingen) is daarbij gesteld op maximaal € 80 mln. De WOM is in het eerste kwartaal van 2014 opgericht en een eerste kapitaalstorting van € 8 mln. heeft plaatsgevonden. Er is op dit moment € 9,8 mln. gereserveerd in de reserve Stedelijke Ontwikkeling voor het vormen van een voorziening bij maximale verstrekking van de kapitaalstorting van € 80 miljoen. Na toetsing door de Centrale Treasury is vastgesteld dat de verstrekte zekerheden op dit moment afdoende zijn.
Ontwikkelingen	In 2015 heeft WOM Den Haag Zuidwest de realisatie van project Quattro en de ontwikkeling van de projecten Wildenborghstraat en De Raden ter hand genomen. Quattro is medio 2015 opgeleverd en vrijwel geheel uitverkocht (41 woningen). De tender voor de Wildenborghstraat is succesvol verlopen. Circa 80% van de 25 woningen is in 2015 verkocht, de bouw start begin 2016. De Raden bestaat uit een renovatie- en een nieuwbouwproject. De verkoop van het renovatieproject is gestart, start bouw vindt plaats in januari 2016. Het nieuwbouwproject is in 2015 voorbereid en er is een grondreserveringsovereenkomst aangegaan met de winnaar van de tender. Tot slot zijn nog twee projecten in voorbereiding genomen, aan de Meppelweg en aan de Dedemsvaartweg. Ook heeft in 2015 een herijking plaatsgevonden van alle projecten die de komende 8 jaar aangepakt moeten worden met als doel beter inzicht en grip te hebben op de ruimtelijke, programmatische en financiële mogelijkheden van de projecten.
Ambtelijke benoemingen	Per 1 september 2015 heeft de gemeentelijk commissaris, directeur DSO, zijn functie neergelegd en is vervangen door een bestuurder van buiten het gemeentelijk apparaat.

Grondexploitatie­maatschappij Vroondaal BV/CV – Vroondaal GEM

Programma	15. Stadsontwikkeling
Doel	De grondexploitatie­maatschappij (GEM) heeft tot doel het uitgeven van grond t.b.v. realisatie van maximaal 2.150 woningen in het midden/het hoge prijssegment. De opzet van Vroondaal is een extensief stedelijk groen woonmilieu met diverse woonsferen. Een deel van de woningen wordt gerealiseerd in particulier opdrachtgeverschap. GEM is ook verantwoordelijk voor de inrichting van het openbaar gebied en de (hoofd)infrastructuur binnen het exploitatiegebied.
Betrokkenen	Gemeente Den Haag, Bouwfonds Property Development (BPD) en Synchron BV.
Vestigingsplaats	Den Haag
Openbaar Belang	De realisatie van de woonwijk Vroondaal binnen de door het College vastgestelde stedenbouwkundige en planologische kaders.
Bestuurlijk belang	De wethouder SWDC is inhoudelijk verantwoordelijk. Het aandeelhouderschap is in handen van wethouder FVVM.
Aandelen belang	De gemeente is 50% aandeelhouder in GEM Vroondaal Beheer BV (de beherend venoot, die voor 2% participeert in de CV) en is 100% eigenaar van de Participatiemaatschappij Vroondaal BV.
Financieel belang	De gemeente participeert voor 100% in de Participatiemaatschappij Vroondaal BV en voor 50% in de GEM Vroondaal Beheer BV. De Participatiemaatschappij participeert voor 48% en de Beheer BV participeert voor 4% in de GEM Vroondaal CV. In totaal deelt de gemeente dus voor

	50% in de GEM van de CV. Hiernaast financiert de gemeente de PPS waar voldoende zekerheden tegenover staan.
Ontwikkelingen	De GEM Vroondaal heeft het afgelopen jaar diverse ontwikkelaars aan zich weten te binden naast de partners in de GEM. In Vroondaal Zuid I is in het najaar van 2015 gestart met de bouw van de eerste woningen, deze worden medio 2016 opgeleverd. De geraamde omzet van € 15 mln. is in 2015 gehaald. Deze zomer zijn ook het bestemmingsplan en exploitatieplan onherroepelijk geworden. Eind 2015/begin 2016 wordt een begin gemaakt van revitalisering van het park Madestein.
Ambtelijke benoemingen	Ambtenaar DSO benoemd als directeur en directeur DSO benoemd als commissaris. De RvC wordt in 2016 opgeheven.

Ontwikkelingsmaatschappij Vroondaal BV/CV – Vroondaal VEM

Programma	15. Stadsontwikkeling
Doel	Het projectmatig ontwikkelen van woningen in het extensief, groen stedelijk woonmilieu. De VEM ontwikkelt en realiseert voor eigen rekening en risico vastgoedprojecten.
Betrokkenen	Gemeente Den Haag, Bouwfonds Property Development (BPD) en Synchron BV.
Vestigingsplaats	Den Haag
Openbaar Belang	De realisatie van de woonwijk Vroondaal binnen de door het College vastgestelde stedenbouwkundige en planologische kaders.
Bestuurlijk belang	De wethouder SWDC is inhoudelijk verantwoordelijk. Het aandeelhouderschap is in handen van wethouder FVVM.
Aandelen belang	De gemeente is 50% aandeelhouder in VEM Vroondaal Beheer BV (de beherend vennoot, die voor 2% participeert in de CV) en is 100% eigenaar van de Participatie Ontwikkelingsmaatschappij Vroondaal BV.
Financieel belang	De gemeente participeert voor 100% in de Participatie Ontwikkelingsmaatschappij Vroondaal BV en voor 50% in de VEM Vroondaal Beheer BV. De Participatie Ontwikkelingsmaatschappij participeert voor 48% en de Beheer BV participeert voor 4% in de VEM Vroondaal CV. In totaal deelt de gemeente dus voor 50% in het vastgoedexploitatie-risico van de CV.
Ontwikkelingen	Door de VEM zijn twee-onder-één kap woningen gerealiseerd in Noord I. Tevens ontwikkelt de VEM vrijstaande woningen op ruime kavels, ter aanvulling op programma dat gerealiseerd wordt door de andere ontwikkelaars. Doel van deze ontwikkeling is het productaanbod verder te verbreden.
Ambtelijke benoemingen	Ambtenaar DSO benoemd als directeur en directeur DSO benoemd als commissaris. De RvC wordt in 2016 opgeheven.

Ontwikkelingsbedrijf Leidschenveen (OBL)

Programma	15. Stadsontwikkeling
Doel	Het voeren van de grondexploitatie voor de VINEX-locatie Leidschenveen. Het OBL is verantwoordelijk voor de stedenbouwkundige planontwikkeling, sanering, verwerven en het bouw- en woonrijp maken.
Betrokkenen	De gemeente Den Haag, de ontwikkelaars BPL (o.a. Heijmans Trebbe), AMWonen, Bouwfonds en BAM vastgoed. De betrokkenen vormen het Ontwikkelingsbedrijf Leidschenveen (OBL) in een CV/BV constructie. De CV/BV is per 31 december 2014 ontbonden en in 2015 uitgeschreven uit het handelsregister van de Kamer van Koophandel.

Vestigingsplaats	Den Haag
Openbaar Belang	De realisatie van de woonwijk, Leidschenveen binnen de stedenbouwkundige en financiële kaders van de VINEX en het gemeentelijke beleid.
Bestuurlijk belang	N.v.t. samenwerking is beëindigd.
Aandelen belang	N.v.t. samenwerking is beëindigd.
Financieel belang	N.v.t. samenwerking is beëindigd.
Ontwikkelingen	De commanditaire vennootschap plus de beheer B.V. van het ontwikkelingsbedrijf Leidschenveen zijn opgegeven en uitgeschreven bij de KvK. De gemeentelijke participatiemaatschappij is ook opgeheven en uitgeschreven uit het handelsregister. Dit betekent dat dit het laatste jaar is dat het Ontwikkelingsbedrijf Leidschenveen is opgenomen in deze paragraaf.
Ambtelijke benoemingen	N.v.t.

Ontwikkelingscombinatie Wateringse Veld

Programma	15. Stadsontwikkeling
Doel	Uitgeven van grond t.b.v. realisatie van de VINEX wijk Wateringse Veld.
Betrokkenen	De gemeente Den Haag en BPD (voorheen: Bouwfonds MAB OntwikkelingCVG), hebben de Ontwikkelingscombinatie Wateringse Veld (CV/BV) opgericht omdat beide partijen strategische grondposities hadden in het gebied.
Vestigingsplaats	Den Haag
Openbaar Belang	De realisatie van de woonwijk Wateringse Veld, binnen de stedenbouwkundige en financiële kaders van de VINEX en het gemeentelijke beleid.
Bestuurlijk belang	De wethouder SWDC is inhoudelijk verantwoordelijk. Het aandeelhouderschap is in handen van wethouder FVVM.
Aandelen belang	De gemeente participeert voor 50% in Wateringse Veld Beheer BV (de behorend vennoot van de CV, die voor 2% participeert in de CV) en is 100% eigenaar van Participatiemaatschappij Wateringseveld I BV.
Financieel belang	Besluitvorming geschiedt unaniem, zeggenschap is dus gelijk verdeeld. Den Haag deelt voor 50% in het grondexploitatie resultaat.
Ontwikkelingen	Alle gronden voor het oorspronkelijk plangebied zijn uitgegeven, met dien verstande dat twee locaties opgenomen worden in de nieuwe ontwikkeling Erasmusveld.
Ambtelijke benoemingen	Afdelingsmanager Grondzaken DSO - gevolmachtigd directeur.

Starterspanden Den Haag BV/CV

Programma	15. Stadsontwikkeling
Doel	Het beheer van voormalige panden van NV Stedelijk Belang / Woningbeheer NV. De CV is een uitvoeringsinstrument van de gemeente voor de huisvesting van startende ondernemingen.
Betrokkenen	De Gemeente Den Haag en Staedion.
Vestigingsplaats	Den Haag
Openbaar Belang	De exploitatie van starterspanden. De CV is onderdeel van het instrumentarium van de Gemeente Den Haag in het kader van de uitvoering van het gemeentelijk starters- en economisch beleid.
Bestuurlijk belang	Het aandeelhouderschap is in handen van wethouder FVVM. De inhoudelijk portefeuillehouder is wethouder SEZH.

Aandelen belang	De Gemeente Den Haag bezit 99% van de aandelen in de BV. De zeggenschap in de CV is als volgt verdeeld: gemeente (89%), Stedelijk Belang (2%) en Starterspanden Den Haag BV (9%).
Financieel belang	De gemeente Den Haag heeft vastgoed ingebracht. De Starterspanden ontvangt geen gemeentelijke subsidie uit de programmabegroting. De jaarrekeningen worden jaarlijks ter kennisname toegezonden aan de gemeenteraad.
Ontwikkelingen	Op dit moment wordt gewerkt aan de herstructurering van de Starterspanden Den Haag BV/CV. Staedion heeft aangegeven te willen uittreden uit de Starterspanden Den Haag BV/CV. De gemeente en Staedion zijn in overleg over de wijze waarop de herstructurering wordt afgewikkeld. Het vastgoed van de Starterspanden Den Haag BV/CV wordt verkocht. Met uitzondering van het pand De Schilde. Voor dit pand is een huurovereenkomst afgesloten met Urban Farmers. Urban Farmers gaat in dit pand aan stadslandbouw doen. Dit biedt mogelijkheden om het pand verder te ontwikkelen als bedrijfsverzamelgebouw voor innovatie en duurzaamheid.
Ambtelijke benoemingen	Er is geen ambtelijk bestuurder meer.

Winkelpanden Den Haag BV/CV

Programma	15. Stadsontwikkeling
Doel	Het beheer van een aantal voormalige panden van Woningbeheer N.V. De CV verhuurt winkelunits en is een uitvoeringsinstrument van het gemeentelijke beleid voor de ontwikkeling en branchering van de winkelstraten.
Betrokkenen	De Gemeente Den Haag en Staedion.
Vestigingsplaats	Den Haag
Openbaar Belang	De exploitatie van de winkelpanden. De CV is onderdeel van het instrumentarium van de Gemeente Den Haag in het kader van de uitvoering van het gemeentelijk detailhandelsbeleid.
Bestuurlijk belang	Het aandeelhouderschap is in handen van wethouder FVVM. De inhoudelijke portefeuillehouder is wethouder SEZH.
Aandelen belang	De Gemeente Den Haag bezit 50% van de aandelen in de BV. De zeggenschap in de CV is als volgt verdeeld: gemeente (49), NV Stedelijk Belang (49), Winkelpanden Den Haag BV (2).
Financieel belang	De gemeente Den Haag heeft in het verleden vastgoed ingebracht, in 2015 is dit volledig weer uitgenomen ter voorbereiding op de liquidatie. De Winkelpanden ontvangt geen gemeentelijke subsidie uit de programmabegroting. De jaarrekeningen worden jaarlijks ter kennisname toegezonden aan de gemeenteraad.
Ontwikkelingen	In 2015 is al het vastgoed door de Winkelpanden afgestoten. Staedion heeft aangegeven uit te willen treden uit de Winkelpanden Den Haag BV/CV. In samenwerking met de overige vennoten zal de gemeente over gaan tot het beëindigen van de Winkelpanden Den Haag BV/CV in 2016.
Ambtelijke benoemingen	Er is geen ambtelijk bestuurder meer.

Wijkontwikkelingsmaatschappij Stationsbuurt – Oude Centrum BV/CV

Programma	15. Stadsontwikkeling
Doel	De uitvoering van het herstructureringsplan voor de Stationsbuurt – Oude Centrum (RIS 144660) uit 2007.
Betrokkenen	Gemeente Den Haag en Staedion (was N.V. Stedelijke Belang, gemeente heeft aandelen in 2008 verkocht aan Staedion).

Vestigingsplaats	Den Haag
Openbaar Belang	Bevorderen van de stedelijke herstructurering in het gebied Stationsbuurt – Oude Centrum.
Bestuurlijk belang	Het aandeelhouderschap is in handen van wethouder FVVM. De inhoudelijk portefeuillehouder is wethouder SWDC.
Aandelen belang	De gemeente heeft 49,5% van de aandelen in bezit. De zeggenschap in de CV is als volgt verdeeld: gemeente (43%), Staedion (45%). Stedelijk Belang (2%) en WOM BV (10%).
Financieel belang	De gemeente Den Haag heeft vastgoed ingebracht. De WOM ontvangt geen gemeentelijke subsidie uit de programmabegroting. De jaarrekeningen worden jaarlijks ter kennisname toegezonden aan de gemeenteraad.
Ontwikkelingen	Staedion en de gemeente wensen de samenwerking in de WOM voort te zetten. Partijen zijn in overleg over de actualisering van de vastgoedportefeuille en het beleidskader van de WOM.
Ambtelijke benoemingen	Er is geen ambtelijk bestuurder meer.

Gemeenschappelijke regelingen

Ten aanzien van bestuurders (in de zin van ‘wethouders’) geldt dat deze bij gemeenschappelijke regelingen deel uit blijven maken van het Algemeen Bestuur en het Dagelijks Bestuur. Dit volgt uit de wetgeving ter zake. De betreffende bestuurders worden daarom niet genoemd bij ‘ambtelijke benoemingen’.

Metropoolregio Rotterdam Den Haag (MRDH)

Programma	2. College en Bestuur
Doel	De MRDH heeft als doel het verbeteren van de bereikbaarheid en van het economisch vestigingsklimaat.
Betrokkenen	MRDH is een gemeenschappelijke regeling van 23 gemeenten.
Vestigingsplaats	Statutaire vestiging is Rotterdam.
Openbaar Belang	De gemeente beoogt de bereikbaarheid en de werkgelegenheid en de economie van de stad te verbeteren. Dat komt in meerdere begrotingsprogramma’s tot uiting (7, 11, 13).
Bestuurlijk belang	Burgemeester is vice-voorzitter, wethouder FVVM is lid van het AB en van de BC VA, wethouder SEZH is lid van het AB, wethouder KIJO is voorzitter van de BC EV. Vijf Raadsleden zijn lid van de advies- en rekeningencommissies
Aandelen belang	Een gemeenschappelijke regeling kent geen aandelen. De inwonerbijdrage van Den Haag bedraagt 22% van de totale inwonerbijdrage.
Financieel belang	De bijdrage bedraagt € 1.271.171 en wordt gedekt in het programma 2 College en Bestuur. De baten zijn indirect (werkgelegenheid, nieuwe bedrijvigheid).
Ontwikkelingen	De MRDH is van start gegaan per 1-1-2015 op de terreinen bereikbaarheid en economisch vestigingsklimaat.
Ambtelijke benoemingen	Het AB heeft de GS van Den Haag benoemd als 1e secretaris-generaal.

Veiligheidsregio Haaglanden

Programma	4. Openbare orde en veiligheid
Doel	Het bevorderen van goede samenwerking tussen de hulpdiensten, gemeenten en andere partners in de regio op het gebied van crisisbeheersing.
Betrokkenen	De besturen van de gemeenten Delft, Den Haag, Leidschendam-

	Voorburg, Midden Delfland, Pijnacker-Nootdorp, Rijswijk, Wassenaar, Westland en Zoetermeer.
Vestigingsplaats	Den Haag
Openbaar Belang	Het voorkomen, beperken en bestrijden van brand en gevaar voor mensen en dieren. Het toezicht houden op het strand en het redden van baders in nood en beheer van strandposten.
Bestuurlijk belang	Het voorzitterschap van het dagelijks en algemeen bestuur is opgedragen aan de burgemeester van Den Haag. Tijdens crises en rampen die de gemeentelijke grenzen overschrijden kan de burgemeester van Den Haag besluiten als voorzitter van de veiligheidsregio het opperbevel naar zich toe te trekken.
Aandelen belang	Er is sprake van een gewogen stemverhouding. Het nemen van besluiten door het Algemeen Bestuur vindt plaats volgens de volgende stemverdeling: gemeenten < 30.000 inwoners: 1 stem; gemeenten > 30.000 tot 90.000 inwoners: 2 stemmen; gemeenten > 90.000 tot 150.000 inwoners: 3 stemmen; gemeenten > 150.000 tot 300.000 inwoners: 4 stemmen; gemeenten > 300.000 inwoners: 5 stemmen.
Financieel belang	De bijdrage van de gemeente Den Haag aan de Veiligheidsregio Haaglanden voor de taken Brandweer en Rampenbestrijding en Strandveiligheid en bedroeg voor 2015 € 40,565 mln. Dit is inclusief de bijdrage vanuit de dienst DSO, voor advisering in het kader van bouwvergunningen.
Ontwikkelingen	In 2015 is de regionale brandweer vernieuwd. Uitgangspunt was de ontwikkeling naar een brandweerorganisatie “nieuwe stijl” tegen lagere kosten met een hoger rendement. De meldkamers van politie, brandweer en GHOR zijn inmiddels vrijwel volledig geïntegreerd en staan de komende jaren voor een van rijkswege in gang gezette verdere concentratie naar 10 landelijke meldkamers. De Veiligheidsregio Haaglanden en de gemeente Den Haag hebben in 2015 uitvoering gegeven aan het vernieuwde convenant met de Haagse Vrijwillige Reddings Brigade (HVRB) met als uitgangspunt dat de VRH de volledige verantwoordelijkheid heeft voor de strandbewakingstaak en het beheer van de HVRB. In 2015 bestond de HVRB 100 jaar en zijn de materiele voorzieningen van de Reddings Brigade vrijwel geheel vernieuwd. Ook is met het oog op de zwemveiligheid een ‘strandapp’ geïntroduceerd. Deze wordt de komende jaren verder ontwikkeld. De komende tijd wordt onderzoek gedaan naar de wenselijkheid van een erkend vlaggensysteem ter bevordering van toezicht op een beperkt deel van het strand.
Ambtelijke benoemingen	N.v.t.

GGD Haaglanden

De GGD Haaglanden is bestuurlijk gezien een gemeenschappelijke regeling, tegelijkertijd maakt de GGD organisatorisch gezien (de bedrijfsvoering) volledig deel uit van de gemeente Den Haag. De GGD Haaglanden wordt daarom verantwoord in programma 8.

Regionaal Inkoopbureau H10

Programma	9. Jeugd
Doel	Uitvoeringsorganisatie van jeugdhulp. Behulpzaam bij inkopen van Jeugdhulp bij zorgaanbieders, bij controle en afwikkeling van declaraties, bij

	verstrekken voorschotten door gemeenten aan zorgaanbieders, ramingen per gemeente van zorgkosten etc. Alle betalingen aan Zorgaanbieders geschieden door de gemeenten zelf en de gemeenten gaan zelfstandig contracten aan met derden.
Betrokkenen	De gemeenten Den Haag, Rijswijk, Zoetermeer, Delft, Pijnacker-Nootdorp, Voorburg-Leidschendam, Wassenaar, Voorschoten, Midden-Delfland en Westland.
Vestigingsplaats	De statutaire vestigingsplaats is Pijnacker-Nootdorp
Openbaar Belang	De regeling behartigt de belangen van de gemeenten op het terrein van uitvoering van inkooptaken op taakonderdelen binnen het sociaal domein.
Bestuurlijk belang	Wethouder Jeugd van de gemeente Den Haag is voorzitter van het driehoofdig bestuur. Besluiten worden genomen op basis van een gewogen stemverhouding. Het aantal stemmen dat een lid in de vergadering kan uitbrengen, wordt bepaald door het aantal inwoners van de gemeente(n) door wiens college(s) van burgemeester en wethouders hij is aangewezen.
Aandelen belang	Niet van toepassing.
Financieel belang	Jaarlijks wordt circa 50% van de kosten (naar rato inwonersaantal) van het inkoopbureau H10 door Den Haag vergoed. De kosten 2015 bedroegen voor Den Haag circa € 0,72 mln.
Ontwikkelingen	In 2015 is het inkoopbureau van start gegaan. De organisatie is ingericht en de werkzaamheden zijn bij de verschillende medewerkers belegd. De inkoop zal in 2016 verder gestroomlijnd worden.
Ambtelijke benoemingen	N.v.t.

Bedrijvenschap Harnaspolder

Programma	11. Economie, Internationale stad en Binnenstad
Doel	Het ontwikkelen van 80 ha. bruto bedrijventerrein voor standaard en hoogwaardige bedrijven. Harnaspolder vervult enkele belangrijke functies voor Haagse uit te plaatsen bedrijven uit de te herstructureren of transformeren (binnen)stedelijke bedrijventerreinen. De hoofdactiviteiten om dit te realiseren bestaan uit de verwerving van gronden, het bouw- en woonrijp maken hiervan en de uitgifte van deze gronden aan bedrijven.
Betrokkenen	De gemeenten Den Haag en Midden-Delfland
Vestigingsplaats	Schipluiden (Midden-Delfland)
Openbaar Belang	Het ontwikkelen en exploiteren van bedrijventerreinen.
Bestuurlijk belang	Het algemeen bestuur telt zes leden (drie leden per gemeente). Op dit moment zijn de zowel de Haagse leden als de leden van Midden-Delfland van het algemeen bestuur afkomstig uit het college. Het dagelijks bestuur bestaat uit drie leden, één aangewezen door de gemeente Den Haag en twee leden benoemt door Midden-Delfland. De leden zijn wethouders.
Aandelen belang	De gemeenschappelijke regeling heeft geen aandelen.
Financieel belang	Positieve of negatieve eindsaldi op de grondexploitaties worden verdeeld tussen de twee gemeenten. Den Haag is aansprakelijk voor 85% van het saldo.
Ontwikkelingen	In 2014 hebben de gemeenten Den Haag en Midden-Delfland de gewijzigde gemeenschappelijke regeling en een nieuw businessplan voor het Bedrijvenschap Harnaspolder vastgesteld. Aansluitend bij de huidige marktvraag wordt het terrein ook heel nadrukkelijk bestemd voor bedrijven in de logistieke sector, ten behoeve waarvan de woningen langs de Harnaskade worden gesloopt. In 2015 zijn twee nieuwe bestemmingsplannen (voor Harnaspolder Noord én Zuid) en het

onteigeningsplan vastgesteld. De nieuwe marktstrategie en planologische kaders in combinatie met de opening van de verlengde A4 hebben geleid tot een toename in de interesse voor dit bedrijventerrein. In 2015 is totaal 2,7 ha. grond uitgegeven aan vier verschillende bedrijven, waaronder 1,7 ha. aan DHL. Tevens is een overeenkomst gesloten voor de uitgifte in 2016 van 4 ha. voor een expeditie centrum. De geplande grote uitgifte van 5,1 ha. aan een grote bouwmarkt schuift door naar 2016 als gevolg van beroepsprocedures tegen het Bestemmingsplan Harnaspolder Noord. De voorlopige voorziening, die bij de Raad van State was aangevraagd, is niet toegekend.

Door alle betrokken partijen is nauw samengewerkt om aan alle vereisten voor het indienen van de jaarrekeningen van 2012 t/m 2014 en de begroting 2016 te voldoen. November 2015 heeft de provincie het preventief toezicht beëindigd; voor 2016 is weer sprake van repressief begrotingstoezicht.

Ambtelijke benoemingen Afdelingsmanager DSO – directie per 1 januari 2016.

Industrieschap Plaspoelpolder (IPP) (Rijswijk)

Programma	11. Economie, Internationale stad en Binnenstad
Doel	Het ontwikkelen en exploiteren van bedrijventerreinen.
Betrokkenen	Gemeenten Den Haag en Rijswijk
Vestigingsplaats	Rijswijk
Openbaar Belang	Het ontwikkelen en exploiteren van bedrijventerreinen.
Bestuurlijk belang	Het Algemeen Bestuur bestaat uit 7 leden van wie 3 uit Den Haag: Wethouders SEZH, SWDC en FVVM. Het Dagelijks Bestuur bestaat uit 4 leden van wie 2 uit Den Haag: Wethouders SEZH en FVVM. De gemeenteraad wordt in de gelegenheid gesteld zienswijzen kenbaar te maken op begrotingen en begrotingswijzigingen.
Aandelen belang	De gemeenschappelijke regeling heeft geen aandelen.
Financieel belang	Den Haag participeert voor 50% risicodragend in de exploitaties van het IPP. Het IPP heeft een eigen financiële reserve waarbinnen de risico's worden opgevangen, waardoor Den Haag tot op heden geen voorzieningen heeft hoeven treffen ter afdekking van tekorten.
Ontwikkelingen	Het IPP heeft 129 ha. bedrijventerrein (Wateringse Veld, Hoornwijk, Plaspoelpolder, Ypenburg en Broekpolder) ontwikkeld of nog in ontwikkeling. De realisatie van bedrijventerrein Wateringse Veld is vrijwel voltooid; van de 23 ha is nog slechts 1 ha uitgeefbaar. Ditzelfde geldt voor de locatie Hoornwijk, waar een deel van de zogenaamde N-kavel nog uitgeefbaar is. Uitgifte van deze kavel is voorzien in de periode vanaf 2018, na realisatie van de Rotterdamsebaan. Een ander deel van de N-kavel is in 2015 door de gemeente Den Haag verworven van het IPP ten behoeve van de aanleg van de Rotterdamsebaan. In 2014 is gestart met de nieuwbouw op de Landtong, Plaspoelpolder. Het project 'HarbourVillage' wordt met succes in de markt gezet en betreft de verkoop van kleine en vrij indeelbare bedrijfsunits aan het MKB. De 1e fase en 2e fase zijn uitverkocht en opgeleverd, de 3e fase is in verkoop. Het IPP is ook vastgoedeigenaar van en risicodragend exploitant van Helix Businesspark op bedrijventerrein Ypenburg, hier zijn in 2015 twee etages verhuurd c.q. verkocht.
Ambtelijke benoemingen	Afdelingsmanager DSO – directie.

Omgevingsdienst Haaglanden

Programma	13. Verkeer en Milieu
Doel	De Omgevingsdienst Haaglanden is verantwoordelijk voor de vergunningverlening, toezicht en handhaving op milieugebied en de specialistische advisering op het gebied van milieu en RO voor de negen Haaglanden gemeenten en de provincie Zuid- Holland.
Betrokkenen	De gemeenten Delft, Leidschendam-Voorburg, Midden-Delfland, Pijnacker-Nootdorp, Rijswijk, Wassenaar, Westland en Zoetermeer en de Provincie Zuid-Holland.
Vestigingsplaats	Den Haag
Openbaar Belang	Bescherming van mens en natuur tegen schade; uitvoering van vergunningverlening, toezicht en handhaving milieu.
Bestuurlijk belang	Het dagelijks bestuur bestaat uit vijf leden, waarvan een de wethouder Financiën, Verkeer, Vervoer en Milieu uit de gemeente Den Haag. Het algemeen bestuur bestaat uit 13 leden waarvan twee leden uit Den Haag te weten wethouder Financiën, Verkeer, Vervoer en Milieu en wethouder Binnenstad, Stadsontwikkeling Kerngebieden en Buitenruimte.
Financieel belang	De gemeente Den Haag heeft voor 27% stembelang in het Algemeen Bestuur. Hiermee heeft de gemeente Den Haag een financieel belang van 27% in de eventuele exploitatie tekorten en overschotten.
Ontwikkelingen	Rijk, IPO en VNG hebben afspraken gemaakt om te komen tot een kwalitatief hoogwaardige uitvoering van het omgevingsrecht. Het realiseren van een landelijk stelsel van Regionale Uitvoeringsdiensten, kwaliteitscriteria en het versterken van het horizontale toezicht door de gemeenteraad zijn hiervan de belangrijkste onderdelen. Naar verwachting zal het wetsvoorstel vergunningverlening, toezicht en handhaving omgevingsrecht in de loop van 2016 in werking treden. Op het moment dat het wetsvoorstel in werking treedt moeten gemeenten en provincies een verordening kwaliteit VTH omgevingsrecht hebben vastgesteld. Voor de Omgevingsdienst Haaglanden moet de verordening worden vastgesteld op het niveau van de omgevingsdienst, voor de andere Wabo-taken op het niveau van de gemeente.
Ambtelijke benoemingen	N.v.t.

Stichtingen

Stichting Werkbij

Programma	7. Werk, Inkomen en Armoedebeleid
Doel	Het doel van de stichting Werkbij is de ondersteuning van initiatieven van de gemeente Den Haag gericht op het scheppen van (additionele) arbeids- en/of stageplaatsen
Betrokkenen	Het bestuur bestaat uit: Algemeen Directeur SZW, Directeur SZW en adviseur SZW.
Vestigingsplaats	Den Haag
Openbaar Belang	Stichting Werkbij is opgericht om namens de gemeente op te treden als werkgever voor personen die zijn aangewezen op een baan met loonkostensubsidie. Daarnaast voert Stichting Werkbij de administratie voor loonkostensubsidies die aan overige werkgevers worden verstrekt.
Bestuurlijk belang	De gemeente heeft volledig zeggenschap.
Aandelen belang	N.v.t.

Financieel belang	Stichting Werkbij wordt nagenoeg volledig bekostigd door de gemeente Den Haag.
Ontwikkelingen	Er zijn geen bijzondere ontwikkelingen over 2015 te melden. Stichting Werkbij wordt de komende jaren afgebouwd en zal nog worden gebruikt om uitvoering te geven aan de afbouw van de WIW- en ID-banen c.g. de uitvoering van het sociaal plan(nen) ID banen WIW.
Ambtelijke benoemingen	Algemeen directeur SZW, directeur SZW en directieadviseur SZW.

Coöperaties

BIRGIT (Beter In Regie op Gemeentelijke IT)

Programma	3. Dienstverlening en Wijkaanpak
Doel	Rotterdam en Den Haag hebben besloten de (door) ontwikkeling en het beheer van een ICT-toepassing voor het gebruik en het beheer van het stelsel van basis- en kernregistraties (stelselbeheersysteem) gezamenlijk te organiseren. Hiertoe is het samenwerkingsverband Birgit aangegaan.
Betrokkenen	Gemeenten Den Haag, Rotterdam en Utrecht
Vestigingsplaats	Rotterdam
Openbaar Belang	Betere dienstverlening en minder administratieve lasten voor burgers en bedrijven. De coöperatie levert een stelselbeheersysteem, dat hieraan bijdraagt door het mogelijk te maken om gegevens eenmalig in te winnen en meervoudig te gebruiken.
Bestuurlijk belang	FVVM vertegenwoordigt Den Haag in de ALV.
Aandelen belang	N.v.t.
Financieel belang	De (jaarlijkse) bijdrage van de Den Haag betreft € 339.517,- na toetreding Utrecht per 1-7-2015.
Ontwikkelingen	De Haagse Bron maakt gebruik van de ICT-oplossing die door de gemeente Rotterdam enige jaren geleden is ontwikkeld. Om het beheer en de doorontwikkeling van dat systeem gedurende de levenscyclus zeker te stellen zijn de gemeenten Rotterdam en Den Haag een samenwerkingsverband aangegaan. Dit samenwerkingsverband heeft sinds de oprichting van de coöperatie BIRGIT U.A. op 17 december 2014 rechtspersoonlijkheid. Vanaf 1 juli 2015 is de gemeente Utrecht toegetreden. Mede daardoor kon de jaarlijkse (gemeentelijke) bijdrage aan BIRGIT verlaagd worden.
Ambtelijke benoemingen	Teammanager De Haagse Bron, DPZ.

Wigo4it

Programma	Voornamelijk Programma 7. Werk, Inkomen en Armoedebeleid maar ook de programma's 3 Wijkaanpak en Dienstverlening en programma 8 Zorg en Welzijn.
Doel	Het doel van Wigo4it is om t.b.v. de sociale diensten van de G4 als één partij op te treden, om hergebruik, ontwikkeling en gezamenlijk beheer van ICT-systemen mogelijk te maken. Deze samenwerking moet leiden tot een verbetering van de effectiviteit en doelmatigheid op het gebied van ICT. Verder heeft Wigo4it een belangrijke coördinerende en faciliterende rol bij intergemeentelijke communicatie- en overlegvormen. Voor de dienst SZW is het streven dat Wigo4it optreedt als een betrouwbare en kwalitatieve goede leverancier en samenwerkingspartner.
Betrokkenen	De belangrijkste andere partijen in de deelneming zijn de Sociale Diensten van de gemeentes Amsterdam, Rotterdam en Utrecht
Vestigingsplaats	Den Haag

Openbaar Belang	Wigo4it is opgericht om gezamenlijk gebruik, beheer en ontwikkeling van ICT-systemen voor en door de sociale diensten van de vier grote steden mogelijk te maken. Wigo4it draagt, met een zakelijke en professionele klantbenadering, zorg voor de ICT-facilitering van de primaire processen van de vier diensten.
Bestuurlijk belang	Verder draagt Wigo4it bij aan de coördinatie en afstemming tussen de G4. De belangrijkste andere partijen in de deelneming zijn de Sociale Diensten van de gemeentes Amsterdam, Rotterdam en Utrecht.
Aandelen belang	N.v.t.
Financieel belang	De gemeente Den Haag heeft een aandeel van 21% in de contributiebijdrage verdeeld naar rato van het aantal WWB-ers. Het feitelijk financieel belang is Euro 25.000. Daarnaast heeft de gemeente een vordering op Wigo4it waardoor het financieel belang toeneemt tot € 2.9 mln.
Financiële positie	Het eigen vermogen bedraagt per 31 december 2014: € 1.442.852 en het vreemde vermogen bedraagt per 31 december 2014: € 16.901.288. Het laatst behaalde resultaat van 2014 bedraagt negatief € -1.859.275.
Ontwikkelingen	Wigo4it realiseert het beheer en ontwikkeling van de ICT systemen en vervult een belangrijke rol ten aanzien van de coördinatie en afstemming tussen de G4. SZW heeft met de partij Wigo4it op hoofdlijnen het doel bereikt dat Wigo4it zorgdraagt voor beheer en ontwikkeling van informatiesystemen. Het jaar 2015 heeft in het teken gestaan van de nazorg van de invoering van de participatiewet en de doorontwikkeling van de WMO. In 2015 zijn belangrijke stappen gezet in de ontwikkeling van de Professional Portal. Hierbij wordt ingezet om een transitie te maken van een systeemgerichte omgeving naar een taakgerichte omgeving waar de medewerker met een specifiek scherm wordt ondersteund in de uit te voeren taken. De gemeente communiceert digitaal met burgers en bedrijven (digitaliseren), op plaatsen waar dat het eenvoudigst is (self service) en op zelf gekozen tijden. Processen zijn zo ingericht dat burgers, bedrijven en gemeentemedewerkers er op een slimme, intuïtieve manier, doorheen lopen (gebruiksgemak). Daar waar mogelijk worden communicatie, activiteiten, berekeningen en beslissingen geautomatiseerd uitgevoerd (automatiseren).
Ambtelijke benoemingen	Algemeen directeur SZW

Verenigingen

In de paragraaf verbonden partijen zijn zeven Verenigingen van Eigenaren (VvE's) nieuw toegevoegd die gelden als verbonden partij volgens de definitie van de BBV. Bij het schrijven van deze paragraaf wordt nog bekeken of er mogelijk nog andere VvE's als verbonden partij zouden moeten worden aangemerkt. Als dat het geval is, zullen die in de toekomst worden meegenomen.

Vereniging van Eigenaren (VVE) "De Wittebrug" te Den Haag.

Programma	18. Interne Dienstverlening
Doel	Het beheren en exploiteren van het gebouw, de grond en de gemeenschappelijke zaken. Alsmede het behartigen van de gemeenschappelijke belangen van de eigenaren.
Betrokkenen	De gemeente Den Haag, alsmede .Ahold Vastgoed, Allround Waddinxveen BV, Politie Bureau Huisvesting, en de VVE Wittebrug Woningen.
Vestigingsplaats	Den Haag

Openbaar Belang	Het behartigen van de belangen van de gemeente Den Haag als gedeeltelijk eigenaar van het complex
Bestuurlijk belang	De gemeente heeft zeggenschap in de VVE en wordt vertegenwoordigd door een medewerker van het Intern Diensten Centrum.
Aandelen belang	In de splitsingsakte is vastgelegd dat de gemeente voor 30% eigenaar is van het pand.
Financieel belang	In de VVE worden jaarlijks afspraken gemaakt over het (groot)onderhoud, de brandmeldinstallatie, de schoonmaakkosten en de verzekeringen. De jaarrekening 2014 en de begroting 2015 zijn vastgesteld. In 2014 was het balanstotaal € 211.000. De onderhoudsreserve op peildatum 31-12-2014 bedroeg € 191.000. De administratie van de VVE wordt verzorgd door VT 2000B.V.
Ontwikkelingen	Er zijn geen bijzondere ontwikkelingen.
Ambtelijke benoemingen	Senior medewerker Serviceplein voorzitter en bestuurslid van de VVE.

Vereniging van Eigenaren (VVE) “De Wittebrug” Woningen Weimarstraat 355/9 te Den Haag.

Programma	18. Interne Dienstverlening
Doel	Het beheren en exploiteren van het gebouw, de grond en de gemeenschappelijke zaken. Alsmede het behartigen van de gemeenschappelijke belangen van de eigenaren.
Betrokkenen	De gemeente Den Haag, alsmede twee particuliere eigenaren van appartementen.
Vestigingsplaats	Den Haag
Openbaar Belang	Het behartigen van de belangen van de gemeente Den Haag als gedeeltelijk eigenaar van het complex
Bestuurlijk belang	De gemeente heeft zeggenschap in de VVE en wordt vertegenwoordigd door een medewerker van het Intern Diensten Centrum.
Aandelen belang	In de splitsingsakte is vastgelegd dat de gemeente voor 50 % eigenaar is van het pand.
Financieel belang	In de VVE worden jaarlijks afspraken gemaakt over het (groot)onderhoud en de verzekeringen van het pand. Het betreft zeer beperkte bedragen.
Ontwikkelingen	Er zijn geen bijzondere ontwikkelingen.
Ambtelijke benoemingen	Senior medewerker Serviceplein voorzitter en bestuurslid van de VVE.

Vereniging van Eigenaren (VVE) Hulshoff-Bibliotheekcomplex

Programma	18. Interne Dienstverlening
Doel	Het beheren en exploiteren van het gebouw, de grond en de gemeenschappelijke zaken. Alsmede het behartigen van de gemeenschappelijke belangen van de eigenaren.
Betrokkenen	De gemeente Den Haag en Hulshoff Design Centers te Voorschoten.
Vestigingsplaats	Den Haag
Openbaar Belang	Het behartigen van de belangen van de gemeente Den Haag als grootste eigenaar van het complex
Bestuurlijk belang	De gemeente heeft zeggenschap in de VVE en wordt vertegenwoordigd door een medewerker van het Intern Diensten Centrum.
Aandelen belang	Deze VVE is voor 9,9% eigenaar van het stadhuis/bibliotheekcomplex. In de splitsingsakte is vastgelegd dat de gemeente voor 73 % eigenaar is van het betreffende gedeelte.
Financieel belang	In de VVE worden jaarlijks afspraken gemaakt over hoofddaken, de gevelonderhoudsinstallatie, de sprinklerinstallaties, de verzekeringen van het pand, en klein onderhoud. In 2015 is voor € 23.000 aan kosten bij de VVE

in rekening gebracht. De gemeente heeft 74% van deze kosten voor haar rekening genomen. De gemeente Den Haag voert de administratie van deze VVE.

Ontwikkelingen Er zijn geen bijzondere ontwikkelingen.
Ambtelijke benoemingen Clustermanager Huisvesting lid van het bestuur van de VVE.

Vereniging van Eigenaren (VVE) Kantoren en Woningen aan de Leyweg 807-813.

Programma 18. Interne Dienstverlening
Doel Het beheren en exploiteren van het gebouw, de grond en de gemeenschappelijke zaken. Alsmede het behartigen van de gemeenschappelijke belangen van de eigenaren.
Betrokkenen De gemeente Den Haag en Vesteda gevestigd te Den Haag.
Vestigingsplaats Den Haag
Openbaar Belang Het behartigen van de belangen van de gemeente Den Haag als grootste eigenaar van het complex
Bestuurlijk belang De gemeente heeft zeggenschap in de VVE en wordt vertegenwoordigd door een medewerker van het Intern Diensten Centrum.
Aandelen belang In de splitsingsakte is vastgelegd dat de gemeente voor 74% eigenaar is van het pand.
Financieel belang In de VVE worden jaarlijks afspraken gemaakt over hoofddaken, de gevelonderhoudsinstallatie, de buitengevel, de sprinklerinstallaties, de verzekeringen van het pand en klein onderhoud. In 2015 is voor € 72.000 aan kosten bij de VVE in rekening gebracht. De gemeente heeft 74% van deze kosten voor haar rekening genomen.
De gemeente Den Haag voert de administratie van deze VVE. In verband met het vertrek van de huidige administrateur dient in 2016 een nieuwe administrateur benoemd te worden.
Ontwikkelingen Er zijn geen bijzondere ontwikkelingen.
Ambtelijke benoemingen Clustermanager Huisvesting lid van het bestuur van de VVE

Vereniging van Eigenaren (VVE) Kantoor-/wooncomplex Willemstaete Scheveningseweg 255

Programma 18. Interne dienstverlening
Doel Het beheren en exploiteren van het gebouw, de grond en de gemeenschappelijke zaken. Alsmede het behartigen van de gemeenschappelijke belangen van de eigenaren.
Betrokkenen De gemeente Den Haag en bewoners VVE.
Vestigingsplaats Den Haag
Openbaar Belang Het behartigen van de belangen van de gemeente Den Haag als mede eigenaar van het complex
Bestuurlijk belang De gemeente heeft zeggenschap in de VVE en wordt vertegenwoordigd door een medewerker van het Intern Diensten Centrum.
Aandelen belang In de splitsingsakte is vastgelegd dat de gemeente voor 33 % eigenaar is van het pand.
Financieel belang In de VVE worden jaarlijks afspraken gemaakt over gevel onderhoud, (groot)onderhoud en verzekeringen. De kosten worden jaarlijks conform de verdeelsleutel in de oprichtingsakte door beide eigenaren gedragen.
Ontwikkelingen Er zijn geen bijzondere ontwikkelingen.
Ambtelijke benoemingen Senior medewerker Serviceplein lid van het bestuur van de VVE.

Vereniging van Eigenaren (VVE) Stadhuiscomplex aan het Spui 68-70

Programma 18. Interne Dienstverlening

Doel	Het beheren en exploiteren van het gebouw, de grond en de gemeenschappelijke zaken. Alsmede het behartigen van de gemeenschappelijke belangen van de eigenaren.
Betrokkenen	De gemeente Den Haag alsmede Flow Real Estate te Amsterdam en JOVI investments II gevestigd te Den Haag.
Vestigingsplaats	Den Haag
Openbaar Belang	Het behartigen van de belangen van de gemeente Den Haag als grootste eigenaar van het complex
Bestuurlijk belang	De gemeente heeft zeggenschap in de VVE en wordt vertegenwoordigd door een medewerker van het Intern Diensten Centrum.
Aandelen belang	Deze VVE is voor 90,1% eigenaar van het stadhuis/bibliotheekcomplex. In de 2 splitsingsakten (op 11-9-1998 en op 26-4-2005), die opgesteld zijn naar aanleiding van de aankoop van winkels door de gemeente is vastgelegd dat de gemeente uiteindelijk voor 88% eigenaar is van dit deel van het stadhuis/bibliotheek- complex.
Financieel belang	In de VVE worden jaarlijks afspraken gemaakt over de kosten van beveiliging en schoonmaak van het atrium, de hoofddaken, de gevelonderhoudsinstallatie, de sprinklerinstallaties, de kosten van bemensing van de meldkamer, de verzekeringen van het pand, en klein onderhoud. In 2015 is voor € 657.000 aan kosten bij de VVE in rekening gebracht. De gemeente heeft 88% van deze kosten voor haar rekening genomen. De gemeente Den Haag voert de administratie van deze VVE. In verband met het vertrek van de huidige administrateur dient in 2016 een nieuwe administrateur benoemd te worden.
Ontwikkelingen	Er zijn geen bijzondere ontwikkelingen.
Ambtelijke benoemingen	Clustermanager Huisvesting lid van het bestuur van de VVE.

Vereniging van Eigenaren (VVE) Stadsdeelcomplex “Leidschenveen-Ypenburg”

Programma	18. Interne dienstverlening
Doel	Het beheren en exploiteren van het gebouw, de grond en de gemeenschappelijke zaken. Alsmede het behartigen van de gemeenschappelijke belangen van de eigenaren.
Betrokkenen	De gemeente Den Haag, Politie Haaglanden en DPB Vastgoedbeheer te Barendrecht.
Vestigingsplaats	Den Haag
Openbaar Belang	Het behartigen van de belangen van de gemeente Den Haag als mede eigenaar van het complex
Bestuurlijk belang	De gemeente heeft zeggenschap in de VVE en wordt vertegenwoordigd door een medewerker van het Intern Diensten Centrum.
Aandelen belang	In de splitsingsakte is vastgelegd dat de gemeente voor 25% eigenaar is van het pand.
Financieel belang	In de VVE worden jaarlijks afspraken gemaakt over gevel onderhoud, (groot)onderhoud, energieopslag, liftkosten enz. De jaarrekening 2014 en de begroting 2015 zijn vastgesteld. Op peildatum 31-12-2014 was het balanstotaal € 508.000. De onderhoudsreserve op peildatum 31-12-2014 bedroeg € 261.000. De administratie van de VVE wordt verzorgd door VT 2000 B.V.
Ontwikkelingen	Er loopt momenteel nog een gerechtelijke procedure over de afwikkeling van onderhoud.
Ambtelijke benoemingen	Senior medewerker Serviceplein lid van het bestuur van de VVE.

Naam verbonden partij	Nom. Belang	Aandeel (in %, gegevens 2015)		Eigen vermogen (gegevens 2015)		Vreemd vermogen (gegevens 2015)		(Bedrijfs) Resultaat 2015	Dividend in 2015	Toelichting
		1-1	31-12	1-1	31-12	1-1	31-12			

Bedragen x € 1.000. steeds zijn de meeste recente, voor publicatie geschikte cijfers weergegeven. Indien deze niet van 2015 zijn, is dat opgenomen onder de toelichting.

Deelnemingen

ROM Innovation Quarter B.V.	500	1,81%	1,81%	27.273	27.273	1.307	1.307	-292	0	Cijfers jr 2014, stand 31/12/14
Participatiemaatschappij Zuidvleugel BV	Gemeente Den Haag participeert niet direct in deze BV			26.985	26.985	3	3	-715	0	Cijfers jr 2014, stand 31/12/14
World Trade Center BV	18	100,00%	100,00%	15	15	7	7	-2	0	Cijfers jr 2014, stand 31/12/14
The Hague Trains Holding BV	0	100,00%	100,00%	0	0	0	0	0	0	Cijfers jr 2014, stand 31/12/14
N.V. ADO Den Haag N.V.	0	0,00%	0,00%	-152	654	8.091	6.482	-694	0	cijfers per 30 juni 2015
N.V. Bank Nederlandse Gemeenten	2.894	2,30%	2,30%	3.582.000	3.715.000	149.923.000	149.892.000	n.n.b.	727	cijfers per 30 juni 2015
Dunea N.V.	7.132	39,87%	39,87%	165.290	175.239	349.809	326.788	n.n.b.	N.v.t.	
Eneco N.V.	22.689	16,55%	16,55%	5.188.000	5.280.000	4.963.000	4.177.000	n.n.b.	16.967	cijfers per 30 juni 2015
N.V. Haagse Milieu Services	454	100,00%	100,00%	454	454	15.102	14.660	4.000	4.075	
HTM Beheer BV	42.091	100,00%	100,00%	138.681	133.112	532.240	585.092	n.n.b.	0	
N.V. Stadsherstel Den Haag en Omgeving	3.674	23,17%	23,17%	17.411	17.699	10.573	11.922	n.n.b.	143	EV en VV gegevens komen uit 2014
United Fish Auctions N.V.	1.202	34,00%	34,00%	1.272	1.120	3.239	3.208	n.n.b.	0	

PPS

Haagse Hitte B.V.	2.481	100	100	N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.	Failisement Haagse Hitte B.V. augustus 2013, geen jaarrekening.
Aardwarmte v.o.f.	De gemeente participeert niet direct in deze v.o.f.			N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.	Failisement Aardwarmte v.o.f. augustus 2013, geen jaarrekening
WOM Den Haag Zuidwest	8.000	42,00%	42,00%	117.711	117.609	1.139	821	-102	0	Cijfers Q2 2015, stand 30/06/15
Participatie Maatschappij Vroondaal B.V.	18	100,00%	100,00%	10	10	0	0	-2	0	Cijfers 2014, stand 31/12/14
Grondexploitatie Maatschappij Vroondaal Beheer B.V.	10	50,00%	50,00%	19	19	0	0	0	0	Cijfers 2014, stand 31/12/14
Grondexploitatie Maatschappij Vroondaal C.V.	Gemeente Den Haag participeert niet direct in de CV			1	1	137.504	136.923	2.485	0	Cijfers Q2 2015, stand 30/06/15
Participatie Ontwikkelings Maatschappij Vroondaal B.V.	18	100,00%	100,00%	10	10	0	0	-2	0	Cijfers 2014, stand 31/12/14
Vastgoedexploitatie Maatschappij Vroondaal Beheer B.V.	10	50,00%	50,00%	19	19	7	7	0	0	Cijfers 2014, stand 31/12/14

Naam verbonden partij	Nom. Belang	Aandeel (in %, gegevens 2015)		Eigen vermogen (gegevens 2015)		Vreemd vermogen (gegevens 2015)		(Bedrijfs) Resultaat 2015	Dividend in 2015	Toelichting
		1-1	31-12	1-1	31-12	1-1	31-12			
Vastgoedexploitatie Maatschappij Vroondaal C.V.	Gemeente Den Haag participeert niet direct in de CV			1	1	2.353	1.817	43	0	Cijfers Q2 2015, stand 30/06/15
Participatiemaatschappij 's-Gravenhage B.V.	18	100,00%	100,00%	-190	0	412	0	0	0	in 2015 geliquideerd
Ontwikkelingsbedrijf Leidschenveen Beheer B.V.	9	50,00%	0,00%	0	0	0	0	0	0	in 2015 geliquideerd
Participatiemaatschappij Wateringse Veld 1 B.V.	18	100,00%	100,00%	561	561	0	0	2	8.979	Cijfers jr 2014, stand 31/12/14
Wateringse Veld Beheer B.V.	9	50,00%	50,00%	26	26	0	0	1	0	Cijfers jr 2014, stand 31/12/14
Ontwikkelingscombinatie Wateringse Veld C.V.	Gemeente Den Haag participeert niet direct in de CV			45	45	11.743	11.743	0	0	Cijfers jr 2014, stand 31/12/14
Starterspanden Den Haag B.V.	18	99,00%	99,00%	-306	-306	307	307	-	2	Cijfers jr 2014, stand 31/12/14.
Starterspanden Den Haag C.V.	10	89,00%	89,00%	3.253	3.253	1.775	1.775	-	-386	Cijfers jr 2014, stand 31/12/14
Winkelpanden Den Haag B.V.	657	50,00%	50,00%	123	123	20	20	-	2	Cijfers jr 2014, stand 31/12/14.
Winkelpanden Den Haag C.V.	10	49,00%	49,00%	21.964	21.964	1.140	1.140	-	627	Cijfers jr 2014, stand 31/12/14.
Wijkontwikkelingsmij. Stationsbuurt - Oude Centrum B.V.	9	49,50%	49,50%	-21	-21	21	21	-	3	Cijfers jr 2014, stand 31/12/14
Wijkontwikkelingsmij. Stationsbuurt-Oude Centrum Den Haag C.V.	1.570	43,00%	43,00%	37.653	37.653	2.136	2.136	-	-244	Cijfers jr 2014, stand 31/12/14

Gemeenschappelijke regelingen

Metropoolregio MRDH	N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.	-	-	-	-	-	N.v.t.	De rekening 2015 is nog niet gepubliceerd. De MRDH is per 1-1-2015 gestart en heeft een sluitende begroting gepresenteerd voor 2015-2018. Alle uitgaven worden gedekt door inkomsten. Derhalve is het EV en VV op 1/1 en 31/12 nihil.
Veiligheidsregio Haaglanden	N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.	11.782	9.773	86.158	80.297	-	N.v.t.	De rekening 2015 is nog niet gepubliceerd. De cijfers van het eigen en vreemd vermogen zijn uit de jaarrekening 2014.
Regionaal Inkoopbureau H10		N.v.t.	N.v.t.	-	-	-	-	123.244	N.v.t.	De jaarrekening 2015 is nog niet gepubliceerd. H10 is in 2015 opgericht.
Harnaspolder (Delft , Midden-Delfland) 3)	0	85,00%	85,00%	-16.047	-16.047	100.867	100.867	-420	0	Cijfers jr 2014, stand 31/12/14
Industrieschap Plaspoelpolder (IPP) (Rijswijk)	0	50,00%	50,00%	19.876	19.876	5.184	5.184	0	0	Cijfers jr 2014, stand 31/12/14
Omgevingsdienst Haaglanden		27,00%	27,00%	3.137	3.610			781		concept jaarrekening 2015

Naam verbonden partij	Nom. Belang	Aandeel (in %, gegevens 2015)		Eigen vermogen (gegevens 2015)		Vreemd vermogen (gegevens 2015)		(Bedrijfs) Resultaat 2015	Dividend in 2015	Toelichting
		1-1	31-12	1-1	31-12	1-1	31-12			

Stichtingen, Verenigingen of Coöperaties

Stichting Werkbij	N.v.t.	100,00%	100,00%	871	871	5.965	1.267	0	N.v.t.	
Coöperatie BIRGIT U.A.		N.v.t.	N.v.t.	0	0	0	0	-	N.v.t.	Coöperatie gestart vanaf 1-1-2015. Er zijn nog geen concrete cijfers. Er is een jaarbegroting opgesteld voor 2015, welke bij de oprichting door het college is behandeld. Bestuur BIRGIT zal zich 1e helft 2016 voor het eerst moeten verantwoorden.
Wigo4it	25	21,00%	21,00%	3.302	1.442	5.145	16.901	0	N.v.t.	
VVE 1 Hulshof-bibliotheekcomplex		73,00%	73,00%							kosten worden jaarlijks verrekend
VVE 2 Stadhuiscomplex aan het Spui 68 -70		87,80%	87,80%							kosten worden jaarlijks verrekend
VVE kantoren en woningen aan de Leyweg 807-813		74,00%	74,00%							kosten worden jaarlijks verrekend
VVE locatie Wittebrug (sdk Segbroek)		29,80%	29,80%	210		2				
VVE woningen Weimarstraat		50,00%	50,00%							
VVE Stadsdeelcomplex Leidschenveen-Ypenburg		24,68%	24,68%	310		199				
VVE Residentie Willemstaete (sdk Scheveningen)		33,30%	33,30%							

Bedragen x € 1.000. Steeds zijn de meeste recente, voor publicatie geschikte cijfers weergegeven. Indien deze niet van 2015 zijn, is dat opgenomen onder de toelichting.

6.9 Inspraak en Participatie

De raad heeft via schriftelijke vragen het college verzocht te rapporteren over de toepassing van de inspraak- en participatieverordening (RIS170138). Het college heeft in april 2013 bij de beantwoording van deze schriftelijke vragen (RIS256157) toegezegd om hierover jaarlijks te rapporteren in de programmarekening (RIS256157), omdat versterking van participatie in brede zin een speerpunt is. Het nieuwe college heeft van beleidsparticipatie een belangrijke prioriteit gemaakt. Bij elk beleidsvoorstel dat naar de gemeenteraad gaat is opgenomen of er sprake is (geweest) van een participatieproces en in welke vorm. In de programmarekening wordt jaarlijks (kwantitatief) gerapporteerd hoe vaak welk participatieniveau toegepast is.

Tabel Inspraak- en participatietrajecten 2015

	Totaal	Raadplegen	Adviseren	Coproduceren	Meebeslissen
Aantal Inspraaktrajecten	82	-	-	-	-
Aantal participatietrajecten (incl. participatieniveau)	58	42	11	4	1

Toelichting op tabel: definitie inspraak en participatieniveau

Inspraak	inspraakgerechtigden de mogelijkheid geven om hun mening over een gemeentelijk beleidsvoornemen kenbaar te maken
Raadplegen	het gelegenheid geven aan belanghebbenden en/of belangstellenden om ideeën, wensen en meningen naar voren te brengen of voorkeuren aan te geven die bij de beleidsvorming worden betrokken;
Adviseren	het vragen aan belanghebbenden om binnen vooraf gestelde kaders een gezamenlijk antwoord te geven op een door een bestuursorgaan geformuleerde vraag
Coproduceren	het door gemeente en belanghebbenden in gezamenlijk overleg ontwikkelen van een plan met inachtneming van vooraf meegegeven kaders
Meebeslissen	het gelegenheid geven aan belanghebbenden om binnen een vooraf aangegeven kader een bindende keuze te maken uit ten minste twee alternatieven

In vergelijking tot 2014 zien we een lichte afname in het totaal aantal participatietrajecten, maar wel een toename van het aantal trajecten op de hogere treden van de participatieladder. Het niveau raadplegen blijft echter het meest gebruikte participatietraject.

Bewonersparticipatie is regelmatig toegepast op trajecten in de openbare ruimte. De stadsdelen hebben in de activiteitenprogramma's per activiteit aangegeven op welk participatieniveau er met de bewoners wordt overlegd over investeringen in welzijn en leefomgeving. Aangezien het hier vaak om kleinere uitvoeringstrajecten gaat, vindt geen besluitvorming in de raad plaats. Om deze reden vallen deze trajecten buiten het toepassingsgebied van de verordening en zijn ze ook niet in dit overzicht opgenomen.

De activiteiten van werk en inkomen zijn vooral gericht op de uitvoering van wetten, waardoor er in zeer beperkte mate sprake kan zijn van inspraak of participatie. Wel is er een wettelijk verplichte cliëntenraad die in 2015 acht keer geraadpleegd is. De cliëntenraad heeft schriftelijk advies uitgebracht over onderstaande vier onderwerpen:

- Beleidsregels Scholing als voorliggende voorziening voor Bijstand Den Haag 2015
- 1e kwartaalrapportage Wmo 2015
- Beleidsregel Taaleis Den Haag 2015 en Voorstel tot vaststelling van de Verordening maatregelen, fraude en verrekenen bestuurlijke boete inkomensvoorzieningen Den Haag 2016
- Rapport Rekenkamer "streep door de rekening"

7. Stadsdelen

Stadsdelen

In de stadsdelen werkt de gemeente oplossings- en actiegericht en geeft daarbij ruimte aan initiatieven uit de stad en versterkt de sociale samenhang en [e]participatie in de wijken. Met het budget Leefbaarheid en Bewonersparticipatie stimuleren de stadsdelen bewoners om met mooie ideeën, projecten en/of activiteiten te komen die een verbetering zijn voor hun buurt en leefomgeving. Het gaat dan om activiteiten waarbij de bewoners ook zelf een actieve rol hebben. Voor het Activiteitenprogramma 2013 hadden 592 bewoners de online-enquête ingevuld, voor 2014 3.751 bewoners en voor 2015 5.833 bewoners (een stijging van 55%). De activiteitenprogramma's zijn door bewoners en bewonersorganisaties naar voren gebracht. De programma's per stadsdeel verschillen in omvang, doordat o.a. inwonertal, samenstelling en behoeften niet gelijk zijn. Met de Activiteitenprogramma's 2015 is de uitwerking van de ambities van de Stadsdeelplannen 2012-2015 afgesloten. Per 1 januari 2016 wordt gewerkt met Wijkprogramma's 2016-2019; de raad is hier apart over geïnformeerd (RIS 288908).

In het coalitieakkoord 2014-2018 'Vertrouwen op Haagse kracht' sluit de gemeente aan bij hetgeen mensen en wijken nodig hebben. De stadsdelen moeten daar een belangrijke rol in spelen; zij moeten het samenspel met bewoners, ondernemers en andere partners in de wijk verzorgen. In juli 2015 heeft het college besloten om de uitvoeringskracht van de stadsdelen te versterken door het takenpakket te verbreden ('Stadsdelen versterken', RIS 287109). Belangrijke ijkpunten daarbij zijn de sterkere fundering van de verbindende rol van de stadsdelen, in het kader van de ontwikkeling van Haagse Kracht; ; het versterken van de uitvoeringskracht van de stadsdelen. Het takenpakket van de stadsdelen wordt uitgebreid met delen van de programma's Taal in de Buurt, emancipatie, maatschappelijke coöperatie, vrijwilligers, spelen, en bewonersinitiatieven duurzaamheid.

In 2015 hebben de stadsdelen de 48 wijkprogramma's 2016-2019 voorbereid en opgesteld. Op basis van de Maatschappelijke Index, stadsdeeltafels, Haagse Krachtbijeenkomsten met bewoners, bedrijven en andere wijkpartners en organisaties zijn prioritaire thema's vastgesteld. In oktober 2015 heeft het college de wijkprogramma's naar de raad gestuurd. De uitvoeringsplannen 2016 zijn thans vrijwel afgerond. Gelijktijdig met de trajecten van Wijkprogramma's en Uitvoeringsplannen 2016 is in 2015 een start gemaakt om de gemeentelijke organisatie beter op deze trajecten te laten aansluiten, ofwel een heroriëntatie van themagewijs werken naar gebiedsgericht werken en de inzet van accounthouders. Dit proces wordt in 2016 verder voortgezet.

	Begroting lasten 2015	Realisatie lasten 2015	Percentage	Begroting baten 2015	Realisatie baten 2015	Percentage
Stadsdelen algemeen	9.930.000	9.056.000	91%	263.000	533.000	203%
Loosduinen	6.979.000	7.181.000	103%	53.000	259.000	489%
Escamp	15.507.000	16.036.000	103%	218.000	243.000	111%
Segbroek	7.158.000	7.161.000	100%	108.000	81.000	75%
Scheveningen	8.001.000	8.079.000	101%	148.000	450.000	304%
Centrum	18.658.000	18.971.000	102%	323.000	329.000	102%
Laak	8.179.000	8.274.000	101%	108.000	83.000	77%
Haagse Hout	8.945.000	9.284.000	104%	176.000	186.000	106%
Leidschenveen-Ypenburg	7.397.000	7.403.000	100%	4.000	97.000	2425%
Totaal	90.754.000	91.445.000	101%	1.401.000	2.261.000	161%

Naast budgetten specifiek bedoeld voor het stadsdeel hebben de stadsdelen een aantal stadsbrede budgetten, bijvoorbeeld voor Den Haag Regeringsstad of klein onderhoud asfalt en elementen.

De budgetten voor deze stadsbrede taken staan hieronder apart vermeld.

Programma	Begroting lasten 2015	Realisatie lasten 2015	Percentage	Begroting baten 2015	Realisatie baten 2015	Percentage
Wijkaanpak en dienstverlening	3.606.000	2.624.000	73%			
Openbare orde en veiligheid	102.000	102.000	100%	0	65.000	
Ontwikkeling Buitenruimte	6.210.000	6.330.000	102%	263.000	468.000	178%
Verkeer en milieu	12.000	0	0%	0	0	
Totaal	9.930.000	9.056.000	91%	263.000	533.000	203%

Stadsdeel Centrum

Coördinerend portefeuillehouder: Boudewijn Revis

Wijkaanpak en dienstverlening

Initiatieven van bewoners, bedrijven en instellingen om hun buurt en straat te verbeteren zijn via het budget Leefbaarheid en Bewonersparticipatie ondersteund. Bestaande initiatieven zijn gekoesterd en nieuwe aangemoedigd. Er zijn ruim 450 subsidies beschikt. Er is ingezet op vernieuwende activiteiten voor (e)participatie, bijvoorbeeld bij het herinrichten van de openbare ruimte op het Anna Blamanplein (project in het kader van de Pleinenaanpak), Buitenruimte Houtzagerij, maar ook door middel van het inzetten van jongeren als rolmodellen in de Schilderswijk. Bewonersorganisaties en sociaal-culturele organisaties zijn gestimuleerd om hun participatie in de wijken te vergroten.

Het uitvoeringsprogramma Deal Schilderswijk is in 2015 grotendeels afgerond. Het betreft maatregelen op het gebied van sociale samenhang, leefbaarheid, scholing, lokale economie en werkgelegenheid. Dat geldt ook voor de extra investeringen in de openbare ruimte. De aanpak van de problemen in het Oude Centrum heeft een impuls gekregen. De maatregelen zijn in nauwe samenspraak met bewoners, ondernemers en instellingen opgesteld en uitgevoerd. De betrokkenheid en inzet van jongeren, BuurtPreventieTeams en buurtvaders hebben een belangrijke rol gespeeld bij het indammen van de ongeregelde tijdens de afgelopen zomer in de Schilderswijk en Transvaal. Die inzet is doorgetrokken naar de afgelopen jaarwisseling. Mede door de inzet van de vele vrijwilligers is de afgelopen jaarwisseling goed verlopen.

Jeugd

Het Jongerenwerk is ingezet in verscheidene wijken. Voor diverse wijken is samen met jongeren een gericht aanbod opgesteld. Jongeren worden actief betrokken bij het (zelfstandig) verbeteren van hun woonomgeving, bijvoorbeeld via de zogeheten crowniesprojecten en projecten in het kader van de Gulden Klinker. Transvaal, Kortenbos, Zeeheldenkwartier en de Schilderswijk kregen daarbij prioriteit. De aanpak van overlast van verscheidene jongerengroepen bleef een belangrijk speerpunt. Hierbij werd nauw samengewerkt met bewoners, verenigingen, welzijnsinstellingen en de politie. De werkwijze van kindvriendelijke wijken is bij de aanleg van speelvoorzieningen toegepast.

Buitenruimte

Veel bouw- en herinrichtingsactiviteiten in en rondom de binnenstad werden tegelijkertijd uitgevoerd. Dat vroeg om een goede, afgestemde aanpak. De gebieden rond Holland Spoor, het Wijnhavenkwartier, de Haagse Markt, de Mauritsbrug, de Grote Marktstraat en het Tournooiveld kregen daarbij bijzondere aandacht.

In het stadsdeel hebben diverse evenementen plaatsgevonden die in goede banen zijn geleid. Zo waren er in de Binnenstad in korte tijd grote evenementen (Veteranendag, Shoppingnight en de WK Beachvolleybal) die op elkaar afgestemd moesten worden. Vervuiling in de openbare ruimte werd samen met bewoners, bedrijven en partners bestreden. Dat gold ook voor het onjuist aanbieden van bedrijfsafval in delen van de binnenstad. In december kreeg het grootste deel van de wijk Kortenbos

Ondergrondse Restafval Containers (oracs). Het illegaal bijzetten van (bedrijfs-)afval was op sommige plaatsen een probleem. Hier werd tegen opgetreden. De overlast van fietsen in de binnenstad en sommige wijken was een prioriteit voor 2015. Initiatieven van bewoners betreffende groen en milieu, in de vaak dichtbebouwde wijken van Centrum, konden rekenen op een steun in de rug. Op verschillende locaties werden speelvoorzieningen gemoderniseerd, bijvoorbeeld bij de Archipelschool.

Zorg en Welzijn

Samen met bewoners, bedrijven en andere partners was voor 2015 een meer afgewogen, wijkgericht welzijnsaanbod opgesteld. Het vergroten van de zelfredzaamheid en het zelforganiserend vermogen waren daarbij belangrijke uitgangspunten. Het werven, binden en waarderen van vrijwilligers was en blijft een prioriteit. In het kader van de drie decentralisaties werden verscheidene sociale wijkteams gerealiseerd. De vier welzijnsinstellingen in stadsdeel Centrum participeren daarin actief. Buurthuizen van de toekomst zijn gerealiseerd of zijn verder uitgebouwd in onder andere het Oude Centrum, Kortembos en de Stationsbuurt.

Programma	Begroting lasten 2015	Realisatie lasten 2015	Percentage	Begroting baten 2015	Realisatie baten 2015	Percentage
Wijkaanpak en dienstverlening	3.932.000	4.022.000	102%	0	0	
Jeugd	1.234.000	1.234.000	100%	0	0	
Ontwikkeling Buitenruimte	4.324.000	4.462.000	103%	323.000	329.000	102%
Verkeer en milieu	128.000	213.000	166%	0	0	
Zorg en Welzijn	9.040.000	9.040.000	100%	0	0	
Totaal	18.658.000	18.971.000	102%	323.000	329.000	102%

Stadsdeel Escamp

Coördinerend portefeuillehouder: Rabin Baldewsingh

Wijkaanpak en dienstverlening

Het budget Leefbaarheid en Bewonersparticipatie van € 1.9 mln. is vrijwel volledig uitgegeven. Daarvan is circa 60% naar bewonersinitiatieven gegaan en de rest naar activiteiten en voorzieningen in de wijken. Bijzondere projecten waren de Banenbeurs Bouwlust/Vrederust Werkt, de Koningsdag en de heropening van het Openluchttheater Zuiderpark. Eind mei vond de 16e editie van het Escampfestival plaats. Dit trok weer veel bezoekers van alle leeftijden en achtergronden. In het kader van de Aanpak Escamp, met activiteiten in onder andere Bouwlust en Moerwijk, is vooral ingezet op opvoedondersteuning, problematiek achter de voordeur, onderhoud woningen en participatie & schoon. De Aanpak Escamp liep formeel per 1 juli af. Een deel is voortgezet in het kader van de Wijkaanpak Nieuwe Stijl (nota Opwaartse Kracht). Een van de projecten is de herinrichting van het Heeswijkplein. Inmiddels ligt er een ontwerp waaraan door bewoners en ondernemers actief is meegewerkt. De bewonersorganisaties in Leyenburg en Rustenburg-Oostbroek werden extra ondersteund en in Bouwlust en Vrederust is een (nieuwe) groep van bewoners opgestaan om aan de slag te gaan. Bij het wijkplatform Morgenstond is een subsidiesteunpunt van start gegaan.

Buitenruimte

In Rustenburg/Oostbroek en Leyenburg is de plaatsing van orac's afgerond. Het groeiende aantal bijplaatsingen wordt actief aangepakt met verschillende acties (handhaving, inzet MOR en participatie). Steeds meer bewoners hebben een orac geadopteerd. In het Zuiderpark is de bouw van de Sportcampus gestart. Dit heeft gevolgen voor de bereikbaarheid van het park. In De Uithof is de mountainbikeroute aangelegd. Op verschillende plaatsen (onder andere Winkelstede, Tiranahof en Guido van Dethstraat) zijn speelvoorzieningen opgeknapt of aangelegd, waarbij bewoners actief zijn betrokken. Bij de Ambachtsgaarde is een loopbrug aangelegd. Dit was een langgekoesterde wens van omwonenden. Dat

geldt ook voor de aanleg in de Dreven van een 30 km-zone. De herinrichting van het sport- en speelterrein aan de Ruysbroekstraat is afgerond. Tijdens de Haagse Opruimweek zijn in heel Escamp bewoners actief geweest om de buitenruimte op te schonen. De BIT-teams waren in verschillende wijken actief.

Zorg en Welzijn

In Moerwijk is het alternatief wijknet voor vrijwilligers opgezet en werd het maandelijkse pop up Resto druk bezocht. In het voorjaar was het 'Vier de natuur' festival waaraan veel bewoners actief meewerkten. In september is het Moerwijkmagazine uitgegeven met verhalen van bewoners uit de wijk. Het bedrijfsverzamelgebouw Keu's Genoeg biedt mogelijkheden voor ondernemers en bewoners in Morgenstond. Het Buurthuis van de Toekomst aan het Eeldepad was weer het bruisend hart van de wijk met tal van activiteiten voor jong en oud. Het Buurthuis van de Toekomst op het Readyterrein aan de Escamplaan is klaar voor de start. Er zijn plannen ontwikkeld voor dit concept in Wateringseveld. De jaarlijkse Wateringseveldloop was weer een groot succes. In Leyenburg is gestart met het project Straatvertegenwoordigers met veel vrijwilligers. Het Tolerantieplatform Bouwlust/Vrederust is uitgegroeid tot een actieve club met veel activiteiten.

Programma	Begroting lasten 2015	Realisatie lasten 2015	Percentage	Begroting baten 2015	Realisatie baten 2015	Percentage
Wijkaanpak en dienstverlening	3.849.000	3.959.000	103%	0	0	
Jeugd	1.552.000	1.552.000	100%	0	0	
Ontwikkeling Buitenruimte	4.100.000	4.412.000	108%	218.000	243.000	111%
Verkeer en milieu	94.000	201.000	214%	0	0	
Zorg en Welzijn	5.912.000	5.912.000	100%	0	0	
Totaal	15.507.000	16.036.000	103%	218.000	243.000	111%

Stadsdeel Haagse Hout

Coördinerend portefeuillehouder: Ingrid van Engelshoven

Wijkaanpak en dienstverlening

Social media vervullen in toenemende mate een rol in de communicatie tussen de gemeente en bewoners en tussen bewoners onderling. Voor de wijk Mariahoeve is een facebookpagina gestart om ook jongere doelgroepen te betrekken bij de activiteiten in de wijk en hun leefomgeving. De facebookpagina van Mariahoeve heeft inmiddels 310 volgers. Ook de initiatiefnemers van de werkgroep "Pleintjesaanpak" in Bezuidenhout-Oost gebruikten website, facebook en twitter om zo breed mogelijk en op een interactieve wijze te communiceren over de ideevorming rond de pleintjes. In de Pijnacker Hordijkstraat is een Opzomeractie gehouden. Een groep bewoners uit deze straat kwam met het idee de voortuinen schoon te maken en op te fleuren. Stadsdeel Haagse Hout heeft dit initiatief samen met Haag Wonen ondersteund. Dit heeft, naast een gezellige dag voor de buurtbewoners en kinderen, geresulteerd in een mooi aanzicht van de straat.

Bij het opstellen van de wijkprogramma's 2016-2019 is de deelname van bewoners sterk gegroeid. Op de afsluitende presentatie van de wijkprogramma's eind september waren meer dan 300 bewoners aanwezig. Voor het Wijkprogramma Mariahoeve is, naast een bewonersavond, ook inbreng opgehaald bij de ouders van twee basisscholen, werkzoekenden die deelnemen aan een wijkwerkproject en de Jeugdraad Mariahoeve.

Terugkerende activiteiten in Mariahoeve zoals de Bouwspelplaats en in de kerstvakantie het Winterspektakel in wijkpark de Horst worden steeds meer door de bewoners en organisaties in de wijk zelf georganiseerd. Dit jaar bestond het spektakel uit een rollerskatebaan, rodeorendier en vele spellen voor jong en oud.

Buitenruimte

De start van de rioolvervangingsprojecten in Bezuidenhout Oost en de gedeeltelijke herinrichting van straten en pleinen is uitgesteld naar begin 2016. In de deels al vastgestelde ontwerpen hebben de ideeën van de bewoners, die zich hebben verenigd in de pleintjeswerkgroep, een prominente plek gekregen.

In navolging van eerdere projecten in Bezuidenhout zijn afvalbakken beschilderd door kinderen van de Liduinaschool en in de openbare ruimte geplaatst. Bij de Liduinaschool werd het schilderen omlijst door milieulessen gericht op afval.

Naar aanleiding van ideeën van het bestuur van de Robijnhorstkerk en College St. Paul zijn ontwerpen gemaakt voor het aanbrengen van meubilair met een sociale functie in de aangrenzende openbare ruimte.

De herinrichting van het Anna van Buerenplein is afgerond. Daarmee is aan de noordzijde van het Centraal Station een hoogwaardig en prettig verblijfsgebied gekomen.

De in de zomerperiode incidenteel voorkomende zware vervuiling van park de Vlaskamp als gevolg van barbecueactiviteiten is sterk afgenomen door een combinatie van aangepaste voorzieningen, een communicatiecampagne en versterkt toezicht. Ook voor twee locaties met veel voorkomende hondenoverlast heeft zo'n gerichte actie met een combinatie van maatregelen en een directe betrokkenheid van de omwonenden een positieve uitwerking gehad.

In Mariahoeve is de plaatsing van oracs in 2015 nagenoeg afgerond. Hierdoor is er veel minder overlast van zwerfvuil op de voormalige huisvuilophaaldagen.

Zorg en Welzijn

Een voor Bezuidenhout en het stadsdeel ingrijpende gebeurtenis vormde de noodopvang van vluchtelingen in het voormalige ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid aan de Anna van Hannoverstraat. Van half november tot eind december 2015 zijn totaal bijna 600 vluchtelingen hier opgevangen. De organisatie van een informatiebijeenkomst waar 1100 bewoners op af zijn gekomen, vormde een belangrijke basis voor het verkrijgen van het noodzakelijke draagvlak voor deze opvang. Daarnaast is samen met andere partijen, zoals Vluchtelingenwerk Den Haag, een bijeenkomst voor vrijwilligers georganiseerd. Daarbij hebben ongeveer 300 bewoners zich aangemeld om een handje te helpen bij de opvang van de vluchtelingen. Naast de bewoners hebben ook bedrijven en organisaties veel activiteiten georganiseerd voor de vluchtelingen in de noodopvang. Er is bijvoorbeeld gekookt, gesport en gewandeld met de vluchtelingen. Zo is er een groep vluchtelingen begeleid bij een wandeling door het Haagse Bos, het Binnenhof en de Schilderswijk. Ook de 'Welkom School' was een groot succes. Daarnaast is er een tijdelijk inzamelpunt voor kleding voor de vluchtelingen ingericht. Met de omwonenden en omliggende bedrijven is er een periodiek overleg geweest ter voorkoming van overlast voor de buurt. Dit overleg was constructief en heeft er mede toe geleid dat de klachten over eventuele overlast tot een minimum beperkt zijn gebleven.

In november is de Stichting Vrolijk Werk van start gegaan in buurthuis van de toekomst Punt Zuid. De stichting is ontstaan uit een bewonersinitiatief om vrouwen die buiten de maatschappij staan te helpen re-integreren in het arbeidsproces via laagdrempelige werkzaamheden, zoals vilten en zorgen voor planten en dieren.

Aan het Centrum voor Jeugd en Gezin is in 2015 het Jeugdteam Haagse Hout gekoppeld. Om de betrokkenheid van wijkbewoners bij zorgbehoevenden in hun omgeving te vergroten heeft de gemeente een sociaal ondernemer aangetrokken. Deze heeft in het stadsdeel ongeveer twintig initiatieven opgehaald die vervolgens een kleine financiële bijdrage hebben gekregen.

Met de welzijnsorganisatie als intermediair organiseren bewoners uit Bezuidenhout West steeds meer leuke nieuwe activiteiten zoals een buitenbioscoop in de zomer. Daarnaast waren de bewoners zo enthousiast over de 'social sofa' die begin 2015 gerealiseerd is, dat zij als vervolg daarop een 'social pouf' met steentjesmozaïek hebben bekleed. Het nieuwe servicepunt in Evita Lokaal, een initiatief van thuiszorgorganisatie Evita Zorg, ontwikkelt zich steeds meer als het 'huis van de wijk' in Benoordenhout.

In Mariahoeve is het zorg- en welzijnsnetwerk versterkt door tijdelijk extra inzet van schoolmaatschappelijk werkers en gezinscoaching.

Social media kunnen nieuwe bewoners aantrekken om betrokken te raken bij de wijk. Daarom is samen met wijkorganisaties de Wijkconferentie Social Media Mariahoeve georganiseerd.

Programma	Begroting lasten 2015	Realisatie lasten 2015	Percentage	Begroting baten 2015	Realisatie baten 2015	Percentage
Wijkaanpak en dienstverlening	2.489.000	2.610.000	105%	0	0	
Jeugd	497.000	497.000	100%	0	0	
Ontwikkeling Buitenruimte	3.270.000	3.500.000	107%	176.000	186.000	106%
Verkeer en milieu	68.000	107.000	157%	0	0	
Wonen	705.000	654.000	93%	0	0	
Zorg en Welzijn	1.916.000	1.916.000	100%	0	0	
Totaal	8.945.000	9.284.000	104%	176.000	186.000	106%

Stadsdeel Laak

Coördinerend portefeuillehouder: Rabin Baldewsingh

Wijkaanpak en dienstverlening

Het stadsdeel stimuleert bewoners en organisaties om met activiteiten en initiatieven te komen op het gebied van sociale cohesie, leefbaarheid en participatie. In 2015 zijn 127 subsidies verstrekt. Er zijn nieuwe groepen aan de slag gegaan, zoals de Stichting Het Trefpunt. Het Trefpunt faciliteert bewoners van het Schipperskwartier met een activiteitenruimte en een buurtbibliotheek op de begane grond van Vliethage.

Er is een start gemaakt met het heropenen van Laakhage, ook een buurtcentrum in zelfbeheer dat zich richt op talentontwikkeling en werkgelegenheid. Diverse vrijwilligers (individuen en organisaties) zijn actief betrokken. De nieuwe stichting Sport in Actie heeft als doel meer mensen te laten bewegen en gezonder te laten leven. Als onderdeel van het programma leefbaarheid en wijk economie is de Coalitie Laak opgericht. Dit is een samenwerking tussen gemeente, Haagse Hogeschool, ROC Mondriaan, MOOI, Staedion, Vestia, Esloo College en Coöperatief Eigenwijzer. Doel is de expertise van studenten meer en beter gecoördineerd in te zetten voor de versterking van Laak.

Bewoners zijn actief betrokken bij de leefbaarheid in de wijk. Zo hebben de bewoners van het complex Linnaeusstraat meegedacht over de herinrichting van het Lipaplein. In het kader van de portiekaanpak zijn in drie straten woningen bezocht. Er zijn portiekambassadeurs gekomen, dat zijn bewoners die iets voor hun woonomgeving willen betekenen en activiteiten gaan oppakken.

Jeugd

In Laak centraal zijn in het kader van Jeugdparticipatie kindvriendelijke routes aangelegd. In samenwerking met basisschool de Horizon, de kinderen en de ouders is de route naar de school voor de kinderen veiliger gemaakt. Zo zijn er gekleurde hekken geplaatst, en zijn ter hoogte van de school grote gekleurde potloden en een voetje op de stoep aangebracht die de veilige route markeren. Het jongerenwerk zet onder andere in op kinderen tot 12 jaar. Voor deze groep is in Spoorwijk een samenwerkingsconvenant tussen Mooi, Stek en een basisschool. Ook de politie en het CJG participeren in deze samenwerking. Er is door MOOI extra ingezet op jongerenwerk in onder andere Molenwijk, Spoorwijk en Laak Centraal.

Buitenruimte

De leefomgeving blijft een speerpunt. Handhaven, schoon, heel en veilig wordt integraal aanpakt. Er zijn diverse integrale wijkshouwen gehouden met bewoners en partners. De aanpak van bijplaatsingen

van grofvuil bij oracs heeft prioriteit. Er is aan bewoners voorlichting gegeven hoe afval aan te bieden en er zijn 45 orac adoptanten aan de slag gegaan in Spoorwijk, Schipperskwartier en Molenwijk.

Er is met inspraak en participatie van kinderen en ouders een herinrichtingsplan voor het Slachthuisplein gemaakt. Het plein wordt groener met meer speelplekken en ruimte voor recreatie. Het aanpassen van het plein is eind 2015 gestart. Het ontwerp voor het verfraaien van de onderdoorgangen van het spoor in de Binckhorst is klaar. De uitvoering start in het eerste kwartaal van 2016. De voorbereidende werken voor de aanleg van de Rotterdamsebaan verlopen volgens planning. In de Binckhorst is het Klein Ondernemers-kavel "Het Juno blok" compleet verkocht en is gestart met de verbouwing.

Zorg en Welzijn

In Spoorwijk en Molenwijk zijn sociale wijkteams opgestart. In het wijkcentrum Cromvlietplein is een Servicepunt XL geopend, dat wordt druk bezocht. In Molenwijk/Spoorwijk is de aanpak multiproblematiek opgestart t. Een actieve vrijwilligersgroep uit de omgeving Stieltjesstraat heeft met ondersteuning van MOOI, Staedion en het stadsdeel een ouderen-activiteitencentrum geopend, en beheert en exploiteert deze zelfstandig.

Programma	Begroting lasten 2015	Realisatie lasten 2015	Percentage	Begroting baten 2015	Realisatie baten 2015	Percentage
Wijkaanpak en dienstverlening	2.896.000	2.963.000	102%	0	0	
Jeugd	579.000	579.000	100%	0	0	
Ontwikkeling Buitenruimte	1.021.000	1.013.000	99%	108.000	83.000	77%
Verkeer en milieu	45.000	81.000	180%	0	0	
Zorg en Welzijn	3.638.000	3.638.000	100%	0	0	
Totaal	8.179.000	8.274.000	101%	108.000	83.000	77%

Stadsdeel Leidschenveen – Ypenburg

Coördinerend portefeuillehouder: Tom de Bruijn

Wijkaanpak en dienstverlening

Het afgelopen jaar heeft het stadsdeelteam samen met de bewoners gewerkt aan een leefbaar, schoon en veilig stadsdeel. Er zijn succesvolle activiteiten op straat-, buurt- en wijkniveau georganiseerd, zoals het Waterfestijn, het Expo cultuurfestival en de Senioren dag, maar ook straatfeesten die gecombineerd werden met leefbaarheidsacties. Al deze activiteiten dragen bij aan de sociale cohesie in de wijken, bijvoorbeeld ter bestrijding van de eenzaamheid onder de ouderen of ter bevordering van de cultuurbeleving in het stadsdeel. In samenwerking met bewoners, professionals en maatschappelijke organisaties heeft het stadsdeel twee wijkprogramma's opgesteld voor 2016 tot en met 2019.

Buitenruimte

Ook de samenwerking op het gebied van aanleg en beheer van voorzieningen in de openbare ruimte is afgelopen jaar succesvol verlopen. Zo hebben bewoners zelf struiken geplant aan de achterzijde van de Henricuskade en in vier voortuinen aan het Kattestaartveld. Andere bewoners hebben voorjaarsbollen gepoot aan de Zwaluwsingel. Voor de Gemiva-SVG-woongroep van mensen met een hersenbeschadiging is aan de Knobbelzwaansingel een visplek aangelegd zodat de cliënten en bewoners uit de buurt hier viswedstrijden kunnen organiseren. Aan de Ypenburgse Boslaan is een aansluiting voor voetgangers gemaakt. Aan de Zoetermeerse Rijweg is een extra ontsluiting met de brug gemaakt om 'het blokje om met de hond' te verbeteren.

Op de geluidswal langs de A4 zijn 79 bomen geplant om de geluidswal een meer bosachtig uiterlijk te geven. Dit jaar zijn er drie Gulden Klinkers ingestraat bij bewonersgroepen en zijn er veertien

adoptanten bijgekomen om de ondergrondse containers en omgeving daarvan schoon te houden. Bedrijventerrein Forepark is dit jaar opnieuw gecertificeerd voor het Keurmerk Veilig Ondernemen. De overleggen met het bedrijventerrein Westvliet zijn geïntensiveerd.

Er zijn 2 jongerenparticipatieprojecten opgepakt. In buurt De Vissen hebben schoolkinderen met eigen ontworpen mozaïekpoefjes de speelplekjes met elkaar verbonden en bij Ut Plekkie aan de Zoetermeerse Rijweg hebben de jongeren een social sofa ontworpen. Ook dit jaar zijn er zo'n vijftig speeltoestellen vervangen in nauwe samenwerking met bewoners.

Zorg en Welzijn

In 2015 is het Sociaal Wijkzorgteam gestart en de verbinding met het Jeugdteam opgezocht. Beide teams hebben goed contact met de partners in de wijk. De zorgvragen van bewoners worden goed opgepakt en de wachtlijsten van het Algemeen Maatschappelijk Werk blijven laag. Wel blijven de problemen achter de voordeur onze aandacht houden. Blijkbaar durven niet alle mensen met problemen op tijd aan te kloppen bij de hulpverlening waardoor de problemen zich opstapelen en moeilijker aan te pakken zijn.

Het welzijnswerk heeft grote stappen gezet op het gebied van jongerenparticipatie in het kader van het Welzijn Nieuwe Stijl. Zo zijn er twee jeugdleden actief en is er een jongerenambassadeur. Ook hebben jongeren gekookt voor senioren en organiseren meiden diverse voorlichtingsactiviteiten voor de eigen doelgroep.

In de buurt De Venen in Ypenburg is onderzocht of hier nóg een Buurthuis van de Toekomst gewenst is. Gebleken is dat de vijf Buurthuizen van de Toekomst vooralsnog voldoen aan de behoefte in het stadsdeel.

Programma	Begroting lasten 2015	Realisatie lasten 2015	Percentage	Begroting baten 2015	Realisatie baten 2015	Percentage
Wijkaanpak en dienstverlening	1.921.000	1.882.000	98%	0	0	
Jeugd	75.000	75.000	100%	0	0	
Ontwikkeling Buitenruimte	2.819.000	2.855.000	101%	4.000	97.000	2425%
Verkeer en milieu	80.000	89.000	111%	0	0	
Zorg en Welzijn	2.502.000	2.502.000	100%	0	0	
Totaal	7.397.000	7.403.000	100%	4.000	97.000	2425%

Stadsdeel Loosduinen

Coördinerend portefeuillehouder: Ingrid van Engelshoven

Wijkaanpak en dienstverlening

In 2015 zijn op initiatief van georganiseerde en ongeorganiseerde bewoners diverse plekken in de openbare ruimte succesvol aangepakt. Zo is de openbare ruimte van het Burgemeester Françoisplein opgeknapt en is er een speelvoorziening toegevoegd. Buurtbewoners hebben actief meegedacht bij het ontwerp. Het heringericht pleintje is nu een echte ontmoetingsplek voor de wijk.

Verder is in de Rietvoorndaal en aan de Mozartlaan een speelplek opnieuw ingericht, waarbij bewoners actief betrokken zijn. Een ander voorbeeld is de Notenbuurt. Buurtbewoners hebben hier het initiatief genomen om de groenstrook te transformeren tot een wijkparkje en het beheer in eigen hand te nemen. Het door de bewoners gemaakte ontwerp is inmiddels door de Adviescommissie Openbare Ruimte goedgekeurd.

Ook zijn afgelopen jaar de eerste ondergrondse containers in Loosduinen geplaatst. Directe omwonenden fungeren als adoptanten die het beheer op zich nemen. Tevens is een breed palet van initiatieven van bewoners ondersteund om de leefbaarheid en sociale betrokkenheid te versterken.

Verder is in het najaar de wijkaanpak voor Nieuw-Waldeck gestart. De ontwikkelingen op onder meer sociaal gebied, zoals armoede en de onderlinge sociale samenhang in deze wijk blijven zorgen baren. Door het wijkberaad wordt samen met de gemeente en diverse andere partijen hieraan gewerkt. Met een gebiedsgerichte aanpak wordt ingezet op het weer op gewenst niveau brengen van de wijk qua uiterlijk en in sociaal opzicht.

Ondernemers uit Nieuw-Waldeck zijn bezig een stadswerkplaats op te richten, met onder meer een meubelwerkplaats. Verder is er een actief wijkberaad dat samen met bewoners en met ondersteuning van de welzijnsorganisatie diverse activiteiten voor de buurt organiseert, zoals de opening van een ontmoetingsplein, de snoei- en bloeidagen, de landelijke straatspeeldag en Halloween. Ook worden vanaf medio oktober 40 alleenstaande kinderen (12-18 jaar) opgevangen in de Notenbuurt. Vele bewoners hebben zich gemeld als vrijwilliger. Vanuit de buurt is een 'samen koken' initiatief gestart, waarbij buurtbewoners een avond in de week samen met de kinderen koken.

Buitenruimte

In de wijk Kraayenstein is een bewonersinitiatief tot stand gekomen om de openbare ruimte op residentiekwaliteit te brengen. Met zijn plannen ter verbetering van de openbare ruimte is een start gemaakt. Eind 2015 is extra geld geïnvesteerd om een grote groenstrook op te knappen en daarmee de sociale veiligheid in dit deel van de wijk te verbeteren.

Samen met de winkelstraatmanager wordt er gewerkt aan een verbetering van het winkelcentrum Loosduinen. Diverse evenementen in het winkelcentrum, waaronder het Geluid van Loosduinen en de ijsbaan, hebben er mede voor gezorgd dat er sprake is van een volwaardig winkelcentrum. Inwoners van Loosduinen en mensen uit andere stadsdelen weten het winkelcentrum weer te vinden. Vanuit het Keurmerk Veilig Ondernemen en de Bedrijveninvesteringszone zal er gewerkt worden aan een aanbod met voor ieder wat wils.

Verder is de openbare ruimte van het eerste deel van Vroondaal eind 2015 opgeleverd en officieel in beheer bij het stadsdeel gekomen.

Ook op het strand vonden in 2015 weer tal van mooie projecten plaats. Denk aan het plaatsen van een bootcampfaciliteit, de uitreiking van het Greenkey-duurzaamheidskeurmerk aan strandtenten, het papieren asbakje en nieuwe voorzieningen voor de mindervalide bezoeker.

Zorg en Welzijn

In het kader van gezonde leefstijl zijn diverse sportmogelijkheden in de openbare ruimte gesteund. Voor de jeugd heeft Theatergroep Drang een uniek project ontwikkeld dat bestaat uit theatervoorstellingen op scholen, workshops, interactieve lesbrieven, en gastlessen over een scala aan onderwerpen zoals pesten, buitengesloten worden, vooroordelen, ideaalbeeld en 'peerpressure'. Leerlingen bezochten de voorstellingen, namen deel aan een aansluitende workshop, en gingen vervolgens zelf aan de slag om een wervelende voorstelling onder de naam EXtreem-us! neer te zetten. Uniek aan dit project is de samenwerking met Jeugdformaat, een stichting voor jeugd en opvoedhulp, die gastlessen verzorgde rond de thematiek van de voorstelling.

Voor de senioren van het stadsdeel Loosduinen is een aantal innovatieve projecten georganiseerd waarbij de betrokkenheid bij de samenleving wordt vergroot en het sociaal isolement wordt doorbroken.

Programma	Begroting lasten 2015	Realisatie lasten 2015	Percentage	Begroting baten 2015	Realisatie baten 2015	Percentage
Wijkaanpak en dienstverlening	1.907.000	1.882.000	99%	0	0	
Jeugd	459.000	459.000	100%	0	0	
Ontwikkeling Buitenruimte	2.410.000	2.606.000	108%	53.000	259.000	489%
Verkeer en milieu	64.000	95.000	148%	0	0	
Zorg en Welzijn	2.139.000	2.139.000	100%	0	0	
Totaal	6.979.000	7.181.000	103%	53.000	259.000	489%

Stadsdeel Scheveningen

Coördinerend portefeuillehouder: Karsten Klein

Wijkaanpak en dienstverlening

De vele bewonersactiviteiten en ontwikkelingen in de buitenruimte hebben geleid tot talrijke contacten en inspraakmomenten. Bewoners worden in grote mate betrokken bij herinrichtingsprojecten en evenementen. Tevens weten in groten getale bewoners de weg te vinden naar het budget Leefbaarheid en Bewonersparticipatie. De wijken Duindorp en Statenkwartier vierden in 2015 hun 100-jarig jubileum, waar veel vrijwilligers zich met groot enthousiasme voor hebben ingezet.

Samenwerkingspartners hebben elkaar het afgelopen jaar weer goed kunnen vinden op diverse terreinen. Voorbeelden hiervan zijn de samenwerking rond het Handhavingsprogramma, de aanpak van hinderlijke en overlastgevendende groepen en de organisatie van verschillende grote evenementen zoals de nieuwjaarsvuren, de Volvo Ocean Race, het WK Beach Volleybal, de Red Bull Knock Out Race, de City-Pier-City, het Vuurwerkfestival en de jaarlijkse herdenking bij het Indisch Monument.

Noemenswaardig is ook de inzet van de verschillende Buurt Interventie Teams en straatvertegenwoordigers. Deze teams lopen wekelijks op straat en signaleren snel welke zaken in de buitenruimte moeten worden aangepakt. Ook kinderen zijn betrokken bij de woon- en leefomgeving. Door het inzetten van Crownies-acties hebben kinderen meegewerkt aan het opruimen van zwerfvuil en het uitdelen van polsbandjes en vuurwerkbrillen op het strand.

Buitenruimte

De vele inspraakrondes hebben geleid tot de uitvoering van een aantal herinrichtingsprojecten. Voorbeelden hiervan zijn de herinrichting van het Marcellisplein, de herbestrating van een deel van de Noord Boulevard, de plaatsing van fietsenstallingen op het Zwarte Pad en de herinrichting van de Nieuwe Parklaan en de Wassenaarsestraat.

In 2015 is er een start gemaakt met de herinrichting van de Archimedesstraat en het Palaceplein. Ook zijn verschillende bospaden geasfalteerd, een lang gekoesterde wens van bewoners. In de Tesselsestraat is een schoolzone aangelegd. Er zijn in het stadsdeel twee nieuwe speelplekken toegevoegd, een bij het Waaygat (natuurbelevingspad aangelegd met behulp van vrijwilligers) en een speelplek in het bos aan de Haringkade. Bewoners hebben een grote rol gespeeld bij het tot stand komen van de nieuwe speelplek. Ook zijn een aantal speelplekken volledig gerenoveerd. Het strand van Scheveningen is in 2015 weer beloond met de 'blauwe vlag', een internationaal erkend kwaliteitskeurmerk.

In het huidige collegeprogramma "Haagse Kracht" is het stadsdeel Scheveningen een van de gebieden waarin grote investeringen gaan plaatsvinden. In dat kader zijn er diverse grootschalige processen gestart, waarin op diverse manieren participatie met de betrokkenen wordt vormgegeven. Voorbeelden daarvan zijn het project 'De Kust Gezond'; de ontwikkeling van Noordelijk Scheveningen; de ontwikkeling van de Haven; de studie naar het tramtracé Scheveningen-Haven; het proces om te komen tot een nieuw strandbeleid; de herinrichting van het Palaceplein; het Internationale Park en de verkeersvisie Scheveningen. Al deze projecten lopen door in 2016.

Vanaf medio 2015 is gestart met de totstandkoming van het nieuwe strandbeleid. Er werd een uitgebreid participatietraject doorlopen met alle belanghebbenden op het strand. Uiteindelijk moet dit proces in 2016 leiden tot de vaststelling van de nieuwe strandnota.

Een andere belangrijke ontwikkeling, na andermaal een uitgebreid participatietraject, was de vaststelling door de gemeenteraad van het uitvoeringsprogramma 'De Kust Gezond'. Onderdeel van dit programma is de vernieuwing van de noordelijke boulevard.

In het voorjaar is, in overleg met de handhavingsorganisatie, politie en de VVS een handhavingsprogramma opgesteld en ten uitvoer gebracht. Vooral in het strandseizoen heeft het handhavingsteam een aantal onderdelen op orde gekregen. Prioriteit werd daarbij gegeven aan de aanbidding van bedrijfsafval, het vrijhouden van de strandopgangen en objecten op het openbare deel

van het strand. De voortgang van de handhaving op het strand is regelmatig vastgelegd in aparte strandjournaals.

Tot slot is in 2015 het zogeheten kuststrookoverleg opnieuw gestart. In dit overleg worden allerlei zaken rondom strand en boulevard besproken met een delegaties van de bewonersorganisaties, politie, Bestuursdienst en de VVS. Met ingang van 2016 wordt dit overleg drie keer per jaar gehouden (maart, juni en oktober).

Zorg en Welzijn

Inmiddels zijn er vijf Buurthuizen van de Toekomst in Scheveningen. In één daarvan is in 2015 voor de 100e keer een lunch geserveerd voor senioren en sociaal kwetsbaren. Voor deze groep is tijdens de kerst een lunch voor 600 senioren georganiseerd.

Inmiddels zijn er twee Servicepunten XL in Scheveningen, nl. in Scheveningen-dorp en Duindorp. In het kader van Zorg in de Buurt is het project 'Buurtwens' uitgerold. Er heeft onder een groot aantal Scheveningers een inventarisatie plaatsgevonden op welke wijze zij zich willen inzetten voor de sociaal kwetsbaren in hun woonomgeving. Het sociaal wijkteam is van start gegaan, evenals twee jeugdteams.

Zorg- en welzijnspartijen weten elkaar goed te vinden in Scheveningen. Dit komt tot uitdrukking door het Geriatisch Netwerk, Scheveningen-Vierkwart, Gestructureerd Patiënten Overleg, en de Senior&Wijzer en Seniorenspecial in de krant. Ook op dit vlak worden kinderen betrokken bij de leefwereld van senioren, bijvoorbeeld door het (meehelpen) organiseren van bingomiddagen of het opspelden van anjers bij veteranen.

Programma	Begroting lasten 2015	Realisatie lasten 2015	Percentage	Begroting baten 2015	Realisatie baten 2015	Percentage
Wijkaanpak en dienstverlening	2.216.000	2.218.000	100%	0	0	
Jeugd	826.000	826.000	100%	0	0	
Ontwikkeling Buitenruimte	2.113.000	2.235.000	106%	148.000	450.000	304%
Verkeer en milieu	254.000	208.000	82%	0	0	
Zorg en Welzijn	2.592.000	2.592.000	100%	0	0	
Totaal	8.001.000	8.079.000	101%	148.000	450.000	304%

Stadsdeel Segbroek

Coördinerend portefeuillehouder: Joris Wijsmuller

Wijkaanpak en dienstverlening

In Regentesse-Valkenboskwartier is toegewerkt naar een Servicepunt XL dat vanaf 1 januari 2016 de deuren heeft geopend. De behoeftes van de wijk aan een bewonersplatform en netwerk zijn in kaart gebracht en bieden een startpunt voor verdere concretisering.

In samenwerking met Stichting het Circus is voor het eerst het wijkfestival Circus op de Verademing georganiseerd met en door bewoners. Dat was een groot succes waarin ruim 200 vrijwilligers hebben geparticipeerd en dat is bezocht door ruim 2000 mensen van binnen en buiten het stadsdeel. De buurt was hierbij zelf verantwoordelijk voor de invulling van dit duurzame participatieve festival. Ook is ingezet op verdere professionalisering van het Intercultureel Platform Segbroek. Dat is een platform waar zelforganisaties in Segbroek elkaar kunnen vinden om zo de samenwerking en afstemming te verbeteren.

In het proces van de totstandkoming van de wijkprogramma's zijn bewoners op diverse manieren betrokken, onder meer door het organiseren van inloopavonden per wijk. Verschillende initiatieven die daarbij door bewoners zijn aangedragen, zijn ondertussen ook opgepakt. Afgelopen jaar is ook een traject ingezet om de banden met ondernemers in Regentesse-Valkenboskwartier aan te halen. Dit past binnen de in 2015 voorzichtig ingezette wijkaanpak voor ReVa Zuid waar een eerste aanzet toe is gemaakt.

Buitenruimte

Op Koningsdag heeft de gemeente samen met de bewoners aan de Thomsonlaan het project 'Rommel en recyclen' georganiseerd. Het doel van dit project was om de overgebleven artikelen van de vrijmarkt bij de Schroëder van de Kolkstichting aan te bieden voor recycling. Overige artikelen konden worden aangeboden als grofvuil bij de HMS. Hiermee werd voorkomen dat er overgebleven artikelen illegaal in de openbare ruimte werden gedumpt. Dit initiatief is enthousiast ontvangen door de buurt en de Schroëder van de Kolkstichting, en zal in 2016 worden herhaald.

Op het terrein van de VAHON school is in opdracht van het stadsdeel een speelterrein aangelegd, dat buiten de schooltijden ook mag worden gebruikt door de kinderen van de buurt. De bewoners van de flat tegenover de school ondervonden veel hinder van de spelende leerlingen van de VAHON school. Het nieuwe speelterrein is zodanig gesitueerd dat de bewoners van de flat minder geluidsoverlast zouden moeten ervaren. De resultaten moeten nog met alle belanghebbenden worden geëvalueerd. De kinderen uit de buurt en de school zijn er erg blij mee.

Op de Mient is het speelterrein voorzien van nieuwe speeltoestellen en de bestaande ondergrond met valdemping is uitgebreid. Daarnaast worden er toegangshekjes geplaatst en zijn de banken vervangen. De nieuwe inrichting is tot stand gekomen met de inzet van de kinderen uit de buurt. Op het speelterrein aan het Kastanjeplein is een nieuwe kunstgrasmat aangelegd onder de bomen. De kinderen kunnen hier nu een balletje trappen en andere spelletjes spelen.

Ook in 2015 zijn er weer oracs geplaatst in Segbroek. Weliswaar heeft de komst van oracs een positieve invloed op de kwaliteit van de openbare ruimte, toch blijft het illegaal bijplaatsen van (grof)vuil een probleem. Dit probleem vraagt veel extra inzet van het handhavingsteam, het Haag Werkbedrijf, HMS en het stadsdeel. Eén locatie gaf zo veel problemen dat deze dagelijks moet worden gemonitord. Inmiddels is duidelijk wat de oorzaak is van de overlast. Hier wordt in 2016 aandacht aan besteed. Op verzoek van bewoners zijn op de Mient ter hoogte van de stadsboerderij de trottoirs en parkeervakken opnieuw bestraat. De situatie was hier zo slecht door de opgroei van boomwortels dat het niet langer verantwoord was om dit werk langer uit te stellen, hoewel de gemeente inmiddels

begonnen is met de voorbereiding van een herinrichting van de gehele Mient. Op verzoek en in samenspraak met bewoners is ook het plantsoen van de Copernicuslaan opnieuw ingericht. Naast het vervangen van het groen is ook nieuwe bestrating aangebracht. Aan de Kamperfoeliestraat is het pad van hondenuitlaatplaats voorzien van een nieuwe verharding. Omdat de afwatering van het pad niet voldeed liepen de hondenbezitters in het water. Dit probleem is hiermee oplost.

Zorg en Welzijn

Met 100 jaar Bomenbuurt in het vooruitzicht in 2016 is samen met Stichting Bewonersorganisatie Bomenbuurt ingezet op een feestelijk jaar. Het voorwerk voor ruim vijftien verschillende projecten is door de bewonersorganisatie en haar vrijwilligers uitgevoerd om er een knallend jubileum van te kunnen maken. In de Heesterbuurt heeft de armoedeproblematiek in 2015 centraal gestaan. Samen met alle belangrijke stakeholders is de problematiek geïnventariseerd en uitgediept. Daarnaast is een operationeel overleg Heesterbuurt met belanghebbenden van start gegaan.

De banden met de bewonersorganisaties Vruchtenbuurt, Bloemenbuurt en Vogelwijk zijn aangehaald en samen met hen is in de wijkprogramma's bepaald wat de belangrijkste thema's zijn. Samen zal gewerkt worden aan invulling van deze thema's. De inhuizing van de Kruin in het gebouw van Wijkberaad de Hyacint aan de Anemoonstraat is daarbij een blijvend punt van aandacht.

Programma	Begroting lasten 2015	Realisatie lasten 2015	Percentage	Begroting baten 2015	Realisatie baten 2015	Percentage
Wijkaanpak en dienstverlening	2.172.000	2.143.000	99%	0	0	
Jeugd	595.000	595.000	100%	0	0	
Ontwikkeling Buitenruimte	1.500.000	1.531.000	102%	108.000	81.000	75%
Verkeer en milieu	61.000	62.000	102%	0	0	
Zorg en Welzijn	2.830.000	2.830.000	100%	0	0	
Totaal	7.158.000	7.161.000	100%	108.000	81.000	75%

Financiële rekening 2015

8. Financiële rekening

8.1 Staat van Baten en Lasten

(bedragen x€1.000,-)

Programma	Rekening 2015	Begroting 2015	Resultaat 2015	Rekening 2014
01 - Gemeenteraad				
Lasten	7.064	7.880	816 V	7.370
Baten	12	-	12 V	261
Saldo exclusief reserves	7.051 N	7.880 N	829 V	7.109 N
Dotaties	-	-	- -	-
Onttrekkingen	-	-	- -	-
Saldo inclusief reserves	7.051 N	7.880 N	829 V	7.109 N
02 - College en Bestuur				
Lasten	43.821	44.685	864 V	45.104
Baten	2.579	2.300	279 V	274
Saldo exclusief reserves	41.242 N	42.385 N	1.143 V	44.830 N
Dotaties	-	-	- -	-
Onttrekkingen	-	-	- -	1.429
Saldo inclusief reserves	41.242 N	42.385 N	1.143 V	43.401 N
03 - Wijkaanpak en dienstverlening				
Lasten	70.879	72.691	1.812 V	74.295
Baten	13.475	12.192	1.283 V	11.870
Saldo exclusief reserves	57.404 N	60.499 N	3.095 V	62.425 N
Dotaties	-	-	- -	-
Onttrekkingen	1.904	1.904	-0 V	2.180
Saldo inclusief reserves	55.500 N	58.595 N	3.095 V	60.245 N
04 - Openbare orde en Veiligheid				
Lasten	56.069	56.880	811 V	59.590
Baten	3.545	2.520	1.025 V	3.381
Saldo exclusief reserves	52.524 N	54.360 N	1.836 V	56.210 N
Dotaties	-	-	- -	-
Onttrekkingen	-	-	- -	3.287
Saldo inclusief reserves	52.524 N	54.360 N	1.836 V	52.923 N
05 - Cultuur, Bibliotheek en Monumentenzorg				
Lasten	111.450	111.675	225 V	116.136
Baten	8.532	8.540	8 N	8.971
Saldo exclusief reserves	102.918 N	103.135 N	217 V	107.165 N
Dotaties	-	-	- -	-
Onttrekkingen	-	-	- -	764
Saldo inclusief reserves	102.918 N	103.135 N	217 V	106.401 N
06 - Onderwijs				
Lasten	151.937	161.171	9.234 V	145.408
Baten	57.846	59.788	1.942 N	48.741
Saldo exclusief reserves	94.091 N	101.383 N	7.292 V	96.667 N
Dotaties	4.800	4.800	- -	9.630
Onttrekkingen	2.233	7.770	5.537 N	4.631
Saldo inclusief reserves	96.658 N	98.413 N	1.755 V	101.666 N

(bedragen x€1.000,-)

Programma	Rekening 2015	Begroting 2015	Resultaat 2015	Rekening 2014
07 - Werk, Inkomen en Armoedebelid				
Lasten	647.523	636.103	11.420 N	643.260
Baten	421.512	410.840	10.673 V	533.983
Saldo exclusief reserves	226.011 N	225.263 N	748 N	109.278 N
Dotaties	6.567	6.567	- -	10.152
Onttrekkingen	3.122	8.074	4.953 N	59.376
Saldo inclusief reserves	229.456 N	223.756 N	5.700 N	60.054 N
08 - Zorg en Welzijn				
Lasten	355.406	377.724	22.318 V	241.054
Baten	44.404	48.019	3.615 N	45.140
Saldo exclusief reserves	311.002 N	329.705 N	18.703 V	195.914 N
Dotaties	212	74	-138 N	159
Onttrekkingen	757	1.192	435 N	15.762
Saldo inclusief reserves	310.456 N	328.587 N	18.131 V	180.311 N
09 - Jeugd				
Lasten	152.789	157.183	4.394 V	47.704
Baten	2.579	2.254	325 V	4.787
Saldo exclusief reserves	150.210 N	154.929 N	4.719 V	42.917 N
Dotaties	-	-	- -	-
Onttrekkingen	-1	-	1 N	2.871
Saldo inclusief reserves	150.211 N	154.929 N	4.718 V	40.046 N
10 - Ontwikkeling Buitenruimte				
Lasten	234.895	233.467	1.428 N	243.168
Baten	113.519	111.585	1.934 V	118.185
Saldo exclusief reserves	121.376 N	121.882 N	506 V	124.983 N
Dotaties	-	-	- -	-
Onttrekkingen	5.759	5.297	-462 V	5.104
Saldo inclusief reserves	115.617 N	116.585 N	968 V	119.879 N
11 - Economie, Internationale stad en Binnenstad				
Lasten	54.346	63.101	8.754 V	48.791
Baten	6.807	8.073	1.266 N	5.928
Saldo exclusief reserves	47.539 N	55.028 N	7.488 V	42.863 N
Dotaties	35.275	35.275	- -	15.000
Onttrekkingen	18.332	22.791	4.459 N	9.891
Saldo inclusief reserves	64.483 N	67.512 N	3.029 V	47.972 N
12 - Sport				
Lasten	59.723	62.459	2.736 V	64.446
Baten	8.635	10.005	1.370 N	9.201
Saldo exclusief reserves	51.088 N	52.454 N	1.366 V	55.245 N
Dotaties	1.400	1.400	- -	2.300
Onttrekkingen	111	1.305	1.194 N	7.450
Saldo inclusief reserves	52.377 N	52.549 N	172 V	50.095 N

(bedragen x€1.000,-)

Programma	Rekening 2015	Begroting 2015	Resultaat 2015	Rekening 2014
13 - Verkeer en Milieu				
Lasten	88.880	95.167	6.288 V	100.066
Baten	48.334	46.622	1.712 V	47.135
Saldo exclusief reserves	40.546 N	48.545 N	7.999 V	52.931 N
Dotaties	10.365	10.365	- -	26.282
Onttrekkingen	13.381	17.726	4.345 N	32.367
Saldo inclusief reserves	37.530 N	41.184 N	3.654 V	46.845 N
14 - Wonen en Duurzaamheid				
Lasten	30.155	33.884	3.729 V	33.065
Baten	5.589	6.729	1.141 N	7.381
Saldo exclusief reserves	24.566 N	27.154 N	2.588 V	25.684 N
Dotaties	1.687	1.687	- -	6.000
Onttrekkingen	8.155	9.057	902 N	13.601
Saldo inclusief reserves	18.098 N	19.785 N	1.686 V	18.083 N
15 - Stadsontwikkeling				
Lasten	168.105	216.300	48.195 V	190.537
Baten	124.345	166.962	42.616 N	116.596
Saldo exclusief reserves	43.760 N	49.338 N	5.578 V	73.941 N
Dotaties	27.974	28.449	475 V	76.906
Onttrekkingen	50.679	52.427	1.748 N	93.027
Saldo inclusief reserves	21.054 N	25.360 N	4.305 V	57.820 N
16 - Financiën				
Lasten	67.365	61.662	5.703 N	156.176
Baten	1.378.773	1.365.741	13.033 V	1.208.337
Saldo exclusief reserves	1.311.408 V	1.304.078 V	7.330 V	1.052.161 V
Dotaties	7.207	7.207	- -	11.219
Onttrekkingen	30.561	30.561	- -	95.889
Saldo inclusief reserves	1.334.762 V	1.327.432 V	7.330 V	1.136.831 V
17 - Overige beleidsvoornemens				
Lasten	3.392	3.964	572 V	3.245
Baten	668	-	668 V	-
Saldo exclusief reserves	2.724 N	3.964 N	1.240 V	3.245 N
Dotaties	128.539	128.539	- -	377.772
Onttrekkingen	193.515	203.159	9.644 N	264.970
Saldo inclusief reserves	62.252 V	70.656 V	8.404 N	116.047 N
18 - Interne dienstverlening				
Lasten	9.858	5.595	4.263 N	13.530
Baten	4.874	1.767	3.107 V	6.639
Saldo exclusief reserves	4.985 N	3.828 N	1.157 N	6.891 N
Dotaties	-	-	- -	-
Onttrekkingen	755	755	- -	1.865
Saldo inclusief reserves	4.230 N	3.073 N	1.157 N	5.026 N

(bedragen x€1.000,-)

Programma	Rekening 2015	Begroting 2015	Resultaat 2015	Rekening 2014
TOTAAL GENERAAL voor consolidatie-eliminatie				
Lasten	2.313.657	2.401.591	87.934 V	2.232.946
Baten	2.246.028	2.263.936	17.908 N	2.176.810
Saldo exclusief reserves	67.629 N	137.655 N	70.026 V	56.136 N
Dotaties	224.025	224.363	337 V	535.421
Onttrekkingen	329.263	362.018	32.755 N	614.464
Saldo inclusief reserves	37.608 V	0 N	37.608 V	22.908 V
Consolidatie-eliminatie				
Lasten	-64.247	-64.493	246 N	-152.420
Baten	-64.247	-64.493	246 V	-152.420
Saldo exclusief reserves	- -	- -	- -	- -
Dotaties	-	-	- -	-
Onttrekkingen	-	-	- -	-
Saldo inclusief reserves	- -	- -	- -	- -
TOTAAL GENERAAL na consolidatie-eliminatie				
Lasten	2.249.410	2.337.098	87.688 V	2.080.526
Baten	2.181.781	2.199.443	17.662 N	2.024.390
Saldo exclusief reserves	67.629 N	137.655 N	70.026 V	56.136 N
Dotaties	224.025	224.363	337 V	535.421
Onttrekkingen	329.263	362.018	32.755 N	614.464
Saldo inclusief reserves	37.608 V	0 N	37.608 V	22.908 V

8.2 Waarderingsgrondslagen

Algemeen

De kaders van de waarderingsgrondslagen zijn bepaald in de Gemeentewet, het Besluit Begroting en Verantwoording voor provincies en gemeenten (BBV), de (gewijzigde) verordening Financieel Beheer en Beleid en het uitvoeringsbesluit Financieel Beheer (raadsbesluit 145/2014, RIS 279481).

Voor de waardering van het gemeentelijk vastgoed is de concernrichtlijn 'Waardering vastgoed' van toepassing.

De programmarekening is net als de begroting opgesteld volgens het stelsel van baten en lasten. In de programmarekening zijn de baten en lasten opgenomen die toe te rekenen zijn aan het begrotingsjaar. Het moment van betaling of ontvangst van het geld is daarbij niet van belang. In enkele voor de programmarekening in materiële zin ondergeschikte gevallen worden ontvangsten als baten verantwoord.

De waardering en resultaatbepaling zijn gebaseerd op historische kosten, tenzij anders is aangegeven. Bij de bepaling van het resultaat wordt onder andere rekening gehouden met het voorzichtigheidsprincipe, het matchingprincipe en het realisatieprincipe.

Voor de activa wordt de verkrijgings- of vervaardigingsprijs als waarderingsgrondslag toegepast. De passiva worden gewaardeerd tegen nominale waarde, voor zover niet anders is vermeld.

De baten en lasten van interne gemeentelijke leveringen tussen de diensten onderling zijn, evenals bij de begroting, voor het grootste deel geëlimineerd. Voor het inzicht in de staat van lasten en baten op totaalniveau het overige deel aan nog te consolideren posten als consolidatie-eliminatie specifiek tot uitdrukking gebracht.

Materiële vaste activa

Het BBV maakt onderscheid tussen materiële vaste activa met een maatschappelijk nut, materiële vaste activa met een economisch nut en materiële vaste activa met een economisch nut waarvoor ter bestrijding van de kosten een heffing kan worden geheven.

Materiële vaste activa met een maatschappelijk nut

De ontvangen investeringsbijdragen van derden en reserves worden in één keer in mindering gebracht op de activering. Daarnaast kunnen materiële vaste activa met maatschappelijk nut ook versneld afgeschreven worden tot een boekwaarde nul. De verordening Financieel Beheer en Beleid maakt een indeling naar vier categorieën van materiële vaste activa met een maatschappelijk nut, waarbij de volgende maximale afschrijvingstermijnen worden gehanteerd:

- a. 25 jaar voor civiele kunstwerken (zoals tunnels, bruggen en viaducten);
- b. 20 jaar voor de eerste aanleg van wegen, fietspaden, voetpaden, rotondes, rails;
- c. 15 jaar voor technische installaties (waaronder verkeersregelininstallaties) en openbare verlichting;
- d. 10 jaar voor reconstructies en inrichting van de openbare ruimte (activering vindt pas plaats vanaf een bedrag van € 150.000);

Materiële vaste activa met een economisch nut (uit heffing)

Vaste activa met economisch nut zijn activa die bijdragen in de mogelijkheid om middelen te genereren en/of die verhandelbaar zijn. De ontvangen investeringsbijdragen van derden zijn in één keer in mindering gebracht op de activering. De materiële vaste activa zijn gewaardeerd tegen verkrijgings- of vervaardigingsprijs verminderd met de lineaire afschrijvingen. De eerste afschrijving vindt plaats in het jaar volgend op de ingebruikname van de investering, met uitzondering van ambulances. Hiervoor vindt afschrijving plaats in de maand volgend op ingebruikname.

Conform de Richtlijnen (Notities) van de commissie BBV en de gemeentelijke richtlijnen worden de vervaardigingskosten (waaronder de implementatiekosten) van nieuwe geautomatiseerde systemen geactiveerd onder materiële vaste activa met economisch nut.

Voor investeringen met een economisch nut hanteert de gemeente de volgende standaard afschrijvingstermijnen, die in beginsel zijn gebaseerd op de verwachte toekomstige gebruiksduur:

- a. 40 jaar voor nieuwbouw gebouwen (permanent), rioleringen; Een uitzondering hierop vormt het stadhuis-/ bibliotheekcomplex waarvoor met raadsbesluit 172/1997 (RIS 20092) een gebruiksduur van 50 jaar is vastgesteld;
- b. 25 jaar voor sportterreinen, renovatie gebouwen, restauratie monumenten, aankoop gebouwen;
- c. 20 jaar voor parkeerterreinen; betonnen bakken voor ORAC's;
- d. 15 jaar voor technische installaties in gebouwen (elektrische voorzieningen, verwarming, liften, machines);
- e. 10 jaar voor (brandveiligheids)voorzieningen aan gebouwen, energiebesparende maatregelen in gebouwen, kunstopdrachten, telefooninstallaties, kantoormeubilair (nieuwe inrichting), aanleg terreinwerken (semi-permanent of tijdelijk), nieuwbouw gebouwen (semi-permanent, tijdelijk of verplaatsbaar), groot onderhoud aan gebouwen (mits levensduurverlengend); stalen bakken voor ORAC's
- f. 5 jaar voor zware transportmiddelen/aanhangwagens en schuiten, personenauto's/lichte motorvoertuigen/motoren, automatiseringssystemen plus omvangrijke applicaties, duurzame productiemiddelen;
- g. 3 jaar voor software;

Materiële vaste activa met een aanschafwaarde die lager is dan € 50.000 per stuk worden niet als materiële vaste activa verantwoord, maar rechtstreeks ten laste van de exploitatierekening gebracht. Tot en met 2009 was de activeringsgrens € 10.000 per stuk.

Op activa in ontwikkeling en gronden wordt niet afgeschreven. Uitzondering hierop is de grond van het stadsdeelkantoor Galeria (waarop 2,5 % per jaar wordt afgeschreven in overeenstemming met raadsbesluit 9/1994 (RIS 14576)), gronden van woonwagendplaatsen en volkstuinen.

Het tijdelijk onderkomen aan het Zuiderstrandtheater wordt afgeschreven in 4 jaar conform RV 91 2013.

De vernieuwing in de realisatie van het gebouwdeel van de Haagse Markt wordt een afschrijvingstermijn van 30 jaar gehanteerd (RV 93 2013)

Voor de waardering van het gemeentelijk vastgoed is de concernrichtlijn 'Waardering vastgoed' van toepassing. Als de boekwaarde van een vastgoedobject, dat onder de labels commercieel vastgoed, bijzonder vastgoed en ontwikkelingsvastgoed valt, duurzaam onder de marktwaarde ligt, wordt het vastgoedobject afgewaardeerd naar de lagere marktwaarde. Een afwaardering wordt verwerkt als het verschil tussen marktwaarde en boekwaarde 10 procent van de boekwaarde betreft en groter is dan € 100.000. Als het verschil kleiner is, wordt de afwaardering niet doorgevoerd, tenzij er een voornemen tot verkoop bestaat. In dat geval geldt altijd de lagere marktwaarde zonder toepassing van de norm voor afwijking van 10% en €100.000.

Een actief dat buiten gebruik wordt gesteld wordt afgewaardeerd op het moment van buiten-gebruikstelling, indien de restwaarde lager is dan de boekwaarde.

Erfpacht

- a. In erfpacht uitgegeven gronden volgens voorwaarden 1911 en 1923 zijn gewaardeerd tegen vervaardigingsprijs.
- b. In erfpacht uitgegeven gronden volgens voorwaarden 1977 zijn gewaardeerd tegen marktwaarde op het moment van uitgifte in plaats van tegen de voorgeschreven waardering tegen vervaardigingsprijs.
- c. In erfpacht uitgegeven gronden volgens voorwaarden 1986 tegen canonbetaling zijn gewaardeerd tegen marktwaarde op moment van uitgifte
- d. In erfpacht uitgegeven gronden volgens voorwaarden 1986 die zijn afgekocht komen niet voor activering in aanmerking.
- e. Heruitgiften tegen canonbetaling blijven geregistreerd tegen de waardering van het oorspronkelijk recht.
- f. De vooruit ontvangen canons zijn berekend tegen contante waarde. Bij de berekening van de

afkoop van de canonverplichting is de afkoopsom contant gemaakt tegen een op dat moment geldend rentepercentage. De jaarlijks toe te voegen rente wordt ten laste van het resultaat gebracht; de in het verslagjaar vervallen canon termijnen zijn ten gunste van het resultaat gebracht.

Riolering

De gemeente heeft haar beleid tot en met 2015 vastgelegd in het gemeentelijk Rioleringsplan (GRP) 2011 - 2015. Uitgangspunt is een kostendekkende exploitatie. Over de gehele GRP-periode zijn de begrote bestedingen aan beheer, investeringen en groot onderhoud gelijk aan de in rekening te brengen rioolrechten.

Uitbreidingsinvesteringen in het rioleringsstelsel worden in beginsel ten laste van de grondexploitatie gebracht. De bestedingen voor groot onderhoud en voor vervangingsinvesteringen (waaronder pompinstallaties en gemalen) worden verantwoord onder de materiële vaste activa met economisch nut. Er wordt niet afgeschreven op deze rioleringsinvesteringen. De ontvangen rioolrechten worden via de Egalisatievoorziening Riolering en na aftrek van de exploitatielasten (voor beheer, klein onderhoud en eventuele rentelasten) als bijdragen van derden in mindering gebracht op de geactiveerde vervangingsinvesteringen opdat uiteindelijk de boekwaarde nihil wordt en geen afschrijvingen noodzakelijk zijn. Alleen indien de investeringen in enig jaar de baten overtreffen en de egalisatievoorziening niet toereikend is wordt het meerdere geactiveerd en verantwoord onder de materiële vaste activa met economisch nut.

Activa in ontwikkeling (algemeen)

Vaste activa in ontwikkeling zijn gewaardeerd tegen verkrijgings- of vervaardigingsprijs, onder aftrek van vooruitontvangen bedragen van derden zoals subsidies en een voorziening voor niet te innen subsidies op uitgevoerde projecten die niet voldoen aan de declaratie-eisen.

Financiële vaste activa

Deelnemingen zijn tegen verkrijgingsprijs gewaardeerd. Ingeval van duurzame waardevermindering worden deelnemingen gewaardeerd tegen lagere marktwaarde. Als de deelneming wordt afgestoten wordt de actuele waarde in de toelichting vermeld.

De verstrekte langlopende leningen aan derden, aan deelnemingen en overige uitzettingen zijn gewaardeerd tegen nominale waarde, zonodig onder aftrek van een voorziening wegens oninbaarheid van de lening.

De langlopende beleggingen zijn gewaardeerd tegen de verkrijgingsprijs, zonodig onder aftrek van een voorziening wegens risico's in de belegging. In de toelichting op de balans is de actuele waarde van deze beleggingen vermeld.

Derivaten

De derivaten zijn gewaardeerd tegen verkrijgingsprijs. De derivaten zijn verantwoord als niet uit de balans blijkende verplichting, waar ook de nominale waarde van deze derivaten is vermeld.

Vlottende activa

Voorraden

De voorraden zijn gewaardeerd tegen verkrijgingsprijs, vervaardigingsprijs of standaard verrekenprijs, zo nodig onder aftrek van een voorziening voor incurantheid van de voorraden. Een klein aantal artikelen, zoals representatieartikelen en quasi-goederen (zoals waardekaarten parkeergarage) zijn gewaardeerd tegen verkoopprijs. Eventuele waarderingsverschillen tussen standaard verrekenprijs en betaalde inkoopprijs worden als bedrijfsresultaat verantwoord. In geval van duurzame waardevermindering worden voorraden gewaardeerd tegen lagere marktwaarde.

Grond- en hulpstoffen

De grond- en hulpstoffen zijn gewaardeerd tegen standaard verrekenprijzen, gebaseerd op de betaalde inkoopprijs. Waarderingsverschillen tussen standaard verrekenprijs en betaalde inkoopprijs worden als bedrijfsresultaat verantwoord.

Gereed product

Het gereed product, halffabricaat en orders in bewerking worden gewaardeerd tegen de fabricagekostprijs of indien lager de verwachte marktwaarde. De fabricagekostprijs bestaat uit de kosten van grond- en hulpstoffen en uitbesteed werk, met daarop een opslag voor indirecte kosten. Bij de waardering wordt rekening gehouden met het stadium waarin het productieproces zich bevindt.

Onderhanden werk bij grondexploitaties

De investeringen in onderhanden werken grondexploitaties zijn gewaardeerd tegen verkrijgings- of vervaardigingsprijs. De investeringen bestaan uit verwervings- en apparaatskosten en kosten voor het bouwen woonrijp maken. Eventuele bijdragen van derden en baten voor gronduitgiften zijn in mindering gebracht op de investeringen. Bij plannen die gefinancierd zijn met een lening wordt jaarlijks rente geactiveerd.

Positieve uitkomsten bij het afsluiten van grondexploitaties worden niet rechtstreeks gedoteerd aan de reserve grondbedrijf. Deze worden opgenomen in het resultaat vóór resultaatbestemming en na resultaatbestemming toegevoegd aan de reserve grondbedrijf. Tussentijds wordt geen winst genomen bij grondexploitaties vanwege het ontbreken van de vereiste zekerheid.

Het geprognosticeerde 'plansaldo' is het verwachte resultaat op een plan. Ter dekking van verwachte negatieve saldi op operationele plannen is de voorziening negatieve plannen gevormd. Deze voorziening wordt verantwoord als correctiepost op het saldo van het onderhanden werk.

Vorderingen

De vorderingen zijn gewaardeerd tegen nominale waarde, onder aftrek van een voorziening voor oninbaarheid. Ook de vorderingen voor meerjarige subsidies zijn nominaal gewaardeerd.

Bijstortverplichting Collateral Derivaten contracten

De bijstortverplichting Collateral Derivaten worden onder de balanspost "Overige uitzettingen" opgenomen voor het verschil tussen de nominale waarde en de marktwaarde van de afgesloten derivaten contracten per 31 december 2015. De storting heeft het karakter van een waarborgsom waarvan de hoogte maandelijks fluctueert.

Overlopende activa

Deze zijn gewaardeerd tegen nominale waarde.

Liquide middelen

Liquide middelen worden gewaardeerd tegen nominale waarde.

Eigen vermogen

Het eigen vermogen is het verschil tussen de activa en het vreemd vermogen. Binnen het eigen vermogen wordt onderscheid gemaakt in de algemene reserve, de overige bestemmingsreserves en het onverdeeld resultaat.

De algemene reserve is onder te verdelen in de algemene reserve (in enge zin), de centrale bedrijfsvoeringsreserve, de programmareserves en de dienstcompensatiereserves.

De overige bestemmingsreserves (welke worden ingesteld door een raadsbesluit) worden onderverdeeld in de volgende categorieën:

- Reserve grondbedrijf Dient om winsten of autonome verliezen te verrekenen als gevolg van resultaten en (tussentijdse) financiële bijstellingen van grondexploitaties.
- (Tarief)egalisereserves Reserves die dienen om ongewenste schommelingen op te vangen bij de tarieven die aan derden en intern in rekening worden gebracht
- Activareserve Centrale reserve voor de dekking van kapitaallasten

- Projectreserves	Reserves die dienen ter dekking van een specifiek doel of project
- Overige reserves	Centrale reserves op programma 16 Financiën, die niet onder een van de andere categorieën vallen

Toelichting

- Met de vaststelling van de geactualiseerde Algemene verordening financieel beheer en beleid (eind 2014) geldt voor de (tarief-)egalisereserves dat de saldi niet meer voor resultaatbepaling ten gunste of ten laste van de betreffende reserve mogen worden gebracht.
- Voor de projectreserves geldt dat een overschrijding van de begrote onttrekking is toegestaan, mits is voldaan aan de door het Platform Rechtmatigheid gestelde eisen.
- De resterende middelen bij bestemmingsreserves, waarvan de door de raad vastgestelde levensduur per balansdatum is verstreken of waarvan de door de raad vastgestelde doelstelling is gerealiseerd, vallen in alle gevallen vrij ten gunste van het resultaat. (De vrijval hoeft niet groot te zijn).

Voor nadere informatie over de categorie-indeling, looptijd, doel en maximale hoogte van reserves wordt verwezen naar bijlage 3: Overzicht doelen, maximale hoogtes en looptijden reserves.

Voorzieningen

De voorzieningen zijn gevormd voor verplichtingen, verwachte verliezen of risico's, waarvan de omvang redelijk is in te schatten op de balansdatum. Verder worden de van derden verkregen middelen die specifiek besteed moeten worden opgenomen onder de voorzieningen. Uitzondering hierop vormen de van Europese en Nederlandse overheidslichamen verkregen middelen, welke onder de balanspost overlopende passiva Europese/Nederlandse overheidslichamen worden verantwoord.

De voorzieningen zijn gewaardeerd tegen de nominale waarde, met uitzondering van de voorziening negatieve plannen bij de grondexploitatie. Deze is gewaardeerd tegen de contante waarde. De voorziening negatieve plannen bij grondexploitatieprojecten is gerubriceerd als correctiepost op het onderhanden werk naar analogie van de voorziening voor dubieuze debiteuren.

Het vormen van een reorganisatievoorziening is verplicht als per balansdatum sprake is van de 2^e fase van een reorganisatie conform het Sociaal Beleidskader (SBK) en uit een overzicht van opgeheven functies in het plan van aanpak blijkt dat werknemers aangewezen zijn of gaan worden als re-integratiekandidaten.

De voorziening voor aan derden verstrekte langlopende leningen en voor afgegeven garantstellingen wegens door derden aangetrokken leningen bij bankinstellingen c.a. wordt bepaald op basis van risico-inschatting per individuele lening. Bij deze risico-inschatting worden onder meer de normen van BASEL 2 gehanteerd. Indien er 100 % zekerheden zijn gesteld wordt geen voorziening getroffen. Zonodig worden op basis van de risico-inschatting afwijkende percentages toegepast.

Uitzondering hierop vormen de belegging in het Fonds Uiver (obligatieleningen) en de lening aan de Royal Bank of Scotland waarvoor op basis van geldende ratings risicoanalyses hebben plaatsgevonden die geleid hebben tot lagere percentages van respectievelijk 0,0% en 0,28%. Voor de duurzame beleggingen waarbij de hoofdsom is gegarandeerd is het risico gesteld op 0%.

In de verordening Financieel Beheer en Beleid (RIS 254460) is opgenomen dat bij het verstrekken van leningen en garanties aan derden de voorziening wordt gevormd uit het betreffende beleidsprogramma. Deze bepaling geldt voor nieuwe leningen en garanties die vanaf 1 januari 2010 worden verstrekt. Voor de al bestaande leningen en garanties is de reserve financiering aanspreekpunt.

Langlopende en kortlopende schulden

Schulden worden gewaardeerd tegen nominale waarde

8.3 Balans (inclusief vergelijkend cijfer)

Balans 2015 (incl. vergelijkend cijfer)

(bedragen in € 1.000)

ACTIVA		31-12-2015 (excl. resultaat- bestemming)	31-12-2014 (excl. resultaat- bestemming)	Stelsel- wijziging/ herrubricering	31-12-2014 (excl. resultaat- bestemming)
Vaste activa (art. 33)					
Immateriële vaste activa (art. 34)					
A 1.1.2	Kosten voor onderzoek en ontwikkeling	0	0	0	0
		0	0	0	0
Materiële vaste activa (art. 35)					
A 1.2.0.1.1	Materiële vaste activa met economisch nut	1.312.514	1.284.977	0	1.284.977
A 1.2.0.1.2	Materiële vaste activa met economisch nut uit heffing	29.239	32.749	0	32.749
A 1.2.0.2	Materiële vaste activa met maatschappelijk nut	63.639	47.105	0	47.105
		1.405.392	1.364.831	0	1.364.831
Financiële vaste activa (art. 36)					
A 1.3.1.1	Kapitaalverstrekking aan Deelnemingen	90.651	91.084	0	91.084
A 1.3.1.2	Kapitaalverstrekking aan gemeenschappelijke regelingen	0	0	0	0
A 1.3.1.3	Kapitaalverstrekking aan overige verbonden partijen	2.027	2.027	0	2.027
A 1.3.2.1	Leningen aan woningbouwcoöperaties	0	0	0	0
A 1.3.2.2	Leningen aan deelnemingen	0	0	0	0
A 1.3.2.3	Leningen aan overige verbonden partijen	120.829	120.829	0	120.829
A 1.3.3.1	Overige langlopende leningen aan derden	474.253	452.709	0	452.709
A 1.3.2.2 t/n	Algemene voorziening voor oninbaarheid	-23.178	-23.213	0	-23.213
A 1.3.3.2	Overige uitzettingen met looptijd > 1 jaar	162.828	194.620	0	194.620
		827.410	838.056	0	838.056
Vlottende activa (art. 37)					
Voorraden (art. 38)					
A 2.1.1	Niet in exploitatie genomen bouwgronden	27.685	27.874	0	27.874
A 2.1.2	Overige grond- en hulpstoffen	344	410	0	410
A 2.1.3	Onderhandenwerk (incl. bouwgronden in exploitatie)	18.805	9.910	0	9.910
A 2.1.4	Gereed product en handelsgoederen	716	1.314	0	1.314
		47.550	39.508	0	39.508
Uitzettingen/Vorderingen (art. 39)					
A 2.2.1	Vorderingen op openbare lichamen	117.703	107.952	-378	108.330
A 2.2.2a	Verstrekte kasgeldleningen aan openbare lichamen	0	0	0	0
A 2.2.2b	Overige verstrekte kasgeldleningen	0	0	0	0
A 2.2.3	Rekening courant verhoudingen niet financiële instellingen	13	19	0	19
A 2.2.4	Overige vorderingen	126.757	126.717	0	126.717
A 2.2.5	Overige uitzettingen	45.800	37.500	0	37.500
		290.273	272.188	-378	272.566
Overlopende activa (art. 40a)					
A 2.9.1.1	Overlopende activa Europ./Nederl. Overheidslichamen	49.143	29.700	0	29.700
A 2.9.1.2	Overlopende activa	160.132	151.005	318	150.687
		209.275	180.705	318	180.387
Liquide middelen (art. 40)					
A 2.3.1	Kas/bank/giro	1.456	3.103	0	3.103
		1.456	3.103	0	3.103
Totaal Activa		2.781.356	2.698.391	-60	2.698.451

PASSIVA	31-12-2015 (excl. resultaat- bestemming)	31-12-2014 (excl. resultaat- bestemming)	Stelsel- wijziging/ herrubricering	31-12-2014 (excl. resultaat- bestemming)	
Vaste passiva (art. 41)					
<i>Eigen Vermogen (art. 42/43)</i>					
P 1.1.1.1	Algemene reserve	80.488	85.039	0	85.039
P 1.1.1.2	Compensatie-reserves	4.975	7.461	0	7.461
P 1.1.1.3	Bedrijfsvoeringsreserve	4.800	4.475	0	4.475
P 1.1.1.4	Programmareserves	5.859	0	0	0
P 1.1.2.1	Reserve Grondbedrijf	49.974	45.124	0	45.124
P 1.1.2.2	(Tarief-)egalisatie-reserves	19.576	18.824	0	18.824
P 1.1.2.3a	Project-reserves	324.747	357.651	108.313	249.338
P 1.1.2.3b	Bestemmingsreserves overig	263.262	311.910	-108.313	420.223
P 1.1.2.4	Activafinanciering	104.669	110.196	0	110.196
P 1.1.4.1	Saldo van de rekening (onverdeeld resultaat)	37.608	22.908	0	22.908
		<u>895.958</u>	<u>963.588</u>	<u>0</u>	<u>963.588</u>
<i>Voorzieningen (art. 44)</i>					
P 1.2.1.1	Voorzieningen	138.031	145.405	0	145.405
P 1.2.1.2	Voorzieningen gevormd uit heffingen	20.116	18.298	0	18.298
P 1.2.2	Voorzieningen met voeding van derden	10.484	15.413	0	15.413
		<u>168.631</u>	<u>179.116</u>	<u>0</u>	<u>179.116</u>
<i>Langlopende schulden (art. 46)</i>					
P 1.3.2	Leningen van pens.fondsen en verzekeraars	9.302	9.529	0	9.529
P 1.3.3.1	Leningen van banken	1.083.107	943.423	0	943.423
P 1.3.4.1	Leningen van bedrijven	0	0	0	0
P 1.3.7	Door derden belegde gelden	27.875	30.341	0	30.341
P 1.3.8.1	Waarborgsommen	3.430	3.004	0	3.004
P 1.3.8.2	Vooruitontvangen canons	28.321	29.070	0	29.070
		<u>1.152.035</u>	<u>1.015.367</u>	<u>0</u>	<u>1.015.367</u>
Vlottende passiva (art. 47)					
<i>Vlottende schulden (art. 48)</i>					
P 2.1.1a	Opgenomen kasgeldleningen van openbare lichamen	0	0	0	0
P 2.1.1b	Overige opgenomen kasgeldleningen	306.000	170.000	0	170.000
P 2.1.2	Bank- en girosaldi	422	91.439	0	91.439
P 2.1.3.1	Overige schulden	148.042	133.405	0	133.405
P 2.1.3.2	Rekening courant verhoudingen met niet-financiële instellingen	18	18	0	18
P 2.1.3.3	Schulden aan andere publiekrechtelijke lichamen	38.275	40.300	-60	40.360
		<u>492.757</u>	<u>435.162</u>	<u>-60</u>	<u>435.222</u>
<i>Overlopende passiva (art. 49)</i>					
P 2.9.1.1	Overlopende passiva Europ./Nederl overheidslichamen	31.051	51.869	0	51.869
P 2.9.1.2	Overlopende passiva	40.924	53.289	0	53.289
		<u>71.975</u>	<u>105.158</u>	<u>0</u>	<u>105.158</u>
Totaal Passiva		2.781.356	2.698.391	-60	2.698.451

8.4 Toelichting op de Balans

Algemeen

De balans met toelichting geeft informatie over de omvang en samenstelling van het vermogen (het verschil tussen de bezittingen en de schulden) van de gemeente Den Haag aan het eind van een boekjaar en over de ontwikkelingen daarin gedurende het jaar. De activa op de balans geven de bezittingen en de vorderingen weer en bestaan uit de vaste en vlottende activa. Op de passivazijde van de balans staan de schulden en het eigen vermogen. Deze zijn uit te splitsen in vaste en vlottende schulden. Vaste activa en passiva hebben een looptijd van langer dan één jaar. Zowel beginbalans als eindbalans worden gepresenteerd exclusief de bestemming van het rekeningresultaat om een juiste vergelijking van balansstanden mogelijk te maken.

Binnen de gemeentebalans heeft eliminatie plaatsgevonden van de onderlinge vorderingen en schulden tussen diensten, de interne rekening-courantverhoudingen en de aan diensten verstrekte (omslagrente)leningen voor de financiering van vaste activa.

Toelichting op de activa

VASTE ACTIVA (€ 2.232,8 mln.)

De vaste activa bestaan uit de materiële vaste activa (€ 1.405,4 mln.) en de financiële vaste activa (€ 827,4 mln.). De materiële vaste activa zijn conform het BBV op de balans gesplitst in materiële vaste activa met een economisch nut (€ 1.312,5 mln.), die met een maatschappelijk nut (€ 63,6 mln.) en die met een economisch nut gedekt uit heffingen (€ 29,2 mln.).

Materiële vaste activa (€1.405,7 mln.)

Totaalrecapitulatie MVA per activumsoort	Stand per 31-12-2014 A	Her- rubricering B	Aangepaste stand per 31-12-2014 C=A+B	Bruto investering D	Bijdragen E	Desinv. + afwaard. F	Gereed gekomen G	Afschrij- vingen H	Stand per 31-12-2015 I=C+D-E-F+G-H
Gronzen/terreinen niet in erfpacht	190.802	0	190.802	0	0	5.957	289	46	185.088
Gronzen/terreinen in erfpacht	142.314	0	142.314	20.082	0	13.346	0	0	149.050
Woonruimten	4.439	0	4.439	0	0	24	643	268	4.790
Bedrijfsgebouwen	739.172	0	739.172	3.143	564	9.122	54.462	36.388	750.703
Grond-, weg en waterbouwkundige werken	44.007	0	44.007	130.124	105.738	0	11.408	4.421	75.380
Vervoermiddelen	552	0	552	0	0	0	0	265	287
Machines apparaten en installaties	78.768	0	78.768	1.092	0	27	8.528	8.385	79.976
Overige materiële vaste activa	51.747	-938	50.809	29.055	6.194	25	-1.351	11.208	61.086
Materiële vaste activa in uitvoering	113.031	938	113.969	68.681	3.147	6.491	-73.979	0	99.033
Totaal	1.364.831	0	1.364.831	252.177	115.643	34.992	0	60.981	1.405.392

*) Voor het onderscheid in investeringen met economisch nut, investeringen in de openbare ruimte met een maatschappelijk nut en investeringen met economisch nut gedekt uit heffingen wordt verwezen naar bijlage 6 Specificatie vaste activa en kapitaallasten.

De materiële vaste activa zijn in 2015 per saldo € 40,6 mln. toegenomen.

Gerealiseerde investeringen 2015

Het brutobedrag aan in 2015 gerealiseerde en geactiveerde investeringen is uitgekomen op € 252,2 mln. Er is voor € 115,6 mln. aan bijdragen in mindering gebracht (waarvan € 4,6 mln. op activering van voorgaande jaren). Hiervan is voor € 98,7 mln. ontvangen van derden en voor € 16,9 mln. verrekend met de voorzieningen afvalstoffenheffing en riolering. Netto is er derhalve door de gemeente € 136,5 mln. geactiveerd. Een nadere specificatie per programma van begrote en gerealiseerde investeringen, inclusief eventuele bijdragen, is te vinden in de bijlage Realisatie investeringen MIP. Eventuele grote afwijkingen ten opzichte van de begroting worden toegelicht in het betreffende programma in hoofdstuk 2 Programma-verantwoording.

Verkopen / Afwaarderingen / Desinvesteringen

In de kolom Desinvesteringen/Afwaarderingen is een afboeking opgenomen als gevolg van verkoop van panden van € 10,3 mln. (inclusief boekverlies € 0,3 mln.). In de paragraaf Vastgoed is een tabel van de

verkoopresultaten per programma opgenomen. Ook is er een bedrag van € 13,3 mln. opgenomen als gevolg van afgekochte erfpacht.

Daarnaast heeft op de boekwaarde van een aantal locaties met een niet-maatschappelijke functie (programma Stadsontwikkeling) in 2015 een afwaardering plaatsgevonden van € 4,3 mln. Verder is er onderzocht in hoeverre de boekwaarde van het vastgoed dat op de verkooplijst staat, past bij de huidige marktwaarde. Op basis van recente waardebeoordelingen (taxatierapporten externe partij of WOZ-taxatie) is een waarde bepaald. Op basis van deze taxaties heeft er een extra afwaardering op de verkoopportefeuille plaatsgevonden van € 0,5 mln. (programma Stadsontwikkeling) en voor een gering bedrag binnen programma Interne Dienstverlening. Deze afwaarderingen zijn verder toegelicht in de paragraaf Vastgoed.

Verder zijn onder de Materiële vaste activa in uitvoering de verworven gronden c.a. opgenomen van naastgelegen percelen aan het traject van de toekomstige Rotterdamse Baan. Op de verwervingskosten over 2015 van € 6,5 miljoen (cumulatief tot en met 2015 € 25,9 miljoen) is een even grote voorziening wegens lagere verwachte (markt)waarde in mindering gebracht. De grond heeft onder meer als mogelijke bestemming een OV-lijn. De voorziening van totaal € 25,9 miljoen is gedekt met middelen vanuit de Reserve Grote Projecten.

Gereedgekomen investeringen

In 2015 is er voor € 74 mln. aan eerder gerealiseerde investeringen in uitvoering gereedgekomen. Deze investeringen zijn eerder geactiveerd als materiële vaste activa in uitvoering en nu geherrubriceerd naar de definitieve activapost.

Financiële vaste activa (€ 827,4 mln.)

	Stand per 31-12-2014	Her- rubricering	Aangepaste stand per 31-12-2014	Toename	Afname	Stand per 31-12-2015
<i>Totaal-recapitulatie per balanspost</i>						
Kapitaalverstrekking aan deelnemingen	91.084	0	91.084	0	433	90.651
Kapitaalverstrekking aan gemeenschappelijke regelingen	0	0	0	0	0	0
Kapitaalverstrekking aan overige verbonden partijen	2.027	0	2.027	647	647	2.027
Leningen aan woningbouwcorporaties	0	0	0	0	0	0
Leningen aan deelnemingen	0	0	0	0	0	0
Leningen aan overige verbonden partijen	120.829	0	120.829	829	829	120.829
Overige langlopende leningen aan derden	452.709	0	452.709	64.982	43.438	474.253
Algemene voorziening voor oninbaarheid	-23.213	0	-23.213	400	365	-23.178
Overige uitzettingen met looptijd > 1 jaar	194.620	0	194.620	0	31.792	162.828
Totaal	838.056	0	838.056	66.858	77.504	827.410

Voor het verloop van de financiële vaste activa wordt verwezen naar bijlage 6 Specificatie vaste activa en kapitaallasten. Voor een inhoudelijke toelichting wordt verwezen naar de paragraaf 6.7 Financiering. De rente-opbrengsten zijn verantwoord in programma Financiën (€ 32,5 mln.) en in programma Werk, Inkomen en Armoedebeleid (€ 1,8 mln.).

Kapitaalverstrekingen aan Deelnemingen (€ 90,7mln.)

De gemeente heeft een aantal deelnemingen. Op deze balanspost staan de kapitaalstortingen verantwoord. De gemeente Den Haag bezit 16,55% van de aandelen van Eneco Holding. De Autoriteit Consument en Markt heeft eind 2015 een handhavingsbesluit genomen. In dit besluit staat dat Eneco per 31 januari 2017 gesplitst moet zijn. De voorbereidingen voor splitsing is in gang gezet. Het uitgangspunt van splitsing van Eneco Groep is dat er twee zelfstandige bedrijven ontstaan die volledig zijn berekend op hun taken. Er zal een knip worden gemaakt tussen het energiebedrijf Eneco en het netwerkbedrijf Stedin. De waardering van de aandelen is opgenomen tegen de verkrijgingsprijs van € 22,7 mln. De aandelen vertegenwoordigen een nominale waarde van € 82 mln. Het is nog niet bekend wat de actuele waarde is van de deelneming. In 2015 is de Participatiemaatschappij 's-Gravenhage B.V. en de Ontwikkelingsmaatschappij Leidschenveen Beheer B.V. geliquideerd. Een deel van het gestorte kapitaal is terugontvangen.

(bedragen in € 1.000)

Deelnemingen	% van deelname 31-12-2015	nominaal bedrag 01-01-2015	nominaal bedrag 31-12-2015	boekwaarde per 01-01-2015	toename/ afname	boekwaarde per 31-12-2015
N.V. Haagse Milieu Services	100,00%	454	454	454		454
World Trade Center B.V.	100,00%	18	18	18		18
HTM Beheer B.V.	100,00%	42.091	42.091	42.091		42.091
Dunea N.V.	39,85%	7.859	7.974	7.132		7.132
United Fish Auctions N.V.	34,00%	1.202	1.202	1.202		1.202
N.V. Eneco	16,55%	82.283	82.283	22.689		22.689
N.V. Stadsherstel Den Haag en omgeving	23,17%	3.664	3.664	3.634		3.634
N.V. BNG	2,30%	3.189	3.189	2.894		2.894
N.V. ADO Den Haag *	0,00%	0	0	0		0
Participatiemaatschappij InnovationQuarter B.V.	0,00%	0	0	0		0
Regionale Ontwikkelingsmaatschappij InnovationQuarter B.V.	1,81%	0	500	0		0
The Hague Trains Holding B.V.	100,00%	0	0	0		0
WOM Den Haag Zuidwest B.V.	42,00%	8.000	8.000	8.000		8.000
Winkelpanden Den Haag B.V.	50,00%	9	9	9		9
Starterspanden Den Haag B.V.	99,00%	18	18	18		18
Participatiemaatschappij 's-Gravenhage B.V. **	100,00%	415	0	415	(415)	0
Ontwikkelingsbedrijf Leidschenveen Beheer B.V.**	50,00%	18	18	18	(18)	0
Participatiemaatsch. Wateringse Veld I B.V.	100,00%	18	18	18		18
Wateringse Veld Beheer B.V.	50,00%	9	9	9		9
Wijkontwikkelingsmij. Stationsbuurt B.V.	49,50%	9	9	9		9
Participatiemaatschappij Vroondaal B.V.	100,00%	18	18	18		18
Grondexploitatiebij. Vroondaal Beheer B.V.	50,00%	10	10	10		10
Participatie Ontwikkelingsmij. Vroondaal B.V.	100,00%	18	18	18		18
Vastgoedexploitatiebij. Vroondaal Beheer B.V.	50,00%	10	10	10		10
Haagse Hitte B.V.	100,00%	2.418	2.418	2.418		2.418
TOTAAL		151.730	151.930	91.084	(433)	90.651

* Betreft 1 prioriteitsaandeel met een nominale waarde van € 1,65.

** In 2014 zijn de deelnemingen Participatiemaatschappij 's-Gravenhage B.V. en Ontwikkelingsbedrijf Leidschenveen Beheer B.V. geliquideerd.

Kapitaalverstrekking aan overige verbonden partijen (€ 2,0 mln.)

De gemeente participeert in een aantal overige verbonden partijen. Op deze balanspost staan de kapitaalstortingen verantwoord.

In 2015 zijn de ingebrachte panden in Winkelpanden C.V. teruggenomen en vervolgens doorgeleverd aan de WOM Stationsbuurt C.V. De teruglevering van de panden aan de gemeente en de inbreng in de WOM Stationsbuurt heeft plaatsgevonden tegen actuele waarde. Omdat hier sprake is van een mutatie binnen de balanspost deelnemingen van de gemeente Den Haag heeft registratie plaatsgevonden tegen de boekwaarde van € 0,647 mln. Bij toekomstige verkoop van deze panden door de WOM Stationsbuurt vindt registratie plaats tegen marktwaarde.

Voor Winkelpanden Den Haag CV streeft men naar liquidatie van de BV/CV in 2016. Het vastgoed is inmiddels afgestoten. Er resteren nog middelen in de CV welke, na het verrichten van de accountantscontrole én met in achtneming van de geldende (belasting)wet en regelgeving, zullen worden uitgekeerd na liquidatie. Op basis van de huidige inzichten wordt rekening gehouden met een uitkering aan de gemeente van ca. € 2,76 mln. bruto. Over activiteiten die in 2016 plaatsvinden, zal mogelijk Vennootschapsbelasting worden geheven, waardoor de netto uitkering lager kan uitvallen.

In 2015 is het Ontwikkelingsbedrijf Leidschenveen C.V. geliquideerd.

(bedragen in € 1.000)

Kapitaalverstrekking aan overige verbonden partijen	% van deelname 31-12-2015	nominaal bedrag 01-01-2015	nominaal bedrag 31-12-2015	boekwaarde per 01-01-2015	toename/ afname	boekwaarde per 31-12-2015
Winkelpanden Den Haag C.V.	49%	657	0	657	(647)	10
Starterspanden Den Haag C.V.	89%	10	10	10		10
Wijkontwikkelingsmij. Stationsbuurt C.V.	43%	1.360		1.360	647	2.007
Ontwikkelingsbedrijf Leidschenveen C.V.*		0	0	0		0
Ontwikkelingscombinatie Wateringse Veld C.V.		0	9	0		0
Vastgoed Exploitatiebij. Vroondaal C.V.		0	0	0		0
Grondexploitatiebij. Vroondaal C.V.		0	0	0		0
TOTAAL		2.027		2.027	0	2.027

* In 2015 is Ontwikkelingsbedrijf Leidschenveen C.V. geliquideerd.

Leningen verstrekt aan overige verbonden partijen (€ 120,8 mln.)

De gemeente heeft een aantal langlopende leningen verstrekt aan verbonden partijen. In 2015 is een lening aan Starterspanden C.V. van € 0,829 mln. verlengd met 1 jaar tot januari 2016. Er hebben geen aflossingen plaatsgevonden.

(bedragen in duizenden euro's)

Leningen aan overige verbonden partijen	rente-percentage	stand per 01-01-15	toename	aflossing/vermindering	stand per 31-12-2015	rente bate 2015	te ontv. rente 31-12-15
Grondexploitatie Maatschappij Vroondaal C.V.*	3,807	120.000	0	0	120.000	4.569	2.412
Starterspanden C.V.*	3,188	829	829	829	829	22	21
TOTAAL		120.829	829	829	120.829	4.591	2.433

* Dit betreft het gemiddeld rentepercentage over de uitstaande langlopende leningen.

** Dit betreft renteloze leningen.

Overige langlopende leningen verstrekt aan derden (€ 474,3 mln.)

Dit betreft voor €43,8 mln. aan hypotheek en onderhoudskredieten verstrekt aan cliënten binnen de doelgroep van de Wet Fido. In 2015 is er Het bedrag aan voor € 14,5 mln. aan hypotheek verstrekt dan wel overgesloten. De aflossingen en afboekingen bedragen € 14,4 mln. De aflossingen voor de aflopende regeling onderhoudskredieten bedragen € 0,999 mln. Per saldo een afname van ongeveer € 0,945 mln. voor de uitstaande langlopende leningen.

Verder staat op deze balanspost ook voor € 428,0 mln. aan overige langlopende leningen verantwoord die de gemeente heeft verstrekt aan derden aan o.a. de HTM. In 2015 zijn vier nieuwe langlopende leningen voor totaal € 48 mln. verstrekt aan de HTM tot 1 december 2016 voor de (her)financiering van reeds verstrekte leningen en voor de financiering van randstadrailvoertuigen.

(bedragen in duizenden euro's)

Overige langlopende leningen aan derden	rente-percentage	stand per 01-01-15	toename	aflossing/vermindering	stand per 31-12-2015	rente bate 2015	te ontv. rente 31-12-15
Hypotheek en onderhoudskredieten		44.727	16.982	15.429	46.280	0	0
HTM Personenvervoer N.V.*	3,260	331.814	48.000	16.287	363.527	11.401	4.523
Stichting Verantwoord Wonen**	0,000	452	0	0	452	0	0
Stichting Rijnlants Lyceum	3,678	3.000	0	500	2.500	109	4
St. Jacobusstichting*	4,221	9.620	0	440	9.180	392	194
Stichting Pand Hoefkade	4,050	3.143	0	59	3.084	127	42
Personeelshypotheekportefeuille		59.953	0	10.723	49.230	2.796	0
TOTAAL		452.709	64.982	43.438	474.253	14.825	4.763

Algemene voorziening voor oninbaarheid (€ -23,2mln.)

Deze voorziening is ingesteld voor het risico van oninbaarheid voor verstrekte leningen aan deelnemingen, overige verbonden partijen en overige derden. De omvang van de algemene voorziening voor oninbaarheid bedroeg per 31 december 2014 € 23,2 mln.

De gemeente verzorgt de financiering voor Vroondaal C.V., waaronder een garantstelling voor rekening-courant krediet. Op grond van deze financiering treft de gemeente een voorziening voor risico's. Deze voorziening wordt jaarlijks geactualiseerd. Voor de garantstelling betaald Vroondaal een bereidstellingsvergoeding van € 0,4 mln. (feitelijk een vergoeding doordat de gemeente een risico loopt). Deze vergoeding wordt toegevoegd aan de algemene voorziening voor oninbaarheid. Op basis van actualisatie van deze voorziening bleek de voorziening € 0,4 mln. te hoog te zijn. Dit bedrag is vrijgefallen. Dat de toevoeging gelijk is aan de vermindering is toeval.

(bedragen in duizenden euro's)

Algemene voorziening voor oninbaarheid	rente-percentage	stand per 01-01-15	toename	aflossing/vermindering	stand per 31-12-2015	rente bate 2015	te ontv. rente 31-12-15
Stichting Verantwoord Wonen		(452)	0	0	(452)	0	0
Algemene voorziening voor oninbaarheid		(20.024)	400	(400)	(20.024)	0	0
Hypotheek en onderhoudskredieten		(2.737)		35	(2.702)	0	0
TOTAAL		(23.213)	400	(365)	(23.178)	0	0

* Dit betreft het gemiddeld rentepercentage over de uitstaande langlopende leningen.

** Dit betreft renteloze leningen.

Overige uitzettingen met een looptijd langer dan 1 jaar (€ 162,8 mln.)

(bedragen in duizenden euro's)

Overige uitzettingen met looptijd > 1 jaar	rente- percentage	stand per 01-01-15	toe- name	aflossing/ vermindering	stand per 31-12-2015	rente bate 2015	te ontv. rente 31-12-15
Grootboek Nat.Schuld 03/09	3,000	26	0	0	26	1	0
Grootboek Nat.Schuld 01/09	2,500	2	0	0	2	0	0
Grootboek Nat.Schuld 01/07	2,500	265	0	0	265	7	0
Fonds Uiver 2006	4,360	182.481	0	30.528	151.952	9.378	0
Meewind		9.709	0	0	9.709	0	0
Voorziening oninbaarheid Meewind		(777)	0	0	(777)	0	0
Derivaten		0	0	0	0	21	0
Stimuleringsfonds Volkshuisvesting Nederlandse Gemeenten		400	0	230	170	0	0
Subsidie stichting DUWO		2.514	0	1.034	1.480	0	0
TOTAAL		194.620	0	31.792	162.828	9.406	0

De belangrijkste posten zijn:

Belegging Fonds Uiver € 152,0 mln.

De boekwaarde van Fonds Uiver van circa € 152 mln. plus de opgelopen rente eind december 2015 van circa € 70 mln. komt uit op circa € 222 mln., terwijl de marktwaarde eind december 2015 circa € 265 mln. bedraagt. Dit houdt in dat bij eventuele verkoop op dit moment € 43 mln. boekwinst zal worden behaald. Daar staat tegenover dat de gemeente de jaarlijkse renteopbrengst van 4,35% niet meer zal ontvangen gedurende de komende 15 jaar van totaal € 70 mln. In 2015 zijn twee obligaties van het Fonds Uiver vervallen voor € 30,5 mln.

Belegging Meewind € 9,7 mln.:

Meewind is een groen beleggingsfonds van Seawind Capital Partners B.V. dat particulieren, overheden en bedrijven de kans biedt te participeren in een groot windmolenpark op de Nederlands/Belgische Noordzee. De gemeente Den Haag heeft vanaf 2009 een participatie in Meewind van € 9,7 mln. In 2015 zijn de participaties in Meewind gesplitst, 80% van de participaties blijft in bestaande fonds (Zeewind bestaande parken), 20% van de participaties komt in een nieuw fonds (Zeewind nieuwe parken). De splitsing past binnen de prospectus van Meewind. De intrinsieke waarde van de twee fondsen is per 1 januari 2015 gelijk aan die van het ongesplitste oude fonds. De marktwaarde van Meewind bedroeg op 31 december 2015 € 13,7 mln.

Subsidie stichting DUWO € 1,5 mln.:

Op 20 december 2013 is een herziene eindbeschikking vastgesteld voor de subsidie aan Stichting DUWO in het kader van de campusstudio's aan de Stamkartstraat. Hierbij is vastgesteld dat, als gevolg van verlenging van de exploitatieperiode en een daardoor te verwachten positiever exploitatieresultaat voor DUWO, de eerder verstrekte subsidie wordt tergevoerd. Dit betekent dat de gemeente m.i.v. die datum een vordering heeft op DUWO van € 2,6 mln. In het 4e kwartaal 2015 is een herziene eindbeschikking gekomen voor 122 campusstudio's Stamkartstraat. Als gevolg hiervan is € 0,9 mln. afgeboekt van de vordering en is de aflossingstermijn teruggebracht van 15 jaar naar 10 jaar.

VLOTTENDE ACTIVA (€ 548,6 mln.)

Vorraden (€ 47,6 mln.)

	Stand per 31-12-2014	Her- rubricering	Aangepaste stand per 31-12-2014	Toename	Afname	Stand per 31-12-2015
<i>Totaal-recapitulatie per balanspost</i>						
Niet in exploitatie genomen bouwgronden	27.874	0	27.874	0	189	27.685
Overige grond- en hulpstoffen	410	0	410	15	81	344
Onderhandenwerk (incl. bouwgronden en exploitatie)	9.910	0	9.910	9.218	323	18.805
Gereed product en handelsgoederen	1.314	0	1.314	180	778	716
<i>Totaal</i>	<i>39.508</i>	<i>0</i>	<i>39.508</i>	<i>9.413</i>	<i>1.371</i>	<i>47.550</i>

Niet in exploitatie genomen bouwgronden (€ 27,7 mln.)

Dit betreft de actuele waarde van Grondbank Vroondaal. Het saldo van de Grondbank neemt af als er fiscaal bouwrijpe grond wordt geleverd aan de participatie.

Onderhanden werk (€ 18,8 mln.)

Deze post valt uiteen in 2 onderdelen:

OHW, bouwgronden in exploitatie (€ 8,4 mln.)

De grondslag voor de waardering van het onderhanden werken is de historische uitgaaf- of vervaardigingsprijs. Voor de operationele grondexploitaties moet een voorziening getroffen worden voor het geraamde onrendabele deel van de exploitatie (zie voorziening Negatieve lopende plannen MPG). Bij de realisatie van het project moet er op het actief een waarde correctie worden opgenomen. De waarde correctie is de realisatie minus de getroffen voorziening.

De post is toegenomen met € 3,4 mln. Dit wordt met name veroorzaakt door uitgaven in 2015 m.b.t. MPG anticiperende werkzaamheden die gedaan zijn voordat een grondexploitatie operationeel is verklaard door het bestuur.

Door het bestuur operationeel verklaarde plannen (€ 0,0 mln.)

Dit zijn grondexploitaties, waarbij de regie volledig in handen ligt bij de gemeente Den Haag en die door het bestuur zijn vastgesteld.

	Stand per 31-12-2014	Toename	Afname	Stand per 31-12-2015
MPG plannen (Reserve Grondbedrijf)	152.515	0	18.562	133.953
Balansverkorting i.v.m. negatieve plannen	-152.515	0	-18.562	-133.953
<i>Totaal</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>

De mutaties zijn opgebouwd uit vermeerderingen en verminderingen. De vermeerderingen zijn grotendeels toe te schrijven aan de urenverantwoording, verwervingskosten, rente en het operationeel worden van projecten. Daarnaast zijn uitgaven gedaan voor beheer, sloop, bodemsanering en openbare werken. De verminderingen vinden plaats door gerealiseerde opbrengsten voor uitgifte van grond en door het afsluiten van projecten.

Balansverkorting houdt in dat de voor negatieve plannen gevormde voorziening wordt verwerkt als een correctie op het saldo van het onderhanden werk. Dit bedrag wordt volledig in mindering gebracht op het saldo van het onderhanden werk. Indien hierdoor een negatief saldo ontstaat, wordt conform BBV voorschriften, het onderhanden werk naar nul gebracht.

MPG Publiek Private Samenwerkingsverbanden (PPS) (€ 1,3 mln.)

Dit zijn gezamenlijke grondexploitaties, waarbij de uitvoering onder een privaatrechtelijk samenwerkingsverband met een projectontwikkelaar plaatsvindt.

	<i>Stand per 31-12-2014</i>	<i>Toename</i>	<i>Afname</i>	<i>Stand per 31-12-2015</i>
Ontwikkelingscombinatie Wateringse Veld	17	0	0	17
Grotiusplaats	1.447	0	115	1.332
<i>Totaal</i>	<i>1.464</i>	<i>0</i>	<i>115</i>	<i>1.349</i>

Anticiperende werkzaamheden vooruitlopend op operationeel verklaring door het bestuur (€ 8,4 mln.)
Uitgaven die gemaakt worden voordat een grondexploitatie operationeel is verklaard.

	<i>Stand per 31-12-2014</i>	<i>Toename</i>	<i>Afname</i>	<i>Stand per 31-12-2015</i>
MPG anticiperende werkzaamheden	4.539	3.842	0	8.381

Diversen (€ 0,0 mln.)

	<i>Stand per 31-12-2014</i>	<i>Toename</i>	<i>Afname</i>	<i>Stand per 31-12-2015</i>
Bodemconvenant VROM	182	0	182	0

Nog toe te rekenen aan plannen (€ -1,3 mln.)

Saldi nog toe te rekenen uitgaven en inkomsten welke bij het tot stand komen van deze jaarrekening niet meer toegewezen konden worden aan de componenten, waaruit het onderhanden werk bestaat.

	<i>Stand per 31-12-2014</i>	<i>Her- rubricering</i>	<i>Aangepaste stand per 31-12-2014</i>	<i>Toename</i>	<i>Afname</i>	<i>Stand per 31-12-2015</i>
Ontbindingen erfpacht	47	0	47	12	0	59
Overige	-701	-500	-1.201	-190	0	-1.391
<i>Totaal</i>	<i>-654</i>	<i>-500</i>	<i>-1.154</i>	<i>-178</i>	<i>0</i>	<i>-1.332</i>

De herrubricering heeft betrekking op de uitgifte Havenmeester Dr. Lelykade die in 2014 heeft plaatsgevonden.

OHW, opdrachten derden (€ 10,0 mln.)

De post onderhanden werk, opdrachten derden is gewaardeerd tegen verkrijging- of vervaardigingsprijs onder aftrek van vooruit ontvangen gelden van derden (o.a. subsidies). Het saldo van de lasten en baten op onderhanden werk opdrachten derden bedraagt € 10,040 mln. (wat een toename betekent van € 5,197 mln. t.o.v. 2014 (€ 4,843 mln.).

Opdrachten Ingenieursbureau Den Haag

De projecten van het IbdH hebben voornamelijk betrekking op de omzet van december die in het 1e kwartaal van 2016 wordt gefactureerd. Ten opzichte van het saldo t/m december 2014 is er sprake van een daling van € 0,487 mln. Het OHW-saldo van het IbdH heeft betrekking op opdrachten van gemeentelijke diensten (€ 0,628 mln.) en derden (€ 0,068 mln.).

Netwerk Randstadrail

Op 21 december 2015 zijn afgeronde opdrachten voor een totaal bedrag van € 4,2 mln. in rekening gebracht bij Metropool Regio Den Haag (MRDH). Totale facturering naar MRDH in 2015 bedroeg € 10,9 mln. Het OHW saldo ad € 8,7 mln. betreft opdrachten die nog niet zijn afgerond. Verrekening zal in 2016 plaatsvinden.

Rotterdamse Baan

De uitgaven in 2015 bedroegen € 35,8 mln. en deze zijn verrekend met de beschikking van MRDH (financiering via Mobiliteitsfonds en regiofonds).

Intern diensten centrum

Dit betreft posten van de clusters Huisvesting en Serviceplein (€ 0,5 mln.).

Vorderingen (€ 290,3 mln.)

	Stand per 31-12-2014	Her- rubricering	Aangepaste stand per 31-12-2014	Toename	Afname	Stand per 31-12-2015
<i>Totaal-recapitulatie per balanspost</i>						
Vorderingen op openbare lichamen	108.330	-378	107.952	12.799	3.048	117.703
Verstrekte kasgeldleningen aan openbare lichamen	0	0	0	0	0	0
Overige verstrekte kasgeldleningen	0	0	0	0	0	0
Rekening courant verhoudingen niet financiële instellingen	19	0	19	0	6	13
Overige vorderingen	126.717	0	126.717	210.867	210.827	126.757
Overige uitzettingen	37.500	0	37.500	8.300	0	45.800
Totaal	272.566	-378	272.188	231.966	213.881	290.273

Vorderingen op openbare lichamen (€ 117,7 mln.)

Onder de balanspost vorderingen op openbare lichamen wordt een grote verscheidenheid aan vorderingen verantwoord. Het saldo per 31 december 2015 wordt met name verklaard door vorderingen op de volgende openbare lichamen:

Belastingdienst (€ 101,4 mln.)

Op deze balanspost worden de vorderingen verantwoord die de gemeente heeft in het kader van BTW en het BTW Compensatiefonds. De aangifte BTW Compensatiefonds over 2015 komt uit op € 100,3 mln. De aangifte bedrijfsmatige BTW over november is € 1,1 mln. De aangifte BTW over november is in februari 2016 ontvangen. Het bedrag van het BTW Compensatiefonds over 2015 wordt op 1 juli 2016 ontvangen.

Metropool Regio Haaglanden (MRDH) (€ 7,1 mln.)

Betreft vorderingen die o.a. betrekking op project Netwerk Randstadrail (€ 5,100 mln. inclusief BTW), de facturering van de beheerkosten van de kwartalen 1 t/m 3 2015 van het Souterrain € 0,638 mln. en een factuur voor subsidievaststelling project Parkeer en Reis Hoornwijck Den Haag.

Hoogheemraadschap (€4,6 mln.)

De totale vordering heeft betrekking op diverse eindafrekeningen m.b.t. de Boulevard Scheveningen.

Sociale verzekeringsbank (€1,9 mln.)

Dit betreft een vordering op de Sociale Verzekeringsbank in verband met persoonsgebonden budgetten in het kader van jeugdhulp.

Overige vorderingen (€ 126,8 mln.)

Onder de balanspost overige vorderingen is een grote verscheidenheid aan vorderingen opgenomen, waarvan onderstaand de grootste posten zijn vermeld.

Bijstand en overige sociale zekerheid (€25,5 mln.)

De openstaande vorderingen van alle aan de bijstand en overige sociale zekerheid gerelateerde regelingen bedragen € 85,3 mln. De ervaring leert dat een deel van deze vorderingen nooit wordt terugontvangen. Dit oninbare deel wordt opgenomen in een voorziening (€59,8 mln.) welke als minpost wordt gepresenteerd op de balanspost vorderingen. De inschatting van de hoogte van het oninbare deel volgt uit een berekeningsmodel gebaseerd op de relatie tussen de historische ontvangsten en het tempo van ontvangst. In 2015 is de toepassing van het berekeningsmodel aangepast. Voorheen werden de kasstromen voor de vijf recente jaren berekend vergelijkbaar met het zesde jaar, terwijl in die vijf jaren

meer ontvangen wordt dan het zesde jaar. Hierdoor is de omvang van het verwachte oninbare deel (de voorziening) met € 6,6 mln. verlaagd naar € 59,8 mln. Samen met de reguliere ontwikkelingen van de voorziening, is de voorziening per saldo met € 2,0 mln. verlaagd.

Gemeentelijke kredietbank (€ 37,8 mln.)

In de kredietportefeuille van de GKB heeft voor Pandkredieten (Belingen) een verlaging in 2015 plaatsgevonden van per saldo ongeveer € 2,300 mln. tot een uitstaand saldo van € 23,300 mln. Er zijn enkele oorzaken voor de daling van de uitstaand saldo van pandbeleningen: stijging van aflossingen, lichte daling van nieuwe beleningen en daling van de goudprijs waardoor hoogte van de nieuwe kredieten is gedaald. Voor de overige kortlopende kredieten heeft per saldo een verhoging plaatsgevonden van € 0,400 mln. tot een uitstaand saldo van € 8,500 mln., veroorzaakt door een lichte stijging van de kortlopende hypotheekportefeuille. De resterende vorderingen bedragen € 7,469 mln., waarvan € 4,012 mln. vordering op de Sociale Verzekeringsbank (SVB) inzake van uitbetaalde PGB's en € 2,503 mln. vordering op het CAK ten behoeve van bv Eigen Bijdragen van cliënten. Voor de kortlopende kredietportefeuille en overige vorderingen is een bedrag van € 1,448 mln. als voorziening opgenomen, waarmee de nominale waarde van de vorderingen uitkomt op € 37,821 mln. In 2015 is € 3,5 mln. vrijgevallen uit de voorziening oninbare vordering van de Gemeentelijke Kredietbank (GKB). Het gaat om het deel van de voorziening dat naar zijn aard weerstandsvermogen betreft dat benodigd is voor (externe) factoren waar GKB geen invloed op heeft zoals goudprijs, rentestanden, marktwerking, etc. De vrijgevallen voorziening wordt opgenomen in het weerstandsvermogen van de gemeente.

Gemeentelijke belastingen (€36,9 mln.)

Dit betreffen opgelegde en nog op te leggen gemeentelijke belastingen. Binnen de bovenvermelde debiteurenstand is rekening gehouden met een voorziening voor oninbare debiteuren. Deze voorziening is gevormd op basis van ervaringscijfers en een risico-inschatting per ultimo 2015. De samenstelling van de vorderingen m.b.t. gemeentelijke belastingen bestaat voornamelijk uit afvalstoffenheffing (€ 12,4 mln.), omgevingsvergunningen (€ 9,7 mln.), onroerende-zaakbelastingen (€ 6,8 mln.), parkeerbelasting (€ 4,2 mln.) en rioolrechten (€ 3,7 mln.).

Erfpacht (€6,1 mln.)

De jaarlijks verschuldigde canons zijn in rekening gebracht bij de erfpachters. Aangezien grond onderpand is, wordt geen voorziening voor dubieuze debiteuren opgenomen. Bij appartementen wordt eventuele achterstand verrekend bij actepassing. Derhalve is er geen risico.

Te ontvangen bedrag afrekening MVGM (€ 1,9 mln.)

MVGM is een externe beheerder die voor de Centrale vastgoedorganisatie de portefeuille Ruimtelijke ordening exploiteert, alle huren int en diverse exploitatiekosten betaalt. Eens per kwartaal stuurt MVGM een afrekening. Over het 4e kwartaal betrof dit € 1,9 mln. Het bedrag wordt meestal circa 1 maand na het kwartaal ontvangen.

Grondbedrijf/Uitgiften (€ 1,1 mln.)

Dit betreffen vorderingen met betrekking tot uitgegeven gronden.

Overige grote posten (€ 6,3 mln.)

Naast de hiervoor genoemde vorderingen zijn nog een aantal grote posten te benoemen te weten: vorderingen Ambulancedienst (€ 2,1 mln.), verhuringen sport (€ 0,9 mln.), afgerekende subsidies onderwijs, cultuur en welzijn (€ 1,5 mln.), vorderingen Haga ziekenhuis (€ 1,0 mln.) en nog af te rekenen parkeergelden (€ 0,8 mln.).

Overige uitzettingen (€ 45,8 mln.)

Op deze balanspost staat de bijstortverplichting (collateral) die de gemeente heeft als gevolg van de derivaten contracten. De bijstortverplichting is het verschil tussen de nominale waarde en de marktwaarde van de afgesloten derivaten contracten per 31 december 2015 die de gemeente in depot bij de BNG heeft gestort met een rentevergoeding. De hoogte van deze bijstortverplichting fluctueert maandelijks. In geval van verkoop of ineffectiviteit van de derivaten leidt dit tot een exploitatieresultaat.

Overlopende activa (€ 209,3 mln.)

Totaal-recapitulatie per balanspost	Stand per 31-12-2014	Her-rubricering	Aangepaste stand per 31-12-2014	Toename	Afname	Stand per 31-12-2015
Overlopende activa Europese/Nederlandse overheids-lichamen	29.700	0	29.700	74.259	54.816	49.143
Overlopende activa	151.194	328	151.522	76.598	67.988	160.132
Totaal	180.894	328	181.222	150.857	122.804	209.275

De eindstand 2014 van de overlopende activa was € 180,9 mln. In 2015 heeft er een herrubricering plaatsgevonden van € 0,3 mln. vanaf de balansposten Overige schulden en Schulden aan andere publiek-rechtelijke lichamen. De aangepaste eindstand per 31 december 2014 komt daarmee uit op € 181,2 mln. De eindstand 2015 komt uit op € 208,4 mln., per saldo een toename van € 27,5 mln.

Toelichting herrubricering:

Tot en met 2014 werden vorderingen en schulden m.b.t. de fiscus door gemeentelijke diensten verantwoord als vorderingen en schulden aan openbare lichamen. Echter de BTW-verrekeningen met de fiscus verlopen centraal via de Treasury. Alleen bij de Treasury kunnen deze posten aangemerkt worden vordering op publieke lichamen. De vorderingen/verrekeningen tussen diensten en de Treasury zijn intern en moeten ook als zodanig worden verantwoord. Het afwijken hiervan leidt tot dubbelstellingen in de gemeentelijke begroting en verantwoording. Dit is ongewenst en onnodig. BTW-bedragen waarvan vaststaat dat deze kunnen worden verrekend via aangifte of de BCF-claim verlopen in alle gevallen via de Treasury en BTW-bedragen waarvan (nog) niet vaststaat dat deze verrekend kunnen worden, behoren niet als (harde) vordering op de balans tot uitdrukking te komen. De meest aangewezen presentatie op de balans is de post Overlopende activa.

Overlopende activa Europese/Nederlandse overheidslichamen (€ 49,1 mln.)

Op deze balanspost worden de van Europese en Nederlandse overheidslichamen nog te ontvangen subsidie-bedragen voor uitkeringen met een specifiek bestedingsdoel verantwoord. Per 31 december 2014 was de omvang € 29,7 mln. Per 31 december 2015 is de omvang € 49,1 mln. Het saldo is als volgt opgebouwd per programma:

Programma	Saldo per 31-12-2014	Saldo per 31-12-2015
Programma 4 - Openbare orde en veiligheid	977	672
Programma 7 - Werk, inkomen en armoedebeleid	2.238	2.114
Programma 8 - Zorg en welzijn	230	24
Programma 9 - Jeugd	1.153	-
Programma 10 - Ontwikkeling buitenruimte	700	407
Programma 13 - Verkeer en milieu	24.402	45.926
Totaal	29.700	49.143

Het saldo wordt met name veroorzaakt door het programma Verkeer en milieu, waarbij er een aanzienlijk saldo aan nog te ontvangen subsidies van de Metropoolregio Haaglanden (MRDH) verantwoord is met

betrekking tot het investeringsprogramma Verkeer en Vervoer (€ 45,1 mln.) en een nog te vorderen ESF-subsidie m.b.t. Gesubsidieerde Arbeid. (€ 1,8 mln.).

De toename van het saldo ten opzichte van vorig jaar wordt met name veroorzaakt door de post Openbaar vervoerprojecten waarbij er een extra vordering van € 17,3 mln. is ontstaan op de Metropoolregio Haaglanden.

Een verdere inhoudelijke toelichting is te vinden in het desbetreffende programma in hoofdstuk 2 Programmaverantwoording. Een volledig overzicht van alle overlopende activa en het verloop daarvan, is opgenomen in bijlage 5 Overlopende activa en passiva Europese en Nederlandse overheidslichamen.

Overlopende activa (€ 160,1 mln.)

De balanspost overlopende activa bestaat uit een grote verscheidenheid aan vooruitbetaalde kosten en/of nog te ontvangen gelden. De omvang van deze post is (na een herrubricering van € 0,3 mln.) licht toegenomen van € 151,5 mln. tot € 160,1 mln.

Het saldo per 31-12-2015 van de post Overlopende activa wordt met name veroorzaakt door de volgende posten:

Transitorische rente Fonds Uiver 2006 (€ 69,5 mln.)

Nog te ontvangen rente over 2006 tot en met 2015 met betrekking tot de rentedragende obligaties en de zero-coupon obligaties.

Nog af te rekenen subsidieposten (€ 24,1 mln.)

Deze post bestaat uit verrekeningen met middelen die beschikbaar zijn gesteld door Europese en Nederlandse overheidslichamen. Afrekening zal plaatsvinden zodra is vastgesteld dat aan alle geldende subsidievoorwaarden is voldaan. Van dit saldo heeft € 18,9 mln. betrekking op voorschotten van de projecten van Kansen voor West, welke zullen worden afgerekend met de betreffende EFRO-middelen van het rijk.

Transitorische rente leningen u/g (€ 7,2 mln.)

Het betreft nog te ontvangen rente leningen u/g over verslagjaar 2015. Deze rente heeft betrekking op de leningen verantwoord onder de balansposten leningen aan deelnemingen, leningen aan overige verbonden partijen en overige langlopende leningen aan derden.

Diverse voorschotten of nog te ontvangen gelden, waarvan de grootste posten zijn:

- Uitbreiding LUC Wijnhavenkwartier (€ 8,0 mln.)
- Vooruit ontvangen facturen m.b.t huisvesting en automatisering (€ 6,8 mln.)
- Grondbank Vroondaal (€ 6,2 mln.)
- Vooruit betaalde exploitatiekosten vastgoed (€ 5,8 mln.)
- Jessica Fondsen (€ 4,9 mln.)
- Fietsschakels (€ 1,6 mln.)
- Pieken in de Delta/Overig (€ 1,4 mln.)
- Internationaal strafhof (€ 1,2 mln.)
- Nog te ontvangen beleenrecht inzake belening Pandhuis (€ 0,9 mln.)
- Betaalde extra aflossingen 2011 tot en met 2016 Theatercentrum Spui (€ 0,8 mln.)
- Netwerk Randstadrail (€ 0,7 mln.)
- Vooruit betaalde VNG contributie 2016 (€ 0,4 mln.)
- BTW (€ 0,4 mln.)

Facturen in omloop (€ 14,1 mln.)

Om in de jaarrekening een zo volledig mogelijk beeld te geven van de lasten dient het saldo op de FIO zo laag mogelijk te zijn. Wanneer facturen niet volgens het regulier crediteurenproces kunnen worden afgewikkeld worden de lasten zoveel mogelijk voorgeboekt.

VASTE PASSIVA (€ 2.216,6 mln.)

Eigen Vermogen (€ 896,0 mln.)

Totaal-recapitulatie per reserve-soort	Stand per 31-12-2014	Her-rubricering	Aangepaste stand per 31-12-2014	Resultaats-bestemming	Stand per 01-01-2015	Dotaties	Ont-trekkingen	Vrijval	Balans-mutatie	Stand per 31-12-2015
Algemene reserves										
Algemene reserve	85.039	0	85.039	1.049	86.088	0	0	5.600	0	80.488
Compensatie-reserve	7.461	0	7.461	-531	6.930	0	1.628	327	0	4.975
Bedrijfsvoeringsreserve	4.475	0	4.475	1.525	6.000	0	1.200	0	0	4.800
Programmareserves	0	0	0	9.573	9.573	0	3.714	0	0	5.859
	96.975	0	96.975	11.616	108.591	0	6.542	5.927	0	96.122
Bestemmingsreserves										
Reserve Grondbedrijf	45.124	0	45.124	2.890	48.014	6.846	2.844	2.042	0	49.974
Egalisatiereserves	18.824	0	18.824	8.118	26.942	212	757	6.821	0	19.576
Activareserves	110.196	0	110.196	0	110.196	7.207	12.734	0	0	104.669
Project-reserves	249.338	108.313	357.651	284	357.935	95.513	89.987	38.714	0	324.747
Overige bestemmings-reserves	420.223	-108.313	311.910	0	311.910	114.248	162.896	0	0	263.262
	843.705	0	843.705	11.292	854.997	224.026	269.218	47.577	0	762.228
Subtotaal reserves	940.680	0	940.680	22.908	963.588	224.026	275.760	53.504	0	858.350
Saldo van de rekening (onverdeeld resultaat)	22.908	0	22.908	-22.908	0	0	0	0	37.608	37.608
Totaal eigen vermogen	963.588	0	963.588	0	963.588	224.026	275.760	53.504	37.608	895.958

Het eigen vermogen van de gemeente Den Haag bestaat uit de Algemene reserves (€ 96,1 mln.), de overige reserves (€ 762,2 mln.) en het saldo van de rekening (€ 37,6 mln.). Het eigen vermogen is met € 67,6 mln. afgenomen t.o.v. vorig jaar. Een specificatie van alle reserves is opgenomen in de bijlage reserves, waarin per reserve het verloop gedurende het boekjaar is weergegeven.

Het voordelig resultaat over 2014 van € 22,9 mln. is in overeenstemming met raadsbesluit 49/2015 bestemd. Voor een gedetailleerde uitwerking van de resultaatbestemming 2014 wordt verwezen naar bovengenoemd raadsbesluit.

Per 01-01-2015 is de omvang van de reserves na resultaatbestemming € 963,6 mln. Per 31-12-2015 is de omvang afgenomen tot € 858,4 mln. De stand per 31-12-2015, de mutaties ten opzichte van de stand van 31-12-2014 en afwijkingen van de begrote mutaties zijn toegelicht in de programma-verantwoording in hoofdstuk 2. Een toelichting op aard en doel van reserves en eventuele bijzonderheden die niet het gevolg zijn van het uitgevoerde beleid worden hierna per categorie reserve toegelicht. Een volledig overzicht van alle reserves en het verloop daarvan, is opgenomen in bijlage Reserves. De doelen, looptijden en maximale hoogtes zijn opgenomen in de bijlage Doelen, maximale hoogtes en looptijden reserves.

Algemene reserves (€ 96,1)

De algemene reserves (in brede zin) bestaan uit de algemene reserve, de programmareserves, de centrale bedrijfsvoeringsreserve, en de dienstcompensatiereserves (samen € 96,1 mln.).

De algemene reserve (in brede zin) bevat in beginsel vrij beschikbare middelen, is niet gekoppeld aan specifiek door de raad vastgestelde doelen en is bedoeld voor het afdekken van risico's en tegenvallers, waarvoor geen afzonderlijke reserves of voorzieningen zijn getroffen. Hiermee wordt voorkomen dat financiële tegenvallers direct leiden tot onmiddellijke bezuinigingen.

Algemene reserve (€ 80,5)

Bij de resultaatbestemming 2014 (Rv. 49/2015) is € 1,0 mln. toegevoegd aan de algemene reserve. In 2015 is het risicocumulatiemodel geactualiseerd. Op basis hiervan heeft conform begroting een onttrekking plaatsgevonden van € 5,6 mln.

Dienstcompensatiereserves (€ 5,0)

De dienstcompensatiereserves zijn bedoeld voor het opvangen van bedrijfsvoeringrisico's van een dienst. Bij de resultaatbestemming 2014 (Rv. 49/2015) is € 0,5 mln. verrekend met de dienstcompensatiereserves. Conform begroting is er € 0,3 mln. vrijgevallen. Er is voor € 1,6 mln. onttrokken aan de compensatiereserves voor diverse kleine bedrijfsvoeringsknelpunten. Dit is € 0,4 mln. minder dan was begroot.

Bedrijfsvoeringsreserve (€ 4,8)

Bij de actualisatie van de verordening Financieel Beheer en Beleid is een centrale bedrijfsvoerings-reserve ingesteld. Deze reserve is bedoeld voor het kunnen doen van kleinere gemeentebrede verbeter-voorstellen en innovaties in de bedrijfsvoering. De maximale omvang van deze reserve wordt is € 6,0 mln.

Programmareserves (€ 5,9)

Bij de programmabegroting zijn de programmareserves ingesteld. Met deze reserves kunnen kleine voor- en nadelen tussen begrotingsjaren worden opgevangen die bij gelijkblijvend beleid in een programma kunnen ontstaan. Daarnaast maakt een programmareserve het mogelijk kleine bestemmingsreserves op te heffen. Bij het halfjaarbericht 2014/begroting 2015-2018 zijn daarom alle projectreserves kleiner dan € 2,5 mln. opgeheven. Om de uitvoering van deze projecten te waarborgen, zijn de middelen aan de exploitatie toegevoegd. De hoogte van de programmareserves is gemaximeerd in de Verordening Financieel Beheer en Beleid. Het college doet eenmaal per jaar een voorstel voor de aanwending van de programmareserves, uiteraard voor zover de omvang van de programmareserve(s) dat toelaat. Dit voorstel maakt onderdeel uit van de ontwerp-begroting en wordt als onderdeel van de besluitvorming over de ontwerp-begroting aan de gemeenteraad voorgelegd.

<i>Opbouw per individuele programma-reserve</i>	Stand per 31-12-2014	Resultaats- bestemming	Stand per 01-01-2014	Dotaties	Ont- trekkingen	Vrijval	Stand per 31-12-2015
College en Bestuur	0	132	132	0	0	0	132
Wijkaanpak en dienstverlening	0	86	86	0	0	0	86
Openbare orde en Veiligheid	0	1.021	1.021	0	501	0	520
Cultuur, Bibliotheek en Monumentenzorg	0	76	76	0	0	0	76
Onderwijs	0	1.441	1.441	0	182	0	1.259
Werk, Inkomen en Armoedebeleid	0	14	14	0	0	0	14
Zorg en Welzijn	0	2.113	2.113	0	400	0	1.713
Jeugd	0	715	715	0	700	0	15
Ontwikkeling Buitenruimte	0	140	140	0	0	0	140
Economie, Internationale stad en Binnenstad	0	641	641	0	641	0	0
Sport	0	152	152	0	0	0	152
Verkeer en Milieu	0	2.042	2.042	0	290	0	1.752
Wonen en Duurzaamheid	0	1.000	1.000	0	1.000	0	0
Stadsontwikkeling	0	0	0	0	0	0	0
	0	9.573	9.573	0	3.714	0	5.859

Reserve Grondbedrijf (€50,0)

De reserve grondbedrijf dient als financiële buffer voor het grondbedrijf om te voorkomen dat schommelingen in de resultaten van het grondbedrijf de gemeentelijke financiële huishouding verstoren. Opbrengsten uit grondexploitaties worden aan de reserve toegevoegd, verliezen uit grondexploitaties worden hiermee verrekend. De reserve wordt verder toegelicht in de paragraaf Grondbeleid.

De Algemene reserve (in brede zin) en de Reserve Grondbedrijf (samen € 146,1 mln.) zijn onderdeel van het gemeentelijke weerstandsvermogen (zie ook paragraaf Weerstandsvermogen).

Egalisatiereserves (€19,6)

De Egalisatiereserves hebben tot doel om ongewenste schommelingen op te vangen in de tarieven die aan derden en intern in rekening worden gebracht. Een overzicht van deze reserves per programma is hierna opgenomen.

Progr.nr.	Omschrijving reserve	Saldo per 31-12-2014	Resultaats- bestemming 2014	Saldo per 31-12-2014	Dotaties	Ont- trekkingen	Vrijval	Saldo per 31-12-2015
03	Reserve verkiezingen	665	-	665				665
TOTAAL 03		665	-	665	-	-	-	665
06	Reserve Exploitatie rendabele panden	1.500		1.500				1.500
TOTAAL 06		1.500	-	1.500	-	-	-	1.500
08	Reserve Exploitatie rendabele panden	6.554	1.600	8.154	95	688		7.561
08	Reserve Financiering ambulancedienst	1.341		1.341	117	70		1.388
TOTAAL 08		7.895	1.600	9.495	212	758	-	8.949
09	Reserve Exploitatie rendabele panden	100		100		-1		101
TOTAAL 09		100	-	100	-	-1	-	101
16	Reserve Financiering	4.286	8.035	12.321			6.821	5.500
16	Reserve OZB	1.925	-146	1.779				1.779
TOTAAL 16		6.211	7.889	14.100	-	-	6.821	7.279
18	Reserve Basiswerkplekken	2.453	-1.371	1.082				1.082
TOTAAL 18		2.453	-1.371	1.082	-	-	-	1.082
		18.824	8.118	26.942	212	757	6.821	19.576

Als het nodig is om meer te verrekenen met een egaliseringsreserve dan in de begroting was voorzien dan wordt dit expliciet in het voorstel tot bestemming van het resultaat vermeldt. Een inhoudelijke toelichting is (indien relevant) opgenomen in de programmaverantwoording in hoofdstuk 2.

Activareserve (€ 104,7)

De centrale activareserve voor dekking van kapitaallasten hangt direct samen met investeringen die zijn gedaan en gedekt zijn met incidenteel geld. Met ingang van 2010 is het gebruik van afschrijvingsreserves alleen nog toegestaan bij programma 16 Financiën. In 2010 is € 7,2 mln. toegevoegd voor met name dekking kapitaallasten Zuiderstrandtheater. In 2011 is € 12,7 mln. onttrokken voor de dekking van kapitaallasten bij diensten.

Project-reserves (€ 324,7)

Projectreserves zijn reserves die dienen ter dekking van een specifiek doel of project. In 2015 betreft het de volgende reserves:

Progr.nr.	Projectreserves	Saldo per 31-12-2014	Resultaats- bestemming 2014	Saldo per 31-12-2014	Dotaties	Ont- trekkingen	Vrijval	Balans- mutatie	Saldo per 31-12-2015
03	Reserve Risico's Inburgering en verantwoorde afbouw	1.904		1.904			1.904		-
TOTAAL 03		1.904	-	1.904	-	-	1.904	-	-
06	Reserve Duurzame Huisvesting Onderwijs	7.537		7.537	1.800	738			8.599
06	Reserve Multifunctioneel gebruik schoolgebouwen	9.216		9.216	3.000	1.495			10.721
TOTAAL 06		16.753	-	16.753	4.800	2.233	-	-	19.320
07	Reserve afbouw ID-banen	14.590		14.590	6.567	1.304			19.853
07	Reserve Jeugdwerkloosheid Haaglanden	7.820		7.820		840			6.980
TOTAAL 07		22.410	-	22.410	6.567	2.144	-	-	26.833
08	Egalisatiereserve Individuele voorzieningen WMO	5.000		5.000					5.000
TOTAAL 08		5.000	-	5.000	-	-	-	-	5.000
10	Reserve Werk met Werk	11.904		11.904		3.859	1.225		6.820
TOTAAL 10		11.904	-	11.904	-	3.859	1.225	-	6.820
11	Reserve Wervingsfonds	1.756		1.756		1.756			-
11	Reserve World Forum Convention Center	14.674		14.674	7.438	6.647			15.465
11	Reserve Stedelijke Ontwikkeling	1.553		1.553	7.837	4.401			4.989
11	Reserve Overcommitting D2	8.361		8.361		53			8.308
11	Reserve Fonds Economische Structuurversterking	-		-	20.000	2.630			17.370
11	Reserve Stadseconomie	5.099		5.099		2.844			2.255
TOTAAL 11		31.443	-	31.443	35.275	18.331	-	-	48.387
12	Reserve olympisch fonds	2.251		2.251	1.400	111			3.540
TOTAAL 12		2.251	-	2.251	1.400	111	-	-	3.540
13	Reserve Openbaar Vervoer Hoger Plan	3.525		3.525	2.250	5.775			-
13	Reserve Parkeren	6.856		6.856	4.887	-112	757		11.098
13	Reserve Luchtkwaliteit	612		612			612		-
13	Reserve Bodem	9.000		9.000	3.228	200	4.200		7.828
13	Reserve Stedelijke Ontwikkeling	16.966		16.966		1.950			15.016
TOTAAL 13		36.959	-	36.959	10.365	7.813	5.569	-	33.942
14	Reserve Stedelijke Ontwikkeling	11.554		11.554	1.687	3.326	2.857		7.058
14	Reserve Stadsvernieuwing	6.562		6.562		1.701	271		4.590
TOTAAL 14		18.116	-	18.116	1.687	5.027	3.128	-	11.648
15	Reserve Universiteit Leiden	8.850		8.850					8.850
15	Reserve Strategische aankopen binckhorst	4.421		4.421	600	5.021			-
15	Reserve Vastgoedexploitatie	8.907		8.907	170	3.255		-5.822	-
15	Reserve Strategische aankopen Structuurvisie	4.434		4.434		750		-3.684	-
15	Reserve Volkshuisvestingsfonds DHZW	2.264	171	2.435	340	71	2		2.702
15	Reserve The Hague World Form	7.901		7.901	7.282	7.812			7.371
15	Reserve Anticiperende werkzaamheden MPG	8.300		8.300					8.300
15	Reserve Stedelijke Ontwikkeling	53.669	113	53.782	12.736	10.090	18.491		37.937
15	Reserve Strategisch Vastgoed Stadsontwikkeling	-		-				9.506	9.506
TOTAAL 15		98.746	284	99.030	21.128	26.999	18.493	-	74.666
17	Reserve Grote Projecten	86.293		86.293	6.410	16.926	327		75.450
17	Reserve Co-financiering	13.098		13.098		2.941			10.157
17	Reserve Krachtwijken	2.797		2.797		2.610	187		-
17	Reserve Den Haag Internationale Stad	6.125		6.125		6.125			-
17	Reserve Internationaal & Werving	-		-	7.881	1.994			5.887
TOTAAL 17		108.313	-	108.313	14.291	30.596	514	-	91.494
18	Reserve Leyweg	3.852		3.852		755			3.097
TOTAAL 18		3.852	-	3.852	-	755	-	-	3.097
TOTAAL		357.651	284	357.935	95.513	97.868	30.833	-	324.747

De reserves Grote Projecten, Krachtwijken en Co-financiering waren in 2014 gerubriceerd onder de overige bestemmingsreserves. In het Halfjaarbericht 2015 zijn deze reserves aangemerkt als projectreserves. Hierdoor is het saldo van deze reserves van € 108,3 mln. overgeheveld naar projectreserves.

In totaal is er € 30,8 ml. vrijgevallen. Hiervan was € 19,1 mln. ook al begroot in het Halfjaarbericht 2015, onder andere vanwege de inzet van middelen in het budgettaire kader en de vrijval van projectreserves met een saldi ultimo 2013 van minder dan € 2,5 mln. De extra vrijval ten opzichte van de begroting bedraagt € 11,8 mln. en is met name veroorzaakt door een extra vrijval aan de reserve Stedelijke Ontwikkeling op programma 14 en 15 van € 11,9 mln

De stand per 31-12-2015, de mutaties ten opzichte van de stand van 31-12-2014 en afwijkingen van de begrote mutaties zijn verder toegelicht in de programma-verantwoording in hoofdstuk 2.

Overige reserves (€263,3)

Dit zijn centrale reserves op programma 16 Financiën, die niet onder een van de andere categorieën vallen, te weten:

Overige reserves	Saldo per 31-12-2014	Dotaties	Ont- trekkingen	Vrijval	Saldo per 31-12-2015
Reserve Voorfinancieringsrente Sportcampus Zuiderpark	4.500		492		4.008
Reserve Allocatie incidentele middelen (nieuw beleid) 2011-2014	150		150		-
Reserve Allocatie incidentele middelen (nieuw beleid) 2012-2015	3.776		3.776		-
Reserve Allocatie incidentele middelen (nieuw beleid) 2013-2016	16.736	6.575	19.535		3.776
Reserve Allocatie incidentele middelen (nieuw beleid) 2014-2017	46.091	43.560	36.280		53.371
Reserve Allocatie incidentele middelen (nieuw beleid) 2015-2018	214.595	37.755	89.512		162.838
Reserve Allocatie incidentele middelen (nieuw beleid) 2016-2019	-	17.676			17.676
Reserve frictiekosten bezuinigingstaakstelling 2011-2014	2.450		1.256		1.194
Reserve Herstructurering reserves	23.612	8.682	11.896		20.398
TOTAAL	311.910	114.248	162.897	-	263.262

Onder deze categorie staan de reserves Allocatie incidentele middelen (nieuw beleid). Voor elke begroting (2011 tot en met 2016) is er een aparte reserve. De dotaties en onttrekkingen in 2015 hebben voornamelijk betrekking op deze reserves (dotatie € 105,66 mln., onttrekking 149,3 mln.) om de beleidskeuzes te dekken die in deze programmabegrotingen zijn gemaakt. Een inhoudelijke toelichting is (indien relevant) opgenomen onder programma 16 Financiën in de programmaverantwoording in hoofdstuk 2.

Voorzieningen (€ 168,6 mln.)

Totaal-recapitulatie per voorziening-soort	Stand per 31-12-2014	Her- rubricering	Aangepaste stand per 31-12-2014	Dotaties	Bestedingen	Vrijval	Balans- verkortung	Stand per 31-12-2015
Voorzieningen	145.405	0	145.405	49.078	71.815	3.199	18.562	138.031
Voorzieningen gevormd uit heffingen	18.298	0	18.298	73.770	71.952	0	0	20.116
Voorzieningen met voeding van derden	15.413	0	15.413	16.924	20.283	1.570	0	10.484
Totaal voorzieningen	179.116	0	179.116	139.772	164.050	4.769	18.562	168.631

Voorzieningen zijn gevormd voor op de balansdatum bestaande risico's voor verplichtingen of verliezen waarvan de omvang redelijkerwijs is in te schatten. Tot de voorzieningen worden ook gerekend de van derden verkregen middelen die aan een specifiek doel besteed moeten worden. Uitzondering hierop vormen de van Europese en Nederlandse overheidslichamen verkregen middelen, welke onder de balanspost overlopende passiva Europese/Nederlandse overheidslichamen worden verantwoord. Voorzieningen zijn onderdeel van het vreemd vermogen en niet vrij aanwendbaar door de raad. Het overzicht van de voorzieningen per programma ziet er als volgt uit:

Programma	Saldo per 31-12-2014	Balans- mutatie	Dotaties	Bestedingen	Vrijval	Balans- verkortung	Saldo per 31-12-2015
01 - Gemeenteraad	134	0	10	86	0	0	58
02 - College en Bestuur	899	0	68	411	34	0	522
03 - Dienstverlening	1.172	-1.008	34	54	2	0	142
04 - Openbare orde en Veiligheid	6.802	0	2.438	2.477	0	0	6.763
05 - Cultuur en Bibliotheek	9.006	0	3.161	3.257	18	0	8.892
06 - Onderwijs	135	0	1.973	1.599	0	0	509
07 - Werk, Inkomen en Armoedebeleid	8.231	0	2.477	1.083	1.975	0	7.650
08 - Zorg en Welzijn	5.238	-135	3.210	1.688	130	0	6.495
09 - Jeugd	0	1.143	93	0	127	0	1.109
10 - Ontwikkeling Buitenruimte	29.817	0	78.294	76.009	1.527	0	30.575
11 - Economie, Internationale stad en Binnenstad	0	0	0	0	0	0	0
12 - Sport	10.753	0	11.806	5.686	0	0	16.873
13 - Verkeer en Milieu	1.232	0	959	479	0	0	1.712
14 - Wonen en Duurzaamheid	1.406	0	50	396	0	0	1.060
15 - Stadsontwikkeling	92.421	0	33.962	69.855	391	-18.562	74.699
16 - Financiën	7.055	0	406	193	213	0	7.055
17 - Overige beleidsvoornemens	0	0	0	0	0	0	0
18 - Interne dienstverlening	4.815	0	831	777	352	0	4.517
Totaal voorzieningen	179.116	0	139.772	164.050	4.769	-18.562	168.631

De stand per 31-12-2015, de mutaties ten opzichte van de stand van 31-12-2014 en afwijkingen van de begrote mutaties worden in principe toegelicht in de programma-verantwoording in hoofdstuk 2 aangezien deze immers het gevolg zijn van het uitgevoerde beleid.

Een volledig overzicht van alle voorzieningen en het verloop daarvan, is opgenomen in bijlage Voorzieningen.

De balansmutaties zijn het gevolg van een herlabeling van de voorziening BCF gezinscoaches. Deze voorziening was in de Programmarekening 2014 gekoppeld aan programma Wijkaanpak en dienstverlening. In deze programmarekening wordt de voorziening verantwoord onder programma Jeugd. Daarnaast werd de voorziening subsidievaststellingen vorig jaar geheel verantwoord onder programma Zorg en Welzijn, terwijl dit jaar er ook een deel is verantwoord onder de programma's Wijkaanpak en dienstverlening en Jeugd.

Balansverkortings houdt in dat de voor negatieve plannen gevormde voorziening wordt verwerkt als een correctie op het saldo van het onderhanden werk. Dit bedrag wordt volledig in mindering gebracht op het saldo van het onderhanden werk. Indien hierdoor een negatief saldo ontstaat, wordt conform BBV voorschriften, het onderhanden werk naar nul gebracht.

In het beginsaldo is nog de balansverkortings 2014 verwerkt voor een bedrag van € 152,5 mln. De balansverkortings 2015 is bepaald op een bedrag van € 133,9 mln. De balansverkortings is dus € 18,6 mln. lager. Het saldo van de voorziening negatieve plannen wordt daarom met dit bedrag verhoogd.

Vaste schulden (€ 1.152,0 mln.)

<i>Totaal-recapitulatie per balanspost</i>	Stand per 31-12-2014	Her- rubricering	Aangepaste stand per 31-12-2014	Toename	Afname	Stand per 31-12-2015
Leningen van pens.fondsen en verzekeraars	9.529	0	9.529	0	227	9.302
Leningen van banken	943.423	0	943.423	244.000	104.316	1.083.107
Leningen van bedrijven	0	0	0	0	0	0
Door derden belegde gelden	30.341	0	30.341	687	3.153	27.875
Waarborgsommen	3.004	0	3.004	456	30	3.430
Vooruitontvangen canons	29.070	0	29.070	0	749	28.321
Totaal	1.015.367	0	1.015.367	245.143	108.475	1.152.035

Leningen pensioenfondsen en verzekeraars (€ 9,3 mln.)

De afname betreft reguliere aflossingen. In het verslagjaar is een bedrag aan rentelast verantwoord van € 0,64 mln. (2014 € 0,65 mln.). Deze post wordt verder toegelicht in de paragraaf Financiering.

Leningen van banken (€ 1.083,1 mln.)

In 2015 zijn drie langlopende leningen opgenomen van totaal € 44 mln. en direct doorverstrekt aan HTM Personenvervoer N.V. Verder is een lening van € 200 mln. opgenomen voor de financiering van de materiele vaste activa. Tot slot hebben reguliere aflossingen plaatsgevonden voor € 104 mln.

In het verslagjaar is een rentelast verantwoord van € 32,6 mln. (2014 € 29,3 mln.).

Deze post wordt verder toegelicht in de paragraaf Financiering.

Door derden belegd geld (€ 27,9 mln.)

Het door derden belegd geld bestaat voor € 14,1 mln. uit het saldo van de spaarpolissen met betrekking tot de overgenomen personeelshypotheek-portefeuille (balanspost 1.3.3.1 Overige langlopende leningen), waarvan in 2015 € 0,2 mln. is terugbetaald.

Daarnaast betreft het voor € 13,8 mln. u uit het SAS Spaardepot (Subsidie Achteraf Systeem voor woningonderhoud). Jaarlijks worden de ontvangen subsidiegelden op een rekening-courant (BNG) gestort.

Vervolgens wordt het gehele bedrag na 12 jaar aan de cliënten uitgekeerd die hebben voldaan aan de in de verordening genoemde voorwaarden betreffende de plicht tot onderhoud van de woning (Woningwet). Het betreft dus een toekomstige subsidieschuld aan cliënten met recht op een subsidie voor onderhoud van

woningen. In 2015 is een bedrag van € 2,9 mln. subsidies (SAS-regeling) aan de cliënten van de GKB uitbetaald en zijn deze subsidies voor een bedrag van € 0,7 mln. opgerent.

Waarborgsommen (€ 3,4 mln.)

Op deze balanspost worden een aantal soorten waarborgsommen verantwoord:

- Waarborgsommen bij grondreserveringsovereenkomsten (€ 2,5 mln.): Het betalen van een waarborgsom wordt als alternatief op de bankgarantie verlangd bij het tekenen van de grondreserveringsovereenkomst. De gegadigde geeft hiermee zekerheid aan de gemeente om aan de inspanningsverplichting voor vergunningaanvraag en het betalen van de grondwaarde te gaan voldoen. In 2015 is het saldo met van deze waarborgsommen met € 0,4 mln. toegenomen.
- Waarborgsommen bij huur (€0,6 mln.): Van een huurder wordt (in de meeste gevallen) contractueel bankgarantie gevraagd of een waarborgsom verlangd, die de gemeente per datum van de huurbeëindiging moet terugbetalen onder verrekening van eventueel nog openstaande vorderingen. De waarborgsom voor de huur van een pand wordt rechtstreeks via de gemeente of via de externe beheerders van bewoners geïnd. In 2015 is per saldo sprake van een geringe toename.
- Waarborgsommen marktkoopliden in verband met de standplaatsen op de nieuwe Haagse markt (€0,1 mln.). In 2015 is het saldo met van deze waarborgsommen praktisch ongewijzigd gebleven.

Vooruitontvangen canons (€ 28,3 mln.)

Onder deze post zijn ook de afkoopsommen voor erfpacht verantwoord, waarbij de jaarlijkse canon voor 50 of 75 jaar is afgekocht. Jaarlijks wordt ten laste van de exploitatie en ten gunste van deze post rente gebracht. Voorts worden bedragen onttrokken voor betaling van de jaarlijkse canon als gevolg van omzetting naar eeuwigdurende erfpacht. Het saldo is ten opzicht van vorig jaar licht afgenomen (€ 0,75 mln.).

VLOTTENDE PASSIVA (€ 564,7 mln.)

Flottende schulden (€ 492,8 mln.)

	Stand per 31-12-2014	Her- rubricering	Aangepaste stand per 31-12-2014	Toename	Afname	Stand per 31-12-2015
<i>Totaal-recapitulatie per balanspost</i>						
Opgenomen kasgeldleningen van openbare lichamen	0	0	0	0	0	0
Overige opgenomen kasgeldleningen	170.000	0	170.000	136.000	0	306.000
Bank- en girosaldi	91.439	0	91.439	0	91.017	422
Overige schulden	133.405	0	133.405	4.363.793	4.349.156	148.042
Rekening courant verhoudingen met niet-financiële instellingen	18	0	18	0	0	18
Schulden aan andere publiekrechtelijke lichamen	40.360	-60	40.300	48.728	50.753	38.275
Totaal	435.222	-60	435.162	4.548.521	4.490.926	492.757

Opgenomen kasgeldleningen (€ 306,0 mln.)

Het betreft hier negen kasgeldleningen met een gemiddeld rentepercentage van minus 0,05% (vorig jaar: vier kasgeldleningen met een gemiddeld rentepercentage van 0,37 %). Deze post wordt ook toegelicht in de paragraaf Financiering.

Bank- en girosaldi (€ 0,4 mln.)

Betreft de creditstand van € 0,4 mln. per 31-12-2015 bij de Bank Nederlandse Gemeenten. Het saldo is bijna nul, omdat het saldo gebruikt is op een kortlopende lening af te sluiten, waarover een negatieve rente betaald wordt.

Overige schulden (€ 148,0 mln.)

Onder de balanspost overige schulden wordt een grote verscheidenheid aan schuldposities verantwoord. De belangrijkste posten zijn hierna vermeld.

- Onderwijsgerelateerde schulden (€ 222,9 mln.)

Dit is het verschuldigde bedrag aan schoolbesturen ter bekostiging van onder andere onderhanden schoolgebouwen. In 2015 is door schoolbesturen meer voorschotten aangevraagd voor het bekostigen van schoolgebouwen.

- Bijstandsgelateerde schulden (€ 7,1 mln.)
- Sportgerelateerde schulden (€ 2,6 mln.)
- Te betalen crediteuren (€ 37,7 mln.)
- Nog te ontvangen facturen (€ 30,9 mln.)
- Nog verschuldigde bedragen aan gesubsidieerde instellingen (€ 19,8 mln.)
- Nog verschuldigde bedragen voor de inkoop van jeugdhulp (€ 8,8 mln.)
- Vooruitontvangen facturen Wigo4it (€ 4,0 mln.)
- Salaris-gelateerd (pensioenpremie, gedetacheerd personeel, uit te betalen salarissen) (€ 3,5 mln.)
- Betalingen onderweg / Nog te verwerken ontvangsten (€ 1,5 mln.)

Schulden aan andere publiekrechtelijke lichamen (€ 38,3 mln.)

De eindstand 2014 van deze post was € 40,4 mln. In 2015 heeft er een herrubricering plaatsgevonden van € 0,06 mln. vanaf de balansposten Overige schulden en Overlopende activa. De aangepaste eindstand per 31 december 2014 komt daarmee uit op € 40,3 mln. De eindstand 2015 komt uit op € 38,3 mln.

Toelichting herrubricering:

Tot en met 2014 werden vorderingen en schulden m.b.t. de fiscus door gemeentelijke diensten verantwoord als vorderingen en schulden aan openbare lichamen. Echter de BTW-verrekeningen met de fiscus verlopen centraal via de Treasury. Alleen bij de Treasury kunnen deze posten aangemerkt worden vordering op publieke lichamen. De vorderingen/verrekeningen tussen diensten en de Treasury zijn intern en moeten ook als zodanig worden verantwoord. Het afwijken hiervan leidt tot dubbeltellingen in de gemeentelijke begroting en verantwoording. Dit is ongewenst en onnodig. BTW-bedragen waarvan vaststaat dat deze kunnen worden verrekend via aangifte of de BCF-claim verlopen in alle gevallen via de Treasury en BTW-bedragen waarvan (nog) niet vaststaat dat deze verrekend kunnen worden, behoren niet als (harde) vordering op de balans tot uitdrukking te komen. De meest aangewezen presentatie op de balans is de post Overlopende activa.

Onder de balanspost schulden aan andere publiekrechtelijke lichamen wordt een grote verscheidenheid aan schuldbalansposities verantwoord. De belangrijkste zijn:

- Af te dragen loonheffing december 2015 (€ 28,7 mln.)
- Af te dragen BTW december 2015 (€ 1,5 mln.)
- Teveel ontvangen access gemeentefonds (€ 3,5 mln.)
- Nog te betalen rijksleges (€ 1,0 mln.)

Overlopende passiva (€ 72,0 mln.)

<i>Totaal-recapitulatie per balanspost</i>	Stand per 31-12-2014	Her- rubricering	Aangepaste stand per 31-12-2014	Toename	Afname	Stand per 31-12-2015
Overlopende passiva Europ./Nederl overheidslichamen	51.869	0	51.869	60.633	81.451	31.051
Overlopende passiva	53.289	0	53.289	38.286	50.651	40.924
Totaal	105.158	0	105.158	98.919	132.102	71.975

Overlopende passiva Europese/Nederlandse overheidslichamen (€ 31,1 mln.)

Op deze balanspost worden de van Europese en Nederlandse overheidslichamen ontvangen voorschot-bedragen voor uitkeringen met een specifiek bestedingsdoel verantwoord. De middelen dienen als dekking van lasten in volgende begrotingsjaren. Per 31 december 2014 was de omvang € 51,9 mln. Per 31 december 2015 is de omvang € 31,1 mln., een afname van € 20,8 mln. Het overzicht van de overlopende passiva Europ./Nederl overheidslichamen per programma ziet er als volgt uit.

Programma	Saldo per 31-12-2014	Balans- mutaties	Toevoeging en (ontvangen voorschot-	Uitgaven tlv publiek- rechtelijke middelen	VRIJVAL		Saldo per 31-12-2015
					Terug- betaling aan Rijk	Vrijgevallen bedragen tgv exploitatie	
3 - Dienstverlening	1.997	1.837-	-	-	2	-	158
4 - Openbare orde en veiligheid	915	-	2.236	1.971	-	-	1.180
6 - Onderwijs	6.980	-	47.273	51.795	-	-	2.458
7 - Werk, inkomen en armoedebeleid	8.647	1.837	488	420	68	10.478	6
8 - Zorg en welzijn	1.336	-	5.102	4.450	-	506	1.482
9 - Jeugd	14	-	149	140	-	-	23
10 - Ontwikkeling buitenruimte	181	-	29	73	55	-	82
11 - Economie, internationale stad en binnenstad	15.867	-	3.255	3.687	-	-	15.435
13 - Verkeer en milieu	15.853	-	-	7.789	-	-	8.064
14 - Wonen en duurzaamheid	79	-	2.101	17	-	-	2.163
Totaal	51.869	-	60.633	70.342	125	10.984	31.051

De balansmutaties op programma 3 en 7 hebben betrekking op een deel van het participatiebudget Educatie en Inburgering dat vorige jaar verantwoord werd onder programma 3 en dit jaar onder programma 7. De stand per 31-12-2015, de mutaties ten opzichte van de stand van 31-12-2014 en afwijkingen van de begrote mutaties worden verder in principe toegelicht in de programma-verantwoording in hoofdstuk 2 aangezien deze immers het gevolg zijn van het uitgevoerde beleid.

Een volledig overzicht van alle overlopende passiva en het verloop daarvan, is opgenomen in bijlage Overlopende activa en passiva.

Overige overlopende passiva (€ 40,9 mln.)

Per 31 december 2014 was de omvang van deze post € 53,3 mln. Eind 2015 is de omvang € 40,9 mln, een afname van € 12,4 mln. De afname wordt met name veroorzaakt door middelen die vorig jaar onder de balanspost Overlopende passiva Europese/Nederlandse overheidslichamen verantwoord waren, maar waar geen terugbetalingsverplichting aan het Rijk meer voor bestaat, waardoor ze niet langer als Overlopende passiva Europese/Nederlandse overheidslichamen, maar in 2014 uiteindelijk als 'gewone' overlopende passiva verantwoord zijn. Deze middelen zijn in 2015 weer afgeboekt van de overlopende passiva ten gunste van de voorziening negatieve plannen MPG (€ 3,9 mln.), de reserve Stedelijke Ontwikkeling op verschillende programma's (€6,5 mln.) en het budgettair kader in de vorm van vrijval IpSO (€ 3,2 mln.). Tenslotte is € 2,1 mln. teruggegaan naar de overlopende passiva rijksmiddelen, omdat dit een ontvangen voorschot is op een subsidie van het ministerie van I&M voor de tijdelijke overgangsregeling geluid.

Onder de balanspost Overige overlopende passiva wordt een grote verscheidenheid aan schuldposities verantwoord. De belangrijkste zijn hieronder opgenomen:

- Transitorische rente kapitaalmarktleningen o/g (€ 13,7 mln.)
- Vooruit ontvangen huren vastgoed (€ 6,6 mln.)
- Nog te ontvangen facturen m.b.t. Huisvesting en Automatisering (€ 5,3 mln.)
- Vooruit gefactureerde/ontvangen bedragen m.b.t. project Fietsbrug A4 (€ 1,8 mln.)
- Vooruit gefactureerde/ontvangen bedragen m.b.t. project ISV3 Bodem (€ 1,6 mln.)
- Vooruit ontvangen bedragen erfpacht (€ 1,6 mln.)
- Vooruit gefactureerde/ontvangen bedragen m.b.t. project ISV3 Geluid (€ 1,5 mln.)
- Vooruit ontvangen bedragen Boulevard Scheveningen (€ 1,2 mln.)
- Vooruit ontvangen bedragen (€ 1,2 mln.)
- Vooruit gefactureerde/ontvangen bedragen m.b.t. VNG bijdrage inzake Zwerfvuil (€ 1,1 mln.)
- Vooruit ontvangen bijdragen derden (€ 1,0 mln.)
- Vooruit ontvangen bedragen RandstadRail (€ 0,6 mln.)
- Vooruit ontvangen subsidie t.b.v. Huishoudelijke Hulp Toelage voor mantelzorgers (€ 0,4 mln.)
- Vooruit ontvangen rente verstrekte langlopende leningen aan derden (€ 0,4 mln.)
- Vrij beschikbare middelen van het Rijk inzake pardonmiddelen voor het asielbeleid (€ 0,2 mln.)

Niet uit de balans blijvende financiële verplichtingen en rechten

Overige niet uit de balans blijvende verplichtingen

De gemeente kent de volgende niet uit de balans blijvende verplichtingen:

- *Vakantiegeld (€ 23,1 mln.)*
De gemeente Den Haag kent geen voorziening Vakantiegeld. De medewerkers van de gemeente hebben over de periode juni 2015 tot en met december 2015 in totaal per saldo voor € 15,6 mln. aan recht op vakantiegeld opgebouwd. Voor bijstandsccliënten is een bedrag van € 7,5 mln. opgebouwd. Deze bedragen zullen in mei 2016, of eerder bij beëindiging van het recht of de dienst- betrekking worden uitbetaald.
- *WOM Den Haag Zuid-West (€ 72 mln.)*
Het college heeft op 12 juni 2013 met Vestia een Raamovereenkomst gesloten. De gemeenteraad is hierover geïnformeerd met de raadsmededeling van 19 juni 2013 (RIS 260202). Een belangrijk onderdeel van de Raamovereenkomst is de oprichting van de Wijkontwikkelingsmaatschappij Den Haag Zuidwest B.V. De gemeente zal in deze onderneming risicodragend participeren door middel van de financiering van de door de WOM te ontwikkelen projecten. Het financieringsplafond is daarbij gesteld op maximaal € 80 mln. De WOM is in het eerste kwartaal van 2014 opgericht en een eerste kapitaalstorting van € 8 mln. heeft plaatsgevonden. In 2015 heeft geen nieuwe kapitaalstorting hoeven plaatsvinden.
- *GIT / Regentesse-Zuid (€ 3,0 mln.)*
Voor de GIT / Regentesse-Zuid is in 2012 vastgoed ingebracht in de nieuwe Grondbank. Het totaal van de bijdrage bedraagt maximaal € 15 mln.
- *Vaststellingsovereenkomst Meeuwisse (€ 3,0 mln.)*
In 2011 zijn er conform vaststellingsovereenkomst gronden in tijdelijke erfpacht uitgegeven aan Meeuwisse. De gemeente heeft in overeenstemming met deze vaststellingsovereenkomst de verplichting de gronden in 2020 weer te verwerven voor een bedrag van € 1,3 mln. Tevens heeft de gemeente de verplichting om de kavel die Meeuwisse in eigendom heeft, in 2020 te verwerven voor een bedrag van € 1,7 mln.
- *Lease- en (huur)contracten (€ 3,2 mln.)*
Per 31/12/2015 zijn door de gemeente aan derde partijen in verband met lease- en huurcontracten voor € 3,0 mln. aan verplichtingen te verwachten.
- *Huurkoopconstructie Theater aan het Spui (€ 2,1 mln.)*
Via een huurkoopconstructie huurt CVDH het complex theatercentrum aan het Spui van het Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds (ABP). In het jaar 2018 verkrijgt de CVDH tegen betaling van een overnamesom dit centrum. De jaarlijkse huurkoopsom is overigens in de begroting verwerkt. Extra gedane huurbetalingen (aflossingen), die ertoe leiden dat de overnamesom in 2018 verlaagd wordt, zijn (inclusief de door het ABP berekende jaarlijkse indexering) op de balans einde boekjaar 2015 als overlopende activa opgenomen. Het restant van de hoofdsom voor het door de gemeente over te nemen deel bedraagt in 2018 € 2,076 miljoen (exclusief indexering).
- *Derivaten O/G (€ 150,0 mln.)*
In 2011 zijn 2 derivaten contracten afgesloten bij de BNG Bank voor de financieringsbehoefte die we denken nodig te hebben tussen 2031 en 2061. Elk contract bestaat uit een te betalen gedeelte en een te ontvangen gedeelte (rente). Het te betalen gedeelte staat onder de passiva en het te ontvangen gedeelte onder de activa. De verkrijgingsprijs van beide contracten is nihil. De nominale waarde van deze contracten is € 150 mln. E.e.a. is in de paragraaf Financiering van de Programmarekening 2011 uitgebreid toegelicht.

Niet uit de balans blijvende rechten

De gemeente kent de volgende niet uit de balans blijvende rechten:

- *Contractpartners (€ 7,0 mln.)*
Een aantal partijen staan op het gebied van garant voor contractpartners van de gemeente. Voor het nakomen van verplichtingen van deze contractpartners jegens de gemeente zijn zekerheidsstellingen door derden (voornamelijk banken) afgegeven voor een bedrag van € 7,0 mln.
- *Derivaten U/G (€ 150,0 mln.)*
Zie niet uit de balans blijvende verplichtingen

8.5 EMU-Saldo

Omschrijving	2015 x € 1000,-
1 Exploitatiesaldo vóór toevoeging aan c.q. onttrekking uit reserves (zie BBV, artikel 17c)	-67.629
2 Afschrijvingen ten laste van de exploitatie	70.628
3 Bruto dotaties aan de post voorzieningen ten laste van de exploitatie	135.003
4 Investerings in (im)materiële vaste activa die op de balans worden geactiveerd	252.177
5 Baten uit bijdragen van andere overheden, de Europese Unie en overigen, die niet op de exploitatie zijn verantwoord en niet al in mindering zijn gebracht bij post 4	98.732
6 Desinvesteringen in (im)materiële vaste activa: Baten uit desinvesteringen in (im)materiële vaste activa (tegen verkoopprijs), voor zover niet op exploitatie verantwoord	23.418
7a Aankoop van grond en de uitgaven aan bouw-, woonrijp maken e.d. (alleen transacties met derden die niet op de exploitatie	33.112
7b mutatie voorraden (waaronder opdrachtgever/opdrachtnemer	8.042
8 Baten bouwgrondexploitatie: Baten voorzover transacties niet op exploitatie verantwoord	
9 Lasten op balanspost Voorzieningen voorzover deze transacties met derden betreffen	93.820
10 Lasten ivm transacties met derden, die niet via de onder post 1 genoemde exploitatie lopen, maar rechtstreeks ten laste van de reserves (inclusief fondsen en dergelijke) worden gebracht en die nog niet vallen onder één van bovenstaande posten	
11 Verkoop van effecten:	☒ ja ☐ nee
a Gaat u effecten verkopen? (ja/nee)	
b Zo ja wat is bij verkoop de verwachte boekwinst op de exploitatie?	270
Berekend EMU-saldo	-127.269

Het jaarlijkse toegestane EMU-tekort voor de gemeente Den Haag bedraagt in 2015 € 104 miljoen. Het toegestane tekort, ofwel de individuele referentiewaarde, is geen strikte norm maar een indicatie van het aandeel voor onze gemeente in het maximale totale tekort van alle gemeenten tezamen. Dat jaarlijkse toegestane EMU-tekort voor alle gemeenten samen is in 2015 0,34% van het Bruto Binnenlands Product (BBP), ofwel € 2,2 miljard.

In de jaarrekening komt de gemeente Den Haag uit op een EMU-tekort van € 127 mln. Alle gemeenten samen zijn uiteindelijk uitgekomen op € 1,3 miljard EMU-tekort (0,19% van het BBP). Hoewel de gemeente Den Haag het toegestane tekort overschrijdt, heeft dit geen consequenties voor de gemeente. In het financieel akkoord van januari 2013 is opgenomen dat het kabinet in deze kabinetsperiode geen sancties als gevolg van overschrijding van de EMU-tekortnorm oplegt.

Bijlagen

Bijlage 2 Reserves

(bedragen x €1000,-)

Omschrijving reserve	Saldo per 31-12-2014	Resultaatsbestemming 2014	Saldo per 31-12-2014	Dotaties	Onttrekkingen	Vrijval	Balansmutaties	Saldo per 31-12-2015
Programma 2 - College en Bestuur								
<i>Compensatie-reserves</i>								
Reserve compensatie BSD	500	-	500	-	-	-	-	500
	500		500					500
Programma 3 - Wijkaanpak en dienstverlening								
<i>Egalisatie-reserves</i>								
Reserve verkiezingen	665	-	665					665
<i>Project-reserves</i>								
Reserve Risico's Inburgering en verantwoorde afbouw	1.904	-	1.904			1.904		-
	2.569		2.569			1.904		665
Programma 5 - Cultuur, Bibliotheek en Monumentenzorg								
<i>Compensatie-reserves</i>								
Reserve compensatie DPZ	851	-	851					851
	851		851					851
Programma 6 - Onderwijs								
<i>Egalisatie-reserves</i>								
Reserve Exploitatie rendabele panden	1.500	-	1.500					1.500
<i>Project-reserves</i>								
Reserve Duurzame Huisvesting Onderwijs	7.537	-	7.537	1.800	738			8.599
Reserve Multifunctioneel gebruik schoolgebouwen	9.216	-	9.216	3.000	1.495			10.721
	18.253		18.253	4.800	2.233			20.820
Programma 7 - Werk, Inkomen en Armoedebeleid								
<i>Compensatie-reserves</i>								
Reserve compensatie HGR	500	-	500					500
Reserve compensatie SZW	1.000	-	1.000		978			22
<i>Project-reserves</i>								
Reserve afbouw ID-banen	14.590	-	14.590	6.567	1.304			19.853
Reserve Jeugdwerkloosheid Haaglanden	7.820	-	7.820		840			6.980
	23.910		23.910	6.567	3.122			27.355
Programma 8 - Zorg en Welzijn								
<i>Compensatie-reserves</i>								
Reserve compensatie OCW	1.000	-	1.000					1.000
<i>Egalisatie-reserves</i>								
Reserve Exploitatie rendabele panden Vastgoed	4.008	-	4.008		438			3.570
Reserve Exploitatie rendabele panden OCW	2.546	1.600	4.146	95	250			3.991
Reserve Financiering ambulancedienst	1.341	-	1.341	117	70			1.388
<i>Project-reserves</i>								
Egalisatiereserve Individuele voorzieningen WMO	5.000	-	5.000					5.000
	13.895	1.600	15.495	212	757			14.949
Programma 9 - Jeugd								
<i>Egalisatie-reserves</i>								
Reserve Exploitatie rendabele panden OCW	100	-	100		-1			101
	100		100		-1			101
Programma 10 - Ontwikkeling Buitenruimte								
<i>Compensatie-reserves</i>								
Reserve compensatie DSB	1.544	-544	1.000		348	327		325
<i>Project-reserves</i>								
Reserve Werk met Werk	11.904	-	11.904		3.859	1.225		6.820
	13.448	-544	12.904		4.207	1.552		7.145
Programma 11 - Economie, Internationale stad en Binnenstad								
<i>Project-reserves</i>								
Reserve Wervingsfonds	1.756	-	1.756		1.756			-
Reserve World Forum Convention Center	14.674	-	14.674	7.438	6.647			15.465
Reserve Stedelijke Ontwikkeling	1.553	-	1.553	7.837	4.401			4.989
Reserve Overcommitting D2	8.361	-	8.361		53			8.308
Reserve Fonds Economische Structuurversterking	-	-	-	20.000	2.630			17.370
Reserve Stadseconomie	5.099	-	5.099		2.844			2.255
	31.443		31.443	35.275	18.332			48.387
Programma 12 - Sport								
<i>Project-reserves</i>								
Reserve olympisch fonds	2.251	-	2.251	1.400	111			3.540
	2.251		2.251	1.400	111			3.540
Programma 13 - Verkeer en Milieu								
<i>Project-reserves</i>								
Reserve Openbaar Vervoer Hoger Plan	3.525	-	3.525	2.250	5.775			-
Reserve Parkeren	6.856	-	6.856	4.887	-112	757		11.098
Reserve luchtkwaliteit	612	-	612			612		-
Reserve Bodem	9.000	-	9.000	3.228	200	4.200		7.828
Reserve Stedelijke Ontwikkeling	16.966	-	16.966		1.950			15.016
	36.959		36.959	10.365	7.813	5.569		33.942

Omschrijving reserve	Saldo per 31-12-2014	Resultaats- bestemming 2014	Saldo per 31-12-2014	Dotaties	Ont- trekkingen	Vrijval	Balans- mutaties	Saldo per 31-12-2015
Programma 14 - Wonen en Duurzaamheid								
<u>Project-reserves</u>								
Reserve Stedelijke Ontwikkeling	11.554		11.554	1.687	3.326	2.857		7.058
Reserve Stadsvernieuwing	6.562		6.562		1.701	271		4.590
	18.116	-	18.116	1.687	5.027	3.128	-	11.648
Programma 15 - Stadsontwikkeling								
<u>Compensatie-reserves</u>								
Reserve compensatie DSO	1.000		1.000		302			698
<u>Project-reserves</u>								
Reserve Universiteit Leiden	8.850		8.850					8.850
Reserve Strategisch Vastgoed Stadsontwikkeling	-		-				9.506	9.506
Reserve strategische aankopen binckhorst	4.421		4.421	600	5.021			-
Reserve Vastgoedexploitatie	8.907		8.907	170	3.255		-5.822	-
Reserve Strategische aankopen Structuurvisie	4.434		4.434		750		-3.684	-
Reserve Volkshuisvestingsfonds DHZW	2.264	171	2.435	340	71	2		2.702
Reserve The Hague World Form	7.901		7.901	7.282	7.812			7.371
Reserve anticiperende werkzaamheden MPG	8.300		8.300					8.300
Reserve Stedelijke Ontwikkeling	53.669	113	53.782	12.736	10.090	18.491		37.937
<u>Reserve Grondbedrijf</u>								
Reserve grondbedrijf	45.124	2.890	48.014	6.846	2.844	2.042		49.974
	144.870	3.174	148.044	27.974	30.145	20.535	-	125.338
Programma 16 - Financiën								
<u>Algemene reserve</u>								
Algemene reserve gdh	85.039	1.049	86.088			5.600		80.488
<u>Bedrijfsvoeringsreserves</u>								
Reserve Centrale Bedrijfsvoeringsreserve	4.475	1.525	6.000		1.200			4.800
<u>Compensatie-reserves</u>								
Reserve compensatie DPZ	66	20	86					86
Reserve compensatie GAD	250	-7	243					243
<u>Egalisatie-reserves</u>								
Reserve Financiering	4.286	8.035	12.321			6.821		5.500
Reserve OZB	1.925	-146	1.779					1.779
<u>Activafinancieringsreserves</u>								
Reserve Activafinanciering	110.196		110.196	7.207	12.734			104.669
<u>Programmareserves</u>								
Programmareserve College en Bestuur	-	132	132					132
Programmareserve Dienstverlening	-	86	86					86
Programmareserve Cultuur en Bibliotheek	-	76	76					76
Programmareserve Werk, Inkomen en Armoedebeleid	-	14	14					14
Programmareserve Ontwikkeling Buitenruimte	-	140	140					140
Programmareserve Sport	-	152	152					152
Programmareserve Stadsontwikkeling	-	-	-					-
Programmareserve Openbare orde en Veiligheid	-	1.021	1.021		501			520
Programmareserve Onderwijs	-	1.441	1.441		182			1.259
Programmareserve Zorg en Welzijn	-	2.113	2.113		400			1.713
Programmareserve Jeugd	-	715	715		700			15
Programmareserve Economie, Internationale stad en Binnenstad	-	641	641		641			-
Programmareserve Verkeer en Milieu	-	2.042	2.042		290			1.752
Programmareserve Wonen en Duurzaamheid	-	1.000	1.000		1.000			-
<u>Overige reserves</u>								
Reserve Voorfinancieringsrente Sportcampus Zuiderpark	4.500		4.500		492			4.008
	210.737	20.049	230.786	7.207	18.140	12.421	-	207.432
Programma 17 - Overige beleidsvoornemens								
<u>Project-reserves</u>								
Reserve Grote Projecten	86.293		86.293	6.410	16.926	327		75.450
Reserve Co-financiering	13.098		13.098		2.941			10.157
Reserve Krachtwijken	2.797		2.797		2.610	187		-
Reserve Den Haag Internationale Stad	6.125		6.125		6.125			-
Reserve Internationaal & Werving	-		-	7.881	1.994			5.887
<u>Overige reserves</u>								
Reserve Allocatie incidentele middelen (nieuw beleid) 2012-2015	3.776		3.776		3.776			-
Reserve Allocatie incidentele middelen (nieuw beleid) 2011-2014	150		150		150			-
Reserve frictiekosten bezuinigingstaakstelling 2011-2014	2.450		2.450		1.256			1.194
Reserve Allocatie incidentele middelen (nieuw beleid) 2013-2016	16.736		16.736	6.575	19.535			3.776
Reserve Allocatie incidentele middelen (nieuw beleid) 2014-2017	46.091		46.091	43.560	36.280			53.371
Reserve Allocatie incidentele middelen (nieuw beleid) 2015-2018	214.595		214.595	37.755	89.512			162.838
Reserve Allocatie incidentele middelen (nieuw beleid) 2016-2019	-		-	17.676				17.676
Reserve Herstructurering reserves	23.612		23.612	8.682	11.896			20.398
	415.723	-	415.723	128.539	193.001	514	-	350.747
Programma 18 - Interne dienstverlening								
<u>Compensatie-reserves</u>								
Reserve compensatie CVDH	250		250					250
Reserve compensatie IDC	500		500					500
<u>Egalisatie-reserves</u>								
Reserve Basiswerkplekken	2.453	-1.371	1.082					1.082
<u>Project-reserves</u>								
Reserve Leyweg per	3.852	-	3.852		755			3.097
	7.055	-1.371	5.684	-	755	-	-	4.929
Totaal reserves	940.680	22.908	963.588	224.025	283.640	45.623	-	858.350

Bijlage 3 Overzicht doelen, maximale hoogtes en looptijden reserves

Res. Omschrijving nr.	Dienst	Categorie	Doel	Eindjaar	Max. hoogte (in duz)	Instellings- jaartal	Instellings-BESLUIT Ingesteld bij	WIJZIGINGS-BESLUIT Laatste gewijzigd bij
02 - College en Bestuur								
3010 Dienstopdrachtenreserve BSD	BSD	Compensatie	Een nadeel of voordelig dienstresultaat wordt verrekend met deze reserve.	onbeperkt	500	n.v.t.	n.v.t.	RV 145 2014
03 - Dienstrekening								
3373 Bestemmingsreserve verkiezingen	DPZ	Egalisatie	Het doel van de egaliserende verkiezingen is aan de ene kant om de kosten van een tussentijds, niet geplande, verkiezing waarvoor geen budgettaire middelen zijn te kunnen opvangen. Daarnaast is het doel om schommelingen in de kosten van verschillende verkiezingen op te kunnen vangen.	onbeperkt	2.000	2011	Programmabegroting 2012-2015	
3677 Bestemmingsreserve Risico's inhuur en inhuur van verantwoordelijke	SZW	Project	Deze reserve is ervoor bestemd om mogelijke tekorten in de komende jaren te kunnen dekken op de uitvoering van inhuur, dan wel voor het op verantwoorde wijze afbouwen van de uitvoering op dit gebied als gevolg van de wijzigingen in het rijksbeleid.	2015	5.900	2010	Separaat raadsvoorstel (rv 154 / 2010)	programmabegroting 2014-2016
06 - Onderwijs								
3106 Reserve Exploitantie rendabele panden	OCW	Egalisatie	Voorgesteld wordt de bestaande reserve Exploitantie rendabele panden als doelstelling te geven de dekking van onrendabele roepen, investeringen in Buurthuis van de Toekomst, voorziening voor onderhoud en toekomstige aanwending, het opvangen van leegstand en huurderij en afdekking eventuele overromping van maximaal € 1,5 mln. binnen programma Onderwijs. Verder wordt voorgesteld de maximale hoogte vast te stellen op € 6 mln.	onbeperkt	6.000	2004	Conseilbericht 2004	Programmabegroting 2014-2017
3106 Reserve Exploitantie rendabele panden	OCW	Egalisatie	Voorgesteld wordt de bestaande reserve Exploitantie rendabele panden als doelstelling te geven de dekking van onrendabele roepen, investeringen in Buurthuis van de Toekomst, voorziening voor onderhoud en toekomstige aanwending, het opvangen van leegstand en huurderij en afdekking eventuele overromping van maximaal € 1,5 mln. binnen programma Onderwijs. Verder wordt voorgesteld de maximale hoogte vast te stellen op € 6 mln.	onbeperkt	6.000	2004	Conseilbericht 2004	Programmabegroting 2014-2017
6271 Reserve duurzame huisvesting primair en speciaal onderwijs	OCW	Project	Verbetering huidige bestaande gebouwen voor primair en speciaal onderwijs.	2020	9.000	2011	Separat raadsvoorstel (rv 146 / 2011)	Programmabegroting 2016-2019
6276 Reserve Multifunctioneel gebruik schoolgebouwen	OCW	Project	Den Haag voert de regeling multifunctioneel gebruik schoolgebouwen uit waarbij schoolgebouwen geschikt worden gemaakt voor multifunctioneel gebruik. Scholen krijgen een subfinanciering in de buurt zoals brede scholen met meer dan alleen onderwijsvoorzorgingen. De reserve Multifunctioneel gebruik schoolgebouwen is ingesteld voor de uitvoering van de regeling. Bij begrotingswijziging in 2013 wordt voorgesteld € 1,8 mln. uit de algemene middelen vrij te maken voor ontwikkelkosten rondom het gebied rond de nieuwe brede buurtscholen Moerwijk en Vrederst. Verder wordt voorgesteld € 1,5 mln. van de middelen multifunctioneel gebruik schoolgebouwen vrij te maken voor de ontwikkelkosten van de brede buurtscholen Moerwijk, Vrederst en Morgenstond. Om de ontwikkelkosten van de brede buurtscholen Moerwijk, Vrederst en Morgenstond te kunnen bekostigen uit de bestaande reserve Multifunctioneel gebruik schoolgebouwen, moet de doelstelling van deze reserve worden verruimd. Voorgesteld wordt de doelstelling van de reserve Multifunctioneel gebruik schoolgebouwen te verruimen naar uitvoering van de regeling Multifunctioneel gebruik schoolgebouwen en bekostiging van de ontwikkelkosten van brede buurtscholen Moerwijk, Vrederst en Morgenstond.	2018	12.000	2012	Separat raadsvoorstel (rv 40 / 2012)	Programmabegroting 2014-2017
07 - Werk, Inkom en Amorebeleid								
3010 Dienstopdrachtenreserve HCR	HGR	Compensatie	Een nadeel of voordelig dienstresultaat wordt verrekend met deze reserve.	onbeperkt	500	n.v.t.	n.v.t.	
3010 Dienstopdrachtenreserve SZW	SZW	Compensatie	Een nadeel of voordelig dienstresultaat wordt verrekend met deze reserve.	onbeperkt	1.000	n.v.t.	n.v.t.	
3672 Bestemmingsreserve Werkgelegenheid, in het bijzonder afbouw van ID- en WIV-banen	SZW	Project	Financiële afronning in het kader van werkgelegenheid in het bijzonder de afbouw van ID- en WIV-banen	2020	27.000	2009	1e Gebandeld RV 2009	Programmabegroting 2014-2017
3676 Bestemmingsreserve Jeugdwerkloosheid Haaglanden	SZW	Project	Om de jeugdwerkloosheid als gevolg van de economische crisis te bestrijden, heeft het Rijk voor de periode 2009-2011 voor gemeenten per regio extra middelen beschikbaar gesteld. Hiervoor is een Plan van aanpak jongeren regio Haaglanden opgesteld (22 september 2009, BSW/2009/328). Op basis van dit plan van aanpak heeft de gemeente Den Haag met de Staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid een convenant gesloten. Het gaat om projecten om jongeren te stimuleren langer door te leren, Werkmarkt (combinatie van leren en werken) en benutting van werk. Voor de regio Haaglanden is daarbij € 3,6 miljoen beschikbaar gesteld. Verdeling van dit bedrag vindt plaats onder de negen Haaglanden gemeenten waarbij gemeente Den Haag verantwoordelijk is voor de verdeling van de middelen en de monitoring van de bereikte resultaten. In 2010 is € 1,7 mln. aan de randgemeenten doorbemaald en zal de overige € 1,9 mln. door gemeente Den Haag worden besteed.	2017	8.100	2009	Jaarrekening 2009	Programmabegroting 2014-2017
08 - Zorg en Welzijn								
3010 Dienstopdrachtenreserve OCW	OCW	Compensatie	Een nadeel of voordelig dienstresultaat wordt verrekend met deze reserve.	onbeperkt	1.000	n.v.t.	n.v.t.	RV 145 2014
6100 Reserve 630.6.02.01 Exploitantie rendabele panden	CVVO	Egalisatie	Door de vorming van de Centrale Vastgoedorganisatie (CVVDH) is het noodzakelijk dat een deel van de bestaande reserve Exploitantie rendabele panden wordt afgeplaat naar CVVDH. Voorgesteld wordt in te stemmen met de instelling van de nieuwe reserve Exploitantie rendabele panden (CVVDH) en als doelstelling te geven de dekking van onrendabele roepen en voorziening voor onderhoud. De maximale looptijd is onbeperkt en de maximale hoogte is € 6 mln.	onbeperkt	6.000	2013	Programmabegroting 2014-2017	
6277 Reserve Financiëring ambulancedienst	OCW	Egalisatie	Ter dekking van afschrijvingskosten van investeringen in Ambulancedienst.	afh van inv	onbeperkt	2009	2e Gebandeld RV 2009	
3678 Individuele voorziening WMO	SZW	Project	Deze reserve wordt gebruikt om de schommelingen in de vraag naar de producten en de benodigde apparatuur van hulp bij het handhaven, Voorvoorzorgingen behandelen en Vervoersvoorzorgingen behandelen op te vangen. Hiermee worden de resultaten van deze producten verrekend met deze systeemreserve. De systeemreserve heeft een ondergrens van € 1 mln. en een bovengrens van € 5 mln. Bij een eindsaldo buiten de handreikende is de reserve onderwerp van de begrotingsvoorbereiding.	onbeperkt	5.000	2010	Separat raadsvoorstel (rv 173 2010)	

Res. nr.	Omschrijving	Dienst	Categorie	Doel	Eindjaar	Max. hoogte (in dzt)	Instellingsjaar	Ingesteld bij	Laatste gewijzigd bij
10 - Ontwikkeling Buitensruime									
3300	Dienstencompensatie DSB	DSB	Compensatie	Een nadelig of voordelig dienstresultaat wordt verrekend met deze reserve.	onbeperkt	1.000	n.v.t.	n.v.t.	RV 144, 2014
3377	Reserve Werk met Werk	DSB	Project	De Kadernorm Openbare Ruimte 2012 is recent vastgesteld. Een belangrijke pijler van de nieuwe hoers is via 'werk met werk' maken op efficiënte wijze, waar mogelijk, de gewenste residentiekwiteit en hofadkwiteit te realiseren. Door gelijkzijdig met roofterzaamheden de openbare ruimte op residentieniveau te brengen, is een besparing mogelijk van circa 30 procent. In de periode 2013-2015 wordt 39 km rool verpand. Op basis van nadere prioritering gericht op zwakke plekken in de openbare ruimte kan zo jaarlijks een groot deel op residentie/hofadkwiteit worden gebracht. Wegens de complexiteit en afhankelijkheid van externe factoren, wordt voorgesteld een nieuwe reserve Werk met werk te vormen	2017	15.000	2012	Programmabegroting 2013-2016	Programmabegroting 2016-2019
11 - Economie, Internationale stad en Binnenstad									
3448	Reserve Oevercommittering	DSO	Project	Oevercommittering D2	2020	10.000	2006	Separaat raadsvoorstel (nr. 179 / 2006)	Programmabegroting 2014-2017
7304	BR Stadsconomie	DSO	Project	Via het raadsvoorstel bij de programmabegroting 2013-2016 heeft de raad ingestemd met de dustering van een aantal reserves op programma Economie. Het betreft de bestemmingsreserves Stadsreserves o-financiering, Bestuurskosten op programma Economie. Deze reserves hebben alle drie betrekking op projecten en activiteiten in de stedelijke economie. Om de dustering mogelijk te maken, vallen de saldi van de reserves vrij. Het gaat om respectievelijk € 0,264 mln., € 0,408 mln. en € 1,8 mln. Voorgesteld wordt de vrijgevallen middelen van in totaal € 4,449 mln. te doeren aan een nieuw in te stellen projectreserve Stadsconomie.	2016	6.000	2006	Jaarrekening 2012	Programmabegroting 2014-2017
7307	BR World Forum Convention Center	DSO	Project	Eind 2012 heeft het college besloten te investeren in het WFCC, zodat deze ook in de toekomst beschikbaar blijft voor het organiseren van congressen. Dit wordt gefinancierd uit middelen uit de reserve The Hague World Forum. Deze reserve staat alleen in programma Ruimtelijke Ordening en Gebiedsontwikkeling, terwijl de investeringen in het WFCC plaatsvinden in het programma Economie. Daarom is het voorstel om bij het programma Economie een nieuwe reserve WFCC in te stellen. De middelen uit de reserve The Hague World Forum die bestemd zijn voor WFCC zullen bij de jaarrekening 2013 worden overgeheveld. Voorgesteld wordt om de reserve WFCC in te stellen met een maximale hoogte van € 25 mln.	2018	25.000	2013	Programmabegroting 2014-2017	
7310	BR Stedelijke Ontwikkeling (P21/310.4)	DSO	Project	De financiering en/of subsidiering van aan stedelijke ontwikkelingsgerelateerde activiteiten (waaronder voorbereiding en uitvoering) aansluitend bij door de raad geformuleerde doelstellingen zoals onder meer opgenomen in het IJSO.	onbeperkt	65.000	2012	Programmabegroting 2014-2017	Programmabegroting 2016-2019
7311	Fonds Economische Structuurversterking	DSO	Project	Den Haag, werkgelegenheid voor iedereen en duurzaamheid bevorderen. Daarbij wordt ingespeeld op de kansen die de huidige transitie van de Haagse economie en economische topsectoren en clusters bieden in de komende vier jaar.	2018	20.000	2014	Programmabegroting 2015-2018	
12 - Sport									
6235	Reserve olympisch fonds	OCW	Project	Her realiseren van de ambitie om meer internationale topsportevenementen als EK en WK's binnen te halen.	2018	4.000	2009	2e Gebundeld RV 2009	
13 - Verkeer en Milieu									
3204	Reserve Parkeren	DSB	Project	Voor het financieren van noodzakelijke investeringen in de parkeervoorzieningen, die opgenomen zijn in het parkeerkader 2010-2020. En fietsparkeeren in de binnenstad (inclusief de directe omgeving van de stations CS en HS)	2020	onbeperkt	onb		Programmabegroting 2014-2017
3259	Reserve Openbaar Vervoer Hoger Plan	DSB	Project	OVPHP kwaliteitsverbetering	onbeperkt	12.500	2007	Concerbericht 2007	Programmabegroting 2014-2017
3274	Reserve Bodem	DSB	Project	De gemeente Den Haag ontvangt van het rijk ISV middelen ten behoeve van lucht, bodem en geluid. Met ingang van 2011 zijn deze middelen niet meer verzekt als doelbesteding maar onderdeel geworden van het generatiefonds. Deze middelen (voor bodem) wordt verstrekt om in de komende jaren (5) halen op het gebied van bodemsanering uit te voeren. De uitvoering van deze activiteiten hebben niet dezelfde rime als het verkrijgen van de middelen en lopen niet evenredig. Om alle activiteiten uit te voeren is de reserve bodem ingesteld. Zofoende zijn de komende jaren de benodigde activiteiten gelekt.	2017	9.000	2011	Programmabegroting 2012-2015	Programmabegroting 2016-2019
3294	Reserve luchtkwaliteit	DSB	Project	Aanwending luchtkwaliteit	2015	6.000	2007	Concerbericht 2007	Programmabegroting 2012-2015
6395	BR Stedelijke Ontwikkeling (017/211)	DSO	Project	De financiering en/of subsidiering van aan stedelijke ontwikkelingsgerelateerde activiteiten (waaronder voorbereiding en uitvoering) aansluitend bij door de raad geformuleerde doelstellingen zoals onder meer opgenomen in het IJSO.	onbeperkt	65.000	2011	Separaat raadsvoorstel (nr. 159 / 2011)	Programmabegroting 2016-2019
14 - Wonen en Duurzaamheid									
7303	BR Stedelijke ontwikkeling (P18/820)	DSO	Project	De financiering en/of subsidiering van aan stedelijke ontwikkelingsgerelateerde activiteiten (waaronder voorbereiding en uitvoering) aansluitend bij door de raad geformuleerde doelstellingen zoals onder meer opgenomen in het IJSO.	onbeperkt	65.000	2013	Programmabegroting 2014-2017	Programmabegroting 2016-2019
7309	BR Stadsvernieuwing (P18/821)	DSO	Project	Afwikkeling van de nog openstaande juridische verplichtingen tlvv. derps- en sadsvernieuwing.	onbeperkt	40.000	2013	Programmabegroting 2014-2017	

Res. nr.	Omschrijving	Dienst	Categorie	Doel	Eindjaar	Max. hoogte (in dtd)	Instellingsjaar	Ingesteld bij	Laatste gewijzigd bij
15 - Stadsontwikkeling									
3010	Dienstopcompensatie DSO	DSO	Compensatie	Een nadelig of voordelig dienstresultaat wordt verrekend met deze reserve.	onbeperkt	1.000	n.v.t.	n.v.t.	RV 145 2014
3020	Res grondbedrijf gb	DSO	RGB	Weerstandsvermogen	onbeperkt	onbeperkt	1996	Separaat raadsvoorstel (nr 95 / 1996)	
3352	Res Volkshuisvesting Den Haag Zuidwest	DSO	Project	Aanpakmiddelen ten behoeve van de Haagse volkshuisvesting en stedelijke vernieuwing. Vanaf de presentatiepakket 2010 hebben de woningcorporaties bij verkoop van sociale woningen de merwaarde erfpaakt afgedragen aan de gemeente. Deze afgedragen middelen zijn vanaf 2010 per corporatie gelabeld in het Volkshuisvestingsfonds.	onbeperkt	10.000	1994	Separaat raadsvoorstel (nr 401 / 1994)	Programmabegroting 2016-2019
3438	Res ontspij web nage	DSO	Project	Uitwerking noot's van uitgangspunten	onbeperkt	10.000	1998	Separaat raadsvoorstel (nr 261 / 1998)	Programmabegroting 2014-2017
6328	BR The Hague World Form	DSO	Project	Realisatie nieuwbouw voor Europa en parkeringstrage	2018	13.600	2006	Programmabegroting 2007-2010	Programmabegroting 2012-2015
6390	Reserve Universiteit Leiden	DSO	Project	Een bijdrage in de orendebite kosten van het project om de University College The Hague (LUCH) te realiseren en voor de kosten die betrekking hebben op tijdelijke huisvesting in aanloop naar de huisvesting aan het Anna van Barenplein	2018	17.000	2011	Programmabegroting 2012-2015	Programmabegroting 2014-2017
6397	BR Stedelijke Ontwikkeling (019/821)	DSO	Project	De financiering en/of subsidiering van aan stedelijke ontwikkeling gerelateerde activiteiten (waaronder voorbereiding en uitvoering) aansluitend bij door de raad gestructureerde doelstellingen zoals onder meer opgenomen in het IBSO.	onbeperkt	65.000	2011	Separaat raadsvoorstel (nr 159 / 2011)	Programmabegroting 2014-2017
7312	Res Strategisch Vastgoed Stadsontwikkeling	DSO	Project	Dekking van de exploitatietoelstand (inclusief kapitaalstroom) van de strategische vastgoedportefeuille.	onbeperkt	61.000	2015	Programmabegroting 2016-2019	
6315	Res Vastgoedexploitatie	DSO	Project	Vastgoedexploitatie van het strategisch bezit (MVA/B)	2015	20.000	2007	Consentiebesluit 2007	Programmabegroting 2014-2017
3419	Res a/binkhorst	DSO	Project	Dekking exploitatietoelstand en kapitaalstroom strategische aankopen Binkhorst	2015	11.000	2001	Separaat raadsvoorstel (nr 342 / 2001)	Programmabegroting 2014-2017
6316	Reserve Strategische aankopen Structuurvisie	DSO	Project	Dekking van exploitatietoelstand (incl. kapitaalstroom) strategische verwervingen likv masterplannen	2015	30.000	2007	Consentiebesluit 2007	
16 - Financien									
3000	Algemene reserve gemeente Den Haag	CT	Algemeen		onbeperkt	onbeperkt	n.v.t.	n.v.t.	
6600	Gemeente Bedrijfsvoeringsreserve	CT	Bedrijfsvoering	Deze centrale bedrijfsvoeringsreserve is bedoeld voor het kunnen doen van kleinere gemeentebrede veldvoorstel en innovaties in de bedrijfsvoering	onbeperkt	6.000	2014	Separaat raadsvoorstel 145/2014	
3010	Dienstopcompensatie DPZ	DPZ	Compensatie	Een nadelig of voordelig dienstresultaat wordt verrekend met deze reserve.	onbeperkt	1.000	n.v.t.	n.v.t.	RV 145 2014
3010	Dienstopcompensatie GAD	GAD	Compensatie	Een nadelig of voordelig dienstresultaat wordt verrekend met deze reserve.	onbeperkt	250	n.v.t.	n.v.t.	RV 145 2014
3470	Reserve Financiering	CT	Egalisatie	Deze reserve is ingezet bij het beleidsprogramma 1998-2002. Doel van deze reserve is het afdekken van financiële risico's in de toekomst, het opvangen van boetes bij vervroegde aflossingen van opgenomen geldleningen alsmede het vergoeden van de ondaggenote. De reserve financiering zal worden opgebouwd met de bij de jaarrekening gerealiseerde voorden in de gemeentelijke financiering.	onbeperkt	5.500	1998	Beleidsprogramma 1998-2002	Programmabegroting 2016-2019
3574	Bestemmingsreserve OZB	DPZ	Egalisatie	Het doel van de egaliseringsreserve OZB is om schommelingen in de opbrengst van de OZB, veroorzaakt door exogene factoren, te kunnen opvangen. De opbrengst van de OZB op eigenaars en op gebruikers kan door de werkdagheidsgraad of door niet-voorzien (economische) ontwikkelingen enigszins fluctueren en daardoor afwijken van de begroting.	onbeperkt	3.000	2011	Programmabegroting 2012-2015	
3473	Reserve Actiefinanciering	CT	Activa	Ontrekkingsruimte uit de reserve gelijk te laten lopen aan de werkelijke afdrachtbedragen van de gerealiseerde investeringen.	onbeperkt	117.000	2009	Jaarrekening 2009	Programmabegroting 2015-2018
3479	BR Voorfinanciering Sportcampus Zuidpark	CT	Overschot	Dekking van de voorfinancieringsruimte tot het moment van activering	2016	4.500	2011	Programmabegroting 2012-2015	Programmabegroting 2015-2018
6602	Programmareserve College en Bestuur	CT	Programma	Het verrekenen van resultaat en het opvangen van risico's binnen het programma	2018	1.000	2014	Programmabegroting 2015-2018	RV 145 2014
6603	Programmareserve Dienstverlening	CT	Programma	Het verrekenen van resultaat en het opvangen van risico's binnen het programma	2018	2.000	2014	Programmabegroting 2015-2018	RV 145 2014
6604	Programmareserve Openbare orde en Veiligheid	CT	Programma	Het verrekenen van resultaat en het opvangen van risico's binnen het programma	2018	1.500	2014	Programmabegroting 2015-2018	RV 145 2014
6605	Programmareserve Cultuur en Bibliotheek	CT	Programma	Het verrekenen van resultaat en het opvangen van risico's binnen het programma	2018	3.000	2014	Programmabegroting 2015-2018	RV 145 2014
6606	Programmareserve Ouderschip	CT	Programma	Het verrekenen van resultaat en het opvangen van risico's binnen het programma	2018	4.000	2014	Programmabegroting 2015-2018	RV 145 2014
6607	Programmareserve Werk, Inkomens en Arbeidsbeleid	CT	Programma	Het verrekenen van resultaat en het opvangen van risico's binnen het programma	2018	5.000	2014	Programmabegroting 2015-2018	RV 145 2014
6608	Programmareserve Zorg en Welzijn	CT	Programma	Het verrekenen van resultaat en het opvangen van risico's binnen het programma	2018	10.000	2014	Programmabegroting 2015-2018	RV 145 2014
6609	Programmareserve Jeugd	CT	Programma	Het verrekenen van resultaat en het opvangen van risico's binnen het programma	2018	4.000	2014	Programmabegroting 2015-2018	RV 145 2014
6610	Programmareserve Ontwikkeling Buitenruimte	CT	Programma	Het verrekenen van resultaat en het opvangen van risico's binnen het programma	2018	7.000	2014	Programmabegroting 2015-2018	RV 145 2014
6611	Programmareserve Economie, Internationaal stad en Binnenstad	CT	Programma	Het verrekenen van resultaat en het opvangen van risico's binnen het programma	2018	2.000	2014	Programmabegroting 2015-2018	RV 145 2014
6612	Programmareserve Sport	CT	Programma	Het verrekenen van resultaat en het opvangen van risico's binnen het programma	2018	2.000	2014	Programmabegroting 2015-2018	RV 145 2014
6613	Programmareserve Verkeer en Milieu	CT	Programma	Het verrekenen van resultaat en het opvangen van risico's binnen het programma	2018	3.000	2014	Programmabegroting 2015-2018	RV 145 2014
6614	Programmareserve Wonen en Duurzaamheid	CT	Programma	Het verrekenen van resultaat en het opvangen van risico's binnen het programma	2018	1.000	2014	Programmabegroting 2015-2018	RV 145 2014
6615	Programmareserve Stadsontwikkeling	CT	Programma	Het verrekenen van resultaat en het opvangen van risico's binnen het programma	2018	5.000	2014	Programmabegroting 2015-2018	RV 145 2014

Res. nr.	Omschrijving	Dienst	Categorie	Doel	Eindjaar	Max. hoogte (in dzt)	Instellingsjaar	Ingesteld bij	Laatste gewijzigd bij
17 - Overige beleidsvoornemens									
3476	BR Grote Projecten	CT	Project	In de begroting 2008 is een overzicht van "grote projecten" opgenomen met een tijdhorizon van ongeveer 10 jaar. Voor deze projecten moet de komende jaren, te beginnen in 2007, zodanig worden bespaard dat hieraan uitvoering kan worden gegeven. Voeding van deze reserve vindt plaats door in de komende jaren extra inkomsten e.g. toekomstige voordelen te doerren.	2025	onbeperkt	2007	Programmabegroting 2008-2011	Programmabegroting 2014-2017
3461	BR Co-financiering	CT	Project	Co-financiering ter voorkoming op milieuprojecten Europese en nationale subsidies. In het Conceptbericht 2008 is de toedeling van deze reserve vermeld. Niet alleen Europese subsidies maar ook nationale subsidies komen in aanmerking voor co-financiering. Bij de verruiming bij het Conceptbericht 2008 is niet aangegeven dat co-financiering ook geldt voor gemeentelijke samenwerkingsprojecten waarvan de trekker kunnen zijn. Voorgesteld wordt om aan de toedeling van deze reserve toe te voegen dat co-financiering ook geldt voor gemeentelijke samenwerkingsprojecten waarvan de trekker kunnen zijn.	2022	onbeperkt	2005	Conceptbericht 2005	Programmabegroting 2014-2017
3463	BR Krachtwijken	CT	Project	Deze reserve is ingesteld voor 10 jaar om de beschikbare middelen gedurende de convenantperiode 2008 - 2017 te kunnen inzetten. De reserve krachtwijken is ingesteld met als doelstelling financiering van de kosten van de business cases. Ook andere kosten worden gemaakt voor de krachtwijken, zoals de kosten van het kernteam, krachtwijken voor flankerende maatregelen, ondersteuningskosten van case managers, en dergelijke. Voorgesteld wordt de toedeling van de reserve te wijzigen in financiering van alle kosten die een relatie hebben met de krachtwijken.	2015	onbeperkt	2009	Conceptbericht 2009	Programmabegroting 2016-2019
3487	Reserve Internationaal en Werving	CT	Overig	Het waarborgen van de afgesproken ambities op het gebied van Internationale stad van recht, vrede en veiligheid, lande te het verserven en behouden van (internationale) bedrijven en instellingen.	onbeperkt	10.000	2015	Programmabegroting 2016-2019	
3474	Res Albatraie incidentele middelen (nieuw beleid 2011-2014)	CT	Overig	Ten behoeve van de gefaseerde inzet van incidentele nieuw beleidsmiddelen	2015	100.000	2010	Conceptbericht 2010	Programmabegroting 2016-2019
3470	Res Albatraie incidentele middelen (nieuw beleid 2012-2015)	CT	Overig	Inzetten van middelen voor nieuw beleid in de begroting 2012-2015 in verschillende jaarschijven.	2015	97.000	2011	Programmabegroting 2012-2015	Programmabegroting 2016-2019
3481	Res Albatraie incidentele middelen (nieuw beleid 2013-2016)	CT	Overig	Om de beschikbare middelen voor nieuw beleid en herfinanciering raaknummers gemeentefonds in de begroting 2013-2016 over de jaarschijven te kunnen inzetten, is een reserve noodzakelijk. De reserve wordt voor vijf jaar ingesteld. De middelen komen uit het nieuwe beleid dat voor de jaarschijven 2013 - 2016 is vastgesteld in de begroting. Voorgesteld wordt in te stemmen met de instelling van een nieuwe reserve. Te vermelden middelen begroting 2013-2016 en de daarbij behorende begrotingswijzigingen.	2016	130.000	2012	Programmabegroting 2013-2016	Programmabegroting 2016-2019
3482	Res Albatraie incidentele middelen (nieuw beleid 2014-2017)	CT	Overig	Inzetten van middelen voor nieuw beleid in de begroting 2014-2017 in verschillende jaarschijven.	2017	80.000	2013	Separat raadsvoorstel (versnellingsimpuls)	Programmabegroting 2016-2019
3484	Res Albatraie incidentele middelen (nieuw beleid 2015-2018)	CT	Overig	Inzetten van middelen voor nieuw beleid in de begroting 2015-2018 in verschillende jaarschijven.	2018	215.000	2013	Programmabegroting 2015-2018	Programmabegroting 2016-2019
3486	Res Albatraie incidentele middelen (nieuw beleid 2016-2019)	CT	Overig	Om de beschikbare middelen voor nieuw beleid in de begroting 2016-2019 over de jaarschijven te kunnen inzetten wordt een nieuwe reserve ingesteld.	2019	20.000	2015	Programmabegroting 2016-2019	
3485	BR Herstructurering reserves	CT	Overig	In de raadsdeling Financiële Speelregels (RS 274/280) is aangekondigd dat bestemmingsreserves kleiner dan € 2,5 mln. niet langer zijn toegestaan. Daarnaast is toen aangekondigd dat de middelen in deze reserves bij het halfjaarbericht 2014 en de begroting 2015 aan de reguliere exploitatie van het relevante beleidsprogramma worden toegevoegd. Zo zorgen we ervoor dat de uitvoering van de onderliggende projecten gewaarborgd blijft. Om dat we de onderliggende projecten in meerdere begrotingsjaren uitvoeren, is voor de toewijding aan de exploitatie de aansluiting van een balanspost nodig. Bij het halfjaarbericht stellen we daarom voor een reserve Herstructurering reserves in te stellen. Via deze reserve worden de middelen in het jaare aan de exploitatie toegevoegd. Als bij de verdere uitvoering van de projecten faseringsverschillen optreden, worden deze via de eventueel nieuwe programmareserves afgewikkeld.	Onbeperkt	24.000	2014	Programmabegroting 2015-2018	Programmabegroting 2016-2019
3475	BR Frictiekosten	CT	Overig	Dekking frictiekosten	2016	50.000	2010	Separat raadsvoorstel (nr 172 / 1997)	Programmabegroting 2014-2017
18 - Interne dienstverlening									
3010	Dienstencompensatiereserve CV/DH	CV/DH	Compensatie	Een nadelig of voordelig dienstresultaat wordt verrekend met deze reserve.	onbeperkt	270	n.v.t.	n.v.t.	Jaarrekening 2013
3010	Dienstencompensatiereserve IDC	IDC	Compensatie	Een nadelig of voordelig dienstresultaat wordt verrekend met deze reserve.	onbeperkt	500	n.v.t.	n.v.t.	RV 144 2014
3318	Egalisatiereserve Basuswerkplekken	IDC	Egalisatie	Het Intern Diensten Centrum splitst haar leveringen in de begroting in basuswerkplekken en plusproducten. Daarom is het noodzakelijk ook de twee egalisatie reserves die betrekking hebben op de basuswerkplekken, samen te voegen. Het betreft de egalisatiereserve Collectieve huisvesting en de egalisatiereserve Tarieven verzekeringen. Beide reserves dienen voor het opvangen van schommelingen bij de doorberekening van tarieven. Voorgesteld wordt in te stemmen met een nieuwe egalisatiereserve Basuswerkplekken ter vervanging van de twee bestaande egalisatie reserves Collectieve huisvesting en de Tarieven verzekeringen. De aanwijzing aldus van de oude reserves worden overgeboekt naar de nieuwe reserve. De nieuwe egalisatiereserve basuswerkplekken dient om voor- en nadelige verschillen in de jaarlijkse exploitatie op te vangen.	onbeperkt	5.000	2012	Programmabegroting 2013-2016	
3325	BR Leyweg per 1-1-2012	IDC	Project	Afsluiten van de orenmlade top van het plan Gemeentekantoor Leyweg, zie ook reserve 3305	2019	7.100	2011	Programmabegroting 2012-2015	Programmabegroting 2014-2017

Bijlage 4 Voorzieningen

P 1.2.1.1 Voorzieningen

Omschrijving voorziening	(bedragen in € 1000)						
	Saldo per 31-12-2014	Balansmutatie	Dotaties	Bestedingen	Vrijval	Balansverkortings (alleen DSO)	Saldo per 31-12-2015
Programma 1 - Gemeenteraad	134		10	86			58
Voorziening wachtgeld Ombudsman	134	0	10	86	0	0	58
Programma 2 - College en Bestuur	1			1			0
Voorziening FPU/senioren	46			35	4		7
Voorziening niet-actieven	85			11	30		44
Voorziening Meavita	767		68	364			471
Voorziening wachtgeld wethouders	899	0	68	411	34	0	522
Programma 3 - Wijkaanpak en dienstverlening	0	8	6		2		12
Voorziening subsidievestigingen	156		28	54			130
Voorziening Wachtgeld	1.016	-1.016					0
Voorziening BCF gezinscoaches	1.172	-1.008	34	54	2	0	142
Programma 4 - Openbare orde en Veiligheid	6.802		2.438	2.477			6.763
Voorziening Overgangsregeling FLO	6.802	0	2.438	2.477	0	0	6.763
Programma 5 - Cultuur, Bibliotheek en Monumentenzorg	3						3
Voorziening FPU	4						4
Voorziening cultuurpanden	39		2				41
Legaat dr Muller (beeldende kunst)	199						199
Fonds Kunstopdrachten BK	237		332	287			282
MOP Beeldende kunst	294		109	11			392
MOP Kunstzinnige vorming	300		30	85			245
Voorziening Onderhoudsmiddelen Nieuwe Kerk	362			1			361
Voorziening Kunst in het Haagse deel van Ypenburg	410			86			324
Voorziening Zeala	500			482	18		0
Voorziening Glaslokaal	706		734	435			1.005
MOP Musea	2.945			330			2.615
Voorziening transitie kosten	2.956		1.954	1.540			3.370
MOP Accommodaties voor kunstbeoefening	8.955	0	3.161	3.257	18	0	8.841

Omschrijving voorziening	Saldo per 31-12-2014	Balansmutatie	Dotaties	Bestedingen	Vrijval	Balansverkortings (alleen DSO)	Saldo per 31-12-2015
Programma 6 - Onderwijs							
MOP Kinderopvang	135		1.110	1.048			62
Wisselklasses onderwijs	135	0	863	551			447
			1.973	1.599	0	0	509
Programma 7 - Werk, Inkomen en Armoedebeleid							
Voorziening FPU/senioren	-2			-2			0
Voorziening Inlensersaansprakelijkheid iz VOC	0		394				394
Voorziening PWV	64			58			6
Voorziening Opleverkosten Neherklade	362				362		0
Voorziening Non-actieven	443			252	17		174
MOP Sociale werkvoorziening	2.871		80	174			2.777
Voorziening reorganisatie	4.493		2.003	601	1.596		4.299
	8.231	0	2.477	1.083	1.975	0	7.650
Programma 8 - Zorg en Welzijn							
MOP Zorgaccomodaties	0		296	296			0
Voorziening EFRO	0		1.008				1.008
Voorziening FPU/senioren	5			2	3		0
Schenking Bevolkingsonderzoek	91						91
Voorziening niet-actieven	102			73			29
Voorziening subsidievaststellingen	224	-135	1	3	50		37
Voorziening aanlopen frictiekosten GGD Haaglanden	229			43	77		109
MOP Gebouwen ambulancedienst	278		50				328
MOP Ruimtebiedende wijckentra	4.309		1.855	1.271			4.893
	5.238	-135	3.210	1.688	130	0	6.495
Programma 9 - Jeugd							
Voorziening subsidievaststellingen	0	127			127		0
Voorziening BCF gezinscoaches	0	1.016	93				1.109
	0	1.143	93	0	127	0	1.109

Omschrijving voorziening	Saldo per 31-12-2014	Balansmutatie	Dotaties	Bestedingen	Vrijval	Balansverkortung (alleen DSO)	Saldo per 31-12-2015
Programma 10 - Ontwikkeling Buitenruimte							
Voorziening FPU	4			3	1		0
MOP Afvalverwijdering	60		596	14			642
Voorziening Reorganisatie	78			69			9
MOP Algemene begraafplaatsen	290		64	348			6
MOP Openbaar groen	498		113	121			490
MOP Gebruik openbare ruimte	682		209	221			670
Voorziening Wachgeld	803		319	442			680
MOP Stadsboerderijen	738		38	82			694
Voorziening overige bedrijfsrisico's	1.958		579				2.537
	5.111	0	1.918	1.300	1	0	5.728
Programma 12 - Sport							
Voorziening Onderhoud Buitensportaccommodaties uitvoering	121		221	341			1
Recht van opstal sportpark Duno	160						160
Voorziening Fiscaliteiten Sport	300						300
Voorziening Gebruikersonderhoud sportacc.	1.083		2.994	2.295			1.782
MOP Sport- en spelaccommodaties Zwembaden	1.281		610	320			1.571
MOP Groene sportvelden en terreinen	1.344		410	47			1.707
MOP Sport- en spelaccommodaties Sporthallen	2.257		876	342			2.791
Voorziening Onderhoud Buitensportaccommodaties	4.207		6.695	2.341			8.561
	10.753	0	11.806	5.686	0	0	16.873
Programma 13 - Verkeer en Milieu							
Voorziening overige bedrijfsrisico's	0		520				520
Voorziening personeel ODH	313			243			70
MOP Milieueducatie	226		13	109			130
	539	0	533	352	0	0	720
Programma 14 - Wonen en Duurzaamheid							
MOP Woonwagencentra	163		20				183
	163	0	20	0	0	0	183
Programma 15 - Stadsontwikkeling							
MOP Beheer Bedrijfspanden	0		746	370			376
Voorziening FPU/senioren	10		1	11			0
Voorziening Compensatieregeling BTW	1.000			653	347		0
Voorziening Reorganisatie	1.236			427			809

Omschrijving voorziening	Saldo per 31-12-2014	Balansmutatie	Dotaties	Bestedingen	Vrijval	Balansverkortung (alleen DSO)	Saldo per 31-12-2015
Voorziening Risico's Hamaschpolder	4.250						4.250
Voorziening Amerikaanse Ambassade	7.150						7.150
Voorziening negatieve plannen Hamaschpolder	13.260						13.260
Voorziening KJ-plein	18.987		-18.987				0
Voorziening Negatieve lopende plannen Meerjaren Programma Grondbedrijf (MPG)	39.527		38.340	51.391		-18.562	45.038
Programma 16 - Financiën	85.420	0	20.100	52.852	347	-18.562	70.883
Voorziening niet-actieven	0		369	0	0		369
Voorziening afwikkeling woningbeheer	300						300
Voorziening Deelneming Part. Maatschappij 's-Gravenhage	406			193	213		0
Voorziening deelneming Haagse Hitte	2.418						2.418
Voorziening Gegarandeerde geldleningen	3.914		37				3.951
	7.038	0	406	193	213	0	7.038
Programma 18 - Interne dienstverlening							
Voorziening FPU/senioren	2			2			0
Voorziening svg-fonds	95		4	2			97
Voorziening Reorganisatie / WW	1.557		743	267	352		1.681
Plus-producten	3.161		84	506			2.739
	4.815	0	831	777	352	0	4.517
Totaal P 1.2.1.1 Voorzieningen	145.405	0	49.078	71.815	3.199	-18.562	138.031

P 1.2.1.2 Voorzieningen gevormd uit heffingen

(bedragen in € 1000)

Omschrijving voorziening	Saldo per 31-12-2014	Balansmutatie	Dotaties	Bestedingen	Vrijval	Balansverkortung (alleen DSO)	Saldo per 31-12-2015
Programma 10 - Ontwikkeling Buitenruimte							
Egalisatievoorziening riolering	65		16.353	14.312			2.106
Egalisatievoorziening afvalstoffenheffing	18.233		57.417	57.640			18.010
	18.298	0	73.770	71.952	0	0	20.116
Totaal P 1.2.1.2 Voorzieningen gevormd uit heffingen	18.298	0	73.770	71.952	0	0	20.116

P 1.2.2 Voorzieningen met voeding van derden

		<i>(bedragen in € 1000)</i>					
Omschrijving voorziening	Saldo per 31-12-2014	Balans- mutatie	Dotaties	Bestedingen	Vrijval	Balans- verkortng (alleen DSO)	Saldo per 31-12-2015
Programma 5 - Cultuur, Bibliotheek en Monumentenzorg Voorziening subsidies derden	51 51	0	0	0	0	0	51 51
Programma 10 - Ontwikkeling Buitenruimte Voorziening Bomen	0		29	8			21
Voorziening Oekenburgh	214						214
Voorziening Zandsuppletie	250						250
Egalisatievoorziening Leges Opbreekvergunningen	1.029		565	748			846
Voorziening Graven (incl. Ragay)	4.915		2.012	2.001	1.526		3.400
	6.408	0	2.606	2.757	1.526	0	4.731
Programma 13 - Verkeer en Milieu Voorziening Parkeren	693		426	127			992
	693	0	426	127	0	0	992
Programma 14 - Wonen en Duurzaamheid Voorziening Woningplitsing	1.243		30	396			877
	1.243	0	30	396	0	0	877
Programma 15 - Stadsontwikkeling Voorziening Eneco Afkoop Claims	231			187	44		0
Voorziening Bouwleges	6.770		13.862	16.816			3.816
	7.001	0	13.862	17.003	44	0	3.816
Programma 16 - Financiën Voorziening Sirtema van Grovestin	17						17
	17	0	0	0	0	0	17
Totaal P 1.2.2 Voorzieningen met voeding van derden	15.413	0	16.924	20.283	1.570	0	10.484
Totaal voorzieningen	179.116	0	139.772	164.050	4.769	-18.562	168.631

Bijlage 5 Specificatie Overlopende Activa en Passiva

Overlopende activa Europese en Nederlandse overheidslichamen (art. 40a): Nog te ontvangen (voorschot)bedragen en vooruitbetaalde bedragen

Omschrijving regeling	Ontvangen van	Saldo per 31-12-2014	Te ontvangen voorschotbedragen ontstaan door voorfinanciering	Vooruitbetaalde bedragen t.l.v. volgende begrotingsjaren	Ontvangen (voorschot) bedragen	Vrijgevallen bedragen	Saldo per 31-12-2015
Programma 4 - Openbare orde en veiligheid Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling (kansen voor west) Rijksbijdrage RIEC	Europa Min Venj	830 147 977	147 147	-	305 147 452	-	525 147 672
Programma 7 - Werk, inkomen en armoedebeleid ESF ESF 2011 ESF 2012 ESF 2015	Europa Europa Europa	336 1.226 676 -	28 -	-	1.226 676 -	-	364 - - 1.750 2.114
Programma 8 - Zorg en welzijn Determinantenanalyse gezonde leefstijl Hindoestanen Project huisartsen & communicatie Reg. Kansen voor west Laak Noord Scoort Reg. Kansen voor West Royaal Mariahoeve Toeliding naar zorg voor besneden vrouwen	AWPG-NZH Rijk Europa Europa Rijk	- 24 91 115 -	-	-	-	91- 115- -	- 24 - - -
Programma 9 - Jeugd Reg 3-D middelen 2014 Stadsgevest Haaglanden Reg RAS 2014 Stadsgevest Haaglanden Reg. RAS Stadsgevest Haaglanden 2013	Regio Haaglanden Regio Haaglanden Haaglanden	696 421 36 1.153	-	-	696 421 36 1.153	-	- - - 24
Programma 10 - Ontwikkeling buitenruimte Investeringsprogramma Verkeer en Vervoer Verbetering natuurkwaliteit Westduinpark Verbetering natuurkwaliteit Westduinpark	MRDH, regionaal fietsdepot Provincie Zuid Holland EU, EFRO	200 500 -	-	205 3- 2	497 497	-	405 - 2 407
Programma 13 - Verkeer en milieu Investeringsprogramma Verkeer en Vervoer Investeringsprogramma Verkeer en Vervoer Investeringsprogramma Verkeer en Vervoer Investeringsprogramma Verkeer en Vervoer Subsidiering Fietsprojecten Zuid-Holland	MRDH, fietsprojecten MRDH, auto projecten MRDH, openbaar vervoerprojecten MRDH, verkeersveiligheidsprojecten Provincie Zuid-Holland	1.446 19.704 3.252 -	-	1.658 40.054 27.197 424 1.300 70.633	2.671 37.243 10.503 140 49 50.606	879 618	1.312 22.515 20.564 284 1.251 45.926
Totaal overlopende activa Europese en Nederlandse overheidslichamen		29.700	1.925	70.837	54.610	1.291	49.143

Bedragen in € 1000

Overlopende passiva Europese en Nederlandse overheidslichamen (art.49 b): Ontvangsten (voorschot)bedragen

Omschrijving regeling	Ontvangen van	Saldo per 31-12-2014	Balansmutaties	Toevoegingen (ontvangsten voorschot-bedragen)	Uitgaven dlv publiekrechtelijke middelen	VRJVAL		Saldo per 31-12-2015
						Terugbetaling aan Rijk	Vrijgevallen bedragen tgv exploitatie	
Programma 3 - Dienstverlening								
Bestuurskostenregeling	Overige overheid	160						160
Participatiebudget Educatie OCW	Rijk	8	8-				2	2-
Participatiebudget Inburgering	Rijk	1.829	1.829-					-
		1.997	1.837-	-	-		2	158
Programma 4 - Openbare orde en veiligheid								
Atos Spain Driver	Europa	302			55			247
Bureau Regio Burgemeesters	Rijk	232		768	729			271
Conferenties internationale organisaties	Rijk	102		442	245			299
Najaarsoffensief preventie woninginbraken	Rijk	93			93			-
Regie Donkere Dagen	Rijk	136		325	148			313
RIEC	Rijk	-		588	588			-
Rijksfinanciering beveiliging Instellingen	Rijk	-		63	63			-
Veilige Publieke Taak	Rijk	-						-
Veiligheidshuis Methodiekontwikkeling multidisciplinaire casuïstiek Radicalisering en Jihadgang	Rijk	50		50	50			50
		915	-	2.236	1.971		-	1.180
Programma 6 - Onderwijs								
Reg Urbact Europa Prevent Early school leaving	Europa	31			5			26
Reg. Educatie	Rijk	-		4.962	4.901			61
Reg. Meld en coörd.functie (RMC)	Rijk	135		1.599	1.064			670
Reg. Participatiebudget Educatie	Rijk	34			34			-
Reg. onderwijsachterstanden OKE-wet	Rijk	6.780		40.712	45.791			1.701
		6.980	-	47.273	51.795		-	2.458
Programma 7 - Werk, inkomen en armoedebeleid								
Participatiebudget Re-integratie	Rijk	8.647	8.647-					-
Participatiebudget Re-integratie, Inburgering en Educatie O	Rijk	-	10.484					10.478
Uitvoering project deur tot deur	Europa	-		202	202			-
Wet Sociale Werkvoorziening	Rijk	-		286	218		68	-
		8.647	1.837	488	420		68	6
Programma 8 - Zorg en welzijn								
Determinanteanalyse gezonde leefstijl Hindoestanen	Overige overheid	5			1			4
Implementering RAK Monitoring System	Overige overheid	-		13				13
Reg. Bijdrage randgemeenten huiselijk geweld	Overige overheid	-		170	134			36
Reg. Aanvullende seksualiteitshulpverlening	Rijk	96		1.668	1.530			138
Reg. Curatieve SOA	Rijk	526		1.659	1.381			394
Reg. Hepatitis B	Rijk	75		74	10			139

Omschrijving regeling	Ontvangen van	Saldo per 31-12-2014	Balansmutaties	Toevoegingen (ontvangen voorschot-bedragen)	Uitgaven dlv publiekrechtelijke middelen	VRJVAL		Saldo per 31-12-2015
						Terugbetaling aan Rijk	Vrijgevallen bedragen tgv exploitatie	
Reg. Heroïne-experiment 2e	Rijk	-	-	1.229	1.083			146
Reg. Huwelijksdwang & achterlating	Rijk	249			249			-
Reg. RR-projecten EG Regio	Overige overheid	12		6	15			3
RR- Jeugdimpuls EG Regio	Rijk	92		35	46			81
Toeleiding naar zorg voor besneden vrouwen	Rijk	40			1			39
Begeleiding ex-gedetineerden	Rijk	241		248				489
Programma 9 - Jeugd		1.336	-	5.102	4.450		506	1.482
Reg. Haagse verwijs Index	Haaglanden	14		149	140			23
Programma 10 - Ontwikkeling buitenruimte		14	-	149	140			23
Fietsprojecten - stadlandverbindingen	Provincie	55		29	28		55	-
Groen doet Goed	Provincie Zuid Holland	81			14			82
Groencompensatie Amerikaanse Ambassade	Rijk	14			31			-
Verbetering Natuurkwaliteit Westduinpark	EU, EFRO	31		29	73		55	-
Programma 11 - Economie, internationale stad en binnenstad		181	-	29	73			82
Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling (Kansen voor West)	Europa	95						95
Samenwerking Vrede en Recht	Rijk	-		68	68			-
Efro kansen voor West Prio 1 en 3	Europa	13.504		3.092	2.770			13.826
Provinciale subsidies	Provincie	814		95	849			60
Rijkscofinanciering Efro kansen voor West Prio 1 en 3	Rijk	1.454						1.454
Programma 13 - Verkeer en milieu		15.867	-	3.255	3.687			15.435
Gebiedsgericht Programma Luchtkwaliteit	Provincie	15.369			7.305			8.064
Wet bodembescherming	Rijk	484			484			-
Programma 14 - Wonen en duurzaamheid		15.853	-	-	7.789			8.064
Overlopend passief Overgangsregeling ISV - Geluid	Rijk	-		2.079	17			2.062
Proficient	Europa	79		22	17			101
		79	-	2.101	17			2.163
Totaal overlopende passiva Europese en Nederlandse overheidslichamen		51.869	-	60.633	70.342		125	31.051
								10.984

Bijlage 6 Specificatie Vaste Activa en Kapitaallasten

Omzchrijving balanspost	Boekwaarde 1-1-2015	Her-rubricering	Bruto investeringen	Netto-investeringen	-/- Bijlagen uit voor-zieningen	Overboeken gereed-gelopen activa	Op-/afboeking boekwaarde	-/- Afwan-deringen	-/- Boek-verlies	-/- Regu-lerende afschrijvingen	-/- Extra afschrijving a.g.v. buiten gebruik	-/- Extra afschrijving maatschap-pelijk nut	Boekwaarde 31-12-2015	Rente (ecart 2.2)	Totale kapitaal-lasten 2015
Materiële vaste activa met economisch nut															
Gronden en terreinen (niet in erfpacht uitgegeven)	190023	0	0	0	0	289	0	5.735	0	46	0	0	184.309	3.625	3.731
Gronden en terreinen welke in erfpacht zijn uitgegeven	142.314	0	20.082	0	0	0	0	13.346	0	0	0	0	149.070	5.626	5.626
Woonruimten	4.439	0	0	0	0	643	0	24	0	268	0	0	4.790	178	446
Bedrijfsgebouwen	728.900	0	3.143	564	0	54.462	0	4.264	34	34.591	1.108	0	741.120	29.225	64.924
Grond- weg en waterbouwkundige werken	6.811	0	2.507	0	0	0	0	0	0	531	0	0	8.787	272	803
Vervoermiddelen	552	0	0	0	0	0	0	0	0	265	0	0	287	22	287
Machines apparaten en installaties	78.369	0	972	0	0	8.528	0	27	0	8.350	0	0	79.492	3.132	11.482
Overige materiële vaste activa	39.770	0	20.007	66	0	-2.289	0	22	3	10.052	0	0	47.345	1.594	11.646
Materiële vaste bedrijfsactiva in uitvoering	93.800	0	65.168	0	0	-6.133	0	0	0	0	0	0	97.335	3.753	3.753
Totaal	1.284.977	0	111.879	650	0	0	23.418	4.824	259	54.103	1.108	0	1.312.514	51.527	106.778
Materiële vaste activa met economisch nut gedekt uit heffingen															
Gronden en terreinen (niet in erfpacht uitgegeven)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Gronden en terreinen welke in erfpacht zijn uitgegeven	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Woonruimten	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Bedrijfsgebouwen	10.266	0	0	0	0	0	0	0	0	689	0	0	9.577	411	1.100
Grond- weg en waterbouwkundige werken	7.669	0	9.978	313	0	11.164	0	0	0	406	0	0	5.764	307	713
Vervoermiddelen	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Machines apparaten en installaties	19	0	0	0	0	0	0	0	0	9	0	0	10	1	10
Overige materiële vaste activa	11.648	-938	6.343	822	0	938	0	0	0	1.121	0	0	13.448	466	1.587
Materiële vaste bedrijfsactiva in uitvoering	3.147	938	440	0	0	-938	0	0	0	0	0	0	440	126	126
Totaal	32.749	0	16.761	1.135	0	16.911	0	0	0	2.225	0	0	29.239	1.311	3.536
Materiële vaste activa met maatschappelijk nut															
Gronden en terreinen (niet in erfpacht uitgegeven)	779	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	779	31	31
Gronden en terreinen welke in erfpacht zijn uitgegeven	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Woonruimten	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Bedrijfsgebouwen	6	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	6	0	6
Grond- weg en waterbouwkundige werken	29.527	0	117.639	94.261	0	11.408	0	0	0	3.165	0	319	60.829	1.181	4.665
Vervoermiddelen	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Machines apparaten en installaties	380	0	120	0	0	0	0	0	0	26	0	0	474	41	41
Overige materiële vaste activa	329	0	2.705	2.706	0	0	0	0	0	35	0	0	293	13	48
Materiële vaste bedrijfsactiva in uitvoering	16.084	0	3.073	0	0	-11.408	0	0	0	0	0	0	1.278	643	643
Totaal	47.105	0	123.537	96.967	0	6.491	0	0	0	3.226	0	319	63.639	1.883	5.428
Totaal general Materiele vaste activa	1.364.831	0	252.177	98.732	0	16.911	0	23.418	259	59.354	1.108	319	1.405.392	54.721	115.702

Bedragen in € 1000

Bijlage 7 Overzicht Gemeentelijke tarieven

Omschrijving tarief	Dienst	Tarief 2015 (in €)	Begrote opbrengst (x € 1.000)	Gerealiseerde opbrengst (x € 1.000)	Toegerekende lasten (x € 1.000)	Kosten-dekkendheid (in %)
Programma 3. Wijkaanpak en dienstverlening						
<i>Publiekrechtelijk</i>						
Paspoort*	DPZ	67,10	3.078	3.152	3.277	96%
Nederlandse identiteitskaart *	DPZ	53,05				
Gedragsverklaring *	DPZ	30,05	898	923	4.902	19%
Verklaring algemeen *	DPZ	13,50				
Nationaliteitsverklaring *	DPZ	13,50				
Verklaring > A4)*	DPZ	13,00				
Legalisatie handtekening	DPZ	14,20				
Attestatie de vita	DPZ	12,70	1.047	999	995	100%
Rijbewijs*	DPZ	38,45				
Huwelijken /Partnerschapsregistratie	DPZ	diverse	949	962	3.518	27%
Uittreksel burgerlijke stand *	DPZ	12,70				
Verklaring huwelijkbevoegdheid	DPZ	22,60				
Verlof eerder/later begraven)*	DPZ	78,05				
Opties en Naturalisaties*	DPZ	diverse	331	326	2.620	12%
Totaal			6.303	6.362	15.312	42%
)* De hoogte van het tarief is niet (volledig) beïnvloedbaar door de gemeente						
Programma 4. Openbare orde en Veiligheid						
<i>Publiekrechtelijk</i>						
Diverse leges OOV	BSD	diverse	800	808	1.372	58,9%
Vergunning prostitutieinrichting	BSD	diverse	120	112	116	96,6%
Totaal			920	920	1.488	61,8%
Programma 5. Cultuur en Bibliotheek						
<i>Publiekrechtelijk</i>						
Dienstverlening door Haags Gemeente-archief (HGA)	DPZ	diversen	0	2	26.043	
Dienstverlening door Openbare bibliotheek:						
Basisabonnement	DPZ	31,20	1.040	953		
Leengeld cd-roms	DPZ	1,00	4	2		
Leengeld compact-discs	DPZ	1,00	46	11		
Leengeld avm	DPZ	1,00	10	5		
Leengeld DVD	DPZ	1,50	97	72		
Overige inkomsten gebruikers	DPZ		587	708		
Totaal			1.784	1.753	26.043	6,7%
Programma 8. Zorg en Welzijn						
<i>Publiekrechtelijk</i>						
Vaccinaties	OCW	Diversen	1.403	1.506	1.535	98,1%
Totaal			1.403	1.506	1.535	98,1%
Programma 10. Ontwikkeling Buitenruimte						
<i>Publiekrechtelijk</i>						
Afvalstoffenheffing (huisvuil)						
tarief 1-pers. huishouding	DPZ	233,88	59.390	59.357	67.075	88,5%
tarief 2 pers. huishouding	DPZ	262,92				
tarief 3 + pers. huishouding	DPZ	287,64				
Precariobelasting	DSB	Diversen	263	177		
Begraafrechten	DSB	Diversen	2.119	1.872	2.012	93,0%
Subtotaal			61.772	61.406	69.087	88,9%
<i>Privaatrechtelijk</i>						
Verhuur volkstuinten	CVDH	diversen	447	447	0	0,0%
Subtotaal			447	447	0	0,0%
<i>Publiekrechtelijk</i>						
Binnenhavenbelasting	DSB	Diversen	105	132	99	133,3%
Rioolrecht, grootafvoer	DPZ	Diversen	35.562	35.993	33.372	108%
Rioolrecht, eigenaren	DPZ	133,31				
Subtotaal			35.667	36.125	33.471	0,0%
<i>Publiekrechtelijk</i>						
Marktgeden-warenmarkten	DSB	Diversen	2.090	1.814	4.166	43,5%
Subtotaal			2.090	1.814	4.166	43,5%
Totaal			99.976	99.792	106.724	93,5%
Programma 11. Economie, Internationale stad en Binnenstad						
<i>Privaatrechtelijk</i>						
Zeehavenheffing	DSB	Diversen	716	735	3.161	23,3%
Totaal			716	735	3.161	23,3%

Omschrijving tarief	Dienst	Tarief 2015 (in €)	Begrote opbrengst (x € 1.000)	Gerealiseerde opbrengst (x € 1.000)	Toegerekende lasten (x € 1.000)	Kosten-dekkendheid (in %)
Programma 12. Sport						
<i>Publiekrechtelijk</i>						
Zwembaden	OCW	diversen	5.929	5.883	12.751	46,1%
Sporthallen	OCW	diversen	1.522	1.687	5.274	32,0%
Sportterreinen	OCW	diversen	1.443	1.581	12.157	13,0%
Totaal			8.894	9.151	30.182	30,3%
Programma 13. Verkeer en Milieu						
<i>Publiekrechtelijk</i>						
Parkeren op straat	DSB	Diversen) 43.667) 43.646) 30.553) 142,9%
Parkerbelasting (vergunningen en naheffing)	DSB					
Totaal			43.667	43.646	30.553	142,9%
Programma 15. Stadsontwikkeling						
<i>Publiekrechtelijk</i>						
Leges "Bouwen" (dit betreft de behandeling van de aanvragen en controle op de uitvoering)	DSO	Leges-verordening	13.516	13.216	16.318	81,0%
Opbrengst Precario	DSO	Precario Verordening	284	342	376	91,0%
<i>Privaatrechtelijk</i>						
Uitvoering aanschrijving van gemeentewege (incl.opslag)	DSO	tarief DSO	813	561	2.896	19,4%
Totaal			14.613	14.119	19.590	72,1%
Programma 16. Financiën						
<i>Publiekrechtelijk</i>						
OZB gebruikers	DPZ	0,2022%	21.250	22.445	NB	nvt
OZB eigenaren woningen	DPZ	0,0687%) 59.245) 60.848	NB	nvt
OZB eigenaren niet-woningen	DPZ	0,2396%				
Toeristenbelasting	DPZ	div	6.216	6.552	NB	nvt
Hondenbelasting	DPZ	div	1.850	2.016	NB	nvt
Precariobelasting	DPZ	div	16.285	16.374	NB	nvt
Totaal			104.846	108.235	0	
Totaal generaal			283.122	286.219	234.588	0

Bijlage 8 SISA – Verantwoordingsinformatie

Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties

		SISA bijlage verantwoordingsinformatie 2015 op grond van artikel 3 van de Regeling Informatieverstrekking sisa - d.d. 11 januari 2016 DEFINITIEF										
OCW	D1	Regionale meid- en coördinatiecentra voorlijdig schoolverlaten	Besteding (jaar T)	Aard controle R Indicatornummer: D1 / 01	Opgebouwde reserve ultimo (jaar T-1)	Aard controle R Indicatornummer: D1 / 02						
	D9	Bestuit regionale meid- Onderwijsachterstanden beleid 2011-2015 (OAB) Bestuit specifieke uitkeringen gemeentelijk onderwijsachterstanden beleid 2011-2014 Gemeenten	Besteding (jaar T) aan voorzieningen voor voorschoolse educatie die voldoen aan de wettelijke kwaliteitseisen (conform artikel 166, eerste lid WPO)	Aard controle R Indicatornummer: D9 / 01	Besteding (jaar T) aan overige activiteiten (naast VVE) voor leerlingen met een grote achterstand in de Nederlandse taal (conform artikel 165 WPO)	Aard controle R Indicatornummer: D9 / 02	Besteding (jaar T) aan afspraken over voor- en voegschoolse educatie met bevoegde gezagsorganen van scholen, houders van kindcentra en peuterspeelzalen (conform artikel 167 WPO)	Aard controle R Indicatornummer: D9 / 03	Opgebouwde reserve ultimo (jaar T-1)	Aard controle R Indicatornummer: D9 / 04	Deze indicator is bedoeld voor de tussenjijde afstemming van de juistheid en volledigheid van de verantwoordingsinformatie	
OCW	D10	(Volwassenen)Onderwijs (participatiewet) 2015-2017 Participatiewet Contactgemeenten	Verstreckte uitkering (jaar T)	Aard controle R Indicatornummer: D10 / 01	Besteding (jaar T) van educatie bij roc's	Aard controle R Indicatornummer: D10 / 02	Besteding (jaar T) van educatie bij andere aanbieders dan roc's	Aard controle R Indicatornummer: D10 / 03	Besteding (jaar T) van educatie totaal (automatisch)	Aard controle nvt Indicatornummer: D10 / 04	Ten minste 75% besteed aan roc's ja/nee (automatisch)	
	E3	Subsidierregeling sanering verkeerslaaai (inclusief bestrijding spoorwegaalaai) Subsidierregeling sanering verkeerslaaai Provincies, gemeenten en gemeenschappelijke regelingen (Wgr)	Reservering besteding van educatie in jaar T voor volgend kalenderjaar (jaar T+1)	Aard controle R Indicatornummer: D10 / 06	Onttrekking besteding van educatie in jaar T voor volgend kalenderjaar (jaar T+1)	Aard controle R Indicatornummer: D10 / 07	Overige bestedingen (jaar T)	Besteding (jaar T) door meerwerk dat o.b.v. art. 126 Wet geluidshinder ten laste van het Rijk komt	Correctie over besteding (jaar T-1)	Aard controle R Indicatornummer: E3 / 04		
I&M			Hieronder per regel één beschikingsnummer en in de kolommen ernaast de verantwoordingsinformatie	Aard controle n.v.t. Indicatornummer: E3 / 01	Besteding (jaar T) ten laste van rijksmiddelen	Aard controle R Indicatornummer: E3 / 02	€ 17.085	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0
		1	IenM/BSK-2014/237833									

I&M	E11B	Kopie beschikingsnummer	Kosten ProRail (jaar T) als bedoeld in artikel 25 lid 4 van deze regeling ten laste van rijksmiddelen	Cumulatieve bestedingen ten laste van rijksmiddelen tot en met (jaar T)	Cumulatieve overige bestedingen tot en met (jaar T)	Cumulatieve Kosten ProRail tot en met (jaar T) als bedoeld in artikel 25 lid 4 van deze regeling ten laste van rijksmiddelen	E:indverantwoording Ja/Nee
		Aard controle n.v.t. Indicatornummer: E3 /06	Aard controle R Indicatornummer: E3 /07	Aard controle n.v.t. Indicatornummer: E3 /08	Aard controle n.v.t. Indicatornummer: E3 /09	Aard controle n.v.t. Indicatornummer: E3 /10	Aard controle n.v.t. Indicatornummer: E3 /11
1		lenM/BSK-2014/237833	€ 0	€ 17.085	€ 0	€ 0	Nee
	Nationaal Samenwerkingsprogramma Luchtkwaliteit (NSL) Sisa tussen medeoverheden	Hieronder per regel één beschikingsnummer en in de kolommen ernaast de verantwoordingsinformatie	Besteding (jaar T) ten laste van provinciale middelen	Besteding (jaar T) ten laste van eigen middelen	Besteding (jaar T) ten laste van bijdragen door derden = contractpartners (niet rijk, provincie of gemeente)	Besteding (jaar T) ten laste van rentebaten gemeente op door provincie verstrekte bijdrage NSL	Teruggestort/verrekend in (jaar T) in verband met niet uitgevoerde maatregelen
	Provinciale beschikking en/of verordening	Aard controle n.v.t. Indicatornummer: E11B /01	Aard controle R Indicatornummer: E11B /02	Aard controle R Indicatornummer: E11B /03	Aard controle R Indicatornummer: E11B /04	Aard controle R Indicatornummer: E11B /05	Aard controle R Indicatornummer: E11B /06
1		DGWM/2006/9945	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0
2		PZH-2007-319040	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0
3		PZH-2010-163837080	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0
4		PZH-2012-341745853	€ 7.305.978	€ 5.980.096	-€ 399	€ 0	€ 0
	Gemeenten en gemeenschappelijke regelingen (Wgr) (Sisa tussen medeoverheden)	Kopie beschikingsnummer	Cumulatieve besteding ten laste van provinciale middelen tot en met (jaar T)	Cumulatieve besteding ten laste van eigen middelen tot en met (jaar T)	Cumulatieve besteding ten laste van bijdragen door derden = contractpartners (niet rijk, provincie of gemeente) tot en met (jaar T)		
		Aard controle n.v.t. Indicatornummer: E11B /07	Aard controle n.v.t. Indicatornummer: E11B /08	Aard controle n.v.t. Indicatornummer: E11B /09	Aard controle n.v.t. Indicatornummer: E11B /10		
1		DGWM/2006/9945	€ 2.525.000	€ 0	€ 0		
2		PZH-2007-319040	€ 2.874.188	€ 0	€ 0		
3		PZH-2010-163837080	€ 21.299.983	€ 28.128.378	€ 0		
4		PZH-2012-341745853	€ 12.720.761	€ 38.621.049	€ 0		

		Kopie beschikkingnummer	Cumulatieve besteding ten laste van rentebaten gemeente op door provincie verstrekte bijdrage NSL tot en met (jaar T)	Cumulatief teruggestort/verrekenend in (jaar T) in verband met niet uitgevoerde maatregelen tot en met (jaar T)	Eindverantwoording Ja/Nee		
I&M	E12	Nieuwe Sleutel Projecten (NSP) Wet Ruimtelijke Ordening Besluit Ruimtelijke Ordening Gemeenten	Aard controle n.v.t. Indicatornummer: E11B/11	Aard controle n.v.t. Indicatornummer: E11B/13	Aard controle n.v.t. Indicatornummer: E11B/14	Aantal gerealiseerde projecten Aantal gerealiseerde realisatie Alleen in te vullen na afloop project Aard controle R Indicatornummer: E12/06	
			1 DGMM2006/9945 € 0	€ 0	Ja		Aantal gerealiseerde projecten Aard controle R Indicatornummer: E12/04
			2 PZH-2007-319040 € 0	€ 0	Ja		Aantal gerealiseerde realisatie Alleen in te vullen na afloop project
			3 PZH-2010-163837080 € 289.617	€ 0	Nee		Aantal gerealiseerde realisatie Alleen in te vullen na afloop project
4 PZH-2012-341745853 € 11.427	€ 0	Nee	€ 0	Nee	Aantal gerealiseerde realisatie Alleen in te vullen na afloop project		
SZW	G1A	Wet sociale werkvoorziening (Wsw) Wet sociale werkvoorziening (Wsw) Alle gemeenten verantwoordelijk hier het totaal (jaar T-1). (Dus: deel Openbaar lichaam uit SISA (jaar T-1) regeling G1B + deel gemeente uit (jaar T-1)	Aard controle n.v.t. Indicatornummer: E12/01	Aard controle n.v.t. Indicatornummer: E12/03	Aard controle n.v.t. Indicatornummer: E12/04	Aard controle R Indicatornummer: E12/05	
			€ 0	€ 47.446.459	Nee	€ 0	Aard controle R Indicatornummer: E12/06
		Hieronder per regel één gemeente(code) uit (jaar T-1) selecteren en in de kolommen ernaast de verantwoordingsinformatie voor die gemeente invullen	Het totaal aantal gerealiseerde arbeidsplaatsen voor geïndiceerde inwoners in (jaar T-1), uitgedrukt in arbeidsjaren;	Het totaal aantal gerealiseerde beoogde werken/plekken voor geïndiceerde inwoners in (jaar T-1), uitgedrukt in arbeidsjaren;	inclusief deel openbaar lichaam	inclusief deel openbaar lichaam	
			1.930,92			88,68	
		160518 Den Haag					

SZW	G2	Gebundelde uitkering op grond van artikel 69 Participatiewet, gemeentedeel 2015 Alle gemeenten verantwoordelijk hier het gemeentedeel over (jaar T), ongeacht of de gemeente in (jaar T) geen, enkele of alle taken heeft uitbesteed aan een Openbaar lichaam opgericht op grond van de Wgr.	Besteding (jaar T) algemene bijstand	Baten (jaar T) algemene bijstand (exclusief Rijk)	Besteding (jaar T) IOAW	Baten (jaar T) IOAW (exclusief Rijk)	Besteding (jaar T) IOAZ	Baten (jaar T) IOAZ (exclusief Rijk)
			Gemeente I.1 Participatiewet (PW) Aard controle R Indicatornummer: G2 / 01 € 352.677.591 Besteding (jaar T) Bbz 2004 levensonderhoud beginnende zelfstandigen Gemeente I.4 Besluit bijstandverlening zelfstandigen 2004 (levensonderhoud beginnende zelfstandigen) (Bbz 2004) Aard controle R Indicatornummer: G2 / 07 € 1.303.002	Gemeente I.1 Participatiewet (PW) Aard controle R Indicatornummer: G2 / 02 € 17.989.161 Baten (jaar T) Bbz 2004 levensonderhoud beginnende zelfstandigen Gemeente I.4 Besluit bijstandverlening zelfstandigen 2004 (levensonderhoud beginnende zelfstandigen) (Bbz 2004) Aard controle R Indicatornummer: G2 / 08 € 17.785	Gemeente I.2 Wet inkomensvoorziening oudere en gedeeltelijk arbeidsongeschikte werkloze werknemers (IOAW) Aard controle R Indicatornummer: G2 / 03 € 12.159.695 Baten (jaar T) WWIK (exclusief Rijk) Gemeente I.6 Wet werk en inkomen kunstenaars (WWIK) Aard controle R Indicatornummer: G2 / 09 € 0	Gemeente I.2 Wet inkomensvoorziening oudere en gedeeltelijk arbeidsongeschikte werkloze werknemers (IOAW) Aard controle R Indicatornummer: G2 / 04 € 256.841 Besteding (jaar T) Loonkostensubsidie o.g.v. art. 10d Participatiewet Gemeente I.7 Participatiewet (PW) Aard controle R Indicatornummer: G2 / 10 € 372.351	Gemeente I.3 Wet inkomensvoorziening oudere en gedeeltelijk arbeidsongeschikte gewezen zelfstandigen (IOAZ) Aard controle R Indicatornummer: G2 / 05 € 11.674 Volledig zelfstandige uitvoering Ja/Nee Gemeente I.7 Participatiewet (PW) Aard controle R Indicatornummer: G2 / 11 Ja	Baten (jaar T) IOAZ (exclusief Rijk)
SZW	G3	Besluit bijstandverlening zelfstandigen 2004 (exclusief levensonderhoud beginnende zelfstandigen), gemeentedeel 2015 Besluit	Besteding (jaar T) levensonderhoud gevestigde zelfstandigen (exclusief Bob)	Besteding (jaar T) levensonderhoud gevestigde zelfstandigen (exclusief Bob)	Baten (jaar T) levensonderhoud gevestigde zelfstandigen (exclusief Bob)	Baten (jaar T) levensonderhoud gevestigde zelfstandigen (exclusief Rijk)	Besteding (jaar T) aan kapitaalverstrekking (exclusief Bob) (exclusief Rijk)	Baten (jaar T) aan kapitaalverstrekking (exclusief Bob) (exclusief Rijk)
			Baten (jaar T) Bob (exclusief Rijk) Aard controle R Indicatornummer: G3 / 07 € 0	Baten (jaar T) aan uitvoeringskosten Bob als bedoeld in artikel 56 Bbz 2004 Aard controle R Indicatornummer: G3 / 08 € 0	Baten (jaar T) levensonderhoud gevestigde zelfstandigen (exclusief Bob) Aard controle R Indicatornummer: G3 / 01 € 662.758	Baten (jaar T) levensonderhoud gevestigde zelfstandigen (exclusief Rijk) Aard controle R Indicatornummer: G3 / 02 € 721.025	Besteding (jaar T) aan uitvoeringskosten Bob als bedoeld in artikel 56 Bbz 2004 Aard controle R Indicatornummer: G3 / 08 € 0	Baten (jaar T) levensonderhoud gevestigde zelfstandigen (exclusief Rijk) Aard controle R Indicatornummer: G3 / 03 € 86.461
VWS	H1	Ministeriële regeling heroinbehandeling Gemeenten	Gerealiseerde behandelplaatsen (jaar T) Afspraak Aard controle D1 Indicatornummer: H1 / 01 75	Gerealiseerde behandelplaatsen (jaar T) Realisatie Aard controle D1 Indicatornummer: H1 / 02 75	Besteding (jaar T) Aard controle R Indicatornummer: H1 / 03 € 1.083.445			

VWS	H3	Seksualiteitscoördinatie- en hulpverlening + aanvullende curatieve SOA bestrijding Subsidieregeling publieke gezondheid Gemeenten	Aantal consulten (jaar T) seksuulhulpverlening in het verzorgingsgebied.	Aantal gevonden SOA's (jaar T) in het verzorgingsgebied	Aantal SOA-onderzoeken (jaar T) in het verzorgingsgebied	Besteding (jaar T)	Stand Egalisatieresene per 31 december (jaar T)	
			Aard controle D1 Indicatornummer: H3 / 01	Aard controle D1 Indicatornummer: H3 / 02	Aard controle D1 Indicatornummer: H3 / 03	Aard controle R Indicatornummer: H3 / 04	Aard controle R Indicatornummer: H3 / 05	
			416	1.748	10.688	€ 2.913.274	€ 131.566	

Bijlage 9 Incidentele Baten en Lasten

In het overzicht hieronder worden alleen de incidentele lasten en baten groter dan 250 duizend euro weergegeven. De bedragen zijn * € 1.000

Incidentele lasten	
Programma 2 College en Bestuur	
Programma Vernieuwing Bedrijfsvoering	1.659
	1.659
Programma 3 Wijkaanpak en dienstverlening	
Intensiveringen Wijkaanpak	1.350
Kwaliteitsimpuls stadsdelen	1.813
Waterschapsverkiezingen & Provinciale staten	1.900
Afbouw Inburgeringstaken	989
Project Stadsbetrokkenheid 3DI	385
	6.437
Programma 5 Cultuur, Bibliotheek en Monumentenzorg	
Afwaardering Lucent Danstheater en Dr. Anton Philipszaal	1.109
Schadevergoeding JUBI toren	390
Intensivering Overige Kunst	500
Inschrijfvergoeding Heymans	500
	2.499
Programma 6 Onderwijs	
Lokaal Onderwijsplan	620
Specifieke uitkering Onderwijs Achterstanden	2.163
Stedelijk Onderwijs beleid	384
VSV programma-geld RMC - Reg. G4	1.744
Versterking Peuterspeelzalen HEA/VVE 2011-2014.	625
VSV aanpak (Coalitie-ackoord)	370
Educatie 2015	4.901
Specifieke uitkering Onderwijs Achterstanden	45.791
Specifieke uitkering RMC	1.064
Regio begroting GGD Haaglanden Toezicht kinderopvang	739
Duurzame Scholen	737
OHV Multifunctioneel gebruik	1.496
Dotatie reserve Duurzame Huisvesting Onderwijs	1.800
Dotatie reserve Multifunctioneel gebruik schoolgebouwen	3.000
Personeel voormalig POO	502
	65.936
Programma 7 Werk, Inkomen en Armoedebeleid	
Wegnemen drempels armoedeverzoeken	450
Jeugdwerkloosheid	4.000
Kosten programma innovatie	978
Project Invoering Participatiewet 3DI	1.113
Sluitende aanpak Jeugdwerkloosheid	840
Friciekosten	886
	8.267
Programma 8 Zorg en Welzijn	
Tijdelijke Uitvoerings Organisatie: Kwaliteit en processen	788
Tijdelijke Uitvoerings Organisatie: Ondersteuning 3D	625
Geweld In Afhankelijkheidsrelaties	808
Thuislozenzorg, waaronder tevens bed, Bad en brood	867
Intensivering Incidenteel Vrijwilligersondersteuning	300
Intensivering Incidenteel Buurthuis van de Toekomst	660

Incidentele lasten	
Thuiszorg	5.000
Regeling Uitstapprogramma's Prostituees II (RUPS II)	468
OVA Heroineregeling	1.083
Buurthuis van de toekomst	345
Ambulancedienst	12.005
Curatieve SOA	3.045
Regio begroting GGD Haaglanden Openbare gezondheidszorg	4.785
Projecten Doorontwikkeling Wmo 3DI	1.867
	32.646
Programma 9 Jeugd	
JIT-trajecten	700
Sociale Wijkteams TUO	1.565
Decentralisatieprojecten Jeugdbeleid 3DI	1.967
	4.232
Programma 10 Ontwikkeling Buitenruimte	
Coalitiemiddelen pleinen	1.000
Doorvaarbaar maken dr Kyperdam	1.000
Leefbaarheid GSB, extra toezicht in de avonduren	500
Pijler 1 Schoon en handhaving (krachtwijken)	810
Pijler 5 Leefbaar wonen (krachtwijken)	1.150
Herinrichting Haagse Markt	1.800
HTM verzakking conradkade	413
BAM Volautomatische autoberging Veenkade	520
Afkoop contract	484
Projecten Werk met Werk	3.859
Projecten Bedrijfsvoering	348
Tophalte Leyweg	5.337
	17.221
Programma 11 Economie, Internationale stad en Binnenstad	
Citymarketing	1.751
Stedelijke economie	5.213
GCCS	386
World Forum Convention Center	6.647
Stedelijke Ontwikkeling	4.301
Wijk & Stadseconomie	2.844
Fonds Economische Structuurversterking	2.630
Projecten Co financiering	4.969
Humanity House	400
Dotatie reserve World Forum Convention Center	7.438
Dotatie reserve Stedelijke Ontwikkeling	7.837
Dotatie reserve Fonds Economische Structuurversterking	20.000
	64.416
Programma 12 Sport	
Nadelig exploitatieresultaat ADO stadion	349
Dotatie reserve Olympisch Fonds	1.400
Sportbeleid Plan van Aanpak Topsport	300
Combifuncties brede scholen,sport en cultuur	4.855
Krachtwijken sport	283
	7.187
Programma 13 Verkeer en Milieu	
Herinrichting Saturnusstraat	725
Herinrichting Groot Hertoginnelaan	648
Verkeersmaatregelen	2.290

Incidentele lasten	
Dotatie voorziening parkeren ivm afkoop parkeerplaatsen Sythof City	426
Stedelijke Ontwikkeling	1.950
Projecten luchtkwaliteit	612
Internationaal Strafhof	256
	6.906
Programma 14 Wonen en Duurzaamheid	
Klimaatdoelen en duurzame energie	1.204
Woningbouw	319
Stadsvernieuwing Wonen	1.176
Woonbeleid	383
Stedelijke Ontwikkeling	6.063
Stadsvernieuwing	1.300
Dotatie reserve Stedelijke Ontwikkeling	1.687
Lagere lasten als gevolg van timing vestiging WVG	-1.000
	11.131
Programma 15 Stadsontwikkeling	
Afwaardering (strategisch) vastgoed	4.772
Stadsvernieuwing	1.990
Strategische Aankopen Binckhorst	5.021
Vastgoedexploitatie	3.255
Strategische aankopen structuurvisie	750
Dienst Compensatie Reserve	302
The Hague World Forum	7.812
Stedelijke Ontwikkeling	18.500
Grondbedrijf	4.886
Grote Projecten	7.673
Dotatie reserve strategische aankopen binckhorst	600
Dotatie reserve Volkshuisvestingsfonds DHZW	340
Dotatie reserve The Hague World Form	7.282
Dotatie reserve Stedelijke Ontwikkeling	12.735
Dotatie reserve Grondbedrijf	6.846
Lasten KJ-plein	-2.250
Resultaat Grondbeleid	2.392
	82.905
Programma 17 Overige beleidsvoornemens	
Dotatie reserve Grote Projecten	6.410
Dotatie reserve Allocatie incidentele middelen (nieuw beleid) 2013 - 2016	6.575
Dotatie reserve Allocatie incidentele middelen (nieuw beleid) 2014 - 2017	43.560
Dotatie reserve Allocatie incidentele middelen (nieuw beleid) 2015 - 2018	37.755
Dotatie reserve Allocatie incidentele middelen (nieuw beleid) 2016 - 2019	17.676
Dotatie reserve Herstructurerings reserves	8.682
Dotatie reserve Internationaal & Werving	7.881
Eindheffing Werkkostenregeling 2014 en 2015	641
	129.180
Programma 18 Interne dienstverlening	
Veranderprogramma IDC-a	800
Dotatie voorziening reorganisatie/ ww	743
Frictiekosten Intern Diensten Centrum	370
	1.913
Totaal incidentele lasten	442.536

Incidentele baten	
Programma 2 College en Bestuur	
Liquidatiesaldo Stadsgewest Haaglanden	2.258
	2.258
Programma 3 Wijkaanpak en dienstverlening	
Inkomstendering secretarieproducten	-1.500
Onttrekking reserve Risico's Inburgering en verantwoorde afbouw	1.904
	404
Programma 4 Openbare orde en Veiligheid	
Voordeel op bijdrage VRH	625
Voordeel op afwikkeling Oranje kolom 2014	380
Afrekening bijdrage Veiligheidsregio Haaglanden	2.003
	3.008
Programma 6 Onderwijs	
Verkoopresultaat vaste activa	623
Ministerie OCW Educatie 2015	4.901
Specifieke uitkering Onderwijs Achterstanden	45.791
Specifieke uitkering RMC	1.064
Regio begroting GGD Haaglanden Toezicht kinderopvang	683
Onttrekking reserve Duurzame Huisvesting Onderwijs	738
Onttrekking reserve Multifunctioneel gebruik schoolgebouwen	1.495
	55.295
Programma 7 Werk, Inkomen en Armoedebeleid	
Onttrekking reserve compensatie SZW	978
Onttrekking reserve Jeugdwerkloosheid Haaglanden	840
Vrijval Voorziening Reorganisatie/non actieven/opleverkosten Neherkade	1.975
Vrijval voorziening oninbaar GKB	3.460
	7.253
Programma 8 Zorg en Welzijn	
Verkoopresultaat vaste activa	752
Onttrekking reserve Exploitatie rendabele panden Vastgoed	438
Regeling Uitstapprogramma's Prostituees II (RUPS II)	468
OVA Heroineregeling	1.083
Ambulancedienst	11.724
Curatieve SOA	3.045
Regio begroting GGD Haaglanden Openbare gezondheidszorg	4.892
Tegemoetkoming Rijk voor Huishoudelijke hulp toelage voor mantelzorgers	1.500
BTW compensatiefonds, afrekening belastingdienst voorgaande jaren	6.200
Kliq, afwikkeling faillissement	453
	30.555
Programma 10 Ontwikkeling Buitenruimte	
Onttrekking reserve Werk met Werk	3.859
Onttrekking compensatiereserve	348
Vrijval compensatiereserve	327
Vrijval reserve Werk met Werk	1.225
Vrijval voorziening Graven	1.526
	7.285
Programma 11 Economie, Internationale stad en Binnenstad	
Onttrekking reserve World Forum Convention Center	6.647
Onttrekking reserve Wervingsfonds	1.756
Onttrekking reserve Stedelijke Ontwikkeling	4.301
Onttrekking reserve Stadseconomie	2.844
Onttrekking reserve Fonds Economische Structuurversterking	2.630
	18.178

Incidentele baten	
Programma 13 Verkeer en Milieu	
Beschikkingen Toegankelijkheid openbaar vervoer	618
Extra ontvangsten afkoop bijdrage realisatie parkeerplaatsen Sythof City	426
Resultaat beschikking i.h.k.v. Groot Hertoginnelaan	843
Onttrekking reserve Stedelijke Ontwikkeling	1.950
Vrijval reserve bodem	4.200
Vrijval reserve parkeren	757
Vrijval reserve Luchtkwaliteit	612
Lagere opbrengsten ivm invoering halvering 2de parkeervergunning	-757
	8.649
Programma 14 Wonen en Duurzaamheid	
Onttrekking reserve Stedelijke Ontwikkeling	3.206
Onttrekking reserve Stadsvernieuwing	1.300
Vrijval reserve Stedelijke Ontwikkeling	2.857
Vrijval reserve Stadsvernieuwing	271
	7.634
Programma 15 Stadsontwikkeling	
Verkoopresultaat vaste activa	360
Onttrekking reserve Strategische Aankopen Binckhorst	5.021
Onttrekking reserve Vastgoedexploitatie	3.255
Onttrekking reserve Strategische aankopen structuurvisie	750
Onttrekking compensatiereserve	302
Onttrekking reserve The Hague World Forum	7.812
Onttrekking reserve Stedelijke Ontwikkeling	10.090
Onttrekking reserve Grondbedrijf	2.844
Vrijval reserve Stedelijke Ontwikkeling	18.491
Vrijval Reserve Grondbedrijf	2.042
Grondbedrijf	6.846
Voorziening Compensatieregeling BTW	347
Nadeel Erfpachtbedrijf	-2.700
Hogere opbrengst erfpacht woningcorporaties	735
	56.194
Programma 16 Financiën	
Gemeentefonds	30.703
Onttrekking reserve Voorfinancieringsrente Sportcampus Zuiderpark	492
Onttrekking centrale bedrijfsvoeringsreserve	1.200
Onttrekking Programmareserve Openbare orde en Veiligheid	501
Onttrekking Programmareserve Zorg en Welzijn	400
Onttrekking Programmareserve Jeugd	700
Onttrekking Programmareserve Economie, Internationale Stad en Binnenstad	641
Onttrekking Programmareserve verkeer en Milieu	290
Onttrekking Programmareserve Wonen en Duurzaamheid	1.000
Vrijval Algemene reserve	5.600
Vrijval Reserve Financiering	6.821
Bespaarde rente	11.154
	59.502
Programma 17 Overige beleidsvoornemens	
Onttrekking reserve Grote Projecten	16.926
Onttrekking reserve Co-financiering	2.941
Onttrekking reserve Internationale Stad	6.125
Onttrekking reserve Krachtwijken	2.610
Onttrekking reserve Internationaal & Werving	1.994
Onttrekking reserve Allocatie incidentele middelen (nieuw beleid) 2012 - 2015	3.776

Incidentele baten	
Onttrekking reserve Allocatie incidentele middelen (nieuw beleid) 2013 - 2016	19.535
Onttrekking reserve Allocatie incidentele middelen (nieuw beleid) 2014 - 2017	36.280
Onttrekking reserve Allocatie incidentele middelen (nieuw beleid) 2015 - 2018	89.512
Onttrekking reserve frictiekosten bezuinigingstaakstelling 2011 - 2014	1.256
Onttrekking reserve Herstructurering reserves	11.896
Vrijval reserve Grote Projecten	327
	193.178
Programma 18 Interne dienstverlening	
Onttrekking reserve Leyweg	755
Vrijval voorziening reorganisatie/WW	352
	1.107
Totaal incidentele baten	450.500
Saldo incidentele baten en lasten	
	7.964

Berekening kengetal structurele exploitatieruimte (zie ook paragraaf weerstandsvermogen)

Totale lasten (incl. reserves, na consolidatie-eliminatie)	2.473.435
Totale incidentele lasten	442.536
<i>A: Totaal structurele lasten</i>	<i>2.030.900</i>
Totale baten (incl. reserves, na consolidatie-eliminatie)	2.511.044
Totale incidentele baten	450.500
<i>B: Totaal structurele baten</i>	<i>2.060.544</i>
<i>C: Totaal structurele toevoegingen aan reserves</i>	<i>24.139</i>
<i>D: Totaal structurele onttrekkingen aan reserves</i>	<i>20.522</i>
<i>E: Totaal baten (excl. reserves, na consolidatie-eliminatie)</i>	<i>2.181.781</i>
Structurele exploitatieruimte [(B-A) + (D-C)]/(E) * 100%	1,19%

Bijlage 10 Investerings Realisatie MIP

(bedragen in €1000,-)

Naam project	Resterende investering 01-01-2015			Realisatie 2015			Raming 2015			Resterende investering 01-01-2016			
	Totaal investering	Gefinancierd met middelen van Derden	Gemeente (krediet)	Totaal realisatie 2015	Gefinancierd met middelen van Derden	Gemeente (krediet)	Totaal raming 2015	Gefinancierd met middelen van Derden	Gemeente (krediet)	Totaal restant	Gefinancierd met middelen van Derden	Gemeente (krediet)	
01 - Gemeenteraad													
Concurrence Informatiesystemen (CIS)	740	-	740	174	-	174	390	-	390	566	-	566	
02 - College en Bestuur	740	-	740	174	-	174	390	-	390	566	-	566	
Concurrence Informatiesystemen (CIS)	7.450	-	7.450	1.610	-	1.610	1.375	-	1.375	5.840	-	5.840	
03 - Wijkpak en dienstverlening	7.450	-	7.450	1.610	-	1.610	1.375	-	1.375	5.840	-	5.840	
Concurrence Informatiesystemen (CIS)	11.824	-	11.824	806	-	806	3.113	-	3.113	11.018	-	11.018	
Vernieuwen Callcenter	914	-	914	304	-	304	56	-	56	610	-	610	
Key2BZ	1.925	-	1.925	329	-	329	513	-	513	1.596	-	1.596	
05 - Cultuur, Bibliotheek en Monumentenzorg	14.663	-	14.663	1.439	-	1.439	3.682	-	3.682	13.224	-	13.224	
Bibliotheken	3.100	-	3.100	1.499	-	1.499	1.600	-	1.600	1.601	-	1.601	
Zuidstrandtheater	951	-	951	853	-	853	951	-	951	98	-	98	
Spijkwater	170.854	-	170.854	1.932	-	1.932	5.000	-	5.000	168.902	-	168.902	
06 - Onderwijs	174.905	-	174.905	4.304	-	4.304	7.351	-	7.351	170.601	-	170.601	
Kinderopvang	13.840	-	13.840	1.699	-	1.699	2.643	-	2.643	12.141	-	12.141	
Onderwijsinvesting Openbaar & Bijzonder (voortgezet) speciaal onderwijs	18.822	-	18.822	8.093	-	8.093	6.875	-	6.875	10.729	-	10.729	
Onderwijsinvesting Openbaar & Bijzonder basisonderwijs	40.673	-	40.673	15.329	-	15.329	13.129	-	13.129	25.344	-	25.344	
Onderwijsinvesting Openbaar & Bijzonder voortgezet onderwijs	27.647	-	27.647	19.145	-	19.145	16.523	-	16.523	8.502	-	8.502	
Onderwijsinvesting Activiteiten en projecten stedelijk onderwijsbeleid	81.508	-	81.508	1.002	-	1.002	963	-	963	80.506	-	80.506	
08 - Zorg en Welzijn	182.490	-	182.490	45.268	-	45.268	40.133	-	40.133	137.222	-	137.222	
Ruimtebediende wijkcentra	2.250	-	2.250	-	-	-	-	-	-	2.250	-	2.250	
Opslagruimte Haagse Groep	-	-	-	79	-	79	-	-	-	-79	-	-79	
Professional Portal	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Ambulancevoorzorg	550	-	550	-	-	-	-	-	-	550	-	550	
09 - Jeugd	2.800	-	2.800	79	-	79	-	-	-	2.722	-	2.722	
Beheer en exploitatie Centra voor jeugd en gezin	12.362	-	12.362	-	-	-	-	-	-	12.362	-	12.362	
10 - Ontwikkeling Buitenruimte	12.362	-	12.362	-	-	-	-	-	-	12.362	-	12.362	
Speelvoorzieningen	1.816	-	1.816	1.118	60	1.058	1.391	-	1.391	698	60	758	
Afvalverwijdering	20.463	4.000	16.463	7.065	822	2.600	8.073	4.000	4.073	13.398	-822	12.820	
Begraafplaatsen	317	-	317	280	-	280	317	-	317	37	-	37	
Bruggen viaducten en tunnels	678	-	678	3615	-	3615	392	-	392	678	-	678	
Mecapreprogramma Kunstwerken	5.516	-	5.516	3.615	-	3.615	4.016	-	4.016	1.901	-	1.901	
Overige projecten 310.1.01	11.326	-	11.326	11.393	67	11.326	10.194	-	10.194	-67	-	-	
Software I&D	317	-	317	24	-	24	317	-	317	317	-	317	
Waremarkten	24	-	24	24	-	24	24	-	24	-	-	-	
Attractieve Haagse binnenstad	5.388	-	5.388	3.248	-	3.248	3.588	-	3.588	2.140	-	2.140	
Herinrichting De Ken Gezond	7	-	7	1.512	-	1.512	7	-	7	-	-	-	
Schevingen boulevard	-	-	-	9.978	5.663	-	-	-	-	-1.512	-5.663	-	-
Vernieuwingsinvesteringen riolering	18.750	7.000	11.750	313	9.665	-	7.000	7.000	-	-2.978	-313	-2.665	
Schenkviaduct	18.750	-	18.750	-	-	-	-	-	-	18.750	-	18.750	
Totaal	71.602	-	71.602	38.233	6.925	12.265	35.319	11.000	24.319	33.369	-6.925	-1.265	

Naam project	Resterende investering 01-01-2015			Realisatie 2015			Raming 2015			Resterende investering 01-01-2016		
	Totaal investering	Gefinancierd met middelen van Derden	Voorziening Gemeente (krediet)	Totaal realisatie 2015	Gefinancierd met middelen van Derden	Voorziening Gemeente (krediet)	Totaal raming 2015	Gefinancierd met middelen van Derden	Voorziening Gemeente (krediet)	Totaal restant	Gefinancierd met middelen van Derden	Voorziening Gemeente (krediet)
11 - Economie, Internationale stad en Binnenstad												
Zeehavens	5.355	687	4.668	2.623	117	2.506	1.967	687	-	2.732	570	2.162
World Forum Convention Center (WFCC)	-	-	-	729	-	729	-	-	-	-729	-	-729
12 - Sport	5.355	687	4.668	3.352	117	3.235	1.967	687	-	2.003	570	1.433
Groene sportvelden en terreinen	47.218	-	47.218	9.990	-	9.990	20.673	-	-	37.228	-	37.228
Sport en spelaccommodaties	221	-	221	187	-	187	221	-	-	34	-	34
13 - Verkeer en Milieu	47.439	-	47.439	10.177	-	10.177	20.894	-	-	37.262	-	37.262
Huag Startstation Erasmuslijn (HS)	47.019	26.769	20.250	25.499	25.499	-	23.850	23.850	-	21.520	1.270	20.250
Huideruimtel	2.477	-	2.477	1.758	3	1.755	1.977	-	-	719	-3	722
Kruispunt de Pur	28	28	-	9	-	-	28	-	-	19	-	19
Mestriepplan Fiets	16.376	6.795	9.581	1.288	445	843	7.192	4.490	-	15.088	6.350	8.738
Mestriepplan Fiets 2011-2014	12.948	7.016	5.932	6.096	5.264	832	6.617	5.416	-	6.852	1.752	5.100
Milieu- en Verkeersnormering (Ncherlade)	44.611	-	44.611	13.428	939	12.489	25.079	-	-	31.183	-939	32.122
Netwerk Randsdairail	103.535	85.985	17.550	12.690	12.690	-	44.905	44.905	-	90.845	73.295	17.550
Overige projecten 210.2.02	1.255	1.180	75	-	-	-	1.180	1.180	-	1.255	1.180	75
Overige projecten 210.6.01	3.190	3.190	-	-	-	-	3.190	3.190	-	3.190	3.190	-
Infrastructuur oplaadpunten	3.567	3.567	-	-	-	-	3.567	3.567	-	3.567	3.567	-
Parkkeergarages	20.000	-	20.000	414	-	414	258	-	-	20.000	-	20.000
Prakken op straat	258	-	258	414	-	414	258	-	-	156	-	156
Trekvlerrace (Rorerdamschaan)	502.815	441.565	61.250	36.008	36.008	-	40.838	40.838	-	466.807	405.557	61.250
YCP 210.2.02	4.932	-	4.932	3.265	650	2.615	4.091	-	-	1.667	-650	2.317
Toegankelijkheid OV	853	853	-	365	365	-	853	853	-	488	488	-
Verkeersplan	8.279	28	8.279	28	28	-	39	39	-	8.251	8.251	-
Verkeersveiligheidsplan 2012-2015	3.026	1.260	1.766	823	424	399	2.260	1.260	-	2.203	836	1.367
Landpunten	6.976	5.171	1.805	2.083	2.083	-	6.976	5.171	-	-2.083	-2.083	-
Dynamisch Verkeersmanagement	-	-	-	3.972	3.972	-	-	-	-	3.004	1.199	1.805
Stadsdelen	-	-	-	104	104	-	104	104	-	-104	-104	-
Zichtenburg Kerkeunnen Dekkersbosk	-	-	-	1.300	1.300	-	1.300	1.300	-	-1.300	-1.300	-
Maanweg	-	-	-	1.717	1.717	-	1.717	1.717	-	-1.717	-1.717	-
Fahrenstrat / Thomswaalan	-	-	-	229	229	-	-	-	-	-229	-229	-
Dienavaaring Steavian	170	-	170	-	-	-	170	170	-	170	-	170
Overig	-	-	-	-2	-2	-	-	-	-	2	2	-
Milieudefuatie (exclusief stadboerden)	270	-	270	267	-	267	270	-	-	3	-	3
15 - Stadsontwikkeling	782.585	583.351	199.234	111.341	91.690	19.651	173.340	134.720	-	671.244	491.661	179.583
Strategische aankopen	-	-	-	123	-	123	-	-	-	-123	-	-123
Erfpacht	-	-	-	20.082	-	20.082	-	-	-	-20.082	-	-20.082
Pagoni	-	-	-	252	-	252	-	-	-	-252	-	-252
Perelen Rotterdamse Baan	-	-	-	6.491	-	6.491	-	-	-	-6.491	-	-6.491
Concumbrede Informatiesystemen (CIS)	1.396	-	1.396	108	-	108	196	-	-	1.288	-	1.288
16 - Financiën	1.396	-	1.396	27.056	-	27.056	196	-	-	-21.660	-	-21.660
Nieuw belangingsysteem	2.672	-	2.672	1.059	-	1.059	900	-	-	1.613	-	1.613
18 - Interne dienstverlening	2.672	-	2.672	1.059	-	1.059	900	-	-	1.613	-	1.613
8e SDK Leidscheven	673	-	673	-	-	-	-	-	-	673	-	673
Faciltaire producten (hardware/software)	-	-	-	2.012	-	2.012	-	-	-	-2.012	-	-2.012
Verhuwing fietsensalling	-	-	-	1.499	-	1.499	-	-	-	-1.499	-	-1.499
Basisinfrastructuur	10.500	-	10.500	1.888	-	1.888	-	-	-	8.612	-	8.612
Concumbrede Informatiesystemen (CIS)	340	-	340	-	-	-	140	-	-	340	-	340
Diverse investeringen insallaties	1.538	-	1.538	-	-	-	705	-	-	1.538	-	1.538
Spui 70 Vervangen inriching vloer en raam	815	-	815	435	-	435	489	-	-	380	-	380
Extra krediet Leyweg	1.326	-	1.326	564	-	564	726	-	-	762	-	762
Investeringen CO2 neuraal	1.112	-	1.112	367	-	367	312	-	-	745	-	745
Leyweg, afbouw (IDC)	1.701	-	1.701	-	-	-	1.179	-	-	1.701	-	1.701
Spui 70 Vervangen/revistes insallaties	2.093	-	2.093	1.320	-	1.320	1.179	-	-	773	-	773
Totaal	1.326.557	584.038	11.000	252.177	98.732	12.265	289.298	135.407	11.000	1.074.381	485.306	590.340

Bijlage 11 Voortgang en planning investeringsprojecten

Programma / project	Actuele fase	Geplande oplevering	Toelichting
5. Cultuur, Bibliotheek en Monumentenzorg			
Spuikwartier	Vorbereiding	2019	In september 2015 is de opdracht voor realisatie van het Onderwijs en Cultuurcomplex (OCC) verstrekt aan het consortium Boele & van Eesteren/Visser Smit Bouw. Ter voorbereiding op de bouw is in oktober 2015 de sloop gestart van de Dr. Anton Philipszaal en van de danszaal van het Lucent Danstheater. <ul style="list-style-type: none"> • Zie de bijlage Grip op grote projecten voor meer voortgangsinformatie over het Spuikwartier
6. Onderwijs			
Onderwijs Huisvestingsplan	n.v.t.	diverse jaren	De programma's tot en met 2015 zijn operationeel. De uitgaven in de investeringen onderwijshuisvesting waren in 2014 € 4 miljoen hoger dan geraamd. Als gevolg van het aantrekken van de economie hebben scholen hun projecten naar voren gehaald. In 2015 zijn acht nieuwe of uitgebreide scholen opgeleverd en is van zeven scholen de nieuwbouw gestart (RIS 289988 vaststelling bekostigingsplafond Programma Onderwijshuisvesting 2016).
Locaties Kinderopvang Integraal Kindcentrum	n.v.t.	diverse jaren	De locaties Cederstraat, Van Ruysbroekstraat en Draaistraat zijn in 2015 opgeleverd. Lopende projecten zijn: <ul style="list-style-type: none"> • Klaverveld: Opdracht verleend. Project wordt Q3-2016 afgerond. • Frederikstraat: Opdracht tot realisatie in 2015 gegund. Oplevering Q1-2016. • Withuysstraat: In uitvoering, oplevering Q2-2016 • Melis Stokelaan: In ontwerpfase. Aanbesteding gestart in 2015, oplevering Q1-2017. • Morgenstond: Oplevering van het Integraal kindcentrum in 2017 • Verhulstplein: Opdracht is verleend. Project wordt tweede kwartaal 2017 afgerond. • Houtrustweg (Europese school): Opdracht verleend, start bouw Q1-2016 • De projecten Ametishorst, Jacob de Graefflaan, Donker Curtiusstraat, Diamanthorst en Rijslag zijn in onderzoek/vorbereidingsfase.
8. Zorg en Welzijn			
Morgenstond (naschoolse opvang en welzijnsdeel)	vorbereiding	2017-2 (was 2017-1)	In 2015 is het definitief ontwerp gemaakt en de sloop van het bestaande gebouw is in het vierde kwartaal 2015 van start gegaan. De start van de uitvoering van de bouw wordt verwacht in het eerste kwartaal 2016.
9. Jeugd			
Centra voor Jeugd en Gezin			De CJG's maken ieder onderdeel uit van een groter bouwproject. In de tweede helft van 2015 is gestart met het Programma van Eisen voor de CJG's. Met de bouw is nog niet gestart, daarom is nog geen planning aan te geven.
10. Ontwikkeling Buitenruimte			
Ondergrondse restafval containers (ORAC's)	Uitvoering	diverse	In 2015 zijn in de navolgende wijken ORAC's geplaatst: Eykenduynen, Bohemen Meer en Bos, Bomenbuurt, Noordpolderbuurt (wijk 26A en 26B), Bloemenbuurt West, Kom Loosduinen en Kortenbos. Daarnaast zijn voor diverse wijken restlocaties in procedure gebracht en zijn de ORAC's ook daadwerkelijk geplaatst. In 2015 zijn er in totaal 767 ORAC's bijgekomen. <p>Voor 2016 en 2017 staan, op basis van de op dit moment bekende raadsbesluiten, ca. 1.000 ORAC's in de planning. Daarnaast vindt afronding plaats van lopende plannen en de invulling van restlocaties..</p>

Programma / project	Actuele fase	Geplande oplevering	Toelichting
Speelvoorzieningen	Uitvoering		In 2015 zijn 15 speelprojecten opgeleverd die geselecteerd waren op grond van de Nota Spelen in de Stad (RIS 157604). Dit betrof o.a. Speelcluster Laakweg (Laak), De Poort Lübeckstraat (Scheveningen), Regentesse-kwartier (Segbroek), Wapenveldsestraat (Escamp), De Eshof/OBS Houtwijk (Loosduinen), Overwallaan (Leidsch-Ypenburg) en Isabellaland fase 2 (Haagse Hout). De realisatie van m.n. de wat grote speelplekken duurt circa 1,5-2 jaar, mede vanwege het intensieve participatietraject. Daarnaast proberen we aan te sluiten op overige lopende/geplande investeringen in de openbare ruimte (werk met werk).
Haagse Markt	Eindfase	2016-1	Doel van de herstructurering van de Haagse Markt is, om in samenwerking met belangenorganisaties van marktkeoplieden, een nieuwe, aantrekkelijke en gezonde markt te realiseren die aansluit bij de eisen en wensen van deze tijd. In juni is de laatste fase gestart. Op 20 november de Haagse Markt officieel geopend.
MJP Kunstwerken 2011-2014	Afgerond	2015-2 (was 2015-3)	Het MJPK 2012-2014 (RIS 181230) is met de vervanging van de Mauritsbrug in combinatie met het doorvaarbaar maken van de Dr. Kuiperdam afgerond.
Dr. Kuiperdam	Afgerond	2015-2	Afgerond
Herinrichting Grote Marktstraat	Realisatiefase	2016-1	In 2015 zijn de werkzaamheden aan de straat en het straatmeubilair opgeleverd. Tezamen met de inspanningen van marktpartijen (de herontwikkeling en/of nieuwbouw van de Nieuwe Haagse Passage, de Markies, Amadeus en Sijthoff City) heeft dit geleid tot een stijging van het winkelend publiek in de Grote Marktstraat met circa 10 procent. Het ontwerp van de verlichting is aangepast door de architect, Lana du Croq. De verlichting zal in het eerste kwartaal van 2016 worden aangebracht.
Afvalbrengrstation Uitenhagestraat	Voorbereiding	2017-1	De voorbereidende werkzaamheden voor de bouw van het afvalbrengrstation aan de Uitenhagestraat zijn in 2015 gestart. Eind 2016 / begin 2017 is de oplevering voorzien. Het afvalstation in de Vissershavenstraat in Scheveningen wordt dan gesloten.
Haagse Loper, fase 1a	Realisatiefase	2015-4	De Turfmarkt is één van de belangrijkste doorgangen van Den Haag Centraal naar de binnenstad. Om de Haagse binnenstad nóg aantrekkelijker te maken wordt de Turfmarkt heringericht, met een compleet nieuwe inrichting van de openbare ruimte, zowel op straat als in de hoogte met nieuwe verlichting. Het eerste deel, Zwarte Weg tot Lage Zand is in 2015 uitgevoerd.
Tophalte Leyweg	Voorbereiding	2017-3	Naast het winkelcentrum Leyweg komt een tophalte voor het openbaar vervoer. Naar verwachting zullen de werkzaamheden in de tweede helft van 2016 aanvangen.

11. Economie, Internationale Stad en Binnenstad

Scheveningen Haven	Ontwerp	2016-3	De kademuren langs de Pijp zijn hersteld en de kademuur in de derde haven is vervangen (goed afgestemd op aankomst van de Volvo Ocean Race). In de eerste helft van 2015 is de calamiteitensteiger vernieuwd. De consultatie voor het vernieuwen van de Werkhaven is afgerond. De toevoeging van twee extra gangways (incl. toegangsregistratie en verlichting) is uitgevoerd. De planontwikkeling rond de brug over de Pijp is in het kader van de bestemmingsplanprocedure bijgesteld.
--------------------	---------	--------	--

12 Sport

Sportcomplex Aagje Dekenlaan	Eindafrekening	2015-4	Het club/kleedgebouw voor de voetbalvereniging TAC'90 is opgeleverd en in gebruik genomen eind 2014. De herinrichting van het sportcomplex is eveneens afgerond eind 2015. De financiële afhandeling in 2016 kan worden afgerond.
------------------------------	----------------	--------	---

Programma / project	Actuele fase	Geplande oplevering	Toelichting
Sportcampus Zuiderpark	Vorbereiding/ Uitvoering	2016-4 (was: 2016-3)	<ul style="list-style-type: none"> • In maart 2015 is de eerste paal geslagen voor de Sportcampus Zuiderpark. De voortgang van de bouw is goed te zien, momenteel worden de stalen dakliggers geplaatst. Binnenkort wordt de gevelbeplating aangebracht en dan is de toekomstige vestiging van onder meer de HALO/Opleiding Sportmanagement en ROC Mondriaan (Lifestyle, sport en bewegen) echt zichtbaar. Er is vertraging ontstaan in verband met discussie met de aannemer over de kwaliteit van de werkzaamheden. De oplevering staat gepland in het vierde kwartaal 2016 en de ingebruikgeving begin 2017. • De tweede fase van de aanleg van de sportvelden in het Zuiderpark is gestart in de zomer van 2015 en loopt door tot in 2016. De aanleg van het parkeerterrein loopt door tot in 2016 en de afronding van het beachcourt waarschijnlijk in begin 2017. . • Zie de bijlage Grip op grote projecten voor meer voortgangsinformatie over de Sportcampus.

13 Verkeer en Milieu

Laan van Meerdervoort	Vorbereiding	2016-4 (was: 2016-6)	De voorbereiding, inclusief gunning van het werk aan de aannemer voor de herinrichting van de Laan van Meerdervoort tussen het Azaleaplein en de Thorbeckelaan is afgerond. Het ontwerp is besproken met de begeleidingsgroep van de Laan van Meerdervoort. In februari 2016 zullen de werkzaamheden buiten aanvangen.
Hubertustunnel, deel ICC	Nazorgfase	2015-4 (was: 2015-3)	De herinrichting van de kruising Waalsdorperweg-Van Alkemadeaan, de Oude Waalsdorperweg tussen de Van Alkemadeaan en de rotonde Hubertustunnel en enkele delen van de Van Alkemadeaan, inclusief de aansluiting bij de achteringang van het ICC en de aanplant van de bomen is in 2015 uitgevoerd. De openbare ruimte is op 9 november officieel geopend in aanwezigheid van omwonenden en leden van de klankbordgroep
Parkeren in woongebieden	Realisatiefase	2017-4	<p>Parkeren in woongebieden heeft tot doel het op grote schaal toevoegen van parkeercapaciteit in een vijftal woongebieden met een parkeerdruk van boven de 100%. Waar mogelijk worden de herinrichtingswerkzaamheden in combinatie met rioolvervangingswerkzaamheden uitgevoerd.</p> <ul style="list-style-type: none"> • In de Okkernootstraat en de Walnootstraat is gestart met de herinrichting en worden zo'n 70 parkeerplaatsen toegevoegd. De verwachting is dat deze straten in maart 2016 worden opgeleverd (parkeerbrief RIS 283326). • In het Meerjarenprogramma 'Parkeren in woongebieden 2014 – 2017' (RIS 269544) zijn drie aandachtsgebieden en een restcategorie benoemd (Bezuidenhout-Oost, Bloemenbuurt, Rustenburg-Oostbroek en overige parkeerprojecten). 2015 is voornamelijk een voorbereidingsjaar en 2016 het jaar van uitvoeren. Zo is Bezuidenhout-Oost fase 1 aanbesteed en gegund. De uitvoering start in het eerste kwartaal van 2016. • Voor het oplossen van de parkeeropgave in Laakkwartier-Oost is overleg gevoerd met bewoners. Er zijn alternatieven naar voren gebracht voor een garage onder de Allard Piersonlaan. Deze alternatieven worden nader onderzocht (parkeerbrief RIS 283326).

Programma / project	Actuele fase	Geplande oplevering	Toelichting
MeerjarenProgramma Fiets (incl. asfalteren fietspaden)	Realisatiefase	2012-2017	<p>In 2015 spelen de volgende concrete projecten:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Asfaltering tegelfietspaden: Totaal is in 2015 zo'n 12 km aan tegelfietspaden omgezet naar rood asfalt. Op 8 december heeft B&W besloten € 1,832 miljoen beschikbaar gesteld om in 2016 circa 6 kilometer fietspad te asfalteren (RIS 289700). • Herinrichting Javastraat / Laan van Meerdervoort (smalle delen): aanbesteding van Javastraat is afgerond en begin januari 2016 zal de aannemer starten met zijn werkzaamheden. Aanbesteding Laan van Meerdervoort zal 2^e helft van 2016 plaatsvinden. • Herinrichting Zuiderpark: de aanbesteding loopt en gunning zal in begin van 2016 plaatsvinden. • Fietsenstallingen: In 2015 heeft de binnenstad er 2.600 stallingsplekken voor fietsen bijgekregen. De fietsenstallingen Grote Marktstraat (400 plekken), Rabbijn Maarsenplein (400 plekken), Gedempte Gracht (300 plekken) en onder het Stadhuis/bibliotheek (1.500 plekken) zijn in gebruik genomen. Ook is er een nieuwe stalling bij Den Haag Centraal (Anna van Buerenstraat) met 1.100 plekken in gebruik genomen. • Fietsonveilige situaties: In 2015 zijn op 29 locaties fietsonveilige situaties aangepakt.
Netwerk RandstadRail	Realisatiefase	2016-2017	<p>Stadsgewest Haaglanden werkt samen met de gemeente aan de kwaliteit van het openbaar vervoer. Met de uitvoering van het project Netwerk RandstadRail maakt de gemeente de spoorinfrastructuur gereed voor de voor de zogeheten "regiotramlijnen" 9, 11, 15 en 16/17. De aangepaste infrastructuur maakt het mogelijk om te rijden met nieuwe moderne, lagevloertrams die aan meer reizigers plaats bieden. Deze nieuwe trams zullen een deel van de huidige (versleten) trams van de HTM vervangen. In 2015 zijn de volgende deelprojecten uitgevoerd of voorbereid:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Eind 2015 zijn vijf uitvoeringsprojecten van lijn 9 naar Scheveningen (versterken kademuur Prinsessegracht, Koninginnegracht Javastraat-Laan Copes van Cattenburch, Laan Copes van Cattenburch-Madurodam en Nieuwe Parklaan) opgeleverd voor testen door de HTM • Het tracé Spuibrug/Zieken wordt geschikt gemaakt voor de NRR. Tijdelijk is er noodbrug geplaatst. • Tracé halte Jacob Catsstraat is opgeleverd en feestelijk geopend met kinderen uit de buurt. • Het voorontwerp van de halte Leggelostraat is vastgesteld (RIS 290620). • Het ontwerp van het tramtracé over de Lange Vijverberg is vastgesteld (RIS280172), • Het voorontwerp van het tracédeel van lijn 9 eindhalte Zwarte Pad is vastgesteld (RIS 285564). • De aanbesteding van de werkzaamheden aan lijn 15(Ypenburg-Nootdorp) is gestart. • Tevens is eind 2015 het nieuwe materieel in gebruik genomen.
Rotterdamsebaan	Uitvoering	2020-2 (was 2019-4)	<ul style="list-style-type: none"> • De aanbesteding van het hoofdcontract is in 2015 afgerond en het werk is gegund. De tunnel in de Rotterdamsebaan krijgt de naam "de Victory Boogiewoogie" • Daarnaast is het tijdelijke parkeerterrein voor Drievliet ingericht en zijn de herinrichtingen van de Binckhorstlaan-Noord, de Mercuriusweg-Oost en de verlengde Mercuriusweg uitgevoerd. Ook is de Supernovaweg feestelijk onthuld. Met een aantal kleinere ingrepen is de kwaliteit en uitstraling van de buitenruimte verbeterd. • De oplevering van de Rotterdamsebaan is verschoven van 2019 naar 2020. Dit is het gevolg van een kort geding tegen het voornemen tot gunning van het hoofdcontract. Daardoor heeft de definitieve gunning (aan combinatie Rotterdamsebaan) circa 3 maanden vertraging opgelopen. • Zie de bijlage Grip op grote projecten voor meer voortgangsinformatie over de Rotterdamsebaan.

Programma / project	Actuele fase	Geplande oplevering	Toelichting
Toegankelijkheid OV	Nazorgfase	2015	<p>Het Rijk heeft in het kader van de 'Wet Gelijke Behandeling' aangegeven dat vanaf 2010 bushaltes voor het openbaar vervoer geschikt moeten zijn voor gebruik door minder validen. Het gaat om het verhogen van het halteperron, het verruimen van de halte en de zichtbaarheid van informatie en geleidingen.</p> <p>In totaal waren er destijds in de gemeente Den Haag 624 bushaltes die geschikt gemaakt moesten worden voor de toegankelijkheid van mindervaliden. Als gevolg van dienstregelingswijzigingen is dit aantal teruggelopen naar 507 bushaltes, waarvan inmiddels ruim 94% is aangepast. Van 5% van de haltes is besloten om deze niet aan te passen omdat dit binnen de huidige omstandigheden niet mogelijk is. Vanuit het Stadsgebied Haaglanden zijn subsidies ter beschikking gesteld voor de aanpassing. Het project (gestart in 2009) is in 2015 afgesloten (met uitzondering van 4 bushaltes die aangepast zullen worden bij andere werkzaamheden).</p> <p>In het kader van de afronding van het programma is besloten 36 haltes te verwijderen. Deze haltes zijn eerder aangepast, maar ondertussen in verband met gewijzigde dienstregelingen definitief niet meer in gebruik. De werkzaamheden ter verwijdering van de haltes zijn uitgevoerd en afgerekend met uitzondering van het verwijderen van 3 bushaltes bij de Zuiderparklaan. Deze zullen verwijderd worden bij de herinrichting van de Zuiderparklaan.</p>
Verkeerveiligheidsplan	Realisatiefase	2015-4	<p>Het UVP 2014-2015 is afgelopen. In 2015 zijn werkzaamheden uitgevoerd voor een veilig wegbeeld aan de Beeklaan. Verder zijn diverse kleine verkeersmaatregelen gerealiseerd, onder andere bij de Limastraat – Laan van Wateringsveld, Hildebrandplein en de Noordwest Buitensingel.</p> <p>In het kader van omzetting naar 30 km- zones zijn de Vogelwijk en de Dreven aangepast. Er zijn twintig projecten uitgevoerd om de veiligheid op schoolroutes en in de schoolomgeving te verbeteren, onder andere bij de Escamplaan – Tienhovenselaan, Utenbroekstraat e.o., de Vlaskamp, Hoefkade, Anna Bijnslaan, Bouwlustlaan en de Hengelolaan.</p> <p>Niet alle (deel)projecten zijn gerealiseerd (o.a. blackspot Hengelolaan en Willem de Zwijgerlaan). Dit wordt veroorzaakt door enerzijds lange voorbereidingstijd van de projecten, of zijn doorgeschoven omdat de omgeving nog onvoldoende was geïnformeerd of dat er op de plannen meer reacties van de omgeving zijn gekomen. De nog niet gerealiseerde werken zullen op worden genomen in het nog bestuurlijk vast te stellen UVP 2016-2017.</p>
VAB Noordwal/Veenkade	Realisatiefase	2016-3 (was 2016-1)	<p>Dit project betreft het terugbrengen van de gracht met daaronder een volautomatische autoberging (VAB) van ca. 160 plaatsen. In 2015 zijn de installaties in de autoberging, het volautomatische parkeerinstallatiesysteem en andere gebouw gebonden installaties, geïnstalleerd en uitvoerig getest.</p>
Haags Startstation Erasmuslijn	Realisatiefase	2016-2	<p>De E-lijn is de metrolijn die vanuit Rotterdam eindigt op Den Haag CS. De treinstellen komen nu aan op het treinspoor van NS, dit kan slechts tijdelijk. Daarom is een alternatieve aanlanding op niveau +2 ontworpen. In 2015 is voortvarend doorgewerkt aan de nieuwe aanlanding Erasmuslijn. In het kader daarvan zijn in december de laatste twee bruggdelen van het voorgebouwde viaduct geplaatst. Ook is begonnen met het storten van de perrons en het aanbrengen van de spoorinfrastructuur. De bouw van de kap, inclusief luifel, is gestart. Het Spoorpark fase 1 is opgeleverd en in beheer genomen. De geluidsisolatie van de omliggende woningen is gestart met het informeren van bewoners en het verwijderen van asbest. In de zomer van 2016 wordt de aanlanding in gebruik genomen.</p>
Stil Asfalt	Voorbereiding	2018	<p>Het college heeft eind april het ontwerp Actieplan omgevingslawaaï Den Haag 2015-2018 (RIS 282245) vastgesteld. Belangrijkste doel van het actieplan is om het aantal (ernstig) gehinderden in de stad per saldo niet te laten stijgen. In 2015 zijn nieuwe projecten voorbereid. Deze zullen in 2016 starten.</p>

Programma / project	Actuele fase	Geplande oplevering	Toelichting
Actieplan Luchtkwaliteit			Het MIP Luchtkwaliteit heeft gediend als cofinanciering van diverse projecten uit het actieplan Luchtkwaliteit, waaronder Dynamisch Verkeersmanagement, projecten uit het programma MJP Fiets en de reconstructie van de Neherkade.
Doorontwikkeling Dynamisch Verkeersmanagement (DVM)	Uitvoering	2016 (was: 2015)	In 2013 heeft de raad besloten tot een investeringsprogramma van € 15,6 mln. ten behoeve van de doorontwikkeling van het dynamisch verkeersmanagement (DVM) in de stad. <ul style="list-style-type: none"> • De aanpassing/vervangng van verkeerslichten op de hoofdwegen van het DVM-netwerk is nagenoeg afgerond. 234 van de 252 Haagse verkeerslichten zijn aangesloten op de verkeerscentrale. • De systemen van de verkeerscentrale zijn evenals de fysieke centrale zelf, vernieuwd. Een laatste systeem wordt in 2015 geïmplementeerd. • Het plaatsen van verkeerscamera's is (contractueel) voorbereid, uitvoering in 2015. In 2016 volgen nog eens ongeveer 100 camera's.
Neherkade	Realisatiefase	2015-4	De Neherkade maakt deel uit van de CentrumRing van Den Haag en zal via de Mercuriusweg aansluiten op de Rotterdamsebaan. De doorstroming van het verkeer en het openbaar vervoer was voor de reconstructie problematisch en de verkeersveiligheid liet te wensen over. De Neherkade vormde ook een knelpunt op het gebied van luchtkwaliteit. Onder het Leeghwaterplein is een 160 meter lange tunnel voor het doorgaande autoverkeer gebouwd, bovengronds is een rotonde aangelegd. Daarnaast is de fietsroute langs de Laakweg verbeterd. De tunnel is vanaf april 2015 geopend voor het verkeer. De uitvoering van het project is succesvol verlopen mede door de gekozen innovatieve contractvorm waarmee de kennis en ervaring in de markt optimaal is benut.
Fietsbrug over de A4 Trekfietsroute – Ypenburg – Vlietzone	Voorbereiding	2019-4	Op 2 juni 2015 (RIS 282910) is de commissie Leefomgeving per brief van de wethouder FVVM, geïnformeerd over de stand van zaken en de verdere aanpak van het Trekfietsroute. Dit fietsroute loopt vanaf de opening in de geluidswal langs de A4 aan de zijde van Ypenburg/Boswijk tot en met de oversteek van de Westvlietweg en kent twee onderdelen, te weten het Fietspad en het Fietsviaduct. In december jl. is een raadsvoorstel met het voorontwerp voor het fietspad aan de Raad aangeboden. In een later stadium (begin 2016) wordt de raad geïnformeerd over de voortgang van het Fietsviaduct.
Maanweg – A12	Nazorgfase	2015-4	De aansluiting A4 Leidschendam en de aansluitingen A12 Voorburg en de Maanweg zijn in 2015 afgerond. De weginrichting, de VRI's en de bewegwijzering zijn compleet vernieuwd. De verkeersafwikkeling is hier verbeterd.
Walstroom Scheveningse Haven	Voorbereiding		Het project Walstroom is een onderdeel van het actieplan luchtkwaliteit. De emissie van grote schepen wordt verminderd door deze aan te sluiten op het elektriciteitsnetwerk ter vervanging van stroomopwekking met eigen dieselaggregaat. Op de wal moeten hiervoor installaties worden gerealiseerd. De aanbesteding zal plaatsvinden in 2015 en de oplevering van de walinstallatie vindt plaats in 2016.
16 Financiën			
Nieuw belastingstelsel	Uitvoering	2018-I	Het integraal belastingstelsel van de sector Belastingzaken wordt de komende jaren vernieuwd. Op het programma staat o.a. een meer digitale dienstverlening via MijnDenHaag.nl en MijnOverheid.nl. Het aansluiten van het belastingstelsel op de Haagse Bron. Aansluiting op het Kadaster en op de Landelijke Voorziening WOZ. Daarnaast zal deze vernieuwing voor de gebruikers leiden tot een efficiëntere inrichting van de processen.

Bijlage 12 Grip op Grote Projecten

Toelichting

De rapportage 'Grip op grote projecten' heeft tot doel om de gemeenteraad een overzichtelijk beeld te geven van besluitvorming en de belangrijkste programmatische en financiële aspecten inclusief risico's van grote projecten. De rapportages worden ten minste twee keer per jaar opgesteld: als bijlage bij de Programmarekening (openbaar) en bij het IpSO (openbaar en geheim gedeelte). Onderliggende rapportages ten behoeve van Grip op Grote Projecten geven de informatie weer per 1 januari 2016, of anders waar aangegeven.

Het format is bij het IpSO vernieuwd. Hierbij is het onderdeel maatschappelijke effecten/doelen toegevoegd. Naar aanleiding van het Rekenkamenrapport "Sturen op maatschappelijke effecten bij grote projecten" (RV108, RIS270981) heeft de raad vastgesteld dat ontwikkelingen van maatschappelijke effecten in relatie tot gestelde doelen moet worden meegenomen in de bestaande informatie- en verantwoordingssystematiek zoals de GRIP-rapportages.

Ook wordt project een dashboard gegeven met de belangrijkste wijzigingen op het project. De stoplichten betekenen het volgende:

- **Groen** = geen wijziging of gerealiseerde wijziging binnen de plankaders.
- **Oranje** = (nieuwe) aankondiging van een aanstaande wijziging die valt buiten de plankaders of opmerkingen over gerealiseerde wijziging welke vooraf was aangekondigd.
- **Rood** = gerealiseerde wijziging buiten de plankaders welke niet van te voren was aangekondigd.

Ten opzicht van het IpSO is het format op de volgende onderdelen aangepast:

- De omzetgegevens van grondexploitaties zijn nu op basis van het nieuwe grondexploitatiestelsel Pagoni. Door een andere administratieve opbouw van de kosten- en opbrengstenstructuur kan er sprake zijn van kleine wijziging in omzetgegevens ten opzichte van de Grip rapportages begroting 2016.
- In de bandbreedte van het saldo is bij grondexploitaties nu het 'MPG scenario' opgenomen. Dit betreft de meest reële te verwachten ontwikkeling van het eindsaldo inclusief risico's. Deze vervangt het 'huidige saldo'. Deze saldogegevens zijn al opgenomen in onderdeel 3 van het projectrapport.

GRIP-projecten

De raad heeft de volgende projecten als GRIP-project benoemd:

Den Haag Nieuw Centraal
Laakhaven West
Laakhaven Petroleumhaven
Spuikwartier
Sportcampus
Scheveningen Haven
A-12 Zone
GEM Vroondaal
Leyweg Escamplaan Haga
Rotterdamsebaan

Den Haag Nieuw Centraal

Kerngegevens algemeen

Datum van gegevens: 1-1-2016
Projectnaam: Den Haag Nieuw Centraal
Projectkenmerk: Grondexploitatie
Programma: 15 – Stadsontwikkeling
Portefeuillehouder: Revis

Kerngegevens financieel

Looptijd: 2001 – 2020
Omzet: € 303,8 mln
Planrealisatie: 73 %
Saldo eindwaarde: € 26,1 mln NEG
Risicoprofiel: € 2,5 mln NEG

Samenvatting

1. Maatschappelijke effecten
2. Inhoudelijke kaders
3. Saldo
4. Risico's
5. Proces en informatie
6. Voortgang en planning

Groen
Groen
Groen
Groen
Groen
Groen

Omschrijving

De grondexploitatie CE-53 Den Haag Nieuw Centraal betreft de (her)ontwikkeling van Den Haag Nieuw Centraal exclusief de OV-Terminal, te weten de deelgebieden Koningin Julianaplein (KJ plein), Babylon en het Anna van Buerenplein.

Bij de start van het plan CE-53 Den Haag Nieuw Centraal voldeed het Centraal Station niet meer aan de eisen van een volwaardig vervoersknooppunt en werd besloten het station ingrijpend te verbouwen. De belangrijkste reden daarvoor was dat het aantal gebruikers van het station in de komende 20 jaar naar verwachting zal verdubbelen. De centrale hal van het Centraal Station is inmiddels goeddeels gereed: ruimer, lichter en overzichtelijker, met een duidelijk herkenbare plek voor alle vervoersvormen. De vele voorzieningen zoals winkels, horeca en andere functies zijn in de loop van 2015 ook geopend. De verbouwing van het Centraal Station (OV-terminal) en de aanlanding van de HSE zijn overigens geen onderdeel van de grondexploitatie.

Het Anna van Buerenplein maakt onderdeel uit van de Haagse Loper. Na het gereedkomen van New Babylon en het gebouw voor de Leidse Universiteit is dit gedeelte van het plein ingericht. Het gedeelte bij het Nationaal Archief wordt in 2016 definitief ingericht. Het deel van de Haagse loper tussen het Centraal Station richting het Spuiplein is deels ingericht en de delen Turfmarkt 1 en 2 zullen eveneens in 2016 worden gerealiseerd.

In 2014 heeft een heroriëntatie op de ontwikkeling van het KJ-plein plaatsgevonden. Eind 2014 heeft het college de nieuwe uitgangspunten bekend gemaakt aan de raad (Uitgangspunten plankaderwijziging grondexploitatie Den Haag Nieuw Centraal, 18 december 2014, RIS 279743). Deze uitgangspunten vormden de basis voor een herziening van de grondexploitatie in 2015. Met de commissiebrief van 5 november 2015, DSO/2015.900 – RIS 288051 (Koningin Julianaplein, programma van eisen herziening grondexploitatie) is de raad over de laatste ontwikkelingen geïnformeerd. De plannen voorzien in een grote state of the art ondergrondse fietsenstalling met 8.500 plekken met daarboven een gebouw ten behoeve van detailhandel (2.500m²) en wonen (36.000m²). In deze rapportage worden deze wijzigingen nader toegelicht.

1. Maatschappelijke effecten: wat willen we bereiken?

Groen

Relatie met programmabegroting

Het project is onderdeel van programma 15 Stadsontwikkeling. Doelstelling van het programma is het stimuleren van werkgelegenheid, het bieden van ruimte aan alle Hagenaars en een vitalisering van Den Haag.

Met de herstructurering van het gebied ontstaat het belangrijkste geïntegreerde vervoersknooppunt van Den Haag waar tram, trein, metro (HSE) en bus/streekbus samen komen in één gebouw. Daar omheen bevindt zich een concentratie van hoogstedelijke functies: detailhandel in New Babylon, studeren bij de Leidse Universiteit, hotel/horeca, wonen in de torens van New Babylon, op het Anna van Buerenplein (studentenwoningen) en in de toekomst op het Koningin Julianaplein, en vooral ook werken. Cruciaal zijn de toegangsroutes die van alle kanten naar en door het station leiden: de Haagse Loper vanaf de Turfmarkt naar de Theresiastraat/Beatrixkwartier en de relatie vanaf het Koningin Julianaplein met de Koekamp en de Herengracht. Het gebied krijgt de allure die als entree van de regeringsstad Den Haag en de internationale stad van Vrede en Recht past.

Relatie met doelen in beleidskaders

Het Masterplan Den Haag Nieuw Centraal uit 2003 geeft de kaders aan van de herinrichting van het gebied met het vernieuwde Centraal Station als middelpunt en sloop van verouderde gebouwen, zoals de bovengrondse parkeergarage, en ruimte voor nieuwbouw van een groot aantal functies. Het gebied is sinds het Bestuursakkoord 2014 – 2018 onderdeel van het beleid rond de zogenaamde stadsentrees. In het kader van het beleid rond fietsparkeren worden momenteel de voorbereidingen getroffen voor de realisering van een ondergrondse fietsenstalling onder het KJ-plein voor ca. 8.500 plaatsen (incl. de reeds bestaande fietsenkelder onder Stichthage).

Relatie met doelen in projectkaders

De projectkaders zijn in de loop der jaren regelmatig aangepast. Uiteindelijk heeft dat ertoe geleid dat op het Anna van Buerenplein de huisvesting voor de Leidse Universiteit (incl. 300 studentenwoningen) is gerealiseerd en dat het oorspronkelijke ontwerp voor het zgn. M-gebouw op het KJ-plein in 2010 (ca. 70.000 m²) is afgeblazen.

Na gereedkomen van de fietsenstalling en de bebouwing daarop, wordt het dan ontstane plein heringericht zodat het de uitstraling krijgt die hoort bij de stadsentree die het station voor Den Haag is: een publieksruimte die uitnodigt tot een aangenaam verblijf en de herkenbare start is van looproutes richting Koekamp en Herengracht.

Wijzigingen

Niet van toepassing.

2. Inhoudelijke kaders: wat gaan we doen?

Groen

De grondexploitatie bestaat uit drie deelplannen:

Koningin Julianaplein

Bij de uitwerking van bovengrondse bebouwing maken we maximaal gebruik van de expertise en creativiteit van marktpartijen, waarbij de gemeente stuurt op basis van het Programma van Eisen. Deze deelnemende partijen maken een schetsontwerp voor de bebouwing, een visie op het plein en omgeving en de relatie daarvan met de voorgestelde bebouwing. In deze visie zullen deze partijen uitgebreid aandacht besteden aan een integrale en aantrekkelijke inpassing van de looproutes en zichtlijnen in het gebied en het thema duurzaamheid. Voorzieningen voor de reiziger, zoals heldere looproutes en een hoogwaardige fietsenstalling, worden hier gecombineerd met voorzieningen voor de verblijver, zoals groen, zitgelegenheid en interessante functies zoals horeca. Dit wordt bij uitstek de plek waar wonen, verblijven en verbinden, waar groen en levendigheid samenkomen.

Op basis van het bestemmingsplan (1^e partiële herziening, 2011, RIS 181048) kunnen hier woningen, kantoren, horeca en detailhandel worden gerealiseerd. Qua hoogte is hier de mogelijkheid van een toren van maximaal 90 meter hoog (met een afwijkingsbevoegdheid tot 140 meter).

Babylon

Babylon is gemoderniseerd en is groter geworden. De kantoren en het hotel bevinden zich in de uitbreiding van Babylon. De woningen zijn gerealiseerd in twee torens; één toren van 140 meter op de hoek Koningin Julianaplein – Anna van Buerenplein en één toren van 100 meter op hoek Prinses Irenestraat – Bezuidenhoutseweg. Het hotel, dat nu 140 kamers telt, is behouden.

Anna van Buerenplein

Achter het station ligt het Anna van Buerenplein. De oude parkeergarage is gesloopt en een nieuwe parkeergarage is ondergronds gebouwd. Hierdoor is een plein ontstaan. Op de ondergrondse parkeergarage onder het Anna van Buerenplein is het gebouw van ca. 23.922 m² bvo van Leiden University College The Hague gerealiseerd. In het pand zijn onderwijsruimtes en ca. 396 kamers voor studenten. De gronduitgifte heeft plaatsgevonden in januari 2012. Het gebouw is in augustus 2013 geopend.

In december 2014 heeft het college een nieuw voorstel voor het KJ-plein opgesteld dat uitgaat van de versnelde realisering van de ondergrondse fietsenstalling met daarboven een beperkt programma van ca. 36.000 m² bvo. Dit plan past binnen het vigerende bestemmingsplan.

Het programma bestaat nu uit totaal 107.517 m² bvo woningen, 16.164 m² bvo winkelruimten, 32.750 m² bvo kantoren, 5.277 m² bvo onderwijs, 940 parkeerplaatsen voor auto's onder het AvB-plein en een fietsenstalling met 8.500 (standaard)plaatsen onder het Koningin Julianaplein. Een groot deel hiervan is al gerealiseerd. Het uitgifteprogramma ziet er nu als volgt uit:

	<i>totaal actuele berekening m²</i>		<i>totaal actuele berekening m²</i>
Woningen		Niet-woningbouw	
<i>Vrije sector</i>		<i>winkels</i>	
Koningin Julianaplein	35.967 m²	Koningin Julianaplein	2.569 m²
Babylon	54.500 m ²	Babylon	12.000 m ²
Anna van Buerenplein	17.050 m ²	Anna van Buerenplein	1.595 m ²
Totaal woningen	107.517 m²	<i>kantoren</i>	
		Koningen Julianaplein	-
	<i>totaal actuele berekening st</i>	Babylon	32.750 m ²
Parkeren		<i>onderwijs</i>	
<i>fietsparkeren</i>		Anna van Buerenplein	5.277 m ²
Koningin Julianaplein	7.500 st	Totaal niet-woningbouw	54.191 m²
Rijnstraat - fietsenflat			
Stichthage	1.000 st		
Totaal fietsparkeren	8.500 st		
<i>autoparkeren</i>			
Koningin Julianaplein	-		
Anna van Buerenplein	940 st		
Totaal autoparkeren	940 st		
Totaal parkeren	9.440 st		

De fietsenstalling

De fietsenkelder zal als eerste worden gerealiseerd. Het wordt een "state-of-the-art" stalling voor ca. 8.500 fietsen, incl. de reeds beschikbare plaatsen onder de stationshal. Tussen deze twee stallingen wordt een verbinding gerealiseerd. De stalling is ook geschikt voor fietsen met afwijkende maten. Bij het ontwerp van de stalling moet qua constructie rekening worden gehouden met de mogelijke bebouwing op het plein en met de reservering van een OV-tunnel richting Scheveningen. Deze reservering sluit aan op de reeds bestaande reserveringen onder Stichthage en onder de Koningstunnel. De aanbesteding van de stalling vindt in het voorjaar 2016 plaats. De oplevering is voorzien in 2017.

Het Koningin Julianaplein

Na het gereedkomen van de ondergrondse fietsenstalling verdwijnen de huidige fietsrekken van het plein. Dit is het begin van een nieuwe uitstraling voor het gebied. Door de bebouwing op het plein krijgt het een meer besloten karakter dan nu het geval is. De nieuwbouw op het plein wordt zó gepositioneerd dat een publieke ruimte ontstaat die –na definitieve- herinrichting past bij de functie die het gebied heeft als belangrijke entree van de stad. Van belang is dat het plein een onderdeel wordt van de publieke routes richting Koekamp, Malieveld en Korte Voorhout en richting Binnenhof via de Herengracht. Op het plein is ruimte voor één of meerdere kunstwerken. De zebraklok vindt hier ook een plek.

De bovenbouw

Voor de bebouwing op het plein is een beoordelingskader worden vastgesteld met een bijbehorend Programma van Eisen, gebaseerd op het genoemde programma. Gelet op de hoeveelheid leegstaande kantoren in Den Haag wordt hier geen kantoorfunctie toegestaan. Voor het overige gelden de regels (o.a. met betrekking tot de hoogte) uit het bestemmingsplan. Voor het plan is een tender onder drie marktcombinaties uitgeschreven. Het “winnende” plan zal ter goedkeuring aan de gemeenteraad worden voorgelegd.

Er wordt geen autogarage gerealiseerd ten behoeve van de gebruikers en bewoners. Het KJ-plein is de beste door het openbaar vervoer ontsloten plek van de stad. De bouw van een ondergrondse garage zou tot onacceptabele vertraging bij de bouw van de fietsenstalling leiden. Daarnaast is er in de omgeving voldoende parkeerruimte beschikbaar bij diverse (openbare) garages. Uitgangspunt is dat de nieuwbouw kan starten ná gereedkomen van de fietsenstalling.

Wijzigingen

Niet van toepassing

3. Saldo: wat gaat het kosten?

Groen

Saldo	Herziening 2015	Programmarekening 2015	Verschillenverklaring	Autonome mutaties (rente en index)	Programmarekening 2015 incl. autonome mutaties
	03-11-2015 (1)	31-12-2015 (2)	Verschil (2-1)	3	1-1-2016 (2+3)
Contante waarde	€ 20,64 mln. NEG	€ 20,64 mln. NEG	€ 0,0 mln	€ 0,79 mln NEG	€ 21,44 mln. NEG
Eindwaarde	€ 26,11 mln. NEG	€ 26,12 mln. NEG			€ 26,08 mln. NEG

Het saldo van de grondexploitatie is per 1-1-2016 € 21,4 mln. negatief op contante waarde. Dit saldo is gedekt door de Voorziening Negatieve Plannen.

Wijzigingen

In dit project heeft zich na de vaststelling van de herziening van de grondexploitatie in het kader van het KJ-plein (RIS 288051) een klein faserings-effect opgetreden van € 5.000 nadelig.

4. Risico's en bandbreedte saldo

Groen

De risico's op de grondexploitatie worden gedekt door de Reserve Grondbedrijf.

	Herziening 2015	1-1-2016
Risicoprofiel	€ 2,49 mln NEG	€ 2,49 mln NEG
Bandbreedte saldo (eindwaarde)		
Best case saldo	€ 23,3 mln NEG	€ 23,2 mln NEG
MPG scenario	€ 28,6 mln NEG	€ 28,6 mln NEG
Worst case saldo	€ 31,3 mln NEG	€ 31,3 mln NEG

Het risicoprofiel van de grondexploitatie Den Haag Nieuw Centraal is bepaald op € 2,49 mln negatief. De bandbreedte in saldo is gebaseerd op het risicoscenario's. De bandbreedte ligt tussen de € 23,2 mln negatief en € 31,3 mln negatief op eindwaarde per 31-12-2020.

Wijzigingen

Niet van toepassing.

5. Schema Proces en informatie

Groen

tijd	voorbereiding	start	uitvoering		
	2001-2002	2003-2004	2005-2006	2007-2009	2010-2015
informatie	RIS 91480 Voortgangs rapportage DHNC november 2001	RIS 103126 Voortgangs rapportage DHNC februari 2003	RIS 126153 Voortgangs rapportage DHNC februari 2005	RIS 148208 Voorstel vast- stelling bestem- mingsplan DHNC 2007	RIS 262600 Voortgangs rapportage Project DHNC aug 2013
	RIS 96906 Voortgangs rapportage DHNC mei 2002	RIS 109418 Voortgangs rapportage DHNC oktober 2003		RIS 164469 Voortgangs rapportage DHNC mei 2009	RIS 279743 Uitgangsp. Plankaderw GREX DH NC 2014
besluit		RIS 111775 Voortgangs rapportage DHNC december 2003			RIS 283903 Cie-brief Voortgang KJ- plein jul 2015
		RIS 115185 Voortgangs rapportage DHNC april 2004			RIS Cie-brief Voortgang KJ- plein sept 2015
overeenkomst		RIS 119106 Voortgangs rapportage DHNC augustus 2004			
	RIS 87562 Proj.doc.CS Kwadrant 2001	RIS 102689 Masterplan DHNC 2003	RIS 140644 Herinrichting Openbare Ruimte DHNC 2006	RIS Projectdocument herziening grondexploitatie 2008	RIS 181048 1e partiele herz. ontwerp bestem- mingsplan DHNC 2011
		RIS 117422 NSP subsidieaan vragen I + II DHNC 2004			RIS 181802 Projectdocument herziening grondexploitatie DHNC 2011
					RIS 270873 VO Anna van Buerenplein 2014
		RIS 111779 BOU Bestuurlijke overeenkomst uitvoering DHNC 2003	DSO 2005.3223 Allonge SOK Babylon Anna van Buerenplein 2005	DSO 2008.4288 SOK Koningin Julianaplein 2008	DSO 2011.20 SOK Anna van Buerengebouw 2011
		RIS 116468 Convenant kabels en leidingen DHNC 2004		DSO 2008.4297 SOK Anna van Buerengebouw 2008	
		DSO 2004.1993 SOK Babylon BV DHNC 2004			

De raad heeft op 20-9-2007 het bestemmingsplan “Den Haag Nieuw Centraal” vastgesteld en dit maakt de herontwikkeling van het station en omgeving mogelijk. Op 15-11-2011 is de herziene grondexploitatie Den Haag Nieuw Centraal (CE-53) door het college vastgesteld. Dit is een herziening van de in juni 2004, door het college vastgestelde grondexploitatie voor Den Haag Nieuw Centraal (CE-53). In 2011 heeft een partiële herziening van het bestemmingsplan plaatsgevonden (RIS181048) mede om de volgende redenen:

- de overbouw van de locatie busplatform (70.800 m² bvo) verviel;
- de locatie Anna van Buerenplein is gewijzigd van kantoor, museum en dure woningen naar studentenwoningen en de Universiteit Leiden University College The Hague;
- de uitgangspunten van de locatie KJ-plein zijn gewijzigd na het niet doorgaan van de overeenkomst met ontwikkelaar Eurocommerce.

De grondexploitatie is in 2015 opnieuw herzien vanwege nieuwe uitgangspunten voor het KJ-plein (“Uitgangspunten plankaderwijziging grondexploitatie Den Haag Nieuw Centraal”, 18 december 2014, RIS 279743). De raad is hierover geïnformeerd via het herziene projectdocument 2015.

Wijzigingen

Niet van toepassing.

6. Voortgang en planning

Groen

Omzet*	Herziening 2015	1-1-2016
Totaal kosten	€ 161,9 mln	€ 162,6 mln
Totaal opbrengsten	€ 141,2 mln	€ 141,2 mln
Totaal omzet	€ 303,1 mln	€ 303,8 mln
Planrealisatie	73 %	73%

*exclusief nog te realiseren rente en indexering

Het grootste deel van de werkzaamheden in de grondexploitatie is gerealiseerd (73%). Er worden nog ca. € 46,3 mln aan kosten en € 36,3 mln aan opbrengsten verwacht voor een periode tot en met 2020. De belangrijkste nog te verwachten kostenpost is de aanleg van de fietsenstalling onder het KJ-plein. De totale kosten hiervoor komen nu uit op € 29,0 mln exclusief plankosten. Daarnaast worden er nog ongeveer € 8,9 mln aan kosten voor de openbare ruimte verwacht. De belangrijkste nog te realiseren opbrengstenposten zijn de grondopbrengsten van in totaal ca. € 19,0 mln en de begrote dekkingsbijdrage van ProRail.

De verbouw van de nieuwe stationshal vordert gestaag. Het gemeentelijke aandeel hierin is inmiddels afgerond. Door nieuwe wensen en eisen vanuit NS moeten aanvullende werkzaamheden worden verricht, waardoor de definitieve voltooiing is vertraagd. De officiële opening zal daardoor op een later tijdstip dan oorspronkelijk voorzien, plaatsvinden. De vernieuwing van het busplatform zal in 2016 worden afgerond. De bouw van een nieuwe overkapping zal dan worden gestart. In 2016 werken we aan een ondergrondse fietsenstalling onder het Koningin Julianaplein. Er wordt uitgegaan van een stalling van ca. 8.500 plekken. Het streven is deze eind 2016 te kunnen openen. Aansluitend daarop zal begonnen worden met de bebouwing bovengronds óp de stalling. De planvorming daarvoor zal in 2016 worden afgerond. In het kader van de stadsentrees zal het Koningin Julianaplein na realisering van de stalling en de bebouwing opnieuw worden ingericht, waarbij met name de relatie tussen het plein de Koekamp, de binnenstad en het Malieveld van belang is.

De planvorming voor het doortrekken van de Haagse Loper naar de Theresiastraat wordt in 2016 afgerond, zodat in 2017 met de aanleg kan worden begonnen. Daarmee nadert het opknappen van deze route, die loopt van het Spui via het Centraal Station en het Anna van Buerenplein tot in de Theresiastraat, zijn voltooiing.

In de grondexploitatie is ondergrondse fietsparkeergarage opgenomen onder het KJ-plein. De geraamde investeringskosten hiervan bedragen € 29,0 mln. exclusief BTW. Ten dele wordt de fietskelder gefinancierd door een subsidie van ProRail/het Rijk. Een andere grote wijziging van de grondexploitatiekaders is het laten vervallen van het kantoorprogramma op het KJ-plein. In de herziening wordt uitgegaan van een programma van woningen en detailhandel bovenop de fietsparkeergarage. Na vaststelling van de herziene grondexploitatie is de bovenbouw via een tender aan drie partijen aangeboden. Een laatste significante programmatische wijziging is het vervallen van een autoparkeergarage onder het KJ-plein.

Wijzigingen

Niet van toepassing.

LAAKHAVEN WEST

Kerngegevens algemeen

Datum van gegevens:	1-1-2016
Projectnaam:	Laakhaven West
Projectkenmerk:	Grondexploitatie
Programma:	15 – Stadsontwikkeling
Portefeuillehouder:	Wijsmuller

Kerngegevens financieel

Looptijd:	2000 – 2023
Omzet:	€ 84,8 mln
Planrealisatie:	74,7%
Saldo eindwaarde:	€ 50,5 mln NEG
Risicoprofiel:	€ 1,88 mln NEG

Samenvatting wijzigingen

1. Maatschappelijke effecten
2. Inhoudelijke kaders
3. Saldo
4. Risico's en bandbreedte saldo
5. Proces en informatie
6. Voortgang en planning

Groen
Oranje
Oranje
Oranje
Oranje
Oranje

Omschrijving

Het plangebied Laakhaven West ligt grofweg ingesloten tussen de Waldorpstraat en de Calandstraat. Er vindt een transformatie plaats van een verouderd bedrijventerrein tot een gemengd stedelijk woon- en werkmilieu.

In het derde kwartaal van 2012 is een gewijzigd stedenbouwkundig plan vastgesteld (RIS-251779) in het vierde kwartaal gevolgd door een nieuw bestemmingsplan. Daarbij is er definitief gekozen voor ontwikkeling van een groot aantal deelgebieden in de vorm van Kleinschalig Opdrachtgeverschap (KO). Veelal zonder bewoningsplicht waardoor ook kleine ontwikkelaars een kans hebben gekregen om hun plannen te verwezenlijken. Zowel in 2012, 2013 als 2014 zijn kavels aangeboden en volledig afgenomen. Vanaf 2014 wordt op verschillende kavels gebouwd.

Projectmatige ontwikkelingen in deze grondexploitatie zijn Calandstraat 1^e fase; Calandtower opgeleverd, 2^e fase in voorbereiding, Soho-C: gewijzigde ontwikkeling, twee woontorens met daar tussenin drie hindoestaanse tempels; grotendeels in uitvoering. Het verplaatsen van enkele bedrijfsschepen aan de kade valt ook binnen dit project. Daarnaast bevinden de RAC-hallen en de Pionier (particuliere transformatie van kantoor naar studentenwoningen) zich in het gebied, maar maken deze geen onderdeel uit van de grondexploitatie. Op basis van de raadsuitspraak over het initiatiefplan Maakhaven is dit pand gehandhaafd en wordt aanvullende dekking voor de grondexploitatie geregeld.

Aan de Calandkade is in tijdelijke bebouwing huisvesting voor arbeidsmigranten (Labourhotel) ondergebracht.

In 2014 is gestart met de grootschalige herinrichting van de Waldorpstraat en ventweg in de spoorstrook. Alle openbare ruimte (ca. 44.500 m²) in het plangebied wordt heringericht, waarbij de herprofilering van de Waldorpstraat het meest in het oog springt. Deze is in 2014 uitgevoerd, waarbij ook een ventweg voor de bebouwing in de spoorzone is aangelegd. Begin 2015 is op de eerste kavels in de spoorzone met de bouw gestart. Later zullen ook de ontsluitende straten, de Calandkade en het RAC-plein op de schop gaan. Het inrichten van de openbare ruimte is gestart met de Waldorpstraat maar zal pas afgerond kunnen worden wanneer de verschillende ontwikkelingen in de spoorzone opgeleverd zijn. De 1^e van der Kunstraat zal als eerstvolgende straat eind 2016 worden heringericht. Afronding van het project is in 2023 gepland nadat ook de tijdelijke bebouwing is vervangen door permanente bebouwing.

1. Maatschappelijke effecten: wat willen we bereiken?

Groen

Relatie met programmabegroting

Het project is onderdeel van “Programma 15 Stadsontwikkeling”. De doelstellingen van het programma 15 zijn het stimuleren van werkgelegenheid, het bieden van ruimte aan alle Hagenaars en een vitalisering van Den Haag.

Relatie met doelen in beleidskaders

In de Provinciale Structuurvisie van 2010 zijn Laakhaven West en Petroleumhaven aangezien als onderdeel van het hoog stedelijk (centrum) gebied. In de Provinciale Verordening Ruimte zijn Laakhaven West en Petroleumhaven niet meer aangeduid als bedrijventerrein. In het Regionaal Structuurplan Haaglanden 2020 (van 2008) maakt Laakhaven West onderdeel uit van bedrijventerreinen die getransformeerd zullen worden tot gemengd woon-werkgebied. De gemeentelijk e Structuurvisie Den Haag 2020 ziet het Centrum als en veel uitgebreider centrum dan het huidige. Er wordt een “sprong over het spoor” voorzien naar Laakhaven, een gebied met mooie locaties aan het water, waar ruimte is voor wonen, voorzieningen en stedelijke bedrijven. Het gebied kan in belangrijke mate bijdragen aan de beoogde woningtoename. Als onderdeel van de centrale as Scheveningen Haven- Internationale Zone en Centrum wordt voorrang gegeven aan gebiedsontwikkeling en ingezet op een gemengd woon-werkgebied.

Sectoraal beleid.

In de Nota Haagse Mobiliteit zijn de Calandstraat, Waldorpstraat en Neherkade aangewezen als de hoofdontsluitingsroutes voor het gebied. De daarbinnen gelegen verblijfsstraten worden ingericht als 30 km/uur gebied. De Calandstraat en Waldorpstraat maken daarbij ook deel uit een hoofdfietsroutenetwerk. Het parkeren wordt zelfvoorzienend opgelost per bouwblok. Bezoek maakt gebruik van de parkeerruimte op de openbare weg. Uitgangspunt van de Haagse Woonvisie is om tot 2020 de toename van het aantal inwoners te accommoderen door voldoende woningen te blijven bouwen voor de stedeling. Op het gebied van economie is de nota “Bedrijventerreinenstrategie 2005-2020 van belang. Laakhaven West en Petroleumhaven zijn hierin als transformatiegebied naar een nieuw woonwerkmilieu met een strook langs het spoor voor stadgebonden bedrijven opgenomen. Op basis van de beleidsvisie” Kracht van Kwaliteit- Economische Visie Den Haag” gaat het hierbij vooral om kleinschalige bedrijfsruimte.

Relatie met doelen in projectkaders

Met het projectdocument van 2012 is een nieuwe weg voor het gebied ingeslagen. De basisprincipes van het Stedenbouwkundig plan van 2007 blijven overeind en zijn in 2012 opgenomen in een nieuw Stedenbouwkundig Raamwerk. Er is ruimte gemaakt voor Kleinschalig Opdrachtgeverschap. Niet alleen voor particuliere individuen maar ook voor ontwikkelaars, beleggers en aannemers om in kleine series woningen en/of bedrijfsruimte te ontwikkelen. Onder invloed van deze nieuwe ontwikkelstrategie is de verkavelingsstructuur deels gewijzigd. Gekozen is voor het bestaande stratenpatroon vanwege behoud van een aantal bestaande gebouwen (RAC hallen) en bedrijven. De Waldorpstraat wordt niet meer verlegd richting spoor zodat er meer ruimte is voor bedrijfsbebouwing. De bebouwing doet daarmee tevens dienst als noodzakelijk geluidscherm tussen spoor en woningen. Via een nieuw aan te leggen langzaam verkeersbrug en expressieve appartemententorens worden Laakhaven West en Petroleumhaven met elkaar verbonden. Voor de openbare ruimte is Residentiekwaliteit de basisnorm. Qua materiaalgebruik wordt aangesloten bij het naastgelegen gebied Laakhaven Centraal. Hergebruik van keien langs het water en inpassing van 2 oude havenkranen moeten daarbij het havenkarakter benadrukken. Vanwege het hoog stedelijke karakter van het gebied zijn wonen en werken de belangrijkste functies in het gebied, maar vanwege het na te streven gemengde karakter zijn in beperkte mate ook andere functies mogelijk zoals horeca, detailhandel, cultuur, religie, kantoor/dienstverlening, zorg, sport en leisure maar ook onderwijs als daar behoefte aan blijkt te zijn.

Wijzigingen: Niet van toepassing.

2. Inhoudelijke kaders: wat gaan we doen?

Oranje

In de grondexploitatie wordt rekening gehouden met het volgende programma:

Woningen			totaal	<2015	In 2015	2016	2017	2018	2019	2020	na 2020
Meergezins	Koop	Goedkoop	42	-	42	-	-	-	-	-	-
		Middelduur	188	32	46	60	-	-	-	-	50
	Huur	Goedkoop	783	207	459	117	-	-	-	-	-
		Middelduur	125	84	19	22	-	-	-	-	-
Eengezins	Onbekend	Onbekend	20	-	-	-	-	-	-	-	20
		Middelduur	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Totaal			1.158	323	566	199	-	-	-	-	70

Overige functies			totaal	<2015	In 2015	2016	2017	2018	2019	2020	na 2020
Bedrijven	m ² -bvo		5.100	340	3.760	1.000	-	-	-	-	-
Detailhandel	m ² -bvo		1.160	1.160	-	-	-	-	-	-	-
Cafe\Restaurant	m ² -bvo		770	-	770	-	-	-	-	-	-
Maatschappelijk	m ² -bvo		3.095	880	2.215	-	-	-	-	-	-
Parkeren	stuks		456	256	95	105	-	-	-	-	-
Overig	m ² -bvo		100	100	-	-	-	-	-	-	-

Alle openbare ruimte (ca. 44.500m²) wordt heringericht. De Waldorpstraat (20.000 m²) is in 2014 uitgevoerd. In 2016, 2017 en 2018 zullen de overige straten worden uitgevoerd.

Wijzigingen

De wijzigingen hebben voornamelijk te maken met de voortvarendheid van de realisaties in 2015 en de doorwerking daarvan op de fasering van de nog uit te geven gronden. Er is sprake van een wijziging in programma met betrekking tot de omzetting van koop- naar huurwoningen. Hiertoe is door het college besloten op 22-12-2015 (RIS 290264).

3. Saldo: wat gaat het kosten?

Oranje

Saldo	Halfjaarbericht	Programmarekening 2015	Verschillenverklaring	Autonome mutaties (rente en index)	Programmarekening 2015 incl. autonome mutaties
	1-6-2015 (1)	31-12-2015 (2)	Verschil (2-1)	3	1-1-2016 (2+3)
Contante waarde	€ 34,8 mln. NEG	€ 35,4 mln. NEG	€ 0,68 mln NEG	€ 1,49 mln NEG	€ 36,9 mln NEG
Eindwaarde	€ 49,5 mln. NEG	€ 50,4 mln. NEG			€ 50,5 mln NEG

Het saldo van de grondexploitatie is € 36,9 mln negatief op contante waarde 1-1-2016 en is gedekt door de Voorziening Negatieve Plannen.

Wijzigingen (verschillenverklaring)

Het saldo grondexploitatie is € 684.000 op Netto Contante Waarde (NCW) verslechterd. De kosten zijn in totaal € 150.000 nominaal gestegen, de opbrengsten zijn € 653.000 nominaal gedaald. De faseringseffecten zijn € 119.000 voordelig.

De grootste kostenstijging wordt veroorzaakt door een plankosten overschrijding. Veel zaken die sneller gingen in combinatie met niet voorziene problemen vergden meer inzet. Voor de nog te verwachten inzet in de komende jaren is het budget daarom met € 138.000 opgehoogd.

Daarnaast traden nog enkele kleine onvoorziene kostenposten op van in totaal € 12.000.

De gronduitgiften zijn gedaald met € 653.000 door de lagere opbrengst die werd ontvangen voor de White Nile in verband met de omzetting van koop- naar huurwoningen. Hiertoe is door het college besloten op 22-12-2015 (RIS 290264), waarmee tevens subsidie is verkregen om de opbrengstdaling

in de grondexploitatie op te vangen. Deze subsidie is beschikbaar gesteld vanuit het in het Coalitieakkoord 2014-2018 vastgestelde budget van € 18 miljoen ten behoeve van “Voldoende goede en betaalbare woningen, in het goedkope segment”.

De financiële afwikkeling van White Nile en het sneller uitgeven van gronden heeft een positief faserings-effect. Dit, in combinatie met het later benodigd zijn van kosten woonrijpmaken elders in het plan, zorgt voor een voordelig faserings-effect van € 119.000.

4. Risico's en bandbreedte saldo

Oranje

De risico's op de grondexploitatie worden opgevangen door de Reserve Grondbedrijf.

	1-6-2015	1-1-2016
Risicoprofiel	€ 1,77 mln NEG	€ 1,88 mln NEG
Bandbreedte (eindwaarde)		
Best case saldo	€ 48,9 mln NEG	€ 50,0 mln NEG
MPG scenario	€ 51,2 mln NEG	€ 52,4 mln NEG
Worst case saldo	€ 52,6 mln NEG	€ 54,0 mln NEG

Het risicoprofiel is bepaald op € 1,88 mln negatief. Het te verwachten saldo op eindwaarde ligt binnen de bandbreedte van € 50,0 mln en € 54,0 mln nadelig.

Wijzigingen

Het verschil van het risicoprofiel tussen 1-6-2015 en 1-1-2016 bedraagt ca. € 110.000 nadelig en heeft te maken met het opnemen van het risico dat het aanleggen van een parkeerlaag bij Calandstraat fase 2 ten behoeve van de RAC hallen voor onze rekening komt; het verhogen van het risico op (verdere) overschrijding van de totale plankosten, met name vanwege de opgetreden overschrijding in 2015; het wegvallen van het risico op vertraging door het behoud van Maakhaven, omdat die reeds in de grondexploitatie is verwerkt en het lager worden van de marktrisico's door een lagere restant-verwachting op gronduitgifte (als gevolg van de realisatie van gronduitgiften in 2015 en door het wegvallen van een groot deel van de verwachte opbrengst voor de White Nile).

LAAKHAVEN WEST (LA38)						
tijd	2000-2005	2006-2007	2009-2011	2012	2014	2015-2016
informatie	RIS80948 Projectdocument Laakhaven West, fase 1	RIS145171 Po.j.doc. en Stedenbkundi gplan RIS149853 Stedenb.kundi g plan laakhaven West en petroleumhvn	RIS162607 Voortgangsrap portage RIS 181995 Partiële herziening project document	RIS 251778 Herziening Proj.document Laakhaven- West RIS254080 Best.plan Laakhaven- West / Petroleumhaven	RIS 269681. Bestemming splan Laakhavens. Raad RIS 267639. Initiatiefvoor stel Maakhaven. Raad	RIS 290 264 Part. Herz. Laakhaven West White Nile Herziening Laakhaven West proj.doc en grondexpl.
datum besluit	30 nov.2000 19 juli. 2001	23 mei. 2007 13 dec. 2007	17 mrt. 2009 6 dec. 2011	28 aug. 2012 20 dec.2012	20 feb.2014 20 feb.2014	22-dec-15 Q1 2016
overeen- komst		RIS134635 Sluiten samenw .over eenkomst herontw . Laakhaven West				
datum		10 jan. 2006				

In 2007 is het projectdocument met bijbehorende grondexploitatie van Laakhaven West vastgesteld. Door middel van jaarrekeningen en halfjaarberichten is de stand van zaken van de begroting tot aan de herziening in 2011 aan het bestuur voorgelegd. De meest recent bestuurlijk vastgestelde stand betreft nu de herziening van het projectdocument in september 2012 (RIS 251778). O.a. ten behoeve van de bebouwing langs de Calandstraat is het bestemmingsplan Laakhavens begin 2014 vastgesteld door de raad. In december 2015 is in verband met een plankaderwijziging woongebouw White Nile (koop naar huur) een extra dekking (RIS 290264) voor de VNP vastgesteld.

Wijzigingen

De grondexploitatie en het projectdocument worden integraal herzien en in het 1^e kwartaal 2016 voorgelegd voor bestuurlijke besluitvorming. In de herziening wordt het behoud van Maakhaven meegenomen.

6. Voortgang en planning

Oranje

Omzet	1-6-2015	1-1-2016
Totaal kosten*	€ 59,3 mln	€ 60,9 mln
Totaal opbrengsten	€ 24,5 mln	€ 23,9 mln
Totaal omzet	€ 83,8 mln	€ 84,8 mln
Planrealisatie	70,3 %	74,7 %

*exclusief te realiseren rentekosten

Van de totale kosten is 72,9% gerealiseerd. Van de totale opbrengsten is 79,1% gerealiseerd. De totale realisatie ligt daarmee op 74,7%.

Belangrijkste werkzaamheden en planning

Begin 2015 is gestart met de bouw van de eerste woontoren naast de mandirs, de bouw van de tweede woontoren is begin oktober gestart. In het najaar zijn de vergunningen voor de bouw van de resterende twee tempels verleend en is de bouwgrond overgedragen. De bouw zelf start begin 2016. Met de ontwikkelaars van Calandstraat fase 2 is overeenstemming bereikt over de bouw van 117 huurwoningen met commerciële ruimte op de begane grond. De bouw start volgens planning medio 2016. Met de ontwikkelaar van Soho C is geen overeenstemming bereikt binnen de reserveringstermijn. Deze locatie is nu betrokken bij het planuitwerkingskader voor de particuliere ontwikkeling Calandkade 47, waar het voornemen is de oude bedrijfshallen te vervangen door woningbouw.

De uitgifte van de KO kavels gaat voorspoedig, maar de daadwerkelijke realisatie is minder scherp te plannen omdat initiatiefnemers na afgifte bouwvergunning en overdracht van de grond in de praktijk niet altijd direct met de bouw starten. Bij blok A zijn de werkzaamheden aan de zijde Waldorpstraat gestart, en ook 2 kavels van blok B, de woontoren en de bijbehorende kavels van blok C langs het spoor bij de Viaductweg zijn gestart. Verder zijn de eerste 5 deelprojecten in de spoorzone van start gegaan, waarvan het complex met 15 bedrijfshallen ook al is opgeleverd. In 2016 wordt de grond voor het laatste deelproject langs het spoor uitgegeven en start de bouw van de resterende 5 deelprojecten. Na oplevering van de gebouwen worden de tussenliggende geluidschermen geplaatst. Voor het resterende deel van blok C (de kavels naast Maakhaven) is optie verleend in het kader van KO.

In 2016 zullen veel woningen worden opgeleverd, zodat het gebied langzamerhand bewoond raakt. In 2016 en later jaren zal dan ook de aandacht vooral uitgaan naar aanleg van het woonmilieu.

Wijzigingen

Opmerking: de totale opbrengsten zijn gedaald door het afwaarderen van het project White Nile met € 0,65 mln.

LAAKHAVEN PETROLEUMHAVEN

Kerngegevens algemeen

Datum van gegevens:	1-1-2016
Projectnaam:	Laakhaven Petroleumhaven
Projectkenmerk:	Grondexploitatie
Programma:	15 – Stadsontwikkeling
Portefeuillehouder:	Wijsmuller

Kerngegevens financieel

Looptijd:	2000 – 2021
Omzet:	€ 53,0 mln
Planrealisatie:	61,9 %
Saldo eindwaarde:	€ 18,1 mln NEG
Risicoprofiel:	€ 0,8 mln NEG

Samenvatting wijzigingen

1. Maatschappelijke effecten
2. Inhoudelijke kaders
3. Saldo
4. Risico's en bandbreedte saldo
5. Proces en informatie
6. Voortgang en planning

Groen
Oranje
Groen
Groen
Oranje
Oranje

Omschrijving

De herontwikkeling van de locatie Petroleumhaven is onderdeel van de begin jaren '80 ingezette herontwikkeling van het bedrijventerrein Laakhavens. Eind 2000 is de grondexploitatie Petroleumhaven met alleen bedrijfsbebouwing operationeel geworden. Hierna zijn de gronden verworven en is de bodemsanering gestart.

In het derde kwartaal van 2012 is een gewijzigd stedenbouwkundig plan vastgesteld (RIS 251778) in het vierde kwartaal gevolgd door een nieuw bestemmingsplan. De voornaamste wijzigingen betreffen Laakhaven-West, waar bovendien een aantal plandelen in de vorm van kleinschalig opdrachtgeverschap (KO) op de markt gezet zijn. In Petroleumhaven is sprake van beperkte aanpassing in het ontwerp. Er is sprake van een versmalling van de uit te geven kavel aan de Neherkade om ruimte te reserveren voor de in de toekomst aan te leggen Centrumring, zoals in 2009 besloten naar aanleiding van Masterplan Knoop Moerwijk (RIS 168977). Deze wijziging is al eerder financieel verwerkt in de grondexploitatie.

Tevens zijn in het nieuwe plan de torens bij de waterknoop in hoogte teruggebracht tot 50 meter, is er ruimte voor veel grondgebonden (werk)woningen en appartementen tot 8 lagen. Gelet op de ruimte die kleinschalig opdrachtgeverschap biedt qua woningtype en –grootte is niet een exact woningaantal te noemen. Uitgegaan wordt van 175 tot 275 woningen. Het parkeren zal bovengronds per blok opgelost worden.

Ter voorbereiding op het uitgeven van gronden heeft eind 2014 een quickscan KO plaats gevonden. Vervolgens is in 2015 een Nota van Uitgangspunten opgesteld en heeft hierover een buurtconsultatie plaatsgevonden. Nadat een definitieve keuze is gemaakt tussen KO, reguliere ontwikkeling en een combinatie van beide zal een planherziening 1^e helft 2016 ter besluitvorming aan het college worden voorgelegd.

1. Maatschappelijke effecten: wat willen we bereiken?

Groen

Relatie met programmabegroting

Het project is onderdeel van “Programma 15 Stadsontwikkeling”. De doelstellingen van het programma 15 zijn het stimuleren van werkgelegenheid, het bieden van ruimte aan alle Hagenaars en een vitalisering van Den Haag.

Relatie met doelen in beleidskaders

In de Provinciale Structuurvisie van 2010 zijn Laakheven West en Petroleumhaven aangezien als onderdeel van het hoog stedelijk (centrum) gebied. In de Provinciale Verordening Ruimte zijn Laakheven West en Petroleumhaven niet meer aangeduid als bedrijventerrein. In het Regionaal Structuurplan Haaglanden 2020 (van 2008) maakt Laakheven West onderdeel uit van bedrijventerreinen die getransformeerd zullen worden tot gemengd woon-werkgebied. De gemeentelijke Structuurvisie Den Haag 2020 ziet het Centrum als een veel uitgebreider centrum dan het huidige. Er wordt een "sprong over het spoor" voorzien naar Laakheven, een gebied met mooie locaties aan het water, waar ruimte is voor wonen, voorzieningen en stedelijke bedrijven. Het gebied kan in belangrijke mate bijdragen aan de beoogde woningtoename. Als onderdeel van de centrale as Scheveningen Haven- Internationale Zone en Centrum wordt voorrang gegeven aan gebiedsontwikkeling en ingezet op een gemengd woon-werkgebied.

Sectoraal beleid

In de Nota Haagse Mobiliteit zijn de Calandstraat, Waldorpstraat en Neherkade aangewezen als de hoofdontsluitingsroutes voor het gebied. De daarbinnen gelegen verblijfsstraten worden ingericht als 30 km uur gebied. De Calandstraat en Waldorpstraat maken daarbij ook deel uit van een hoofdfietsroutenetwerk. Het parkeren wordt zelfvoorzienend opgelost per bouwblok. Bezoek maakt gebruik van de parkeerruimte op de openbare weg.

Uitgangspunt van de Haagse Woonvisie is om tot 2020 de toename van het aantal inwoners te accommoderen door voldoende woningen te blijven bouwen voor de stedeling. Op het gebied van economie is de nota "Bedrijventerreinenstrategie 2005-2020 van belang. Laakheven West en Petroleumhaven zijn hierin als transformatiegebied naar een nieuw woonwerkmilieu met een strook langs het spoor voor stadgebonden bedrijven opgenomen. Op basis van de beleidsvisie "Kracht van Kwaliteit- Economische Visie Den Haag" gaat het hierbij vooral om kleinschalige bedrijfsruimte.

Relatie met doelen in projectkaders

Met het projectdocument van 2012 is een nieuwe weg voor het gebied ingeslagen. De basisprincipes van het Stedenbouwkundig plan van 2007 blijven overeind en zijn in 2012 opgenomen in een nieuw Stedenbouwkundig Raamwerk. Er is ruimte gemaakt voor Kleinschalig Opdrachtgeverschap. Niet alleen voor particuliere individuen maar ook voor ontwikkelaars, beleggers en aannemers om in kleine series woningen en/of bedrijfsruimte te ontwikkelen. Via een nieuw aan te leggen langzaam verkeersbrug en expressieve appartemententorens worden Laakheven West en Petroleumhaven met elkaar verbonden. In Petroleumhaven zal vanwege de ligging aan de doodlopende havenarm een kwalitatief iets hoger woonmilieu nagestreefd worden dan in Laakheven West. Voor de openbare ruimte is Residentiekwaliteit de basisnorm. Qua materiaalgebruik wordt aangesloten bij het gebied Laakheven Centraal. Hergebruik van keien langs het water en inpassing van 2 oude havenkranen moeten daarbij het havenkarakter benadrukken. Vanwege het hoog stedelijke karakter van het gebied zijn wonen en werken de belangrijkste functies in het gebied, maar vanwege het na te streven gemengde karakter zijn in beperkte mate ook andere functies mogelijk zoals horeca, detailhandel, cultuur, religie, kantoor/dienstverlening, zorg, sport en leisure maar ook onderwijs als daar behoefte aan blijkt te zijn.

Wijzigingen

Niet van toepassing.

2. Inhoudelijke kaders: wat gaan we doen?

Oranje

Woningen			<i>totaal</i>	<2014	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	na 2020
Meergezins	Koop	Middelduur	75	-	-	-	-	26	25	12	12	-
		Duur	106	-	-	-	-	41	37	14	14	-
Eengezins		Duur	33	-	-	-	-	10	13	5	5	-
		Extra duur	9	-	-	-	-	4	3	1	1	-
Totaal			223	-	-	-	-	81	78	32	32	-

Overige functies			<i>totaal</i>	<2014	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	na 2020
Bedrijven		m ² -bvo	9.500	5.500	-	-	-	1.361	1.399	720	520	-
Maatschappelijk		m ² -bvo	5.220	5.220	-	-	-	-	-	-	-	-
Parkeren		stuks	276	-	-	-	-	108	96	36	36	-

Wijzigingen

Het programma zal worden aangepast via de herziening 2016.

3. Saldo: wat gaat het kosten?

Groen

Saldo	Halfjaarbericht	Programmarekening 2015	Verschillenverklaring	Autonome mutaties (rente en index)	Programmarekening 2015 incl. autonome mutaties
	1-6-2015 (1)	31-12-2015 (2)	Verschil (2-1)	3	1-1-2016 (2+3)
Contante waarde	€ 13,7 mln. NEG	€ 13,7 mln. NEG	€ 0	€ 0,55 mln NEG	€ 14,3 mln NEG
Eindwaarde	€ 18,1 mln. NEG	€ 18,1 mln NEG			€ 18,1 mln NEG

Het saldo van de grondexploitatie per 1-1-2016 is € 14,3 mln nadelig op contante waarde en is gedekt door de Voorziening Negatieve Plannen.

Wijzigingen (verschillenverklaring)

Het saldo grondexploitatie is € 11.000 op Netto Contante Waarde (NCW) verslechterd. Dit verschil bestaat volledig uit beperkte faserings-effecten. De kosten en opbrengsten zijn onveranderd.

4. Risico's en bandbreedte saldo

Groen

De risico's op de grondexploitatie worden opgevangen door de Reserve Grondbedrijf.

	1-6-2015	1-1-2016
Risicoprofiel	€ 0,8 mln NEG	€ 0,8 mln NEG
Bandbreedte (eindwaarde)		
Best case saldo	€ 17,3 mln NEG	€ 17,3 mln NEG
MPG	€ 18,9 mln NEG	€ 18,9 mln NEG
Worst case saldo	€ 20,6 mln NEG	€ 20,6 mln NEG

Het risicoprofiel is bepaald op € 0,8 mln negatief. De bandbreedte van het saldo bij de huidige plankaders is bepaald tussen de € 17,3 mln en € 20,6 mln nadelig.

Wijzigingen

Niet van toepassing. Het risicoprofiel en bandbreedte is gelijk gebleven.

5. Schema Proces en informatie

Oranje

In 2007 is het projectdocument met bijbehorende grondexploitatie van Laakhaven Petroleumhaven vastgesteld. Door middel van jaarrekeningen en halfjaarberichten is tot 2012 de stand van zaken van de begroting aan het bestuur voorgelegd. De meest recente bestuurlijk vastgestelde stand betreft nu de stand 1-1-2016 (programmarekening 2015).

LAAKHAVEN Petroleumhaven (LA39)							
Tijd	2000	2004-2005	2006	2007	2010	2012	2016
Informatie	RIS80941 Projectdocument Laakhaven- Petroleumhaven	RIS 123187 Voortg.bericht Laakhaven West en Petroleumhvn	RIS 134638 Vervolgtraject transformatie Petroleumhaven	RIS149853 Stedenb.k..plan LH-West en Petroleum- haven (RV 190)	RIS 168282 Projectdossier Laakhaven/Petroleum- haven	RIS 251778 Herziening Proj.doc. LH- West/Petroleumhaven	verwacht
		RIS 134637 Voortgang heroverwe- ging Petroleumhvn				RIS54080 Bestemmingsplan LH- West/Petroleumhven	Herziening Projectdocument Petro- leumhaven
datum besluit	30-nov-00	21-dec-04 11-jan-05	10-jan-06	13-dec-07	30-jul-10	28-aug-12 20-dec-12	1 ^e helft 2016

Te verwachten besluitvorming 2016

Voor de zomer zal een herziening van projectdocument en grondexploitatie ter bestuurlijke besluitvorming worden voorgelegd.

Wijzigingen: Herziening projectdocument vindt niet plaats in 2015 maar in 2016.

6. Voortgang en planning

Groen

Omzet	1-6-2015	1-1-2016
Totaal kosten*	€ 33,3 mln	€ 33,8 mln
Totaal opbrengsten	€ 19,1 mln	€ 19,2 mln
Totaal omzet	€ 52,5 mln	€ 53,0 mln
Planrealisatie	61,9 %	61,9%

*exclusief te realiseren rentekosten

Van de totale kosten is 56,6% gerealiseerd, van de totale opbrengsten 71%. Het totale realisatiepercentage is daarmee 61,9%.

Belangrijkste werkzaamheden en planning

De 1^e kavels zullen voor de zomer van 2016 in verkoop worden gebracht. In 2016 zal de waterbodemp van de doodlopende havenarm worden gesaneerd en de kademuuren waar nodig hersteld. Onderzocht wordt of het gebied met het spoedig aanleggen van een aanlegsteiger als nautisch woongebied op de kaart gezet kan worden. De ontsluiting van de uit te geven kavels zal begin 2017 worden aangelegd zodat er vanaf medio 2017 kan worden gebouwd. De plannen voor de openbare ruimte zullen worden opgesteld zodat na oplevering van de gebouwen kan worden aangelegd.

Wijzigingen

Niet van toepassing

Spuikwartier (investeringsproject)

Algemeen

Datum van gegevens: 31-12-2015
Projectnaam: Spuikwartier
Projectkenmerk: Investeringsproject
Programma: Programma 5
Portefeuillehouder: Wijsmuller

Financieel

Looptijd: 2014 – 2019
Investing: € 177,4 mln.
Planrealisatie: 1,8 %
Saldo: n.v.t
Risicoprofiel: € 7,8 mln.

Samenvatting wijzigingen

1. Maatschappelijke effecten
2. Inhoudelijke kaders
3. Investerings
4. Risico's en bandbreedte investering
5. Proces en informatie
6. Voortgang en planning

Groen
Oranje
Groen
Groen
Oranje
Groen

Omschrijving

Het investeringsproject Spuikwartier omvat de realisatie van het Onderwijs- en Cultuur Complex (OCC). De grondexploitatie omvat de (grotere) gebiedsontwikkeling met o.a. de gronduitgifte voor zowel het OCC als voor het overig programma in het plangebied. Dit is de Grip rapportage van het investeringsproject.

In november 2014 heeft de gemeenteraad het besluit genomen tot een nieuwe aanpak van de stedelijke ontwikkeling in dit deel van de stad (RIS 276520). De opgave om een plan en een ontwerp te laten maken voor een nieuw onderwijs- en cultuurgebouw in goede samenhang met de herontwikkeling van de tweede en laatste fase van Wijnhavenkwartier is met directe betrokkenheid van marktpartijen opgepakt.

Door een integrale aanbesteding van zowel de gebouwontwikkeling als het opstellen van een gebiedsvisie is de markt uitgedaagd optimale samenhang te bewerkstelligen in zowel de ontwikkelingen in het gebied als van de verbindingen met de omliggende gebieden. Het resultaat van deze aanbesteding is de in september 2015 verstrekte opdracht aan de bouwcombinatie van Boele & van Eesteren en Visser Smit Bouw tot het ontwerp, de bouw en onderhoud van het OCC (RIS 286109).

Het OCC wordt aan de Turfmarktzijde van het plangebied gepositioneerd op een deel van de huidige theaterkavels en op een deel van de locatie van de leegstaande laagbouw van het voormalige gebouw van het ministerie van Binnenlandse zaken en op een deel van de leegstaande kantoorstoren van het voormalige gebouw van het ministerie van Justitie. Deze bebouwing dient ten behoeve van de realisatie van het gebouw verwijderd te worden.

De sloop van de bebouwing is inmiddels gestart. De Dr. Anton Philipszaal en de danszaal van het Lucent danstheater zijn begin 2016 geamoveerd. De planning is dat de voormalige ministeriegebouwen voor de zomer van 2016 zullen zijn gesloopt. Tijdens de bouw van het onderwijs- en cultuurcomplex blijft de toneeltoren, het achtertoneel van het Lucent Danstheater en de kantoorvleugel nog gehandhaafd als 'woonhuis' van het NDT. De oplevering van het onderwijs- en cultuurcomplex is voorzien in de eerste helft van 2019.

1. Maatschappelijke effecten: wat willen we bereiken?

Groen

Relatie met programmabegroting

Het project is onderdeel van “Programma 5. Cultuur, Bibliotheek en monumentenzorg”. De doelstelling van het programma 5 is behoud van cultureel erfgoed, een gevarieerd aanbod en ondersteunen van kunst en cultuur. De grondexploitatie is onderdeel van “Programma 15 Stadsontwikkeling”. De doelstellingen van het programma 15 zijn ‘het stimuleren van werkgelegenheid, het bieden van ruimte aan alle Hagenaars en een vitalisering van Den Haag’.

Relatie met doelen in beleidskaders

In rv94 2014 is aangegeven dat de gebiedsontwikkeling in het Spuikwartier en realisatie van het OCC volop bijdraagt aan behoud en versterking van het culturele klimaat in Den Haag.

De plannen voorzien in nieuwe huisvesting voor het Residentie Orkest, het Nederlands Dans Theater, het Koninklijk Conservatorium en de Stichting Dans- en Muziekcentrum. Ook leveren de plannen een bijdrage aan een levendig gebied dat aantrekkelijk is voor alle typen bezoekers overdag en 's avonds: passanten op weg naar de binnenstad, culturele bezoekers, horecabezoekers, overnachters, studenten en toeristen. De investering in het nieuwe complex en de commerciële ontwikkeling die mogelijk gemaakt wordt, draagt bij aan versterking van het culturele hart in de stad, behoud van de culturele instellingen, consumptieve bestedingen in de stad en een hogere vastgoedwaarde in de omgeving van het Spuikwartier.

Relatie met doelen in projectkaders

Kaders en Kredietaanvraag 2014 (RIS 276520): Er wordt meer gedaan dan alleen een gebouw ontwikkelen. Het Spuiplein blijft behouden en kan opnieuw ingericht worden. Het Spuiplein is straks geschikt voor (culturele) evenementen en heeft een hoge verblijfskwaliteit. We ontwikkelen het Spuikwartier in samenhang met het Oude Centrum en de Rivierenbuurt inclusief extra bebouwingmogelijkheden aan de Schedeldoekshaven. Het leegstaande ministerie kan sneller tot ontwikkeling worden gebracht. Door de gekozen aanbestedingsvorm voor de gebiedsontwikkeling in het Spuikwartier en realisatie van het OCC is het mogelijk meer rekening te houden met specifieke aspecten zoals social return. Hiermee is het mogelijk om de met de voorbereiding en realisatie gemoeide werkgelegenheid voor een deel in Den Haag te laten neerslaan.

Wijzigingen

Niet van toepassing.

2. Inhoudelijke kaders: wat gaan we doen?

Oranje

Voor het cultuur- en onderwijscomplex is gebruik gemaakt van het bestaande Programma van Eisen (PvE), zoals dit in 2013 was opgesteld ten behoeve van de bouw van het Spuiforum en nadien ten behoeve van de integrale aanbesteding is geactualiseerd en verfijnd in samenspraak met de vier instellingen. Met de aanbesteding is het programma verder uitgekristalliseerd.

Het investeringsproject houdt nu rekening met het realiseren van het volgende programma:

- 45.750 m² bvo cultuur;
- 1250 m² bvo retail- en horecaruimte in het OCC
- 276 parkeerplaatsen;
- 1.500 stallingsplaatsen voor fietsen.

Wijzigingen

De gebiedsvisie van het winnende consortium heeft een ander oppervlak programma voor het OCC namelijk 45.750 m² bvo in plaats van 48.000 m² bvo.

3. Gemeentelijke investeringen: wat gaat het kosten?

Groen

	1-6-2015	1-1-2016
Uitvoeringsbudget	€ 177,4 mln.	€ 177,4 mln.
Planrealisatie	0,8%	1,8%

Het totale uitvoeringsbudget bedraagt € 177,4 miljoen. Hiervan is 1,8% gerealiseerd.

Wijzigingen

De aanbesteding en de daaropvolgende opdrachtverstrekking heeft in 2015 binnen budget plaatsgevonden. Op grond van de uitkomsten van deze aanbesteding is er geen aanleiding de budgetten bij te stellen.

4. Risico's en uitvoeringsbudget

Groen

De risico's op het investeringsproject worden gedekt uit risicoreserves en onvoorzien binnen het project. Er is € 7,5 miljoen opgenomen in het uitvoeringsbudget en de risicoreservering van € 7,8 miljoen is opgebouwd uit de bestaande risicoreservering van € 5,4 miljoen minus de reservering van € 1,3 miljoen voor het ZST plus een toevoeging van € 3,7 miljoen op basis van RIS 276520.

De risico's op het investeringsproject worden gedekt uit risicoreserves en onvoorzien binnen het project. Er is € 7,5 miljoen opgenomen in het uitvoeringsbudget en de risicoreservering van € 7,8 miljoen is opgebouwd uit de bestaande risicoreservering van € 5,4 miljoen minus de reservering van € 1,3 miljoen voor het ZST plus een toevoeging van € 3,7 miljoen op basis van RIS 276520.

In de business case voor de ontwikkeling van het Zuiderstrandtheater is rekening gehouden met inkomsten uit parkeren, reclame en horeca. In 2015 zijn er geen inkomsten gegenereerd, waardoor er een nadeel is ontstaan van € 0,7 mln. Ter compensatie van dit nadeel is conform bestuurlijk besluit (Raadsbesluit gebiedsontwikkeling Spuikwartier 2014, RIS 276520) een aanspraak gedaan op de risicoreservering zoals die is opgenomen in de Reserve Grondbedrijf. In de jaarrekening 2015 is dit verwerkt in het resultaat grondbedrijf en opgenomen in de paragraaf grondbeleid.

	1-6-2015	1-1-2016
Risico's	€ 7,8 mln.	€ 7,8 mln.
Te verwachten uitvoeringsbudget	€ 177,4 mln.	€ 177,4 mln.

De reserves en voorzieningen zijn niet bedoeld om op voorhand uit te geven. Er zal maximaal gestuurd worden om binnen het reguliere budget te blijven, maar mocht zich een onontkoombare en onafwendbare tegenvaller voordoen, kan daar een beroep op worden gedaan, zonder vooraf de raad om extra krediet te moeten vragen.

Wijzigingen

Niet van toepassing.

Spuikwartier				
	Voorbereiding	Start	Uitvoering	
Tijd	2014	2015	2016	2017-2025
Besluitvorming	<p>Oktober 2014:</p> <p>RIS 227540</p> <p>Nadere informatie rv Kredietaanvraag en kader gebiedsontwikkeling</p>	<p>Maart 2015:</p> <p>GRIP-rapportage programmarekening</p>	<p>Verwacht:</p> <p>Herziening projectdocument en grondexploitatie</p>	
		<p>april 2015</p> <p>Profielen beoordelings commissie</p>	<p>Verwacht:</p> <p>GRIP - rapportage programmarekening</p>	
	<p>Oktober 2014:</p> <p>RIS 227522</p> <p>Projectdocument Spuikwartier</p>	<p>Juni 2015:</p> <p>Vaststellen bestemmingsplan</p>	<p>Verwacht:</p> <p>GRIP - rapportage begroting</p>	
	<p>December 2014:</p> <p>RIS 276520</p> <p>Raadsbesluit 94/2014 Kaders en kredietaanvraag gebiedsontwikkeling Spuikwartier</p>	<p>aug/sept 2015:</p> <p>Gunning en presentatie winnende gebiedsvisie en VO</p>		
	<p>December 2014:</p> <p>RIS 279940</p> <p>Resultaat selectiefase aanbesteding Spuikwartier</p>	<p>Dec 2015:</p> <p>GRIP-rapportage begroting</p>		
Overeenkomsten	n.v.t			

Middels Grip-rapportages wordt de stand van zaken gerapporteerd.

Wijzigingen

De herziening van het projectdocument en de grondexploitatie is verplaatst naar het eerste kwartaal van 2016.

6. Voortgang en planning

Groen

In deze Grip-rapportage is er geen reden de planning aan te passen, maar kan wel kennis genomen worden van mogelijk optredende risico's die vaak ook een factor tijd kennen. Indien en zodra die zich voordoen, zal de raad hierover uiteraard geïnformeerd worden. Indien het aanmerkelijke gevolgen voor de totaalplanning betreft, zal daarmee niet gewacht worden tot de eerstvolgende Grip-rapportage. De gedetailleerde planning is als volgt:

OCC

- Januari 2016 sloop Dr. Anton Philipszaal en danszaal LDT gereed;
- Eind maart 2016 onherroepelijk bestemmingsplan Wijnhavenkwartier en Spuiplein;
- April 2016 ontvankelijke aanvraag omgevingsvergunning OCC indienen door bouwcombinatie;
- Juli 2016 sloop voormalige Justitietoren en laagbouw BZK gereed;
- maart 2019 oplevering OCC;
- juni 2019 herinrichting openbare ruimte rondom OCC en inclusief Spuiplein gereed;
- September 2019 start theaterseizoen en schooljaar.

Wijzigingen

Niet van toepassing.

Spuikwartier (grondexploitatie)

Kerngegevens algemeen

Datum van gegevens: 1-1-2016
Projectnaam: Spuikwartier
Projectkenmerk: Grondexploitatie
Programma: 15 – Stadsontwikkeling
Portefeuillehouder: Wijsmuller

Kerngegevens financieel

Looptijd: 2013 - 2025
Omzet: € 77,7 mln.
Planrealisatie: 29,1%
Saldo eindwaarde: € 1,4mln POS¹⁵
Risicoprofiel: € 7,2 mln NEG

Samenvatting wijzigingen

1. Maatschappelijke effecten
2. Inhoudelijke kaders
3. Saldo
4. Risico's en bandbreedte saldo
5. Proces en informatie
6. Voortgang en planning

Groen
Oranje
Groen
Groen
Oranje
Oranje

Omschrijving

Het investeringsproject Spuikwartier omvat de realisatie van het Onderwijs- en Cultuur Complex (OCC). De grondexploitatie omvat de (grotere) gebiedsontwikkeling met o.a. de gronduitgifte voor zowel het OCC als voor het overige programma in het plangebied. Dit is de Grip rapportage van de grondexploitatie.

In november 2014 heeft de gemeenteraad het besluit genomen tot een nieuwe aanpak van de stedelijke ontwikkeling in dit belangrijke deel van de stad (RIS 276520). De opgave om een plan en een ontwerp te laten maken voor een nieuw onderwijs- en cultuurgebouw in goede samenhang met de herontwikkeling van de tweede en laatste fase van Wijnhavenkwartier is met directe betrokkenheid van marktpartijen opgepakt.

Door een integrale aanbesteding van zowel de gebouwontwikkeling als het opstellen van een gebiedsvisie is de markt uitgedaagd optimale samenhang te bewerkstelligen in zowel de ontwikkelingen in het gebied als van de verbindingen met de omliggende gebieden.

Het resultaat van deze aanbesteding is de in september 2015 verstrekte opdracht aan de bouwcombinatie van Boele & van Eesteren en Visser Smit Bouw tot het ontwerp, de bouw en onderhoud van het OCC (RIS 286109).

Het OCC wordt aan de Turfmarktzijde van het plangebied gepositioneerd op een deel van de huidige theaterkavels en op een deel van de locatie van de leegstaande laagbouw van het voormalige gebouw van het ministerie van Binnenlandse zaken en op een deel van de leegstaande kantoorstoren van het voormalige gebouw van het ministerie van Justitie. Deze bebouwing dient ten behoeve van de realisatie van het gebouw verwijderd te worden.

De sloop van de bebouwing is inmiddels gestart. De Dr. Anton Philipszaal en de danszaal van het Lucent danstheater zijn begin 2016 geamoveerd. De planning is dat de voormalige ministeriegebouwen voor de zomer van 2016 zullen zijn gesloopt. Tijdens de bouw van het

¹⁵ Dit betreft het saldo zonder verwerking van de financiële effecten van de herziening van maart 2016. Bij de herzieningsdocumenten (RIS 292663) is een nieuwe GRIP opgesteld. Zie ook het onderdeel 'saldo' voor een nadere toelichting.

onderwijs- en cultuurcomplex blijft de toneeltoren, het achtertoneel van het Lucent Danstheater en de kantoorvleugel nog gehandhaafd als ‘woonhuis’ van het NDT. De oplevering van het onderwijs- en cultuurcomplex is voorzien in de eerste helft van 2019.

Op basis van de voor het plangebied opgestelde gebiedsvisie wordt het commerciële programma aan de zijde van Wijnhavenkwartier fase 2.1 en aan de zijde van de Schedeldoekshaven gepositioneerd. Met de contractueel voor dit programmaonderdeel preferente bouwer (Heijmans) zijn inmiddels op hoofdlijnen afspraken gemaakt over de nadere functionele invulling van dit programma. Een belangrijke drager van dit programma is de gedifferentieerde woonfunctie. Tevens zal in dit deel van het plangebied een hotel worden gerealiseerd alsmede een beperkt areaal aan retail- en horecaruimte in een stedelijke plint van de bebouwing.

Het Spuiplein blijft behouden en wordt zodanig ingericht dat het kan gaan fungeren als huiskamer en gastvrije ontmoetingsplek voor alle inwoners en bezoekers van de stad. Er komt een nieuwe verbindingsstraat tussen de Turfmarkt en de Schedeldoekshaven.

Nu het programma op hoofdlijnen bekend is, zullen de aanpassingen verwerkt worden in een herziening van het projectdocument en grondexploitatie.

1. Maatschappelijke effecten: wat willen we bereiken?

Groen

Relatie met programmabegroting

Het project is onderdeel van Programma 5: Cultuur en Bibliotheek. De doelstelling van het programma 5 is behoud van cultureel erfgoed, een gevarieerd aanbod en ondersteunen van kunst en cultuur. De grondexploitatie is onderdeel van Programma 15: Stadsontwikkeling. De doelstellingen van dit programma zijn ‘het stimuleren van werkgelegenheid, het bieden van ruimte aan alle Hagenaars en een vitalisering van Den Haag’.

Relatie met doelen in beleidskaders

In rv94 2014 is aangegeven dat de gebiedsontwikkeling in het Spuikwartier en realisatie van het OCC volop bijdraagt aan behoud en versterking van het culturele klimaat in Den Haag.

De plannen voorzien in nieuwe huisvesting voor het Residentie Orkest, het Nederlands Dans Theater, het Koninklijk Conservatorium en de Stichting Dans- en Muziekcentrum. Ook leveren de plannen een bijdrage aan een levendig gebied dat aantrekkelijk is voor alle typen bezoekers overdag en 's avonds: passanten op weg naar de binnenstad, culturele bezoekers, horecabezoekers, overnachters, studenten en toeristen. De investering in het nieuwe complex en de commerciële ontwikkeling die mogelijk gemaakt wordt, draagt bij aan versterking van het culturele hart in de stad, behoud van de culturele instellingen, consumptieve bestedingen in de stad en een hogere vastgoedwaarde in de omgeving van het Spuikwartier.

Relatie met doelen in projectkaders

Kaders en Kredietaanvraag 2014 (RIS 276520): Er wordt meer gedaan dan alleen een gebouw ontwikkelen. Het Spuiplein blijft behouden en kan opnieuw ingericht worden. Het stadsplein is straks geschikt voor (culturele) evenementen en heeft een hoge verblijfskwaliteit. We ontwikkelen het Spuikwartier in samenhang met het Oude Centrum en de Rivierenbuurt inclusief extra bebouwingsmogelijkheden aan de Schedeldoekshaven. Het leegstaande ministerie kan sneller tot ontwikkeling worden gebracht. Door de gekozen aanbestedingsvorm voor de gebiedsontwikkeling in het Spuikwartier en realisatie van het OCC is het mogelijk meer rekening te houden met specifieke aspecten zoals social return. Hiermee is het mogelijk om de met de voorbereiding en realisatie gemoeide werkgelegenheid voor een deel in Den Haag te laten neerslaan.

Wijzigingen

Niet van toepassing.

2. Inhoudelijke kaders: wat gaan we doen?

Oranje

De grondexploitatie gaat uit van onderstaand uitgifteprogramma:

Woningen			totaal	<2014	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	na 2020
Meergezins	Huur	Middelduur	33.912	-	-	-	-	8.478	-	8.478	-	16.956
Totaal			33.912	-	-	-	-	8.478	-	8.478	-	16.956

Overige functies			totaal	<2014	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	na 2020
Horeca/detailhandel	m ² -bvo		14.774	-	-	-	-	3.381	-	4.631	-	6.762
Hotel	m ² -bvo		9.000	-	-	-	-	-	-	-	-	9.000
Maatschappelijk	m ² -bvo		48.000	-	-	-	-	48.000	-	-	-	-
Parkeren	stuks		700	-	-	-	-	-	-	280	-	420

Daarnaast omvat het programma 600 fietsparkeerplaatsen. Deze zijn onderdeel van de genoemde 1.500 plaatsen in de vastgoedexploitatie. Dit betreft het programma van de vastgestelde grondexploitatie.

Wijzigingen

Na afronding van de integrale aanbesteding is het programma van het onderwijs- en cultuurcomplex verder uitgekristalliseerd. Tevens zijn met de voor het overige programma contractueel preferente bouwer (Heijmans) op hoofdlijnen afspraken gemaakt over de nadere functionele invulling van dit programmaonderdeel. Een belangrijke drager van dit programma is de gedifferentieerde woonfunctie. Tevens zal in dit deel van het plangebied een hotel worden gerealiseerd alsmede een beperkt areaal aan retail- en horecaruimte in een stedelijke plint van de bebouwing.

Het Spuiplein blijft behouden en wordt zodanig ingericht dat het kan gaan fungeren als huiskamer en gastvrije ontmoetingsplek voor alle inwoners en bezoekers van de stad. Er komt een nieuwe verbindingstraat tussen de Turfmarkt en de Schedeldoekshaven.

Nu het programma op hoofdlijnen bekend is, zullen de aanpassingen verwerkt worden in een herziening van het projectdocument en grondexploitatie.

Ten opzichte van de grondexploitatie is het woningbouwprogramma vergroot, het programma horeca/detailhandel is gewijzigd, de oppervlakte van de openbare ruimte binnen de plangrens is toegenomen en er wordt een stadsbalkon boven maaiveld aangelegd. Daarnaast zijn er wijzigingen in de investeringen door o.a. toevoeging van het versterken van het dak van de Turfmarktgarage en toevoeging van de opbrengst vanuit de Stadhuisgarage.

Met Heijmans is voor het commerciële programma een onderhandelingsakkoord bereikt. Al deze elementen zijn wijzigingen op het bestaande kader en leiden om die reden tot een herziening van het projectdocument en bijbehorende grondexploitatie.

3. Saldo: wat gaat het kosten?

Groen

Saldo	Halfjaarbericht 2015	Programmarekening 2015	Verschillenverklaring	Autonome mutaties	Programmarekening 2015 incl. autonome mutaties
	1-6-2015 (1)	31-12-2015 (2)	31-12-2015 (2-1)	3	(2+3)
Contante waarde	€ 0,5 mln. POS	€ 0,5 mln. POS	€ 0,0 mln.	€ 0,4 mln. POS	€ 0,9 mln POS
Eindwaarde	€ 0,7 mln. POS	€ 0,8 mln. POS	€ 0,1 mln. NEG	€ 0,6 mln. POS	€ 1,4 mln POS

Het saldo van de grondexploitatie is € 0,9 miljoen positief op contante waarde 1-1-2016.

Wijzigingen (bestuurlijke verschillenverklaring, zonder effecten herziening 2016)

In dit project zijn kleine netto contante financiële faseringseffecten opgetreden maar per saldo is er geen verschil op NCW per 31-12-2015.

Herziening 2016

In maart 2016 is het project Spuikwartier herzien (RIS 292663). Vanwege financiële regelgeving zijn de financiële effecten hiervan op saldoniveau al verwerkt in de jaarrekening 2015. Dit leidt tot de volgende tabel:

1.	Jaarrekening 2015 (incl. autonoom)	01-01-2016	€ 941.000	NCW	V
2.	Herziening 2016	maart 2016	€ 1.010.000	NCW	N
	Vershil (2 – 1)		€ 1.951.000	NCW	N

Het per saldo verschil van € 1.951.000 is toegelicht in de herziene grondexploitatie Spuikwartier (RIS 292663). Ook is een nieuwe GRIP-rapportage verstrekt bij de vastgestelde herziening waarin dit is verwerkt. Als gevolg hiervan neemt de stand van de Voorziening Negatieve Plannen met € 1.010.000 toe en daalt het saldo Positieve projecten met € 941.000.

4. Risico's en bandbreedte saldo

Groen

De risico's op de grondexploitatie worden opgevangen door de Reserve Grondbedrijf. De benodigde omvang van deze risicobuffer wordt jaarlijks bepaald in de Meerjarenprognose Grondexploitaties (MPG).

	1-6-2015	1-1-2016
Risicoprofiel (incl. saldo)	€ 7,7 mln. NEG	€ 7,2 mln. NEG
Bandbreedte (eindwaarde)		
Best case saldo	€ 9,9 mln. POS	€ 10,7 mln. POS
MPG scenario	€ 6,0 mln NEG	€ 5,7 mln. NEG
Worst case saldo	€ 16,2 mln. NEG	€ 15,5 mln. NEG

Het risicoprofiel op de grondexploitatie is bepaald op € 7,2 miljoen nadelig. Dit is de stand inclusief het positieve saldo van € 0,9 miljoen per 1-1-2016.

Wijzigingen

De kleine wijziging in het risicoprofiel wordt niet veroorzaakt door een wijziging in de risico's maar door de wijziging van het saldo van € 0,4 miljoen per 1-1-2015 naar € 0,9 miljoen per 1-1-2016.

Spuikwartier				
	Voorbereiding	Start	Uitvoering	
Tijd	2014	2015	2016	2017-2025
Besluitvorming	Oktober 2014: RIS 227540 Nadere informatie rv Kredietaanvraag en kader gebiedsontwikkeling	Maart 2015: GRIP-rapportage programmarekening	Verwacht: Herziening projectdocument en grondexploitatie	
	Oktober 2014: RIS 227522 Projectdocument Spuikwartier	april 2015 Profielen beoordelings commissie	Verwacht: GRIP - rapportage programmarekening	
	Oktober 2014: RIS 227522 Projectdocument Spuikwartier	Juni 2015: Vaststellen bestemmingsplan	Verwacht: GRIP - rapportage begroting	
	December 2014: RIS 276520 Raadsbesluit 94/2014 Kaders en kredietaanvraag gebiedsontwikkeling Spuikwartier	aug/sept 2015: Gunning en presentatie winnende gebiedsvisie en VO		
December 2014: RIS 279940 Resultaat selectiefase aanbesteding Spuikwartier	Dec 2015: GRIP-rapportage begroting			
Overeenkomsten	n.v.t			

Middels Grip-rapportages wordt de stand van zaken gerapporteerd. Begin 2016 zal het projectdocument en de grondexploitatie worden herzien¹⁶. Verder zal de stand van zaken worden gerapporteerd in Grip-rapportages.

Wijzigingen

Er zal een herziening van het projectdocument en de grondexploitatie worden gemaakt.

¹⁶ In maart 2016 is het project Spuikwartier herzien (RIS 292663).

6. Voortgang en planning

Oranje

Omzet	1-6-2015	1-1-2016
Totaal kosten*	€ 35,6 mln.	€ 36,1 mln.
Totaal opbrengsten	€ 41,3 mln.	€ 41,6 mln.
Totaal omzet	€ 76,9 mln.	€ 77,7 mln.
Planrealisatie	3,3%	29,1%

*exclusief te realiseren rentekosten

Van de totale kosten in de grondexploitatie is 62,6% gerealiseerd. Er zijn nog geen grondopbrengsten gerealiseerd. De totale planrealisatie betreft 29,1%.

Het zwaartepunt van de investeringen die in de tweede helft van 2015 zijn gerealiseerd is de aankoop van de P1 parkeergarage.

Uitgangspunt van de grondexploitatie is dat de grond voor het cultuurgebouw in 2017 wordt uitgegeven. De horeca en detailhandel in de plint evenals de nieuwe parkeergarage Spui in 2019. De woningen en overige horeca en detailhandel staan gepland in de periode 2017 – 2025. De parkeergarage Turfmarkt in 2025.

In deze GRIP-rapportage is er geen reden de planning aan te passen, maar kan wel kennis genomen worden van mogelijk optredende risico's die vaak ook een factor tijd kennen. Indien en zodra die zich voordoen, zal de raad hierover uiteraard geïnformeerd worden. Indien het aanmerkelijke gevolgen voor de totaalplanning betreft, zal daarmee niet gewacht worden tot de eerstvolgende GRIP-rapportage. De gedetailleerde planning is als volgt:

Gebiedsontwikkeling Spuikwartier

- Januari 2016 sloop Dr. Anton Philipszaal en danszaal LDT gereed;
- Eind maart 2016 onherroepelijk bestemmingsplan Wijnhavenkwartier en Spuiplein;
- April 2016 ontvankelijke aanvraag omgevingsvergunning OCC indienen door bouwcombinatie;
- Juli 2016 sloop voormalige Justitietoren en laagbouw BZK gereed;
- Juli 2016 renovatie gedeelte Turfmarktgarage t.b.v. bewonersparkeren Wijnhavenkwartier 2.1 gereed;
- 31 december 2016 ontvankelijke aanvraag omgevingsvergunning indienen door Heijmans van eerste fase commercieel programma;
- (Afhankelijk van nadere contractvorming) 31 december 2018 ontvankelijke aanvraag omgevingsvergunning indienen door Heijmans van tweede fase commercieel programma;
- juni 2019 herinrichting openbare ruimte rondom OCC en inclusief Spuiplein gereed;

Wijzigingen

Planning aanvraag omgevingsvergunningen commercieel programma is verkort.

Sportcampus Zuiderpark gebouwontwikkeling

Algemeen

Datum van gegevens: 1-1-2016
Projectnaam: Sportcampus Zuiderpark
Projectkenmerk: Investeringsproject
Programma: 12 – Sport
Portefeuillehouder: Baldewsingh

Financieel

Looptijd: 2013 - 2016
Investing: € 50,4 mln
Planrealisatie: 29%
Saldo: n.v.t
Risicoprofiel: < € 1,0 mln

Samenvatting wijzigingen

1. Maatschappelijke effecten
2. Inhoudelijke kaders
3. Planning en voortgang
4. Investerings
5. Risico's
6. Proces en informatie

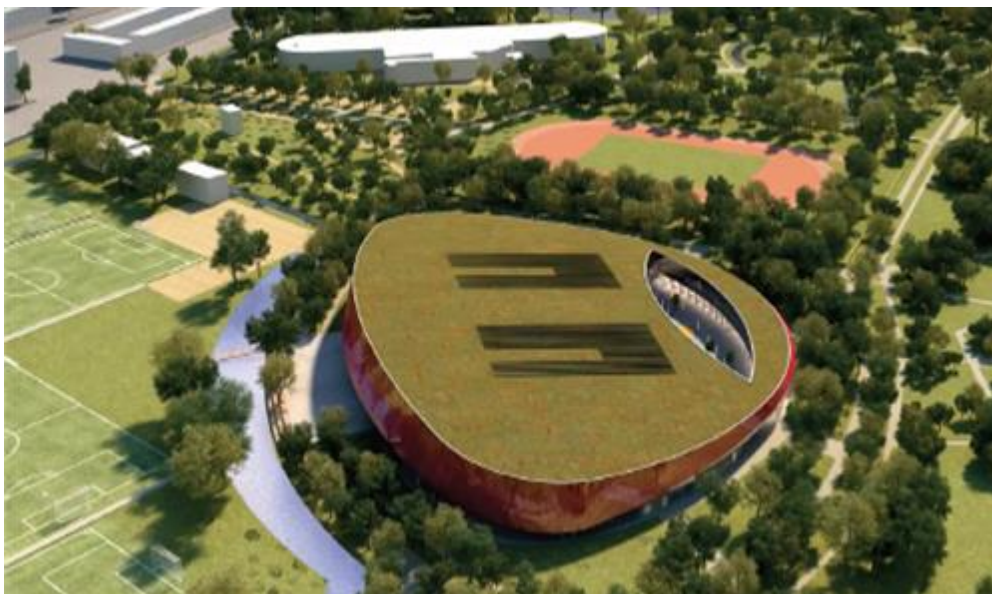
Groen
Groen
Oranje
Groen
Groen
Groen

Omschrijving

Deze rapportage heeft betrekking op de gebouwontwikkeling.

Het project betreft de integrale ontwikkeling van de Sportcampus Zuiderpark. Het college heeft de ambitie om conform het Krachtwijkenprogramma ter plaatse van het voormalige ADO-stadion in het Sportkwadrant van het Zuiderpark een gecombineerde (top)sport en onderwijscluster (HBO- en MBO niveau) te realiseren. In december 2013 is voor het gebouw het raadsvoorstel Realisatie Sportcampus Zuiderpark door de gemeenteraad vastgesteld.

Voor de realisatie heeft de gemeente in oktober 2013 een samenwerkingsovereenkomst (SOK) met de Haagse Hogeschool getekend. De Haagse Hogeschool en ROC Mondriaan willen de onderwijsfuncties in de Sportcampus in het studiejaar 2016-2017 in gebruik nemen. De Haagse Hogeschool en ROC Mondriaan maken mede gebruik van de gemeentelijke sportvoorzieningen in het gebouw.

1. Maatschappelijke effecten: wat willen we bereiken?

Groen

Relatie met programmabegroting

De Sportcampus is onderdeel van het programma 12 – Sport, programmaonderdeel Sport- en spelaccommodaties; binnensport. Doel van het programma Sport is dat zo veel mogelijk Hagenaars regelmatig en intensief sporten op een prettige verantwoorde manier en bij voorkeur in georganiseerd verband. Sportaccommodaties en sportverenigingen zijn ontmoetingsplaatsen bij uitstek en bieden een sociale structuur. Deze maatschappelijke rol kan worden vergroot als verenigingen en hun accommodaties zich door ontwikkelen tot buurthuis voor jong en oud. Daarnaast versterken topsportprestaties en evenementen het positieve beeld van de stad.

De Sportcampus Zuiderpark is tevens onderdeel van programma 15 - Stadsontwikkeling. Doel van het programma Stadsontwikkeling is onder andere het bieden van ruimte aan alle Hagenaars en een vitalisering van Den Haag. Dit willen we onder andere bereiken door aan te sluiten bij kansen en kwaliteiten van specifieke gebieden en door aantrekkelijke buitenruimte te ontwikkelen.

Relatie met doelen in beleidskaders

Het college heeft de ambitie om conform het Krachtwijkenprogramma ter plaatse van het voormalige ADO-stadion in het Sportkwadrant van het Zuiderpark een gecombineerde (top)sport en onderwijscluster (HBO- en MBO niveau) te realiseren. In het collegeprogramma 2006-2010 is de bouw van een topsporthal in Den Haag opgenomen. Met de bundeling van sport en onderwijs wordt de ambitie van Den Haag gerealiseerd om in het kader van de wijkaanpak deze plek in het Zuiderpark en de directe omgeving een stevige impuls te geven.

Door de ruimte rond de Sportcampus opnieuw in te richten en de parkeerplaatsen zorgvuldig in te passen in de parkomgeving (conform Kader Nota Openbare Ruimte), ontstaat een aantrekkelijke buitenruimte voor studenten, sporters, bezoekers en recreanten die tevens recht doet aan het karakter van het Zuiderpark als Rijks beschermd stadsgezicht.

Relatie met doelen in projectkaders

Doel van het project is de realisatie van deze Sportcampus met daarin opgenomen een (top)sportcentrum met sporthallen en een onderwijsvoorziening waarin de vestiging van de Academie voor Sportstudies van De Haagse Hogeschool wordt gehuisvest en de afdeling Lifestyle, Sport en Beweging van ROC Mondriaan.

Wijzigingen

Niet van toepassing.

2. Inhoudelijke kaders: wat gaan we doen?

Groen

De Sportcampus Zuiderpark bestaat uit:

Het gebouw met de volgende onderdelen

A. Het gemeentelijk deel (ca. 65% van het totale gebouw) met onder meer:

- een topsporthal met een tribune voor 3.500 bezoekers;
- een dubbele breedtesporthal voor amateur sporten;
- een turnhal, met de specifieke faciliteiten voor de turnsport;
- een beachsporthal;
- voor deze hallen bijkomende voorzieningen als kleedkamers, toestellenbergingen en dergelijke;
- kantoorfaciliteiten voor sportondersteunende organisaties;

- ontvangst- en horecavoorzieningen voor de gebruikers en bezoekers.

B. De Academie van Sportstudies van de Haagse Hogeschool (HHS) (ca. 30% van het totale gebouw) met:

- college- en studieruimtes;
- ondersteunende ruimtes voor docenten en (naar verwachting een groei tot 1.400) studenten;
- drie gymzalen met de daarbij horende voorzieningen;
- een danszaal en een dojo (voor oosterse vechtsporten).

C. De School voor Lifestyle, Sport en Bewegen van ROC Mondriaan (ca. 5% van het totale gebouw), als dependance van de hoofdvestiging in Delft.

Plan voor de openbare ruimte waaronder de ringweg en parkeervoorzieningen

De komst van de Sportcampus maakt het mogelijk de ringweg in het park af te maken tot een autovrije route voor fietsers, skaters en wandelaars. Bij de ingang aan de Melis Stokelaan is een parkeervoorziening op maaiveld ontwikkeld passend bij het monumentale karakter van het Zuiderpark. Met deze voorziening en extra parkeerplaatsen bij ADO/De Aftrap, HDV, het zwembad en de bestaande wegcapaciteit (aan de zijde van het Zuiderpark) langs de Melis Stokelaan, wordt voorzien in de parkeerbehoefte van 667 parkeerplaatsen.

Wijzigingen

Niet van toepassing.

3. Gemeentelijke investeringen (wat gaat het kosten?)

Groen

Gesplitst over de verschillende functies bedragen de gemeentelijke stichtingskosten € 50,4 mln.

	1-6-2015	1-1-2016
Uitvoeringsbudget*	€ 50,4 mln	€ 50,4 mln
Planrealisatie	18%	29%

* Excluisief rentekosten tijdens de bouw. Deze zijn opgenomen in bestemmingsreserve voorfinancieringsrente Sportcampus (BR3479).

Wijzigingen

Niet van toepassing.

4. Risico's en bandbreedte saldo

Groen

De risico's op de bouwontwikkeling worden opgevangen binnen de begroting van de stichtingskosten waarin ook een reserve onvoorzien is opgenomen.

	1-6-2015	1-1-2016
Risico's	€ 0,3 mln	€ 0,0 mln
Te verwachten uitvoeringsbudget	€ 50,4 mln	€ 50,4 mln

Wijzigingen

Het vermeende risico ad. € 0,3 mln. dat in de rapportage van 1-6-2015 is opgenomen is achterhaald door de voortgang van het project en heeft niet geleid tot extra kosten.

Sportcampus Zuiderpark						
Tijd	voorbereiding			uitvoering		
	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Infor- matie	RIS 170702 16 februari 2010 Raadsmededeling over ontwikkeling Sportcampus	RIS 181465 13 oktober 2011 Raadsmededeling contractering architect Sportcampus	RIS 250769 10 juli 2012 Raadsmededeling terugtrekken Vestia en gezamenlijk verder ontwikkelen door gemeente en Haagse Hogeschool	RIS 260905 18 juli 2013 Raadscommissies Samenleving en Ruimte geïnfomeerd over voortgang	RIS 272321 7 mei 2014 Algemene Commissie geïnfomeerd over DO gebouw en voortgang DO openbare ruimte	maart 2015 start bouw Sportcampus
				RIS 264669 18 september 2013 Raadsmededeling over voortgang	RIS 276826 14 oktober 2014 Commissies Samenleving en Ruimte geïnfomeerd over besluitvorming parkeersituatie	RIS 286332 22 september 2015 Rekeningen- commissie tussentijdse verantwoordings- rapportage project Sportkwadrant Zuiderpark
Besluit					RIS 279231 2 december 2014 Raadsmededeling inzake voorlopige gunning gebouw, akkoord bevonden DO openbare ruimte en uitwerking moties fietsenstallingen	RIS 288914 24 november 2015 Commissies Samenleving en Ruimte geïnfomeerd over voortgang
					RIS 279852 23 december 2014 Commissie Samenleving geïnfomeerd over definitieve gunning	
	12 februari 2010 Collegebesluit (vertrouwelijk) over gemeenschappelijke ontwikkeling door gemeente, Vestia en Haagse Hogeschool			RIS 264666 17 september 2013 Collegebesluit instemming SOK	28 januari 2014 Collegebesluit (vertrouwelijk) Instemmen met de bijdrage uit de reserve Werk met Werk (Kadernota OR)	17 november 2015 Collegebesluit (vertrouwelijk) inzake voortgang bouw
	RIS 177642 14 december 2010 Raadsbesluit Nota van Uitgangspunten			RIS 267470 12 november 2013 Collegebesluit Projectdocument Sportcampus	16 december 2014 Collegebesluit (vertrouwelijk) inzake definitieve aanbesteding gebouw aan Ballast Nedam/Kuijpers	
Overeen- komst						
	6 december 2010 Ondertekening SOK gemeente, Vestia en Haagse Hogeschool			10 oktober 2013 Ondertekening SOK gemeente en Haagse Hogeschool		

2015

Eind maart is, na een feestelijke starthandeling met onder andere toekomstige gebruikers zoals sporters en studenten, de combinatie Ballast Nedam/Kuijpers Installaties gestart met de bouw van de Sportcampus.

Op verzoek van de Rekeningencommissie heeft de Gemeentelijke Accountantsdienst een audit uitgevoerd over de tussentijdse verantwoording over het project Sportkwadrant waarvan het project Sportcampus Zuiderpark een onderdeel is. De rapportage hiervan is in september aangeboden aan de Rekeningencommissie.

De Commissies Samenleving en Ruimte zijn op 24 november geïnformeerd over de voortgang van het project. Gemeld is dat ROC Mondriaan besloten heeft om eigenaar te worden van hun onderwijsdeel in plaats van huurder van de gemeente. Daarnaast is de exploitatie van de sportzalen, de stand van zaken rond de onherroepelijke kapvergunning en de aanbesteding en uitvoering van de herinrichting openbare ruimte toegelicht. Over de voortgang van de bouw is gemeld is dat de contouren van het complex al goed zichtbaar zijn en dat de eerste betonnen tribune-elementen voor de topsporthal zijn aangeleverd. Deze elementen zijn echter afgekeurd omdat ze niet conform de esthetische kwaliteitseisen voor schoon beton uit het bestek zijn uitgevoerd. Er moet rekening mee gehouden worden dat dit gevolgen heeft voor de planning, hetgeen de verantwoordelijkheid is van de aannemer.

2016

Geen relevante besluitvorming te verwachten.

Wijzigingen

Niet van toepassing.

6. Voortgang en planning

Oranje

Op dit moment wordt onder andere gewerkt aan het constructieve casco van het gebouw waarmee de contouren van het gebouw zichtbaar worden voor de omgeving.

Over het niet voldoen van de betonnen tribune-elementen aan de esthetische kwaliteitseisen is inmiddels overeenstemming bereikt. Wat de gevolgen hiervan voor de oplevering zijn, is op dit moment nog niet bekend.

Wijzigingen

Ten opzichte van de rapportage van 1-6-2015 zijn er geen wijzigingen.

Sportcampus Zuiderpark: Grondexploitatie

Kerngegevens algemeen

Datum van gegevens: 1-1-2016
Projectnaam: Sportcampus Zuiderpark
Projectkenmerk: Grondexploitatie
Programma: 15 – Stadsontwikkeling
Portefeuillehouder: Wijsmuller

Kerngegevens financieel

Looptijd: 2013 - 2017
Omzet: € 20,8 mln
Planrealisatie: 59,7%
Saldo eindwaarde: € 6,21 mln NEG
Risicoprofiel: € 1,2 mln NEG

Samenvatting wijzigingen

1. Maatschappelijke effecten
2. Inhoudelijke kaders
3. Saldo
4. Risico's
5. Proces en informatie
6. Planning

Groen
Groen
Oranje
Groen
Groen
Groen

Omschrijving

Deze rapportage heeft betrekking op de grondexploitatie.

Het project betreft de integrale ontwikkeling van de Sportcampus Zuiderpark. Conform het Krachtwijkenprogramma wordt ter plaatse van het voormalige ADO-stadion in het Sportkwadrant van het Zuiderpark een gecombineerde (top)sport en onderwijscluster (HBO- en MBO niveau) gerealiseerd. In december 2013 is voor het gebouw het raadsvoorstel Realisatie Sportcampus Zuiderpark door de gemeenteraad vastgesteld.

Voor het bouw- en woonrijp maken, het ontwerp voor en de aanleg van de openbare ruimte, inclusief de inpassing van het parkeren, en de uitgifte (via omlabeling) van de grond is in november 2013 het Projectdocument Sportcampus Zuiderpark inclusief de (geheime) grondexploitatie door het college van Burgemeester en Wethouders vastgesteld.

DO herinrichting openbare ruimte Sportcampus Zuiderpark

1. Maatschappelijke effecten: wat willen we bereiken?

Groen

Zie investeringsproject.

2. Inhoudelijke kaders: wat gaan we doen?

Groen

Woningen	totaal	<2014	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	na 2020
----------	--------	-------	------	------	------	------	------	------	------	---------

Overige functies		totaal	<2014	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	na 2020
Maatschappelijk	m ² -bvo	32.590	-	32.590	-	-	-	-	-	-	-
Parkeren	stuks	667	-	127	165	375	-	-	-	-	-

Het bouwrijpe perceel is in november 2014 “uitgegeven” via omlabeling door de CVDH uit het programma Ruimtelijke Ordening en Gebiedsontwikkeling van de dienst DSO naar het programma Sport van de dienst OCW. De CVDH zorgt dat het te realiseren complex Sportcampus Zuiderpark t.z.t. wordt gesplitst in appartementsrechten en dat deze aan de participerende partijen worden geleverd.

Bij het woonrijp maken van het terrein rond de Sportcampus wordt circa 77.000 m² openbare ruimte opnieuw ingericht, conform het goedgekeurde DO voor de herinrichting van de openbare ruimte, en worden de benodigde parkeerplaatsen aangelegd. De parkeervraag is 667 parkeerplaatsen. Deze bestaat uit 127 bestaande parkeerplaatsen langs de Melis Stokelaan (aan de zijde van het Zuiderpark) en 540 parkeerplaatsen in het park nabij de Sportcampus.

Wijzigingen

Niet van toepassing.

3. Saldo: wat gaat het kosten?

Oranje

Saldo	Halfjaarbericht 2015	Programmarekening 2015	Verschillenverklaring	Autonome mutaties (rente en index)	Programmarekening 2015 incl. autonome mutaties
	1-6-2015 (1)	31-12-2015 (2)	Verschil (2-1)	3	1-1-2016 (2+3)
Contante waarde	€ 5,47 mln. NEG	€ 5,56 mln. NEG	€ 0,09 mln NEG	€ 0,19 mln NEG	€ 5,75 mln. NEG
Eindwaarde	€ 6,15 mln. NEG	€ 6,25 mln. NEG			€ 6,21 mln. NEG

Het saldo van de grondexploitatie bedraagt € 5,75 mln negatief op contante waarde per 1-1-2016. Dit saldo is gedekt door de Voorziening Negatieve Plannen.

Wijzigingen (verschillenverklaring)

Het saldo van de grondexploitatie is € 91.000 naar beneden bijgesteld door een aantal effecten. Zo zijn de kosten van de post CTW toegenomen met € 128.000 doordat o.a. de aanbesteding van een van de deelopdrachten de geraamde kosten overschreed, zijn de apparaatslasten met € 60.000 opgehoogd omdat de uitvoering van het project langer doorloopt dan oorspronkelijk was voorzien, en vielen de beheerlasten € 1.000 hoger uit dan was begroot. Een deel van deze onvoorziene kosten wordt gecompenseerd door een voordelig faseringseffect (€ 22.000) en extra opbrengsten (€ 76.000) doordat enkele onderdelen van de CTW-werkzaamheden worden vergoed door de opdrachtgever van de Sportcampus (CVDH). Voor de onvoorziene CTW- en apparaatskosten is een risicovoorziening opgenomen in het MPG2015 die deze kosten afdekt.

4. Risico's en bandbreedte saldo

Groen

De risico's worden gedekt door de Reserve Grondbedrijf.

	1-6-2015	1-1-2016
Risicoprofiel	€ 1,24 mln NEG	€ 1,20 mln NEG
Bandbreedte saldo (eindwaarde)		
Best case saldo	€ 5,9 mln NEG	€ 5,9 mln NEG
MPG scenario	€ 7,4 mln NEG	€ 7,4 mln NEG
Worst case saldo	€ 10,2 mln NEG	€ 10,1 mln NEG

Het risicoprofiel is bepaald op € 1,20 mln nadelig. De bandbreedte van het saldo op eindwaarde is bepaald op € 5,9 mln en € 10,1 mln nadelig. Het meest reële te verwachten saldo op eindwaarde inclusief risicoprofiel is bepaald op € 7,4 mln negatief.

Wijzigingen

Er zijn via de programmarekening enkele begrotingen opgehoogd, waardoor risico's zijn komen te vervallen. Er is een nieuw risico geconstateerd met betrekking tot het verwijderen van de puinlaag. Totaal is het risicoprofiel € 40.000 verbeterd.

5. Schema Proces en informatie

Groen

Zie investeringsproject.

Wijzigingen

Niet van toepassing.

6. Voortgang en planning

Groen

Omzet	1-6-2015	1-1-2016
Kosten*	€ 13,0 mln	€ 13,3mln
Opbrengsten	€ 7,4 mln	€ 7,5 mln
Totaal omzet	€ 20,4 mln	€ 20,8mln
Planrealisatie	56,4 %	59,7%

*exclusief te realiseren rentekosten (deze zijn onderdeel van het saldo op contante waarde)

Van de totale kosten is inmiddels 46,3% gerealiseerd. Van de totale opbrengsten is 83,6% gerealiseerd. De totale realisatie is daarmee 59,7%.

Het bouwrijp maken is begin 2015 afgerond. Het woonrijp maken is door Tenderboard aangewezen als pilot project om kennis op te doen met het werken met geïntegreerde contracten. Voor het werk is een nationaal openbare aanbesteding gehouden met als gunningscriterium "Economisch Meest Voordelige Inschrijving" (EMVI).

Eind augustus 2015 is de aanbesteding voor de herinrichting van de openbare ruimte gestart en het werk is begin november gegund aan Jos Scholman Groen BV.

In november zijn de bomen langs de huidige entreelaan verplant naar een tijdelijke locatie in het Zuiderpark. In het komende plantseizoen (2016-2017) worden deze bomen naar de definitieve locatie terug geplant.

In november is ook de civiele aannemer (Jos Scholman Groen BV) gestart met de werkzaamheden ten behoeve van de herinrichting van de openbare ruimte. De werkzaamheden worden gefaseerd

uitgevoerd. Er is gestart met de aanleg van de cunetten voor de nutsbedrijven en de aanleg van het grote parkeerterrein bij de entree van het Zuiderpark (tussen de atletiekbaan en de Melis Stokelaan). Deze werkzaamheden zijn gepland tot en met mei 2016. Vervolgens wordt gestart met de inrichting van de openbare ruimte en de aanleg van de ringweg bij de Sportcampus.

De werkzaamheden voor het woonrijp, waaronder het planten van de nieuwe bomen en het groen, lopen door tot in 2017 en zijn afhankelijk van de bouwplanning en de oplevering van het gebouw.

Onderdeel van het herinrichtingsplan en het woonrijp maken is het aanpassen en verleggen van enkele delen van de modelspoorbaan van Stoomgroep West. Vanwege het specifieke en gespecialiseerde karakter van deze werkzaamheden heeft een aparte (meervoudig onderhandse) aanbesteding plaatsgevonden. Het werk is gegund aan aannemingsbedrijf Van Gelder dat hiervoor de economisch meest voordelige inschrijving heeft gedaan. De werkzaamheden starten in januari 2016. Inzet is dat de werkzaamheden aan de spoorbaan in maart 2016 worden afgerond zodat de Stoomgroep vanaf april 2016 weer gebruik kan maken van de parkbaan.

De voetbalvelden van HDV en WIK op het Sportkwadrant zijn in de zomer van 2015 in opdracht van OCW-Sport heringericht. Onderdeel hiervan is de aanleg van het parkeerterrein bij HDV met 165 parkeerplaatsen. Dit parkeerterrein is in november 2015 opgeleverd en maakt deel uit van het herinrichtingsplan voor de Sportcampus.

Wijzigingen

Na start van de werkzaamheden in november 2015 bleek dat de door de Omgevingsdienst Haaglanden (ODH) positief beschikte BUS-melding, voor de bekende spot bodemverontreiniging ter plaatse van het op te heffen parkeerterrein bij de atletiekbaan, niet aan de juridische eisen voldeed. Ter aanvulling moest alsnog een saneringsplan worden opgesteld. Eind december 2015 heeft de ODH het saneringsplan goedgekeurd. De uitvoering van de saneringswerkzaamheden is hierdoor met enkele weken vertraagd en start medio januari 2016. Inzet van de civiele aannemer is om de vertraging zoveel mogelijk te compenseren door de volgorde aan te passen waarin de werkzaamheden worden uitgevoerd.

SCHEVENINGEN HAVEN

Kerngegevens algemeen

Datum van gegevens: 1-1-2016
Projectnaam: Scheveningen Haven
Projectkenmerk: Grondexploitatie
Programma: 15 – Stadsontwikkeling
Portefeuillehouder: Klein

Kerngegevens financieel

Looptijd: 2012 - 2025
Omzet: € 145,1 mln
Planrealisatie: 16,9%
Saldo eindwaarde: € 31,2 mln NEG
Risicoprofiel: € 4,2 mln NEG

Samenvatting wijzigingen

1. Maatschappelijke effecten
2. Inhoudelijke kaders
3. Saldo
4. Risico's en bandbreedte saldo
5. Proces en informatie
6. Voortgang en planning

Groen
Oranje
Groen
Groen
Groen
Groen

Omschrijving

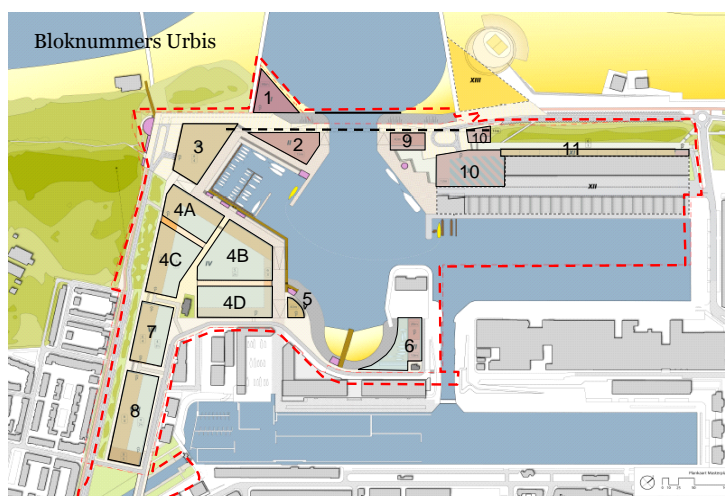
Het projectdocument Scheveningen Haven en bijbehorende stedenbouwkundig plan en grondexploitatie is op 17 februari 2012 door het college vastgesteld. Het bestemmingsplan is op 28 november 2013 vastgesteld door de gemeenteraad en op 15 juli 2015 onherroepelijk geworden. In 2013 zijn besluiten genomen en bestuurlijke afspraken gemaakt over de tijdelijke huisvesting van het Zuiderstrandtheater (ZST). In april 2016 zal het projectdocument inclusief de grondexploitatie worden herzien (DSO/2015.1222 collegebesluit).

De grondexploitatie SC-96 beslaat het merendeel van Scheveningen Havens. Het gebied bestaat uit:

- het Norfolkterrein (blokken 3, 4A, 4B, 4C, 4D, 7 en 8)
- de Kom (blok 5 en 6),
- het Zuidelijk Havenhoofd (ZHH) (blokken 1 en 2),
- het Noordelijk Havenhoofd (NHH) (blokken 9, 10 en 11),

Het Viscluster valt binnen het gebied, maar (nog) buiten het financieel kader (de investeringen zijn opgenomen in SC-701). Als het particulier initiatief voor het noordelijk havenhoofd wordt geoperationaliseerd zal worden voorgesteld deze aan de grondexploitatie toe te voegen.

De investeringen voor het herstel van de derde haven (kadeconstructies), brug over de Pijp en gewenste verbreding van de laad en los steiger in de tweede haven vallen ook binnen het gebied, maar buiten het financiële kader (SC-700).

1. Maatschappelijke effecten: wat willen we bereiken?

Groen

Relatie met programmabegroting

De doelstellingen van het programma 15-Stadsontwikkeling zijn het stimuleren van werkgelegenheid, het bieden van ruimte aan alle Hagenaars en een vitalisering van Den Haag. De gemeente heeft gekozen voor versterking van de maritieme bedrijvigheid in Scheveningen haven en heeft gekozen voor de prioriteiten visserij, watersport, havengebonden dienstverlening en innovatie.

Relatie met doelen in beleidskaders

Zoals opgenomen in diverse beleidskaders, zoals het Masterplan Scheveningen-Kust. Bij de stedelijke ontwikkeling van de gebieden rondom de haven is het accent meer op de economische functie van de haven gelegd. De inzet op maritieme economie leidt ook tot een andere vraag aan bedrijfsruimte. De uitwerking van het economische programma krijgt ten opzichte van eerdere plannen een verschuiving van retail en horeca naar bedrijfsruimte. Een andere economische functie stelt andere eisen aan de ruimte. De plannen worden aangepast aan de behoefte van de markt. Voor de locatie en de inpassing van het type bedrijfsactiviteiten moet een afweging plaatsvinden met het woningbouwprogramma. Het een en ander gebeurt binnen het kader van het vastgestelde bestemmingsplan.

Voor het Noordelijk havenhoofd staat een enorme gebiedsontwikkeling op stapel. Het gaat om renovatie van de visafslag, het verder versterken van de visserij middels de aanleg van een verbrede steiger langs het gebouw van de Visafslag en om nieuwbouw en uitbreiding van de visbedrijvigheid. Naast het bedrijfsprogramma voor het viscluster voorziet de ontwikkeling in een stedelijke programma met een hotel, een publieksfunctie (FISH), visrestaurants, een vis-versmarkt, hotelappartementen en een parkeergarage.

Relatie met doelen in projectkaders

In 2012 is het projectdocument voor Scheveningen haven vastgesteld. Daarna is er besluitvorming geweest rondom het tijdelijke Zuiderstrandtheater, voor de ontwikkeling van blok 6 en een programmawijziging voor de blokken 7 en 8. Dit is verwerkt in het financiële kader. De ontwikkeling van maritieme bedrijvigheid, de planvorming voor het NHH en het naar voren trekken van de ontwikkeling van blok 5 zijn nog niet in het financiële kader opgenomen.

Wijzigingen

De aanstaande programmatische wijzigingen zijn van grote omvang en daarom is er voor Scheveningen Haven een nieuw projectdocument en bijbehorende herziening van de grondexploitatie in voorbereiding. In de herziening van het projectdocument zullen ook de maatschappelijke effecten van deze herziening in beeld worden gebracht.

2. Inhoudelijke kaders: wat gaan we doen?

Groen

Woningen			<i> totaal </i>	<2014	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	na 2020
Meergezins	Koop	Goedkoop	135	-	-	39	-	24	32	-	-	40
		Middelduur	32	-	-	-	9	-	-	-	-	23
		Duur	185	-	-	-	46	32	21	-	-	86
		Extra duur	34	-	-	-	4	2	23	-	-	5
Eengezins	Koop	Huur Goedkoop	178	-	-	160	-	-	-	-	-	18
		Goedkoop	38	-	-	38	-	-	-	-	-	-
		Extra duur	50	-	-	-	16	12	-	-	-	22
Totaal	stuks	652	-	-	237	75	70	76	-	-	194	

Overige functies			<i> totaal </i>	<2014	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	na 2020
Kantoren	m ² -bvo		9.225	-	-	4.775	2.705	-	-	-	-	1.745
Bedrijven	m ² -bvo		2.710	-	-	-	-	-	1.880	-	-	830
Detailhandel	m ² -bvo		600	-	-	-	-	-	-	-	-	600
Cafe/Restaurant	m ² -bvo		10.100	-	-	-	835	1.985	3.585	500	800	2.395
Hotel	m ² -bvo		27.760	-	-	-	10.260	-	-	-	17.500	-
Maatschappelijk	m ² -bvo		4.330	-	-	-	-	-	185	-	4.145	-
Parkeren	stuks		1.634	-	-	-	600	145	76	-	200	613
Overig	m ² -bvo		10.860	-	-	-	-	-	7.845	-	-	3.015

Het uitgifteprogramma zoals weergegeven in bovenstaande tabel omvat nog het oude programma. Het programma bestaat uit 652 woningen en 65.585 m² bvo niet-woningbouw programma. Het bestemmingsplan gaat uit van maximaal 700 woningen. Het programma hotel van 27.760 m² bvo omvat twee hotels en is inclusief wellness en congresfaciliteit. Het programma café/restaurant van 10.100 m² omvat het restaurant van het 5* hotel en horeca/retail. Het programma overig van 10.860 m² omvat leisure. Middels een herziening zal het programma worden aangepast op de planvorming voor de maritieme bedrijvigheid, het NHH en blok 5.

Wijzigingen

Zoals genoemd zal het programma worden aangepast en beschreven in een nieuw projectdocument en bijbehorende herziening van de grondexploitatie.

3. Saldo: wat gaat het kosten?

Groen

Saldo	Halfjaarbericht 2015	Programmarekening 2015	Verschillenverklaring	Autonome mutaties	Programmarekening 2015 incl. autonome mutaties
	1-6-2015 (1)	31-12-2015 (2)	Verschil (2-1)	3	1-1-2016 (2+3)
Contante waarde	€ 20,3 mln. NEG	€ 20,3 mln. NEG	€ 0,0 mln.	€ 0,8 mln NEG	€ 21,1 mln. NEG
Eindwaarde	€ 31,3 mln. NEG	€ 31,3 mln. NEG			€ 31,2 mln. NEG

Het saldo van de grondexploitatie is per 1-1-2016 vastgesteld op € 21,1 miljoen negatief op contante waarde per 1-1-2016. Dit is gedekt door de Voorziening Negatieve Plannen.

Wijzigingen

Er zijn geen verschillen op NCW per 31-12-2015.

4. Risico's en bandbreedte saldo

Groen

De risico's op de grondexploitatie worden opgevangen door de Reserve Grondbedrijf.

	1-6-2015	1-1-2016
Risicoprofiel	€ 4,23 mln NEG	€ 4,23 mln NEG
Bandbreedte		
Best case saldo	€ 28,2 mln NEG	€ 28,1 mln NEG
MPG scenario	€ 35,5 mln NEG	€ 35,4 mln NEG
Worst case saldo	€ 40,2 mln NEG	€ 41,1 mln NEG

Het risicoprofiel is per 1-1-2016 bepaald op € 4,23 miljoen nadelig. De bandbreedte van het saldo binnen de huidige plankaders is op eindwaarde bepaald op € 28,1 miljoen – € 41,1 miljoen nadelig. Bij het projectdocument 2012 is besloten om het risicoprofiel van deze grondexploitatie fors te verlagen, in het bijzonder het marktrisico. De financieel getroffen maatregel betreft het besluit tot invoering van financieel gefaseerde besluitvorming en financieren via het MIP, waarbij voor de eerste fase een investeringsplafond is vastgesteld en de bijbehorende risico's gedekt zijn door de RGB bestaande uit projectrisico's en verdragingsrisico's. Bij besluitvorming, afzonderlijk door het college over fase 2, moet zicht zijn op realisatie door een ontwikkelaar of andere initiatiefnemer, waarmee het marktrisico grotendeels komt te vervallen.

Wijzigingen

Bij de herziening zal ook het risicoprofiel worden herzien inclusief de besluitvorming over fase 2.

Scheveningen Haven						
Tijd	voorbereiding			start		
	2008	2009	2010	2011	2012	2013-2014
Informatie		Raadsmededeling uitwerking Nota van Uitgangspunten en samenwerkings-overeenkomst		DSO/2011.234 15-02-2011 Commissie brief belangrijkste wijzigingen t.o.v. de Nota van Uitgangspunten en instelling Klankbordgroep	Commissiebrief over collegebesluit (DSO 1791)	
Datum besluit	RIS 151113 14 februari 2008 Raadsbesluit geamendeerde Nota van Uitgangspunten planontwikkeling Scheveningen Haven	RIS 167936 5 november 2009 Ondertekening samenwerkings-overeenkomst ING/ ASR/ Malherbe voor uitwerking haalbaarheidstudie en stedenbouwkundig plan	RIS 169987 18 januari 2010 Raadsbesluit vaststelling Masterplan Scheveningen Kust		RIS 246576 17 februari 2012 Collegebesluit Projectdocument en grondexploitatie	Q2 2013 Beeldkwaliteitsplan Beheerplan
Overeenkomst	8 juli 2008 ASR, Malherbe, ING ontwikkelings-competitie			RIS 180873 28 juni 2011 Collegebesluit Voortgangs-rapportage Scheveningen Haven		Q4 2013 Collegebesluit vaststelling MER en bestemmings-plan
		RIS 168251 5 november 2009 College-behandeling Stand van zaken Nota van Uitgangspunten Scheveningen Haven		1 februari 2011 Verlenging samenwerkings-overeenkomst	RIS 246576 17 februari 2012 Collegebesluit - Realisatieovereenkomst Schev. Haven met ASR/Malherbe - Intentieovereenkomst Viscluster - Intentieovereenkomst BSH	
		Eind 2009 Ondertekening Vispact Noordelijk Havenhoofd		Eind mei 2011 Businesscase Noordelijk Havenhoofd	RIS 248200 11 april 2012 Overeenkomst belangenvereniging en gemeente Den Haag	

tijd	uitvoering		eind
	2015	2016	
Informatie	Uitspraak RvS bestemmingsplan 15 juli 2015	Start bouw blok 7 & 8	2017-2023
		Start bouw blok 4c	
	Uitspraak voorzieningen-rechter 30 juli 2015 inzake ontruiming van de Vloek.	Start bouw blok 6	
Datum besluit	Verwacht: Herziening grondexploitatie dec 2015		
Overeenkomst		Verwacht: Overeenkomst Bouwfonds IM april 2016	

Recent en te verwachten besluitvorming

Het bestemmingsplan Scheveningen Haven is 15 juli 2015 onherroepelijk geworden. Er is een realiseringsovereenkomst afgesloten met ASR voor de realisering van het grootste deel van de bebouwing op het Norfolkterrein. Deze overeenkomst zal worden herzien op basis van het nieuwe programma.

In april 2016 wordt de herziening van het projectdocument en de grondexploitatie verwacht samen met een beeldkwaliteitsplan voor het Noordelijk havenhoofd. De planning van de besluitvorming is afhankelijk van de af te sluiten overeenkomst voor het Noordelijk Havenhoofd.

Voor de ontwikkeling van het NHH is een samenwerkingsovereenkomst met Volker Wessels Vastgoed (VWV), de UFA en enkele visserijbedrijven gesloten. De gebiedsontwikkelingsovereenkomst (GOO) wordt naar verwachting in april 2016 gesloten.

Voor blok 4c en blok 7 en 8 is het bouwrijp maken al gestart en de bouw van blok 4c, 7 en 8 zullen rond het eerste kwartaal van 2016 starten. De bouw van blok 6 zal tevens in het eerste kwartaal van 2016 starten.

In het eerste kwartaal van 2016 wordt naar verwachting een overeenkomst gesloten met de door Bouwfonds IM geselecteerde ontwikkelaar voor blok 5.

Wijzigingen

Er is momenteel een herziening voor Scheveningen Haven in voorbereiding.

6. Voortgang en planning

Groen

Omzet	1-6-2015	1-1-2016
Totaal kosten*	€ 80,7 mln	€ 82,4 mln
Totaal opbrengsten	€ 62,1 mln	€ 62,7 mln
Totaal omzet	€ 142,8 mln	€ 145,1 mln
Planrealisatie	13,3%	16,9%

*exclusief te realiseren rentekosten

De grondexploitatie heeft een doorlooptijd tot eind 2025. De uitgiftes van de blokken 6, 4c en 7 en 8 worden in 2016 verwacht. Er wordt nu geïnvesteerd in het bouwrijpmaken van de locaties. Verder wordt er op korte termijn geïnvesteerd in de derde haven.

In Scheveningen Haven wordt in 2016 gewerkt aan de realisatie van 336 woningen op een aantal kavels van het Norfolk terrein (237 woningen blok 7 en 8 Arcade en 99 woningen blok 4C ASR) en zal het Zeezeilcentrum (blok 6) in aanbouw zijn. Daarnaast wordt in het derde kwartaal gestart met het bouwrijp maken van blok 4a voor de bouw van woningen, bedrijfsruimten en horeca. Verder wordt gewerkt aan de huurbeëindiging en huurontbinding van een aantal percelen ten behoeve van de realisatie van circa 45 woningen en bedrijfsruimte aan Hellingweg (blok 5).

Wijzigingen

Er is momenteel een herziening voor Scheveningen Haven in voorbereiding.

A12-ZONE

Kerngegevens algemeen

Datum van gegevens: 1-1-2016
Projectnaam: A12- Zone
Projectkenmerk: Grondexploitatie
Programma: 15 – Stadsontwikkeling
Portefeuillehouder: Wijsmuller

Kerngegevens financieel

Looptijd: 2005 - 2021
Omzet: € 208,1 mln
Planrealisatie: 87,3%
Saldo eindwaarde: €11,7mlnNEG
Risicoprofiel: € 2,6 mln NEG

Samenvatting wijzigingen

1. Maatschappelijke effecten
2. Inhoudelijke kaders
3. Saldo
4. Risico's en bandbreedte saldo
5. Proces en informatie
6. Voortgang en planning

Groen

Groen

Groen

Groen

Groen

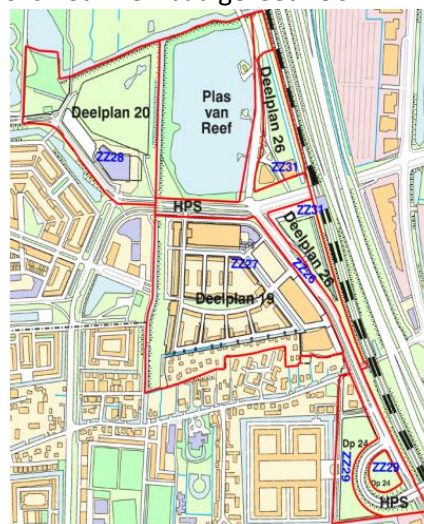
Groen

Omschrijving

In 2002 zijn vijf deelplannen en de bijbehorende hoofdplanstructuur afgescheiden van het Samenwerkingsverband Ypenburg en ingebracht in een Haagse grondexploitatie. Het projectdocument A12-zone (RIS 124442) is in 2005 door de raad vastgesteld. De A12-zone is een buitenstedelijk plan, gericht op de ontwikkeling van ca. 1.000 woningen, bedrijventerrein (standaard, hoogwaardig) en kantoorlocaties.

Het gebied bestaat nu uit vier ontwikkellocaties (deelplan 19, 20, 24 en 26) en de hoofdplanstructuur. De totale ontwikkeling is in een vergevorderd stadium. Deelplan 19 en de hoofdplanstructuur zijn grotendeels gerealiseerd. In deelplan 20 is het zwembad gereed. Ook Deelplan 24 en deelplan 26 zijn deels bebouwd. Op korte termijn zullen de resterende delen van deelplan 19 en deelplan 24 worden gerealiseerd. Hierna zal op de verschillende deelgebieden nader worden ingegaan.

Door de veranderende marktomstandigheden hebben de afgelopen jaren diverse plankaderwijzigingen plaatsgevonden. De belangrijkste zaken zijn het uit exploitatie nemen van deelplan 25 (143.000m²) bedrijfsterrein, het verkleinen van de kantorenvoorraad in deelplan 26 met 82.000 m² bvo en het omzetten in een alternatief programma in de vorm van leisureprogramma, en het aanpassen van woningbouwprogramma in deelplannen 19 en 20.

1. Maatschappelijke effecten: wat willen we bereiken?

Groen

Relatie met programmabegroting

Het project is onderdeel van programma 15 Stadsontwikkeling, programmaonderdeel bouwgrondexploitaties. Dit project valt onder het doel: "ontwikkelen van aantrekkelijk wonen, werken, recreëren en bereikbaarheid".

Relatie met doelen in beleidskaders

- Woonvisie Den Haag 2009-2020: woonsfeer 'relaxed wonen aan de stadsrand'.
- Leisurenota Den Haag 2005-2010: hierin is de A12-zone de 'potentiele voorkeurslocatie voor leisure voor de langere termijn'.
- Bedrijventerreinen Strategie 2005-2020: typering deelplan 24 als 'modern bedrijventerrein'
- Haagse Nota Mobiliteit 2010-2020. Hierin wordt het verkeers- en vervoersbeleid voor de periode tot 2020 beschreven, met een doorkijk tot 2030. Met als doel dat de gemeente Den Haag - met de toename van het te verwachten verkeer - ook in de toekomst goed bereikbaar en leefbaar blijft

Relatie met doelen in projectkaders

In 2005 is het projectdocument A12-zone Ypenburg (RIS 124442) door het college vastgesteld en daarmee de overall grondexploitatie A12 zone operationeel verklaard. Daarbij is de A12-zone onderverdeeld in de volgende deelplannen met genoemd programma:

- a) deelplan 19 woningen en voorzieningen
- b) deelplan 20 strategische reservelocatie met bestemming bedrijvigheid
- c) deelplan 24 bedrijven en twee kantoren
- d) deelplan 25 strategische reservelocatie met bestemming bedrijvigheid
- e) deelplan 26 kantoren
- f) hoofdplanstructuur aanpak ontsluitingswegen van de deelplannen en kruispunten met de hoofdontsluitingsweg Ypenburg

In 2006 is het projectdocument deelplan 19 vastgesteld. Uitgangspunt bij de ontwikkeling van deelplan 19 was dat dit gebied samen met de aangrenzende stationslocatie de schakel diende te vormen tussen Ypenburg en Leidschenveen. Mede vanwege de nabijheid van het NS station Ypenburg diende deelplan 19 vormgegeven te worden als stedelijke woon- en werkbuilt. De daarbij behorende kenmerken zijn functiemenging, (kleinschalige) publieksgerichte functies, stedelijke levendigheid, een hoge bebouwingsdichtheid en intensief ruimtegebruik. Met het vaststellen van het projectdocument deelplan 19 is ingestemd met de verdere uitwerking van het stedenbouwkundig schetsontwerp uit 2005 en het hierbij behorende programma omvattende de ontwikkeling en realisering van commerciële ruimte, woningbouw, een multifunctioneel voorzieningen centrum ten behoeve van Politie regio Haaglanden en een school voor speciaal basisonderwijs).

Eind 2006 is de Uitgangspuntennota Deelplan 20 A12-zone vastgesteld (RIS142199). Met de vaststelling van deze uitgangspuntennota is de functiewijziging van deelplan 20 naar stedelijk woongebied met hoge dichtheden (circa 500 woningen) en een zwembad geëffectueerd.

Eind 2011 is de partiële herziening projectdocument A12-zone Ypenburg en bijbehorende grondexploitatie vastgesteld (RIS 181916). In dit projectdocument is deelplan 25 (143.404 m² BVO bedrijventerrein) uit exploitatie genomen en in deelplan 26 49.000 m² BVO kantorenprogramma geschrapt. Eind 2012 is de partiële herziening projectdocument deelplan 20 en bijbehorende grondexploitatie vastgesteld. (RIS 255232). Daarbij is het woningaantal teruggebracht naar 240 woningen, in een mix van (sociale en markt) huur en koop waarvan het merendeel grondgebonden is.

Eind 2013 is het programma voor de Fregatsingel (deelplan 19) naar aanleiding van veranderingen in de markt opgenomen in het Kleinschalig Opdrachtgeverschap van de gemeente Den Haag, en daarmee aangepast naar 22 kavels voor woningbouw. (RIS 267843); (RIS 267843);
Eind 2013 zijn de hoofdplanstructuur (gerealiseerde delen) en deelplan 20 (zwembad) gedeeltelijk afgesloten (RIS 269144);

Medio 2015 is het resterende kantorenprogramma van deelplan 26 (33.000 m²-bvo) gewijzigd naar leisure incl. horeca en parkeervoorziening (partiële herziening 30 juni 2015, RIS 284142).

Wijzigingen

Niet van toepassing.

2. Inhoudelijke kaders: wat gaan we doen?

Groen

De A12-zone bestaat uit vijf deelplannen:

Hoofdplanstructuur (ZZ-26)

De Hoofdplanstructuur (ZZ-26) bestaat uit de uitbreiding van de al door BOY aangelegde Ypenburgse Stationsweg en uit bijdragen aan verschillende bijzondere elementen: de onderdoorgang ter hoogte van het NS-station, de aansluiting op de A12 en de geluidsschermen langs de A12 (zuidzijde). Bovendien is het beheer van de gemeentelijke grond in alle deelplannen voor het grootste deel ondergebracht in de hoofdplanstructuur. De uitvoering van de Hoofdplanstructuur wordt in twee fasen uitgevoerd, de eerste fase is met het planten van de bomen in maart 2014 afgerond. De tweede en laatste fase is in 2e helft van 2014 gestart en begin 2015 afgerond. De budgetten voor de nog resterende delen worden ondergebracht bij het resterende deelplan, zodat deelplan Hoofdplanstructuur in 2016 kan worden afgesloten.

Deelplan 19 (ZZ-27)

Het gebied ligt in de A-12 zone achter het stadsdeelkantoor Leidschenveen-Ypenburg. Start bouw van de eerste woningen was in september 2008 en de eerste opleveringen in augustus 2009. Het programma bestaat uit de bouw van 740 woningen waarvan 265 in de sociale sector, 28.000 m² voor Politie, 7.000 m² stadsdeelkantoor, 17.255 m² overige maatschappelijke voorzieningen, 1.800 m² commerciële ruimte. Alle gronden in dit deelplan zijn uitgegeven. Eind 2013 heeft een partiële herziening van het projectdocument inclusief grondexploitatie plaatsgevonden. De Fregatsingel was een van de locaties in de 3e tranche voor Kleinschalig Opdrachtgeverschap, die in maart 2014 op de markt zijn gekomen. In oktober 2015 zijn alle kavels uitgegeven. De bouw is in volle gang. Oplevering van de laatste 5 kavels is gepland in 2017.

Deelplan 20 (ZZ-28)

Deelplan 20 bestaat uit twee delen: woningbouw en een zwembad. Het zwembad is in 2012 gerealiseerd. In een Nota van bevestiging is in 2010 voorgesteld het woningbouwdeel van deelplan 20 vijf jaar later tot ontwikkeling te brengen. Het woningbouwprogramma in deelplan 20 is wegens marktomstandigheden herijkt. In december 2012 heeft de partiële herziening van de grondexploitatie plaatsgevonden. Het woningbouwprogramma is daarbij teruggebracht van 470 naar 239 woningen waarbij de scope van het programma is gewijzigd van het realiseren van voornamelijk een appartementenprogramma, naar de realisatie van grondgebonden woningen. tussen 2012 en 2014 heeft een ontwikkelcombinatie een ontwikkelingsvisie uitgewerkt Dit heeft niet geleid tot een overeenstemming. Van eind 2014 tot begin 2015 is de haalbaarheid onderzocht om het programma in het kader van kleinschalig opdrachtgeverschap (KO) op de markt te brengen. In april 2015 (RIS 281758) is de raadscommissie geïnformeerd over het KO programma voor 2015. Daarin is deelplan 20 opgenomen. De uitgifte van grond staat gepland voor 2017/2019. Voor dit deelplan zal in het 1e kwartaal van 2016 een herziening ter besluitvorming aan het college worden aangeboden.

Deelplan 24 (ZZ-29)

Deelplan 24 bestaat uit drie deelgebieden elk met een specifiek programma. In deelgebied I zijn twee kleinschalige kantoorunits gerealiseerd. Deelgebied II is een toekomstige bedrijvenlocatie. Met een potentiële ontwikkelaar is in 2012 inhoudelijk overeenstemming bereikt over de uitgifte van 15.262 m² bedrijventerrein in drie fasen. De eerste fase is uitgegeven en gerealiseerd. Fase 2a is in 2014 uitgegeven en in 2015 gerealiseerd. De laatste fasen (2b en 3) zijn in 2015 uitgegeven. Voor deelgebied III is in 2010 op basis van een tender een partij gevonden voor het huren van grond ten

behoefte van een tankstation (voor een periode van 20 jaar) met wasstraat. Het benzinstation is gerealiseerd in 2012. Er volgt in 2016 nog een extra uitgifte aan de afnemer van de laatste fasen van deelgebied II (naastgelegen hotel Van der Valk) waarna dit deelplan kan worden afgesloten.

Deelplan 26 (ZZ-31)

In 2011 is het programma voor Deelplan 26 teruggebracht naar 49.000 m² kantoren voor het westelijk deel van het plangebied. Het oostelijk deel waar ook 49.000 m² kantoren was geprogrammeerd is toen bevroren. Van het programma is in 2009 en 2010 totaal 16.000 m²-bvo gerealiseerd in het westelijk deel.

Gezien de ontwikkelingen op de kantorenmarkt en provinciaal beleid voor kantoren voor de regio is ontwikkeling van kantoorprogramma niet meer mogelijk. Er is daarom voor gekozen om het plan en grondexploitatie te herzien om de ontwikkeling van leisure-functies mogelijk te maken. Eind juni 2015 is dit middels een projectdocumentherziening vastgesteld. Begin december 2015 is door de initiatiefnemer de vergunningaanvraag voor de multiplexbioscoop ingediend.

	<i>Totaal</i>	<i>realisatie</i>	<i>verwacht</i>
Deelplan 19 (ZZ.27)			
Sociale huur appartementen	188 won.	188	-
Sociale huur eengezinswoningen	77 won.	77	-
Vrije sector huur appartementen	198 won.	198	-
Middeldure koop appartementen	58 won.	58	-
Middeldure koop eengezinswoningen	66 won.	66	-
Dure eengezinswoningen	153 won.	153	-
Totaal woningen	740 won.	740	-
Kantoren	6.000 m ²	6.000	-
Bedrijven	900 m ²	900	-
Retail, restaurant en cafe	900 m ²	900	-
Nonprofit	46.255 m ²	46.255	-
Totaal niet woningbouw	54.055 m²	54.055	-
Deelplan 20 (ZZ.28)			
Sociale huur appartementen	76 won.	-	76
Vrije sector huur appartementen	71 won.	-	71
Middeldure koop eengezinswoningen	70 won.	-	70
Dure eengezinswoningen	22 won.	-	22
Totaal woningen	239 won.	-	239
Nonprofit	10.047 m ²	10.047	-
Totaal niet woningbouw	10.047 m²	10.047	-
Deelplan 24 (ZZ.29)			
Kantoren	2.000 m ²	2.000	-
Bedrijven	15.262 m ²	13.539	1.723
Retail, restaurant en cafe	6.365 m ²	6.365	-
Totaal niet woningbouw	23.627 m²	21.904	1.723
Deelplan 26 (ZZ.31)			
Kantoren	16.000 m ² -bvo	16.000	-
Bioscoop	9.416 m ² -bvo	-	9.416
Horeca	904 m ² -bvo	-	904
Parkeren (stuks)			454
Totaal niet woningbouw	26.774 m²-bvo	16.000	10.774

Wijzigingen

Niet van toepassing.

3. Saldo: wat gaat het kosten?

Groen

Saldo	Halfjaarbericht 2015	Programmarekening 2015	Verschillenverklaring	Autonome mutaties (rente en index)	Programmarekening 2015 incl. autonome mutaties
	1-6-2015 (1)	31-12-2015 (2)	Verschil (2-1)	3	1-1-2016 (2+3)
Contante waarde	€ 10,20 mln. NEG	€ 9,46 mln. NEG	€ 0,74 mln POS	€ 0,4 mln NEG	€ 9,86 mln. NEG
Eindwaarde	€ 12,56 mln. NEG	€ 11,92 mln. NEG			€ 11,68 mln. NEG

Het saldo van de grondexploitatie per 1-1-2016 is vastgesteld op € 9,86 mln negatief op contante waarde 1-1-2016. Het saldo is gedekt via de Voorziening Negatieve Plannen.

Wijzigingen (bestuurlijke verschillenverklaring)

Hoofdplanstructuur (ZZ.26.1)

Bij overdracht van de openbare ruimte van is gekomen tot een lagere afdracht aan verstratingsfonds. Omdat DSO een grootdeel van de openbare ruimte voor meer dan 5 jaar heeft beheerd. Dit deel van de verharding wordt niet gezien als nieuwe verharding (€ 175.000 V). De tweede fase is gunstiger aanbesteed als voorzien (€69.000 V). Verder is van DSB een bijdrage ontvangen voor aanleg OV-halte binnen Hoofdplanstructuur (€ 15.000 V). Tenslotte was er minder inzet van apparaat nodig door vlotte voortgang (€ 39.000 V)

Deelplan 19 (ZZ.27.1)

Bij de eindafrekening van de kavels is gebleken dat er een klein voordelig verschil is van € 5.000.

Deelplan 24 (ZZ.29.1)

In 2015 zijn de laatste gronden aan PFC2 uitgegeven, die ze vervolgens heeft doorgelegd aan Van der Valk Hotel Nootdorp, die nagenoeg grenst aan de uitgegeven kavels. In dat kader zijn er gesprekken gevoerd van der Valk over aansluiting van het terrein van het hotel met de uitgegeven kavels. Dit leidt tot een verwachte uitgifte van extra grond aan Van der Valk (planning uitgifte: 2016), met bijbehorende extra inkomsten, maar ook enige extra plankosten om deze extra uitgifte te regelen. Verder is er sprake van iets lagere kosten omdat leidingen niet hoefden te worden verplaatst. Een licht gewijzigde planning heeft geleid tot een klein financiële faserings-effect.

Algemeen

De faserings-effecten samenhangend met de nominale wijzigingen in de kosten- en opbrengsten zijn in dit project € 11.000 nadelig (NCW).

4. Risico's en bandbreedte saldo

Groen

De risico's op de grondexploitatie worden opgevangen door de Reserve Grondbedrijf. De benodigde omvang van deze risicobuffer wordt jaarlijks bepaald in de Meerjarenprognose Grondexploitaties.

	1-6-2015	1-1-2016
Risicoprofiel	€ 3,3 mln NEG	€ 2,6 mln NEG
Bandbreedte (eindwaarde)		
Worst case saldo	€ 13,2 mln NEG	€ 11,6 mln NEG
MPG scenario	€ 15,2 mln NEG	€ 14,2 mln NEG
Best case saldo	€ 17,6 mln NEG	€ 15,1 mln NEG

Het risicoprofiel is bepaald op € 2,6 mln nadelig. De bandbreedte van het saldo is bepaald op € 11,6 mln – € 15,1 mln nadelig.

Wijzigingen:

Niet van toepassing.

5. Schema Proces en informatie

Oranje

A12-zone											
	Vorbereiding	Start			Uitvoering						
Tijd	2003-2004	2005	2006	2007	2008	2011	2012	2013	2015	2016	
Informatie				RIS 151178 13 dec. 2007 Stand van Zaken A12 zone							
Besluit	RIS 11035 28-nov-03 Afsplitsing A12 zone van het samenwerkingsverband Ypenburg	RIS 124442 1-feb-04 Projectdocument A12-zone	RIS 139013 4-jun-06 Projectdocument deelplan 19		RIS 155493 18-jun-08 Stedebouwkundig plan deelplan 24	RIS 181916 29 nov. 2011 Partiële herziening A12 zone	RIS 255233 11 dec. 2012 Partiële herziening deelplan 20	RIS 267843 19 nov. 2013 Partiële herziening deelplan 19	RIS 284142 30-jun-15 Herziening deelplan 26	Verwacht 1e kwartaal Herziening deelplan 20	
Besluit			RIS 14199 28-11-2006 NvU deelplan 20		RIS 160045 16 dec. 2008 Stedebouwkundig plan deelplan 26 West			RIS 269144 17 dec. 2014 Gedeeltelijk afsluiten hoofdplanstructuur en deelplan 20		Verwacht 4e kwartaal Afsluiten deelplannen Hoofdplanstructuur en deelplan 24	

In de raadsvoorstellen Toekomst Samenwerkingsverband Ypenburg (rv 15 d.d. 22 januari 2002) en het raadsvoorstel Afscheidsregeling Rijswijk (rv 266 d.d. 3 december 2002) is de afsplitsing van de A12-zone al kenbaar gemaakt. De afscheidsregeling van Rijswijk heeft door middel van raadsbesluiten in alle gemeenten in december 2002 zijn beslag gekregen. Op 25 maart 2003 is door de colleges van Den Haag en Pijnacker Nootdorp aan de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties het bereikte bestuurlijke resultaat ten aanzien van de gemeenschappelijke regeling en de boekhoudkundige afsplitsing van de A12 zone gemeld. In het principebesluit van het college van B&W is op 25 november 2003 (DSO/2004.694) ingestemd met de strategische verwerving en afsplitsing van de A12-zone van het Samenwerkingsverband Ypenburg. Dit besluit is door middel van een raadsmededeling (rm 207 RIS111035 d.d. 25 november 2003) aan de gemeenteraad voorgelegd en op 2 maart 2004 formeel bekrachtigd tot besluit. De kern van dit besluit is dat de gemeente Den Haag alle rechten en plichten van het samenwerkingsverband voor het betreffende gebied overneemt: het betreft feitelijk een afsplitsing en eigen voortzetting van de grondexploitatie van Ypenburg. Het samenwerkingsverband is sindsdien bekend onder de naam Bestuursorgaan Ypenburg (BOY).

Op 20 januari 2005 heeft het college ingestemd met het projectdocument A12 zone en is de grondexploitatie operationeel verklaard. In bovenstaande tabel is aangegeven welke besluitvorming sindsdien heeft plaatsgevonden.

Door de veranderende marktomstandigheden hebben de volgende plankaderwijzigingen plaatsgevonden:

- Het uit exploitatie nemen van deelplan 25 (143.000 m²) bedrijfsterrein, en verkleinen van de kantorenvorraad in deelplan 26 met 49.000 m² bvo. (partiële herziening 29 november 2011; RIS 181916);
- Het aanpassen van een woningbouwprogramma (470) met vooral appartementen naar een programma (239) met vooral grondgebonden woningen in deelplan 20 (partiële herziening 11 december 2012; RIS 255232);

- Het aanpassen van het programma voor de Fregatsingel (deelplan 19) ten behoeve van het KO programma. Het woningbouwprogramma is daarbij aangepast van 34 woningen naar 22 kavels. (partiële herziening 19 november 2013 RIS 267843);
- Als onderdeel van de financiële deelafluiting van 22 grondexploitaties zijn ook de hoofdplanstructuur (gerealiseerde delen) en deelplan 20 (zwembad) gedeeltelijk afgesloten (17 december 2013, RIS 269144);
- Het wijzigen van het resterende kantorenprogramma deelplan 26 (33.000 m²-bvo) naar leisure (10.320 m² bvo) en parkeerplaatsen (partiële herziening 30 juni 2015, RIS 284142).

Wijzigingen

Voor Deelplan 20 wordt een herziening in april 2016 verwacht. Hiermee wordt een ontwikkeling met KO-kavels mogelijk gemaakt. De verwachting is dat de deelplannen Hoofdplanstructuur en Deelplan 24 eind 2016 kunnen worden afgesloten. Afsluiting van een grondexploitatie vindt plaats via de programmarekening en wordt verwerkt als een autonome mutatie. Het college wordt hierover in de paragraaf grondbeleid van de programmarekening 2016 geïnformeerd.

6. Voortgang en planning

Groen

Omzet	1-6- 2015	1-1-2016
Totaal kosten*	€ 108,6 mln	€ 108,9 mln
Totaal opbrengsten	€ 98,9 mln	€ 99,1 mln
Totaal omzet	€ 207,5 mln	€ 208,1 mln
Planrealisatie	85 %	87,3 %

*exclusief te realiseren rentekosten

Eind 2014 is het kruispunt bij het zwembad met de Boslaan afgerond. In de eerste helft van 2015 zijn de laatste rekeningen hiervoor betaald. De overige kosten binnen de hoofdplanstructuur gemaakte kosten betreffen werkzaamheden aan de groenvoorziening en plankosten. In deelplan 19 zijn naast plankosten, kosten gemaakt voor zowel het bouwrijp maken van de Fregatsingel als de voorbereidende werkzaamheden voor het woonrijp maken van de Fregatsingel. Voor deelplan 20 wordt de herziening van het projectdocument voorbereid. Hiervoor zijn in 2015 plankosten gemaakt. In deelplan 24 zijn de grondopbrengsten voor fase 3 en 2b ontvangen en voor deelplan 26 hebben de gemaakte kosten, naast plankosten voor de planontwikkeling van de multiplex-bioscoop, voornamelijk betrekking op de advisering die heeft plaatsgevonden ten behoeve van de realisatie van de lift (loopbrug) bij het Prinses Maximaplein.

Wijzigingen

Niet van toepassing.

GEM VROONDAAL

Kerngegevens algemeen

Datum van gegevens:	1-1-2015*
Projectnaam:	GEM Vroondaal
Projectkenmerk:	Verbonden partij/grondexploitatie
Programma:	15 – Stadsontwikkeling
Portefeuillehouder:	Wijsmuller

Kerngegevens financieel

Looptijd:	2010 - 2032
Omzet:	€ 687 mln
Planrealisatie:	39,9%
Saldo eindwaarde:	€ 0,8 mln POS
Risicoprofiel:	niet gewijzigd

*de grondexploitatie 2016 wordt in het voorjaar van 2016 vastgesteld door de RvC. Financiële gegevens betreffen daarom de stand per 1-1-2015.

Samenvatting wijzigingen

1. Maatschappelijke effecten	Groen
2. Inhoudelijke kaders	Groen
3. Saldo	Groen
4. Risico's en bandbreedte saldo	Groen
5. Proces en informatie	Groen
6. Voortgang en planning	Groen

Omschrijving

Op 8 maart 2010 is de PPS Vroondaal formeel opgericht, bestaande uit een Grondexploitatiemaatschappij (GEM) en een Vastgoedmaatschappij (VEM). De samenwerking tussen de partijen in de PPS is aangegaan op 50/50 basis tussen enerzijds gemeente en anderzijds een combinatie van marktpartijen: BPD en Synchron B.V.

Het oorspronkelijke plan Vroondaal omvatte de uitgifte van ca. 970 woningen/kavels in het topsegment. Als gevolg van de economische en financiële crisis is de woningmarkt ingezakt, waardoor ook de vraag naar bouw kavels voor de bouw van luxe woningen in het topsegment sterk is gedaald. De partijen concludeerden dat verbreding van het woningbouwprogramma noodzakelijk was om enerzijds te kunnen voldoen aan de vraag en anderzijds voldoende afzet te creëren om zodoende de risico's op de grondexploitatie beter te kunnen beheersen. Deze verbreding in woningbouwcategorieën is verwerkt in de ontwikkelingsvisie Vroondaal Revisited (2011 RIS 180771).

In 2012 heeft de GEM Vroondaal de ontwikkelingsvisie in samenwerking met Gemeente Den Haag verder uitgewerkt in een stedenbouwkundig plan. Op 12 februari 2013 heeft B&W het projectdocument (2013 RIS 256696) inclusief stedenbouwkundigplan, ontwikkelingsstrategie, grondexploitatie e.a. vastgesteld plus nadere randvoorwaarden geformuleerd. Het stedenbouwkundig plan is verwerkt in het nieuwe bestemmingsplan en exploitatieplan Madestein-Vroondaal. Het bestemmingsplan en exploitatieplan zijn op 29 juli 2015 onherroepelijk geworden. In het bestemmingsplan is alleen de hoofdstructuur vastgelegd waardoor de secundaire planstructuur veel flexibeler is voor de toekomstige inrichting. Er wordt een ontwikkeling mogelijk gemaakt van maximaal 2.150 woningen in het plangebied.

In het najaar van 2015 is gestart met de bouw van woningen in de eerste fase in Vroondaal Zuid I.

1. Maatschappelijke effecten: wat willen we bereiken?

Groen

Relatie met programmabegroting

Het project is onderdeel van programma 15 Stadsontwikkeling, programmaonderdeel bouwgrondexploitaties. Dit project valt onder het doel: "ontwikkelen van aantrekkelijk wonen en recreëren".

Relatie met doelen in beleidskaders

2009: Woonvisie 2009-2020: “een groter aandeel midden- en hogere inkomensgroepen; doelgroep internationals; woonsfeer: exclusief wonen aan de stadsrand”.

2011: Strategische agenda Wonen tot 2014: “de aangepaste programmering rond Vroondaal is een voorbeeld dat wij niet bij de pakken neer zitten, maar dat wij blijven zoeken naar (andere) kansen en mogelijkheden om tot een goede ontwikkeling van dit gebied te komen.”

Relatie met doelen in projectkaders

2000: Projectdocument: “Met deze woningen zal een internationaal georiënteerde doelgroep moeten worden aangesproken. Dit uitgangspunt vloeide voort uit de afspraken die de gemeente heeft gemaakt met gemeente Westland, Provincie Zuid-Holland en Stadsgewest Haaglanden in het convenant Westlandse Zoom. Naast deze programmatische afspraken bevat het convenant afspraken over de realisatie van groen/blauwe projecten”.

2011: Vroondaal Revisited: verbreding van het woningaanbod voor meerdere doelgroepen door te splitsen in 4 delen met eigen profiel, ook met aanbod van kleinere kavels en verdichting van het woningbouwprogramma t.o.v. de doelstellingen uit het projectdocument opgesteld in het jaar 2000.

2013: Projectdocument Vroondaal: “voor een hoogwaardig en groen woonmilieu, dat nog flexibel kan worden ingevuld met diverse woningtypes en verkavelingen”.

Wijzigingen

Niet van toepassing.

2. Inhoudelijke kaders: wat gaat de GEM doen?

Groen

De grondexploitatie 2015 gaat nog uit van het volgende uitgifteprogramma:

Woningen			<i>totaal</i>	<2014	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	na 2020
Eengezins	Koop	Duur	547	-	-	85	89	87	106	106	46	28
		Extra duur	1.104	32	2	9	9	8	7	7	67	963
		Top duur	259	140	2	6	5	5	7	7	7	80
Totaal	stuk	1.914	172	4	100	103	100	120	120	120	1.076	

Overige functies			<i>totaal</i>	<2014	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	na 2020
Maatschappelijk	m ² -bvo		10.000	-	-	-	-	-	-	5.000	5.000	-

Als update bij de grondexploitatie 2015: de eerste gronduitgiften in Vroondaal Zuid 1 zijn in 2015 gerealiseerd. In 2015 is door de GEM Vroondaal grond voor 130 kavels grond uit gegeven. De gronduitgifte voor het jaar 2016 in Vroondaal Zuid I is al grotendeels gecontracteerd. De aanname is dat in 2016 grond wordt verkocht voor circa 140 woningen.

Wijzigingen

Niet van toepassing.

3. Saldo: wat gaat het kosten?

Groen

Saldo	1-1-2015	1-1-2016
Contante waarde	€ 0,38 mln POS	Nog vast te stellen
Eindwaarde	€ 0,76 mln POS	Nog vast te stellen

De grondexploitatie Vroondaal per 1-1-2015 komt uit op een exploitatieresultaat van € 0,38 mln positief op contante waarde per 1-1-2015. De eindwaarde is berekend op € 0,76 mln positief per 31-12-2032.

Wijzigingen

Niet van toepassing.

4. Risico's en bandbreedte saldo

Groen

De PPS Vroondaal is verantwoordelijk voor het opstellen van de grondexploitatie inclusief risicoanalyse. De grondexploitatie Vroondaal is bij vaststelling van het nieuwe stedenbouwkundig plan in 2013 door de GEM herzien. Daarbij is het uitgangspunt geweest om een robuuste grondexploitatie op te stellen: een neutraal resultaat en een evenwichtig risicoprofiel. Maatregelen die door de GEM zijn genomen om het risicoprofiel te verbeteren betroffen o.a. het doorvoeren van een verlaging van de grondprijs t/m 2016.

De gemeente is niet alleen deelnemer in de PPS, maar fungeert ook als financier van de PPS. Vroondaal Ontwikkeling wordt gefinancierd door de gemeente voor maximaal € 150 mln. Op dit moment bedraagt de hoofdsom € 120 mln. Daarnaast staat de gemeente garant voor € 20 mln. ten behoeve van een flexibele kredietfaciliteit bij de BNG. De gemeente loopt in haar rol als financier het risico dat de lening die aan de GEM Vroondaal is verstrekt, niet kan worden afgelost (faillissement).

Dit risico is op diverse manieren afgedekt:

1. In het kader van de Basel -systematiek dient bij een uitstaande lening een voorziening te worden getroffen voor een (mogelijk) oninbaar deel van de lening.
2. Door de marktpartijen waarmee de gemeente samenwerkt in Vroondaal Ontwikkeling zijn bankgaranties afgegeven.
3. Aanvullend heeft de gemeente pand- en hypotheekrecht op de gronden gevestigd ter zekerheidstelling van de lening.

Daarnaast worden de risico's op de grondexploitatie afgedekt door de Reserve Grondbedrijf. In de geheime bijlage MPG wordt een uitgebreidere omschrijving opgenomen van het risicoprofiel en risicodekking.

Wijzigingen

Niet van toepassing.

5. Schema Proces en informatie

Groen

Vroondaal							
Tijd	2000-2003	2004-2008	2009-2010	2011-2012	2013-2014	2015	2016
Informatie Besluit	RIS 81271 Projectdoc. Zuidrand Ontwik fase 2 Madestein incl. stedebl. plan en rv 457 Grex 21-12-2000		RIS 168720 Ontwikkeling Vroondaal (Garantstelling financiering) B&W 1-12-2009	RIS 180764 Nieuwe visie Vroondaal B&W 21-6-2011 RIS 181905 Cie-brief B&W 29-11-2011 RIS 249303 Sted.k. Prog v. Eisen B&W 21-5-2012	RIS 256696 Projectdoc. B&W 12-2-2013 RIS 269828 Bestemmingsplan Madestein Vroondaal+expl. plan Vroondaal Raad 20-2-2014 vigerend in aug 2014	RIS 283365 Landschapspark Madestein B&W 16-6-2015	Jaarlijkse herziening exploitatieplan verwacht zomer 2016 Part. herz. Bestemmingsplan verwacht zomer 2016
Overeenkomst	RIS 98579 Convenant Struct. Visie+Uitw plan Westl Zoom rv 202 Raad 26-9-2002 RIS 111785 SOK Madestein (ontwik. Comb. Madestein VOF) B&W 16-12-2003	RIS 154764 SOK Vroondaal (GEMVEM) rv86 Raad 22-5-2008 Ondertekening SOK Vroondaal Raad 15-12-2008	RIS 168720 RIS 168721 Allonge B&W getekend 17-2-2010	RIS 249915 Voortgangsrap. Vroondaal Cie 6-6-2012			

Het stedenbouwkundig plan is samen met de GEM en VEM Vroondaal gemaakt inclusief een herziene grondexploitatie en ontwikkelstrategie. De documenten zijn vastgesteld door het college in de vorm van een projectdocument op 12 februari 2013 (RIS 256696). In december 2013 zijn aangepaste samenwerkingsafspraken vastgelegd in een allonge op de Samenwerkingsovereenkomst (SOK) en geaccordeerd door het College (DSO.2013/1732 geheim). Na vaststelling van het projectdocument is het stedenbouwkundig plan vertaald in een bestemmingsplan en exploitatieplan die door de Raad zijn vastgesteld (RIS 269828) op 20 februari 2014. Beide plannen zijn per 29 juli 2015 onherroepelijk, na uitspraak van de Raad van State.

Het opstellen van een exploitatieplan is in beginsel verplicht. Op basis van het exploitatieplan is het kostenverhaal volgens een wettelijk vastgestelde methodiek verzekerd.

In de zomer van 2015 heeft het College ingestemd met de uitwerking en uitvoering van het Landschapspark Madestein door de GEM Vroondaal en de aanleg van de recreatieve fietsroute door het park. De kosten voor deze herinrichting worden gedragen door de gemeente en GEM Vroondaal, die opdrachtgever is voor de uitvoering, maar ook door Haaglanden en Provincie. Het totale budget is tevens taakstellend.

Te verwachten besluitvorming 2016

Na het onherroepelijk worden van het bestemmingsplan en exploitatieplan, dient het exploitatieplan jaarlijks te worden herzien en vastgesteld door de raad. De eerste herziening van het exploitatieplan wordt verwacht in de zomer van 2016. Voor de aanpak van de herprofilering Madesteinweg en Madepolderweg, treedt de gemeente op als opdrachtgever. De kosten daarvoor worden o.a. gedekt door GEM Vroondaal en een subsidie vanuit Haaglanden.

Wijzigingen

Het bestemmingsplan en exploitatieplan is onherroepelijk geworden. De jaarlijkse herziening van het exploitatieplan is toegevoegd aan het stroomschema. In 2016 vindt een partiële herziening op het bestemmingsplan plaats, om het verleggen van de hogedrukgasleiding mogelijk te maken ten behoeve van herprofilering van de Madesteinweg en Madepolderweg.

6. Voortgang en planning

Groen

Omzet	1-1-2015	1-1-2016
Totaal kosten*	€ 334,4 mln	Nog vast te stellen
Totaal opbrengsten	€ 352,4 mln	Nog vast te stellen
Totaal omzet	€ 687 mln	Nog vast te stellen
Planrealisatie	39,9 %	Nog vast te stellen

*exclusief te realiseren rentekosten

Er is tot 1 januari 2015 61% van de kosten en 19,8% van de opbrengsten gerealiseerd. De totale realisatie bedraagt 39,9%.

Wijzigingen

Niet van toepassing.

Leyweg/Escamplaan Haga

Kerngegevens algemeen

Datum van gegevens:	1-1-2016
Projectnaam:	Leyweg Haga
Projectkenmerk:	Anticiperende Grondexploitatie
Programma:	15 – Stadsontwikkeling
Portefeuillehouder:	Wijsmuller

Kerngegevens financieel

Looptijd:	2013 - 2022
Omzet:	€ 79,2 mln
Planrealisatie:	75 %
Saldo eindwaarde:	€ 1,1 mln NEG
Risicoprofiel:	€ 1,9 mln NEG

Samenvatting wijzigingen

1. Maatschappelijke effecten
2. Inhoudelijke kaders
3. Saldo
4. Risico's en bandbreedte saldo
5. Proces en informatie
6. Voortgang en planning

Groen
Groen
Oranje
Groen
Groen
Groen

Omschrijving

Het project betreft de integrale herontwikkeling van het gebied rondom het HagaZiekenhuis tot een woongebied in combinatie met maatschappelijke en commerciële functies. Het gebied wordt begrensd door de Leyweg, Escamplaan, het Florence Nightingale park en de keerlus van tramlijn 6. Het HagaZiekenhuis en Apotheek Haagse Ziekenhuizen nemen de uitbreiding van het medisch cluster zelf ter hand.

Met Heijmans ontwikkeling B.V. is een conceptovereenkomst voor de ontwikkeling van de eerste fase opgesteld, waarbij samen naar optimalisatie mogelijkheden wordt gezocht om tot een financieel haalbaar plan te komen. Onder fase 1 vallen de verwerving van de Kas-In locatie en het Oogziekenhuis, het bouw- en woonrijp maken van deelgebieden 3 en 4, de sloop van het Zusterflat, het creëren van een tijdelijk verbinding tussen de hoofdentree van het ziekenhuis¹⁷ en de OV-halte Leyweg, het verlengen van de opstelstrook Leyweg richting Florence Nightingalelaan. Op verzoek van Heijmans wordt momenteel gezamenlijk met Patrizia Netherlands B.V. de mogelijk onderzocht om alsnog een overeenkomst te sluiten voor de integrale gebiedsontwikkeling. Hiertoe is tussen de drie partijen ook een *Letter of Intent* gesloten in oktober 2015 met als doelstelling om per 1 april 2016 tot een (financieel) voor alle partijen realiseerbaar plan te komen.

1. Maatschappelijke effecten: wat willen we bereiken?

Groen

Relatie met programmabegroting

Het project is onderdeel van "Programma 15 Stadsontwikkeling". De doelstellingen van het programma 15 zijn het stimuleren van werkgelegenheid, het bieden van ruimte aan alle Hagenaars en een vitalisering van Den Haag.

Relatie met doelen in beleidskaders

2009: Woonvisie 2009-2020: In de woonvisie is de omgeving van het HagaZiekenhuis als kansrijk gebied aangewezen voor appartementenprogramma gericht op 'empty nesters' uit zowel de categorie 'welgesteld' als 'middeninkomens'.

¹⁷ HagaZiekenhuis is zelf verantwoordelijk voor inrichting van haar eigen terrein, waaronder die direct aan de hoofdentree.

Relatie met doelen in projectkaders

Projectdocument gebiedsontwikkeling Leyweg-Escamplaan (2011) / Nota van Uitgangspunten gewijzigde Uitvoeringsstrategie (2014):

Het betreft een relatief extensief gebruikte locatie (voornamelijk parkeren op maaiveld, stedelijke ondergrondse infrastructuur in de vorm van een installatie voor de stadsverwarming en opstallen van het HagaZiekenhuis). Door de beoogde gebiedsontwikkeling transformeert de locatie tot een hoogwaardig intensief georganiseerd stedelijk gebied. Bijkomend aspect is dat op de Leyweg voor de locatie een overstaphalte van openbaar vervoer is aangelegd, die voorziet in een goede verbinding met het Westland en het centrum van de stad.

De locatie biedt aantrekkelijke mogelijkheden voor een ontwikkeling rondom het thema wonen en zorg. In dit kader is in de business case en het opgestelde stedenbouwkundig plan indicatief uitgegaan van een ontwikkeling van ca. 740 woningen en ruim 14.000 m² (zorg-gerelateerde) voorzieningen. De gebiedsontwikkeling draagt daarmee bij aan de ontwikkeling van de Leywegzone als centrumgebied voor heel Escamp. Ook wordt met het woningbouwprogramma een belangrijke aanvulling geleverd op de bestaande woningvoorraad. Gelet op de demografische veranderingen (vergrijzing in combinatie met de verwachte groei van de totale bevolking van Den Haag) is er een toenemende behoefte aan gelijkvloerse woningen / nultredenwoningen die (fysiek) goed bereikbaar zijn. Gezien de wens om zo lang mogelijk zelfstandig te blijven wonen, zijn goede service en voorzieningen in het complex, maar vooral in de directe omgeving gewenst. De eventuele noodzakelijke zorg kan dan op een individueel niveau efficiënt en goed geleverd worden. De geplande nieuwbouw rond het ziekenhuis is uitermate geschikt voor mensen die tot op hoge leeftijd zelfstandig willen blijven wonen: comfortabel stedelijk wonen.

Wijzigingen

Niet van toepassing.

2. Inhoudelijke kaders: wat gaan we doen?

Groen

In de Nota van Uitgangspunten 2014 is het onderstaande programma aangegeven:

1^e fase

- 28 sociale / goedkope koopwoningen
- 96 dure koop eengezinswoningen
- 27.000 m² bvo uitbreiding Haga ziekenhuis (geen onderdeel gemeentelijke exploitatie).

2^e fase

- 208 sociale / goedkope koopwoningen
- 58 koopwoningen in de marktsector
- 89 sociale huurwoningen
- 135 meergezinswoningen in de marktsector
- 9.488 m² bvo commercieel.

Wijzigingen

Niet van toepassing. Momenteel wordt met Heijmans en Patrizia de haalbaarheid van een integrale ontwikkeling op basis van een programma van maximaal 740 woningen verkend.

3. Saldo: wat gaat het kosten?

Oranje

Saldo	1-6-2015	1-1-2016
Contante waarde	€ 0,7 mln NEG	€ 0,9 mln NEG
Eindwaarde	€ 0,9 mln NEG	€ 1,1 mln NEG

Wijzigingen

Vanwege aanwezigheid van meer dan eerder voorziene hoeveelheden asbest vallen de sloopkosten naar verwachting ruim € 0,3 mln. hoger uit. Op het gebied van verlegging van kabels en leidingen is sprake van een kostenstijging van ca. € 0,1 mln i.r.t. het garanderen van aansluiting van het ziekenhuis en de installaties op het parkeerterrein.

Hier tegenover staat een meevaller in de exploitatie van het parkeerterrein van ca. € 0,05 mln. en een meevaller door verhuur van gronden als bouwterrein van ca. € 0,1 mln.

Per saldo is er sprake van een verslechtering van ca. € 0,3 mln. nominaal, maar uitgedrukt in netto contante waarde en eindwaarde € 0,2 mln.. Doelstelling is het vaststellen van een grondexploitatie zonder aanvullende gemeentelijke dekking. Gezocht zal worden naar mogelijkheden om de plannen in de verdere uitwerking te optimaliseren en het tekort zoveel mogelijk goed te maken.

4. Risico's en bandbreedte saldo

Groen

Bandbreedte	1-6-2015	1-1-2016
Risicoprofiel	€ 1,9 mln NEG	€ 1,9 mln NEG
Minimaal saldo (eindwaarde)	€ 1,7 mln NEG	€ 1,9 mln NEG
Maximaal saldo (eindwaarde)	€ 3,4 mln NEG	€ 3,6 mln NEG

Het risicoprofiel is bepaald op € 1,9 mln negatief.

Wijzigingen

Niet van toepassing.

5. Schema Proces en informatie

Groen

Leyweg/Escamplaan- HAGA									
tijd	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
informatie	RIS144494 NvU Haga ontwikkeling ; Cie SO en RO 13 mrt 2007	RIS154371 Raamoveree nkomst Investerings- programma Krachtwijken ; rv97		RIS 170641 Bestemming middelen programma Krachtwijken 19 feb 2010	RIS181104 Projectdoc en stdbk. Kader Cie Ruimte 15 sep 2011			RIS269975 NvU gewijzigde Uitvoerings strategie 4 feb 2014	Nieuw projectdocum ent en grex
				RIS172305 svz planontwikkeling alg. raadsie 20apr2010 Cie Ruimte 30 jun 2010					
overeenkomst					Hoofdlijnen- overeen- komst met Hagazieken huis in werking na goedkeuring meerjaren begroting 2012	koopover- eenkomst met Haga inzake verwerving parkeer- terrein en zusterflat- complex		koop- overeenkomst met OCL inzake Kas-In locatie	ontwikkel- overeenkomst met Heijmans Vastgoed B.V.
					Samen werkings overeen komst met OCL in werking na goedkeuring meerjarenbe groting 2012				
juridisch planologisch							Bestemmings plan Florence Nightingale Park 13 juni 2013 vastgesteld	Bestemmings plan Florence Nightingale Park 12 november 2014 on- herroepelijk	

2014

Op 4 februari 2014 is de Nota van Uitgangspunten gewijzigde Uitvoeringsstrategie gebiedsontwikkeling Leyweg-Escamplaan in het college van burgemeester en wethouders vastgesteld. In het betreffende collegebesluit is tevens besloten extra middelen toe te voegen aan de Reserve Stedelijke Ontwikkeling ten behoeve van de verwerving van de Kas-In locatie.

12 november 2014 definitieve uitspraak Raad van State m.b.t. bestemmingsplan Florence Nightingale Park (onherroepelijk).

2015

Op basis van de vastgestelde Nota van Uitgangspunten is met Heijmans Vastgoedontwikkeling B.V., als overgebleven partij uit de OCL, een concept ontwikkelovereenkomst voor de realisatie van een eerste fase opgesteld. Om deze te sluiten zal eerst nog geoptimaliseerd moeten worden om tot een financieel haalbaar plan te komen. Wat deze overeenkomst voor alleen fase 1 betreft is dit tijdelijk in de wacht gezet omdat gesproken wordt met investeerders waardoor mogelijk ook direct afspraken gemaakt kunnen worden over fase 2. De financiële haalbaarheid hiervan voor alle partijen wordt momenteel onderzocht.

Wijzigingen

Niet van toepassing.

6. Voortgang en planning

Groen

Omzet	1-6-2015	1-1-2016
Totaal kosten*	€ 39,4 mln	€ 39,9 mln
Totaal opbrengsten	€ 39,2 mln	€ 39,3 mln
Totaal omzet	€ 78,5 mln	€ 79,2 mln
Planrealisatie	70 %	75 %

*exclusief te realiseren rentekosten

- 1^e helft 2016 sluiten ontwikkelovereenkomst, vaststellen projectdocument en operationaliseren grondexploitatie;
- Q2 2016 sloop zusterflat en oogziekenhuis gereed;

Wijzigingen

Niet van toepassing.

Rotterdamsebaan

Algemeen

Datum van gegevens: 31-12-2015
 Projectnaam: Rotterdamsebaan
 Projectkenmerk: Investeringsproject
 Programma: Verkeer en Milieu
 Portefeuillehouder: B.A. Revis

Financieel

Looptijd: 2013 - 2020
 Investering: € 640.9 mln.
 Planrealisatie: 13,2%
 Saldo: n.v.t
 Risicoprofiel: Laag¹⁸

Samenvatting

1. Maatschappelijke effecten
2. Inhoudelijke kaders
3. Investerings
4. Risico's en bandbreedte investering
5. Proces en informatie
6. Voortgang en planning

Groen
 Groen
 Groen
 Groen
 Groen
 Groen

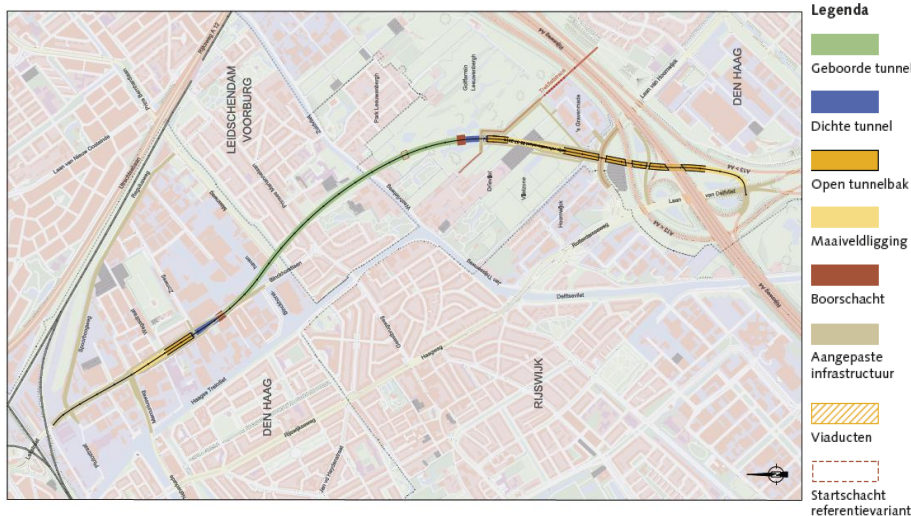
- Groen = verloopt naar wens, beheersing door maatregelen mogelijk
- Oranje = enkele risico's, effect beheers maatregelen nog onzeker
- Rood = risico's doen zich voor, geen beheersmaatregelen mogelijk

Omschrijving

De Rotterdamsebaan is de nieuwe verbindingsweg tussen het Rijkswegenet vanaf knooppunt Ypenburg (A4/A13) en de Centrale Zone (Binckhorst- Centrum-Scheveningen) van Den Haag. De bereikbaarheid van Den Haag staat onder druk. Momenteel maakt veel verkeer dat Den Haag in- en uit rijdt gebruik van de Utrechtsebaan (A12). Met de komst van de Rotterdamsebaan worden de Utrechtsebaan en andere invalswegen in Den Haag, Rijswijk en Voorburg-West ontlast.

Het realiseren van de Rotterdamsebaan is een intensief, ingrijpend en complex proces. De gemeente Den Haag heeft in 2008 de trekkersrol van Stadsgewest Haaglanden overgenomen. De volgende partijen zijn naast de gemeente Den Haag betrokken:

- Gemeente Leidschendam-Voorburg;
- Gemeente Rijswijk;
- Stadsgewest Haaglanden;
- Ministerie van Infrastructuur en Milieu (i.h.k.v. medefinancier);
- Rijkswaterstaat (i.h.k.v. wegbeheerder Rijkswegen).

¹⁸ Het infrastructuurproject Rotterdamsebaan rapporteert het risicoprofiel gebaseerd op de Financiële haalbaarheid > 60% = Laag risico, tussen 60% en 50% = Gemiddeld risico, < 50% = Hoog risico.

Relatie met programmabegroting

Programma 13 Verkeer en Milieu: Den Haag groeit. Er komen meer inwoners en bezoekers bij. Dit brengt een toename van het verkeer met zich mee en vraagt scherpe keuzes om onze stad goed bereikbaar te houden. De bereikbaarheid van de toplocaties (voor de stedelijke economie) waar de meeste plaats is voor ruimtelijke ontwikkelingen, heeft onverminderd de aandacht van het bestuur. De bereikbaarheid van toplocaties moet worden versterkt zonder dat dit ten koste gaat van de leefbaarheid in de kwetsbare woon- en verblijfsgebieden in de stad. Daarom wordt onder het motto 'bewust kiezen, slim organiseren' gestreefd naar een duurzame en gezonde stad waarbij een optimale balans wordt gezocht tussen de verschillende vervoerswijzen, en het gebruik van openbaar vervoer en fiets groeit ten opzichte van het autogebruik. Dit streven sluit aan bij de ambitie om de luchtkwaliteit in de stad te verbeteren en in 2040 klimaat-neutrale stad te zijn. Vroegtijdige communicatie met bewoners en ondernemers bij wegwerkzaamheden moet helpen aan een goede verkenning van mogelijkheden voor co-creatie bij de aanpak van knelpunten. De gemeente richt zich de komende periode allereerst op het opwaarderen van de hoofdstructuur. Wat de auto betreft gaat het daarbij vooral om de 'inprikkers' die het Rijkswegennet verbinden met de stad.

Relatie met doelen in beleidskaders

De aanleg van de Rotterdamsebaan vraagt om een inrichting en ontwerp dat nauwkeurig is afgestemd op de beoogde functie. De realisatie van de Rotterdamsebaan mag immers niet leiden tot nieuwe knelpunten op de Rijkswegen of het stedelijke wegennet. De volgende zaken zijn daarbij van belang. Allereerst is de Rotterdamsebaan bedoeld ter ontlasting van de Utrechtsebaan en de aansluitende weefvakken. De weg heeft verder een belangrijke functie voor het ontsluiten van de Binckhorst en het stadscentrum en scheidt daarmee ruimte voor de omvangrijke binnenstedelijke verdichtingsopgave. Ook heeft de Rotterdamsebaan een functie als verbinding van de Centrumring met het Rijkswegennet. Het oostelijk deel van de Centrumring, de Neherkade, ondergaat een aanpassing om het verkeer van en naar de Rotterdamsebaan te kunnen verwerken. Tenslotte heeft de Rotterdamsebaan in de periode na 2020 een functie voor de ontsluiting van de ruimtelijke ontwikkeling in de Vliet/A4-zone.

Relatie met doelen in projectkaders

De Rotterdamsebaan wordt de nieuwe verbindingsweg tussen het Rijkswegennet vanaf knooppunt Ypenburg (A4/A13) en de Centrumring van Den Haag. De Rotterdamsebaan is bedoeld om de Haagse regio beter bereikbaar te maken voor autoverkeer. Automobilisten kunnen na realisatie van de Rotterdamsebaan gebruik maken van een extra verbinding tussen de A4, A13 en het centrum. Dit biedt een goed alternatief voor huidige routes door Leidschendam-Voorburg, Rijswijk of de Utrechtsebaan (A12), waardoor de dreiging van structurele problemen met de bereikbaarheid en leefbaarheid langs de stedelijke doorgangsroutes voor Den Haag en haar buurgemeenten Leidschendam-Voorburg en Rijswijk wordt weggenomen.

Wijzigingen

Niet van toepassing.

2. Inhoudelijke kaders: wat gaan we doen?

Groen

Het project Rotterdamsebaan bevindt zich na de definitieve gunning van het hoofdcontract aan de 'Combinatie Rotterdamsebaan' en de ondertekening daarvan op 17 december 2015 in de 'Uitvoeringsfase'

Wijzigingen

Op 17 december 2015 is het hoofdcontract ondertekend door de gemeente Den Haag en de Combinatie Rotterdamsebaan. Hiermee is de fase 'voorbereiding van de uitvoering' afgerond en is de 'uitvoeringsfase' van het project gestart. De scope en het projectbudget zijn niet gewijzigd.

3. Gemeentelijke investeringen: wat gaat het kosten?

Groen

	30-6-2015	31-12-2015
Uitvoeringsbudget	€ 640,9 mln.	€ 640,9 mln.
Planrealisatie/kosten voldaan	9,5%	13,2%

Wijzigingen

Het hoofdcontract is gegund binnen het tijdens de aanbesteding gestelde plafondbedrag. Conform de huidige inzichten bevindt het project zich binnen het gestelde budget. Het aanbestedingsresultaat, de actualisatie van de projectraming en de risicoanalyse maken dat de financiële haalbaarheid van het project is verbeterd.

4. Risico's en bandbreedte investering

Groen

	30-6-2015	31-12-2015
Risico's	Gemiddeld	Laag
Te verwachten uitvoeringsbudget	€ 640,9 mln.	€ 640,9 mln.

Het infrastructuurproject Rotterdamsebaan rapporteert het risicoprofiel gebaseerd op de Financiële haalbaarheid: > 60% = Laag risico, tussen 60% en 50% = Gemiddeld risico, < 50% = Hoog risico.

Wijzigingen

De financiële haalbaarheid van het project is na de gunning van het hoofdcontract gestegen en valt nu in de categorie >60% (is 'Laag' risicoprofiel, was 'Gemiddeld' risicoprofiel).

5. Schema Proces en informatie

Groen

Voorbereiding							Conditioneren&aanbest	Uitvoering	
2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
RIS146559 5juli2007 Raad: Aanvaardin gsvoorstel MER Nota Voorkeursa ternatief	RIS151944 6mrti2008 Raad: Goedkeurin g MER Nota voorkeursal ternatief		RIS168478 14jan2010 Raad: Nota van uitgangs- punten	RIS181331 10nov2011 Raadt: Aanvullend voorberei ngsbudget	RIS251372 20sept2012 Raad: '+300m incl. T- aansluiting' is voorkeursv ariant voor MER	RIS255700 6mrt2013 Commissie: Milieu- onderzoek w oningen Vestaweg+ Binckhorstl aan	RIS270664 26mrt2014 Raad: Gemeensch appelijke verordening	RIS280745 17feb2015 Commissie: In werking treden van Gemeensch appelijke verordening schadeverg oeding	
	19dec2008 Voorwaarde nbrief Rijkssubsidi e		RIS 172256 20apr2010 College: Schets- ontw erp			RIS259498 27juni2013 Raadt: Uitvoerings besluit	RIS268684 20feb2014 Raad: Onteigening splan fase1	RIS279688 5maart2015 Raad: VO en financiering Molenvlietp ark	
						RIS259500 27juni2013 Raad: Verwerven onroerend goed	RIS273505 10juli2014 Raad: Onteigening splan fase2		
						RIS264197 17nov2013 Raad: Voorlopig Ontw erp		RIS285568 1okt2015 Raad: Bestemmin gsplan Molenvlietp ark e.o.	
						RIS264198 17nov2013 Raad: Bestemmin gsplan Roba			

Wijzigingen

Op 1 oktober 2015 heeft de gemeenteraad het bestemmingsplan Molenvlietpark e.o. vastgesteld. Hierdoor is de komst van het Molenvlietpark (incl. calamiteitenwaterberging) juridisch-planologisch mogelijk gemaakt.

Wat te verwachten?

- Raadsbesluit 1^e herziening bestemmingsplan Rotterdamsebaan, deel Binckhorst-Zuid (januari 2016)

6. Voortgang en planning

Groen

	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Aanbesteding hoofdcontract t/m gunning	◆					
Uitwerken definitief ontwerp		◆				
Bestellen/productie/levering tunnelsystemen				◆		
Voorbereidende werkzaamheden/bouw schacht/toerit Binckhorst						
Boorproces 2 tunnelbuizen				◆	◆	
Voorbereidende werkzaamheden/bouw schacht/toerit Vlietzone						
Afbouw tunnels/inbouw tunneltechnische installaties					◆	
Verleggen Laan van Hoornwijk incl. trambaan						
Aanleg verdiepte tunnelbak Vlietzone - Ypenburg						
Realisatie kruisingen A4/A13 - 2 rijbanen A4 - afrit 9 A4						
Afbouw verdiepte tunnelbak/kruisingen/installaties						
Testperiode t/m openstelling						◆
◆ Contractuele mijlpaal						
1 Gunning hoofdcontract						
2 Integraal Definitief Ontwerp gereed						
3 1e doorbraak tunnelboormachine in ontvangtschacht						
4 2e doorbraak tunnelboormachine in ontvangtschacht						
5 Ruwbouw Rotterdamsebaan gereed						
6 'Factory Acceptance Test' besturings- en bewakingssysteem tunnel gereed						
7 Openstelling tunnel						

Toelichting

Het afgelopen kwartaal is voor het project een aantal (bestuurlijke) mijlpalen gepasseerd, te weten:

- Raadsbesluit tot vaststelling bestemmingsplan 'Molenvlietpark e.o.';
- Collegebesluit vaststelling 1^e herziening bestemmingsplan Rotterdamsebaan Binckhorstlaan Zuid;
- De sloop van het voormalige Vestia wooncomplex langs de Binckhorstlaan kan afgerond worden;
- Definitieve gunning hoofdcontract.

Wijzigingen

Doordat er tegen het voornemen tot gunning van het hoofdcontract (aan combinatie Rotterdamsebaan) een kort geding was aangespannen door de nummer 2 (combinatie COMOL) bij de rechtbank, heeft de definitieve gunning (aan combinatie Rotterdamsebaan) 2,5 maand vertraging opgelopen. Het contract met de combinatie Rotterdamsebaan kon hierdoor pas vlak voor het kerstreces op 17 december getekend worden. De feitelijke uitvoeringsfase van het project is direct na de jaarwisseling van start gegaan. Deze circa 3 maanden vertraging leidt er toe dat de datum van openstelling medio 2020 is geworden.

Bijlage 13 Cijfers totalen grondexploitaties

Grondexploitaties (bedragen x € 1000)	Boekwaarde* 31-12-2014	Boekwaarde* 31-12-2015	Totaal Eindwaarde grexen per 1-1-2016	Totaal Eindwaarde grexen stand 31-12-2015 contant gemaakt per 2016 = netto contante waarde	Nog te maken kosten per 1-1-2016	nog te realis. opbrengsten per 1-1-2016
Totaal grondexploitaties in exploitatie	152.515	133.953	212.830-	203.315-	286.824	264.205
Totaal grondexploitaties niet in exploitatie	4.539	8.381				
Totaal grondexploitaties	157.054	142.334				
Voorzieningen en reserves	Balans* 31-12-2014	Balans* 31-12-2015		Totaal neg. Eindwaarde grexen contant per 1-1-2016 = netto contante waarde		Verschil
Totaal voorziening(en) grondexploitaties	192.042	178.991	A	B	B-A	
Totaal algemene reserve grondexploitatie	45.124	49.973	(voor resultaatbestemming)	165.016	13.975-	
Totaal aan grexen gerelateerde reserves	237.166	228.964				

* NB Bruto: voor verrekening met voorzieningen (zie toelichting op de balans)

Bijlage 14 Verschillenverklaringen grondexploitaties

In de paragraaf grondbeleid is een standenlijst gegeven van de operationele grondexploitaties en hierbij is aangegeven voor welke grondexploitaties een verschillenverklaring wordt gegeven. Deze verschillenverklaringen worden hier toegelicht

Projectnaam: Haagse Loper, voorheen Spuikwartier 2e/3e fase (RIS 81524)
Projectnummer: SBK CE-48

		Saldo grondexploitatie		
1. Halfjaarbericht 2015	01-06-2015	€ 8.358.000	NCW	N
2. Jaarrekening 2015	31-12-2015	€ 9.309.000	NCW	N
Verschil (2 - 1)		€ 951.000	NCW	N

Het saldo grondexploitatie is € 951.000 op Netto Contante Waarde (NCW) verslechterd. De kosten zijn met € 1.046.000 gestegen door de toevoeging van openbare ruimte (Schedeldoekshaven en het Lage Zand) vanuit het plan Wijnhavenkwartier (CE-81), inclusief bijbehorende begroting voor deze herinrichting. Per saldo is de verschuiving van de kostenbegroting tussen de twee plannen budgetneutraal. Hiertoe is besloten middels een partiële herziening (RIS 290059). Verder is er een voordelig faseringseffect van € 95.000.

Projectnaam: Den Haag Nieuw Centraal (RIS181795)
Projectnummer: SBK CE.53.1

		Saldo grondexploitatie		
1. Herziening november 2015	01-11-2015	€ 20.637.000	NCW	N
2. Jaarrekening 2015	31-12-2015	€ 20.642.000	NCW	N
Verschil (2 - 1)		€ 5.000	NCW	N

In dit project heeft zich na de vaststelling van de herziening van de grondexploitatie in het kader van het KJ-plein (RI 288051) een klein faseringseffect opgetreden van € 5.000 nadelig. Het nadelige effect heeft te maken met de zeer beperkte verschuiving van kosten en opbrengsten in de fasering door het aangaan van verplichtingen en het betalen van facturen.

Projectnaam: Wijnhavenkwartier (RIS 276521)
Projectnummer: SBK CE-81

		Saldo grondexploitatie		
1. Halfjaarbericht 2015	01-06-2015	€ 47.048.000	NCW	N
2. Jaarrekening 2015	31-12-2015	€ 46.296.000	NCW	N
Verschil (2 - 1)		€ 752.000	NCW	V

Het saldo grondexploitatie is € 752.000 op Netto Contante Waarde (NCW) verbeterd. De kosten zijn met € 1.454.000 gedaald door de overheveling van kosten voor de herinrichting openbare ruimte naar het project Haagse Loper en het laten vrijvallen van resterende plankosten. Hiertoe is besloten middels een partiële herziening (RIS 290059). Daartegenover staat een stijging van de kosten met € 650.000 voor een extra vergoeding aan Heijmans voor asbestsanering in Wijnhavenkwartier Fase 2.1. Verder is er een negatief faseringseffect van € 52.000.

Projectnaam: MVC Transvaal
Projectnummer: SBK CE-111

(RIS 273088)

		Saldo grondexploitatie		
1. Halfjaarbericht 2015	01-06-2015	€ 2.571.000	NCW	N
2. Jaarrekening 2015	31-12-2015	€ 3.104.000	NCW	N
Verschil (2 - 1)		€ 533.000	NCW	N

Het saldo van de grondexploitatie is met € 533.000 verslechterd. De ontwikkelaar blijft op een aantal punten in gebreke. Gemeente heeft om deze reden een rechtszaak aangespannen. De gereserveerde plankosten raken door deze extra kostenpost snel uitgeput, waardoor het noodzakelijk is de begroting op te hogen. Dit is met € 200.000 gebeurd. De overige verslechtering volgt uit € 333.000 aan faseringseffecten. Gezien de huidige ontwikkelingen zijn de grondopbrengsten verder in de tijd gezet. Dit betekent dat sprake is van extra renteverliezen en plankosten.

Projectnaam: Woonzorg Centrum
Projectnummer: SBK CE-112

(RIS252115)

		Saldo grondexploitatie		
1. Halfjaarbericht 2015	01-06-2015	€ 495.000	NCW	V
2. Jaarrekening 2015	31-12-2015	€ 243.000	NCW	V
Verschil (2 - 1)		€ 252.000	NCW	N

Het saldo grondexploitatie is € 252.000 op Netto Contante Waarde (NCW) verslechterd. De kosten zijn in totaal € 334.000 nominaal gestegen. Dit komt onder andere door tegenvallers bij de sloop van het oude woon- zorgcentrum, zoals de aanwezigheid vleurmuizen, piepschuim in spouwmuur en extra asbest. Deze tegenvallers bij de sloop van in totaal € 107.000 worden bij de gronduitgifte van het binnenterrein op de ontwikkelaar verhaald. Verder wordt € 115.000 aan extra kosten gebruikt voor de herinrichting van het aangrenzende Beijersveld. Daarnaast zijn ook de beheerkosten (€ 12.000), plankosten (€ 100.000) door de tegenvallers bij de sloop en extra kosten inrichtingskosten openbare ruimte hoger dan eerder geraamd. Doordat de gronduitgifte naar volgend jaar is verschoven, is een faseringsnadeel van € 25.000 opgetreden.

Projectnaam: Gebiedsontwikkeling Spuikwartier
Projectnummer: SBK CE-113

(RIS 276522)

		Saldo grondexploitatie		
1. Halfjaarbericht 2015	01-06-2015	€ 447.000	NCW	V
2. Jaarrekening 2015	31-12-2015	€ 510.000	NCW	V
Verschil (2 - 1)		€ 63.000	NCW	V

Het saldo van de grondexploitatie is € 63.000 op Netto Contante Waarde (NCW) verbeterd. Dit verschil bestaat volledig uit faseringseffecten veroorzaakt door latere uitvoering en betaling van sloopwerkzaamheden dan gepland.

In maart 2016 is het project Spuikwartier herzien (RIS 292663). Vanwege financiële regelgeving zijn de financiële effecten hiervan op saldoniveau al verwerkt in de jaarrekening 2015. Dit leidt tot de volgende tabel:

1. Jaarrekening 2015 (incl. autonoom)	01-01-2016	€ 941.000	NCW	V
2. Herziening 2016	Maart 2016	€ 1.010.000	NCW	N
Verschil (2 - 1)		€ 1.951.000	NCW	N

Het per saldo verschil van € 1.951.000 is toegelicht in de herziene grondexploitatie Spuikwartier (RIS 292663). Als gevolg hiervan neemt de stand van de Voorziening Negatieve Plannen met € 1.010.000 en daalt het saldo Positieve projecten met € 941.000.

Projectnaam: Uithofslaan
Projectnummer: SBK ES-103

(RIS 253824)

		Saldo grondexploitatie		
1. Halfjaarbericht 2015	01-06-2015	€ 11.394.000	NCW	N
2. Jaarrekening 2015	31-12-2015	€ 13.996.000	NCW	N
Verschil (2 - 1)		€ 2.602.000	NCW	N

Het saldo grondexploitatie is € 2.602.000 op Contante Waarde (NCW) verslechterd. Dit verschil bestaat uit gewijzigde kosten en opbrengsten en uit faseringseffecten.

De grootste kostenstijging wordt veroorzaakt door de inrichtingskosten voor de openbare ruimte. De begroting in de grondexploitatie is nog grotendeels gebaseerd op het oorspronkelijke stedenbouwkundige plan. Op basis van het voorlopig ontwerp (VO) was al een risico geconstateerd voor het woonrijpmaken van fase 2. Als onderdeel van het Definitief Ontwerp zijn de kosten opnieuw geraamd en treedt een verschil op van **€ 1.543.000 nadelig**. Per saldo is dit verschil veroorzaakt door meerkosten voor het woonrijpmaken (€ 1,34 mln. N), meerkosten gebruik klinkers i.p.v. asfalt als gevolg van nieuwe eisen Handboek Openbare Ruimte (€ 0,24 mln. N), meerkosten brughoofd (€ 0,07 mln. N), faseringkosten (€ 0,1 mln. N) en vervallen VRI (€ 0,2 mln. V).

Daarnaast treden extra plankosten op (**€ 179.000 N**) als gevolg van de gefaseerde ontwikkeling en complexiteit in de afstemming van de van de civieltechnische werkzaamheden en extra kosten i.v.m. een OZB aanslag (**€ 22.000 N**).

Per saldo zijn de opbrengsten uit Gronduitgifte gedaald met **€ 1.343.000**. In 2015 zijn voor de drie resterende deelplannen 1b, 3b en 5 afspraken gemaakt met verschillende ontwikkelaars voor totaal 76 woningen). Alle deelplannen zijn dermate vergevorderd dat ze zijn verwerkt in de grondexploitatie. Het negatieve verschil van € 209.000 en € 204.000 voor de deelplannen 1b en 3b valt binnen de marges van het marktscenario '12% daling opbrengsten' zoals opgenomen in het MPG 2015. Voor deelplan 5 is een lagere opbrengst gerealiseerd (**€ 739.000 N**). Dit wordt zowel veroorzaakt door een afname in het oppervlakte uitgifbaar van 540 m² (ten gunste van een speelterrein) als een verlaging van de grondprijs. De maximaal haalbare VON-prijzen en de grondprijs zijn lager zijn dan het prijsniveau van de andere deelplannen, door de relatief ongunstige ligging langs de zeer drukke Poeldijkseweg. Tot slot is een nadelig verschil opgetreden doordat de uitgifte van water deel uitmaakte van de grondbiedingen en niet meer apart is begroot (**€ 182.000 N**) en is sprake van overige nadelige verschillen van € 9.000.

Het netto contante faseringseffect is in dit project **€ 485.000 voordelig** (NCW) als gevolg van een aangepaste planning. Door het sluiten van uitgifteovereenkomsten heeft een versnelling plaatsgevonden in de fasering van deelplan 1b en 5.

Projectnaam: FA159 Morgenstond Midden
Projectnummer: SBK ES.119.1

(RIS 101187)

		Saldo grondexploitatie		
1. Halfjaarbericht 2015	01-06-2015	€ 13.000	NCW	V
2. Jaarrekening 2015	31-12-2015	€ 2.000	NCW	V
Verschil (2 - 1)		€ 11.000	NCW	N

De kosten en opbrengsten zijn ongewijzigd. Als gevolg van een aangepaste planning wordt de bijdrage voor het semi openbare deel van deelgebied 8 een jaar later verwacht dan geraamd. Hierdoor is een nadelig faseringseffect opgetreden van € 11.000 (NCW).

Projectnaam: De Stede Winkelcentrum
Projectnummer: SBK ES-125

(RIS 147466)

		Saldo grondexploitatie		
1. Halfjaarbericht 2015	01-06-2015	€ 1.777.000	NCW	N
2. Jaarrekening 2015	31-12-2015	€ 1.712.000	NCW	N
Verschil (2 - 1)		€ 65.000	NCW	V

De uitgifte van de bouwrijpe grond en de investeringen in de openbare ruimte zijn in verder tijd, in lijn met de actuele planning van dit project, gefaseerd. Omdat voor de bouwtijd langer is dan 1 jaar zijn de kosten voor de herinrichting van de openbare ruimte relatief meer in tijd verschoven dan de gronduitgifte. Dit heeft een positief faserings-effect van € 65.000 op Netto Contante Waarde (NCW).

Projectnaam: Zuiderpark Sportcampus
Projectnummer: SBK ES-135

(RIS 267472)

		Saldo grondexploitatie		
1. Halfjaarbericht 201	01-06-2015	€ 5.465.000	NCW	N
2. Jaarrekening 2015	31-12-2015	€ 5.555.000	NCW	N
Verschil (2 - 1)		€ 90.000	NCW	N

Het saldo van de grondexploitatie is € 90.000 naar beneden bijgesteld door een aantal effecten. Zo zijn de kosten van de post CTW toegenomen met € 128.000 doordat o.a. de aanbesteding van een van de deelopdrachten de geraamde kosten overschreed, zijn de apparaatslasten met € 61.000 opgehoogd omdat de uitvoering van het project langer doorloopt dan oorspronkelijk was voorzien, en vielen de beheerlasten € 1.000 hoger uit dan was begroot. Een deel van deze onvoorziene kosten wordt gecompenseerd door een voordelig faserings-effect (€ 24.000) en extra opbrengsten (€ 76.000) doordat enkele onderdelen van de CTW-werkzaamheden worden vergoed door de opdrachtgever van de Sportcampus (CVDH). Voor de onvoorziene CTW- en apparaatskosten is een risicovoorziening opgenomen in het MPG2015 die deze kosten afdekt.

Projectnaam: Esdo locatie
Projectnummer: SBK ES-137

(RIS246412)

		Saldo grondexploitatie		
1. Halfjaarbericht 2015	01-06-2015	€ 9.000	NCW	N
2. Jaarrekening 2015	31-12-2015	€ 2.000	NCW	N
Verschil (2 - 1)		€ 7.000	NCW	V

In dit project zijn marginale financiële faserings-effecten opgetreden.

Projectnaam: Grotiusplaats
Projectnummer: SBK HA-56

(RIS255711)

		Saldo grondexploitatie		
1. Halfjaarbericht 2015	01-06-2015	€ 198.000	NCW	V
2. Jaarrekening 2015	31-12-2015	€ 202.000	NCW	N
Verschil (2 - 1)		400.000	NCW	N

Door Provast is een initiatief ingediend om te komen tot een ontwikkeling van hotel en woningen aan de Grotiusplaats. Daartoe is een intentieovereenkomst gesloten in 2015 en heeft het College besloten tot de verdere uitwerking van de planvorming (RIS286381)

In 2015 is een restantbegroting van € 56.000 vanuit het af te sluiten plan HA-62 (het plan van waaruit de kosten werden betaald van de inmiddels afgeronde juridische procedure die nodig was om met Muliveste tot een bevredigende afronding van de samenwerking te komen) overgeboekt naar het plan HA-56 Grotiusplaats. De bijdrage die Multiveste uiteindelijk aan de grondexploitatie doet is € 250.000

en is in het saldo verwerkt. Het bedrag is € 250.000 lager dan het bedrag waarmee eerder rekening werd gehouden. Vanwege de hierboven geschetste planinitiatief is de gronduitgifte-begroting doorgeschoven naar 2018, wat een negatief faseringseffect van € 94.000 tot gevolg heeft. Per saldo is sprake van een negatief verschil van € 400.000 tussen het halfjaarbericht 2015 en de programmarekening 2015.

Projectnaam: Isabellaland
Projectnummer: SBK HA-83

(RIS097171)

		Saldo grondexploitatie		
1. Halfjaarbericht 2015	01-06-2015	€ 146.000	NCW	V
2. Jaarrekening 2015	31-12-2015	€ 186.000	NCW	V
Verschil (2 - 1)		€ 40.000	NCW	V

Gezien de verbetering van het projectsaldo met € 40.000 gaat de ontwikkeling van deze KO-ontwikkeling redelijk voorspoedig. De verwervingskosten zijn € 88.000 gedaald door een meevaller maar daartegenover staat een faseringsnadeel van € 48.000. Het faseringsnadeel is het gevolg van twee elementen: omdat de kavels grotendeels al geleverd zijn is het de bedoeling sneller dan was voorzien in de grondexploitatie te starten met het inrichten van de openbare ruimte. Daarnaast zijn al wel alle kavels verkocht maar op een enkele na niet allemaal geleverd. Dit levert een kleine vertraging op van de grondopbrengsten ten opzichte van de verwachting. Gecombineerd leidt dit tot het genoemde negatieve faseringseffect.

Projectnaam: Het Oude Centrum Horeca bestpl
Projectnummer: SBK I-148

(RIS 123271)

		Saldo grondexploitatie		
1. Halfjaarbericht 2015	01-06-2015	€ 513.000	NCW	N
2. Jaarrekening 2015	31-12-2015	€ 40.000	NCW	N
Verschil (2 - 1)		€ 473.000	NCW	V

De grondexploitatie is afgerond en wordt bij deze programmarekening afgesloten. Het saldo van deze grondexploitatie is met € 473.000 positiever uitgevallen dan geraamd. De belangrijkste verbetering van € 397.000 wordt veroorzaakt omdat er geen juridische verplichtingen meer zijn in het gebied waarmee tot op heden wel rekening mee was gehouden. Daarnaast zijn er ook geen beheer, bouwproductiekosten en plankosten meer nodig en vallen deze posten ad. € 105.000 ook vrij. Alle resterende panden zijn overgedragen en ingebracht aan Wijkontwikkelingsmaatschappij – Stationsbuurt Oude Centrum (WOM-SOC). Hierdoor vervallen de huuropbrengsten die nog verwacht werden in de grondexploitatie met een nadelig effect van € 19.000. Als gevolg van het afsluiten van deze grondexploitatie is een nog te verwachten opbrengst van € 5.000 overgeheveld naar de grondexploitatie ZZ-2005. Door het afsluiten ontstaat er een klein negatief faseringseffect van € 5.000.

Projectnaam: Uitenhagestraat
Projectnummer: SBK K.256.1

(RIS 283725)

		Saldo grondexploitatie		
1. Halfjaarbericht 2015	01-06-2015	€ 3.159.000	NCW	N
2. Jaarrekening 2015	31-12-2015	€ 3.330.000	NCW	N
Verschil (2 - 1)		€ 171.000	NCW	N

Het verschil van € 171.000 wordt voor een belangrijk deel veroorzaakt door extra grondwerkzaamheden ten behoeve van de realisatie van het Afvalbrengstation waarvan € 125.000 voor rekening komt van de grondexploitatie. Het overige verschil van 46.000 nadelig wordt veroorzaakt door iets gedaalde grondopbrengsten en een faseringseffect door vertraging van de uitgifte.

Projectnaam: Junopand
Projectnummer: SBK KO.4.1

(RIS260744)

		Saldo grondexploitatie		
1. Halfjaarbericht 2015	01-06-2015	€ 24.000	NCW	V
2. Jaarrekening 2015	31-12-2015	€ 310.000	NCW	N
Verschil (2 - 1)		€ 334.000	NCW	N

De ontwikkeling van het kluspand Junoblok heeft vertraging opgelopen. Enerzijds wordt dit veroorzaakt door de vertraging van het klusrijp maken en anderzijds doordat overeenstemming met de eigenaar en gebruikers van het pand de Bincktwins voor de parkeeroplossing van het Junopand meer tijd heeft gevegd. Begin 2016 is overeenstemming bereikt en een overeenkomst gesloten. Door deze vertraging is het plansaldo verslechterd door voornamelijk renteverlies als gevolg van latere levering van de kluskavels.

Projectnaam: Laakhaven Centraal
Projectnummer: SBK LA.9.1

(RIS181996)

		Saldo grondexploitatie		
1. Halfjaarbericht 2015	01-06-2015	€ 120.000	NCW	N
2. Jaarrekening 2015	31-12-2015	€ 123.000	NCW	N
Verschil (2 - 1)		€ 3.000	NCW	N

Het marginale verschil wordt veroorzaakt door faseringseffecten.

Projectnaam: Binckhorst Noord West
Projectnummer: SBK LA.17.1

(RIS 1819971)

		Saldo grondexploitatie		
1. Halfjaarbericht 2015	01-06-2015	€ 4.040.000	NCW	N
2. Jaarrekening 2015	31-12-2015	€ 4.072.000	NCW	N
Verschil (2 - 1)		€ 32.000	NCW	N

In dit project is sprake van faseringseffecten opgetreden door vertraging van de uitgifte van € 30.000 (nette contante waarde) en de plankosten zijn met € 2.000 verhoogd.

Projectnaam: Laakhaven Hollands Spoor
Projectnummer: SBK LA.19.1

(RIS 181996)

		Saldo grondexploitatie		
1. Halfjaarbericht 2015/	01-06-2015	€ 1.617.000	NCW	N
2. Jaarrekening 2015	31-12-2015	€ 1.617.000	NCW	N
Verschil (2 - 1)		€ 0	NCW	N

In dit project zijn er geen verschillen opgetreden t.o.v. het Halfjaarbericht 2015.

Projectnaam: Laakhaven West
Projectnummer: SBK LA-38

(RIS 251779)

		Saldo grondexploitatie		
1. Halfjaarbericht 2015	01-06-2015	€ 34.752.000	NCW	N
2. Jaarrekening 2015	31-12-2015	€ 35.435.000	NCW	N
Verschil (2 - 1)		€ 683.000	NCW	N

Het saldo grondexploitatie is € 683.000 op Netto Contante Waarde (NCW) verslechterd. De kosten zijn in totaal € 150.000 nominaal gestegen, de opbrengsten zijn € 653.000 nominaal gedaald. De faseringseffecten zijn € 120.000 voordelig.

De grootste kostenstijging wordt veroorzaakt door een plankosten overschrijding. Veel zaken die sneller gingen in combinatie met niet voorziene problemen vergden meer inzet. Voor de nog te verwachten inzet in de komende jaren is het budget daarom met € 138.000 opgehoogd.

Daarnaast traden nog enkele kleine onvoorziene kostenposten op van in totaal € 12.000.

De gronduitgiften zijn gedaald met € 653.000 door de lagere opbrengst die werd ontvangen voor de White Nile in verband met de omzetting van koop- naar huurwoningen. Hiertoe is door het college besloten op 22-12-2015 (RIS 290264), waarmee een bijdrage is verkregen om de opbrengstdaling in de grondexploitatie op te vangen. Deze bijdrage is beschikbaar gesteld vanuit het in het Coalitieakkoord 2014-2018 vastgestelde budget van € 18 miljoen ten behoeve van "Voldoende goede en betaalbare woningen, in het goedkope segment".

De financiële afwikkeling van White Nile en het sneller uitgeven van gronden heeft een positief faserings-effect. Dit, in combinatie met het later benodigd zijn van kosten woonrijp maken elders in het plan, zorgt voor een voordelig faserings-effect van € 120.000.

Projectnaam: Laakhaven Petroleumhaven

(RIS251778)

Projectnummer: SBK LA-39

		Saldo grondexploitatie		
1. Halfjaarbericht 2015	01-06-2015	€ 13.730.000	NCW	N
2. Jaarrekening 2015	31-12-2015	€ 13.741.000	NCW	N
Verschil (2 - 1)		€ 11.000	NCW	N

Het saldo grondexploitatie is € 11.000 op Netto Contante Waarde (NCW) verslechterd. Dit verschil bestaat volledig uit beperkte faserings-effecten, de kosten en opbrengsten zijn onveranderd.

Projectnaam: Binckhorst, Hotspot VROM

(RIS 78434)

Projectnummer: SBK LA.49.1

		Saldo grondexploitatie		
1. Halfjaarbericht 2015	01-06-2015	€ 3.887.000	NCW	N
2. Jaarrekening 2015	31-12-2015	€ 3.888.000	NCW	N
Verschil (2 - 1)		€ 1.000	NCW	N

In dit project is uitsluitend een klein faserings-effecten opgetreden van € 1.000 nadelig (netto contante waarde). De kosten en opbrengsten zijn ongewijzigd.

Projectnaam: Acaciastraat 178b-180

(RIS268792)

Projectnummer: SBK R.365.1

		Saldo grondexploitatie		
1. Jaarrekening 2015	31-12-2015	€ 236.000	NCW	N
2. Halfjaarbericht 2015	01-06-2015	€ 22.000	NCW	V
Verschil (2 - 1)		€ 258.000	NCW	N

Om de ontwikkeling mogelijk te maken is uitplaatsing nodig van wijkvereniging De Kruin. De wijkvereniging is bereid gevonden te verhuizen naar een gemeentelijk pand in de Anemoonstraat, waar een uitbreiding plaatsvindt. Het realiseren van deze aanbouw heeft de nodige voorbereidings- en bouw-tijd nodig, waardoor de kavels aan de Acaciastraat ten vroegste bouwrijp kunnen worden opgeleverd in het 4^e kwartaal van 2016.

De wijkvereniging blijft tot aan de oplevering van de aanbouw in haar oude pand.

Alle kavels zijn in optie genomen, er is dus goede zekerheid over de opbrengsten.

De grondexploitatie draagt € 70.000 van de kosten van de verplaatsing van de wijkvereniging. Hiertoe is besloten in collegebesluit RIS 287220.

Het fiscale regime omtrent gronduitgifte in erfpacht met canon is per 1-1-2015 gewijzigd. Om deze reden was er bij de programmarekening 2014 voor een aantal KO projecten een BTW compensatieregeling voor de aspirant-kopers voorzien. Afgezien van het project Acaciastraat is de compensatieregeling tot afronding gekomen. Om deze reden wordt de voorziening bij deze rekening opgeheven, maar wordt het nog voorziene deel van de Acaciastraat (€ 150.000) overgeheveld naar de grondexploitatie.

Overige effecten veroorzaakt door de vertraging hebben een financiële impact van € 38.000 negatief op het saldo van het plan.

Projectnaam: Norfolk, A maasplein en NHH boulevard (RIS 246577)
Projectnummer: SBK SC.96.1

		Saldo grondexploitatie		
1. Halfjaarbericht 2015	01-06-2015	€ 20.315.000	NCW	N
2. Jaarrekening 2015	31-12-2015	€ 20.310.000	NCW	N
Verschil (2 - 1)		€ 5.000	NCW	V

Het kleine verschil wordt veroorzaakt doordat de gronduitgifte van de blokken 7&8, 4C en 6 is doorgeschoven naar 2016 en de bijbehorende grondkosten. De oorzaak van de vertraging is het volgende. Hoewel de kavel voor de blokken 7&8 bouwrijp gereed is, lukte het de ontwikkelaar niet om 2015 te starten. Dit geldt ook voor blok 4C, maar daarvoor was de overeenkomst nog niet afgerond. De uitgifte van blok 6 is vertraagd door de ontruiming van "De Vloek" en tegenvallers bij het woonrijpmaken.

Projectnaam: Mient 351 (RIS 267844)
Projectnummer: SBK SE-28

		Saldo grondexploitatie		
1. Halfjaarbericht 2015	01-06-2015	€ 385.000	NCW	V
2. Jaarrekening 2015	31-12-2015	€ 466.000	NCW	V
Verschil (2 - 1)		€ 81.000	NCW	V

In dit plan zijn de kavels, de collectieve tuin en de buitenruimte in erfpacht uitgegeven. De collectieve tuin en de buitenruimte met parkeerplaatsen wordt door Groene Mient zelf ingericht. De gemeente zal de ontsluiting van het gebied voor haar rekening nemen. De eigenaren van de kavels zullen zelf zorg dragen voor het beheer van het gebied. Door deze afspraken is een voordeel behaald van € 81.000.

Projectnaam: Forepark (RIS181794)
Projectnummer: SBK ZZ.20.1

		Saldo grondexploitatie		
1. Halfjaarbericht 2015	01-06-2015	€ 1.183.000	NCW	V
2. Jaarrekening 2015	31-12-2015	€ 896.000	NCW	V
Verschil (2 - 1)		€ 287.000	NCW	N

De beperkte belangstelling voor deze locatie is aanleiding geweest om eind 2015 een competitie te starten. De onzekere verwachtingen en nog af te ronden RO-procedures voor de uitgifte van de RWS kavel aan Decathlon heeft geleid tot meer spreiding van de beoogde grondopbrengsten in de grondexploitatie met een nadelig faserings-effect van € 225.000. Daarnaast is de begroting geactualiseerd waardoor er een stijging van de inrichtingskosten en plankosten is ontstaan (€ 62.000 N).

Projectnaam: Westlandse Zoom
Projectnummer: SBK ZZ-25

(RIS097171)

		Saldo grondexploitatie		
1. Halfjaarbericht 2015	01-06-2015	€ 4.949.000	NCW	V
2. Jaarrekening 2015	31-12-2015	€ 7.066.000	NCW	V
Verschil (2 - 1)		€ 2.117.000	NCW	V

Het resultaat van deze grondexploitatie is € 2.117.000 (NCW) verbeterd. Grotendeels als gevolg van een besluit (RIS283365) om een deel van de grondexploitatiebegroting (€ 2.042.000) in te zetten voor het inrichten van Park Madestein. Daarom zal ten laste van de RGB zal bij deze programmarekening een onttrekking plaatsvinden ten goede van Park Madestein.

Het overige effect is beperkte vrijval van een aantal kosten en een klein faseringseffect.

Projectnaam: A12-zone totaal

(RIS 181916)

Projectnummers: ZZ.26.1 , ZZ.27.1, ZZ.28.1, ZZ.29.1, ZZ.31.1

		Saldo grondexploitatie		
1. Halfjaarbericht 2015	01-06-2015	€ 10.203.000	NCW	N
2. Jaarrekening 2015	31-12-2015	€ 9.466.000	NCW	N
Verschil (2 - 1)		€ 747.000	NCW	V

Hoofdplanstructuur (ZZ.26.1)

Bij overdracht van de openbare ruimte is een lagere afdracht aan Verstratingsfonds afgesproken omdat de grondexploitatie een groot deel van de openbare ruimte voor meer dan 5 jaar heeft beheerd. Dit deel van de verharding wordt daarom niet gezien als nieuwe verharding.(€ 175.000 V).

De tweede fase is gunstiger aanbesteed dan voorzien (€ 69.000 V). Verder is van DSB een bijdrage ontvangen voor aanleg OV-halte binnen Hoofdplanstructuur (€ 15.000 V). Tenslotte was er minder inzet van apparaat nodig door vlotte voortgang (€ 39.000 V) In het project zijn kleine faseringseffecten opgetreden van € 9.000 N.

Deelplan 19 (ZZ.27.1)

Bij de eindafrekening van de kavels is gebleken dat er een klein voordelig verschil is van € 5.000.

In het project zijn kleine netto contante financiële faseringseffecten opgetreden van € 5.000 voordelig.

Deelplan 20 (ZZ.28.1)

Deelplan 20 kent geen inhoudelijke verschillen, maar enkel effecten samenhangend met het abusievelijk niet toepassen van de kostenindex in het plan. Hierdoor is het project € 238.000 verbeterd (NCW).

Deelplan 24 (ZZ.29.1)

In 2015 zijn de laatste gronden aan PFC2 uitgegeven. PFC2 heeft de gronden vervolgens doorgelegd aan Van der Valk Hotel Nootdorp, die nagenoeg grenst aan de uitgegeven kavels. In dat kader zijn er gesprekken gevoerd met van der Valk over aansluiting van het terrein van het hotel met de uitgegeven kavels. Dit heeft geleid tot de uitgifte van extra grond aan Van der Valk in 2016. Dit levert €207.000 extra grondopbrengsten op maar ook enige plankosten (€ 25.000) om deze extra uitgifte te regelen. Verder is er sprake van iets lagere bouwrijp maak kosten (€ 28.000), omdat leidingen niet hoefden te worden verplaatst.

In het project zijn kleine netto contante financiële faseringseffecten opgetreden van € 2.000 nadelig.

Deelplan 26(ZZ.31.1)

Deelplan 26 kent geen inhoudelijke verschillen. In het project zijn kleine netto contante financiële faseringseffecten opgetreden van € 2.000 voordelig.

Projectnaam: Afsluiten plannen 2005

Projectnummer: SBK ZZ.2005.1

		Saldo grondexploitatie		
1. Halfjaarbericht 2015	01-06-2015	€ 777.000	NCW	N
2. Jaarrekening 2015	31-12-2015	€ 1.710.000	NCW	N
Verschil (2 – 1)		€ 933.000	NCW	N

Het saldo van de grondexploitatie is € 933.000 op Contante Waarde (NCW) verslechterd door wijzigingen in kosten en opbrengsten en faseringseffecten.

Het project is een verzamelplan, waarin nagekomen facturen van afgesloten grondexploitaties afgehandeld worden. Daarnaast vindt de afrekening van de jaarlijkse bijdrage aan de dienst OCW voor kunst in de openbare ruimte via dit project plaats.

De kosten zijn gestegen met € 1.055.000 veroorzaakt door 2 effecten:

- Op grond van de percentageregeling voor onder andere kunst in de openbare ruimte die in 1998 is vastgesteld (RIS21216) dient vanuit grondexploitatie een bijdrage te worden geleverd aan het "Fonds kunst opdrachten". Voor deze bijdrage was een reservering opgenomen in het MPG2015. Deze reservering in het MPG is bij deze JR opgenomen in deze grondexploitatie. Dit omdat vanuit de RGB niet direct gedoteerd kan worden aan het Fonds kunst opdrachten. In de grondexploitatie is voor een periode van 4 jaar een reservering opgenomen ter grote van 945.000.
- Overige kosten- en opbrengstenstijging zijn als gevolg van nagekomen facturen en reserveringen van verwachte kosten op verschillende kostenposten voor diverse afgesloten plannen. De kosten bedragen in totaal € 110.000.

De opbrengsten zijn gestegen met € 11.000 door een terugbetaling van teveel in rekening gebrachte zakelijke lasten en door de verkoop van het pand aan de Stille Veerkade 48.

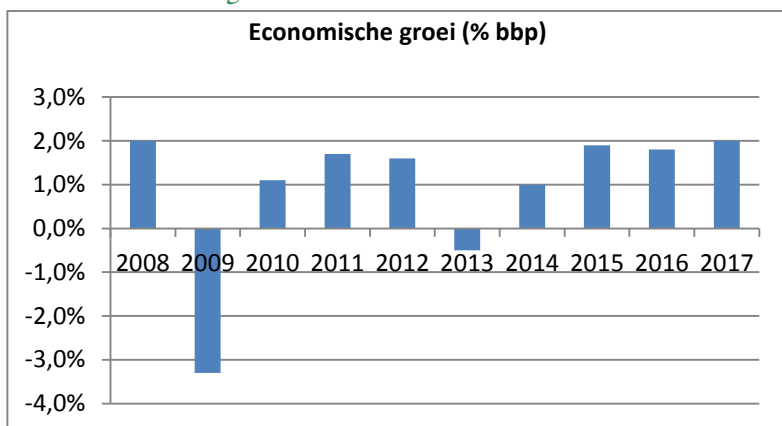
Tenslotte is er sprake van een voordelig faseringseffect van € 111.000. Dit voordeel wordt voornamelijk veroorzaakt door het bijstellen van de prognose voor nog te verwachten kosten kunst in de openbare ruimte.

Bijlage 15 Financieel Economische monitor

Deze monitor geeft zowel prognoses als gerealiseerde cijfers weer. Inzichten per maart 2016

Landelijk financieel-economische ontwikkelingen

1.1 Economische groei

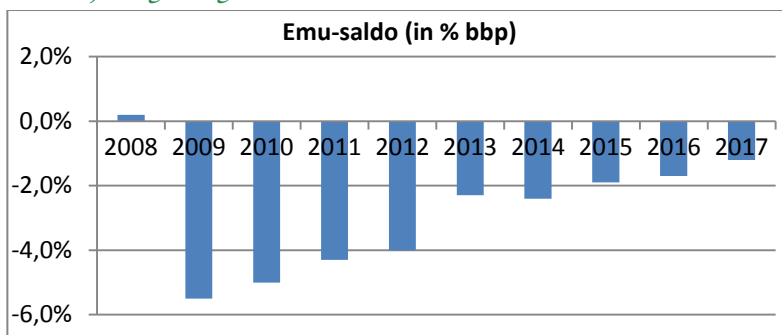
Ontwikkeling bruto binnenlands product

De Nederlandse economie herstelt zich gestaag, maar niet uitbundig, van de recessies, met een groei van 1,8% dit jaar en 2,0% volgend jaar. De stabiele economische groei gaat gepaard met een beperkte daling van de landelijke werkloosheid naar 6,5% dit jaar en 6,3% in 2017. De onzekerheden rondom de raming liggen vooral in het internationale beeld en de risico's zijn overwegend neerwaarts. Een Brexit zou bijvoorbeeld op termijn een negatief effect op de Europese en Nederlandse economie kunnen hebben, evenals het buiten werking stellen van het Schengenverdrag in reactie op de voortdurende instroom van asielzoekers.

Bronnen: Kortetermijnraming (mrt 2016, CPB)

Kerngegevens voor Nederland 1970-2015 (dec. 2014, CPB)

2.1 Rijksbegroting

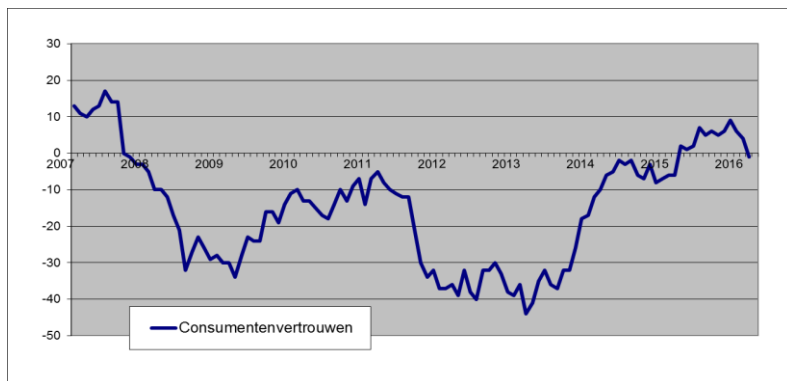
EMU-saldo

Het overheidstekort daalt naar 1,7% bbp in 2016 en 1,2% bbp in 2017. Het aanhoudende herstel van de economie en de daling van de werkloosheid zorgen voor lagere uitgaven aan werkloosheidsuitkeringen. Lagere gasbaten, zowel door lagere productie als door de lagere prijs, dempen de tekortvermindering. Het structurele overheidstekort verbetert in 2017 met 0,4% bbp.

Bronnen: Kortetermijnraming (mrt 2016, CPB)

Kerngegevens voor Nederland 1970-2015 (dec. 2014, CPB)

3.1 Consumentenvertrouwen

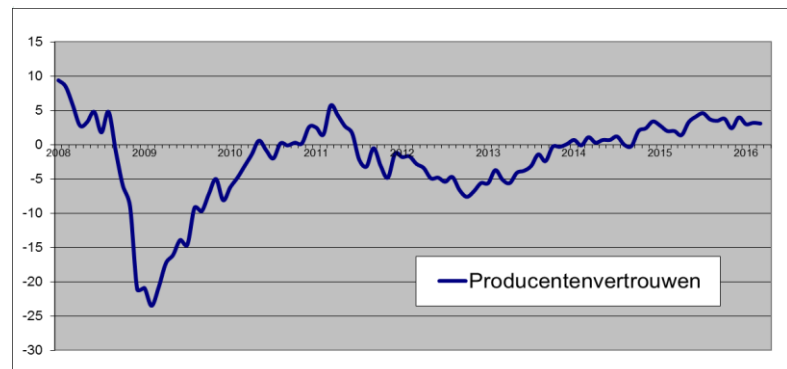
Consumentenvertrouwen en koopbereidheid*

Sinds medio 2013 klom het consumentenvertrouwen gestaag uit het dal en was in maart 2015 weer positief. In november zette zich echter een daling in. Voor het eerst in bijna een jaar is het consumentenvertrouwen na een daling met vijf punten ten opzichte van januari weer negatief (-1).

Bron: CBS, bewerking DSO/PSO

*De cijfers zijn gecorrigeerd voor seizoensinvloeden

3.2 Producentenvertrouwen

Producentenvertrouwen

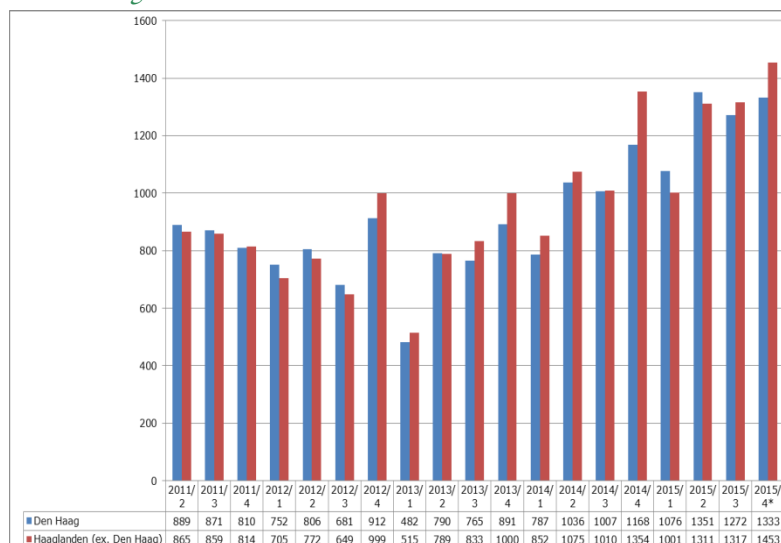
Na een scherpe daling van het producentenvertrouwen eind 2008 was er een langzaam herstel van het vertrouwen. In de eerste maanden van 2011 was het producentenvertrouwen zelfs positief. Daarna volgde een lichte daling om sinds het derde kwartaal van 2012 gestaag toe te nemen. Medio 2015 staat het producentenvertrouwen op het niveau voorafgaand aan de scherpe daling aan het begin van de crisis. Sinds oktober 2014 is het vertrouwen licht positief.

Bron CBS, bewerking DSO/PSO

Haagse en regionale financieel-economische ontwikkelingen

4. Woning- en kantorenmarkt

4.1 Woningtransacties

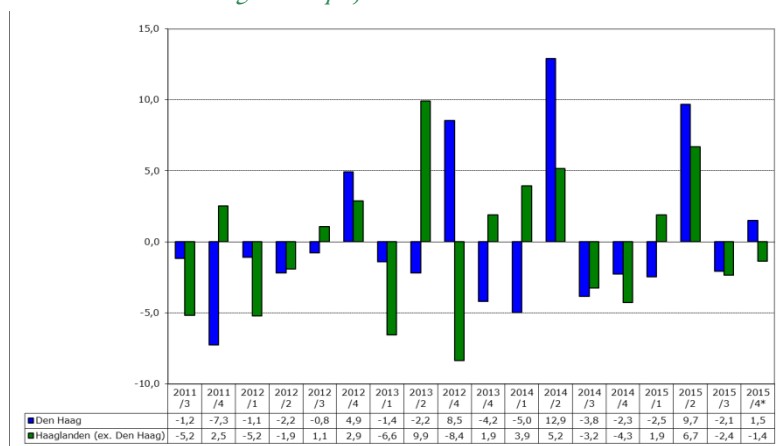

Aantal verkochte bestaande woningen in Den Haag en Haaglanden, 2011 2^e kwartaal – 2015 4^e kwartaal

Ten opzichte van het 4^e kwartaal 2014 is het aantal verkochte bestaande woningen in Den Haag in het 4^e kwartaal van 2015 toegenomen van 1168 naar 1333 woningen, een toename van 14,1%. In Haaglanden is het aantal verkochte woningen in de bestaande voorraad toegenomen van 1354 verkopen in het 4^e kwartaal van 2014 naar 1453 woningverkopen in het 4^e kwartaal van 2015, een toename van 7,3%. Ten opzichte van het 3^e kwartaal 2015 stijgt het aantal verkopen in Den Haag en Haaglanden. In Den Haag stijgt het aantal verkopen met 4,8% en in Haaglanden met 10,3%.

*4e kwartaal 2015 geschat aantal op basis van voorlopige cijfers.
**Onder Haaglanden wordt hier verstaan alle gemeenten die deel uitmaken van het stadsgewest Haaglanden, exclusief de gemeente Den Haag. Bron: NVM, bewerking DSO/PSO

4.2 Ontwikkeling huizenprijzen

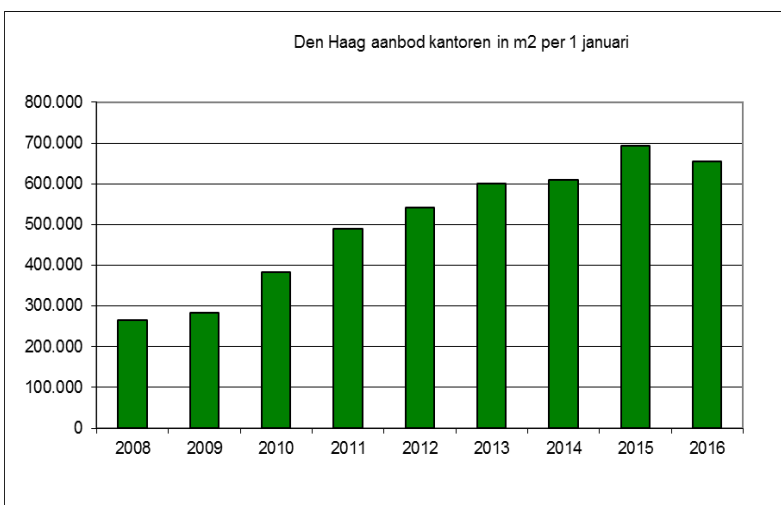

Ontwikkeling huizenprijzen

Ten opzichte van het 4^e kwartaal 2014 is de verkoopprijs in Den Haag met 6,3% gestegen tot een verkoopprijs van € 257.132. In Haaglanden is de verkoopprijs met 4,7% toegenomen tot een verkoopprijs van € 257.516. Ten opzichte van het 3^e kwartaal 2015 is de verkoopprijs in Den Haag in het 4^e kwartaal van 2015, met 1,5% gestegen, in Haaglanden is de verkoopprijs met 1,4% gedaald.

*4e kwartaal 2015 op basis van voorlopige cijfers.
**Onder Haaglanden wordt hier verstaan alle gemeenten die deel uitmaken van het stadsgewest Haaglanden, exclusief de gemeente Den Haag.

4.3 Aanbod kantoorruimte Den Haag

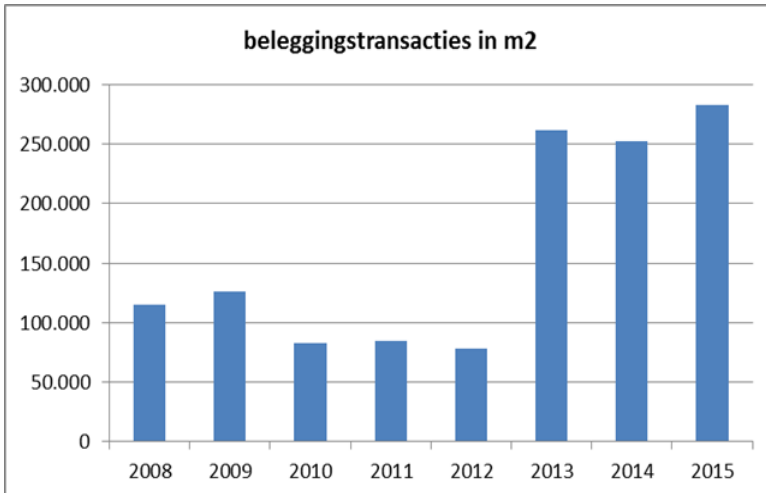

Aanbod kantoorruimte

Het betreft het op de markt aangeboden volume aan kantoorruimte in de bestaande voorraad. Sinds de aanvang van de economische crisis is het aanbod fors toegenomen tot bijna 700.000 m² bvo per 1 januari 2015. Recent is het aanbod (per saldo) licht afgenomen. Tegenover nieuw aanbod van Wijnhaven 8 Muzentoren staat onder andere de sloop van het pand Binckhorstlaan 180-184. Op 1 januari bedroeg het aanbod circa 650.000 m².

Bron: Steenworp Haaglanden, bewerking DSO/PSO

4.4. Beleggingstransacties commercieel onroerend goed in m²

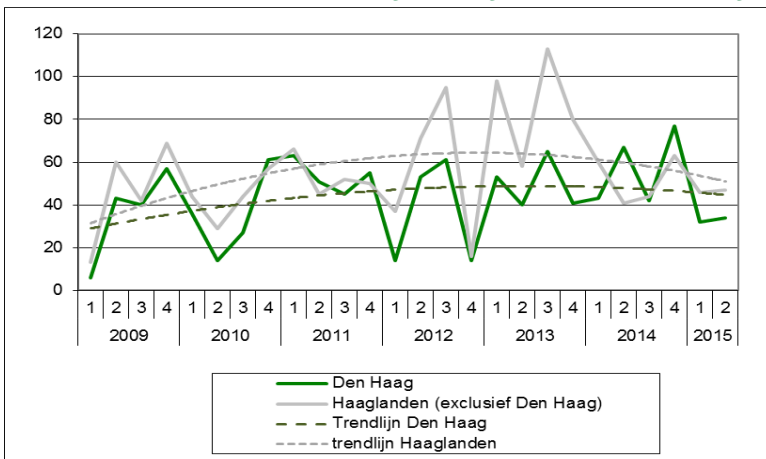
Beleggingstransacties onroerend goed Den Haag

Dit is de som van het aantal (bruto) vierkante meters van kantoren, detailhandel, horeca en vrijetijdsvoorzieningen dat van eigenaar is gewisseld. Transacties van minder dan 500 m² zijn niet meegerekend. Na 2006 was er sprake van een dalende trend. In 2013 zien we een aanzienlijke toename. Deze is toe te schrijven aan twee grote transacties, te weten het World Forum en 50.000 m² bedrijfsruimte op Ypenburg. In 2014 is het aantal vierkante meters vergelijkbaar met 2013 als gevolg van een toename van het aantal transacties. In 2015 is het volume vergelijkbaar met de jaren ervoor. Met name transacties rond Megastore, Haagsche Poort en Binck36 dragen bij aan dat totaal.

Bron: Property.nl bewerking DSO/Onderzoek

5. Financiering van ondernemers

5.1. Faillissementen in Den Haag en Haaglanden (excl. Den Haag)

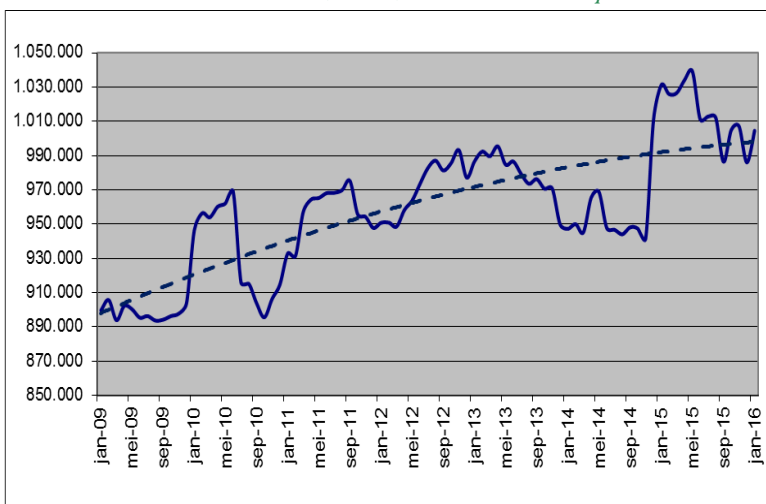
Faillissementen

Het aantal faillissementen per kwartaal vertoont in Den Haag een grillig verloop.

Als we kijken naar de **som** van de laatste 4 kwartalen, dan beweegt dat aantal zich zowel voor Den Haag als voor de rest van Haaglanden rond de 200. Gemiddeld per kwartaal dus rond de 50. Voor de rest van Haaglanden zien we een afname ten opzichte van 2013.

Bron: Kamer van Koophandel, bewerking DSO/PSO

5.2 Verleende kredieten (in mln) door banken aan private sector in Nederland

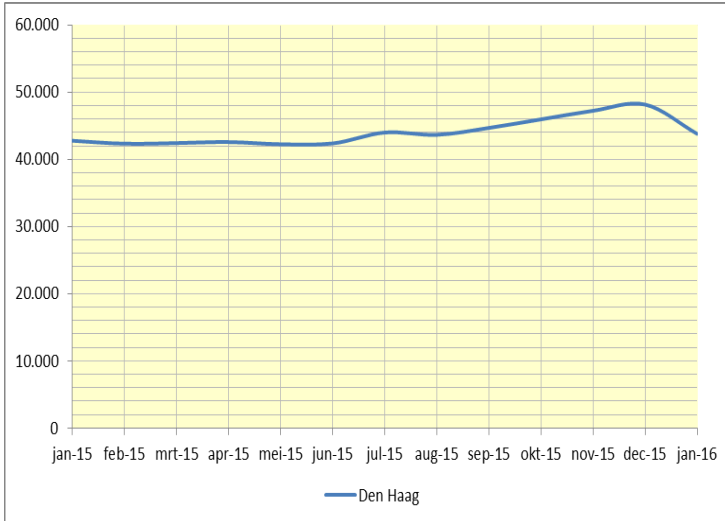

Verleende kredieten door banken

Weergegeven wordt geleend geld van monetaire financiële instellingen in Nederland aan de private sector. Het totale bedrag aan verleende kredieten vertoont een grillig verloop met een licht stijgende trend.

Bron: De Nederlandse Bank, bewerking DSO/PSO

6.1 NWW (niet-werkende werkzoekenden) periode januari 2015- januari 2016

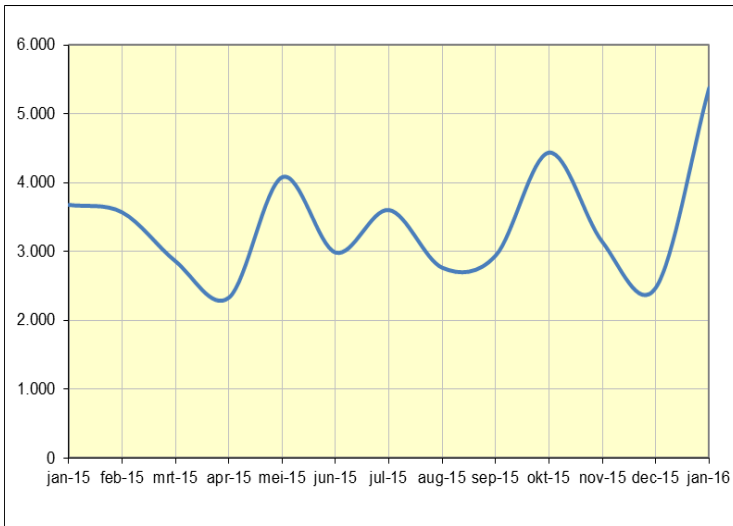
Werkloosheid

Het aantal Hagenaars dat als niet- werkend werkzoekend geregistreerd staat bij het UWV-werkbedrijf, schommelde in 2015 tussen de 42.000 en 44.000 personen. Eind 2015 steeg het aantal tot 48.000 personen, maar in januari is dat aantal weer gedaald. Eind januari 2016 telde Den Haag 43.796 NWW'ers.

Bron: UWV-Werkbedrijf

*) "Vanaf januari 2015 volgt het CBS de internationaal afgesproken definitie van werkloosheid. Aansluitend daarop past ook UWV de definitie van de niet-werkende werkzoekenden (nww) aan op de internationale definitie. Hiermee vervalt het urencriterium van 12 uur en de leeftijdsgrens van 65 jaar. Een niet-werkende werkzoekende is per januari 2015 iemand van 15 tot en met 74 jaar die bij UWV als werkzoekende staat ingeschreven. De afkorting is nww-i, van nww-internationaal. De nww-i bestaan uit WW-ers, WWB-ers en werkzoekenden zonder uitkering". Voor 2014 is eveneens uitgegaan van de nieuwe definitie.

6.2 Openstaande vacatures Haaglanden periode januari 2015- januari 2016

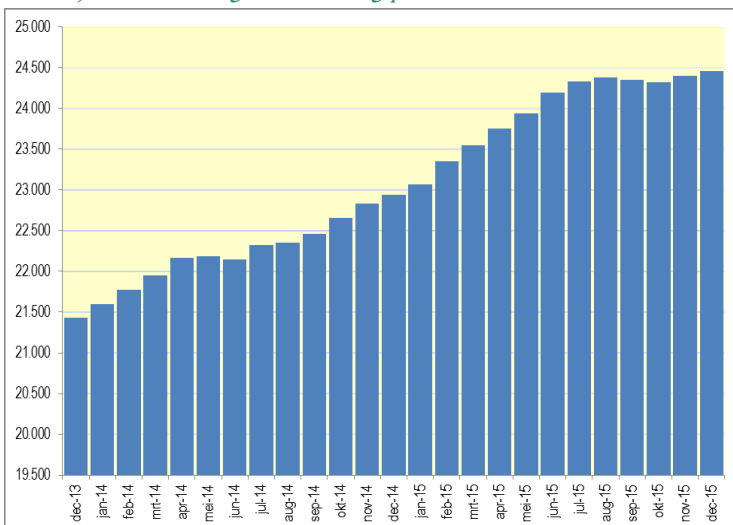

Vacatures

Het aantal openstaande vacatures in de regio Haaglanden laat tussen januari 2015 en januari 2016 een wisselend beeld zien. Perioden met veel openstaande vacatures worden afgewisseld met perioden waarin minder vacatures beschikbaar zijn. Eind januari 2016 waren ruim 5.376 openstaande vacatures online beschikbaar.

Bron: UWV-Werkbedrijf

7.1 Bijstandsuitkeringen Den Haag periode december 2013- december 2015

Bijstand volgens Participatiewet

Tussen december 2013 en december 2015 nam het aantal bijstandsuitkeringen vrijwel iedere maand toe. Eind december 2015 zijn er 24.461 uitkeringen in Den Haag verstrekt.

Bron: SZW, gemeente Den Haag

Bijlage 16 Begrippenlijst

Activa met maatschappelijk nut

Activa met een maatschappelijk nut leveren in economische zin geen geld op en zijn niet verhandelbaar. Zij leveren echter wel gedurende meerdere jaren een bijdrage aan het maatschappelijk nut. Voorbeelden van activa met maatschappelijk nut zijn wegen, water en bruggen.

Activeren

Het op de balans presenteren van de financiële waarde van het aangeschafte of vervaardigde kapitaalgoed met meerjarig nut dat vanaf dat moment als bezitting kan worden beschouwd.

Afschrijving

Het bedrag van waardevermindering in de boekhouding van (een) kapitaalgoed (eren).

Afwaarderen

Wanneer een bezitting (bijvoorbeeld een gebouw) minder waard is geworden of een vordering oninbaar blijkt te zijn, moet deze worden verlaagd. De verlaging van de boekwaarde heet afwaarderen.

Algemene middelen

Gelden die de gemeenten vrij kan besteden met inachtneming van wet- en regelgeving, voornamelijk de algemene uitkering en belastingen.

Apparaatskosten

Kosten gemaakt om de gemeentelijke organisatie in stand te houden en te laten functioneren.

Balans

Een overzicht van de bezittingen, vreemd en eigen vermogen (activa en passiva) van de gemeente op een bepaald moment. De balans is onderdeel van de jaarrekening. De balans geeft aan waarin is geïnvesteerd en hoe deze investeringen zijn gefinancierd. Zowel de activa als het vermogen kunnen verder worden onderverdeeld.

Baten

Inkomsten die aan een periode zijn toegerekend. De baten in een begrotingsjaar zijn inkomsten die in dat jaar of een ander jaar hebben plaatsgevonden of zullen plaatsvinden, maar die op het begrotingsjaar betrekking hebben, omdat hetzij de uitvoering van een taak die tot opbrengsten leidde in het begrotingsjaar plaatsvond, hetzij omdat het voordeel in het begrotingsjaar plaatsvond. De definitie van baten omvat zowel opbrengsten als andere voordelen. Zie ook lasten.

Begroting

Een door de raad vastgesteld document dat aangeeft welke beleidsvoornemens de gemeente heeft, welke activiteiten ter realisatie daarvan moeten worden ondernomen, hoeveel middelen met de realisatie daarvan zijn gemoeid en uit welke bronnen die middelen afkomstig zijn.

Begrotingswijziging

Besluit van de raad tot wijziging van de begroting per programma. Bij wijziging van de productenraming wordt gesproken van een administratieve wijziging cq een productaanpassing.

Beschikking

In de Algemene wet bestuursrecht (Awb) wordt onder beschikking verstaan "een besluit dat niet van algemene strekking is, met inbegrip van het afwijzen van een aanvraag daarvan".

Besluit begroting en verantwoording provincies en gemeenten (BBV)

Algemene maatregel van bestuur inhoudende regels voor de begroting, jaarstukken, productenraming, productenrealisatie en informatie voor derden door gemeenten, provincies en wgr's.

Bestemmingsreserve

Door de raad voor een specifiek doel gereserveerde middelen. Is een onderdeel van het eigen vermogen. Zolang de raad de bestemming kan veranderen is er sprake van een vrij aanwendbare (bestemmings)reserve. Een deel van de bestemmingsreserves kan niet vrij aanwendbaar zijn als sprake is van 'dekkingsreserves' of andere reeds bestaande verplichtingen.

Boekwaarde

Waarde van een activum of meerde activa in de financiële administratie en dus op de balans.

Bouwgrondexploitatie

De activiteit waarbij ruwe onbebouwde gronden dan wel voor stad en dorpsvernieuwing bestemde gronden onder aanwending van arbeid, materialen en kapitaalgoederen worden omgevormd tot een gevarieerde hoeveelheid aan derden te verkopen dan wel in erfpacht uit te geven bouwterreinen.

Cofinanciering

Overeenkomst waarbij overheden en eventueel bedrijven afspraken maken over de gezamenlijke financiering van een investering.

Doeluitkering (specifieke uitkering)

Vergoeding van andere overheidslichamen (veelal het Rijk) bestemd voor een vooraf bepaald en voorgeschreven doel. Een andere benaming is specifieke uitkering.

Dotatie

Toevoegingen aan reserves en voorzieningen.

Egalisatiereserve

Reserve waarmee ongewenste schommelingen (in tarieven of lasten) kunnen worden opgevangen, bij bijvoorbeeld riolrechten.

Eindbeschikking

De eindbeschikking geeft de definitieve hoogte van het subsidiebedrag aan en vormt het sluitstuk van het project.

Exploitatie

De bedrijfseconomische baten en lasten van alle gemeentelijke taken die tot uitdrukking komen in de begroting, de meerjarenraming en de jaarrekening.

Gemeentefonds (algemene uitkering)

Uitkering van het Rijk die de gemeenten in principe vrij mogen besteden. Dit ter onderscheid van doeluitkeringen met een gebonden besteding.

Financiering

De wijze waarop (geld) middelen worden ingezet om activa aan te schaffen. Financiering kan met eigen financieringsmiddelen (reserves en voorzieningen) geschieden dan wel met externe financieringsmiddelen (opgenomen geldleningen).

Investing

Het vastleggen van vermogen in een object waarvan het nut zich over meerdere jaren uitstrekt.

Kapitaallasten

De rente- en afschrijvingslasten van de investering in (een) kapitaalgoed(eren).

Lasten

Lasten zijn uitgaven welke aan een periode zijn toegerekend. De lasten in een begrotingsjaar zijn de uitgaven die in dat jaar of in een ander jaar hebben plaatsgevonden of zullen plaatsvinden, maar die op het begrotingsjaar drukken, omdat hetzij de uitvoering van een taak die zal leiden tot kosten in het begrotingsjaar plaatsvond, hetzij omdat het verlies in het begrotingsjaar plaatsvond.

Leges

Leges worden geheven ter dekking van de kosten van gemeentelijke dienstverlening (bijvoorbeeld de afvalstoffenheffing en het rioolrecht). Leges mogen maximaal kostendekkend zijn.

Neutraal

Kosten en opbrengsten zijn in evenwicht: er is geen positief of negatief resultaat

Onderbesteding

Achterblijven van de feitelijke lasten bij de in de begroting opgenomen bedragen.

Onttrekking

Beschikken over de reserves ten gunste van het resultaat.

Overschrijdingen

Hogere lasten voor een bepaald doel dan in de begroting is geraamd. Soms ook gebruikt bij hogere baten dan geraamd.

Passiva

Vermogensbestanddelen (eigen vermogen (reserves) en vreemd vermogen (voorzieningen en schulden))

Programma

Een samenhangend geheel van producten, activiteiten en geldmiddelen gericht op het bereiken van vooraf bepaalde maatschappelijke effecten, waaraan idealiter indicatoren gekoppeld zijn.

Risico's

Kans op gevaar of schade met financieel gevolg van substantiële omvang.

Single information Single audit

Geen aparte verantwoording over *specifieke uitkeringen* maar gebruikmaken van het eigen *jaarsverslag* en gebruikmaken van de reguliere controle van de *jaarrekening* door de accountant.

Specifieke uitkeringen

Vergoeding van andere overheidslichamen (veelal het Rijk) bestemd voor een vooraf bepaald en voorgeschreven doel. Een andere benaming is doeluitkering.

Subsidie

Niet vrij te besteden bedrag maar is gekoppeld aan activiteiten waarover achteraf in enigerlei vorm verantwoording moet worden afgelegd; de subsidiegever wil achteraf weten hoe het geld is besteed en welke effecten daarmee zijn bereikt.

Verplichtingen

Door opdrachtverstrekking ontstaat voor de gemeente de verplichting tot betaling op enig moment.

Voorzieningen

Afgezonderde vermogensbestanddelen (vreemd vermogen) die gevormd worden wegens:

- a) verplichtingen en verliezen waarvan de omvang op de balansdatum onzeker is doch redelijkerwijs te schatten;
- b) risico's waarvan de omvang op de balansdatum onzeker is doch redelijkerwijs te schatten;
- c) fluctuaties in kosten (gelijkmatige verdeling van kosten) op te vangen;
- d) nog niet bestede middelen die specifiek besteed moeten worden, voor zo ver zijnde bijdragen van andere overheidslichamen.

Bijlage 17 Afkortingenlijst

AB	Algemeen Bestuur
ABBA	Aanvraag Beschikken Betalen Afrekening
ACM	Autoriteit Consument en Markt
ALV	Algemene Ledenvergadering
AMvB	Algemene Maatregel van Bestuur
AMW	Algemeen Maatschappelijk Werk
AOW	Algemene Ouderdomswet
APV	Algemene Plaatselijke Verordening
ARBO	Arbidsomstandighedenwet
ASIS	Internationale organisatie voor veiligheidsprofessionals
AWB	Algemene Wet Bestuursrecht
AWBZ	Algemene Wet Bijzondere Ziektekosten
B&W	Burgemeester en Wethouders
BAG	Basisregistraties Adressen en Gebouwen
BBP	Bruto Binnenlands Product
BBV	Besluit Begroting en Verantwoording provincies en gemeenten
BDU	Brede Doel Uitkering
Bibob	Wet bevordering integriteitsbeoordelingen door het openbaar bestuur
BIT's	Buurt preventie- en interventieteams
BIZ	Bedrijven Investeringszones
BNG	Bank Nederlandse Gemeenten
BOY	Bestuurlijk Orgaan Ypenburg
BOVO	Ondersteund overstap van basis- naar voortgezet onderwijs
BRP	Basisregistratie Personen
BRW	Brandweer
BSD	Bestuursdienst
BSKB	Binnenstad, Stadsontwikkeling, Kerngebieden en Buitenruimte
BTW	Belasting Toegevoegde Waarde
BUIG	Bundeling van uitkeringen inkomensvoorziening aan gemeenten
BV	Besloten Vennootschap
BWS	Besluit Woninggebonden Subsidies
BZK	Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties
CAO	Collectieve Arbeids Overeenkomst
CB	Centrale Bibliotheek
CB&I	Amerikaans ingenieurs-, inkoop- en constructiebedrijf
CBRM	Chemische, Biologisch en Radiologische/nucleaire stoffen
CBRN	Condition Based Risk Management; risicomanagement model
CBS	Centraal Bureau voor de Statistiek
CCP	Centraal Coördinatiepunt
CCO	Callcenterplatform
CEP	Centraal Economisch Plan
CIS	Concern Informatie Systemen
CJG	Centrum voor Jeugd en Gezin
CO ₂	Kooldioxide
COC	Belangenorganisatie van homoseksuele mannen, lesbische vrouwen, biseksuele mannen en vrouwen
COELO	Centrum voor Onderzoek van de Economie van de Lagere overheden
CPB	Centraal Planbureau

CS	Centraal Station
CSA	Cyber Security Academy
CTR	Centrale Treasury
CV	Commanditaire Vennootschap
CV-ketel	Centrale Verwarmingsketel
CVDH	Centrale Vastgoedorganisatie Den Haag
3D	Drie Decentralisaties
DCR	Dienstcompensatiereserve
Deco	Deconcentratie; op stadsdeelniveau
DPZ	Dienst Publieke Zaken
DRIP's	Dynamische Route Informatie Panelen
DRIVER	Demonstratieproject om EU-breed protocollen voor incident- en crisismanagement te delen, verbeteren en gezamenlijk te testen
DSB	Dienst Stadsbeheer
DSO	Dienst Stedelijke Ontwikkeling
DMV	Dynamisch Verkeersmanagement
€	Euro
ECB	European Central Bank
EFRO	Europees Fonds Regionale Ontwikkeling
EK	Europese Kampioenschappen
EMU	Economische en Monetaire Unie
EPC norm	Energieprestatiecoëfficiënt
EU	Europa
EWR gemeenten	Eigen Woning Reserves
FIDO	Financiering Decentrale Overheden
FTE	Fulltime-equivalent
FunX	Nederlands publiek radiostation voor jongeren in de grote steden
FVVM	Financiën, Verkeer, Vervoer en Milieu
G4	Grote Vier Steden (Amsterdam, Rotterdam, Utrecht en Den Haag)
GAD	Gemeentelijke Accountantsdienst
GALO	Geautomatiseerde afhandeling aanvragen levensonderhoud
GAVI	Gemeentelijk afvalverwijderingsinstallatie
GBA	Gemeentelijke Basisadministratie
GEM	Grond Exploitatie Maatschappij
Geo-informatie	Geografische informatie
GGD	Gemeentelijke Gezondheidsdienst
GGZ	Geestelijke gezondheidszorg en verslavingszorg
GHOR	Geneeskundige Hulpverleningsorganisatie in de Regio
GKB	Gemeentelijke Kredietbank
GR	Gemeenteraad
GRP	Gemeentelijk Rioleringsplan
GSB	Grotestedenbeleid
GSC ESDO	Voetbalvereniging Den Haag
Halt	Het ALternatief
HBO	Hoger beroepsonderwijs
HBO-V	Hoger beroepsonderwijs verpleegkunde
HDM	Haagsche Hockeyvereniging
HDS	Hockeyvereniging Houdt Dapper Stand
HSD	The Hague Security Delta
HGA	Haags Gemeente Archief
HGR	Haeghe Groep

HH1 en 2	Huishoudelijke Hulp 1 en 2
HKV	Haagse Korfbalvereniging
HMC	Haags Milieu Centrum
HMS	Haagse Milieu Service NV
HRS	Human Resources Services
HS	Hollands Spoor
HTM	Haagsche Tramweg Maatschappij
HWB	Haags Werkbedrijf
HWI	Haags Warmte Initiatief
IDC	Intern Dienstencentrum
ISV3	Investeringsbudget Stedelijke Vernieuwing
IOAW	Wet Inkomensvoorziening Oudere en gedeeltelijk Arbeidsongeschikte werkloze Werknemers
IPP	Industrieschap Plaspoelpolder
IpSO	Investeringsprogramma Stedelijke Ontwikkeling
JESSICA-fonds	Europees financieringsinstrument
JGZ	Jeugdgezondheidszorg
JGGZ	Jeugd Geestelijke GezondheidsZorg
JuBi-toren	Toren voor de ministeries van Veiligheid & Justitie en Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties
JUNO-blok	Kluskavels
KIJO	Kenniseconomie, Internationaal, Jeugd en Onderwijs
KNVB	Koninklijke Nederlandse Voetbalbond
KVO	Keurmerk Veilig Ondernemen
LBB	Landelijk Bureau Bibob
LexNova	Advies- en onderzoeksbureau
LIEC	Landelijk Informatie- en Expertisecentrum
Mbo	Middelbaar beroepsonderwijs
Mln.	Miljoen
Ministerie BZK	Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties
Ministerie I&M	Ministerie van Infrastructuur en Milieu
Ministerie SZW	Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid
Ministerie V&J	Ministerie van Veiligheid en Justitie
MIP	Meerjaren Investerings Programma
MIRT	Meerjarenprogramma Infrastructuur, Ruimte en Transport
MJPK	Meerjaren Programs Kunstwerken
MKA	Meldkamer Ambulancezorg
MKB	Midden- en Klein Bedrijf
MOOI	Maatschappelijke Ondersteuning van Omgeving en Individu
MOOOV	Podium voor dans, sport, muziek en beweging
MOP	Meerjaren onderhoudsprogramma
MPG	Meerjaren Prognose Grondexploitaties
MRDH	Metropoolregio Rotterdam Den Haag
MVC	Multifunctioneel Vrijtijdscentrum
1,5 MW	Megawatt
NAVO	Noord-Atlantische Verdragsorganisatie
NCW	Netto Contante Waarde
NFI	Nederlands Forensisch Instituut
NGO	Niet-gouvernementele organisatie
NOC*NSF	Nederlands Olympisch Comité* Nederlandse Sport Federatie
No2	Stikstofdioxide

NRR	Netwerk Randstad Rail
NS	Nederlandse Spoorwegen
NSS	Nuclear Security Summit
NWW	Niet-werkende werkzoekende
OBL	Ontwikkelings Bedrijf Leidschenveen
OCW	Dienst Onderwijs Cultuur en Welzijn
OCWV	Ontwikkelingscombinatie Wateringse Veld
ODH	Omgevingsdienst Haaglanden
OGGZ	Openbare Gezondheidszorg
OHW	Onder handen werk
OGGZ	Openbare geestelijke gezondheidszorg
OM	Openbaar Ministerie
OOV	Openbare Orde en Veiligheid
ORAC	Ondergrondse Afvalcontainers
OVHP-reserve	Openbaar Vervoer op een Hoger Plan
OZB	Onroerend zaakbelasting
P&O	Personeel & Organisatie
P&R	Park & Ride-locatie
PGB	Persoonsgebonden Budget
PKVW	Politiekeurmerk Veilig Wonen
POI	Personeel, Organisatie en Informatievoorziening
PO	Primair Onderwijs
PPS	Publiek-Private Samenwerking
RBS	Royal Bank of Schotland
RGB	Reserve Grondbedrijf
RGP	Reserve Grote Projecten
RIEC	Regionaal Informatie en Expertise Centrum Haaglanden
RIS	Raadsinformatiesysteem
RIVM	Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu
RO	Ruimtelijke Ordening
RvS	Raad van State
SEZH	Stedelijke Economie, Zorg en Havens
SGBO	Sociaalgeneeskundige Beroepsopleidingen
SGK	Stichting Sportbelang speciaal voor Sporters
SHOP	Expertisecentrum hulpverlening sekswerkers en slachtoffers mensenhandel
SLOK-reserve	Stimulering Lokale Overheidsdoelen Klimaatbeheersing
SWDC	Stadsontwikkeling, Wonen, Duurzaamheid en Cultuur
SWWS	Sociale Zaken, Werkgelegenheid, Wijkaanpak en Sport
SZW	Dienst Sociale Zaken en Werkgelegenheidsprojecten
TBC	Tuberculose
TNS-NIPO	Nederlands opinieonderzoeksbureau
UFA	United Fish Auctions N.V
UNICRI	United Nations Interregional Crime and justice Research Institute
UWV	Uitvoeringsinstituut werknemersverzekeringen
VCP	Verkeer Circulatie Plan
VEM	Vastgoed exploitatie Maatschappij
VHV-DHZW	Volkshuisvestingsfonds Den haag Zuid West
VJN	Voorjaarsnota
Vmbo	Voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs
VN	Verenigde Naties
VNG	Vereniging van Nederlandse Gemeenten

VNG-KING	Kwaliteits Instituut Nederlandse Gemeenten (onderdeel van de VNG)
VNP	Voorziening Negatieve Plannen
VOF	Vennootschap onder Firma
VOM-reeks	Populair wetenschappelijke serie Monumentenzorg
VRH	Veiligheidsregio Haaglanden
VSV	Vroegtijdige schoolverlaters
VvE	Vereniging van Eigenaren
VVE	Voor- en vroegschoolse educatie
WABO(-vergunning)	Wet algemene bepaling omgevingsrecht
WGR	Wet gemeenschappelijke regelingen
Webgis	Kaartviewer
Wethouder BSKB	Binnenstad, Stadsontwikkeling Kerngebieden en Buitenruimte
Wethouder FVVM	Financiën, Verkeer, Vervoer en Milieu
Wethouder KIJO	Kenniseconomie, Internationaal, Jeugd en Onderwijs
Wethouder SEZH	Stedelijke Economie, Zorg en Havens
Wethouder SWDC	Stadsontwikkeling, Wonen, Duurzaamheid en Cultuur
Wethouder SWWS	Sociale Zaken Wekgelegenheid, Wijkaanpak en Sport
Wigo4it	Werk, Inkomen, G4, voor Informatietechnologie
Wmo	Wet maatschappelijke Ondersteuning
WNT	Wet normering bezoldiging topfunctionarissen
WOM	Wijk en Ontwikkelingsmaatschappij
WOZ	Wet waardering onroerende zaken
WWB	Wet Werk en Bijstand
WFIA	West Holland Foreign Investment Agency
WPG	Wet Publieke Gezondheid
Wsw	Wet sociale werkvoorziening
WTC	World Trade Center
WW	Wet Werkeloosheid
Wwb	Wet werk en bijstand
ZKD	Bedrijventerreinen Zichtenburg, Kerketuinen en Dekkershoek
ZZP	Zelfstandige Zonder Personeel

Colofon

Uitgave

Gemeente Den Haag
Bestuursdienst
Directie Concernbedrijfsvoering / Financiën

Bezoekadres
Spui 70, Den Haag

Postadres
Postbus 12600
2500 DJ Den Haag

E-mail: financiën@denhaag.nl

Fotografie

Bart van Vliet

Productie

Gemeente Den Haag
Intern Dienstencentrum

19 April 2016

